F. Kafka

GÜNLÜKLER

Türkçesi: Kâmuran Şipal

cem yayınevi

KAFKA KİTAPLARI DİZİSİ

GÜNLÜKLER
Franz KAFKA

Türkçesi: Kâmuran Şipal
4. Basım: Ağustos 2013 / © 2013 Cem Yayınevi
ISBN 13: 978-975-406-772-9
Düzelti: Kadir Kıvılcımlı
Dizgi: Mustafa Balaban
Baskı: Umut Matbaası
Fatih Caddesi Yüksek Sokak 11/1
Merter - İstanbul
Tel: (212) 637 09 34
Sertifika No: 22826

CEM YAYINEVİ
İpek Sokağı No: 8/A
34433 Beyoğlu - İstanbul
Tel: (212) 293 41 70 Faks: 244 15 33
www.cemyayinevi.com
info@cemyayinevi.com
Sertifika No: 10823

Türkçe çevirinin bütün yayın hakları Cem Yayınevi'ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmadan kullanılamaz.

FRANZ KAFKA

GÜNLÜKLER

Türkçesi
Kâmuran Şipal

cem yayınevi

BİRİNCİ DEFTER

Trene bakanlar, tren önlerinden geçip giderken kaskatı kesiliyor.

—

«O ne zaman sorse.» Cümleden bağını koparmış, çimenler üzerinde bir top gibi uçup giden (e).

—

Onun ciddiliği beni kahrediyor. Yakalık içinde başı, kafasında hiç yerinden oynatılamayacak gibi düzenlenmiş saçları, aşağıda, yanaklarda bulundukları yere gerilmiş duran kasları.

—

Orman hâlâ yerinde mi? Orman oldukça yerindeydi. Ama bakışlarım daha on adım ileriye kayar kaymaz, sıkıcı konuşmaların ağına yakalanıp gözlerimi çevirmek zorunda kaldım.

—

Karanlık ormanda, iyice yumuşamış zemin üzerinde ancak yakalığının beyazıyla yolumu bulabiliyorum.

—

Düşümde Eduardowa'dan çardaş dansını bir kez daha yapmasını rica ettim. Yüzünün orta yerinde, alnının alt kenarıyla çenesinin orta yeri arasında geniş bir gölge ya da ışık dilimi vardı. Tam o sırada, yaptığının bilincinde olmayan bir entrikacının iğrenç devinimleriyle biri gelerek trenin hemen kalkacağını söyledi. Haberi dinleyiş tarzından, Eduardowa'nın artık dansetmeyeceğini müthiş

Die Zuschauer starren, wenn der Zug vorbeifährt.

Wenn er mich immer fragt, ob ich losgelöst vom Satz flog dahin wie ein Ball auf der Wiese.

Ein Ernst bringt mich um, den Kopf im Kragen, die Haare unbeweglich um den Schädel gekrönt, die Muskeln unter an den Wangen an ihrem Platz gespannt

---

Ist der Wald noch immer da? Der Wald war noch ziemlich da. Kann aber wer mein Blick zehn Schritte weit, bin ich ab wieder eingefangen vom langweiligen Gespräch.

Im dunklen Wald im durchwichten Boden fand ich mich nur durch den Wein seines Kragens zurecht.

Ich hatte im Traum die Tänzerin Zamardova sie wünschte doch den Czardas noch einmal tanzen sie hatte einen breiten festen Schatten der nicht

bir açıklıkla anladım. «Kötü kalpli, fena bir kadınım, değil mi?» diye sordu. «Oh, hayır!» dedim. «Değilsiniz!» Ve gitmek üzere rasgele bir yöne yöneldim.

—

Eduardowa'ya kemerinde sokulu o bir sürü çiçeği sormuştum daha önce. «Avrupa'nın bütün prensleri yolladı», dedi. Kemerinde taze olarak sokulu duran çiçekleri, Avrupa'nın bütün prenslerinin Eduardowa'ya armağan edişindeki anlam üzerinde düşündüm.

—

Müziğe âşık biri Eduardowa; her yerde olduğu gibi tramvayda da iki kemancı eşliğinde yolculuk ediyor, sık sık keman çaldırıyor kendilerine; çünkü tramvayda çalgı çalınamayacağına ilişkin bir yasak yok; yeter ki iyi çalınsın, yolcular beğensin ve bir ücrete bakmasın, yani karşılığında para toplanmasın. Doğru, ilkin biraz şaşırtır insanı biraz ve kısa süre bunun uygun kaçmadığı düşünülür. Ama tramvay hızını aldı mı, karşıdan gelen güçlü esintide ve sessiz sokakta kulağa hoş gelen bir yankılanışı vardır.

—

Dansöz Eduardowa sahnedeki kadar şirin değil dışarıda. Uçuk bir beniz, yüzde biraz güçlü kıpırdanışa pek olanak vermeyecek gibi cildi geren elmacık kemikleri, sanki bir çukurdan yükselen ve şaka kaldırmayan kocaman burun –ucu sert mi, değil mi diye yoklanamaz örneğin, ya da sırt kısmından tutulup «İstersen gelme bakayım şimdi!» denemez–, plilere boğulmuş eteklikler, hayli yukarıda bir bel ve enine bir vücut. Kimin hoşuna gider? Halalarımdan birine, yaşlıca bir hanıma benziyor adeta; pek çok kimsenin halalarından pek çoğu birbirine benzer. Ne var ki, bu kusurlu yanlarına karşılık sahne dışında pek düzgün ayaklarından başka şeyi yok Eduardowa'nın; hayranlık, şaşkınlık ya da yalnızca saygı uyandırabilecek bir

şeyi gerçekten yok. Bu yüzden, kendisine sık sık umursamazlıkla davranıldığını gördüm; Eduardowa gibi ne de olsa tanınmış bir dansöz karşısında pek görgülü ve centilmen beyler bile, kuşkusuz hayli çaba harcamalarına karşın yine de bu umursamazlığı gizleyemiyordu.[1]

—

Elimi kulak sayvanıma değdirince, bir yaprak gibi taze, pütür pütür, serin ve özsulu bir nesneye dokunmuş gibi oldum.
Bu satırları, hiç kuşkusuz vücudumun ve onunla birlikte geçireceğim bir geleceğin yol açtığı umutsuzluktan yazıyorum. Umutsuzluk kendini bu kadar kesin açığa vuruyor, nedenine bu kadar bağlılık gösteriyor ve sanki ardçılık görevi yapıp bu uğurda canını veren bir

asker tarafından geride tutuluyorsa, gerçek umutsuzluk değildir. Gerçek umutsuzluk, hemen ve her vakit aşmıştır hedefini, (Virgül konurken, yalnız ilk cümlenin doğru olduğu anlaşıldı).

Umutsuzluğa mı düştün?
Evet? Umutsuzluğa düştün?
Kaçıyor musun? Saklanacak mısın?

—

Bir sevgilinin evinin önünden geçer gibi genelevin önünden geçtim.

—

Yazarlar pis koku konuşuyor.[2]

—

Sağnak altında çamaşır diken kadınlar.[3]

—

Kompartıman penceresinden[4]

—

Yaşamımın beni memnun edebilecek bir şey yazmadan geçirdiğim ve herkesin buna yükümlü olmasına karşın hiçbir gücün bana geri veremeyeceği beş ayından sonra aklıma nihayet bir düşünce geliyor, tutup kendi kendine danışmak istiyorum. Sorular yöneltince hâlâ kendimden, kendim olan bu ot yığınından yanıtlar alabiliyordum. Beş aydır ot yığınından geri kalır yanım yoktu çünkü; akıbeti bir yaz günü ateşe verilerek duruma tanık olacak birinin gözünü

açıp kapamasından daha kısa sürede yanıp gitmek olacağa benzeyen bir ot yığını. Ve söz konusu akıbet buyursun gelsindi! Hatta bin kat fazlası başıma gelse yeriydi, çünkü mutsuz geçen beş aydan ötürü pişmanlık duyduğum bile yok. Durumum bir mutsuzluk durumu değil, ama mutluluk da değil, umursamazlık da, güçsüzlük de, yorgunluk da, başka bir şey de değil. Peki ne? Bunu bilemeyişim, sanırım yazma yeteneksizliğimden kaynaklanıyor. Söz konusu yeteneksizliği de, nedenini bilmeksizin anlıyor gibiyim. Yazarken aklıma gelen şeyler kökten değil, ancak ortalarda bir yerden kaynaklanıyor. Böyle olunca, bunları çıkıp tutsun biri tutabilirse! Sapının orta yerinden büyümeye başlayan bir otu tutmaya ve ona tutunmaya çalışsın! Bunu yapan tek tük kimseler vardır belki; örneğin Japon gözbağcıları zemine değil de, yerde yarı yatar durumdaki birinin havaya kalkık tabanlarına dayanan, bir duvara yaslatılmayıp boşlukta yükselen bir merdiveni tırmanıp çıkar[5]. Ben bunu beceremem; kaldı ki benim merdivenin emrinde böylesi tabanlar yoktur. Ama kuşkusuz yetmez bu kadarı; kendime yalnızca soru yöneltmem konuşmamı sağlamaz. Şimdilerde o kuyrukluyıldız üzerine çevrilen teleskoplar gibi, her gün en azından bir satırın kendi üzerime yöneltilmesi gerekiyor. Eh, bir kez de o cümle karşısında kendimi bulmayayım! Söz konusu cümlenin ayartısına kapılarak hani; tıpkı geçtiğimiz Noel'deki gibi. Geçtiğimiz Noel' de o kadar ileri gittim ki, kendimi ancak zorlukla tutabildim; gerçekten en son basamağına ulaşmıştım merdivenin; merdivense, yere dayalı ve duvara yaslatılmış, kımıldamadı hiç. Ama o ne yer, o ne duvardı! Yine de devrilmemişti merdiven; ayaklarım onu işte öylesine yere bastırmış, öylesine duvara yapıştırmıştı.

Örneğin, bugün üç küstahlıkta bulundum; biri bir kondüktöre, biri amirlerimden birine karşı. Doğru, iki tane hepsi; ama mide sancısı gibi beni acıyla kıvrandırıyor. Herkesin küstahlık gözüyle bakacağı davranışlardı, nerde kaldı benim tarafımdan öyle görülmesinlerdi. Evet, kendimden dışarı çıkmış, havada, sis ortasında boğuşuyordum ve işin en kötüsü, bana eşlik edenlere karşı da küstahlığı küstahlık olduğu için yaptığımı, yapmadan duramadığımı, bunun için zorunlu tavrı takınıp sorumluluğu yüklenmem gerektiğini kimsenin farkına varmayışıydı. Ama hepsinden beteri, tanışlarımdan birinin

meiner Leser nicht einmal jene Sohlen zur Verfügung stehen. Es ist das natürlich nicht allen, und eine solche Anfrage bringt mich nicht zum Reden. Aber jeden Tag wird mindestens eine Zeile gegen mich gerichtet werden wie man die Fernrohre jetzt gegen den Kometen richtet. Und wenn ich dann einmal vor jenem Satze erscheine werde hergelesen von jenem Satze: so wie ich z. B. letzten Weihnachten gewesen bin und wo ich so weit war, dass ich mich nun noch gerade fassen konnte und wo ich, wirklich auf der letzten Stufe meiner Leiter schien, die aber noch auf dem Boden stand und an der Wand. Aber was für ein Boden, was für eine Wand! Und durch jene Leiter nicht, so drückten wir unsere Finger auf den Boden, so bohren wir unsere Finger an die Wand.

bu küstahlığı bir karakter belirtisi bile değil, karakterin kendisi sayması, dikkatimi söz konusu küstahlık üzerine çekmesi ve ona hayranlık duyması oldu. Sanki ne diye kendi içimde kalmıyorum? Kuşkusuz, şimdi şöyle diyorum kendi kendime: Görüyorsun, dünya senin şamarlarına boyun eğiyor; kondüktörle yeni tanışın sen ayrılıp giderken serinkanlılıklarını yitirmedi, hatta sonuncusu güle güle dedi sana. Ama bunun hiçbir anlamı yok. Kendinden dışarı çıkarak bir şey ele geçiremezsin; üstelik, bulunduğun çemberde kaybedebileceğin ne çok şey olabilir! Bu konuşmama yalnızca şu yanıtı veriyorum: Ben de çember dışına çıkıp başkalarına dayak atacakken, çember içinde kalıp dayak yerim daha iyi. Peki ama, nerde bu kahrolası çember? Bir süre, püskürtme kireçle çizilmiş gibi yerde görmüştüm; ama şimdi sağda solda belli belirsiz süzülüp duruyor, hatta o kadar bile değil.

—

Kuyrukluyıldızlı gece, 17/18 (18/19) Mayıs 1910[6]

Blei, eşi ve çocuğuyla beraberdim; içimden yükselen sesi işittim zaman zaman; bir kedi yavrusu viyaklar gibi, ama olsun.

—

Kaç gün yine suskun geçti; bugün 29 Mayıs. Mürekkep kalemini, bu tahta parçasını her gün elime almak azmini bile gösteremiyorum. Sanırım bu azim yok bende. Kürek çekiyor, ata biniyor, yüzüyor, güneşleniyorum. Dolayısıyla baldırlarım iyi, bacaklarım zararsız, karnıma diyecek yok henüz; ama şimdiden göğsüm pek harap ve eğer ense kökünden başım

—

19 Temmuz 1910, Pazar

Uyudum, uyandım, uyudum, uyandım; kepaze bir yaşam.

Düşününce, eğitimimin kimi bakımdan bana pek zararı dokunduğunu söylemeden duramıyorum. Hani kıyı köşedeki bir yerde, örneğin dağ başında bir viranede eğitilmiş değilim; böyle olsa, ağzımdan suçlayıcı bir kelime çıkmazdı. Söyleyeceklerimi geçmişteki o pek çok öğretmenimden hiçbirinin anlamayabileceğini göze alıp diyebilirim ki, böyle bir viranenin küçük bir sakini olmak, çok, hem de pek çok memnun ederdi beni; dört bir yandan, yıkıntılar arasından süzülerek ılık sarmaşıklar üzerine vuracak güneşte adamakıllı yanmış, yabanotları gürlüğünce içimden fışkıracak olumlu özelliklerin baskısı altında ilk zamanlar elbet güçsüz.

Düşününce, eğitimimin kimi bakımdan bana pek zararı dokunduğunu söylemeden duramıyorum. Bu suçlama bir hayli kişiyi, yani anne ve babamı, akrabalarımdan birkaçını, evimize girip çıkan konukları, değişik yazarları, beni bir yıl boyunca sabahları okula götüren çok iyi anımsadığım bir ahçı kadını,[7] bir yığın öğretmeni (belleğimde iyice bir araya sıkıştırmam gerekiyor hepsini, yoksa zaman zaman içlerinden biri aklımdan çıkıp gidebilir; ama hepsini de bir araya sıkıştırdım mı, bütün'de yer yer çatlayıp dökülmeler başgösteriyor), bir okul müfettişini ve yolda ağır ağır yürüyen yayaları hedef alıyor; sözün kısası, kalabalık arasından bir hançer gibi kıvrıla kıvrıla ilerliyor suçlama ve hiç kimse, yine söylüyorum hiç kimse hançerin ucunun bir ara ansızın kendi önünde, arkasında veya yamacında belirmeyeceğinden emin olamaz. Bu suçlamaya karşı hiçbir itiraz işitmek istemiyorum. Şimdiye kadar fazlasıyla katlandım bunlara ve çoğunda suçlamam çürütüldü; dolayısıyla, itirazları da suçlama kapsamına alıyor ve şöyle diyorum: Eğitimimin ve suçlamamla ilgili itirazların kimi bakımdan bana pek zararı dokundu.

Sık sık düşünüyor ve her defasında eğitimimin kimi bakımdan bana pek zararı dokunduğunu söylemeden duramıyorum. Suçlama, bir yığın insanı hedef alıyor. Ancak, hepsi bir arada dikiliyor bu insan-

ların, topluca çekilen eski aile fotoğraflarındaki gibi birbirlerine karşı nasıl bir konumda duracaklarını bilemez görünüyorlar; gözlerini yere indirmeyi akıllarına getirmiyor, beklemekten gülümsemeyi göze alamıyorlar. Aralarında annem ve babamla birkaç öğretmen, çok iyi anımsadığım bir ahçı kadın, dans kursundan tanıdığım birkaç kız, eskiden evimize girip çıkmış birkaç konuk, birkaç yazar, bir yüzme öğretmeni, bir kondüktör, bir okul müfettişi, kendilerine topu topu bir kez yolda rastladığım üç beş insan, şu anda anımsayamadığım daha başkaları, artık hiç anımsayamayacaklarım ve nihayet ilgimi başka şeyler çektiğinden derslerinin hiç farkına varmadığım öğretmenlerim; kısacası öyle çoklar ki, birinin iki kez adını anmamak için dikkat etmem gerekiyor. Ve işte hepsine karşı suçlamamı açığa vurup bu yoldan onları birbiriyle tanıştırıyor, ama itirazlara göz yummuyorum. Doğrusu yeterince itirazlara katlandım şimdiye kadar ve çoğunda suçlamam çürütüldü; dolayısıyla itirazları da suçlama kapsamına alıyor, eğitimimden ayrı bunların da kimi bakımdan bana pek zararı dokunduğunu açıklıyorum.

Kıyı köşede bir yerde eğitildiğim mi sanılıyor yoksa? Hayır! Bir kentin göbeğinde eğitildim, bir kentin göbeğinde. Dağ başında bir viranede ya da bir göl kıyısında değil örneğin. Annemle babam ve onların yanı sıra bazı kişiler şimdiye kadar suçlamamla örtülmüştü ve gri renkteydi; oysa şimdi, kendilerine yönelttiğim suçlamayı kolaycacık bir kenara itip gülümsüyorlar; çünkü ellerimi çekip aldım kendilerinden, alnıma götürdüm ve düşünüyorum: Bir viranenin küçük bir sakini olmalıydım; kulaklarım kargaların çığrışmasında, üzerimde onların uçuşan gölgeleri, ay altında serinleyerek; yaban otları gürlüğünce içimden fışkıracak olumlu özelliklerin baskısı altında ilk zamanlar biraz güçsüz; dört bir yandan, yıkıntılar arasından sızarak sarmaşıktan yatağıma vuracak güneşte yanmış.

Sık sık düşünüyor, düşüncelerimi hiç karışmadan kendi akışına bırakıyor ve nasıl yaparsam yapayım her seferinde eğitimimin kimi bakımdan bana korkunç zararı dokunduğu sonucuna varıyorum. Böyle bir sonuç, pek çok insana yönelik bir suçlamayı içeriyor. Anne ve babamla akrabalar, belli bir ahçı kadın, öğretmenler, birkaç

yazar, dost birkaç aile, bir yüzme öğretmeni, yazları sayfiyelerin yerli halkı, kent parkında kendilerinden böyle bir şey beklenmeyecek birkaç hanımefendi, bir kuaför, bir dilenci kadın, bir vergi memuru, ev doktoru ve daha pek çok kimse; hepsini ismiyle belirtmeye kalksam ve belirtebilsem, daha da kabarık olurdu sayıları. Kısacası o kadar çoklar ki, kalabalıkta birinin adını iki kez anmamak için dikkat etmem gerekiyor. Hani bu durumda denebilirdi ki, bir kez ilgili sayının çokluğuyla suçlama sağlamlığını yitirir ve yitirmek zorundadır; çünkü suçlama bir strateji uzmanı değildir, dümdüz bir yol izler, oraya buraya sapmak diye bir şey bilmez. Hele benimkisi gibi geçmişte kalan kişilere yönelikse. Kişiler istenildiği kadar bilinçaltında sürdürülen bir çabayla bellekte alıkonulsun, bundan böyle ayakları bir zemine basmayacağı gibi, ayakların kendilerinin de artık bir sabun köpüğünden geri kalır yanı olmayacaktır. Geçmişte bir oğlanı eğitirken işledikleri hataları böyle bir durumdaki insanların başlarına kakmaktan da ne yarar umulabilir; bir oğlan ki, biz kendilerini nasıl anlamıyorsak, onlar da bu oğlanı artık bir türlü anlayamamaktadır. Ancak, ilgili zamanları kendilerine anımsatmak bile olanaksızdır, bundan böyle anımsayabilecekleri hiçbir şey kalmamıştır çünkü; üzerlerine fazla düştünüz mü, sizi suskun bir kenara iterler. Hiç kimse kendilerini besbelli anımsamaya zorlayamaz, ama bir zorlamadan da söz açılamaz asla, çünkü pek büyük bir olasılıkla söylenen sözleri işitmezler. Yorgun köpekler gibi ortada dikilir, çünkü tüm güçlerini bellekten silinip gitmemek için harcarlar. Ama gerçekten sizi dinlemeleri ve konuşmaları sağlansa, kulaklarınız onların karşı suçlamalarıyla işte öylesine uğuldayıp dururdu, çünkü insanlar ölülerin saygınlığı inancını ölünceye kadar içlerinde taşır, öbür dünyaya göçtükten sonra da bu inancı oradan kat kat daha büyük bir güçle size karşı savunurlar. Tutalım ki böyle bir görüş doğru değildir ve ölülerin kendileri yaşayanlara karşı gayet büyük bir saygı duymaktadır, işte asıl o zaman bu yaşamdaki geçmişlerine sahip çıkarlar, dolayısıyla bizler yine kulaklarımızda aynı uğuldamayı hissederdik. Diyelim bu görüş de yanlıştır ve ölüler hiç de pek yan tutan varlıklar değildir, o zaman da yine doğruluğu kanıtlanamayan suçlamalara başvurularak rahatlarının kaçırılmasına asla izin vermeyeceklerdir. Çünkü böylesi suçlamalar, bir kez karşı-

dakine doğruluğu kanıtlayamayacak nitelik taşır. Geçmişte yapılmış eğitim hatalarının varlığı kanıtlanamazken, bunları kimlerin işlediği nasıl kanıtlanabilir. Eh, böyle olunca, bir suçlamanın sonunda bir göğüs geçirmeye dönüşmemesi akıl alacak şey midir.

İşte benimkisi böyle bir suçlama. Sağlam bir iç yapısı var ve kuramsal yoldan ayakta tutuluyor. Bende gerçekten mahvettikleri şeye gelince, şimdilik unutayım bunu ya da bağışlayayım ve bununla ortalığı velveleye vermeyeyim daha iyi. Ama üzerimde uyguladıkları eğitimle beni şimdikinden değişik bir insan yapmak istediklerini her an kanıtlayabilirim. Yani beni eğitenlerin niyetlerini göz önünde tutarak bana verebilecekleri zararı suçlama konusu yapıyor, şimdi nasılsam böyle bir insanı kendilerinden istiyorum. Böyle bir insanı da bana veremediklerinden suçlama ve gülmelerden oluşan bir salvoyu öbür dünyadan içerlere yolluyorum. Ama bunların hepsi bir başka amaca hizmet ediyor. Her şeye karşın benden bir parçayı, kusursuz nefis bir parçayı mahvettikleri suçlamasının –düşte bazen söz konusu parça, başkaları için ölü bir nişanlı neyse öyle görünüyor gözüme–, hep bir göğüs geçirmeye dönüşmek için hazır bekleyen bu suçlamanın dürüst bir suçlama olarak, ki gerçekten de öyle, bir kez sapasağlam öbür dünyaya ulaşması gerekiyor. Böylece başına bir hal gelemeyecek büyük suçlama küçük suçlamayı elinden tutuyor; büyük suçlama yürürken küçüğü sekiyor; ama küçük suçlama bir kez öbür dünyaya ayak basmasın, kendini kanıtlayacak, ki hep bekledik bunu, davula bir trompet gibi eşlik edecek.

Sık sık düşünüyor, düşüncelerimi hiç karışmadan kendi akışına bırakıyor, ama her seferinde eğitimimin beni aklımın almayacağı kadar mahva sürüklediği sonucuna varıyorum. Dıştan bakınca ben de herkes gibi bir insanım, normal bir vücut yapısına sahip olduğum gibi, bedensel eğitimim de hep normal sınırlar içinde kaldı. Boyum hayli kısa, kendim biraz şişmanım, öyleyken pek çok kişi beğeniyor beni, kızların da hoşuna gidiyorum. Bu bakımdan diyecek bir şey yok. Daha geçenlerde kızın biri pek akla yakın bir şey söyledi: «Ah, sizi şöyle bir çıplak görebilsem, ne yakışıklı olduğunuzu anlar, sizi öpmeden duramazdım.» Ama burada şu üst dudak, orada şu kulak

sayvanı, burada bir kaburga, orada bir parmak eksik olsa, başımda kel yerlere rastlansa da çiçek bozuğu bir yüzüm bulunsa, yine de içteki perişanlığımı yeterince yansıtmazdı. Söz konusu perişanlık doğuştan gelmiyor, bu yüzden katlanılması daha çok acı veriyor insana. Çünkü ben de herkes gibi en salakça bir eğitimin bile yerinden oynatamayacağı bir ağırlık merkeziyle dünyaya geldim. Bu kusursuz ağırlık merkezi hâlâ bende, kendisine ait vücut ise nerdeyse ortada yok artık. Hiçbir iş görmeyen bir ağırlık merkezi de kurşunlaşır ve insanın bedeninde bir filinta mermisi gibi kalır hep. Ama söz konusu perişanlığı sonradan kazanmış da değilim, benim bir suçum olmadan doğup çıktı ortaya, bana yalnız katlanmak düştü. Dolayısıyla, ne kadar ararsam arayayım, içimde pişmanlık diye bir şeye hiçbir yerde rastlayamıyorum. Doğrusu böyle bir pişmanlık iyi bir şey olurdu, kendi içine akıtır gözyaşlarını, ağlaya ağlaya açılır, acıyı çekip bir kenara alır, her işi tek başına bir namus sorunu gibi çözümler, bizi ferahlatarak ayakta kalmamızı sağlardı.

Perişanlığım söylediğim gibi doğuştan değil; sonradan kazanılmış da değil; ama yine de, hayal güçlerini epey zorlayarak ellerindeki seçkin çarelerden yararlanmalarına karşın başkaları benimkinden çok daha küçük bir mutsuzluğa, örneğin pek çirkin bir kadına, yokluklara, rezil bir mesleğe benim kadar iyi katlanamıyor, öyleyken yüzüm umutsuzluktan kara değil, ak ve kırmızı.

Ne var ki, eğitimim, amaçladığı gibi varlığımın pek derinlerine işleseydi, böyle olmazdım. Belki de çocukluğum buna elvermeyecek kadar kısa geçti; eğer böyleyse, söz konusu kısalıktan şimdi kırklı yıllarımda bile bütün kalbimle övgülerimi esirgeyemeyeceğim; ancak böylelikle çocukluğumda uğradığım kayıpların bilincine varmama, ayrıca bu kayıpları sineye çekmeme, ayrıca geçmiş dolayısıyla dört bir yana suçlamalar yöneltmeme yetecek kadar ve biraz da kendim için kimi güçler kaldı geride. Ne var ki, bütün bu güçler küçükken sahip olduğum, beni çocukluğun felaketleriyle herkesten çok yüz yüze getirmiş güçlerden bir zerredir yalnız; nihayet toz ve rüzgâr iyi bir koşu arabasının peşine düşer, takıp geçer onu, karşıdan çeşitli engeller uçarak yaklaşıp tekerleklere çarpar; öyle ki, arada bir sevginin varlığına nerdeyse inanası gelir insanın.

Şimdi nasıl biriyim, içimden dışarı çıkmak isteyen suçlamaların gücü bunu hepsinden açık seçik gösteriyor. Öyle zamanlar yaşadım ki, çılgınca bir öfkenin önüne kattığı suçlamalardan başka şey barınmadı ruhumda, vücut sağlığımın yerinde olmasına karşın sokakta yabancı insanlara tutunmadan yapamadım, çünkü içimdeki suçlamalar elde hızla taşınan bir kaptaki su gibi kendilerini bir baştan öbür başa savurup duruyordu.

O zamanlar geride kaldı. Suçlamalar, tutup kaldırmayı bundan böyle pek göze alamadığım yabancı araç ve gereçler gibi ruhumda sağa sola saçılmış duruyor. Bu arada eski eğitimimin olumsuz etkileri sanki giderek varlığımda yeniden duyuruyor sesini. Anımsama hastalığı, belki ben yaştaki bekâr erkeklerde genellikle görülen bu özellik, suçlamalarımla bozguna uğratmayı düşündüğüm insanlara kalbimi yeniden açıyor; dolayısıyla, örneğin yemek yemek gibi eskiden pek sık tekrarlanan dünkü gibi bir olay şimdi öyle seyrek gerçekleşiyor ki, bunu not edemeden geçemeyeceğim.

Ama bu bir yana, şimdi pencereyi açmak için kalemi elinden bırakan ben, saldırgan düşmanlarının ekmeğine yağ süren bulunmaz biriyim belki. Çünkü kendi değerimi küçümsüyorum, bir kez bu kadarı başkalarının değerini gözde büyültmek demektir. Oysa ben, bu başkalarının değerini zaten büyültmekteyim gözümde. Öte yandan, kendim kendime doğrudan zarar verip duruyorum. İçimde suçlamalara başvurmak hevesi uyandı mı, tutup pencereden dışarı bakıyorum. Karşıda, okuldan getirilerek ırmağın üzerine bırakılmış öğrenciler gibi, kayıklarının içinde sessiz sakin oturmuş balık tutanların bulunmadığını kim ileri sürebilir; doğru, onların kımıldamadan duruşlarına, sineklerin pencere camlarında devinimsiz duruşları gibi akıl erdirilemez çokluk. Ayrıca köprüden, kuşkusuz her zamanki gibi kaba bir rüzgâr uğultusuyla elektrikli tramvaylar geçmekte, bozuk saatler gibi zillerini öttürmektedir. Sonra, göğsünde nişanın sarı ışığı, baştan aşağı siyahlar içindeki polisin cehennemden başka bir şeyi aklına getirmediğinden ve ansızın –ağlıyor mu, hayal mi görüyor, yoksa oltasındaki mantar mı oynamakta?– kayığının kena-

rından aşağıya doğru eğilen bir balıkçıyı kafasında benimkine benzer düşüncelerle seyrettiğinden kuşku duyulamaz. Hepsi doğrudur bunların, ama zamanı gelince; şimdiyse doğru olan yalnızca suçlamalardır.

Bir yığın insanı hedef alıyor suçlamalar; bu, insanı korkutabilir, yalnız ben değil, başka herkes de en iyisi pencereden ırmağı seyrederdi. Bir kez anne ve babamla hısım ve akrabalarımın beni sevdiklerinden bana zararlarının dokunması, suçlarını daha da büyültüyor; çünkü sevgiden bana ne çok yararları dokunabilirdi. Sonra, dostumuz olan kem gözlü aileler suçluluklarının bilinciyle kendilerini ağırlaştırıyor, yukarı çıkıp bellekte görünmekten kaçıyorlar. Sonra da mürebbiyeler, öğretmenler, yazarlar ve hepsinin ortasında belli bir ahçı kadın, daha sonra kendileri için ceza olsun diye iç içe geçen bir ev doktoru, bir kuaför, bir vergi memuru, bir dilenci kadın, bir kırtasiyeci, bir park bekçisi, bir yüzme öğretmeni, sonra kent parkındaki kendilerinden böyle bir şey beklenemeyecek yabancı hanımlar, masum doğayla adeta alay eden sayfiyelerin yerli halkı ve daha başka pek çok kimse. Hepsini ismiyle belirtmeye kalksam ve belirtebilsem daha da kabarık olurdu sayıları. Kısaca o kadar çoklar ki, birinin adını iki kez anmamak için dikkat etmek gerekiyor.

Çokluk düşünüyor, düşüncelerimi hiç karışmadan kendi akışına bırakıyor, ama her seferinde eğitimimin bana tanıdığım bütün insanlardan daha çok ve aklımın almayacağı kadar zararı dokunduğu sonucuna varıyorum. Ama bunu ancak zaman zaman bir fırsatını bulup dile getirebilirim, çünkü biri çıkıp bana: «Sahi mi? Nasıl olur? İnanılacak şey mi?» gibi bir soru yöneltmeye görsün, sinirlenip korkuya kapılarak kendimi frenlemeye çalışıyorum.

Dıştan benim görünüşüm de başkalarınınki gibi; ayaklarım var, gövdem ve başım var, pantolonum, ceketim ve şapkam var ayrıca; adamakıllı bir beden eğitiminden geçirildim; ama yine de hayli kısa boylu ve güçsüz kalışım böyle bir şeyin önlenemediğini gösteriyor. Şunu da belirteyim ki çoklarınca beğeniliyor, genç kızların bile hoşuna gidiyorum; hoşlarına gitmediklerim ise bana katlanılabilir biri gözüyle bakıyorlar.

Anlatıldığına göre, ki bizim de buna inanmak için bir eğilim yaşar içimizde, erkekler tehlike anında yabancı güzel kadınları bile hiç umursamazmış; diyelim yanan bir tiyatrodan kaçarken ayaklarına dolaştılar mı onları bir kenara itip duvarlara yapıştırır, başları, elleri ve dirsekleriyle sürüp atarlarmış önlerinden. Bunu işiten bizim çenebaz kadınlar susuyor, bitip tükenmeyen konuşmaları bir fiile ve bir noktaya kavuşuyor, hareketsizliklerinden sıyrılıp yukarı kalkıyor kaşları, nefes alıp verişlerinin bacak ve kalçalarında yol açtığı devinimler son buluyor, dehşetle aralanmış ağızlarından her zamankinden çok hava giriyor içeri ve avurtları biraz şişmiş görünüyor.

—

Sand: Fransızların tümü komedyendir; ama bunlardan yalnızca en güçsüzleri komedi oynar.

Fransız tiyatrolarında şakşakçılar: Parterde komut verenler. Yakındakiler için ha–ha diye gülmeler, galeridekiler için gazeteyi yere düşürmeler.

Tokmak, başladığını haber veriyor.

---

19 Şubat 1911

Yataktan çıkayım derken düpedüz serilip kaldım bugün. Nedeni pek basit: Çalışmalardan büsbütün bitkin düştüm; bürodakilerden değil, öbür çalışmalardan. Büronun yalnız şu bakımdan masum de-

necek bir katkısı var bunda: Büroya gitmek zorunda olmasam kendimi rahatlıkla işime verebilir, beni en çok cuma ve cumartesileri –çünkü söz konusu günlerde kafamın içi kendi işimle dolu oluyor– tasarlanamayacak ölçüde yiyip bitiren altı saatlik süreyi böyle bir yerde geçirmem gerekmezdi. Nihayet, bilmiyor değilim hani, benimkisi boşboğazlıktan başka bir şey değil; suç kendimde, büronun alabildiğine kesin ve haklı beklentileri var benden. Ne var ki, benim için korkunç bir ikili yaşam bu ve böyle bir yaşamda cinnetten başka çıkar yol yok sanırım. Bunları ortalığın iyice aydınlandığı bir sırada yazıyorum; öylesine gerçek olmasalar, sizi de bir oğlunuz gibi *sevmesem, yazmazdım elbet.*
Şunu da belirteyim ki, kuşkusuz yarın yine kendimi toparlayıp büroya gelecek, önce beni servisinizden uzaklaştırmak istediğinizi bildiren sözlerinizi işiteceğim.[8]

19 Şubat 1911

Şimdi geceleyin saat ikide, alabildiğine mutlu ve alabildiğine mutsuz, yatmaya giderken yanımda taşıdığım esinin (düşüncesine katlanabilirsem kalır belki, çünkü öncekilerin hepsinden yüce) ayrı bir özelliği varsa, hiçbir şeyin elimden kurtulamayacağına inanmamdır. Hani belli bir çalışmayla ilgili değil bu inanışım; rasgele bir cümle çiziktirsem, örneğin «Pencereden bakıyordu» desem, cümle bu durumuyla sanki bir mükemmelliği içerecek.

—

«Daha çok kalacak mısın burada?» diye sordum. Ansızın konuşunca biraz tükürük iyiye yorumlanmayacak bir işaret gibi ağzımdan fırlamıştı.
«Burada kalışım seni rahatsız mı ediyor? Seni rahatsız ediyor ya da belki yukarıya çıkmaktan alıkoyuyorsa, giderim hemen. Yoksa biraz daha kalmak isterdim, çünkü yorgunum.»

28 Mart 1911

Ressam Pollak–Karlin[9], karısı, ön yukarıda, daha çok yayvan denebilecek geniş yüzüne bir sivrilik veren uzun iki diş. Saray nazırının eşi Bittner,[10] kompozitörün annesi; yaşlılık kemikli vücut yapısını öylesine belirgin öne çıkarınış ki, en azından otururken erkeksi bir görünümü var. – Dr. Steiner[11], salonda bulunmayan öğrencileriyle pek meşgul. – Konferans sırasında ölüler itişe kakışa hemen yakınına kadar sokuluyor. Bilme tutkusu mu? Ama gereksinimleri var mı buna? Demek var. – Topu topu iki saat uyuyor Dr. Steiner. Bir defasında konferans verirken elektriği kesmelerinden beri yanında hep bir mum taşıyor. – İsa'ya pek yakındı. – Münih'te kendi oyununu sahneye koydu[12] («üzerinde bir yıl bile çalışsan yine anlayamazsın oyunu»), kostümlerin modellerini kendisi çizdi, oyunun müziğini kendisi besteledi. – Bir kimyageri yola getirdi. – Paris'te Quai Moncey'de ipek ticaretiyle uğraşan Löwy Simon,[13] iş konusunda en güzel öğütleri kendisinden aldı, onun yapıtlarını Fransızcaya çevirdi. Dolayısıyla, saray nazırının eşinin not defterinde şu satırlara yer veriliyor: «Yüce âlemlere ilişkin bilgiler kimden edinilebilir?[14] Paris'te Löwy'den.»

Viyana Locası'nda bir sofi; altmış beş yaşında, iri yarı, güçlü kuvvetli bir adam; boyuna iman edip boyuna şüpheye düşen, içki müptelası koca kafalının biriymiş eskiden. Bir ara Budapeşte'de bir kongre düzenlenmiş; mehtaplı bir gecede Blocksberg'te yemek yenirken ansızın Dr. Steiner çıkıp gelerek topluluğun arasına karışmış; Dr. Steiner'in böyle bir şeye kızacak olmamasına aldırmayan sofi, elindeki içki kupasıyla bir bira fıçısının arkasına gidip saklanmış ve bu da, anlatıldığına göre, oradakileri pek eğlendirmiş.

Belki zamanımızın en büyük filozofu değil Dr. Steiner; ama teosofiyi bilimle bağdaştırma misyonuyla yalnızca kendisi görevlendirilmiş, dolayısıyla bilmediği şey yok.–

Günün birinde memleketi olan köye büyük bir okültizm üstadı bir

botanikçi gelir ve Dr. Steiner'i hidayete kavuşturan da işte bu üstat olur. – Dr. Steiner'i ziyaret etmek isteyişim, saray nazırının eşi tarafından geriye doğru bir anımsayışın başlangıcı diye yorumlandı. – Kendisinde bir gribin ilk belirtilerini görür görmez bir hekime gitmiş kadın, hekim de bir ilaç salık vermesi için Dr. Steiner'e başvurmuş ve onun söylediği ilacı yazarak kadını hemen iyileştirmiş. – Bir Fransız bayan, «Au revoir» diyerek Dr. Steiner'e veda ediyor. Dr. Steiner elini sallıyor kadının arkasından ve kadın iki ay sonra ölüyor. Münih'te de benzeri bir olay. – Münih'te bir hekim, Dr. Steiner'in belirlediği renklerle hastalarını tedavi ediyor. Ayrıca, Dr. Steiner, belli bir tablo üzerine yarım saat ya da daha uzun bir süre dikkatlerini yoğunlaştırmalarını öğütleyerek hastalarını resim galerilerine yolluyor. – Dünyanın batışına ilişkin Atlantik efsanesi, Lemuria efsanesi, zamanımızda ise dünyanın bencillikten batacak oluşu. – Nazik bir çağda yaşıyoruz. Dr. Steiner, deneyinin başarıya ulaşacağından emin; yeter ki Ahriman yanlısı güçler ağır basmasın. – İki litre badem sütü içip yüksek yerlerde yetişen meyvelerden yiyor. – Uzaktaki öğrencileriyle görüşüp konuşmak için değişik düşünce yöntemlerinden yararlanıyor, düşüncelerini tutup yolluyor öğrencilerine, ama bir kez kafasında ürettikten sonra düşünce yöntemlerinin üzerinde artık durmuyor, dolayısıyla çok geçmeden eskiyip yıpranıyor hepsi ve Dr. Steiner bunları yeniden üretmek zorunda kalıyor. – Bayan Fanta: «Belleğim iyi değil.» Dr. Steiner: «Yumurta yemeyiniz.»

–

Dr. Steiner'i ziyaretim:
Bir kadın benden önce gelmiş bekliyor (Jungmann Caddesi'nde Viktoria Oteli'nin ikinci katında kalıyor Dr. Steiner), ama kendisinden önce benim Dr. Steiner'in karşısına çıkmamı ısrarla rica ediyor. Bekliyoruz. Sekreter bayan gelip, bekletildiğimizden ötürü gönlümüzü alıyor. Bir ara koridorun ucunda Dr. Steiner'i görüyorum; kollarını biraz açıp uzatarak bize yaklaşıyor. Hemen kadın kendisinden önce geldiğimi söylüyor. Dr. Steiner'in peşine düşüyo-

rum; beni alıp odasına götürüyor. Konferans verdiği akşamlar yeni fırçalanıp ütülenmiş izlenimi uyandıran kayzer stili siyah redingotunun (fırçalanıp ütülenmişliği yok, parlaklığını redingota temiz ve siyah rengi veriyor) özellikle sırt ve omuz kısımları şimdi gün ışığında (öğleden sonra saat üç) tozlu, hatta lekeli görünüyor. Dr. Steiner'e karşı içimde bir türlü duyamadığım alçakgönüllüğü gülünç bir yer bulup şapkamı koyarak belli etmeye çalışıyor, ayakkabıların bağlarını bağlamakta yararlanılan bir tahta altlığın üzerine şapkamı bırakıyorum. Ortada masa; yüzüm pencereye dönük oturuyorum. Dr. Steiner solumda. Masada kâğıtlar, kâğıtların üzerinde okültizm fizyolojisine ilişkin konuşmalarda kullanılanlara benzer birkaç şema. *Annalen für Naturphilosophie* (Doğa Felsefesi Yıllığı) adında bir broşür küçük bir kitap yığınını örtüyor. Sağda solda yine dağınık duran başka kitaplar seçer gibi oluyorum. Ancak, Dr. Steiner bakışıyla karşısındakini sürekli kendisine bağlıyor; dolayısıyla, insan gözlerini sağda solda gezdiremiyor pek. Bir ara üzerinizden ayrılsa, biliyorsunuz ki bakışları bir an sonra yine size yönelecektir. Sıradan birkaç cümleyle konuşmaya başlıyor Dr. Steiner: «Siz Dr. Kafka olacaksınız sanırım? Çoktan beri mi mistisizmle uğraşıyorsunuz?» Ben, kafamda önceden hazırladığım konuşmayı sürüyorum ortaya: «Varlığımın büyük bir parçasıyla nasıl mistisizme doğru yol almaya çalıştığımı hissediyorum; beri yandan, alabildiğine büyük bir korku duyuyorum mistisizmden, sonu pek kötüye varabilecek bir şaşkınlığa beni sürüklemesinden çekiniyorum, çünkü zaten şimdiki mutsuzluğumun tek nedeni şaşırmış durumda olmam. Şaşkınlığımın nedenini de size şöyle açıklayabilirim: Mutluluğum, yeteneklerim ve herhangi bir biçimde bana yararı dokunacak olanaklarım öteden beri edebiyat alanında yer alıyor. Ancak burada da öyle durumlar yaşadım ki (çok değil sayıca), sanırım Sayın Doktor, sizin tarafınızdan tanımlanmış kehanet durumlarına pek yakın şeyler. Her içedoğuşta tüm varlığımla yer alıyor, beri yandan her içedoğuşu tüm varlığımla dolduruyorum; böylesi durumlarda kendimi yalnız kendi sınırlarımda değil, doğrudan doğruya insan olmanın sınırlarında hissediyorum. Ancak kâhinlere özgü o dingin esrikliği, söz konusu durumlarda büsbütün değilse bile yine de içermiyor denebilirdi. Bunu, yazdıklarımın en iyilerini böylesi durumlarda yazmış ol-

mamdan çıkarıyorum. Ama edebiyata da kendimi gerektiği gibi bütünüyle veremem ve bu da çeşitli nedenlerden kaynaklanıyor. Ailevî koşullar bir yana, yapıtlarımın ancak yavaş bir tempoyla yazılmasından ve kendilerine özgü karakterinden ötürü geçimimi edebiyatla sağlamam düşünülemez; kaldı ki, sağlık durumum ve karakterim, kendimi en fazla belirsiz bir yaşamın kucağına atmamı önlüyor. Bu yüzden, bir sigorta kurumunda çalışıyorum. Ne var ki, her iki uğraş birbiriyle bağdaşmıyor. Birindeki en küçük mutluluk, ötekinde büyük bir mutsuzluğa yol açıyor. Bir gece iyi bir şey yazsam, yazdıklarımı ertesi gün büroda yakıyorum; dolayısıyla, tamamlayıp bitirdiğim bir şey olmuyor ve sağa sola yalpalamalar giderek kötüleşiyor. Büroda beni bekleyen ödevlerin üstesinden geliyorsam da, içten üzerime yüklenen ödevlerin altından kalkamıyorum. Yerine getirilmeyen her ödev de bir mutsuzluğa dönüşüp bundan böyle yakamı bırakmıyor. Durum böyleyken, birbiriyle asla uzlaştırılamayacak bu iki uğraşa, bir üçüncüsü olarak mistisizmi katmam doğru sayılır mı? Böyle bir çaba öbür iki çabayı baltalamaz mı? Zaten bu durumda pek mutsuz olan ben, üç çabayı birden bir sonuca ulaştırabilir miyim? İşte bunları size sormaya geldim, Sayın Doktor; çünkü içimde öyle bir sezgi var ki, siz bende bu gücü görürseniz, böyle bir işi gerçekten üstlenebileceğim.»

Dr. Steiner, beni asla göz altında tutmaksızın, kendini tümüyle konuştuğum sözlere vererek alabildiğine bir dikkatle söylediklerimi dinlemişti. Zaman zaman başını sallıyor, buna da sanırım dikkatini belli bir şey üzerinde gereği gibi yoğunlaştırmada yardımcı bir çare diye başvuruyordu. Başlangıçta sessiz bir nezle kendisini rahatsız eder gibi oldu, burnu aktı; her birinde bir parmağı, mendilini burun deliklerinden hayli içeri aralıksız sokup durdu.

—

Okuyucular Batı Avrupa Yahudi anlatılarının hemen ön ya da arka planında Yahudi sorununun çözümünü de ele geçirmeye alıştıkları, ama *Die Jüdinnen*'de böyle bir çözüm ortaya konmadığı, hatta varlığının tahminine bile fırsat verilmediği için, uzun boylu düşünmek-

sizin buna anlatının bir eksiği olarak bakıyor, Yahudilerin geçmiş ve gelecekten kaynaklanan politik bir teşvikten yoksun olarak gün ışığında ortalarda dolanmasını istemeye istemeye izlemekle yetiniyor. Bu arada, hele Siyonizmin ortaya çıkışından bu yana çözüm olanaklarının Yahudi sorununun çevresine alabildiğine bir açık seçiklikle yerleştirildiğini, dolayısıyla sorunun anlatıdaki parçasına uygun çözümü ele geçirebilmek için yazarın etrafına şöyle bir dönüp bakmasının yeteceğini kendi kendine söylemeden duramıyor.[15]

Benim için üstlendiği ve şimdi belki salt yorgunluktan kendisine bu güveni bağışlayan çabaları, onu görür görmez sezmiştim. Küçük bir çaba daha olsa belki elverir, aldatmaca başarıya ulaşabilirdi, hatta belki şimdiden ulaşmıştı. Kendimi savunuyor muydum peki? Burada, evin önünde inatla dikiliyor, ama yukarı çıkmakta gene öyle inatla duraksıyordum. Konukların gelmelerini, beni şarkılar türkülerle alıp götürmelerini mi bekliyordum yoksa?

—

15 Ağustos 1911

Bir kelime bile yazmaksızın geçip giden zaman benim için bu denli önem taşıyorsa, nedeni Prag, Königssaal ve Czernoschitz'deki yüzme okullarında kendi vücudumdan utanç duymaz oluşumdur. Eğitimimdeki bir boşluğu yirmi sekiz yaşında, ne kadar geç dolduruyorum; doğrusu bir yarıştaki start gecikmesi denebilir buna. Böylesi tatsız bir durumun olumsuz sonucu belki yarışın kazanılmaması değildir; nihayet bu sonuç, çevresini her şeye karşın dolaşması gereken koşucuyu içerlere savuran ve ilerilere doğru seçilmez olup sonsuzlukta gözden kaybolan felaket çemberinin gözle görülebilir, açık seçik ve sağlıklı bir çekirdeğidir. Beri yandan, birazcık mutluluğun da yer aldığı bu süre içinde kendime ilişkin pek çok şeyin bilincine vardım ve önümüzdeki ilk günlerde hepsini not etmeye çalışacağım.

—

20 Ağustos 1911

Olumlu en ufak bir iş yapacak vaktim bulunmadığına ilişkin mutsuz bir inanç var içimde. Diyelim bir öykü yazmaya, kendimi bütün doğrultularda gereği gibi açıp yaymaya sahiden vaktim yok. Ama biraz yazı yazıp gevşersem, gezimin daha iyi geçeceğine[16], her şeyi daha iyi algılayacağıma inanıyor, dolayısıyla yeniden denemelere girişiyorum.

—

Dickens üzerine bir yazı okudum. Bir anlatının uzak bir noktadan yaklaşıp çelik, kömür ve buhardan bir lokomotife dönüşünceye kadar içte yaşanmasını, hatta sonradan lokomotifin terkedilmeyerek önünc düşülmek istenmesini, buna da vakit bulunmasını, kısaca insanın lokomotifin önüne düşmesini, onun gittiği, onun çekilip götürüldüğü yerlere kendi içinden gelen bir atılımla önden seğirtmesini anlamak o kadar güç mü? Dışarıdan biri bunu anlayabilir mi?

—

Ben bunu anlayamam, hatta buna inanamam. Yer yer küçük bir sözcükte yaşayabilirim ben; sözcüğün, diyelim yukardaki «stösst»* sözcüğünün ince seslisinde bu işe yaramaz başımı bir an yitiriyorum. İlk ve son harfler, balıksı kaygan duygumun başıyla sonunu oluşturuyor.

24 Ağustos 1911

Tanışlarla bir gazinonun bahçesinde bir masada oturmak, yeni gelen, iri memelerinin altında güçlükle soluyan ve terlemiş yüzü es-

* «Stösst» sözcüğü Türkçe metinde «gittiği» sözcüğüyle karşılanmıştır. (Ç.N.)

merimsi parıldayan bitişik masadaki kadını izlemek. Kadın arkaya atıyor başını, ayva tüyünden bir bıyık tüm belirginliğiyle ortaya çıkıyor; sonra gözlerini yukarı kaldırıyor. Belki kocasına bakarken de böyle yapıyor bazen; yanı başındaki kocası resimli bir dergi okuyor. Karısı yanındayken gazinoda olsa olsa bir gazeteye göz gezdirebileceği, ama asla resimli bir dergi okuyamayacağı kafasına yerleştirilebilse! Bir an vücudunun tombulluğu aklına geliyor kadının, masadan biraz geriye çekiliyor.

—

26 Ağustos 1911

Yarın İtalya'ya gitmem gerekiyor. Şimdi akşam vakti babam uyuyamıyor bir türlü, sinirleri gergin, çünkü kendini tamamen mağazayla ilgili tasalara kaptırmış, dolayısıyla eski hastalığı nüksetmiş durumda. Kalbinin üzerine konan ıslak bez, öğürmeler, güçlükle soluk almalar, ahlayıp oflamalar, odada bir aşağı bir yukarı gezinmeler, Korkuya kapılan annem, babamı avutacak yeni yeni sözler buluyor: Hani hiçbir vakit dinamizmini elden bırakmamış babam, şimdiye kadar her şeyi göğüslemiş, oysa şimdi. – Ben berbat iş durumunun bilemedin üç ay daha sürebileceğini, ama sonra her şeyin düzeleceğini açıklıyorum. Babam, ahlayıp oflayarak ve başını sallayarak aşağı yukarı gezinmesini sürdürüyor. Ona göre, üzerindeki yükleri bizim sırtlanmak, hatta hafifletmek istemediğimiz kesin; ama bize göre de öyle, kendisi hakkındaki en iyi niyetli düşüncelerimizde bile ailesine bakması gerektiğine ilişkin o hazin inançtan bir şeyler saklı. –Daha sonra şöyle düşündüm: Annemin yanında yatıyor babam, anneme vücudunu dayıyor, annemin yakın ve tanıdık eti yatıştırır kendisini.– Sık sık esnemesi ve doğrusu tiksindiriciliği ileri sürülemeyecek burun kurcalamaları, babamın durumunda pek bilincine varılamayan küçük çapta bir yatışma sağlıyor. Burun kurcalamak, babamın hasta değilken genellikle yapmadığı şey. Ottla[17] da doğruladı bunu. – Zavallı annem, yarın ev sahibine gidip ricada bulunacak.

26 Eylül 1911

Desinatör Kubin[18] müshil olarak regulin'i salık veriyor. Havanda dövülerek toz haline getirilmiş bir su yosunu; şişip kabarıyor bağırsakta, onu titreşim durumuna geçiriyor, yani sadece dışkıyı parçalayıp bağırsak cidarlarından sarkmasına yol açan müshillerin sağlığa zararlı ve kimsayal etkisiyle kıyaslanamayacak mekanik bir etkisi var. – Langen'in evinde[19] Hamsun'la buluşuyor Kubin. Hamsun, nedensiz geniş geniş gülümsüyor. Konuşmasına ara vermeden ayağını kaldırıp dizinin üzerine koyuyor, masadan büyük bir kâğıt makasını alıp pantolonunun paçalarından sarkan püskülleri kesiyor. Rastgele değerli bir ayrıntı, örneğin bir boyunbağıyla pejmürde bir giysi. – Mühih'te ressamlarla veterinerlerin kaldığı (veteriner okulu yakında bir yerde) bir sanatçılar pansiyonu; pansiyon çirkin olaylara sahne olduğundan, karşı evdeki iyi görüş sağlayan pencereler kiralanıyor. Karşı evdeki seyircileri memnun etmek için bazen pansiyon sakinlerinden biri sıçrayıp bir pencere pervazına çıkıyor ve bir maymun konumunu alıp elindeki çanaktan çorbayı kaşıklıyor. – Sattığı mallara saçma taneleriyle antika süsü veren bir antikacı; bir masayla ilgili olarak şöyle diyor: «Şimdi yapacağımız şey, üzerinde üç kez kahve içmektir; sonra tutup Insbruck müzesine yollayabilirsiniz.» – Kubin'in kendisine gelince: Pek güçlü, ama hızlı devinimlerinde biraz tekdüzelik okunan kocaman bir yüzü var; kaslarının aynı kasılmasıyla alabildiğine değişik ifadeleri sergileyebiliyor. Oturuyor mu, kalkıyor mu, üzerinde yalnızca bir giysi mi var, yoksa bir pardösü de giymiş mi, bütün bunlara göre değişik yaşta, değişik boy ve cüssede görünüyor.

27 Eylül 1911

Dün Wenzel Alanı'nda iki kıza rastladım; birinden hayli uzun süre ayıramadım gözlerimi, oysa özellikle ötekisinin, benim pek geç fark ettiğime göre evcil bir yumuşaklığı içeren kahverengi, plili, önü biraz açık bol bir manto giymiş öbür kızın nazlı bir boynu ve narin bir burnu vardı, şimdi anımsayamadığım bir nedenden saçları güzeldi. – Belvedere'de[20] bol pantolonu üzerinden sarkan bir adam; ıslık çalıyor, kendisine baktım mı duruyor, gözlerimi başka yana çe-

virince yeniden başlıyor; nihayet ben baksam da ıslık çalmasına ara vermez oluyor. – Büyük ve zarif bir düğme, bir kızın giysisinin yenine güzelce oturtulmuş. Kız, giysi içinde nasıl hareket edeceğini de iyi biliyor. Amerikan çizmelerinin üzerinde süzülüyor giysi. Güzel bir şey benim elimden ne kadar da seyrek çıkıyor; oysa yaptığı işteki güzelliğin ayrımına varmaksızın düğmeyi olduğu yere iliştiren terzi bunu başarıyor. – O anda ağzından çıkan sözlerden bağımsız, anlattığı öyküyü başından sonuna memnunlukla kucaklayan gözleriyle Belvedere yolunda ilerleyen kadın. – Gürbüz bir kızın boynunu sert bir devinimle şöylece döndürüşü.

29 Eylül 1911

Goethe'nin günlükleri.[21] Günlük tutmayan kişi, bir günlük karşısında yanlış bir konumdadır. Diyelim böyle biri Goethe günlüğünde: «II.I.1797. Bütün gün evde çeşitli uğraşlarla geçirildi» notunu okudu; ona öyle gelir ki, sanki kendisi bir günde asla bu kadar az iş yapmamıştır. Goethe'nin gezi gözlemleri bugünkülerden değişik; çünkü bir posta arabasından yapılıyor gözlemler ve arazinin yavaş yavaş değişimine uygun olarak daha yalın bir biçimde oluşup çıkıyorlar; dolayısıyla, söz konusu yerleri görmeyenler bile çok kolay izleyebiliyor bunları. Serinkanlı ve düpedüz pitoresk bir düşünüş yöntemi gözlemlerde kendini açığa vuruyor. Çevre, arabada yolculuk eden kimseye yerel karakteriyle hırpalanıp örselenmeden kendini sunup şoseler ülkeyi demiryollarından çok daha doğallıkla katettiğinden ve belki şoselerle demiryolları arasında ırmaklarla kanallar arasındakine benzer bir ilişkinin varlığından gözlemcide zorlamalara yer kalmıyor ve fazla bir zahmete girmeden sistematik olarak her şeyi görebiliyor. Bu yüzden, enstantane gözlemler az günlükte; böylesi gözlemlere çokluk iç mekânlarda rastlanıyor; iç mekânlarda belirli kişiler gözler önünde birbirlerinden ayrılamayacak gibi ansızın boy gösteriyorlar; örneğin Heidelberg'teki Avusturyalı subaylar; oysa Wiesenheim'daki erkeklerin anlatıldığı bölüm doğaya daha yakın «mavi ceket ve işleme çiçeklerle bezenmiş ak yelekler giyiyorlar» (belleğe dayanılarak yapıldı bu alıntı). Ren nehrinin Schaffhausen'de yaptığı çağlayana ilişkin epeyce uzun bir yazı, orta

yerinde büyücek harflerle: «Uyarılmış düşünceler.»

—

Lucerna kabaresi. Lucie König, eski saç biçimlerini gösteren fotoğraflar sergiliyor. Aşınmış bir yüz. Alttan kalkık burnuyla, yukarı uzanmış koluyla ve ellerinin tüm parmakları içeren dönüş hareketleriyle bazen az buçuk bir başarı sağladığı oluyor. Sölpük bir yüz. – Longhen[22] (Ressam Pittermann); mimiksel güldürüler. Besbelli zevksiz bir çalışma, ama yine de pek zevksiz sayılmaz, yoksa nasıl her akşam seyirci önüne çıkarılabilirdi; çünkü söz konusu güldürülerin hazırlanışında zaten öylesine zevksiz davranılmış ki, yeterli bir şema sağlanamamış ve bir tek kişinin gereğinden sık sahneye çıkması önlenememiş. Yan kulislerin boşluğuna bir sandalyenin üzerinden tatlı bir palyaço sıçrayışı. Tümüyle özel bir topluluk önündeki bir gösteriyi andırıyor; öyle bir topluluk ki, toplu bulunma gereksinimiyle sıkıcı ve önemsiz gösteriye bol bol alkış tutuyor, gösterideki eksi durumu alkıştaki artıyla gidererek pürüzsüz ve dengeli bir bütün'e ulaşmak istiyor. Şantör Vaschata. Öyle berbat ki, insan şarkılarını dinlemeyi bırakıp kendisini izliyor. Ama güçlü biri; kuşkusuz yalnızca benim bilincine vardığım hayvansal bir güçle dinleyicilerin dikkatini yine de az buçuk üzerinde toplamasını beceriyor. – Grünbaum, sözde yalnız görünürdeki umutsuzluğuyla insanı etkiliyor. – Dansöz Odys; esneklikten uzak kalçalar; vücudunda et diye bir şey yok; pembe dizleri yalnızca «Bahar Havası» valsine gidiyor.

30 Eylül 1911

Önceki gün bitişik odadaki kız (Helli Haas[23]). Kanapeye uzanmıştım, daldığım hafif uykunun kıyısından sesini işitiyordum. Pek kalın giysiler giymişti adeta; yalnız kendi giysilerini değil, sanki bitişik odayı tümüyle üzerine geçirmişti. Ancak banyoda yıkanırken gördüğüm biçimli, çıplak, yuvarlak, güçlü ve esmer omzu sırtındaki giysilere kafa tutuyordu. Bir an kız buhara dönüşüyor, odayı baştan aşağı buharla dolduruyor sandım. Derken kül rengi bir korseyla yaklaşıp karşıma dikildi; korsenin alt kısmı vücudundan o kadar ilerde

duruyordu ki, nerdeyse ata biner gibi üzerine kurulup bir yolculuğa çıkılabilirdi.

—

Yine Kubin: ardından kendi konuşması asla aynı fikirde olmadığını gösterse bile, karşısındakinin konuştuklarının son sözcüklerini onaylayıcı bir tonla yineleme alışkanlığı. Tatsız bir şey. – Anlattığı bir sürü hikâyeyi dinlerken ne değerde biri olduğunu unutabiliyor insan. Ama ansızın bunu anımsamak zorunda kalıp irkiliyor. Gitmek istediğimiz lokalin tekin bir yer sayılmadığından söz açılır açılmaz gelemeyeceğini belirtti. Korktuğu için mi gelmek istemediğini sordum. Üstelik koluma girerek şöyle yanıtladı: «Elbette, gencim henüz, ilerde yapmayı tasarladığım bir sürü iş var.» – Bütün akşam ikide bir ve sanırım pek büyük bir ciddilikle benim kabızlığımdan ve kendi kabızlığından konuşup durdu. Gece yarısına doğru elim masanın kenarından aşağı sarkmıştı bir ara, kolumun bir parçasını görüp sesini yükseltti: Ama siz gerçekten hastasınız. Bu andan başlayarak çok daha yumuşak davrandı bana, daha sonra da kendileriyle B.[23]'ye gitmeye beni razı etmeye çalışan ötekilere karşı çıktı. Kendisinden ayrıldığımızda uzaktan seslendi arkamdan: «Regulin!»

—

Tucholski ve Safranski. Sesin zaman zaman bir molaya gereksinim duyduğu hohlamalı Berlin şivesi; molaları da «nich»* sözcüğü oluşturuyor. Tucholski yirmi bir yaşında kendi içinde tümüyle tutarlı bir insan. Omuzlarının gençler gibi yukarı kalkmasına yol açan ölçülü, ama güçlü bir şekilde bastonunu sallamasından başlayarak akıllıca eğlenmesine ve edebî çalışmalarını küçümsemesine varıncaya kadar böyle. Niyeti avukatlık; önünde topu topu bir iki engel var, ama giderilebilen engeller: Baştan aşağı konuşmayla geçen ilk yarım saatin erkeksi akustiğinin ardından genç kızsı bir ton kaza-

(*) Berlin şivesinde «değil mi» anlamında sözcük. (Ç.N.)

nan tiz bir ses –kendi poz gücüne karşı güvensizlik; ama dünyayı daha çok görüp tanıdıkça bu gücü elde edeceğini umuyor–, nihayet kendi doğrultusundaki yaşlı Berlin Yahudilerinde gözlemlediği bir melankoliye kapılmasına yol açacak değişim korkusu. Ama şimdilik bunu hiç sezdiği yok. Pek yakında evlenecek.

—

Safranski.[25] Bernhard'ın öğrencisi; grafiklerini çizer, temalarını gözlemlerken onlarla bağlantılı şekilde yüzünü buruşturuyor. Kimsenin farkına varmadığı bir değişim yeteneğine sahip bulunduğumu anımsatıyor bana. Şimdiye kadar Max'a[26] ne çok öykünmek zorunda kaldım. Dün akşam eve dönerken Tucholski'yi seyirci olarak benim yerime koyabilir, kendim onun yerine geçebilirdim. Yabancı varlık, bir bulmacaya gizlenmiş şekil gibi içimde işte öylesine açık, beri yandan öylesine kapalı duruyor olmalı; bulmacaya bir şekil gizlendiği önceden bilinmezse bir şey ele geçirilemez. Söz konusu değişimlerin gözlerimdeki bir bulanıklıktan kaynaklandığına inanmayı pek isterdim.

1 Ekim Pazartesi (Pazar) 1911

Dün Alt–Neu Havrası'ndaydım. Kol Nidre.[27] Bir borsadakine benzer boğuk mırıldanmalar. Girişte bir kutu, üzerinde bir yazı: «Sessiz bağışlar, öfkeyi savar.» Kiliselerdeki gibi bir iç mekân. Üç zahit, anlaşılan Doğu Yahudileri. Üçünün de ayaklarında çorap. Dua kitaplarına eğilerek cüppelerini başlarına çekmiş, elden geldiğince büzülüp ufalmışlar. İkisi ağlıyor. Âyin günü olduğu için duygulandıklarından mı? Birinin gözleri hastalıklı anlaşılan; kitaptan ayırdığı yüzünü hemen yine kitaba eğmeden, katlanmış mendilini gözlerine şöylece bastırıyor. Gerçekte ya da pek teganni edilmiyor sözler, ama her sözün peşi sıra, o sözün kıl inceliğinde örülüşüyle oluşan arabeskler uzanıyor. Bütün üzerinde en ufak bir fikirden ve sağını solunu görebilme olanağından yoksun bir çocuk, kulaklarında gürültü, kalabalık arasında ite kaka ilerliyor ve kendisi de itilip kakılıyor. Asker görünüşlü biri tapınırken acele silkiniyor bazen;

silkinişler insanda her sözcüğün belki saçma, ama güçlü bir şekilde vurgulanışı izlenimini uyandırıyor. Beri yandan, ses kollanıp gözetiliyor; zaten gürültü ortasında arı duru ve etkili bir vurgulama sağlanacak gibi değil. Aile üyeleriyle genelev sahibi. Pinkas Havrası'nda bununla kıyaslanamayacak kadar güçlü Yahudice bir hava içinde hissetmiştim kendimi.

—

Üç gün önce B. Suha'da.[28] İnce yüzlü bir Yahudi kadın; daha doğrusu yukardan aşağı inerek altta dar bir çeneyle sonlanıyor yüz, ama bütün başı çevreleyen ondüleli saçlarla bir genişlik kazanıyor. Binanın içinden salona açılan üç küçük kapı. Seyirciler adeta sahneye kurulmuş bir karakolda oturur gibi masalarının başında oturuyor, önlerindeki içeceklere pek el sürmüyorlar. Yalnızca etek kısmı kımıldamaya başlayan kaba giysisiyle yassı yüzlü kadın. Salondakilerden birkaçının giysisi marketlerin Noel reyonlarında çocukların özel tiyatroları için satılan kuklaları andırıyor, yani üzerlerine rüşler ve altın yaldızlar yapıştırılmış ya da gevşecik tutturulmuş; öyle ki, bir çırpıda hepsi koparılıp alınabilecek ve sonra ellerde dağılıp dökülecek sanki. Kuşkusuz iğrenç altlıklar üzerine gerilmiş mat sarı saçlarıyla lokalin sahibi olan kadın; yukardan dimdik inen burnu, sarkık göğüsleriyle ve kasılmış karnıyla geometrik ilişki içindeki kadın baş ağrılarından yakınıyor; ağrıların nedeni de bu kadar kuru kalabalığın oluşu, ama fazla bir şeyin yenilip içilmeyişi.

—

Kubin'e ek: Hamsun üstüne anlatılanların gerçekliği kuşku uyandırıyor. Yapıtlarına dayanılarak söz konusu olayların binlercesi, Hamsun tarafından yaşanmış gibi anlatı konusu yapılabilir.

—

Goethe üzerine: «Uyandırılmış düşünceler», yalnızca Ren çağlaya-

nının uyandırdığı düşüncelerdir. Schiller'e[29] yazılan bir mektup gösteriyor bunu. – Günlükte yer alan enstantene gözlem[30] «çocuk takunyalarındaki kastagnet ritmi» öylesine bir etki uyandırmış, herkes tarafından öylesine benimsenip kabul görmüş ki, söz konusu gözlemi okumasa bile bir kimsenin onu Goethe'nin özgün buluşu gibi algılaması düşünülemez.

—

2 Ekim 1911

Uykusuz gece. Bir dizi uykusuz gecelerden üçüncüsü. İyi uyuyor, ama bir saat sonra başımı yanlış bir deliğe sokmuşum gibi gözlerimi açıyorum. Büsbütün uyanık bekliyor, hiç uyumamışım ya da ancak incecik bir zar altında uyumuşum gibi bir duyguya kapılıyorum; uykuya dalma çabasını yine karşımda buluyor, kendimi uyku tarafından kapı dışarı edilmiş görüyorum. Bütün gece saat beşe kadar sürüyor bu; bir yandan uyuyor, bir yandan harıl harıl düşlerle uyanık tutuluyorum. Gördüğüm düşlerle çaresiz boğuşup dururken, kendi kendimin yanı başında uyuyorum düpedüz. Saat beşe doğru uykunun son zerresi de harcanıp tüketiliyor; artık yalnızca düş görüyorum, bu da uyanık kalmaktan daha çok yoruyor beni. Kısacası, bütün geceyi, sağlıklı insanın gerçek uykuya dalmadan önce kısa bir süre yaşadığı uyur uyanıklık durumunda geçiriyorum. Uyandığımda bütün düşler çevremi sarıyor, ama üzerlerinde uzun boylu düşünmekten kaçıyorum. Sabaha karşı, böyle bir geceden artık hayır gelmeyeceği için kanepede oflayıp poflamaya başlıyor, derin uykularda kaldırılıp götürülerek sonuna bırakıldığım ve bir fındık kabuğuna hapsedilmiş gibi uyandığım geceleri anımsıyorum. Bu gece korkunç bir hayalet gördüm düşümde: Kör bir çocuk; sözde Leitzmeritz'deki yengemin[31] kızıymış, oysa kızı yok yengemin, oğulları var ve bunlardan birinin bir ara ayağı kırılmıştı. Ancak, bu çocukla Dr. Marschner'in[32] kızı arasında bir sevgi ilişkisi bulunuyordu; kızı son gördüğümde şirin bir çocuk olmaktan çıkmış, dar giysiler içinde esnekliğini yitiren şişko bir küçük kız olmaya yönelmişti. Düşümdeki kör ya da gözleri pek iyi görmeyen çocuk bir gözlük altında sakla-

mıştı gözlerini; gözlüğün gözden hayli uzak camının altındaki sol gözü süt grisiydi ve yusyuvarlak öne fırlamıştı; öteki göz geriye çekilmiş, üzerine iyice oturan bir camla örtülmüştü. Camın optik bakımdan gözlüğe doğru dürüst yerleştirilebilmesi için, kulak üzerinden arkaya uzanan normal sap yerine bir kaldıraca başvurmak gerekmiş ve kaldıracın ucunu tutturacak elmacık kemiğinden başka yer bulunamamıştı; söz konusu camda bir tel çubukçuk yana doğru uzanıyor, deliklerle donatılmış etin içinde kaybolarak ta alttaki kemiğe kadar gidip dayanıyordu. Beri yandan, bir başka tel çubukçuk etten çıkıyor, kulak üzerinden arkaya uzanıyordu. Sanırım bendeki uykusuzluk yazmamdan kaynaklanıyor. Çünkü yazdıklarım ne kadar az ve kötü de olsa, yol açtıkları küçük sarsıntılar duyarlı duruma sokuyor beni; özellikle akşama doğru ve daha çok sabahları o esintiyi duyuyor, dengemi bozup bana her şeyi yaptırabilecek durumları yakında yaşayabileceğimi hissediyorum; derken içimde varlığını sürdürüp denetim altına almaya vakit bulamadığım genel gürültü ortasında huzurum kaçıyor. Ama nihayet bu gürültü baskı altında tutulan, yakına gelmesine izin verilmeyen bir uyumdur; serbest bırakıldı mı beni baştan aşağı dolduracak, hatta sonra beni upuzun gerip yayacak ve aynı işi yine sürdürecektir. Ama şimdi, varlığım bu ikili durumu kapsayacak güçten yoksun olduğu için, uyandırdığı cılız umutları saymazsam bana zararından başka şeyi dokunmuyor; görünür dünya bana yardımcı oluyor gündüzün, ama gece parça parça doğranıyorum ve buna karşı bir şey yapmak elimden gelmiyor. Ve Paris'i düşünüyorum hep: Kuşatmada ve daha sonra Komün'e kadar olan sürede Kuzey ve Doğu banliyölerindeki Parislilerin tanımadığı yabancı insanlar aylarca, düpedüz her saat başı, banliyöleri kente bağlayan yollardan bir saatin göstergeleri gibi arada bir duraklayarak Paris'in iç kesimlerine yürümüştü.

Beni avutan bir şey varsa –ve söz konusu avuntuyla şimdi yatağa gireceğim–, hayli zamandır yazmadığım için, şimdi yazmaya başlamamın şu andaki durumumun içine gereği gibi yerleştirilemeyeceğine, ama biraz dişimi sıkarsam bunu en azından geçici bir süre başarabileceğime inanmamdır.

Bugün öylesine güçsüzdüm ki, çocuk olayını şefime[33] bile anlattım.

– Düşümdeki gözlüğün, akşam yanı başımda oturan ve iskambil oynanırken kelebek gözlüğünün altından pek de sevimli sayılmayacak bir bakışla beni süzen annemin gözlüğü olduğu aklıma geldi derken. Hatta daha önce farkına vardığımı anımsamadığım bir şey de, gözlüğün sağ camının annemin gözüne sol camından daha yakın bulunmasıydı.

3 Ekim 1911

Dünkünün tıpkısı bir gece; ancak, daha güç uykuya daldım. Uykuya dalarken kafamın içinde, burun kökümün üst kısmında adeta alnımdaki üzerine fazla bastırılan bir kırışıklığın yol açtığı dikine bir ağrı. Uykuya dalmada yararı dokunacağı inancıyla kendimi ağırlaştırabileceğim kadar ağırlaştırmak isteyerek kollarımı kavuşturmuş, ellerimi omuzlarımın üzerine koymuştum; adeta, teçhizatını kuşanmış bir asker gibi yatıyordum. Yine düşler, daha uykuya dalmadan önceki uyanıklıktan içeri yansıyan düşler beni uyutmadı. Sanatçı yeteneğiyle donatılmış biri olduğum bilinci, akşam ve sabahları başı sonu görülmeyen bir sel gibi dolduruyor içimi. Varlığımın temeline varıncaya kadar kendimi yumuşamış hissediyorum, istediğim her şeyi içimden çekip alabilirim adeta. Bu tür güçlerin yuvalarından dışarı uğratılması, ama sonradan etkinliklerine izin verilmeyişi bana B.[34] ile aramdaki ilişkiyi anımsatıyor; burada da özgür bırakılmayıp geri tepen ve kendi kendilerini yok eden duygu akımları var; ama –aradaki fark da bu– şimdiki durumumda daha gizemsel güçler ve elimdeki en son nesne söz konusu.

—

Josef Alanı'nda, bir ailenin içine doluştuğu büyük bir gezinti arabası önümden geçip gitti. Arkada bıraktığı benzin kokusuyla Paris'ten bir esinti gelerek yüzümde dolaştı.

—

Büroda[35] kaymakamlığa gönderilmek için yazdırılan uzunca bir ihbar yazısı. Daha bir etkileyici olması gereken son bölümde kalakalıyorum; âdeti üzere iyice canlanmış, sandalyesini oynatıp duran, öksüren, masanın orasını burasını parmaklarıyla tıklatan ve böylelikle bütün bürodakilerin dikkatini o andaki çaresizliğimin üzerine çeken daktilo kız Kaiser'e[36] bakmaktan başka şey gelmiyor elimden. Kafamda arayıp bulmaya çalıştığım düşünce giderek kızı yatıştırıcı bir değer de kazanıyor ve değeri arttıkça ele geçirilmesi güçleşiyor. Sonunda «leke sürmek» sözcüğü ve bununla ilgili bir cümle geliyor aklıma; ama sanki çiğ et yemişim ve et kendi vücudumdan kesilen bir parçaymış gibi (sözcüğü ve cümleyi ele geçirmek işte öylesine zahmet verdi) tiksinti ve utanç duyarak cümleyi bir süre ağzımda tuttuktan sonra açığa vuruyor, sanatsal bir çalışmanın gerektirdiği bütün koşullar varlığımda hazır bekleyip böyle bir çalışma benim için tanrısal bir yokoluş ve gerçek bir diriliş anlamına gelecekken, söz konusu mutluluğa yetenekli vücudumun etinden birazını büroda, sefil bir evrak parçası uğrunda elden çıkarmanın büyük dehşetini açığa vurmayarak kendime saklıyorum.

—

4 Ekim 1911

Huzursuzum, hiç keyfim yok. Dün uyumadan önce başımın içinde, sol yukarıda çıtır çıtır sesler çıkararak yanan serin bir alevcik hissettim. Bir gerginlik, çoktan sol gözümün üstüne gelip yuvalanmıştı. Hani düşününce öyle sanıyorum ki, bir ay sonra özgürlüğe kavuşacağımı söyleseler bile bürodaki çalışmaya daha fazla katlanamayacağım. Ama yine de görevimi yapıyorum çokluk, şefimi memnun bırakacağıma güvendiğim zamanlar pek rahatım ve durumumu hiç de korkunç bulmuyorum. Zaten dün akşam kasten vurdumduymaz biri durumuna soktum kendimi, gezmeye çıktım, Dickens'i okudum; derken kendimi biraz daha sağlıklı hissettim ve şimdi benden biraz uzaklaşmasına karşın benim haklı gördüğüm hüznü yaşama gücümü yitirdim; bu ise, bana her zamankinden iyi uyuyacağım umudunu verdi. Gerçekten biraz daha derin oldu uykum, ama yete-

rince uzun sürmedi, sık sık kesintiye uğradı. Kendimi avutmak isteyerek dedim ki: Varlığımdaki büyük çalkantıyı yine bastırdım; ama eskiden böyle zamanlardan sonra olduğu gibi bu kez kendi üzerimdeki denetimi elden çıkarmayacak, şimdiye kadar hiç yapmadığım bir şeyi yapıp çalkantının artçıl esintilerini hep aklımda tutacağım. Böyle davranırsam, belki içimde saklı duran bir dayanma gücü ele geçirebilirim.

—

Akşama doğru karanlık odada, kanepe üzerinde. Bir rengin bilincine varmak neden uzunca bir süreyi gerektiriyor; ama algılayıştaki o kesin dönemecin ardından, renge ilişkin yargımız güçleniyor çarçabuk. Kapının camına dışardan hol ve mutfağın ışığı aynı zamanda vurdu mu, yeşilimsi ya da izlenimin kesinliğine gölge düşürülmek istenmezse yeşil demenin daha uygun sayılacağı ışık adeta camlardan süzülerek aşağılara iniyor. Düğme çevrilip holdeki lamba söndürüldü de ortada yalnız mutfak ışığı kaldı mı, mutfağa yakın cam koyu, ötekisi beyazımsı-mavi bir renk alıyor; öylesine beyazımsı ki, mat cam üzerinde görülen desen (stilize gelincik başları, sarmaşıklar, çeşitli dörtgen figürler ve yapraklar) eriyip gidiyor bayağı. Sokakta ve köprüdeki elektrik fenerlerinin duvarda ve tavanda yaptığı aydınlık ve gölge lekeler yer yer düzensiz, bozguna uğramış, birbirinin üzerini örtmüş, güçlükle izlenebiliyor. Sokağa fenerler dikilir ve oda mobilyayla döşenirken, kanepeden bakıldığı vakit bu saatte ışığı yanmayan odamın nasıl görüneceği üzerinde bir ev kadınına özgü titizlikle durulmamış.

Aşağıdaki yolda giden tramvayın tavana vuran ışığı, mekanik duraksamalarla, duvarla tavanın kesiştiği çizgide kırılarak bir tül gibi beyazımsı ilerliyor. – Yer küresi, sokak lambasının zinde ve güçlü ilk yansımasında, yukarısı yeşilimsi temiz bir parıltı içindeki giysi dolabının üzerinde duruyor. Kürenin yuvarlak yüzeyinde parıldayan bir köşe; öyle bir görünümü var ki, sanki buraya ışık pek fazla vuruyor; oysa pürüzsüz yüzünden kayan ışık, küreyi daha çok meşin-

den bir elma gibi kahverengimsi geride bırakıyor. – Holden gelen ışık karyolanın bulunduğu duvarın üst tarafında geniş bir yüzeyi aydınlatıyor; yatağın başucunun yaptığı kıvrak bir çizgiyle sınırlanıyor bu aydınlık ve yatağı aşağı bastırıyor; karanlık karyola ayaklarını genişletip, odanın yatak üzerine çökmüş tavanını yukarı kaldırıyor.

—

5 Ekim 1911

Birkaç günden sonra ilk kez içimde yine o tedirginlik duygusu; hatta bu yazı karşısında bile kaybolmuyor. Odaya girip elinde kitapla masaya oturan kızkardeşime karşı duyduğum müthiş öfke. Bu öfkeyi açığa vurmak için ilk küçük fırsatı kollayış. Derken kızkardeşim, zarfından çıkardığı bir kartvizitle dişlerini kurcalıyor. Kafamın içinde yoğun bir duman bulutu bırakarak dağılıp giden öfke; ardından hafifleme ve bir güven duygusu; yeniden yazmaya koyuluyorum.

—

Dün akşam Cafè Savoy'da. Yahudi oyunculardan bir topluluk.[37] – Erkek rolüne çıkan Bayan Klug. Kaftanı giymiş, ayağında kısa ve siyah bir pantolon, beyaz çoraplar, üzerinde siyah bir cepken, cepkenin altında ince ve beyaz yün bir gömlek; boynun ön kısmında bir iplik düğmeyle tutturulan gömlek, geniş ve bol bir sivri yakaya dönüşerek arkaya devriliyor. Başında kadın saçlarını örten, ama başka bakımdan da gerekli olan ve bir eşini kocasının giydiği koyu renk bir bere; berenin üzerinde kenarları hayli yukarı kıvrılmış yumuşak ve siyah kocaman bir şapka.– Kadınla kocasının böyle bir kılıkla hangi kişileri canlandırdığını doğrusu bildiğim yok. Bu konudaki bilgisizliğimi itiraf a pek yanaşmayacağım birine kimleri canlandırdığını açıklayacak olsam, Yahudi cemaatinin hizmetinde çalışan kimseler diyebilirdim; bir tapınağın bakımıyla görevlendirilmiş, cemaatin kendilerine hoşgörüyle davrandığı miskin insanlar; dinsel nedenlerden dolayı nasılsa başkalarına üstün tutulan dilenciler; cemaatle bağları koptuğu için, özellikle bu nedenden cemaat yaşamı-

nın orta noktasına pek yakın bulunan, sağda solda casuslar gibi dolaştıkları için de bir sürü ilahi bilen, bütün cemaat üyelerinin durumlarını avuçlarının içi gibi gören, ama iş hayatıyla ilişkilerinin tümüyle kopukluğundan dolayı bilgilerini nerede kullanacaklarını kestiremeyen insanlar; salt din içinde yaşayan, ama hiç zahmete girmeksizin, anlamadan ve yakınmadan bu yaşamı sürdüren katıksız Yahudiler. Herkesi aptal yerine koyar gibidirler sanki; bir Yahudi soylusunun katlinden hemen sonra güler, kendilerini bir dönmeye satar, maskesi düşürülen katil zehir içip Tanrıdan yardım dilendiğinde ellerini zevkten bayılarak kıllı yanaklarına dayayıp göbek atar ve bütün bunları da tüy kadar hafif olup üzerlerine bastırılınca yere seriliverdikleri, duyarlılıklarından ötürü hemen kuru gözlerle ağlamaya başladıkları (yüzlerini buruşturarak olur ağlamaları), ama üzerlerindeki basınç kalktı mı kendilerine özgü en ufak bir ağırlık ortaya koyamayıp çaresiz hemen havaya fırladıkları için yaparlar.

Bu yüzden, Lateiner'in *Meschumed*'i[38] gibi ağırbaşlı bir oyunu doğrusu pek yokuşa sürdükleri ortadadır; çünkü boylu boyunca, çokluk parmak uçlarına basarak ya da iki bacakları havada, sahnenin hep ön tarafında eğleşir, oyundaki sinirli havayı dağıtacakken onu parça parça doğrarlar. Ama oyunun ağırbaşlılığı, doğaçlama davranışlarda bile dengesini yitirmeyen ve dramatik gerilimi tutarlı bir duyguyla korunan öylesine derli toplu sözler içinde gelişir ki, olay sahnenin geri planında da geçse önemini hiç yitirmez. Kaftanlı iki adam zaman zaman geri plana itilir daha çok, bu da mizaçlarına uygun düşer, açılmış kollarına ve şaklatılan parmaklarına karşın sahnede görülen gerideki katildir yalnız; içtiği zehirle, eli pek bol yakalığında, kapıya doğru yalpalayarak yürür.

Melodiler uzundur, vücut seve seve onlara bırakır kendini. Dümdüz bir akış izleyen uzunluklarından ötürü melodilere, en iyisi kalçalar kıvrılarak, açılmış kollar sakin soluyuşlarla kaldırılıp indirilerek ve el ayaları şakaklara yaklaştırıp onlara dokunmaktan titizlikle alıkonularak uyulabilir. Biraz Slapak'ı[39] anımsatmıyor değildir.

Şarkılardan bazıları, «Jüdische Kinderlach»[40] *hitabı*, bizzat *Yahudi* olduğu için biz Yahudi dinleyicileri Hıristiyanlara karşı bir özlem ve merak duygusuna kaptırmayarak kendine çeken bu kadının sahnedeki bazı davranışları, yanaklarımda bir seyirmeye yol açıyor. Bir

garsonla sahnenin solundaki iki hizmetçi kız sayılmazsa, sanırım salonda tek Hıristiyan kimse olan hükümet temsilcisi[41] acınacak bir adam; çehresinin özellikle sol yarımında görülen, ama sağ yarımını da hayli etkisi altına alan bir tik; yüzünü adeta gözetip kollayan bir hızla, yani bir saniye göstergesinin kayıp gidişiyle, ama beri yandan düzenli olarak kasıp bırakıyor, sol göz üzerine her yürüyüşünde karanlığa gömüyor onu. Kasılmalar için tümüyle harap yüzde küçük, yeni ve zinde kaslar gelişmiş gibidir.
Titiz sorularda, yakarış veya açıklamalarda Talmud'a özgü melodi: Bir borunun içine hızla dolan hava boruyu da birlikte sürükleyip götürüyor; buna karşılık, sorunun yöneltildiği kimseye küçük ve uzak başlangıçlardan genellikle mağrur, ama helezonlarında alçakgönüllü koca bir burgu döne döne yaklaşıyor.

6 Ekim 1911

Önde, sahneye yakın uzunca masada iki yaşlı adam. Biri, iki kolunu da masaya dayamış; yalancı şiş bir kırmızılığın ve onun altında düzgün denemeyecek dört köşe keçeleşmiş bir sakalın yaşını acınacak biçimde saklamaya çalıştığı yüzünü; sağındaki sahneye kalkık tutuyor hep. Ötekisi sahnenin tam karşısında, yaşlılığın gerçekten kuru bir görünümle donattığı yüzü masadan geride, boşlukta duruyor; masaya yalnız sol kolunu dayayıp melodinin zevkine daha çok varabilmek için sağ kolunu bükmüş; ayak uçlarıyla melodiyi izleyip sağ elindeki kısa pipoyla hafiften tempo tutuyor. Sahnedeki kadın zaman zaman biraz öne eğiliyor ve kollarını cesaretlendirircesine ileri uzatarak adamlardan bazen birine, bazen ötekisine, «Tateleben![42] Ne duruyorsun, sen de katıl ezgiye!» diye sesleniyor. Ezgiler, coşup ayağa fırlayan herkesi yakalamaya ve hayranlığını bir kesintiye uğramaksızın tümüyle kucaklamaya elverişli şeyler. Ancak, bu hayranlığı da söz konusu insanlarda ezgilerin uyandırdığını unutmamak gerekiyor. Çünkü özellikle kaftanlı iki kişi ezgi söylemek için seğirtiyor, sanki ezgi başlıca gereksinimlerini oluşturuyor vücutlarının; şarkı söylerken el çırpmaları, oyuncu kimliği içinde saklı insanın keyfine diyecek olmadığını açıkça gösteriyor. – Lokal sahibinin salonun bir köşesindeki çocukları, sahnedeki Bayan K. ile çocuksu

bir ilişkiyi sürdürüyor, dudaklarını büzüp ağızlarını ezgiyle doldurarak onunla birlikte söylüyorlar.

Oyun: Zengin bir Yahudi olan Seidemann, bütün canice içgüdülerinin açıkça bu amaca yöneldiğini görerek daha yirmi yıl önce kalkıp kendisini vaftiz ettirmiştir; karısını da aynı şeyi yapmaya zorlamış, yapmak istemeyince de zehirlemiştir. O gün bugün Yiddiş dilini unutmak için çırpınıp durur; ancak, Yiddiş şivesi konuşmalarında, özellikle oyunun başında elinde olmayarak alttan alta duyurur sesini ve seyircilerden de bunu hatırda tutmaları istenir, çünkü ilerde olup biteceklere henüz zaman vardır. Yahudilere özgü her şeye karşı büyük bir tiksintiyi sürekli açığa vurur Seidemann. Kızını Subay Dragomirov'a vermeyi aklına koymuştur; oysa kuzeni Edelmann'a gönlünü kaptıran kız oyunun önemli bir sahnesinde, ancak bel kısmında esneklik gösteren kaskatı bir duruşla babasının karşısına dikilir, Yahudi geleneğine sımsıkı bağlı kalacağını açıklar ve oyunun bütün bir perdesini, üzerinde uygulanmak istenen baskıyı küçümseyen bir gülüşle kapar. (Oyundaki Hıristiyan kişiler: Seidemann'ın ilerde maskesinin düşürülmesine yardım edecek Polonyalı mert uşak; mertliği en başta, Seidemann'ın çevresinde karşıtlıkların bir araya toplanması gerektiğindendir; daha sonra bir subay; kibar çevreye mensup bir Hıristiyan sayıldığı için borcundan söz açılması bir yana oyunda üzerinde durulmaz pek; ayrıca, ilerde sahneye çıkacak bir mahkeme başkanı ve nihayet, Max'ın kendisini bir Yahudi düşmanı olarak nitelemesine karşın kötü kalpliliği görevinin gerektirdiği sınırı aşmayan ve iki kaftanlıyı güldürmekten öteye geçmeyen bir mübaşir.) Ama Dragomirov bazı nedenlerden, ancak borç senetleri ödenebilirse evlenebilecektir; ne var ki, senetler Edelmann'ın babasının elindedir ve o da çok geçmeden Filistin'e gidecektir, Seidemann'ın nakit para karşılığında satın almak istemesine karşın senetleri elinden çıkarmaya bir türlü yanaşmaz. Kendisine gönlünü kaptıran subaya karşı mağrur bir davranışı sergileyen kız, vaftizli olmasına bakmayarak Yahudiliğiyle övünür; subay bir çıkar yol bulamaz, kollarını iki yana sarkıtıp ellerini gevşecik birbirine kavuşturarak yardım aranan gözlerle kızın babasına bakar. Derken Edelmann'a kaçar kız; şimdilik herkesten gizli de olsa sevgilisiyle evlenmek istemektedir, çünkü medenî kanuna göre, bir Ya-

hudi erkek bir Hıristiyan kızı alamaz ve kız da besbelli babasının rızası olmadan Yahudiliğe geçemez. Sonunda baba çıkagelir, hileye başvurmadı mı her şeyin mahvolacağını anlamıştır, söz konusu evlilikten rızasını esirgemez görünür. Hepsi birden baba Seidemann'ı bağışlamakla kalmaz, onu öylesine sevmeye başlarlar ki, sanki haksızlık eden baba değil de kendileridir; hatta Edelmann'ın babası, herkesten çok o, kızkardeşini zehirlediğini bile bile Seidemann'a yakınlık gösterir. (Burada göze çarpan boşluk, oyunda başvurulan bir kısaltmadan doğmuştur belki; ama belki de oyunun bir topluluktan ötekine özellikle sözlü geçişi sırasında ortaya çıkmıştır.) Barışmadan sonra Seidemann ilk önce Dragomirov'un senetlerini ele geçirir. «Biliyor musunuz» der, «bu Dragomirov'un Yahudiler hakkında kötü konuşmasını istemiyorum, onun için». Bunun üzerine, Edelmann'ın babası da senetleri kendisine karşılıksız verir. Bir ara Seidemann, kendisine bir şey göstereceğini bahane ederek Edelmann'ın babasını kapı bölmesine doğru çeker ve robdöşambrlı sırtına bir hançer saplayarak onu öldürür. (Barışmayla cinayet arasında planı zihinde tasarlamak ve bıçağı satın almak için bir süre sahneden uzaklaşmıştır.) Seidemann'ın amacı, Edelmann'ı bu yoldan darağacına yollamaktır; çünkü kuşkular ister istemez onun üzerinde toplanacak ve böylece kızı Dragomirov için serbest kalacaktır. Tül gelinliğiyle sahnede görünür kız; ibadet giysisiyle genç sevgilisi kolundadır. Ama kızın babası Seidemann maalesef ortada yoktur henüz; derken o da çıkagelir ve gelinle güveyi karşısında görmekten mutluluk duymuş gibi yapar. Tam bu anda sahnede bir adam belirir, belki Dragomirov'un

8 Ekim 1911

kendisidir bu, belki yalnızca oyunculardan biri, ama gerçekte tanımadığımız bir dedektiftir. «Burası tekin bir yer değil!» sözleriyle evde bir arama yapacağını açıklar. Seidemann: «Telaşlanmayın çocuklar! Bir yanılma olduğu kesin», der, «hiç kuşku yok, bir yanılma sadece. Her şey açıklığa kavuşacaktır.» Derken Edelmann'ın babasının cesedi bulunur, Edelmann tutuklanır ve sevgilisinin yanından alınıp götürülür. Bütün bir perde boyunca Seidemann, büyük bir

sabır ve arada pek güzel vurguladığı «Evet evet, pek güzel! – Ama bu yerinde değil! – Evet, böylesi daha iyi! – Elbet, elbet!» gibi sözlerle kaftanlı iki adama, Edelmann'la oğlu arasında güya yıllardır süren düşmanlığa ilişkin verecekleri ifadeyi talim ettirir. Ancak, adamların kafasına bir şey sokmak da kolay değildir; bir sürü yanlış anlamayla karşılaşılır; örneğin, mahkeme sahnesinin bir provasında iki kaftanlı öne çıkıp Seidemann'ın olayı şöyle şöyle anlatmalarını kendilerine tembih ettiğini açıklar, ama sonunda söz konusu düşmanlığın havasına öylesine girerler ki, –Seidemann bile artık önlerine geçemez– cinayetin nasıl işlendiğini ve adamın bir hançerle nasıl bıçaklandığını gösterebilecek duruma gelirler. Bu kadarı ise kuşkusuz fazladır. Yine de Seidemann iki adamdan yeterince memnundur ve yardımlarıyla davanın olumlu bir sonuca kavuşacağını umar. Ama işte burada dindar seyirciler için pek doğal bir şey sayılacağından, daha önce herhangi bir açıklamaya başvurulmaksızın yazar çekilip geriye alınır ve yerine Tanrı'nın kendisi geçerek olaya el kor, gözlerini kör ederek kötü bir kişi olan Seidemann'ı cezalandırır. Dragomirov'u oynayan ve sahneden hiç ayrıldığı görülmeyen oyuncu, son perdede mahkeme başkanı kimliğiyle yeniden seyirci karşısına çıkar. (Burada da yine Hıristiyanlığın aşağılanması belli eder kendini, Yahudi bir oyuncu üç Hıristiyan oyuncunun rolünü rahatlıkla oynar, kötü oynasa da bir şey gerekmez.) Mahkeme başkanının yanı başında avukat koltuğunda gür bir saç sakalla, kimliği hemen keşfedilen Seidemann'ın kızı oturmaktadır. Hani tanınmasına tanınır hemen; ne var ki uzun süre, Dragomirov dikkate alınarak bir başka oyuncunun yerine kendisinin orada bulunduğu sanılır; ama perde ortasına doğru görülür ki, sevgilisini kurtarmak için «tebdili kıyafet» etmiştir. İki kaftanlı, mahkeme önüne teker teker çağrılıp tanıklığa zorlanır; ama bu, birlikte tanıklığı talim ettiklerinden kendileri için pek güç olur. Ayrıca, başkanın konuştuğu Yüksek Almancayı anlamazlar; avukat, başı pek dara düştükçe başkana yardım edip onu zor durumdan kurtarır, zaten iki kaftanlıya vereceği yanıtları da başkana o fısıldar hep. Derken sıra, daha önce iki kaftanlıyı giysilerinden çekip çekiştirerek kendilerine direktif vermeye çalışmış Seidemann'a gelir; Seidemann akıcı ve kesin konuşması, aklı başında davranışı, başkanla nasıl konuşulacağını bilmesiyle iki

kaftanlının tersine seyircilerde olumlu bir izlenim bırakır; hakkında bildiklerimizle müthiş çelişen bir izlenimdir bu. Verdiği ifade bir özden yoksundur, maalesef olup bitenler üzerinde pek az şey bilir. Ne var ki, ansızın son tanık olan uşak belirir sahnede, Seidemann'ın asıl suçlayıcısı odur, ancak uşağın kendisi bunun pek farkında değildir; Seidemann'ın bıçağı satın aldığını görmüştür, Seidemann'ın cinayet saatinde Edelmann'ın yanında bulunduğunu da bilir ayrıca, Yahudilere, özellikle Edelmann'ın babasına kin beslediğinden ve ondaki senetleri ele geçirmek istediğinden de haberi vardır. Ansızın yerlerinden fırlayan iki kaftanlı, bir mutluluk duygusuyla tüm söylenenlerin doğruluğunu onaylar. Seidemann, biraz afallamış, bir centilmen edasıyla savunur kendini. Derken söz kızına gelir. Nerededir kızı? Evdedir kuşkusuz ve babasının söylediklerini doğrulayacaktır. Hayır, doğrulamayacak! diye atılır Avukat Bey ve iddiasını kanıtlamak için yüzünü duvardan yana çevirip perukunu çıkarır, sonra Seidemann'ın kızı kimliğiyle dönüp babasını dehşet içinde bırakır. Bıyığını da çekip alınca, üst dudağının duru beyazı tehditkâr bir ifadeyle açığa çıkar. Seidemann, dünyevî adaletin pençesinden kurtuluşu zehir içmekte bulur ve yaptığı kötülükleri itiraf eder; ama insanlar için pek değil, artık yine inanmaya başladığı Yahudilerin Tanrısı içindir itiraf. Beri yandan, piyanist bir ezgi çalar ve iki kaftanlı ezginin havasına kendilerini kaptırarak hemen oynamaya koyulur. Arka planda birbirine kavuşan gelin ve güvey çifti görülür; ikisi birlikte, ama özellikle ağırbaşlı güvey, eski dinsel geleneğe uyarak ezginin gerektirdiği aryayı söyler.

—

Kaftanlı iki adamın sahneye ilk çıkışı. Tapınak için para toplamak üzere ellerinde kumbarayla Seidemann'ın odasına girer, çevrelerine göz gezdirir, bir tedirginlik duygusuyla birbirlerine bakarlar. Ellerini kapının dikmeleri üzerinde gezdirir, ama bir mesusa[43] bulamaz, başka kapılara bakar, onlarda da bir mesusa ele geçiremezler. Ancak buna bir türlü inanmak istemez, sanki sinek avlamaya çalışır gibi her kapının önünde havaya sıçrar, tekrar ayakları yere basar-

ken kapı dikmelerinin üzerine araştıran elleriyle pat küt vururlar. Ama ne yazık ki tüm çabaları boşa gider. Ağızlarından henüz tek bir söz çıkmamıştır.

—

Bayan K. ile geçen yılki Bayan Weinberg[44] arasında benzerlik. Belki biraz daha zayıf ve tekdüze mizaçlı biri Bayan K. Buna karşılık daha şirin ve mazbut bir kadın. Bayan Weinberg'in oyuncu arkadaşlarına tombul kıçıyla toslamak gibi sürekli başvurduğu bir şakası vardı. Yanında da hayli kötü bir şantöz bulunuyordu ve bizler için pek yeniydi.

—

«Erkek rolünde kadın oyuncu» doğrusu yanlış bir niteleme. Kaftan içinde bulunduğundan, vücudu hiç akla gelmiyor Bayan K.'nin. Ancak pireler tarafından ısırılıyormuş gibi omuz silkmeleri ve sırtını sağa sola döndürmeleriyle bir vücudu olduğunu insana anımsatıyor. Kısalıklarına karşın hep biraz yukarı çekmeden duramıyor kollarının yenlerini; bundan da seyirciler, pek çok arya söyleyip üstelik Talmud'su açıklamalarda bulunması gereken kadın hesabına bir rahatlama bekliyor ve yenlerin gerçekten yukarı çekilmesine bizzat göz kulak oluyorlar.

Oyundaki eksiklik belki de kadronun yetersizliğinden ve oyun üzerinde titizlikle çalışılmayışından kaynaklanıyor; dolayısıyla, büyük bir Yiddiş tiyatro topluluğunu görme özlemi uyanıyor insanda, ayrıca Yiddiş edebiyatını tanımak istiyor. Anlaşılan bir ulusal savaşı aralıksız sürdürmekle görevlendirilmiş bir edebiyat bu; söz konusu savaş her yapıtın belirgin özelliğini oluşturuyor. Öyle bir durum ki, hiçbir edebiyat, hatta en çok baskı altında tutulan bir ulusun edebiyatı bile böylesine süreklilikle bunu gerçekleştiremez. Ulusal savaş eğilimli bir edebiyatın öne çıkmasına ve *Satılmış Nişanlı*[45] gibi söz konusu amaca hayli uzak yapıtların bile dinleyicilerin coşkusuyla

ulusal görünüm kazanmasına başka uluslarda belki savaş dönemlerinde rastlanır; ama Yiddiş edebiyatında salt ulusal savaş eğilimli yapılardır ki, varlığını koruyabiliyora benziyor, hem de sürekli olarak.

—

Oyuncuları da bizim gibi suskun bekleyen basit sahnenin görünümü. Üç duvarı, sandalyesi ve masasıyla üzerinde geçecek bütün olaylara cevap vermesi gereken sahneden bir şey beklemiyor, tüm gücümüzle oyuncuları gözlüyoruz daha çok ve bu yüzden boş duvarlar gerisinde oyunu başlatan aryaya kendimizi olduğu gibi bırakıyoruz.

9 Ekim 1911

Kırk yaşına gelebilirsem, üst dudağının biraz açığa çıkardığı dişleri öne fırlamış yaşlı bir kızla evleneceğime ilişkin bir duygu yaşıyor içimde. Paris ve Londra'da bulunmuş Froylayn Kaufmann'ın üst ortadaki dişlerinin, diz kesimlerinden geçici süre birbiri üzerine atılan bacaklar gibi üst üste binmiş bir görünümü var. Ama kırk yaşını zor bulacağım; örneğin, başımın sol yarımında sık sık kendini belli eden, dokununca sanki içte bir ur varmış hissini veren gerginlik, böyle bir şeyin pek gerçekleşmeyeceğini gösteriyor. Yol açtığı sıkıntı ve üzüntüleri bir yana bırakıp salt ortadaki duruma bakarsam diyebilirim ki, bende ders kitaplarında rastlanan kafatası kesitleri ya da canlı vücutta başvurulmuş adeta ağrısız otopsi girişimi bir izlenim uyandırıyor gerginlik; öyle bir otopsi ki, bıçak biraz serinleterek, sakıngan, çokluk durup tersyüz ederek, bazen olduğu yerde devinimsiz kalarak, çalışır durumdaki beyin loplarının hemen yanı başında bulunan zaten yaprak inceliğindeki zarları daha da ince dilimlere ayıra ayıra ilerlemesini sürdürüyor.

—

Karşılıklı söylenmiş iki sözün oluşturduğu kısa ve gülünç sahne sa-

yılmazsa, sabahleyin bile güzel bulmadığım geceki düş; söz konusu sahneden kaynaklanan o müthiş düşsel haz; ama sahnenin kendisini unuttum.

Uzun bir dizi oluşturan evlerin içinden –başlangıçta Max yanımda mıydı bilmem– birinci katla ikinci kat arasındaki yükseklikte, bir başından öbür başına kadar gidilebilen trenlerde bir vagondan ötesine geçer gibi yürüyüp gidiyordum. Pek hızlıydı yürüyüşüm; bunun bir nedeni de, kimi evlerin pek harap durumda olmasıydı; bir kez bu yüzden seğirtmesi gerekiyordu insanın. Evler arasında bir kapı gözüme çarpmadı; odalar, devcileyin bir sel gibi akıp gidiyor, öyleyken yalnızca dairelerin değil, evlerin de birbirinden değişikliği seçilebiliyordu. İçinden geçtiğim odaların hepsinde sanırım bir yatak vardı. Tipik bir yatağı hâlâ anımsıyorum; sol yanımda, sanırım tavanaralarının duvarları gibi yamuk ve siyah kirli bir duvara bitiştirilmiş incecik bir yataktı, aslında kaba keten bezinden yorgan yatakta yatanın ayakları tarafından toparlanmış, bir ucu aşağı sarkmıştı. Henüz pek çok kimsenin yatağından çıkmadığı bir vakitte odalardan geçtiğim için utanıyor, ayak uçlarıma basıp kocaman adımlar atıyor, dolayısıyla istemeye istemeye odalardan geçtiğimi, her şeyi elden geldiğince kollamaya çalışarak yere hafifçe bastığımı, odalarından geçişime asla normal bir geçiş diye bakılmaması gerektiğini böylece yatanlara göstereceğimi umuyordum. Bu yüzden, bir odadan geçerken başımı hiç oraya buraya döndürmüyor, sokağa bakan sağ ya da duvara bakan sol yamacımdaki nesneleri algılayabiliyordum ancak. Çeşitli dairelerin oluşturduğu dizi, ikide bir genelevler tarafından kesiliyordu; ama söz konusu yolculuğu yapmamın nedeni anlaşılan genelevler olmasına karşın içlerinden pek çabuk geçiyor, salt varoluşlarından başka bir şeyin ayrımına varamıyordum. Ama dairelerin en sonundaki oda yine bir genelevdi ve ben de fazla ileri gidemeyerek burada kaldım. Girdiğim kapının karşısındaki duvar, yani ev dizisinin son duvarı ya camdandı ya da baştan aşağı oyulup delinmişti; yürümemi sürdürseydim, aşağı düşeceğim kuşkusuzdu. Hani duvarın oyulmuş olması daha akla yakındı, çünkü bitişiğinde fahişeler yatıyordu; içlerinden ikisini açıkça görüyordum, yere uzanıvermişlerdi; birinin başı döşemenin kenarından azıcık dışarı, boşluğa sarkıyordu. Solda sağlam bir duvar

vardı, oysa sağdaki pek iyi değildi; zemini seçilemese bile avlu görülebiliyordu buradan; ayrıca, gri renkte kırık dökük bir merdiven kademe kademe aşağı iniyordu. Işıktan anlaşıldığına göre, tavan tıpkı öbür odalardaki gibiydi.

Ben kafası boşluktan sarkan fahişeyle ilgilendim daha çok, Max da onun solunda yatanla. Bacaklarını elledim kadının, sonra bacaklarının yukarı kısımlarını aralıksız sıkıp durdum. Duyduğum haz öylesine büyüktü ki, hazların kuşkusuz bu en güzeli için henüz bir bedel ödemediğime şaşıyordum. Benim, ama yalnızca benim dünyayı aldattığımdan emindim. Fahişe, bacaklarını oynatmaksızın, belden yukarısıyla doğrulup bana sırtını çevirdi; kenarlara doğru soluklaşan mühür mumu kırmızılığındaki halkaların ve bunların arasına serpiştirilmiş kırmızı lekelerin sırtı örttüğünü görerek ürperdim. Derken kadının bütün vücudunun lekelerle kaplı olduğunu, başparmağımı bacaklarının üzerindeki lekeler içinde tuttuğumu ve kırmızı lekeciklerin kırılıp dökülen bir mührün parçacıkları gibi parmaklarımın üzerinde de bulunduğunu gördüm.

Geriye çekilerek duvar dibinde, küçük çapta bir trafiğin seçildiği merdiven ağzına yakın yerde bekleşiyor görünen adamların arasına karıştım. Pazar sabahı köylerde erkekler nasıl topluca pazar meydanında dikilirse, öylece oracıkta dikilişiyorlardı. Günlerden pazardı anlaşılan. Ayrıca, söz konusu yerde komik bir sahneyle karşılaştık; Max'la haklı olarak kendisinden korkup çekindiğimiz biri, kalabalıktan ayrılıp gitti, sonra yine merdivenden çıkarak yanıma geldi; Max'la ikimize korkunç bir tehdit savuracak diye beklerken, bana gülünç denecek kadar saf bir soru yöneltti. Derken ben oracıkta dikilmeye başladım. Max'ın hiç korkmadan döşemenin üzerine, solda bir köşeye oturup koyu bir patates çorbasını içişini tasayla izlemeye koyuldum. Çorbanın içindeki patatesler kocaman kürelere benziyordu, hele bir tanesinin küreden hiç kalır yeri yoktu; Max da bunu kaşığıyla, sanırım iki kaşıkla habire çorbanın içine itmeye uğraşıyor, daha doğrusu itmiyordu da sağa sola yuvarlıyordu.

—

10 Ekim 1911

Tetschen-Bodenbach Gazetesi için kurumu öven ve yeren yanıltıcı bir yazı kaleme alındı.

—

Dün akşam Graben'de.[46] Prova dönüşü karşıdan gelen üç oyuncu bayan. Her üçünün güzelliğinin bir anda tek tek ayrımına varabilmek, beri yandan alabildiğine esnek ve keyifli oyuncu adımlarıyla arkadan kendilerine yaklaşmaya çalışan iki erkek oyuncuyu gözden kaçırmamak öyle zor ki! Güçlü bedeninde açılıp kapanan pardösüyle genç ve tombul yüzü ikisi için de yeterince karakteristik olan soldaki bayanları geçiyor; o yaya kaldırımında, sağdaki ise aşağıda, yolda. Soldaki pek yukarıdan kavrıyor şapkasını, beş parmağının beşiyle içine el atıp havaya kaldırıyor (ancak o anda anımsıyor sağdaki): «Hoşça kal! İyi geceler!» Ama bayanlara yetişip selam vermeleri ve sonra onları geride bırakıp öne geçmeleri bayları birbirinden ayırmasına karşın selamlanan bayanlar, kaldırımın yola en yakın yerinde yürüyor, en çelimsiz ve en uzunları, beri yandan en taze ve güzelleri gibi görünen arkadaşlarının adeta kılavuzluğunda ilerliyorlar; uyum içindeki konuşmalarını pek sekteye uğratmayan bir selamla bayların selamına karşılık veriyor, istiflerini hiç bozmayarak yollarına devam ediyorlar. Bütün bunlar ansızın bana, kentimizdeki tiyatronun durumuna diyecek olmadığının ve iyi yöneltildiğinin kanıtı gibi göründü.

—

Önceki gün Café Savoy'da Yahudilerle beraber. Feimann'ın *Sefdernacht*'ı. Bazen (şu anda bunun bilinci hızla esip geçiyor içimden) sahnedeki olaya karışmaktan kendimizi alıkoymuşsak, nedeni yalnız seyirci kimliğiyle salonda bulunmamız değil, aynı zamanda çok heyecanlı olmamızdı.

—

12 Ekim 1911

Dün Max'ta Paris Günlüğü'nün yazılmasına devam edildi. Şövalye Sokağı'nın alacakaranlığında üzerinde sonbahar kostümüyle şişman ve sıcak Rehberger; kendisini daha önce, zaten pek güzel sayılmayacak bir kızı çıplak durumdakinden daha çirkin gösteren yazlık bir bluz ve mavi bir ceketle tanımıştık. Bu yazlık giysiyledir ki, bir kızartıya yol açmadan ellerin hayli süre yanaklara bastırılabileceği kansız yüzündeki kocaman burnunun, yanaklarla üst dudakta kümeleşen gür ayva tüylerinin, burun ve yanakların birbirlerine kavuştuğu yerlere sığınmış tren yolu tozlarının, ayrıca bluzun dekoltesindeki hafif beyaz tenin enikonu ayrımına varmıştık. Bugün ise saygıyla arkasından koştuk; Ferdinand Sokağı'nın karşısındaki bir geçidin[47] ağzında, traşsızlığım ve genel hırpani görünüşüm dolayısıyla kızdan ayrılmak zorunda kaldım; sonradan kendisine karşı içimde birkaç küçük dalga halinde bir sevi esintisinin varlığını duyumsadım ve ne zaman bunun nedeni üzerinde düşünsem kendi kendime şöyle söylemeden edemedim: Pek kalın giyinmişti de, ondan.

—

13 Ekim 1911

Şefimin başındaki dazlağın gergin derisinden alındaki narin kırışıklıklara ustalıksız bir geçiş. Doğanın öykünülmesi pek kolay bir güçsüzlüğü; ancak, banknotların böyle yapılmaması gerekiyor.

—

Rehberger'in tasvirini başarılı bulmadım. Ama yine de sandığımdan iyi olmalı; belki önceki gün R.'nin üzerimdeki izlenimi pek parlak değildi de tasvir izlenime uygun düştü, hatta ilerisine geçti onun. Çünkü dün akşam eve döndüğümde birden aklıma geldi tasvir, farkına varmaksızın söz konusu izlenimin yerine geçti, ben de R.'yi daha dün gördüğüme inandım; hem de yanımda Max yoktu;

dolayısıyla Max'a, tıpkı şimdi burada tasvir ettiğim gibi, R.'den söz açmaya hazırlandım.

—

Dün akşam Schützeninsel'de. Arkadaşları bulamayıp hemen döndüm. Sırtımdaki ceketcik ve elimdeki buruş buruş yumuşak şapkayla dikkati biraz üzerime çektim; dışarısı soğuktu çünkü, ama salon bira ve sigara içenlerin, ayrıca askerî bandodaki nefesli çalgıcıların soluklarıyla ısınmıştı. Bandonun yeri pek yüksekte değildi, tavanın hayli alçaklığı dolayısıyla zaten yüksekte olamazdı; salonun bir başını bütünüyle dolduruyor, yan duvarlara kadar gelip dayanıyordu. Salonun bu başı sanki tam bandoya göre yapılmış, çalgıcılar buraya tıkılmıştı. Ama insanda uyanan sıkışıklık izlenimi, salonda bandoya yakın yerlerin hayli boş, ancak ortadaki yerlerin doluluğu yüzünden biraz siliniyordu.

—

Dr. Kafka'nın[48] boşboğazlığı. Franz-Josef Garı'nın arkasında iki saat dolaştık, beni koyversin de gideyim diye zaman zaman ricada bulundum. Sabırsızlıktan ellerimi kenetlemiştim, olabildiğince az kulak veriyordum söylediklerine. Bir an bana öyle geldi ki, işinde başarılı biri mesleğine ilişkin şeyler anlatmaya başladı da anlattıklarının havasına kendini kaptırdı mı, ne yaptığını bilemez duruma düşüyor. Becerikliliğinin bilinciyle konuşuyor Dr. K. Anlattığı her olayla başkaları arasında birtakım ilişkiler, hem de pek çok ilişki doğup ortaya çıkıyor; kendisi bütünüyle görüyor bunları, çünkü hepsini yaşamıştır. Ancak acelesinden ve beni düşündüğünden birçoğunu atlıyor, sonra ben de yönelttiğim sorularla bunlardan bazılarının canına okuyorum; ancak, böyle yapmam başka olaylar getiriyor aklına, ayrıca düşüncelerimin geniş ölçüde Dr. K.'nin egemenliği altında bulunduğunu gösteriyor. Olayların büyük çoğunluğunda güzel bir rol oynuyor kendisi; ama söz konusu role yalnızca değiniyor; bu yüzden, atlayıp geçtiği olaylar daha bir önem kazanıyor gözünde.

Beri yandan, yakınmakta hiç sakınca görmüyor, her şeye karşın beni kendisine hayran bırakacağına işte öylesine güveni var; çünkü talihsizliği, çilesi ve kuşkuları içinde bile kendini hayran kalınmaya değer biri sayıyor. Doğrusu rakipleri de becerikli ve sözü edilecek kişilermiş; dört sekreter ve iki şefin çalıştığı bir avukat bürosuyla anlaşmazlığa düşmüşse de tek başına büroya karşı çıkmış, söz konusu anlaşmazlık altı hukukçunun günlük söyleşilerine konu olmuş. İçlerinde ağzı laf etmesini hepsinden iyi bilen yaman biri varmış ki kendisine karşı cephe almış ve isabetsiz yargılarının birbiriyle çeliştiğini söylediği temyiz mahkemesi de bu hukukçunun dediklerine uymuş. Ben, sesimde bir veda tonu, mahkemeyi bir nebze savunacak oluyorum; hemen böyle bir mahkemenin savunulamayacağını gösteren nedenler öne sürüyor; dolayısıyla, yine ister istemez birlikte sokağı inip çıkıyoruz. Mahkemenin bu kadar bozuk düzen durumuna hayretimi belirtiyorum; kendisi ise, niçin böyle olması gerektiğini açıklıyor. Mahkeme fazla yüklüymüş. Peki ama, niçin ve nedenmiş bu? Evet ama, benim de gitmem gerekiyor artık. Ancak o, temyiz mahkemesinin daha iyi çalıştığını belirtiyor, ama yargıtay daha da iyi çalışıyormuş. Peki niçin ve nedenmiş bu? Sonunda beni tutamaz oluyor, kendisini aramama yol açan ve çoktan üzerinde ayrıntılarıyla konuşup kapattığımız konuya, fabrikanın kuruluşu sorununa yeniden el atıyor, beni bu yönden yakalayıp anlattıklarını dinlemeye ayartabileceğini umuyor bilinçaltından. Ben bu durumda birkaç laf ediyor, derken veda için kesinlikle elimi uzatıp yakamı kendisinden kurtarıyorum.

Hani anlatı üslübu çok iyi; pek temiz, esmer, henüz sağlıklı, orta boylu ve sürekli sigara içmekten sinirli Yahudilerde sık görüldüğü gibi, yazılı cümlelere özgü o titizlik, genişlik ve yayılmışlıkla canlı konuşmalardaki hava birbirine karışıyor. Hukuk diline ilişkin deyimler destekliyor konuşmasını, sayılarının çokluğu kendilerini gözden uzaklara iter görünen paragraflar zikrediliyor. Başından alınarak geliştiriliyor her olay; konuşma ve karşı konuşmalar veriliyor, araya kendi sözleri serpiştiriliyor düpedüz, kimsenin aklına gelmeyecek önemsiz nesneler ilkin açığa vuruluyor, ardından önemsiz diye nitelenip bir kenara itiliyor («Bir adam, adı o kadar önemli değil»); olay bir yanda yoğunluk kazanırken dinleyiciye başvurularak

ağzı aranıyor, hatta bazen kendisini hiç ilgilendirmeyecek bir olayın anlatımından önce, olayla arasında bir ilişkinin kurulabilmesi için dinleyici kuşkusuz boş yere sorgulamadan geçiriliyor; dinleyicinin sözleri hemen değil, çünkü kötü bir şey olurdu bu (Kubin), ancak pek az sonra, ama mutlaka olay öykülenirken gerekli yerlere yerleştiriliyor; bu da, nesnel bir kompliman olarak dinleyiciyi çekip anlatı içine alıyor, çünkü olayın dinleyicisi olma hakkını apaçık kazandırıyor kendisine.

14 Ekim 1911

Dün akşam Café Savoy'da. A. Goldfaden'ın *Sulamith*'i. Aslında bir opera, ama aryalı her oyuna operet denilip çıkılıyor. Daha bu küçük ayrıntı bile bana, burnunun doğrultusuna giden, vakitsiz bir güncelliği içeren, düzmece nedenlere dayanan ve Avrupa sanatını rastgele bir yönde kateden bir sanat çabasını yansıtır görünüyor. Oyunun öyküsü: Oyundaki kahramanlardan biri bir kızı kurtarır, kız çölde yolunu yitirmiş («Ulu ve kadir Tanrım, yalvarıyorum sana») ve susuzluğumu dindireyim derken bir sarnıca düşmüştür. Kahramanla kız, sarnıcı ve kırmızı gözlü bir çöl kedisini tanık göstererek birbirlerine sadık kalacaklarına ant içerler («Canım, sevgilim, çölde bulunmuş elmasım benim»). Adı Sulamith olan kız (Bayan Tschissik), Absalon'un delidolu uşağı Cingitang (Pipes) tarafından Beytüllahim'e götürülerek babası Manoach'a teslim edilir; beri yandan, Absalon (Klug) Kudüs'e doğru yoluna devam eder, ama burada zengin bir kız olan Awigal'la evlenir. Sulamith, Beytüllahim'deki evlerinde sevgilisini gözlemektedir. «Pek çok insan Kudüs'e gidiyor ve orada esenliğe kavuşuyor.» «Oh benim sevgili canım, bana vefasızlık etmek istiyor!» Bir dizi umutsuzluk nöbeti geçirir kız; sonunda her şeyi göze alan bir güven duygusuna kavuşur ve ailesi tarafından bir başkasıyla evlenmeye zorlanmamak, sevgilisini bekleyebilmek için kendine cinnet getirmiş süsü verir: «İradem çelik gibi, kalbimi kale yaptım.» Ve bundan böyle yıllar yılı aklını kaçırmış bir kimse rolünü oynar; çevresindekilerden zorla koparılmış bir izne dayanarak mahzun yaşayıp gider, bağıra çağıra sevgilisini anımsamaların zevkini çıkarır; çünkü cinneti yalnızca çöl, çöl-

deki kuyu ve çöl kedisiyle ilgilidir. Babası Manoach'ın ancak bir lotarya düzenleyerek ellerinden güzellikle yakayı yakasını kurtarabildiği üç talibini, mecnunluğuyla hemen savar başından: Joel Goldoni (Urich): «Yahudiler arasında en güçlü yiğit benim», malikâne sahibi Avidanow (K. Piper) ve kendisini ötekilerden üstün gören göbekli din adamı Nathan (Löwy): «Sulamith'i bana verin, ölüyorum kendisi için». Bu arada Absalon'un başına bir felaket gelmiş, çocuklarından birini bir çöl kedisi paralayıp bir ikincisi kuyuya düşmüştür. Bir ara suçunu anımsar Absalon ve Awigal'a her şeyi itiraf eder. «O kadar ağlama!» «Sözlerinle yüreğimi dağlama!» «Heyhat! Bütün söylediklerim Emes!» Her ikisinin çevresinde birtakım düşünceler halka halka oluşup kaybolur: Awigal'ı terketsin de Sulamith'e dönsün mü Absalon? Hani Sulamith de rachmones'i[49] hak etmiştir. Sonunda Absolon'un, kendisinden ayrılıp gitmesine izin verir Awigal. Beytüllahim'de Manoach kızının durumundan ötürü yakınır: «Vay, benim koca başım!» Sulamith, Absalon'un sesini duyar duymaz iyileşir. «İlerde baba, ilerde anlatırım gerisini.» Awigal ise, Kudüs'ün bir bağlığına çekilip ortadan kaybolur. Absalon'un kendisini bağışlatacak tek şeyi vardır: Kahramanlığı.

—

Oyun bitiyor; kendisine pek büyük bir hayranlık duyduğum Löwy'yi bekliyoruz. Löwy her zamanki gibi gelip anons yapacak: «Sevgili seyirciler! Buraya gelip oyunumuzu izlediğiniz için bütün topluluk adına teşekkür eder, sizleri yarın sergileyeceğimiz –tarafından yazılmış dünyaca ünlü– adındaki şahaseri görmeye candan davet ederim. Hoşça kalın!» Şapkasını sallayarak uzaklaşma.
Ama sımsıkı kapalı tutulduğunu görüyoruz perdenin; ansızın, adeta bir deneme için az bir şey aralanıyor. Epey uzun sürüyor hani, sonunda iyice açılıyor; ortada bir düğme birbirine tutturuyor iki kanadı. Löwy'nin geriden doğru gelip ramp ışığına yöneldiğini ve yüzü biz seyircilere dönük, aşağıdan birinin saldırısına karşı yalnız elleriyle kendini savunduğunu görüyoruz. Derken bütün perde yukarıda bağlı bulunduğu telle beraber, tutunacak bir yer arayan Löwy

tarafından çekilip alaşağı ediliyor; deli dolu uşak rolünü oynayan ve sanki perde kapandığındaki gibi eğilmiş duran Pipes, gözümüzün önünde Löwy'yi çökertip dize getiriyor ve kucakladığı gibi sahnenin yan tarafından baş aşağı fırlatıyor. Salonun bu bölümündeki seyirciler koşup Löwy'nin başına üşüşüyor. Bütünüyle açığa çıkmış sahnede Bayan Tschissik, soluk Sulamith yüzüyle pek acınacak durumda dikiliyor.

«Perdeyi kapatın!» diye bir ses işitiliyor derken, masa ve sandalyelerin üzerine çıkan ufak tefek garsonlar perdeyi yarı buçuk düzene sokuyorlar; lokalin sahibi, hükümet temsilcisini yatıştırmaya uğraşıyor ve tek dileği oradan uzaklaşmak olan temsilci bu yatıştırma çabalarıyla alıkonuluyor gitmekten. Perde arkasından Bayan Tschissik'in sesi duyuluyor: «Sahneden seyircilere bir de ahlak dersi vereceğiz ha...» Ertesi akşam için organizasyon görevini üstlenen ve bugünkü oyundan önce normal bir genel toplantı yapan «Zukunft» adındaki Yahudi Büro Müstahdemleri Derneği[50], durum karşısında yarım saat içinde olağanüstü toplantı kararı alıyor. Derneğin bir Çek üyesi, skandal denecek davranışlarından ötürü oyuncuların ileride düpedüz ortadan silinip gideceği kehanetinde bulunuyor. Adeta kayıplara karışmış Löwy görünüyor ansızın; Şefgarson Roubitschek'in elleri ve sanırım aynı zamanda dizleriyle bir kapıya doğru sürülüp götürülüyor; açıkça kapı dışarı edilecek. Bütün seyirciler gibi kuşkusuz bizim önümüzde de er geç bir köpek gibi dikilecek olan, iki yanını aşağılık kırışıklıkların çevrelediği kocaman ağız üzerine yukarıdan inen köpeksi burnuyla şefgarson.

16 Ekim 1911

Yorucu bir pazardı dün. Bütün personel babama işi bırakacağını bildirmişti.[51] Güzel konuşmasından, içtenlikli davranışından, hastalığından, büyüklüğünden ve eski gücünden, deneyiminden, zekâsından yararlanan babam, topluca ve her biriyle tek tek konuşarak hemen hepsinin düşüncesini değiştirmesini başarıyor. Ancak, değerli bir muhasip olan Franz, bütün personeli kendi kuracağı iş yerine çekmeyi planlayan idare amirine verdiği sözden ötürü pazartesiye kadar düşünecek zaman istiyor; ama pazar günü gerçekten ya-

nında çalışamayacağını, verdiği sözden caymasına Roubitschek'in izin vermediğini bir yazıyla babama bildiriyor.
Kendisini görmek için kalkıp Zizkov'a[52] gidiyorum. Muhasebecinin genç eşi. Tombul yanaklar, uzunca bir yüz, Çek kadınlarının simalarını asla çirkinleştirmeyen küçük ve kaba bir burun; çiçek motifleriyle bezenmiş, üzerinde yer yer lekeler görülen fazla uzun ve bol bir sabahlık. Bana hoş geldiniz deyip etrafa çekidüzen verişinin son aşaması olarak masadaki albümü düzeltirken ve kocasını çağırmak üzere çıkıp giderken pek acele ediyor, dolayısıyla sabahlığı daha da uzun ve bol görünüyor. Adamın da karısı gibi, kendisine pek bağlı karısına belki adamdan geçen telaşlı hareketleri var; öne doğru eğdiği belden yukarısıyla bir sarkaç gibi sağa sola geniş yaylar çiziyor, belden aşağısını ise dikkati çekecek kadar geride tutuyor. On yıldır tanınıp sık sık karşılaşılan, şimdiye kadar pek umursanmayan ve şimdi kendisiyle ansızın daha sıkı bir ilişki kurulması gereken bir adam izlenimi. Kendisini ikna için söylediğim Çekçe sözlerin başarı gücü azaldıkça (Roubitschek ile imzaladığı bir anlaşması varmış çünkü, ama cumartesi akşamı babamın davranışı karşısında öylesine şaşırmış ki, anlaşmadan söz açamamış), yüzündeki kedimsi ifade büyüyor. Söyleşinin bitimine doğru içimde beliren pek rahat bir duyguyla oynuyorum kısa süre; örneğin, yüzüme biraz uzunlamasına biçim verip gözlerimi kısıyor, imayla geçiştirilmiş bir şeyin ardına takılarak dile getirilemez bir nesneden içerlere vurup gitmek ister gibi suskunlukla çevreme bakınıyorum. Ama bunun pek bir etki yapmadığını anlamak, yeni bir hava içinde benimle konuşmasını beklediğim muhasebeciyi kandırmak üzere yine kendimin konuşması gerektiğini görmek, beni hiç de umutsuzluğa sürüklemiyor. Aramızdaki konuşmaya, sokağın karşı tarafında bir başka Tullach'ın[53] oturduğundan söz açılarak başlanmıştı; onun bu soğuk havada giydiğim ince giysiden ötürü kapıda hayretini belirtmesiyle konuşmamız noktalanıyor. Baştaki umudum ve sondaki başarısızlığım için karakteristik bir şey. Ama yine de ikindi üzeri gelip babamı görmesinin gereğine onu inandırıyorum. Konuşmamı dayandırdığım nedenlerden bazıları fazla soyut ve biçimsel; kadını odaya çağırmayışım bir hata.

—

Tezgâhtarı kaçırmamak için ikindi üzeri Radotin'e gidişim. Hep kendisini düşündüğüm Löwy ile bu yüzden buluşamıyorum. Trende: Burnunun ucundaki cildi nerdeyse henüz körpe denebilecek yaşlı kadın. Yoksa gençlik burun ucunda sona eriyor da ölüm burun ucunda mı başlıyor? Kompartımandakilerin gırtlaktan aşağı kayan yutkunmaları ve ağızlarını yayışları; bu davranışlarıyla yolculuğa ve yolculara, onların oturuş düzenine, vagondaki ısı durumuna, hatta dizlerimin üzerinde tuttuğum ve yolculardan birkaçının arada bir göz atmadan duramadığı *Pan* dergisine (ne de olsa kompartımanda varlığı önceden kestirelemeycek bir şey) kusursuz, doğal ve kuşku uyandırmayan nesneler gözüyle baktıklarını açığa vuruyor, beri yandan her şeyin çok daha kötü olabileceğine inandıklarını gösteriyor. Bay Haman'ın evi; avluda aşağı yukarı gezinişim. Bir köpek, pençesini getirip ayağımın ucuna dayıyor; ayağımı sallıyorum. Çocuklar, tavuklar, sağda solda büyük insanlar. Vakit vakit balkondan sarkan ya da bir kapı arkasına gizlenen mürebbiyenin arzulu gözleri bende. Onun bakışları karşısında nasıl biri olduğumu bilemiyorum. Umursamaz ya da utangaç, genç ya da yaşlı, küstah ya da sokulgan biri mi? Ellerimi arkada mı, önde mi tutuyorum? Üşüyor muyum, yoksa üşümüyor muyum? Hayvansever biri miyim, yoksa bir iş adamı mı? Haman'ın dostu muyum, yoksa ondan bir ricada bulunmaya gelmiş bir kişi mi? Zaman zaman lokalden çıkıp kesintisiz bir fiyonk yaparak su dökmek için tuvalete gidip dönenlerden üstün bir adam mıyım, yoksa incecik giysisinden ötürü gülünüp geçilecek biri mi? Yahudi miyim, Hıristiyan mı vb. bilemiyorum. Gezinmek, burun silmek, arada *Pan* dergisine göz gezdirmek, ürkek bakışlarımı balkondan kaçırmak, bir adam tarafından selamlanmak, lokalin pencerelerinden içeri bir göz atıp toplantıya katılanların yan yana duran basık ve yamuk yüzlerini seçmek; bunların hepsi de katkıda bulunuyor nasıl biri olduğumu anlamama. Arada bir toplantıdan çıkıp gelen Bay Haman; mağazamıza kendisinin getirdiği tezgâhtar üzerindeki nüfuzunu lehimizde kullanmasını rica

ediyorum. Siyaha kaçan kahverengi bir sakal, yanaklarıyla çenesini kuşatıyor. Gözlerle sakal arasında yanakların renginin koyu tonları. Babamın bir dostu; çocukluktan tanıyorum; kahve kavuruculuğu yaptığını düşünmem, zamanla kendisini olduğundan esmer ve erkeksi duruma sokuyor gözümde.

17 Ekim 1911

Hiç vaktim olmayıp içimde de öylesine bir telaş bulunduğundan bir şey yazıp çıkaramıyorum. Bütün günüm boş olup sabahsı tedirginliğim öğleye kadar varlığımda büyüyerek akşama yorgun düşebilse, o zaman belki uyuyabilirdim. Ama şimdiki durumda söz konusu tedirginliğe kala kala akşamın alacakaranlığından bir tek saat kalıyor ve bu saatte tedirginlik şöyle bir güçlenir gibi oluyorsa da üzerine bastırılıp çökertiliyor derken, geceyi yararsız ve ziyankâr eşeleyip duruyor. Uzun süre katlanabilecek miyim? Katlanmamın yararı olacak mı? Sonra, gereken zamanı ele geçirebilecek miyim?

—

Erfurt'taki sarayda verilen bir yemekte Napolyon anlatıyor: «Ben henüz beşinci alayda sadece bir teğmenken...» İmparatorun çevresindeki ileri gelen kişiler şaşırarak birbirlerine bakıyor; durumu fark eden Napolyon düzeltiyor sözlerini: «Ben henüz beşinci alayda sadece bir teğmen olmakla şerefyab iken...» Ne zaman bu anekdotu düşünsem, Napolyon'un gururunu kolaylıkla içimde yaşatabiliyorum, yapmacık bir yoldan varlığıma nüfuz ediyor bu gurur, boyun damarlarımın şişmesine yol açıyor.

—

Yine Radotin: Sonra tek başıma ve üşüyerek, çimle örtülü bahçede gezinmeye koyuldum. Br ara açık pencerenin gerisinde dikilen mürebbiyeye ilişti gözüm; peşim sıra dolanıp evin bu cephesine gelmişti–

20 Ekim 1911

18 Ekim günü Max'ta. Paris üzerine notlar düşüldü günlüğe.[54] İnsanın ayağını yaşantıların bağından çözüp alacak gerçek anlatı özgürlüğüne ulaşılmaksızın çiziktirilmiş berbat satırlar. Zaten Löwy'nin dinleti saatiyle biten bir önceki günün büyük coşkunluğundan sonra üzerimde bir duygusuzluk vardı. Gündüzkü ruh durumum da pek imrenilecek gibi değildi. Gablonz'dan gelen annesini almaya gitmiştik Max'la, hep beraber bir kahvede oturduk, sonra kalkıp evlerine yollandık. Max, *La jolie fille de Perth*'ten[55] bir çigan dansı çaldı. Öyle bir dans ki, partisyondaki sayfalar boyu bir tik tak monotonluğuyla kalçalar oynuyor, giderek yüzde candan bir ifadenin belirmesine yol açıyor ve davet edilen coşkunluk sona doğru gecikmeli olarak kısa bir süre için ansızın çıkageliyor, sarsıp silkiyor vücudu, onu alt ediyor, ezgiyi sıkıştırarak yücelere ve derinlere atılımını sağlıyor (buruk ve pes tonlar işitiliyor özellikle) ve birden pek varkına varılmayan bir finalle son buluyor. Başta çingenelere karşı duyulan güçlü bir yakınlık bütün dans boyunca sürüp *gitti*; dansta böylesine coşkulu bir ulus dostlar karşısında sakin davrandığı için belki. İlk dansın üzerimde bıraktığı büyük gerçeklik izlenimi. Derken *Napolyon'un Özdeyişleri* adındaki kitabın yapraklarını karıştırdım. İnsan, kafasında yaşattığı o görkemli Napolyon görüntüsünün nasıl da ansızın bir parçasına dönüşüveriyor. Daha bu kadarıyla içim içime sığmayarak eve döndüm, kafamdaki düşüncelerin hiçbirine gücüm yetecek gibi değildi; dağınık, bir şeylere gebe, perişan durumda, şişip kabarmış, çevremde yuvarlanan eşyalar ortasındaydım. Üzerimde uçuşan dert ve tasalarla, elden geldiğince çok yer tutarak (boyuma bosuma karşın pek sinirliydim çünkü) salondan içeri ayak attım. Kendimi seyreden biri olsam, örneğin oturuşumdan, sözcüğün gerçek anlamıyla oturuşumdan ne durumda olduğumu kestirebilirdim hemen.

Scholem aleichem'den mizahî parçalar okudu Löwy; sonra Perez'den bir öykü, Bialik'den bir şiir (ancak şair, Kischenev'deki Yahudi kıyımını Yahudi geleceği adına sömüren şiirini sevimli kılmak için güzelim İbraniceden ayrılıp Yiddiş'e kaymış ve aslında İbranice şii-

rini Yiddiş'e çevirmiş), Rosenfeld'den *Die Lichtverkäuferin*. Bir aktör için doğal bir jestle sık sık belertilen gözler, kalkık kaşlarla çevrilmiş olarak bir an öylece bırakılıyor. Okuyuşta baştan sona tam bir içtenlik. Sağ kolun omuzdan yönetilen hafif yukarı kalkışları. Başkasından ödünç alınmışa benzeyen kelebek gözlüğü sağa sola oynatış; çünkü burna doğru dürüst oturmuyor bir türlü. Masanın altında ayağın konumu; o türlü uzatılmış ki, özellikle alt ve üst bacakları birbirine bağlayan güçsüz kemikler etkinlik içinde bulunuyor. Sırttaki kamburun güçsüz ve acınacak görünümü; çünkü bütünlük içindeki düzgün bir sırta ilişkin yargısında şaşmaz seyirci; oysa yüze, yanaklardaki girinti ve çıkıntılara ya da, isterse bir sakal kılı olsun ufak bir ayrıntıya ilişkin yargısında yanılgıya düşebilir. Okuma saatinin ardından eve dönmek üzere yolu tutmuş giderken tüm yeteneklerimi topluca içimde hissettim; dolayısıyla kızkardeşlerime, hatta evde anneme sızlanıp yakındım.

—

19 Ekim'de mağaza dolayısıyla Dr. Kafka'ya gidiş. Anlaşmalar yapılırken taraflar arasında kuramsal bakımdan doğması önlemeyen hafif kırgınlık. Gözlerimi dikkatle Karl'ın[56] Dr. Kafka'ya dönük yüzünde gezdirişim. Genellikle aralarındaki ilişki üzerinde enine boyuna düşünme alışkanlığından yoksun, dolayısıyla en ufak bir nedenden ötürü birbirlerine toslaması doğal iki kişi arasında söz konusu kırgınlık daha da büyük oluyor. –Dr. Kafka'nın belden yukarısını gergin durumda tutup salon efendilerine özgü bir edayla odada bir köşeden bir köşeye gidip gelmesi ve bu arada sürekli konuşması, sık sık durup sigarasının külünü odanın değişik yerlerine yerleştirilmiş üç kül tablasından birine silkmesi.

—

Sabah erkenden Löwy ve Winterberg firmasında. Şefin, Doğu Yahudilerine özgü el hareketlerinde bulunabilmek için gerekli yer ve desteği sağlamak üzere sırtıyla yan olarak koltuğuna yaslanışı. Jest-

lerle mimiklerin ortaklaşa oyunu, birinin ötekisine pekiştirmesi. Ellerini süzerek ya da kendisini dinleyenlerin görmesi için yüzüne yaklaştırarak mimiklerle jestleri birleştiriyor bazen. Konuşurken sesinde tapınak ezgilerinin edası seziliyor; birden çok maddeyi sayıp dökerken, değişik ses perdelerinden geçirir gibi adeta parmaktan parmağa alıp götürüyor ezgiyi. Graben'de babama rastlayışım. Yanında Pressler adında bir bay; ceketinin yeninin biraz aşağı kaması için kolunu kaldırıyor (kendisi tutup geriye çekmek istemiyor onu) ve Graben'in ortasında parmaklarını gerip boşlukta oynattığı açık eliyle alabildiğine büyük helezonlar çiziyor.

—

Belki de hastayım; dünden beri vücudumun dört bir yanında bir kaşıntı. Öğleden sonra yüzüm öylesine sıcak ve değişik renkteydi ki, berberde saçlarımı kestirirken, beni ve aynadaki hayalimi sürekli görebilen kalfanın bende ağır bir hastalık sezeceğinden korktum. Ağızla mideyi birbirine bağlayan kanalda da bir bozukluk var; gulden* iriliğinde bir kapak bir yukarı çıkıp bir aşağı iniyor; bazen bir süre kalıyor aşağıda, genişleyip göğsün üst yüzeyini örten ve bu yüzeye hafiften bastıran ışınlarını yukarılara yolluyor.

—

Yine Radotin'de: Mürebbiyeyi aşağıya çağırdım. İlkin çekimser davrandı; oysa şimdiye kadar, yanında bakım ve eğitimi kendisine emanet edilmiş kız, ilk tanıştığımız anda asla göze alamadığı bir edayla bana kikirdemiş, işvebazlıkta bulunmuştu. Sonradan o yukarıda, açık pencerenin gerisinde, bense aşağıda üşüyüp durmamıza karşın yine de hayli gülüştük. Gögüslerini önde kavuşturduğu kollarına bastırmış, kollarını da da besbelli dizlerini büküp pencerenin pervazına dayamıştı. Onyedisindeydi kendisi, bana da on beş, on altı yaşlarında biri diye bakıyordu ve bütün konuşmamız boyunca bu

(*) Çok sayıda ülkede eskiden kullanılan altın ya da gümüş sikke. (Ç.N.)

görüşünde ayak diredi. Yukarıdan aşağı biraz çapraz inen küçük burnu, yanağına alışılmadık bir gölge düşürüyordu; bir dahaki karşılaşmamızda kendisini tanımama kuşkusuz bir yardımı dokunamazdı gölgenin. Kız Radotin'li değil, Chucle'liydi (Prag'a gelmeden ilk istasyon) ve sık sık bu nokta üzerine dikkatimi çekti. Radotin'e gelmesem de bizim işyerinden ayrılmayacak olan tezgâhtarla yaptığımız gezinti; karanlıkta yolu tutarak Radotin'den dışarı çıktık ve sonra istasyona döndük. Bir yanımızda kireçtaşı gereksinimini karşılamak üzere bir çimento fabrikasının sömürdüğü ıssız tepeler. Eskiden kalmış değirmenler sonra. Bir anaforun yerden helezon biçiminde çekip çıkardığı, kökleri topraktan ilkin dikine yükselip sonra enlemesine yayılan bir kavağın tarihçesi. Tezgâhtarın yüzü: İri kemikler üzerinde kırmızıya çalan lapamsı bir et; yorgun, ama kendi sınırları içinde güçlü bir yüz. Tezgâhtarın ses tonunda bile, burada böyle beraber gezmemizden dolayı bir şaşkınlık yok. Bir fabrikanın ilerisini düşünerek satın alıp şimdilik el sürmeden bıraktığı köy ortasındaki bir arsa üzerine vuran parlak ay ışığı. Arsayı, güçlü ışıldaklarla yer yer aydınlatılan fabrikaya ait çeşitli yapılar çevreliyor. Bir bacadan yükselen aydınlık dolayısıyla bulutumsu bir duman. Tren düdükleri. Fabrika yetkililerinin karşı koymalarına aldırmayarak halkın gide gele açtığı yol; araziyi çaprazlama kesen uzun yolun sağında ve solunda farelerin yol açtığı çıtırtılı sesler.

—

Genellikle fazla bir değerden yoksun yazıya borçlu olduğum güçlenmeye örnekler:

16 Ekim pazartesi. Löwy ile Ulusal Tiyatro'da *Dubrovnická trilogie*'yi seyrediyorduk. Gerek oyunun kendisi, gerek oynanış içler acısıydı. İlk perdeden belleğimde şömine üzerindeki bir saatin tatlı sesi kaldı yalnız; sonra kente giren Fransızların pencerenin altından geçerken söyledikleri marseyyez. Tam yankılanıp kaybolmak üzereyken, arkadan yetişen askerlerce yeniden diriltilip güçleniyordu marş. Siyah giysili bir kız; batan güneşin parke taşlarına serdiği ışık dilimi üzerinden sürüyüp götürüyor gölgesini. İkinci perdeden belleğimde

yalnızca bir kızın gergin ve nazenin boynu kaldı; karpuz kollar arasında kırmızı–kahverengi giysiyle omuzlarından küçük başa doğru uzanıyordu. Üçüncü perdeden ise, sırtında buruşuk Kayzer stili bir ceket ve koyu renkte fantazi bir yelek, eski gospodar'lar soyundan yaşlı ve kambur bir adam var anımsadığım; bir saatin altın kösteği yelek üzerinde çapraz duruyordu. Yani belleğimde kalanlar çok bir şey değil. Ayrıca, L.[57] bana bir belsoğukluğu geçirmekte olduğunu itiraf etti; başımı başına doğru eğdiğimde saçlarım saçlarına dokundu; başında bulunabilecek bitlerin bana geçebileceğinden korktum. Biletler pahalıydı; Löwy'nin eli dardayken ben işgüzar bir bonkörlük göstererek parayı sokağa atmıştım. Nihayet Löwy'yi benden de çok sıktı oyun. Kısaca, tek başıma kalkışacağım girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanacağını yine kanıtlamıştım. Başka zaman bir daha kendisinden ayrılmayacakmışım gibi böyle bir başarısızlıkla birleşir, öncelerde kalmış tüm başarısızlıkları da aşağılardan çekip alır, ilerde karşılaşacaklarımı ise yukarlardan indirip kendimde toplarken, şimdi nerdeyse tam bir özgürlük içindeydim; bir kezliğine bir şeymiş gibi söz konusu duruma pek kolay katlanıyor, hatta tiyatroda ilk defa başımı bir seyirci başı gibi, oyundan ve oynanışından bağımsız, koltukların ve koltukta oturanların topluca oluşturduğu karanlıktan güçlü bir ışığa doğru kalkmış hissediyordum.
Bir başka örnek: Dün akşam Maria Sokağı'nda eniştemin iki kızkardeşine her iki elimi de öyle bir uzatışım vardı ki, sanki ikisi de sağ elimdi ve ben iki kişiydim.

—

21 Ekim 1911

Bir karşı örnek: Şefim bürodaki işlerle ilgili olarak (bugün kartotek üzerinde örneğin) benimle konuşsa da uzun süre gözlerinin içine baksam, bakışlarıma ben hiç istemezken hafif bir burukluk gelip yuvalanıyor ve ikimizden birinin gözlerini kaçırmasına yol açıyor. Onun gözlerini kaçırışı daha bir gelişigüzel, ama daha sık; nedenini bilmiyor çünkü, gözlerini başka tarafa çevirmeye zorlayan içindeki

dürtüye kendini bırakıyor, ama olup biteni gözlerinin o andaki yorgunluğuna verdiğinden hemen yine dönüp bana bakıyor. Bense kendimi daha bir güçle savunup bakışımdaki zikzakları çabuklaştırıyorum. En iyisi gözlerimi şefimin burnunda boylu boyunca gezdiriyor, burunla yanaklar arasındaki gölge yerlere bakıyor, çok vakit yüzümün yönünü ancak kapalı ağzımdaki dişlerimle dilim sayesinde ayakta tutabiliyorum. Gerektiğinde gözlerimi indiriyor, ancak şefimin boyunbağından aşağı da geçmiyorum. Ama gözlerini kaçırmaya görsün, bu kez de, titiz ve amansız, şefimin peşine takılıyorum.

—

Yahudi oyuncular; Bayan Tschissik'in yanaklarında, ağzına yakın yerlerde tümsekler. Açlık ve lohusalığın, turnelerin, sahnede harcanan çabaların ürünü biraz; biraz da zaten hantallığı kuşku götürmeyen ağzın çevresinde, ağız tarafından oyundaki devinimler için gereksinim duyulup zamanla ister istemez gelişmiş olağanüstü kasların dinlenme durumunda bulunuşu yol açıyor tümseklere. *Sulamith*'i oynarken,[58] rol gereği saçları çokluk dağınıktı ve yanaklarını örtmüştü; öyle ki, yüzü bana sık sık eski zamanlarda yaşamış bir kızın yüzünü anımsatmıştı. Boynu uzun; iri kemikli ve tombul bir vücudu var; sımsıkı bir korse takmış. Uzun kollarını kaldırıp uzatarak ağır ağır devindirme alışkanlığı yürüyüşüne biraz görkemli bir hava katıyordu. Hele Yahudi millî marşını söylerken iri kalçalarını hafifçe kımıldattığında ve çukurlaştırılmış el ayalarıyla kalçalarına paralel olarak büktüğü kollarını, yavaşça inip kalkan bir topla oynar gibi aşağı yukarı gezdirdiğinde daha çok belli oluyordu bu.

22 Ekim 1911

Dün Yahudilerle beraber. Scharkansky'nin *Kol Nidre*'si. Güzel ve espirili bir mektup yazma sahnesi, ellerini kavuşturup yan yana dikilmiş ibadet eden sevgililerle ve Yahudi dinine geçmiş bir engizisyon büyüğüyle hayli berbat bir oyun. Engizisyon büyüğü, Thora'nın saklandığı hücrenin perdesine yöneliyor; basamağı çıkıp başı öne eğik, dudakları perdede, duruyor; ibadet kitabını takırdayan dişle-

rine doğru yaklaştırıyor. Bu dördüncü akşam ilk kez arı ve duru bir izlenim edinmedeki belirgin yeteneksizliğim; grubumuzun kalabalık oluşunun ve kızkardeşimin masasına gelip gitmelerin de bunda rolü var. Ama yine de o kadar güçsüz olmamalıydım. Yalnızca Max'ın hatırı için masamıza gelip oturan Bayan Tschissik'e duyduğum sevgiyi açığa vururken ne rezilce davrandım! Ama yine toparlanacağım, şimdiden biraz daha iyi hissediyorum kendimi.

—

Bayan Tschissik (bu ismi yazmak bana öyle haz veriyor ki!) sofrada kaz kızartmasını yerken de başını eğmekten hoşlanıyor, göz kapaklarının altından içerilere bakabileceğini sanıyor insan; ilkin dikkatle yanaklarda yukarı gezdirilen gözler ansızın küçülüp içeri süzülüveriyor, bunun için Bayan Tschissik'in gözkapaklarını hiç de aralaması gerekli değil, çünkü gözkapakları zaten kalkık duruyor ve karşıdakini söz konusu denemeye ayartan mavimsi bir parıltıyı dışarı salıyor. Sahnedeki oyunuyla ilgili jestler olarak yumruğunu zaman zaman ileri uzatışı, bir giysinin göze görünmez kuyruklarını katlayarak vücuduna dolar gibi kolunu döndürüşleri; yapay çığlığını yeterli saymadığından parmaklarını açıp gererek göğsünün üzerine bastırışı. Oyun bir çeşitlilik göstermiyor; partönerine ürkek bakışlar, küçük sahnede çıkıp gidebileceği bir kapıyı arayış, kısa süreli dimdik yükselişi sırasında başka bir güçlendirmeye gereksinmeksizin salt içteki yankısından yararlanarak yiğitçe bir havaya bürünen yumuşak ses; yüksek alna ve saçlara kadar açılıp uzanan yüzden geçerek yüreğine dolan sevinç; solo şarkıda yardımcı önlemlere başvurmayan kendine yeterlik; bir dirençle karşılaşınca dimdik doğruluşu, seyirciyi vücuduyla ilgilenmeye zorlayışı ve hepsinin işte bu kadarcık oluşu. Ama bütünde görülen gerçeklik dolayısıyla etkileme gücünden en ufak bir parçanın kendisinden koparılıp alınamayacağı, Bayan Tschissik'in oyundan ve bizlerden bağımsız bulunduğu kanısı.

—

Üstün oyunculuklarına karşın fazla bir kazanç sağlayamayıp yete-

rince bir teşekkür ve ünün bile genellikle kendilerine çok görüldüğü bu oyuncalara acımamız, aslında bir yığın soylu çabanın ve özellikle kendi çabalarımızın akıbeti karşısında duyduğumuz hayıflanmadan başka şey değildir. Zaten acımanın alabildiğine güçlülüğü, dıştan bakıldığında yabancı kimselere yönelik bulunmasından, oysa gerçekte bizimle ilgisinden ileri geliyor. Ama yine de oyunculara öylesine bağlı ki, şimdi bile söz konusu acımayı kendilerinden ayıramıyorum; bunu da bildiğim için, acıma inadına daha çok onlara bağlanıyor.

—

Ağzını çevreleyen güçlü kaslara karşılık Bayan Tschissik'in yanaklarında dikkati çeken bir pürüzsüzlük. Biraz biçimsiz vücuduyla küçük kızı.

—

Löwy ve kızkardeşimle üç saatlik bir gezinti.

—

23 Ekim 1911

Oyuncularla ne zaman bir araya gelsem, şimdiye kadar kendilerine ilişkin olarak düştüğüm notlardan çoğunun yanılgıdan kaynaklandığına beni inandırdıklarını dehşetle görüyorum. Yanılgı ise aynı kalan bir sevgi, ama değişen bir güçle (şimdi çiziktirdiğim şu satırlar bile doğruluktan uzak) söz konusu notları düşmemden, değişken gücün sesini duyaracak gibi ve uygun biçimde gerçek oyunculara ulaşamamasından, kendisinden asla memnun kalmayıp onu yolundan alıkoyan ve böylelikle oyuncuları koruduğunu sanan sevgiye çarparak, kısık sesli ve boğuk, yitip gitmesinden kaynaklanıyor.

—

Tschissik ile Löwy arasındaki tartışma. T.: En büyük Yahudi yaza-

rıdır Edelstatt, bir yüceliği var, Rosenfeld de kuşkusuz büyük yazar, ama yazarların en başta geleni değil. Löwy: Tsch. sosyalist; Edelstatt da sosyalist şiirler yazdığından (Londra'da bir sosyalist-yahudi gazetesinin yazı işleri müdürü), kendisini en büyük yazar sayıyor. Oysa gerçekte kim bu Edelstatt? Ancak kendi parti üyelerinin tanıdığı bir kişi. Rosenfeld'i ise bütün dünya biliyor. – Tsch.: Önemli olan takdir görmek değil ki! Edelstatt'ın yazdıklarının tümünde bir yücelik var. –L.: Nihayet ben de çok iyi tanırım kendisini, örneğin *Selstmörder*'i çok nefis bir kitap.– Tsch.: Ne diye sanki böyle çekişip duruyoruz; nasıl olsa anlaşacağımız yok. Yarın sabaha kadar konuşsak, ben kendi düşüncemi söyleyeceğim, sen kendi düşünceni. – L.: Hatta ben yarın da değil, öbür güne kadar.

—

Goldfaden,[59] evli, elinin en dar olduğu zamanlarda bile savurgan. Yüze yakın oyunu var. Çalıntı liturjik ezgilere bir popülerlik kazandırdı. Herkesin ağzında bunlar. İşinin başında terzi (öykünülür), hizmetçi kız...

—

Tschissik'in dediği gibi, bu kadar küçük bir soyunma odasında kavga gürültü olmaz da ne olur. Diyelim sahneden çıkıp geliyorsunuz, coşku içindesiniz, herkes gibi en büyük oyuncu gözüyle bakıyorsunuz kendinize; derken oradan biri ayağınıza basıyor, basılmayacak gibi değil çünkü, al sana bir kavga, kavga olsa iyi, büyük bir savaş. Sen gel arama Varşova'yı, tek kişilik yetmiş beş tane gardırop, hepsi de ışıklandırılmış.

—

Saat altıda oyuncuları her zaman çıktıkları kahvede iki ayrı masanın başında iki hasım grup halinde oturuyor buldum. Tsch. grubunun masasının üzerinde Perez'in[60] bir kitabı duruyordu. Kitabı az

önce kapayan Lövy, benimle gelmek için ayağa kalktı.

—

Yirmi yaşına kadar L. okumakla vakit geçiren ve zengin babasının parasını yiyen bir Bocher[61] idi. Kendi yaşıtı gençler aralarında bir grup yapmış, inadına cumartesileri, o gün kapısını müşterilere kapayan bir lokalde buluşuyor, üzerinde kaftan, sigara içip Sabbat* buyruklarına karşı daha başka günahlar işliyorlardı.

—

«Büyük Adler»;[62] bir milyoner olup, Gordin'in kendisi için *Der wilde Mensch* oyununu yazdığı New York'un en ünlü Yiddiş aktörü. L.,[63] aksesuvar bakımından sahnelerinin yetersizliğini ileri sürüp böyle bir sahnede seyirci karşısına çıkmak cesaretini gösteremeyeceğini söyleyerek Karlsbad'da verecekleri temsile gelmemesini rica ediyor kendisinden. – Dekor olacak, dekor; üzerinde insanın kımıldayamayacağı böyle berbat bir yer değil! *Der wilde Mensch*'i nasıl oynarız bu sahnede; oyun için bir divan gerekiyor. Leipzig'te Kristalpalast şahaneydi, sahnenin gerçekten açılabilen pencereleri vardı, güneş içerisini aydınlatıyordu; oyunda bir taht mı gerekiyor, güzel, al sana hemen bir taht; kalabalık arasından tahta doğru yürüyor, gerçekten bir krala benziyordum. Kristalpalast'ta oynamak çok daha kolay buraya göre. Burada insan kısaca apışıp kalıyor.

—

24 Ekim 1911

Annem bütün gün uğraşıp didiniyor; kimi neşeli, kimi üzgün; kendi sorunlarıyla zerre kadar rahatsız etmiyor başkalarını, tiz bir sesi var, normal bir konuşma için fazla yüksek çıkıyor; ama bir şeye

(*) Yahudilerin cumadan cumartesi akşamına kadar olan haftalık dinlenme günü. (Ç.N.)

canı sıkılıp da belli bir süre sonra ansızın bu sesi işittiı mi ferahlıyor insan. Uzun zamandır yakınıp durduğum bir şey var ki: hastalıktan bir türlü göz açamayışıma karşın, beni yatağa yatıracak gibi hasta düşmeyişim. Kuşkusuz, bende böyle bir isteğin doğmasına yol açan başlıca neden, annemin aydınlık salondan hasta yattığım odanın loşluğuna ayak atışının ya da günün bir tekdüzelikle geceye dönüştüğü akşam vakti mağazadan gelip, içinde çeşitli kaygı ve tasalar, tez elden görmeye koyulduğu işlerle evde sona ermekte olan günü yeniden başlatarak beni kendisine yardıma yüreklendirişinin üzerimde nasıl avutucu bir etki yapacağını bilmemdir. Söz konusu isteğin bir nedeni de, ben yatakta güçsüz yatarken annemin yapacağı her şeyin yerindeliğine inanacağımı ve kavuşacağım çocuksu hazların, yaşımın ilerlemesiyle incelmiş tad alma gücüm sayesinde daha çok lezzetine varabileceğimi düşünmemdir. Annemi, hak ettiği gibi her vakit bütün gücümle sevemeyişimin, Alman dilinden kaynaklandığı aklıma geldi dün. Yahudi bir anne Almancada «Mutter» sözcüğüyle anlatılan kimse değildir. «Mutter» sözcüğü, Yahudi bir anneyi gülünç duruma sokar (ama sözcüğün kendisini değil, çünkü Almanya'da yaşıyoruz nihayet.) Bizler bir Yahudi anneye de Almanca'daki gibi «Mutter» diyor, ama bu yüzden duygularımızın içerisine bir çelişkinin nasıl büyük bir ağırlıkla girip çöreklendiğini fark etmiyoruz. «Mutter» sözcüğünde bir Yahudi için özellikle Alman havası eser; Hıristiyanca parıltısının yanında, sözcüğün bilincine varılmayan Hıristiyanca bir soğukluğu vardır. Dolayısıyla, «Mutter» denmesi bir Yahudi anneyi gülünç duruma sokmakla kalmaz, aynı zamanda onu bize yabancılaştırır. Hani insanda Almancadaki «Mutter» imajını uyandırmasa, «mama» için bu bakımdan daha yerinde bir sözcük denebilirdi. Sanırım Yahudi ailelerini bundan böyle yalnızca getto anıları ayakta tutacaktır, çünkü «Vater» sözcüğünün de Yahudi bir babayı anlattığı asla söylenemez.

—

Bugün Müdür Lederer'in[64] önünde dikiliyordum. Durup dururken, çocuksu bir edayla hastalığıma ilişkin insanın sabrını taşıran

düzmece gülünç sorular yöneltti bana. Çoktan beri, hatta belki hiç daha böyle senli benli konuşmamıştık; şimdiye kadar asla bu denli titizlikle incelemediği yüzümün kendisine düzmece gelen, onun kötü gözle baktığı, beri yandan onu kuşkusuz şaşırtan bölümler halinde bir açılım gösterdiğini hissettim. Tanınacak gibi değildim kendim için. Onu çok iyi tanıyorum.

İKİNCİ DEFTER

«Hey!» dedim ve dizimle hafifçe dürttüm (ansızın konuşunca biraz tükürük hayra yorumlanmayacak bir işaret gibi ağzımdan fırlamıştı). «Uyuma! Gideceğim çünkü. Merdivenleri çıkacağım; gerekirse taklalar atarak. Bende eksik olan şeylere yukarıdaki toplulukta kavuşacağımı umuyorum. En başta varlığımdaki güçler bir organizasyona kavuşacak yukarıda; bir bekârın bana sağlayabileceği tek şey olan böylesi bir gerilim söz konusu güçler için yeterli değil. Nihayet sefil maddî varlığıyla yaşamakta direnip birkaç öğün yemek üzerine titremekten, insanların etkisinden kaçmaktan, kısacası çözülüp dağılan bir dünyada elden geldiği kadar çok şeyi elde bulundurmaktan ötesini aramaz bu bekâr. Ama bir şey yitirdi mi, yitirdiği şey isterse zamanla değişsin, eski değeri kalmasın, hatta sahip olduğu önceki nesne durumunu ancak görünürde koruyor olsun, ki çokluk böyledir, bunu zorla yeniden ele geçirmeye uğraşır. Yani böyle birinin varlığı kendi kendini yok etmeye yöneliktir; yalnız kendi eti için dişleri, yalnız kendi dişleri için eti vardır. Çünkü bir orta noktayı ele geçirmeksizin, bir işten, bir sevgiden, bir aileden, bir emekli maaşından yoksun, yani genellikle dünya karşısında, elbet deneme yollu ancak, tutunmaya çalışıp eldeki nesnelerin çokluğuyla onu şaşırtmaksızın, ölümcül etkilerini hemen açığa vuran yitiklere karşı insan ayakta kalamaz. İnce giysileri, tapınmadaki ustalığı, dayanıklı bacakları, kirayla tuttuğu korkunç evi, normalde parçalardan oluşan ve aradan uzun süre geçtikten sonra şimdi yine bir bütün olarak sesini duyuran varlığıyla bu bekâr bütün bunları iki eliyle bir arada tutmaya çalışıyor; pek değersiz bir şeyi ele geçirse, karşılığında kendi elindekilerden iki şeyi yitiriyor çaresiz. Kuşkusuz burada da o gerçek saklı yatıyor, hiçbir yerde böylesine yalınlıkla gösterilemeyecek gerçek. Çünkü kim doğrusu kusursuz bir vatandaş gibi davranır, yani bir gemide yolculuk eder, kimin önünde köpükler, ardında dümen suyu, kısaca dört bir yanında bir sürü etkileyici nesne vardır, yani birbirini iten, birbirine bastırıp suyun dibine yolla-

maya çalışan üç beş tahta parçacığı üzerinde, dalgalar ortasında kalmış birine benzemez hiç –bu kimse, bu bay, bu vatandaş asla daha küçük bir tehlike ortasında sayılmaz. Çünkü kendisi ve elindekiler bir bütün olmayıp iki ayrı şeydir ve aradaki bağı parçalayan onu da parçalar. Biz ve dostlarımız ise tamamen maskelenmiş durumdayız, bu bakımdan tanınmayız nihayet; örneğin ben mesleğim, hayalî ya da gerçek acılarım, edebiyata olan eğilimim vb. tarafından maskelenmiş durumdayım. Ama özellikle ben, kendi özümü gereğinden sık, gereğinden güçlü biçimde hissediyor, dolayısıyla yarı buçuk bir memnunluk bile duyamıyorum. Ve bu özü topu topu bir çeyrek saat hissetmeye göreyim, boğulan birinin vücudundan içeri suların saldırışı gibi zehirli dünya ağzımdan içeri dolacaktır.

Benimle bekâr arasında pek bir fark yok şu an; ancak, ben henüz taşrada geçen çocukluğumu düşünebiliyorum ve belki istesem, hatta belki yalnızca durumum gerektirse, gerisin geri kaçıp oraya sığınabilirim. Ama bekârı ilerde bekleyen bir şey yok, bu yüzden geride de bir şey bulunmuyor. Gerçi an içinde farksısız birbirimizden; ama bekârın elinde de yalnız bu an var. Bir zaman –bugün bilen kalmadı o zamanı, çünkü o zaman kadar yitip gitmiş bir şey gösterilemez– yanlış davrandı; varlığının özünü sürekli duymuştu o zaman; bugüne dek vücudumuzda hiç ayrımına varmadığımız şey olan, hatta bu kadar bile olmayan, çünkü bugüne dek ortada yok görünen, oysa şimdi doğduk doğalı sahip bulunduğumuz her şeyden daha belirgin nesne niteliğini kazanan bir çıbanın vücutta ansızın algılanışı gibi tıpkı; şimdiye dek bütün kişiliğimizle ellerimizin çalışmasına, gözlerimizin gördüğüne, kulaklarımızın işittiğine, ayaklarımızın adımlarına mı yönelmiştik, derken ansızın dağ başında bir rüzgâr gülü gibi yüzümüzü tamamen ters yöne çevirirdi. İşte bu ters yönde de olsa o zamanlar kaçıp gidecekken, çünkü ancak kaçıp gitmek kendisini ayak uçları üzerinde ve ancak ayak uçları yeryüzünde tutabilirdi, işte böyle yapacakken, kışın sağda solda karların üzerine uzanmış yatan, sonra soğuktan donakalan çocuklar gibi hemen oraçığa serilivermişti.

Gerek o, gerek çocuklar bulundukları yere uzanıvermelerinin ya da içlerinde uyanan başkaca dürtülere karşı duramayışlarının bir kabahat sayılacağını, asla böyle davranmamaları gerektiğini bilir. Ama bilemeyecekleri şey, kırda ya da kentte geçirecekleri değişim sonucu daha öncesine ilişkin her türlü kabahati ve dürtüyü unutup yeni konumda, sanki bu ilk konumlarıymış gibi devinecek olmalarıdır.

Gözlerini açarken başını sallayıp: «Uyumuyorum!» diye yanıtladı. «Uyursam sana nasıl göz kulak olurum? Sana da göz kulak olmam gerekmiyor mu? Kilisenin önünde bana sarılıp bırakmaman bunun için değil miydi? Evet, çok gerilerde kaldı, biliyoruz, çıkarma saati cebinden.»

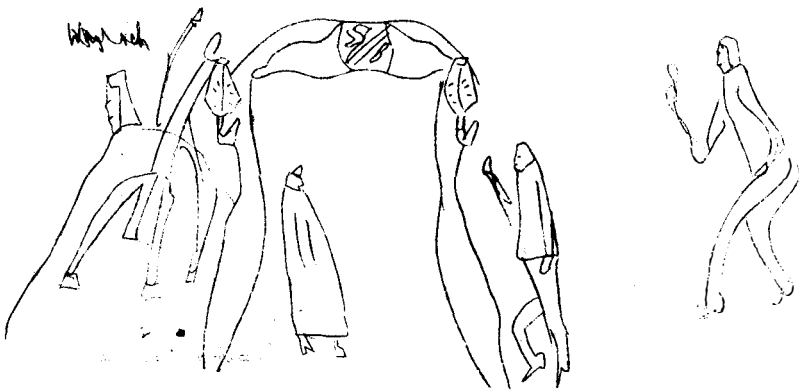
«Artık pek geç oldu da», dedim. Biraz gülümsemeden duramadım ve bunu gizlemek için büyük bir dikkatle evden içeri bakmaya koyuldum.

«Sahi, hoşuna gidiyor mu böylesi? Demek yukarı çıkmakla memnun olacak, pek memnun olacaksın? Söyle haydi, merak etme, seni *yiyecek değilim! Bak, yukarının senin için daha* iyi olacağına inanıyorsan durma çık, hemen çık, bana aldırma! Ben çok geçmeden yine aşağı inip geleceğini düşünüyormuşum, yüzüne asla bakmayacağın, ama koluna girip seni yakın bir meyhanede şarapla güçlendirecek ve sonra seni alıp, ne kadar külüstür sayılırsa sayılsın geceyle arasında birkaç pencere camını içeren odasına götürecek biri burada beklerse iyi olur kanısındaymışım, benim, yani yoldan geçen rastgele birinin bu kanısına şimdilik gülüp geçebilirsin. Gerçek şu ki, bunu da kimin önünde istersen tekrarlayabilirim, burada, aşağıda kötü olacak, hatta köpeklerinkine benzeyecek halimiz. Doğrusu, benden hayır yok artık; burada, yaya kaldırım kenarında yatmışım da yağmur suyunun akışını engellemişim ya da yukarıda, salondaki avizenin altında aynı dudaklarla şampanya içmişim, hiç fark etmez. Hem ikisi arasında bir seçme yapma durumu bile yok benim için; insanların dikkatini çekecek bir olay asla benim başımdan geçmez; hem benim için gerekli seremonilerin yükü altında nasıl geçebilirdi! Çünkü böyle bir yük altında ben ancak sürünerek ilerleyebilirim ve bir haşereden daha iyi beceremem bu işi. Peki sen? Kimbilir içinde

neler gizlidir senin içinde; cesaretin var, hiç değilse buna inanıyorsun; bir dene bakalım, ne kaybedersin; insan dikkat etmeye görsün, çokluk kapıdaki uşağın yüzüne bakar bakmaz tanır kendini.»
«Bana karşı açık yürekli davrandığını kesinlikle bilsem, çoktan yukarıda olurdum. Açık yürekli misin, değil misin, bunu nasıl kestirebilirim? Küçük bir çocukmuşum gibi şu anda beni süzüyorsun, bu hiçbir şeye yaramaz, hatta durumu daha da kötüleştirir. Ama belki sen kötüleşmesini istiyorsun. Hem sokaktaki bu havaya daha fazla katlanamayacağım, yani artık yukarıdaki topluluk arasına karışmam gerekiyor. Bakıyorum da, boğazımda bir gıcıklanma var. Ve al işte, öksürüyorum. Yukarının bana nasıl geleceğini acaba biliyor musun? Salondan içeri atacağım ayak, ben daha ötekini arkasından çekip içeri almadan bir değişme geçirecek.»
«Haklısın, sana karşı açık yürekli değilim.»

Ancak unutmak sözü yerinde değil; bu adamın gerek belleği, gerek hayal gücü pek yıpranmamıştır, gelgelelim mucizeler de yaratamaz artık; bir kez bizim ulusun, bizim insanlığın dışına çıkmıştır. Sürekli açlık çeker, an içinde yaşar hep, hiçbir dinlence kıvılcımına yerini bırakmayan sürekli bir eza ve cefanın oluşturduğu an içinde; bir tek şeyi vardır: Acıları. Ama yeryüzünün hiçbir yerinde acılarına derman olabilecek bir şey yoktur; ancak iki eliyle tutunabileceği kadar bir yere sahiptir; yani sirkteki bir trapez cambazının elinin altındakinden daha azdır bu yer; kaldı ki, trapez cambazı için aşağılarda bir ağ gerilmiştir.
Bizlere gelince, bizleri geçmişimizle geleceğimiz ayakta tutar. Hemen bütün boş vaktimizi ve çalışma zamanımızın pek büyük bölümünü, bunların denge durumunda bir aşağı, bir yukarı süzülmelerini sağlamakla geçiririz. Geleceğin kapsam yönünden fazlalığını geçmişin ağırlığı karşılar ve her ikisi uç noktalara doğru birbirinden ayırt edilmez olur; çocukluğun başlangıç dönemi gelecek gibi aydınlanır ilerde ve geleceğin sonu tüm göğüs geçirmelerimizle önceden yaşanıp geçmişe karışır. Üzerinde yürüyüp durduğumuz çem-

ber nerdeyse bütünlenir böylece. Doğru, çember nihayet bizimdir, ama ancak elimizde tuttuğumuz süre; bir yol kendini unutuş, bir dalgınlık, ansızın bir korku, bir hayret ve bir yorgunlukla biraz kenara çekilmeye görelim, boşluğa doğru kayıp gider elimizden. O ana kadar burnumuzu zamanın akıp giden ırmağı içinde mi tutmuştuk, derken gerilere çekiliriz; biz eski yüzücüler, şimdi yürür gideriz karada ve bizden geçmiştir. Artık yasa dışında eğleşiriz; kimseler bilmez bunu, ama bize buna uygun olarak davranırlar.

6 Kasım 1910

Kolaylıkla üzüntüsünü yeneceğim bir şey ayrıca, çünkü ne bunu, ne ötekisini yapmama izin vardır, bu yüzden kendimi seninle kıyaslamam doğru değil. Çünkü sen, söyler misin ne zamandan beri bu kentte yaşıyorsun? Ne zamandan beri bu kenttesin diye sordum.
Beş aydır. Ama çok iyi tanıdığım bir kent artık. Anlayacağın, durup dinlenmedim hiç. Geriye dönüp baktığımda, benim için gece diye bir şeyin var olduğunu söyleyemeyeceğim. Senin de düşünebileceğin gibi hep gündüzü yaşadım. Günün değişik zamanları diye bir

şey yoktu benim için. Işık durumunda değişiklik diye bir şey de söz konusu değildi.

---

6 Kasım 1910

Madam Chenu[65] adında birinin Musset üzerine konuşması. Yahudi kadınlara özgü ağız şapırdatma alışkanlığı. Anekdotun bütün hazırlık bölümleri ve çetin yerlerinde Fransızcanın tarafımızdan anlaşılması. Derken anekdotun yıkılıp giderek yerini gönüllerde yaşaması istenen son söze bırakmasından hemen önce Fransızcanın gözlerimizin önünden silinip gidişi; belki o ana kadar fazla zorladık kendimizi. Fransızca bilenler, işittiklerini yeter bularak konuşmanın sonunu beklemeden kalkıp gidiyor, ama bazılarına işittikleri hiç de yeterli görünmüyor. Salonun localardan yükselen öksürük seslerine konuşulan sözlerden daha elverişli bir akustiği var. Rachel'de akşam yemeği. Musset ile Racine'nin *Phèdre*'sini okuyor Rachel; kitap, masanın üzerinde ikisinin arasında duruyor; hem masada neler yok.

Konsolos Claudel;[66] gözlerinde bir ışıltı; geniş yüzü ışıltıyı alıp yeniden yansıtıyor. Boyuna veda edecek oluyor Bay Claudel; tek tek kişiler bakımından bunu başarıyor da, ama genelde hayır; çünkü birine veda edince, bir başkası dikiliyor karşısına ve daha önce veda ettiği de gelip buna katılıyor. Konuşmanın yapıldığı sahnenin üst başında orkestra için bir galeri var. Akla gelmedik gürültüler insanın rahatını kaçırıyor. Koridorda garsonlar, müşterilerin odalarından gelen sesler, bir piyano, uzakta bir yaylı sazlar orkestrası, çekiç darbeleri nihayet, nereden kaynaklandığı kolay kestirilemeyip insanı sinirlendiren bir ağız dalaşı. Locanın birinde bir hanımefendi, kulaklarındaki küpelerde parıltısı sürekli değişen elmaslar. Kasada bir Fransız okuma kulübünün siyah giysili gençleri; içlerinden biri yerlere kadar eğilerek selamlar veriyor, döşeme üzerinden kayıp gidiyor bakışları; geniş geniş gülümsüyor. Ama bunu kızlar karşısında yapıyor yalnız; erkeklerin önünde her eğilişten sonra yüzünü kaldırıp ağzına ciddi bir ifade oturtuyor ve açıkça onların yüzüne yönel-

tiyor bakışlarını; böylelikle daha önceki eğilmenin belki gülünç, ama kaçınılmaz bir formalite sayılması gerektiğini açıklıyor.

---

7 Kasım 1911

Wiegler'in[67] Hebbel üzerine konuşması. Modern bir salon dekoru içinde sahnede oturuyor Wiegler; sanki bir kapıdan sevgilisi seğirtecek de nihayet oyunu başlatacak. Ama hayır, konuşuyor Wiegler: Hebbel'in açlığı, Elisa Lensing'le çapraşık ilişkisi. Okulda Hebbel'in bir öğretmeni var, geçkin bir bakire; sigara içiyor, enfiye çekiyor, çocukları dövüyor ve uslu öğrencilere çekirdeksiz kuru üzüm dağıtıyor. Pek belli bir amaç gütmeksizin rastgele gezilere çıkıyor Hebbel (Heidelberg, Münih, Paris). Cemaat başkanı bir rahibin yanında çalışıyor ilkin, araba sürücüsüyle merdiven altında aynı yatakta yatıyor.

Bu yüzden belki sana şimdi yakınmak istiyormuşum gibi geliyor? Ama hayır? Ne diye yakınayım? Nasıl olsa ne birini, ne ötekisini yapabilirim artık; yalnızca gezintilerimi sürdürebilirim, bu da bana yeter. Gezintilerimi sürdüremeyeceğim bir yer de dünyada yok henüz. Ama şimdi de bu yüzden sanki böbürleniyormuşum gibi oluyor.

İşim kolay demek. Burada, evin önünde dikilmeme gerek yok.

Bu bakımdan kendini benimle kıyaslama anlayacağın, benim yüzümden kararsızlığa düşme. Çocuk değilsin çünkü, üstelik öyle görülüyor ki, bu kentte hayli yalnızsın.

Peki, cesaretinden bu gibi konularda kendini benimle kıyaslayamayacağını sezemiyor musun? Aklım almıyor böyle bir şeyi. Ne zamandan beri burada, bu kentte yaşıyorsun?
Beş aydır, dedim ben ve bunu öylesine bir ihtiyatla söyledim ki, sonradan ağzımı kapamayıp açık tutmayı sürdürdüm. Evet, beş aydır. Doğruydu bu. Kapıyı

Nihayet dikkat edersen bir kez cesaretinden sezersin ki

Yani bu bakımdan kendini benimle kıyaslaman doğru olmaz. Ama bunu ben mi sana söyleyeceğim? Nihayet dikkat edince bunu sen kendi cesaretinden sezebilirsin. Ne zamandan beri bu kenttesin bakayım?
Beş aydır, dedim ve bunu öylesine büyük bir ihtiyatla söyledim ki, sonradan ağzımı kapamayarak açık tutmayı sürdürdüm.

Yani bu bakımdan kendini benimle kıyaslaman doğru olmaz. Ama bunu benim sana söylemem gereksiz sanırım. Dikkat edince, bunu kendin cesaretinden sezemiyor musun? Ne zamandan beri bu kenttesin?

Ve o sabahlar! Pencereden dışarılara bakılır, yatağın baş ucundaki sandalye çekilip kahvaltıya oturulur. O akşamlar sonra! Kol bir yere yaslanıp el kulak üzerine dayanır. Evet! Ama keşke hepsi bu kadarcık olmasaydı! Hiç değilse her gün burada, sokaklarda göze çarpan alışkanlıklar gibi birkaç yeni alışkanlık daha edinilebilseydi!

Julius Schnorr von Carollsfeld– Friedrich Olivier'in resmi. Bir yamaçta çalışıyor Olivier; ne de güzel ve vakur bir görünümü var (başında tepesi yassıtılmış bir palyaço şapkası gibi yüksek bir silindir; esneklikten uzak dar kenarı yüz üzerine iniyor; dalgalı uzun saçlar, önündeki resimden başka şey görmeyen gözler, dingin eller; dizler üzerinde bir taş levha; ayaklardan biri biraz aşağı kaymış). Ama hayır! Friedrich Olivier'in Schnorr tarafından yapılmiş bir resmi bu.

Yani beni düşünme sen. Hem kendini benimle nasıl kıyaslayabilirsin? Nihayet ben yirmi yılı aşkın bir süredir burada, bu kentteyim. Bunun ne demek olduğunu gereği gibi kafanda canlandırabiliyor musun? Mevsimlerden her birini yirmi kez bu kentte geçirdim.
Derken gevşecik yumruğunu başımızın üzerinde salladı.
Bütün bu ağaçlar yukarılara boy saldı yirmi yıl; onların altında insan doğrusu ne kadar küçük kalır. Sonra, biliyor musun, bütün bu evlerde geçirilmiş bir sürü gece! Bazen bu, bazen öbür duvarın dibine kurulur yatak ve pencere insanın çevresinde dolanıp durur. Sonra o sabahlar,

---

Doğrusu böyle olmasına da pek bir şey kalmamış, kentteki koruyucu varlığım adeta şimdiden çözülüp dağılmaya başlamıştı. İlk günlerde güzeldim, çünkü bu çözülüp dağılış bir ululama biçiminde gerçekleşir, bizi hayatta tutan her şey bizden uçup gider, ama uçup giderken insancıl ışığıyla bizi son bir kez aydınlatır. İşte bu durumda benim bekârın önünde dikiliyorum; onun da bu yüzden, nedenini pek bilmeksizin beni seviyor olması pek mümkün. Bazen konuştuklarına bakılırsa nedenini biliyor sanki? Kimin karşısında bulunduğunu, dolayısıyla yapmaya kalkışamayacağı bir şey olmadığını adeta seziyor. Ama hayır, böyle de değil! Herkesin karşısına bu kimlikle çıkacaktır o; çünkü ancak münzevi ya da asalak biri olarak

yaşayabilir. Münzeviliği yalnızca içinden gelen bir zorlamanın ürünüdür; zorlama kendisinin bilmediği güçler tarafından alt edilmeye görsün, elden geldiği kadar arsızca davranarak başkalarına yapışıp bırakmayan bir asalağa dönüşür. Ama artık onu kurtaracak bir şey de yoktur yeryüzünde; dolayısıyla davranışı insana, bir akıntının su yüzüne fırlattığı, yanı başında yüzen yorgun birine toslayarak ellerini uzatıp ona tutunmaya çalışan boğulmuş birinin cesedini anımsatır. Bundan böyle dirilmeyecek, hatta belki sudan çıkarılmayacaktır ceset; ama insanı çekip aşağılaya alabilir.

Yani beni düşünmemelisin şimdi. Biliyorum, yabancı bir kentte görmüş geçirmiş biri saydığı kimseyle kendini kesinlikle bir tutmak insanda hoş bir duygu uyandırır.

Yani beni düşünmemelisin şimdi.

---

15 Kasım 1910, saat 10

Yorulmama izin vermeyeceğim. Yüzümü kesip doğrasa bile yazmakta olduğum öykünün içine sıçrayıp atlayacağım.

16 Kasım 1910, saat 12

Iphigenie auf Tauris'i okuyorum. Açıkça hatalı tek tük yerler sayılmazsa temiz ve saf bir delikanlının ağzından işitilen kuru Alman diline bayağı hayran kalmamak elde değil. Her sözcük, okunduğu anda okuyanın önünde söz konusu dize tarafından alınıp yücelere taşınıyor, orada belki gür denemeyecek, ama keskin bir ışıkta duruyor.

27 Kasım 1910

Bernhard Kellermann[68] kendi yapıtlarından okudu. Kaleme aldığım basılmamış birkaç yazı, diye başladı söze. Görünürde sevimli biri. Nerdeyse ağarmış dikine saçlar, özenle tıraş edilmiş bir yüz, sivri bir burun. Yanakları örten et parçası, elmacık kemiklerinin üzerinde bir dalga gibi ikide bir inip kalkıyordu. Sıradan bir yazar; okuduklarında iyi yerler yok değildi (bir adam koridora çıkıyor, öksürüyor ve yakında birileri var mı diye çevresine bakınıyor.) Aynı zamanda sözünün eri Kellermann, okuyacağım dediğini ille okumak istediyse de dinleyiciler bırakmadı; bir nöroloji kliniğine ilişkin ilk öyküden duyulan dehşet ve okuyuş tarzının uyandırdığı can sıkıntısıyla teker teker kalkıp uzaklaştılar ve öykü bitişik salonda okunacakmış gibi bir aceleyle yaptılar bunu. Öykünün üçte birlik bölümünü okuyan Kellermann biraz maden suyu içerken, bu kez büyücek bir kalabalık çekip gitti. Ansızın irkildi Kellermann, «Şimdi bitiyor» diyerek açıkça yalan söyledi. Öykü sona erer ermez herkes ayağa kalktı. Biraz alkış; sanki ayakta dikilenlerin tam ortasında biri oturmasını sürdürüp tek başına alkışlıyormuş gibi bir yankılanışı vardı sesin. Kellermann devam etmek, bir başka öyküsünü ve belki daha pek çoğunu okuyacak oldu. Ancak, salondakilerin gitmeye davrandıklarını görerek ağzını açıp bakmaktan başka bir şey yapamadı. Sonunda oradakilerden birinin tavsiyesi üzerine şöyle dedi: «Küçük bir masal var, onu da sizlere okumayı çok isterdim, beş dakika sürer sadece, şimdi beş dakika ara veriyorum.» Birkaç kişi salonda kaldı. Derken masalı okumaya başladı Kellermann. Masalda öyle yerler vardı ki, bunları duyan isterse salonun bir ucunda olsun, önündeki dinleyiciler arasından geçip üzerlerinden atlayarak koşa koşa kapıdan çıkıp gitse haksız sayılmazdı.

Rudle 1 K

Kars 20 h borç

«Hey!» dedim ve dizimle hafifçe dürttüm (ansızın konuşunca, biraz

tükürük hayra yorumlanmayacak bir işaret gibi ağzımdan fırlamıştı). «Uyuma!»
«Gözlerini açarken başını sallayıp: «Uyumuyorum!» diye yanıtladı: «Uyursam sana nasıl göz kulak olurum? Sana da göz kulak olmam gerekmiyor mu? Kilisenin önünde bana yapışıp bırakmaman bunun için değil miydi? Evet, çok gerilerde kaldı, biliyoruz, çıkarma saati cebinden.»

«Artık pek geç oldu da», dedim ve omuzlarımı silktim, hem sabırsızlığımı bağışlatmaya çalıştım böylece, hem de beni bunca zaman oyaladığı için kendisine sitemde bulundum.
«Hey!» dedim ve dizimle hafifçe dürttüm (ansızın konuşunca, biraz tükürük hayra yorumlanmayacak bir işaret gibi ağzımdan fırlamıştı).

«Seni unutmadım», dedi ve gözlerini açarken başını salladı.
«Ben de korkmuş değildim bundan», diye yanıtladım. Gülümsemesini görmezden gelip gözlerimi yere indirdim. «Sana yalnızca şunu söylemek istiyordum ki, ne pahasına olursa olsun yukarı çıkacağım. Evet. Çünkü senin de bildiğin gibi yukarıya davet ettiler beni, vakit geç oldu, yukarıdakiler şimdi beni bekliyordur. Belki de bazı eğlenceleri ben yukarıya çıkıncaya kadar ertelemişlerdir. İlle böyledir demiyorum, ama böyle olabilir. Acaba bu toplantıdan vazgeçemez miyim diye bana şimdi soracaksın.»
«Sormayacağım, çünkü bunu sen bana söyleyeyim diye can atıyorsun; ayrıca, hiç umurumda değil, çünkü aşağıda da, yukarıda da benim için bir şey değişmeyecek. Burada, yaya kaldırım kenarında yatmışım da yağmur suyunun akıp gitmesini engellemişim ya da yukarıya çıkıp aynı dudaklarla şampanya içmişim, hiç fark etmez; tat bakımından bile–»

---

15 Aralık 1910

Bir yıldır sürüp gelen şimdiki durumumdan çıkardığım sonuçlara kısaca inanmıyorum, bunlara inanamayacağım kadar durumum nazik. Hani bunun yeni bir durum olmadığını söyleyebilir miyim? Bu kadarını bile bildiğim yok. Ama bu konudaki gerçek düşüncem şöyle: Söz konusu durumum yeni; benzerlerini yaşadım, ama böylesi henüz başıma gelmedi; çünkü bir taş gibiyim adeta, kendi mezar taşımdan geri kalır yanım yok; özel ya da genel anlamda bir kuşkunun ya da inancın, sevginin ya da nefretin, gözüpekliğin ya da korkunun yuvalanacağı bir boşluğu içermeyen bir taş; yalnızca belli belirsiz bir umut içimde yaşıyor; ama onun da mezar taşlarındaki kitabelerden üstün tarafı yok. Yazdığım hemen hiçbir sözcük öbürsüne uymuyor, sessiz harflerin teneke gibi tangır tungur birbirine tosladığını duyuyorum; seslilere gelince, panayırlardaki seyirlik zenciler gibi şarkılar söyleyerek buna eşlik ediyorlar. İçimdeki kuşkular her sözcüğü halka gibi çevreliyor; sözcüğün kendisinden önce bu kuşkuları görüyorum. Nasıl, nasıl? Hayır, sözcüğü asla gördüğüm yok, kafamdan uyduruyorum: Ama leş kokusunu benim ve okuyucunun burnuna gelmeyecek bir yönde önlerine katıp götürecek sözcükleri ele geçirebilsem, nihayet başıma gelebileceklerin en kötüsü sayılmazdı bu. Masanın başına oturdum mu, kendimi Place de l'Opéra'daki trafik ortasında düşüp iki bacağını kıran bir adamdan daha iyi hissetmiyorum. Bütün taşıtlar, gürültülerine karşın suskun, dört bir yönden gelip dört bir yönde uzaklaşıyor. Ama adamın acısı trafik polislerinden daha iyi sağlıyor düzeni; acı adamın gözlerini kapıyor ve taşıtları geri dönmelerine gerek kalmaksızın alanı ve sokakları ıssızlaştırıyor. Çevresindeki pek çok yaşam acı veriyor adama, çünkü ona trafiği aksattığını anımsatıyor; ne var ki ıssızlık da daha az kötü değil; çünkü içindeki gerçek acının özgürlüğüne kavuşmasını sağlıyor.

16 Aralık 1910

Günlüğü artık bırakmayacağım. Sımsıkı tutunmam gerekiyor ona, çünkü tutunacağım başka bir şey yok.

Şu andaki gibi zaman zaman içimde beliren mutluluk duygusunun nedenini bir açıklayabilsem! Gerçekten kabarıp köpüren bir şey bu; hafif ve hoş bir ürpertiyle benliğimi baştan aşağı dolduruyor ve yokluğuna her an, hatta şimdi bile tam bir kesinlikle kendimi inandırabileceğim güçlerin içimde varlığına beni inandırmaya uğraşıyor.

—

Justinius Kerner'in *Reiseschatten*'ini övüyor Hebbel.
«Oysa böyle bir roman yok adeta, kimse tanımıyor.[69]»

—

W. Fred'in *Die Strasse der Verlassenheit*'ı[70]. Bu çeşit kitapları nasıl kaleme alırlar? Öykü türünde başarılı yapıtlar ortaya koyabilen yazar, yeteneğini bir romanın geniş kapsamı içine öylesine acınacak biçimde yayıyor ki, gücünü kötüye kullanışındaki enerjisine hayranlık duymayı unutmasa da yine fena oluyor insan.

—

Romanlar, oyunlar vb. yapıtlarda karşılaştığım ikinci plandaki kişilerin peşimi bırakmayışı. İçimde kendilerinden biri olduğuma ilişkin bir duygu. *Die Jungfern vom Bischofsberg*'te (böyle mi ismi acaba?) nişanlı bir bayan için çamaşırlar diken iki kızdan söz ediliyor. Bu kızlar ne oluyor sonra? Nerede yatıp kalkıyor? Suçları nedir ki onlar da ötekiler gibi oyun kapsamı içine alınmayıp düpedüz dışarıda tutuluyor, Nuh'un Gemisi'nden içeri sokulmuyor, sağanak altında boğulup giderlerken yüzlerini bir kamaranın penceresine dayamalarına izin verilerek, seyircilerin bir an pencere önünde bir karaltı görmeleri sağlanıyor.

—

17 Aralık 1910

Dünyada durağan bir şeyin olup olmadığını ısrarla sormaları üzerine şöyle yanıt veriyor Zeno:[71] «Evet var: Havada uçan ok.»

—

Ya bir de Fransızlar soyca Alman olsaydı, Almanlar o zaman kendilerine nasıl hayranlık duyarlardı kim bilir!

—

Yazdıklarımdan bu kadar çoğunu, hatta bu yıl yazdıklarımın hemen tümünü kaldırıp bir kenara atışım ve çizip karalayışım da yazmamı kuşkusuz hayli engelliyor. Bir dağ gibi nihayet, şimdiye dek yazdıklarımdan beş kat fazla; bir kez bu ağır kitleleriyle ne yazsam kalemimin ucundan kendilerine doğru çekip alıyorlar.

—

18 Aralık 1910

Mektupları, şu anda aldığım mektup gibi önemsiz görünenleri bile bir süre açmadan bırakışımın nedeninin yalnızca güçsüzlük ve korkaklık olduğu, korkaklığın ise tıpkı biri tarafından sabırsızlıkla beklendiğim odanın kapısını açmakta duraksatacağı gibi mektupları açmakta beni duraksattığına ihtimal verilebilseydi, mektupların kapalı kalışı titizlik neden gösterilerek çok daha iyi açıklanabilirdi. Diyelim ki titiz bir kimseyim; o zaman bir mektuba ilişkin tüm işleri elden geldiğince ağırdan almam, dolayısıyla onu yavaş yavaş açmam, yavaş yavaş ve pek çok kez yeni baştan okumam, üzerinde uzun boylu düşünmem, bir sürü taslaktan sonra yanıtını temize çekmem ve onu yollamakta duraksamam gerekir. Bütün bunlar gücümün elvereceği şeylerdir. Ancak, mektubu ansızın almaktan kaçamam. Ne var ki bunu da yapay bir yoldan yavaşlatıyor, uzun süre onu açmadan bırakıyorum; masamın üzerinde durup kendini ara-

lıksız bana sunuyor mektup, boyuna yeniden bana getiriliyor, ama alıp kabul etmeye yanaşmıyorum.

—

Güzel sanatlar dostu

—

Gece saat on bir buçuk. Bürodan kurtulamadım mı, düpedüz mahvolacağımı açıkça görüyorum. Yapılması gereken bir şey varsa, elden geldiğince uzun süre başımı suyun üstünde tutup boğulmaktan kurtulmaya çalışmaktır. Bunun ne çetin bir iş sayılacağı, hangi güçleri içimden çekip almam gerekeceği bir kez şuradan belli ki, yeni belirlediğim zaman bölümlemesine, saat sekizden on bire kadar masa başında kalmak için verdiğim karara bugün uymadım; hatta şu birkaç satırı bir an önce yatağa girebilmek için tez elden çiziktirişime pek büyük bir felaket gözüyle baktığım yok.

19 Aralık 1910

Büroda çalışmaya başlandı. Öğleden sonra Max'ta.
Goethe'nin günlüğü okundu biraz. Aradaki uzaklıktan insan serinkanlılıkla izliyor bu yaşamı, günlük notları ise onu ateşe veriyor. Notların tümünde görülen saydamlık, olayları gizemsellikle donatıyor; geniş çimenlikleri seyrederken parktaki bir parmaklığın gözü dinlendirişi, beri yandan içimizde eşsiz bir saygının uyanmasına yol açışı gibi tıpkı.
Tam şu anda kızkardeşim evlendikten sonra ilk kez bizi ziyarete geldi.[72]

20 Aralık 1910

Goethe'ye ilişkin dünkü sözlerimi (adeta anlatmak istedikleri duygu kadar gerçeğe uzak şeyler hepsi, çünkü gerçek duygu kızkardeşim tarafından kapı dışarı edildi) neyle bağışlatabilirim? Hiçbir şeyle. Kaldı ki içinde bulunduğum durum pek fena sayılmaz. Ku-

laklarımda çınlayan sürekli bir yakarış: «Gel artık, ey görünmez mahkeme!»

—

Anlatı içinden alınmalarına ne pahasına olursa olsun karşı koyan bu yanlış yerlerden ikisini, nihayet beni rahat bırakmaları için aşağıya çıkarıyorum:
«Mutsuzluğa dünyamızdakinden daha kolay göğüs gerilebilecek bir düşe ilişkin iç çekişleri kadar sesliydi solukları, dolayısıyla solukları yeterince iç çekişlerine dönüşmüştü.»

—

İnsanın kendi kendine: «Bilyecikleri gereken deliklere sokamasam da ne çıkar, hepsi benim nihayet, cam kapak, kutu, içindeki bilyecikler ve daha başka ne varsa benim hepsi; istersem oyunu tümüyle alıp cebime atabilirim» dediği küçük bir sabır oyunu gibi, artık rahatlıkla onu görebiliyorum.

21 Aralık 1910

Michail Kusmin'in *Taten des grossen Alexander* isimli kitabından bazı garip olaylar:
«Üst yarısıyla ölü, alt yarısıyla diri bir çocuk», «kırmızı bacakçıkları kımıl kımıl çocuk cesedi.»
«Kurtçuklar ve sineklerle beslenen Gog ve Magog adındaki murdar iki kralı kovalayarak kayaların çatlakları içine tıktı ve kayaları dünya durdukça açılmamak üzere Süleyman'ın mührüyle mühürledi.»
«Yatağında su yerine takır tukur taşlar yuvarlanan ırmakların, üç gün güneye, üç gün kuzeye doğru akan kumdan çayların önünden geçiş.»
«Amazonlar: Sağ memeleri dağlanmış, saçları güdük, ayaklarında erkek ayakkabıları.»
«Sidikleriyle ağaçları yakıp kavuran timsahlar.»

—

Baum'da[73]. Pek güzel şeyler dinlendi. Benim yine eski, yine her zamanki güçsüz halim. Bağlı bulunulduğunu, aynı zamanda bağlardan kurtulmamın daha da kötü olacağını hissetmek.

—

22 Aralık 1910

Bugün kendime suçlamalar yöneltmeyi bile göze alamıyorum. Bu boş günden içeri seslenmek; iğrenç bir yankısı olurdu bunun.

—

24 Aralık 1910

Şimdi daha bir titizlikle gözden geçirince anlıyorum ki, bu masada bir şey yapılacak gibi değil. Yığınla öteberi sağa sola saçılmış duruyor, düzensiz nesneler arasındaki her türlü düzensizliği normalde katlanılır kılan uyum ve uzlaşmadan yoksun bir dağınıklık oluşturuyor. Yeşil örtü üzerinde istediği kadar bir düzensizlik görülsün, nihayet bu düzensizliğe eski tiyatroların parterlerinde de rastalanabilirdi. Ama ayakta durulacak yerlerden

25 Aralık 1910

Masanın üzerindeki açık gözden broşürlerin, eski gazetelerin, katalogların, kartpostalların, bazısı yırtılmış, bazısı açılmış mektupların bir evin önündeki merdiven gibi basamak basamak dışarı taşması, bu yakışıksız manzara her şeyi berbat ediyor. Parterdeki büyücek kimi nesneler, sanki tiyatroda bir tüccar defterlerine çeki düzen verebilir, bir marangoz çekiç, bir subay kılıç sallayabilir, bir rahip gönüllere, bir bilgin akla, bir politikacı yurttaşlık duygularına seslenebilir, sevgililer rahatça sevişebilir ve daha buna benzer pek çok şey yapılabilirmiş gibi alabildiğine etkinlik içinde bulunuyor. Ancak, ayna tıraşta kullanıldığı gibi dimdik durmakta; giysi fırçası kıllı yüzüyle masanın üzerinde yatıyor ve bir ödeme olasılığına karşı açık bekliyor para cüzdanı; bir anahtar, anahtar demetinden, göreve ha-

zır, dışarı uzanıyor; boyundan yeni çıkarılmış yakalığa hâlâ biraz dolanmış duruyor boyunbağı. Sonra bir üstteki açık göz; küçük ve kapalı yan çekmelerin zaten kendisine fazla yer bırakmadığı bu göz, işe yaramaz eşyanın atıldığı bir sandık odasını hiç de aratmıyor. Öyle ki adeta bu alçak balkon, gerçekte tiyatronun en iyi görülebilen bu yeri ayaktakımına, pislikleri giderek içlerinden dışarı sızan kocamış sefa pezevenklerine, ayaklarını balkonun parmaklığından aşağı sarkıtan bu görgüsüz heriflere ayrılmıştır. Sayıları kestirilemeyecek, ancak şöylece bakılıp geçilecek o çocuk kalabalığıyla aileler, yoksul çocuk odalarının pisliğini buraya taşımıştır (hani artık partere akmaya başlamıştır pislik); gerilerde ise onmaz hastalar oturmakta, allahtan ki ancak karanlıktan içeri ışık tutulunca görülebilmektedirler. Bir kâğıt sepetim olsa kaldırıp atacağım kâğıtlar vardır bu gözde; uçları kırık kurşunkalemler, boş bir kibrit kutusu, Karlsbad'dan getirilmiş bir mektup ağırlaştırıcı, kenarındaki engebeler bir şosede olsa hiç de hoş karşılanmayacak bir cetvel, çok sayıda yakalık düğmesi, kullanılmış tıraş bıçağıyla dolu kutular (dünya yüzünde kendilerine yer bulunmayan nesnelerdir hepsi), bir boyunbağı maşası, ağır ve demirden bir diğer mektup ağırlaştırıcı söz konusu gözde durup durmaktadır. Onun üstündekinde ise–
Yürekler acısı, yürekler acısı, ama iyi niyetle çiziktirilmiş şeyler. Ne de olsa vakit gece yarısıdır; ama uykumu pek iyi aldığımdan, ancak gündüzün hiçbir şey yazmadığım düşünülürse bir özür sayılabilir bu. Yakılan lamba, sessiz ev, dışarıdaki karanlık, uyanıklığın son anları; yazacaklarım ne denli yürekler acısı nitelik taşırsa taşısın, bütün bunlar yine de bana yazma hakkını veriyor. Ve bu haktan bir an önce yararlanıyorum. Böyle bir durumdayım işte!

—

26 Aralık 1910

Nerdeyse üç gündür yalnızım –ancak büsbütün de değil– ve şu an henüz değişmemişsem, değişmenin yolunda bulunuyorum. Yalnızlığın üzerimde hiç şaşmayan bir gücü var. İçim çözülüp dağılarak (şimdilik sadece yüzeyi), derinliklerinde saklı özleri dışarı salmaya

hazır bir durum alıyor. Varlığımda küçük çapta bir düzeninin kurulmaya başladığını görüyor, buna hepsinden çok gereksinim duyuyorum; çünkü insanın yenetekleri sınırlıysa, düzensizlikten kötü bir şey yoktur.

27 Aralık 1910

Hiçbir cümleye gücüm yetecek gibi değil artık. Evet, sözcüklerle iş bitse ve insan bir sözcüğü yazıp onu baştan aşağı kendisiyle doldurduğu bilincinin rahatlığıyla cümleden yine başını çevirebilse!

—

Öğle sonrasının bir bölümünü uyumakla geçirdim, uyandıktan sonra da kalkmadım, yattım kanepede; çocuklukta yaşanmış birkaç aşk serüvenini anımsadım, kaçırılmış bir fırsat üzerinde durdum içerleyerek (biraz üşütmüş, yatakta yatıyordum; mürebbiyem *Kreutzersonat*'ı[74] okuyor, bunun bende uyandırdığı heyecana bakarak zevkleniyordu), derken vejetaryen akşam yemeğini kafamda canlandırdım, sindirim durumumdan memnundum; birden gözümün nuru sanki ömrüm boyunca bana yetmeyecekmiş gibi bir tasa belirdi içimde.

—

28 Aralık 1910

Bugün ilkin Max, sonra da Baum karşısında olduğu gibi birkaç saat normal bir insan gibi davranabilmem, gece yatmadan içimde bir böbürlenme duygusunun uyanmasına yetiyor.

3 Ocak 1911

«Hey!» dedim ve dizimle hafifçe dürttüm. «Gitmek istiyorum artık.» Ansızın konuşunca biraz tükürük hayra yorumlanmayacak bir işaret gibi ağzımdan fırlamıştı.

«Ne de uzun sürdü bunu düşünmen», diyerek duvardan yana döndü o ve uzanıp gerindi.

«Hayır! Hiç düşünmedim bunu.»
«Ne düşündün peki?»
«Son bir kez yukarıdaki topluluk için biraz hazırladım kendimi. Ne kadar uğraşsan yine bunu anlayamazsın. Evet ben, bazı trenlerin gelişinden sonra istasyonlar önünde yüzlercesi bir arada dikilen insanlardan rastgele biriyle değiştirilebilecek taşralı adam.»

4 Ocak 1911

Schönherr'in *Glaube und Heimat*'ı[75].
Aşağımda gözlerini kurulayan galeri seyircilerinin ıslak parmakları.

6 Ocak 1911

«Hey!» dedim ve nişan alıp dizimle hafifçe dürttüm. «Ama gidiyorum artık. Gittiğimi görmek istiyorsan aç gözlerini.»
«Demek öyle?» diye sordu, gözlerini tastamam açarak dosdoğru yüzüme baktı, beni süzdü. Ama yine de bakışı öylesine güçsüzdü ki, kolumu şöylece sallasam geriye püskürtebilirdim. «Gerçekten gidiyorsun demek. Ne yapayım, alıkoyamam seni. Alıkoyabilsem de yapmak istemem. Ama bunu yapabileceğim gibi bir duygu var senin içinde, bu duygunun da yersizliğini böylece belirteyim.» Başkaca bütün işlerin düzen içinde yürüdüğü bir ülkede, efendilerinin çocuklarını söz dinlemeye zorlamasına ya da gözlerini korkutmasına ses çıkarılmayan ikinci sınıf uşaklara özgü bir yüz takındı.

7 Ocak 1911

Max'ın kızkardeşi[76] nişanlısına öyle tutkun ki, konuklarla ayrı ayrı sohbet edecek biçimde işi düzenliyor; çünkü tek tek kimseler önünde gönlündeki sevgiyi daha iyi açığa vurabilir insan ve tekrarlara kaçabilir.

—

7 Ocak 1911

Sanki bir büyü (çünkü geçen yıla göre daha elverişli iç ve dış koşulların beni bundan alıkoyduğu yoktu) bütün gün vaktim olmasına

karşın (günlerden pazar çünkü) yazmamı engelledi. Felaket için yaratılmış benim gibi bir insanla ilgili olarak ele geçirdiğim birkaç yeni gerçekle kendimi avuttum.

—

«Hey!» dedim ve nişan alıp dizimle hafifçe dürttüm. «Aç gözlerini, gidiyorum artık.» Ansızın konuşunca biraz tükürük hayra yorumlanmayacak bir işaret gibi ağzımdan fırlamıştı.
«Gerçekten gidiyorsun demek», dedi ve birçok kez yüzümde gezinen bir bakışla bana baktı. Ne var ki, bakışı adeta bir rastlantı sonucu yüzümü gelip bulmuştu, çünkü kolumu şöylece sallasam bu bakışı uzaklaştırabilirdim.

12 Ocak 1911

Bugünlerde kendime ilişkin bir sürü şey var ki not etmedim. Biraz miskinliğimden (şu sıra gündüzleri bol bol ve deliksiz uyuyorum, uyurken ağırlığım artıyor), biraz da kendimle ilgili olarak ele geçirdiğim gerçekleri ele verme korkusundan. Bu korku haklı bir nedene dayanıyor; çünkü bir kendini tanıyış ancak tam bir doğrulukla, tüm ayrıntılar dikkate alınıp olabildiğince eksiksiz gerçekleştirilebildi mi kesinlikle not edilebilir. Bu yapılmadı mı –en azından bende bunu başaracak güç yok–, düşülecek not kendi amacı doğrultusunda ve not edilen şeyin baskın gücüyle ancak genel bir duyguyu yansıtır; öyle ki, gerçek duygu yitip gider arada ve not edilenin değersizliği neden sonra anlaşılır.

—

Birkaç gün önce Leonie Frippon[77], kabare sanatçısı, *Stadt Wien.* Bir kurdeleyle çevrelenmiş bukle bukle saçlar, kötü bir korse, pek eski bir giysi (şövalye hanımı). Ama trajik jestleri, gözkapaklarını zorlaması, uzun bacaklarını aralayışı, kollarını gövdesinden aşağı ustaca sarkıtışı ve açık seçiklikten uzak yerlerde kaskatı boynuna yüklediği anlamla cana yakın. Okuduğu şarkı: *Louvre'da Düğme Koleksiyonu.*

El üstünde tutulduğu Berlin'de Schiller'in Schadow tarafından yapılmış portresi (1804). Hiçbir yüz Schiller'in burnundan olduğu gibi sıkıca kavranamaz. Çalışırken burnu çekip çekiştirme alışkanlığından burun orta duvarı biraz aşağıya kaymış. Galiba tıraşlı yüzünün kendisini pek kocamış gösterdiği, avurtları biraz çökük sevimli bir insan.

—

14 Ocak 1911

Beradt'ın *Eheleute* romanı[78]. Yahudiliğe ilişkin bir sürü berbat şey. Tekdüzelik ve alayla ansızın okuyucu karşısına çıkan yazar; örneğin: «Herkes neşeliydi, ama biri vardı, onun yerinde değildi neşesi» ya da: «İşte kendisini artık o romansı kemiklerine varıncaya dek tanıdığımız Bay Stern geliyor.» Benzeri yerler Hamsun'da da var; ama Hamsun'da tıpkı bir tahtanın budakları izlenimini uyandırmalarına karşın, Beradt'ta şeker üzerine damlatılan moda ilaçlardan biri gibi roman dokusunun içine damlıyorlar. – Hiç gereği yokken acayip deyişlere ısrarla yer veriliyor romanda; örneğin «Saçlarıyla oyalanıyor, oyalanıyor ve yine oyalanıyordu.» – Bazı kahramanlar, üzerlerine yeni bir ışık düşürülmemesine karşın iyi düşmüş; öyle ki, yer yer karşılaşılan kusurlar sakınca oluşturmuyor. İkinci plandaki kahramanlar çokluk kasvet verici.

17 Ocak 1911

Abschied von der Jugend'in[79] ilk perdesini okudu Max. Bugünkü durumumda böyle bir perdeye nasıl yaklaşabilirim. Bu perdeye karşı içimde düzmece sayılmayacak bir duygu ele geçirene kadar bir yıl aramam gerekirdi; oysa kahvede akşam vakti ne yapsam düzelmeyen bir sindirimin sağa sola saldığı gazlarla kahrolarak böylesine büyük bir yapıtın önünde haklı bir neden bulup oturabilmem gerekiyor.

19 Ocak 1911

Temelden işim bitik göründüğüne göre –bu son yılda beş dakikadan fazla uyanık kaldığım olmadı–, her gün ya dünyadan yıkılıp gitmeyi dilemem ya da, bunda da en ufak bir umut ışığı görememe karşın küçük bir çocuk gibi baştan başlamam gerekiyor. Sonuncu durumda bir zamankinden daha kolaylaşacak işim. Çünkü bir zaman, her sözcüğüyle yaşamıma bağlı bulunup kendisini bağrıma basacağım ve onun da beni coşkuyla önüne katıp sürükleyeceği bir anlatıyı kaleme almak amacıyla işin pek farkına varmaksızın çaba harcamıştım. Ne perişan bir durumda (şimdikiyle kıyaslanamaz gerçi) çalışmaya koyulmuştum o zaman. Nasıl soğuk bir hava yazdıklarımdan kopup gelmişti! Tehlike ne kadar büyüktü ve nasıl da aralıksız varlığını sürdürmüş, söz konusu soğukluğu duyumsamamı önlemişti. Ama böyle oluşu, yine de azaltmamıştı mutsuzluğumu.

Bir ara iki kardeşin birbiriyle savaşacağı bir roman yazmaya heveslenmiştim; kardeşlerden biri Amerika'ya gidiyor, ötekisi Avrupa'da bir cezaevinde kalıyordu. Ancak zaman zaman birkaç satır çiziktiriyordum, çünkü yazmak hemen yoruyordu beni. Yine bir pazar günü öğleden sonra cezaevine ilişkin biraz bir şeyler karalayayım demiştim; büyükannemlere misafirliğe gitmiş, onların yumuşacık ekmekleri üzerine yağ sürüp yemiştik. Belki daha çok kendimi beğenmişliğimden olacak, kâğıdı masa örtüsünün üzerinde sağa sola itip kurşunkalemimi tıklatmış, lambanın altında gözlerimi çevremde dolaştırarak oradakilerden birini yazdıklarımı elimden alıp bir göz atmaya ve bana karşı hayranlığını belirtmeye ayartmak istemiştim. Yazdığım birkaç satırda özellikle cezaevinin koridoru, en başta koridorun sessizlik ve soğukluğu anlatılıyor, bunun dışında Avrupa'da kalan kardeş üzerine iyi bir kardeş olduğu için acıklı birkaç laf ediliyordu. Yazdıklarımın değersizliği konusunda belki bir an süren bir duygu uyandı içimde; ancak, o ikindi öncesinde bu gibi duyguları asla pek umursamamış, kendilerine alışık bulunduğum akrabalar arasında (yeni şeylere karşı ürkekliğim öylesine büyüktü ki, daha alışılmış'ın içine ayak atmam yarı mutlu kılıyordu beni) odadaki yuvarlak masanın başında otururken henüz yaşımın küçüklüğünü,

ileride şimdiki umursamazlığımı yenip büyük işler başarmamı sağlayacak bir yetenekle yaratıldığımı düşünmüştüm hep. Başkalarıyla eğlenmekten hoşlanan dayım, elimde gevşecik tuttuğum kâğıdı sonunda önümden çekip aldı, şöyle bir göz gezdirip nasılsa alay etmeden bana geri uzattı. Gözleriyle olayı izleyen masadakilere: «Sıradan şeyler!» dedi yazdıklarım için. Doğrudan bana bir şey söylemedi. Ben oturmuş, yerimden kalkmamıştım; işe yaramaz diye nitelenen yazının üzerine eğilmiştim yeniden; ama gerçekte bir tekme yemiş, toplum içinden kapı dışarı edilmiştim. Dayımın yargısı neredeyse şimdiden gerçek bir kimliğe bürünerek varlığımda yinelenmeye başlamış, hatta aile atmosferi içinde dünyamızın soğuk mekânı bana yüzünü göstermişti ve bu soğuk mekânı ileride keşfetmem gereken bir ateşle ısıtmam gerekiyordu.

20 Şubat 1911

«Lucerna» kabaresinde Mella Mars.[80] Espri sahibi bir oyuncu. Adeta tersine çevrilmiş bir sahnede, bazen kadın oyuncuların kulisteki haliyle seyirci karşısına çıkıyor. Yüzünde bir yorgunluk, beri yandan bir sığlık, boşluk ve kocamışlık. Bütün bilinçli oyuncular için doğal bir giriş. Sözcükleri kestirip atarcasına konuşuyor; kemiklerin yerini sert kirişler almışa benzeyen bükülmüş başparmağından başlayarak tüm jestleri de yine öyle kesin. Değişen ışık durumlarından ötürü ve çevresinde oynaşan kasların yol açtığı çukurluklar dolayısıyla burunda enikonu bir başkalaşım yeteneği. Devinim ve sözlerinde sürekli çakıp duran şimşeklere karşın, anlattığı fıkra ve nüktelerin can alıcı noktalarını güzel dile getiriyor.

—

Gezintiye çıkanlar için küçük kentlerin çevresi de küçük oluyor.

—

Fuayede yanı başımdaki temiz ve şık giyimli delikanlılar, bana ken-

di çocukluğumu anımsatıp üzerimde tatsız bir izlenim bıraktı.

–

Kleist'ın gençlik mektupları; yirmi iki yaşında Kleist. Askerlik mesleğinden ayrılmak istiyor. Evdekiler soruyor: İyi ama hangi ekmekbilim? Çünkü böyle bir bilimin öğrenilmesini pek doğal görüyorlar. Hukuk ya da ekonomi–politik dallarından birini seçeceksin. Ancak, sarayda sözü geçen tanıdıkların var mı? «İlkin ne diyeceğimi biraz şaşırmış, hayır'la yanıtladım soruyu. Ama hemen ardından, inadına daha çok gururlanarak, böyle tanıdıklarım olsa bile kendilerine güvenmekten utanç duyacağımı söyledim. Güldüler; pek acele davrandığımı anladım. Böylesi doğruları açığa vurmaktan sakınmak gerekiyor.»

21 Şubat 1911

Bu dünyadaki hayatım öyle ki, adeta bir ikinci hayat yaşayacağımdan eminim. Örneğin, başarısız kalan Paris gezisinin acısını[81] çok geçmeden yine oraya gitmek isteyeceğimi düşünerek sineye çekmiştim. – Sokağın kaldırımı üzerinde gayet belirgin çizgilerle birbirinden ayrılmış aydınlık ve gölge yerlerin manzarası.

–

Bir an kendimi zırhlar içinde hissettim.

–

Örneğin kol kaslarım bana ne kadar uzak.

–

Marc Henry–Delvard[82]. Seyircide boş salonun yol açtığı hüzün, ağır ezgilerin etkisini pekiştiriyor, hareketli ezgileri ise olumsuz

yönde etkiliyor. – Bayan Delvard, saydamlığından habersiz bulunduğu bir perdenin gerisinde saçlarına çekidüzen verirken Bay Henry giriş yapıyor sahnede. – Organizatör Wetzler'in normalde koyu siyah Asur sakalı, seyircilerin tutmadığı programlarda adeta kırlaşmış görünüyor. – Böyle ateşli bir kadının soluğunu yüzünde hissetmek hoş bir şey, yirmi dört saat sürer etkisi, ama hayır, o kadar uzun değil. – Kullanılan bir yığın kostüm; Breton kostümleri; en alttaki kombinezon en uzunu, dolayısıyla çok sayıdaki kombinezonlar uzaktan birer birer sayılabiliyor. – Bir eşlikçiden tasarrufa gidilmek istendiği için ilkin sırtında yeşil renk dekolte bol bir giysiyle Bayan Delvard gelip Bay Henry'nin yanında yer alıyor ve üşüyor. – Paris sokaklarındaki sesler. Gazete satıcıları oyun dışında bırakılmış. – Biri benimle konuşuyor, göz açıp kapamadan çekip gidiyor sonra. – Bayan Delvard'ın komik bir hali var, geçkin bakireler gibi gülümsüyor; Alman kabaresinin geçkin bir bakiresi. Perde arkasından alıp geldiği kırmızı şalla sükse yapıyor. O parçalara bölünmeyen ağır akışkan sesiyle Dauthendy'nin şiirlerini okuyuşu. Ne var ki, ilkin bir hanımefendi edasıyla piyano başında otururken sevimliydi. «A Batignolles[83]» şarkısında Paris'i gırtlağımda hissettim. emeklileri bol bir yermiş Batignolles, bir de apaşları[84]. Bruant[85], Paris'in her semti için ayrı bir ezgi bestelemiş.

–

Yaşlıca bir öğrenci olan Oskar M. – yakından bakıldı mı gözlerinden korkmamak elde değildi – bir ikindi vakti sırtında kışlık giysiler ve bir palto, boynunda atkı ve başında meşin bir kasket, boş bir alandan geçerken durdu, yağan karın altında dikilmeye başladı. Düşüncelere dalmış, gözlerini kırpıştırıyordu. Öylesine dalmıştı ki, bir ara kasketini başından çıkarıp kıvırcık tüylerini yüzünde gezdirdi. Sonunda bir karara varmıştı anlaşılan, adeta bir dans figürüyle dönüp evin yolunu tuttu. Kapıyı açınca, ağır ve etli yüzüyle sinek-kaydı tıraş olmuş babasının kapıya dönük vücuduyla salondaki boş bir masa başında oturduğunu gördü. Daha ayağını odadan içeri atar atmaz: «Hele şükür gelebildin!» dedi babası. «Rica ederim, olduğun yerde kal, Oskar! Sana karşı şu an içimde öylesine bir öfke var ki, bakarsın kendime hâkim olamam.»

«Ama baba!» dedi Oskar. Ancak şimdi, konuşmaya başlayınca, eve gelirken yolda nasıl koşturmuş olduğunu fark etti. «Sus, sus!» diye bağırarak ayağa kalktı babası. «Sus diyorum sana! Ama'yı falan da bırak, anladın mı!» İki eliyle tutup kaldırdığı masayı, Oskar'a doğru bir adım atarak yine yere bıraktı. «Senin yaşadığın bu kepaze hayata daha çok katlanamayacağım, o kadar! Kocamış bir adamım. Yaşlı günlerimde bana bir avuntu kaynağı olacağını düşünmüştüm; ama sen bendeki bütün illetlerden de betersin. Haylazlık, savurganlık, hainlik ve (yüzüne karşı söylüyorum işte) budalalıkla babasını mezara yollamaya uğraşan böyle bir oğula yazıklar olsun!» Derken sustu babası, ama hâlâ konuşuyormuş gibi ağzını yüzünü oynatıyordu. «Babacığım!» dedi Oskar ve çekinerek masaya doğru yaklaştı. «Sakin ol, düzelecek her şey. Bugün parlak bir fikir geldi aklıma; tam dilediğin gibi beni iş güç sahibi yapacak bir fikir.»

«Nasıl yani?» diye sordu babası, odanın bir köşesine gözlerini dikerek.

«Sen yeter ki bana güven, baba. Akşam yemekte hepsini açıklaya-

cağım. İçten her vakit iyi bir oğul olarak kaldım sana karşı; ancak bunu şimdiye kadar bir türlü davranışlarımla gösteremeyişim öylesine canımı sıktı ki, seni memnun edemediğime göre bari kızdırayım dedim. Ama şimdi izin ver de biraz daha dışarıda dolaşayım, kafamdaki düşünceler gelişip daha bir açıklığa kavuşsun!»

Dikkatle Oskar'ı dinleyen ve bir ara masanın kenarına çıkıp oturan babası doğruldu ansızın: «Sanmam ki, şu anda söylediklerin pek bir anlam taşısın. Bana kalırsa, daha çok boşboğazlık bunlar. Ama nihayet oğlumsun. Gecikeyim deme sakın, akşam yemeğini evde yiyeceğiz, o zaman anlatırsın.»

«Bu birazcık güven bana yeter, baba. Bu güven için yürekten teşekkür ederim. Ama ciddi bir konuyla zihnimin düpedüz meşgul olduğu daha gözlerimden anlaşılmıyor mu?»

«Ben şimdilik bir şey göremiyorum», diye yanıtladı babası, «ama bu belki benim kabahatim, çünkü bakmaya bakmaya sana nasıl bakacağımı bilemez oldum.» Beri yandan babası, âdeti üzere masayı parmaklarıyla aralıksız tıklatarak zamanın geçtiğine Oskar'ın dikkatini çekmek istedi. «Ama asıl sorun, sana karşı artık hiç güven duymayışım, Oskar. Sana bağırsam –nitekim sen gelir gelmez de yaptım bunu, öyle değil mi?– hani belki yola gelirsin umuduyla bağırmıyorum, yalnızca iyi yürekli biçare anneni düşünüyorum, onun için. Belki annenin senin yüzünden henüz doğrudan bir üzüntüye kapıldığı yok; ancak, böyle bir üzüntüyü kendisinden uzak tutma çabası içinde; çünkü bunun sana bir yararı dokunacağını sanıyor, harcadığı çaba da ağır ağır yiyip bitiriyor onu. Ama nihayet bunlar senin çok iyi bildiğin şeyler; demin verdiğin sözle beni zorlamasaydın, her şeyden önce kendimi düşünerek sana bunları yine de anımsatmazdım.»

Daha babası cümlesini bitirmeden, sobadaki ateşe bakmak üzere hizmetçi girdi içeri. Hizmetçi yine odadan çıkar çıkmaz, sesini yükseltti Oskar: «Ama baba! Bu sözleri senden beklemezdim doğrusu! Genellikle kafamda ufak bir fikir, diyelim on yıldır dolabımda yatıp orijinal fikirleri tuz biber gibi gereksinen doktora tezime ilişkin bir fikir doğsa, çıktığım bir gezintiden bugünkü gibi seğirterek eve dönüp, 'Baba! Allah'a şükür şöyle şöyle parlak bir fikir geldi aklıma' demem olası değilse bile mümkündü her vakit. Böyle bir şey ger-

çekleşip de sen o saygıdeğer sesinle deminki suçlamaları yüzüme karşı söyleseydin, aklıma gelen düşünce düpedüz uçup gider, ben de bir özür bulup ileri sürüp ya da hiç özürsüz çekip giderdim. Ama şimdi? Aleyhimde konuştuğun bütün sözlerin yararı dokunuyor düşüncelerime; düşüncelerim ortadan silinmeyip güçleniyor ve kafamın içini dolduruyor. Bunları da ancak yalnızlıkta bir çekidüzene sokabileceğimden, işte şimdi gidiyorum!» Odanın sıcağında bir ara solumakta güçlük çeker gibi yutkundu Oskar.

«Ama senin kafanki düşünce pespaye bir şey de olabilir», diye yanıtladı babası, gözlerini belerterek, «bu durumda söz konusu pespaye şeyin seni tutup bırakmayacağına inanırım. Ama işe yarar bir düşünce yanlışlıkla zihnine girmişse, sabaha varmaz yine çıkıp gider oradan. Ben seni bilmez miyim!»

Oskar, ansızın biri boynuna sarılmış gibi başını döndürdü. «Rahat bırak şimdi beni, baba! Gereksiz yere bir burgu gibi oyup içime girmek istiyorsun. Sadece sonumla ilgili doğru bir kehanette bulunabilecek oluşun, güzel güzel düşünüp dururken beni rahatsız etmek hevesini sende uyandırmasın. Belki geçmişteki yaşayışım sana bu hakkı verebilir; ama senin bundan yararlanman yakışık almaz.»

«Karşımda seni böyle konuşmaya zorlamasından, kendine güvensizliğinin büyüklüğünü pekâlâ görebilirsin.»

Ense kökünde ansızın bir seyirmeyle: «Beni zorlayan bir şey yok!» diye yanıtladı Oskar. Kendisi de masaya iyice sokulmuş, dolayısıyla masanın kime ait olduğu bilinmekten çıkmıştı. «Söylediklerimi, sen de ilerde göreceksin ya, sana saygımdan, hatta sevgimden söyledim; çünkü aldığım kararlarda seni ve annemi düşünmem en büyük rolü oynuyor.»

«Öyleyse sana şimdiden teşekkür etmeliyim», dedi babası, «çünkü annenle benim, zamanı gelince böyle bir şeye gücümüz yeteceğini hiç sanmıyorum.»

«Ne olur baba, geleceği bırak uyusun, bu onun hakkı; çünkü vaktinden önce uyandırılırsa, uykulu bir hal'den başka bir şey ele geçmez. Bunu sana ille oğlun mu söylemeli! Hem niyetim, henüz seni ikna etmek değildi; yalnızca yeni kararımı sana duyurmak istemiştim. Hiç değilse bunu, senin de itiraf edeceğin gibi, başarmış durumdayım.»

«Şimdi Oskar, doğrusunu ararsan, beni şaşırtan bir tek şey kaldı: Ne diye bugünkü gibi bir niyetle bana şimdiye kadar sık sık çıkıp gelmedin? Oysa yaşadığın hayata ne çok uygun düşen bir davranış olurdu bu. Gerçekten, şaka etmiyorum.»
«Ne yani, o zaman beni dinlemez, dayaktan mı geçirirdin? Allah biliyor ya, buraya koşup geldim ki, seni sevindireyim diye. Ancak, tasarladığım plan eksiksiz hazır olana kadar sana bu konuda hiçbir şey açıklayamam. Öyleyse iyi niyetimden dolayı beni neden cezalandırmaya kalkıyor, benden şu anda planımın gerçekleşmesine zararı dokunabilecek açıklamalar bekliyorsun?»
«Sus, sus! Bir şey bilmek istemiyorum. Ama bakıyorum kapıya doğru gerilemeye başladın; anlaşılan işin pek acele, benim de bu yüzden sana pek acele cevap vermem gerekiyor: İlk anda hırslanmıştım, o ustalığınla yatıştırdın beni; ancak şu an, öncekinden de büyük bir üzüntü içindeyim; senden rica ediyorum, istersen diz çökeyim önünde, kafandaki düşüncelerden bari annene söz açma, benimle yetin, ne olur!»
O anda eliyle kapının kolunu kavrayan Oskar, «Karşımda böyle konuşan benim babam olamaz!» diye yükseltti sesini. «Öğleden bu yana sana bir şeyler olmuş ya da babamın odasında ilk kez kendisine rasladığım yabancı birisin sen. Benim gerçek babam» –sözün burasında bir an ağzı açık durdu– «böyle bir durumda sanırım beni kucaklamadan edemez, sonra da annemi çağırırdı. Nen var baba?»
«Akşam yemeğini asıl babanla yersen daha iyi olur sanırım. Daha zevkli geçer.»
«Evet, nerdeyse gelir babam. Gelmeyecek değil ya. Hem yemekte annem de bulunmalı, Franz da bulunmalı sonra; hemen kendisini alıp getireceğim. Herkes bulunmalı yemekte.» Derken biraz itiverince açılacak kapıya omzuyla yüklendi, kapıyı adeta göçertmek ister gibiydi.
Franz'ın kaldığı eve gelen Oskar, pansiyon sahibi ufak tefek kadına doğru eğilerek: «Mühendis Bey uyuyor, biliyorum, ama olsun», dedi. Bu ziyaretten hoşlanmadığı için sofada boş yere dolanıp duran kadını umursamadı, nazik bir yerinden tutulmuş gibi elinin altında titreyen cam kapıyı açtı ve daha odanın içine bir göz atayım deme-

den seslendi: «Franz! Kalk bakalım, kalk haydi! Senin o bilgiççe öğütlerine ihtiyacım var. Ama bu odanın içinde de kalamam doğrusu. Şöyle çıkıp dolaşalım biraz, akşam yemeğini de bizde yiyeceksin. Haydi çabuk ol!»
«Hayhay!» diye yanıtladı Franz deri kanepeden doğru. «Ama hangisini yapayım ilkin? Yataktan mı kalkayım, akşam yemeğini mi yiyeyim, seninle gezmeye mi çıkayım, yoksa sana akıl mı vereyim? Söylediğin birkaç şeyi de işitmemişimdir belki.»
«Bir kez şakayı bırak, Franz! Unuttum demeyi, hepsinden önemlisi şakayı bırakman.»
«Bu ricanı hemen yerine getireceğim, peki. Ama yataktan kalkmaya gelince, işte o biraz güç.»
«Eh, kalk bakalım artık! Bırak itirazı!» Oskar, çelimsiz biri sayılan Franz'ı yakasından kavradığı gibi kanepenin üzerine oturttu.
«Ama kaba ve hoyrat birisin, biliyor musun!» dedi Franz. «Bravo doğrusu! Hiç ben seni böyle kanepeden çekip aldım mı aşağı?» Sonra iki serçe parmağıyla gözlerini ovmaya başladı.
«Ama canım Franz!» dedi Oskar, yüzünü ekşiterek. «Giyin artık! Seni durup dururken uyandıracak kadar budala değilim herhalde.»
«Ben de durup dururken mi uyudum sanıyorsun. Dün gece vardiyasında çalıştım, bugün öğle uykusundan oldum, gene senin yüzünden.»
«Nasıl, anlamadım?»
«Bırak canım! Beni bu kadar düşünmeyişine sinirleniyorum artık. İlk değil ki! Elbet sen kendi başına buyruk bir öğrencisin, dilediğini yapabilirsin. Herkes bu mutluluğa erişemez. Ama insan biraz da karşısındakini düşünür a canım! Senin dostunum dostun olmaya, ama böyleyim diye beni işten azat etmediler ki!» Sözlerine bir somutluk kazandırmak için ellerini açarak sağa sola oynattı.
«Doğrusu senin şu konuşmandan uykunu fazlasıyla aldığına inanmayayım da ne yapayım», dedi Oskar. Sıçrayıp karyolanın ayaklarından birinin üzerine oturdu. Şimdi öncekine göre biraz daha çok vakti varmış gibi, bulunduğu yerden Franz'a bakıyordu.
«Eh, anlat bakalım, ne istiyorsun benden? Daha doğrusu beni ne diye uyandırdın?» diye sordu Franz ve uyku sonrasında insanın

bedeniyle arasındaki o her zamankinden yakın ilişkiyle keçi sakalının altındaki boynunu ovmaya başladı.
Topuğuyla karyolaya bir darbe indiren Oskar: «Ne mi istiyorum?» diye yanıtladı. «Çok az bir şey; daha odaya girmeden, holden sana seslenmiştim: Giyineceksin!»
«Bununla bana vereceğin yeni haberin, beni hiç de pek ilgilendirmeyeceğini üstü kapalı söylemek istiyorsan pek haklısın, Oskar.»
«Bak bu iyi işte! O zaman vereceğim haberin sende tutuşturacağı ateş, haberin yalnızca kendi ateşi sayılacak, dostluğumuzun bunda bir payı olmayacak, dolayısıyla senden daha açık seçik bir bilgi alabileceğim. Açık seçik bilgiye de ihtiyacım var şu an, bilmiş olasın. Yakalığınla boyunbağını arıyorsan orada, sandalyenin üzerinde duruyor.»
«Teşekkür ederim», dedi Franz ve yakalıkla boyunbağını alıp takmaya koyuldu. «Zaten biliyordum güvenilir bir arkadaş olduğunu.»

26 Mart 1911

Berlin'den gelen Dr. Rudolf Steiner'in[87] mistisizm üzerine konferansları. Karşı görüştekilerin itirazları üzerinde rahatlık ve serinkanlılıkla durmalar. Karşı görüştekilerin bu kadar çokluğuna şaşıran dinleyiciler, konuşmacı hesabına tasaya kapılıyor. Sanki yapılacak başka şey yokmuş gibi itirazlar üzerine tam bir eğiliş. Dinleyiciler, hele bu durumda asla çürütülemeyecek görüyor itirazları; konuşmacıdan bir savunu olanağının varlığını şöylece işitmek bile kendilerini alabildiğine sevindiriyor. Bu retorik etki, konuşmacının alçakgönüllü davranması gerektiği kuralına uygun düşüyor beri yandan. Öne uzatılan elin ayasına sürekli bakış. – Cümle sonlarında noktaya yer vermeyiş. Ağızdan çıkan cümle genel olarak büyük harfle konuşmacıda başlayıp geniş bir yay çizerek dinleyicilere doğru ilerliyor, ama sonuna nokta konur konmaz yine konuşmacıya dönüp geliyor. Ancak, noktaya yer verilmedi mi, başıboş kalan cümle konuşmacının bütün nefesiyle uçup giderek dinleyicilere tosluyor.

—

Loos[88] ve Kraus'ın gerilerde kalan dinleti saatleri.

—

Birkaç Yahudiyi kapsamına almak ister istemez, Batı Avrupa anlatılarının ön ya da arka planında hemen Yahudi sorununun çözümünü de arayıp bulmaya adeta alıştık. Ama *Die Jüdinnen*'de[89] böyle bir çözüm önerilmiyor; çünkü böylesi sorunlar üzerine özellikle eğilen kişiler anlatıda orta noktadan uzak ve olaylar girdabının hızlandığı bir yerde eğleşiyorlar; dolayısıyla, bizim kendilerini enikonu gözlemleyebilmemize karşın, onlardan bu konudaki çabalara ilişkin serinkanlı yanıtlar alacak fırsatı ele geçiremiyoruz. Uzun boylu düşünmeksizin durumu anlatının bir eksiği gibi görüyor, hele Siyoniz-

min ortaya çıkışından beri çözüm yollarının Yahudi sorununun çevresine bu kadar açık seçik yerleştirildiği ve anlatıya uygun çözümü ele geçirebilmek için yazarın nihayet birkaç adım atmasının yeteceği günümüzde böyle bir yargıya varmada kendimizi daha çok haklı buluyoruz.

Ama söz konusu eksikliğe yol açan bir başka eksiklik daha içeriyor yapıt: *Die Jüdinnen*'de Yahudi olmayan kişiler, yani başka anlatılarda Yahudilik ögesini yuvasından çekip çıkaran, onun kendilerine hayret, şüphe, kıskançlık ve korkuyla yaklaşmasına yol açan ve nihayet onda bir özgüven duygusu uyandıran, hiç değilse önlerinde ilkin onun boylu boyunca dikilmesini sağlayan hatırı sayılır karşı kişiler yok. Oysa anlatıdan beklediğimiz en başta budur, Yahudi kitleleriyle ilgili bir başka çözümü kabul edemeyiz. Beri yandan, yalnızca *Die Jüdinnen*'de söz konusu olmayıp en azından bir bakıma genel bir beklentidir bu. Örneğin, İtalya'daki bir patikada ayaklarımızın önünde ansızın kımıldadığını gördüğümüz kertenkeleler bizi alabildiğine sevindirir, hep eğilesimiz gelir üzerlerine, ama derken onları bir dükkânda, normal olarak salatalık turşusu konan büyük kavanozlar içinde karmakarışık sağa sola sürünüyor görünce, ne yapacağımızı bilemeyiz.

Derken yapıtta sözü geçen iki eksiklik bir araya gelerek bir üçüncüsünü oluşturuyor. *Die Jüdinnen*, genellikle izlediği serüven içinde en iyi kişileri kendisinden yana çekip alan, merkezden yola koyulup çap boyunca güzelim bir doğrultu izleyerek onları Yahudilik çemberinin sınırlarına kadar sürüp götüren başrolde bir genci gereksinmiyor. İşte anlatının böyle bir gençten yoksun kalabilmesine de akıl erdiremeyip burada bir eksikliği görmekten çok sezer gibi oluyoruz.

—

Bugün doğum günün, ama sana bir kitap bile yollayamıyorum; çünkü gösterişten başka bir şey olmazdı bu. Sana bir kitapçık bile armağan edecek durumda değilim. Bugün bir kartla da olsa bir an yakınında bulunmaya duyduğum büyük gereksinimden bu kartı

sana yazıyorum. Gene yakınmaya başlamamın nedenine gelince, beni hemen tanıyabilmen içindir[90].

—

Her yaz ve sonbahar mevsiminde kısa süreli izinlerinden yararlanarak hep birlikte bir geziye çıkmak, dört arkadaş Robert, Samuel, Max ve Franz'da alışkanlık halini almıştı. Yılın kalan zamanında haftada bir akşam, en varlıklıları sayıldığı için büyücek bir odada kalan Samuel'de seve seve toplanıyor, birbirlerine çeşitli şeyler anlatıyor ve arada biraz bira içerek dostluklarını sürdürüyorlardı. Gece yarısı ayrıldıklarında anlatacakları asla bitmemiş oluyordu; çünkü Robert bir derneğin sekreterliğini yapıyor, Samuel bir ticarî büroda, Max bir devlet dairesinde, Franz da bir bankada çalışıyordu; aralarından birinin hafta içinde işi gücüyle uğraşırken yaşadığı olaylar, diğer üçü için yalnızca bilinmeyen ve bir an önce kendilerine iletilmesi gereken haberler değil, aynı zamanda uzun boylu açıklamalar yapılmaksızın kavranılamayacak şeylerdi. Ama özellikle mesleklerinin değişikliği, her birini işi gücüyle ilgili olarak ötekilere sürekli açıklamalarda bulunmaya zorluyordu; çünkü öyle üstün zekâlı kimseler sayılmayacaklarından bir kez yapılan açıklamalara gereği gibi akıl erdiremiyor, bu yüzden, ayrıca aralarındaki sıkı dostluk bağlarından ötürü söz konusu açıklamaların sürekli yinelenmesi isteniyordu.

Buna karşılık kadın ve kız hikâyelerine seyrek başvuruluyor, Samuel bunlardan hoşlanmasına karşın aralarındaki söyleşilerin kendi beğeni doğrultusunda bir seyir izlemesine çalışmaktan kaçınıyordu; kendilerine sık sık bira getiren yaşlı hizmetçi de adeta Samuel'i uyarıyor, onu bundan alıkoyuyordu. Ama böylesi akşamlar o kadar çok gülünüyordu ki, Max eve dönerlerken arkası gelmeyen gülmelerin esef verici bir davranış sayılacağını, çünkü bu yüzden ciddi şeyler üzerinde söyleşileri tümüyle boşladıklarını, oysa ilgili konuda herkesin payına yeterince iş düştüğünü belirtmeden duramıyordu; ciddi olmak için önlerinde henüz bol zamanın varlığını düşünüyorlarsa da bu doğru değildi, çünkü ciddi olmak insandan daha fazla

çaba istiyordu ve insanın dostlarıyla bir aradayken yalnızkenkine göre daha büyük beklentileri karşılayabileceği de açıktı; gülmek büroya saklanması gereken bir işti; çünkü orada bundan ötesinin üstesinden gelinemezdi. Bu suçlama, üyeliğiyle gençleştirdiği sanatseverler derneğinde canla başla çalışan, beri yandan dernekteki alabildiğine komik olayları anlatarak dostlarını eğlendiren Robert'i hedef almaktaydı.

Robert söze başlar başlamaz arkadaşları yerlerinden kalkarak yanı başına gelip dikiliyor ya da masanın üzerine çıkıp oturuyorlardı; en başta Max ile Franz kendilerini öylesine kaptırarak gülüyorlardı ki, Samuel bira bardaklarını ne olur ne olmaz yandaki bir sehpanın üzerine kaldırıyordu. Anlatılanları dinlemekten yoruldular mı, Max ansızın içinde beliren yeni bir güçle piyanonun başına geçiyor, Robert ile Samuel de onun sağına soluna, piyanonun önündeki küçük sıranın üzerine çöküyordu. Müzikten hiç anlamayan Franz'a gelince, masada tek başına kalıyor, Samuel'in koleksiyonundaki kartpostallara bakıyor ya da gazete okuyordu. Hava akşamları daha bir ısınıp pencere açık bırakılabilecek gibi oldu mu, kuşkusuz dört arkadaşın dördü de pencereye yaklaşıyor, ellerini arkalarında kavuşturup sokağa bakıyorlar, ama aşağıdaki zaten pek yoğun denemeyecek trafiğe dalıp söyleşilerinden de geri kalmıyorlardı. Zaman zaman aralarından biri içkisinden bir yudum almak üzere masaya dönüyor ya da yolun karşısındaki şarap lokallerinin önünde oturan iki kızın bukleli saçlarını işaret ediyor veya ansızın doğuşuyla insanı şaşırtan ayı birbirlerine gösteriyorlar, sonunda Franz havanın serinlemiş olduğunu, pencereyi kapamaları gerektiğini bildiriyordu.

Yazın ara sıra bahçeli bir gazinoda buluşup hayli kenardaki bir masaya oturuyorlardı, burası daha loşça oluyordu çünkü. Şerefe kadeh kaldırıyor, baş başa konuşurlarken uzaklarında kalan üflemeli sazlar orkestrasının sesini pek işitmiyor, bir süre sonra doğrulup kol kola, adımlarını birbirlerinin adımlarına uydurarak çimenler ve ağaçlar arasından eve dönüyorlardı. Sağ ve sol başta yürüyenler bastonlarını ellerinde döndürüp çeviriyor ya da onlarla çalılara vuruyordu. Robert [insan kusursuz tanımladığına inanıyor onu, ama ancak yaklaşık başarabildiğini görüyor, günlüğe dayanılarak düzeltili-

yor eksikler] arkadaşlarının şarkı söylemelerini istiyor, ama derken tek başına, adeta dördü hesabına kendisi söylemeye başlıyor, bu da en çok ortadakilerin işine yaramış görünüyordu.
Yine böyle bir akşam Franz sağ ve solundaki iki arkadaşını biraz daha kendine doğru çekerek beraberliklerinin gerçekten güzel olduğunu, pek sık değilse bile haftada en az iki kez toplanmaları kolay bir şeyken ne diye topu topu bir kez buluştuklarına akıl erdiremediğini açıkladı. Hepsi, hatta Franz'ın alçak sesle konuştuklarını ancak yarı buçuk işiten baştakiler bile söylenilenleri yerinde buldu. Daha sık bir araya gelmelerinin vereceği zevk, içlerinden birinin bazen bu yüzden katlanacağı küçük zahmete doğrusu değerdi. Ansızın Franz, sanki kimseden bir davet gelmeksizin herkes hesabına böyle konuşmasına ceza olarak sesinde bir kofluk belirmiş gibi bir duyguya kapıldı. Ama işin arkasını koyvermedi: Bazen aralarından biri gerçekten toplantıya gelemedi mi, bu onun uğrayacağı bir kayıptı ve bir dahaki gelişinde acısını çıkarırdı. İçlerinden biri gelemeyecek diye de birbirlerini görmekten vazgeçmeleri doğru muydu ötekilerin? Geride kalacak üç kişi birbirine yetmez miydi; hatta gerekirse iki kişi? «Tabii, tabii!» diye yanıtladı hepsi. Samuel, kenardaki yerinden ayrılıp birbirlerine daha yakın olacaklarını düşünürek öbür üç arkadaşının hemen önü sıra yürümeye koyuldu. Ama sonra fikrini değiştirip, en iyisi yine arkadaşlarının koluna girdi.
Derken bir öneride bulundu Robert: «Her hafta bir araya gelip İtalyanca öğrenelim. İtalyanca öğrenmeye nasıl olsa kararlıyız, çünkü daha geçen yıl bu ülkede kısa bir süre kaldığımız zaman gördük anımsıyorsanız, Campagne'nin üzüm bağlarının setleri arasında kaybolmuştuk da, İtalyancamız yolu sorup öğrenmeye ancak yetebilmişti; hatta sorduğumuz kimseler bizi anlamak için hayli çaba harcamasa bu kadarına bile elvermeyecekti. Yani bu yıl yine İtalya'ya gitmek istiyorsak, İtalyanca öğrenmemiz gerekiyor. Başka çıkar yolu yok. Eh, böyle olunca, en iyisi bu dili topluca öğrenmek değil midir?»
«Hayır!» dedi Max. «Toplu olarak bir şey öğrenemeyiz. Sen nasıl, Samuel, topluca öğrenmenin taraftarıysan, ben de toplu olarak kesinlikle bir şey öğrenemeyeceğimizi savunacağım.»
«Öyle bir öğreniriz ki!» dedi Samuel. «Birlikte çok iyi öğreneceği-

mize kuşku yok; benim hep hayıflandığım şey, daha önce okulda da beraber olmayışımızdır. Birbirimizi ancak iki yıldan beri tanıdığımızı biliyor musunuz?» Üç arkadaşını da aynı zamanda görmek isteyen Max öne doğru eğildi. Hepsi de adımlarını yavaşlatmış, kol kola yürürlerken kollarını biraz gevşetmişlerdi.
«Ama topluca öğrendiğimiz bir şey de yok henüz», dedi Franz. «Bundan da doğrusu memnunum. Ben, hiçbir şey öğrenmek istemiyorum. Ama İtalyancayı ille öğreneceksek, o zaman herkes kendi başına öğrensin daha iyi.»
«Anlamıyorum», diye açıkladı Samuel. «İlkin dedin ki, her hafta bir araya gelelim; şimdi de dönüyorsun bu önerinden.»
«Hayır canım!» dedi Max. «Benimle Franz'ın bütün istediği bir arada olmamızın öğrenmemize, öğrenmemizin de bir arada olmamıza sekte vurmamasıdır.»
«Evet, öyle», dedi Franz.
«Zaten fazla bir zaman da kalmadı önümüzde», diye atıldı Max. «Şimdi haziran, eylülde ise gidiyoruz.»
«Ben de işte bunun için topluca öğrenmemizi istiyorum ya!» diye ekledi Robert ve önerisine karşı çıkan iki arkadaşına gözlerini belerterek baktı. Sözlerine itirazda bulunuldu mu, en başta boynu bir esneklik kazanıyordu.

Galiba özünde bulunuyor dostluğun ve bir gölge gibi onu izliyor – biri kucak açacak, öbürü esefle karşılayacak, bir üçüncüsü ise hiç farkına varmayacak

ÜÇÜNCÜ DEFTER

26 Ekim 1911, Perşembe

Dün bütün bir öğle sonu Gordon'un *Gott, Mensch, Teufel*'inden ve kendi Paris günlüğünden parçalar okudu Löwy. Bir önceki gün *Der wilde Mensch*'in (Yabanıl Adam) temsilindeydik. Lateiner,[91] Scharkansky, Feimann vb. yazarlarla kıyaslandığında daha iyi Gordon, ayrıntılara iniyor, oyun düzenini ve bu düzen içinde tutarlılığı daha çok gözetiyor; ne var ki, öbür oyunlarda doğrudan seyirci karşısına çıkarılıp kesinlikle doğaçlama izlenimi uyandıran Yahudiliğe burada pek rastlanmıyor artık. Yahudiliğin sesi daha boğuk çıkıyor, dolayısıyla ayrıntılara daha az inilmiş. Elbet seyircilere kimi ödünler verilmediği söylenemez (Yabanıl adam, sonra Bayan Selde'nin tüm öyküsü); bazen New York'taki Yahudi tiyatro seyircilerinin başlarının üzerinden oyunu görebilmek üzere boynunu gerip uzatmak zorunda kalır gibi oluyor insan; ama daha fenası, silik ve belirsiz bir sanat anlayışı uğrunda da ödünlerde bulunuluyor; örneğin *Der wilde Mensch*'te oyunun öyküsü, yabanıl adam'ın insanî bakımdan açık seçiklikten uzak, edebî bakımdan kaba saba konuşmaları yüzünden bir perde boyu sağa sola yalpalayıp duruyor, bu yüzden en iyisi gözlerini kapıyor seyirci. *Gott, Mensch, Teufel*'deki yaşlıca kızda da durum aynı. *Der wilde Mensch*'in yer yer atak bir öyküsü var. Genç bir dul kadın dört çocuklu yaşlı bir adamla evleniyor; âşığı Wladimir Worobeitschik'i de çok geçmeden bu evlilik içine çekip alıyor ve ikisi el ele vererek bütün aileyi yıkıma sürüklüyor. Schmul Leiblich (Pipes) varını yoğunu harcıyor ve derken hastalanıyor günün birinde. Yüksek okulda okuyan en büyük oğul Simon (Klug) baba evini terkediyor; Alexander kumar ve içkiye veriyor kendini; Lise (Tschissik) kötü yola düşüyor; budalanın biri olan Lemech (Löwy) ise, annesinin yerini aldığı için Bayan Selde'ye hıncından ve yakın çevresindeki ilk kadın olması nedeniyle ona karşı sevgisinden cinnete sürükleniyor. Bu kadar ileriye vardırılan olaylar örgüsü, Lemech'in Bayan Selde'yi öldürmesiyle çözülüp dağılıyor. Oyunun öbür kişileri, kırık dökük izlenimler olarak kalıyor seyircinin belleğinde. Bayan Selde ile âşığının kimseyi umursamadan tasarlayıp uy-

guladıkları plan, bende açık seçiklikten uzak çok yönlü bir özgüven duygusu uyandırdı.

Programın sır vermeyen havası. Oyuncuların adları açıklanmakla yetinilmeyip biraz daha fazla bilgi sunuluyor; ama bu bilgi, üzerinde bir yargıya varılması istenen aileyle ilgili olarak en hoşgörülü ve serinkanlı seyirci topluluğuna bile verilmesi gerekenden fazla değildir. Programda Schmul leiblich «varlıklı bir tacir»dir, ama onun beri yandan kocamış ve hastalıklı bir adam, gülünç bir çapkın, kötü bir baba ve karısının ölüm yıldönümünde evlenecek kadar haya duygusundan yoksun biri olduğu belirtilmez. Oysa söz konusu özellikler, programda açıklanandan daha uygundur gerçeğe; çünkü karısı Selde tarafından soyulup soğana çevrilen Schmul Leiblich, oyunun sonunda varlıklı biri olmaktan çıkar, işine gereken ilgiyi göstermediğinden tacirlik sıfatını yitirir. Simon «bir öğrenci»dir programda, yani hepimizin bildiği gibi pek uzak tanışlarımızın oğullarından çoğuna benzeyen pek silik ve belirsiz bir kişiliği vardır. Alexander, bir karakterden yoksun bu genç adam yalnızca «Alexander» diye gösterilir programda; Lise'nin, bu evcimen kızın da yalnız Lise olduğu duyurulur. Lemech ise programda belirtildiğine göre bir «budaladır»; çünkü sükûtla geçiştirilecek bir şey değildir bu. Wladimir Worobeitschik, yalnızca «Bayan Selde'nin âşığı» diye nitelenir; ama bir aileyi yıkıma sürükleyen bir insan, içkici, aylak, kumarbaz, sefahat düşkünü ve asalak bir adam olduğundan söz açılmaz. Doğrusu «Bayan Selde'nin âşığı» diye tanıtılmasıyla çok şey ele verilir; ama yine de, oyundaki rolü düşünülünce hakkında söylenebilecek en az şeydir bu. Konunun geçtiği yer Rusya'dır; yani oyundaki kişiler pek bir araya toplanmayarak alabildiğine geniş bir alana dağılmış ya da geniş alanın daha önceden ele verilmeyen küçük bir köşesinde bir araya getirilmiştir; kısacası, oyun daha başta oyun niteliğini yitirmiş, ortada seyircinin görebileceği pek bir şey kalmamıştır. / Ama yine de başlar oyun, yazardaki anlaşılan büyük güçle etkin duruma geçer; sahnede öyle olaylar gerçekleşir ki, programda tanıtılan kişilerden beklenecek gibi değildir, ama hiç kuşkusuz geçer bu kişilerin başından; yeter ki sahnede sergilenen kırbaçlanmalara, zorla çekip almalara, dayak atmalara, omza vurmalara, bayılıp ayılmalara,

dolandırıcılıklara, topallamalara, ayaklarda Rus çizmeleriyle yapılan kazaskalara, kadınların eteklerini devşirerek oynadıkları oyunlara, kanepe üzerinde yuvarlanılıp debelenmelere inanmak istesin seyirci! Bunlara inanmamak da düşünülecek gibi değildir, çünkü varlığı yadsınamayacak şeylerdir hepsi. Ne var ki, pek sır vermeyen programdan edinilen izlenimin gerçeğe uymadığını, oyunla ilgili izlenimin ancak oyun sonrasında oluşabileceğini, oyun başlamadan doğacak bir izlenimin gerçeğe aykırılığını, hatta imkânsızlığını, böylesi izlenimlere ancak kendini oyuna veremeyen yorgun seyircilerde rastlanabileceğini, sağlıklı bir yargıya varmak isteyenlerinse oyundan sonra oyun ve program arasında haklı bir ilişki kuramayacaklarını anlamak için, seyircilerin doruk noktasına varan tepkisini anımsamak bile gereksiz.

Çapraz çizgiden sonrası[92] umutsuzluk içinde yazıldı, çünkü bugün iskambil oyunu pek gürültülü oynanıyor ve benim herkesin oturduğu masada oturmam gerekiyor. Bütün ağzını yayarak gülüyor. O.,[93] kalkıyor, oturuyor, masanın üzerinden elini uzatıyor, benimle konuşuyor; ben de, mutsuzluğumun adeta dört başı mamur olmasına çalışarak berbat şeyler çiziktirip Löwy'nin kesintisiz bir duygu akışı içinde kaleme aldığı güzelim Paris anılarını[94] düşünüyorum. Yüreğindeki özgür bir ateşten geliyor Löwy'nin yazdıkları; oysa ben, hiç değilse şu sıra, kuşkusuz en başta zamanımın pek kıt oluşundan hemen tümüyle Max'ın etkisi altındayım; bu da, Max'ın yapıtlarından duyacağım hazzı kimi vakit bana haram ediyor. Shaw'ın özyaşamöyküsünde yer alan ve doğrusu teselliyle bağdaşmaz içeriğine karşın yine de bana teselli veren bir yeri aşağıya çıkarıyorum: Henüz çocuk yaşta bir emlakçının yanında çalışıyor Shaw, Dublin'de ona yardım ediyor; çok geçmeden bu işi bırakıp Londra'ya gidiyor ve orada yazarlığa başlıyor. 1876'dan 1885'e kadar geçen dokuz yılda kazandığı paranın hepsi 140 kron. «Güçlü kuvvetli bir delikanlıydım, ailemse maddi bakımdan güç durumdaydı; ama ben yine de kendim geride kalıp annemi yaşam kavgasına sürdüm, her vakit onun beni geçindirmesini sağladım. Yaşlı babama destek olmadığım gibi, eteğine yapışıp serbest hareket etmesini önledim.» Nihayet bu sözler beni biraz avutuyor. Shaw'ın Londra'da özgür geçirdiği yıllar

benim için gerilerde kaldı, gerçekleşebilecek olan mutluluk giderek olanaksız'a kayıyor. Söz konusu yeri anne ve babama yalnızca okuyacak kadar Shaw'un peşinden gidebilen ödlek ve zavallı biriyim. Olası yaşamlardan biri sayılacak Shaw'un yaşamı çeliksi renkleri, çelikten dik çubukları ve çubuklar arasındaki karanlık boşluklarıyla gözlerimin önünde nasıl da çakıp duruyor.

—

27 Eylül 1911

Löwy'nin öyküleri ve günlüğü: Notre Dame'ı görünce nasıl ürkmüş; Botanik Bahçesi'ndeki kaplan, umut ve umutsuzluğunu yediği yiyeceklerle besleyip doyuran umut ve umutsuzluk simgesi gibi kendisini nasıl duygulandırmış; nasıl dindar babası, cumartesileri çıkıp gezebiliyor musun, çağdaş kitapları okumaya vakit bulabiliyor musun, perhiz günlerinde yemek yiyor musun diye kendisine sormuş hayalinde; oysa Löwy'nin cumartesileri çalışması gerekiyormuş, hiç boş vakti yokmuş ve aç kaldığı öyle çok zaman oluyormuş ki, şimdiye kadar hiçbir dinde perhizin bu kadarı buyrulmamışmış. Kara buğdaydan yapılan ekmeği ağzında çiğneyerek sokaklarda dolaşırken onu uzaktan görenler, sanki çikolata yiyor sanıyorlarmış. Bir kasket dikimevinde çalışmış bir süre; sosyalist bir arkadaşı varmış, kendisi gibi işe koşulmayan herkese, örneğin ince ve narin elleriyle Löwy'ye bir burjuva gözüyle bakar, pazar günleri sıkılır, okumayı bir lüks görüp küçümser, kendisi ise okumak bilmez, aldığı bir mektubu okumasını alaylı bir edayla rica edermiş Löwy'den.

—

Rusya'da her Yahudi cemaatinde bulunan kutsal arınma suyunu düşündükçe, kafamda bir hücre canlanıyor; hücrenin içinde biçim ve büyüklüğü titizlikle belirlenmiş bir kurna; haham tarafından belirlenen ve yine haham tarafından kollanıp gözetilen kurallar. Suyun görevi, ruhlardaki dünyevî pisliği yıkayıp arıtmaktır yalnız; do-

layısıyla, dış niteliği şöyle ya da böyle olabilir, bir simgedir sadece, pis olup fena kokabilir ve gerçekten de kokar, ama kendisinden beklenen işi yapar nihayet. Âdet görmüş kadın, temizlenmek üzere hücreye yaklaşır. Thora'daki bir bölümün son cümlesini yazmadan önce tüm günahkâr düşüncelerinden arınmak isteyen bir Thora yazıcısı hücreye sokulur.

—

Gece kötü ruhların ikinci ve üçüncü boğumlar üzerinde eğleşmesinden ötürü sabahleyin hemen uyandıktan sonra parmakları üç kez suya daldırma âdeti. Mantıksal yoldan âdeti açıklama: Ne de olsa uyku ve düşte vücudun akla gelebilecek bütün yerlerine, örneğin koltuk altlarına, kıç bölgesine, cinsel organlara dokunabileceği ve bunun da önlenemeyeceği için parmakların uykudan uyanır uyanmaz yüze değmesi istenmemektedir.

—

Sahnenin arkasındaki gardırop öyle dar ki, kazara biri sahneye açılan kapının perdesinin gerisindeki ayna önünde dikilip bir başkası da onun yanından geçmeye kalksa ister istemez perdeyi kaldırmak ve seyircilerle bir an yüz yüze gelmek zorunda kalıyor.

—

Batıl bir inanç: Kırık bir bardaktan bir şey içildi mi, kötü ruhlar insanın içine sızabiliyor.

—

Oyundan sonra oyuncular bana ne kadar yaralanmış gözüktü! Bir sözcükle yaralarına dokunmaktan nasıl da çekindim! Üzerimdeki izlenimi tüm gerçekliğiyle açığa vurmanın işte öylesine olanaksızlı-

ğını anlayıp içerleyerek ve hoşnutsuzluğa kapılarak çekip gitmeyi nasıl da uygun buldum. Serinkanlılıkla önemsiz birkaç şey konuşan Max'tan başkası bana ikiyüzlü göründü; yakışık almayacak bir ayrıntı üzerinde bilgi edinmek isteyen kişi ikiyüzlü, oyuncunun bir sözünü alaylı bir yanıtla karşılayan o kişi ikiyüzlü, o müstehzi kişi ikiyüzlü, edindiği çok renkli izlenimi bölüp parçalamaya başlayan kişi ikiyüzlü, haklı olarak salonun içine tıkılan ve şimdi gece geç vakit yerlerinden doğrulup kalkarak değerlerinin bilincine varan bu insan kalabalığı ikiyüzlüydü. (Açıkyürekli olmaktan hayli uzak.)

—

28 Eylül 1911

Benzeri bir duygu önceden de vardı içimde; ama o akşam ne oynanışı[95], ne de oyunu pek başarılı buldum. Ancak böyle oluşu da beni oyunculara karşı özel bir saygı duymaya yükümlü kıldı. Edinilen izlenim küçük olmasına karşın pek çok boşluğu içeriyorsa, bundan kimin suçlu sayılacağını kim bilebilir? Bayan Tschissik bir ara giysisinin eteğine bastı ve prenses modeli fahişe giysisinin içinde kocaman bir sütun gibi bir an sendeledi; bir defasında da dili sürçtü ve konuşmasındaki aksaklığı gidermek üzere duvara döndü yüzünü, oysa bu davranışı sözlerine hiç uymuyordu. Bu şaşırttı beni, ama şaşırmam Bayan Tschissik'in sesini işittikçe elmacık kemiklerimin yukarısında beliren ürpertilerin önüne geçemedi. Ne var ki, kendilerinde bendekinden çok daha berbat bir izlenim uyanan öbür tanıdıklarım, oyunculara karşı bendekinden daha büyük bir saygı duymaya yükümlüymüşler gibi geldi bana; bunun bir nedeni de, onlardaki saygı duygusunun bendekinden daha çok etkinliğine inanmamdı; dolayısıyla, davranışlarını lanetlemek için elimde iki ayrı neden bulunuyordu.

—

Schaubühne dergisinde Max'ın *Oyun Üzerine Aksiyomlar*'ı. Tasta-

mam bir düşsü gerçekliği içeriyorlar, bu bakımdan aksiyomlar yerinde bir deyim. Düşsel bir şişinme gösterdiği ölçüde serinkanlı ele alınması gerekiyor bu gerçeğin. Aksiyomlarda şu ilkelere yer veriliyor:

Her oyun bir yetersizlikten alır kaynağını, bir tez oluşturur.

Oyun (sahnedeki biçimiyle) romandan daha kapsamlıdır; romanda salt okuyup geçeceğimiz şeyleri oyunda gözlerimizle görebiliriz.

Ama bu ancak dıştan böyledir; çünkü romanda sanatçı yalnızca önemli olanı çıkarır karşımıza; oyunda ise oyuncuları, dekoru, kısaca her şeyi karşımızda buluruz; bu yüzden yalnızca önemli olan değil, ondan daha az bir şeydir gördüğümüz. Dolayısıyla, roman açısından en iyi oyun, oyuncuların rastgele bir oda dekorasyonunda oturdukları yerde okuyacakları uyarıcı güçten yoksun, örneğin felsefi bir oyundur.

Ne var ki gerçekte en iyi oyun, zaman ve mekân içinde seyircilere en fazla uyarılar yöneltebilen, yaşamın tüm gerçeklerinden kendini bağımsız kılan, söyleşilerle, monologlarda bile dile getirilen düşünceler ve olayın nirengi noktalarıyla kendini sınırlayan, bundan öte ne varsa hepsini uyarılarla yöneten, oyuncu, dekoratör ve yönetmenlerin birlikte omuzladığı bir pankart üzerine kaldırılıp oturtulan ve en uç esinlerin peşinden giden oyundur.

Böyle bir sonuca varılırken içine düşülen yanılgı: Önceden haber verilmeyerek, bakış açısı değiştirilmekte, duruma kimi zaman yazı odasının, kimi zaman seyircinin perspektifinden bakılmaktadır. Seyircinin her şeye oyun yazarı gibi bakmadığı, oyunun sergileniş biçiminin yazarın kendisini bile şaşırttığı itiraf edilse de

29 Ekim 1911, Pazar

yazar oyunu tüm ayrıntılarıyla içinde taşımış, ayrıntıdan ayrıntıya yürüyerek ilerlemiş ve ancak ayrıntıları konuşmalarda bir araya getirerek onlara dramatik bir ağırlık ve güç kazandırmıştır. Sonunda da katlanılmaz bir insancıllığa sürüklenmiştir oyun; bu insancıllığından onu çekip alarak seyirci için katlanılır duruma sokmak, oyuncuya düşen bir ödevdir ve oyuncu bu ödevi kendisi için belirlenen

rolü yumuşatıp liflere ayırarak, onu havada uçuşur durumda çevresinde taşıyarak yerine getirir. Yani oyun boşlukta süzülmeye koyulur, ama fırtınanın koparıp alarak önüne kattığı bir evin çatısı değil, henüz akıl almayacak bir gücün temel duvarlarını topraktan söküp çıkardığı bütün bir yapı olarak.

—

Bazen öyle görülür ki, sanki oyun sahnenin tavanından sarkan kumaş dekorda saklı yatmaktadır ve oyuncular bu dekordan şeritler halinde parçalar koparmış da bir uçlarını oyun için ellerinde tutmakta ya da vücutlarına sarmaktadır ve zaman zaman koparılması güç bir şerit oyuncuyu yukarı çekip alarak seyircileri ürkütmektedir.

Bugün düşümde pek ürkek devinimlerle tazıya benzer bir eşek gördüm. Böyle bir yaratığa düşte seyrek rastlandığından dikkatle gözlemledim kendisini; uzunluklarından ve birörnek görünümlerinden dolayı ince insan bacaklarına bir türlü ısınamadım. Az önce Zürih'li yaşlı bir hanımın verdiği taze ve koyu yeşil servi yapraklarını uzattım, istemedi, hafiften kokladı yalnız. Ama ben yaprakları bir masanın üzerinde bırakınca hepsini öylesine yiyip yuttu ki, geriye zar zor seçilebilen kestanemsi bir çekirdek kaldı. Sonradan bu eşeğin şimdiye kadar asla dört ayak üzerinde yürümediği, her vakit insan gibi belini dik tuttuğu ve gümüşsü ışıldayan gerdanıyla karıncığını açıkta taşıdığı söylendi. Ama doğru değildi bu.

Ayrıca düşümde bir İngiliz gördüm, Zürih'teki Hidayet Ordusu*'nun toplantısına benzer bir toplantıda tanıdım kendisini. Salonda oturulacak sıralar vardı; okuldaki sıralara benziyor, birinin altında açık kalmış bir göz seçiliyordu. Bir çekidüzene sokmak isteyerek gözden içeri soktum elimi, yolculuklarda bu denli kolay dostluklar kurulabilmesi beni şaşırttı. Bu dostluk da besbelli İngiliz'le ilgiliydi.

* İngilizce: Salvation Army; yoksullara ve düşkünlere yardım için 1865'de Londra'da William Both tarafından kurulmuş dinsel örgüt (Ç.N.).

Derken yanıma geldi İngiliz; sırtında açık renk bol giysiler vardı ve pek yeniydi giysiler, yalnızca kollarının arka üst taraflarında kumaş yerine ya da en azından kumaş üzerine dikilmiş gri, buruş buruş, biraz sarkık, yukarıdan aşağı lime lime yollar yaparak inen, örümceksi noktalarla donatılmış, hem binici pantolonlarının deri kısımlarını, hem dikişçi kadınların ve satış mağazalarındaki işçi kızlarla tezgâhtar bayanların kolluklarını anımsatan kumaş parçaları vardı. Yüzü de yine öyle gri bir kumaşla örtülmüş, ağzı, gözleri, hatta sanırım burnu için kumaşta pek ustaca boşluklar bırakılmıştı. Ama bu kumaş yeni ve kabaydı, ketene benziyordu daha çok, pek esnek ve yumuşak olup değme bir İngiliz ürünüydü. Bütün bunlardan öyle hoşlandım ki, adamla tanışmak için daha fazla bekleyemedim. Adam bir ara beni evine davet edecek oldu; ama ertesi gün Zürih'ten ayrılmam gerektiğini öğrenince vazgeçti. Toplantıdan ayrılmadan, hayli pratik olduğu görülen birkaç giysi daha geçirdi sırtına; hepsinin düğmelerini ilikledi, giysiler onu hiç dikkati çekmeyen bir kişi durumuna soktu. Her ne kadar evine davet edememişse de, yine de beni kendisiyle sokağa çıkmaya buyur etti. Arkasından yürüdüm, toplantının yapıldığı lokalin karşısındaki kaldırımın kenarında durduk, ben biraz aşağıda, o biraz yukarıda, kaldırım üzerinde. Üç beş laf ettikten sonra yine eve davet işinin gerçekleşemeyeceği sonucuna vardık.

Sonra da Max'ın, Otto'nun ve benim[96] bavullarımızı ancak istasyonda hazırlamak gibi bir alışkanlığımız olduğunu gördüm düşümde. Örneğin, gömleklerimizi istasyonun ana holünden geçirip uzaktaki bavullarımıza taşıyorduk. Hani genellikle âdet böyle gibi görünmesine karşın, işin biz pek üstesinden gelemiyorduk; bunun da başlıca nedeni, trenimiz tam istasyona girmek üzereyken bavulları hazırlamaya koyulmamızdı. Kuşkusuz bu yüzden telaşa kapılıyorduk; derken trene yetişeceğimiz, hele trende iyi bir yer kapacağımız umudunu büsbütün yitirdik.

–

Kafeteryanın[97] gedikli müşterileriyle personeli oyuncuları sevmesi-

ne karşın, insanın üzerinde bıraktıkları sefil izlenimden dolayı kendilerine yine de saygı duyamıyor, tarihe karışmış zamanlardaki gibi onlara açlıktan nefesi kokan göçebe insanlar, Yahudi soyundan kimseler gözüyle bakıp küçümsüyorlar. Örneğin, bir defasında Löwy'yi salondan atmaya kalktı şefgarson. Eskiden bir genelevde çalışmış, şimdi ise pezevenklik yapan kapıcı, *Der wilde Mensch*'in temsilinde duygulanıp heyecanlanarak oyunculara bir şey uzattı diye bağırarak Bayan Tschissik'in kızını rezil etti. Önceki gün bana Kaffee City'de Gordon'un[98] *Elieser ben Schevia*'sının ilk perdesini okuduktan sonra kendisini yine oyunun oynandığı kahveye kadar geçirdiğim Löwy'ye aynı herif (şaşı bakıyor, kambur sivri burnuyla ağzı arasındaki bir çukurdan küçük çapta bir bıyık baş kaldırıyordu) bağırarak şöyle dedi: «Nerede kaldın behey budala! (*Der wilde Mensch*'teki rolü ima) Bekliyorlar seni, bugün ziyaretine doğrusu hiç layık olmadığın bir konuğun var. Hem de topçu sınıfından bir gönüllü. Nah orda!» Önüne perde çekilmiş bir cam bölmeyi gösterdi; bölmede söz konusu gönüllü oturuyor olacaktı. Löwy, elini acele alnında gezdirdi; «Sen Elieser ben Schevia'yı bırak, bu gönüllüye bak!»

—

Merdivenlerin manzarası beni bugün öylesine duygulandırıyor ki! Henüz sabahın erken vaktinde sağda Cech Köprüsü'nden rıhtım düzlüğüne inen merdivenin taş korkuluğunun penceremden gördüğüm üçgen kesiti beni sevindirmiş, daha sonra da bana pek çok kez aynı sevinci yaşatmıştı. Acele bir imada bulunup geçer gibi pek dik bir merdiven. Oysa şimdi, ırmağın karşı yamacından suya inen portatif bir merdiven çarpıyor gözüme. Öteden beri oradaydı, ama yalnızca güz ve kış mevsimlerinde önündeki plajın kapanmasıyla açığa çıkıyor ve kahverengi ağaçların altındaki karanlık otların ortasında, görüş alanım içinde durup duruyor.

—

Löwy: Dört arkadaş yaşlandıklarında Talmud bilgini olmuş, ama yazgı her birini bir başka yola sürüklemişti. Biri cinnet getirmiş, biri ölmüş, Haham Elieser ise kırkında Freidenker'liği* benimsemiş, içlerinden yalnızca kırkında okumaya başlayan Akiba adındaki en büyükleri tam bir bilgeliğe kavuşmuştu. Elieser'in öğrencisi Haham Meir idi; sofu bir adamdı Haham Meir; sofuluğu öylesine ileri bir düzeydeydi ki, Freidenkerliği seçen Haham Elieser'in yanındaki öğrenciliği ona herhangi bir zarar vermemiş, kendi deyimiyle cevizin içini yiyip kabuğunu atmıştı. Bir cumartesi günü atla bir gezintiye çıkmıştı Haham Elieser; Haham Meir de, elinde Talmud'la yürüyerek onu izlemişti, ancak iki bin adım kuşkusuz, çünkü cumartesileri bundan fazla yol yürümek yasaktı. Ve gezinti sırasında simgesel bir söyleşi geçmişti aralarında. «Ulusuna dön!» demişti Haham Meir. Haham Elieser ise buna bir kelime oyunuyla karşılık vermişti.

30 Ekim 1911

Midemi bir yol sağlıklı hissetsem, korkunç derecede atak tıkınma hayalleriyle içimi doldurmak üzere duyduğum güçlü istek! Hepsinden çok sucuk falan gibi yiyeceklerle bu isteğe doyum sağlıyorum. Etiketinden bir süre beklemiş ve kurumuş bir ev sucuğu olduğu anlaşılan bir sucuk görsem hayalimde, bütün dişlerimi içine gömüyor, bir makine gibi çabuk, düzenli ve hoyrat yiyip yutuyorum. Bu eylemin yine hayalde o saat yol açtığı umarsız sonuç acelemi artırıyor, olduğu gibi ağzıma attığım döş etlerinden uzun parçaları, mide ve bağırsaklarımın içinden çekerek arkadan çıkarıyorum. Bütün yiyecekleri silip süpürerek küçük bakkal dükkânlarını tamtakır bıraktığım oluyor. Ringa balıklarıyla, hıyar turşularıyla, bütün o bayat ve baharatlı berbat nesnelerle karnımı şişiriyorum. Teneke kutularından çıkan bonbonlar, dolu taneleri gibi içime savruluyor. Böylelikle yalnız sağlıklı durumumun değil, ağrılara yol açmayıp hemen geçebilen bir rahatsızlığın da tadını çıkarıyorum.

—

* Din konusunda özgür düşünü. (Ç.N.)

İster üzücü, ister sevinçli olsun saf izlenimlerin, saflıklarının doruğuna ulaşmaya görsün, şifa verici bir etkiyle tüm varlığımdan içeri sızmasını önlemek, yeni ve önceden kestirilemeyen güçsüz izlenimlerle bulandırıp bunları kapı dışarı etmek bende eski bir alışkanlık. Bu da, kendi kendime zarar vermek gibi kötü bir amaçtan değil, izlenimlerin saflığına katlanmadaki güçsüzlüğümden kaynaklanıyor. Ama söz konusu güçsüzlük itiraf edilerek kendini açığa vuracak ve başka güçleri yardıma çağıracakken, derunî bir sessizlik ortasında, adeta rastgele yeni bir izlenime yol açmaktan medet umuyor.
Örneğin, cumartesi akşamı, daha çok Max'ın denebilecek, en azından kapsamının genişliği ve uzun ek bölümüyle Max'ın sayılabilecek Froylayn T.'nin iyi bir öyküsünü ve dramatik gücün hamarat bir zanatkâr gibi aralıksız iş başında görüldüğü Baum'un mükemmel oyunu *Die Konkurrenz*'i dinledikten, bu iki sanat yapıtına kulak verdikten sonra öylesine yıkılmış ve pek çok gündür enikonu boş duran içimi önceden pek hazırlamaksızın öylesine ağır bir hüzünle doldurmuştum ki, eve dönerken *Robert ve Samuel*'den bir sonuç çıkmayacağını Max'a bildirdim. Söz konusu açıklama için ne kendime, ne Max'a karşı en küçük bir cesareti gereksinmedim; *Robert ve Samuel* o sıra hiç de benim asıl tasamı oluşturmuyordu; bu yüzden Max'ın itirazlarına uygun yanıtlar bulup veremedim, dolayısıyla ilgili konudaki söyleşimiz beni biraz bocalattı. Ancak sonradan tek başıma kalıp sadece söyleşinin hüznüme vurduğu sekte değil, Max'la birlikteliğimizin hemen her vakit beni avutan etkisi ortadan kalkar kalkmaz, umutsuzluğum öylesine serpilip büyüdü ki, düşüncelerim bozulup dağılmaya başladı. (Akşam yemeği için yazmama ara verdiğim burada Löwy gelip saat yediden on'a kadar hem sıktı, hem sevinç içinde yaşattı beni.) Ama derken evde elim boş oturup ileride başıma gelecekleri bekleyeceğime, *Aktion*'un[99] iki sayısını üstünkörü okudum; biraz da *Die Missgeschickten*'i[100] karıştırıp benim Paris notlarına bir göz attıktan sonra gidip yattım; öncekinden daha bir memnun, ama dışa kapalı bir durumum vardı. Birkaç gün önce de böyle olmuştu; Löwy'ye açıkça bir öykünmeyle, ondaki coşkunluğun gücünü görünüşte kendi amacıma yöneltmiş olarak bir gezintiden dönmüş, yine evde kitap okuyup abuk sabuk bir sürü şey konuşmuş, ardından serilip kalmıştım.

31 Ekim 1911

Bugün *Fischer Kataloğu*'nun, *Insel Almanağı*'nın ve *Rundschau*'ın ancak kimi yerlerini okudumsa da, şu an bütün okuduklarımı adamakıllı ya da üstünkörü, ama her türlü olumsuz etkiye karşı kendimi savunarak benimsediğimin farkındayım. Yine Löwy ile dışarı çıkmam gerekmese, bu akşam için yeteri kadar kendime güven duyabilirdim.

—

Bugün öğle üzeri kızkardeşlerimden biri için eve gelen bir çöpçatan karşısında, karmaşık kimi nedenlerden ötürü gözlerimi bastırıp yere doğru çökerten bir sıkılganlık duydum. Eskimişliğin, yıpranmışlığın ve pislenmişliğin açık gri bir parıltıyla donattığı bir giysi giymişti kadın. Ayağa kalktığında ellerini kucağında tutuyordu. Şaşı bir bakışı vardı; bu bakış, kızkardeşime talip olan delikanlı hakkında bana kimi şeyler soran babama gözlerimi çevirmem gerektiğinde, kadını bir yana bırakmanın güçlüğünü artırdı adeta. Ama öğle yemeğimin önümde bulunuşu ve bir şaşkınlığa kapılmaksızın üç tabaktaki yemeği birbirine katıp karma bir yemek yapmakla yeterince uğraşmam sıkılganlığımı azalttı. Kadının ilkin ancak parça parça görebildiğim yüzünde öylesine derin kırışıklıklar vardı ki, bu çeşit insan yüzlerine bakacak hayvanların ister istemez duyacakları katıksız hayreti düşündüm. Biraz kalkık ucu özellikle köşeli küçük burun, belirgin bir somutlukla yüzden dışarı fırlamıştı.

—

Pazar ikindisi önümdeki üç kadına yetişip onları geride bırakarak hemen Max'ın evlerinden içeri ayak attığımda, kendi kendime düşündüm. Henüz girip çıkabileceğim bir iki ev daha var; arkamdan gelen kadınlar, henüz benim bir pazar ikindisi belli bir çalışma ya da bir söyleşi için acele, ancak istisnai durumlarda söz konusu ola-

bilecek bir tavırla bir evin kapısından içeri daldığımı görebilir. Ama uzun süre böyle kalmayacak.

—

Wilhem Schäfer'in öykülerini özellikle yüksek sesle okurken, sanki dilimin üzerinden bir sicim geçiriyormuşum gibi belirgin bir tat algılıyorum. Dün ikindi üzeri Valli'ye[101] karşı önce bir soğukluk hissettim içimde. Ama benden ödünç aldığı *Die Missgeschickten*'i yanımda biraz okuyup şimdiden romanın etkisinde kaldığını görür gibi olunca, bu etkilenişinden ötürü sevdim, okşadım kendisini.

—

Babamın yine benim için hayırsız evlat deme olasılığına karşı unutmadan şunu not edeyim ki, birkaç hısım ve akrabanın önünde durup dururken beni rezil etmeyi düşündüğünden mi, yoksa aklınca beni kurtarmak istediğinden mi, Max için «meschuggen ritoch»[102] deyimini kullandı; dün de Löwy odamdayken alayla silkinip ağzını büzerek eve alınan yabancılardan söz açtı; yabancı biriyle ne diye ilgilendiğimi, ne diye böyle boş ilişkiler kurmaya çalıştığımı vb. şeyler sordu. – Ama yine de not etmemeliydim bunları, çünkü not ederken babama karşı kendimi düpedüz bir kin duygusuna kaptırdım; öyle bir kin ki, babam böyle bir kinin içimde uyanmasına yol açabilecek gibi bir davranışta bulunmuş değil bugün ve söz konusu kin, Löwy'ye ilişkin sözlerinin aslında uyandırması gereken kinle orantı kabul etmeyecek kadar büyük; beri yandan, babamın dünkü davranışında asıl kötü tarafın ne olduğunu anımsayamayışım, bu kini daha da büyültüyor.

—

1 Kasım 1911

Bugün Graetz'in *Yahudi Tarihi*'ni,[103] yutarcasına ve mutlu, okumaya başladım. Kitaba karşı duyduğum aşırı istek, okuma eyleminin

kendisini çok aştığından, yapıt ilkin bana düşündüğümden de yabancı göründü; içimdeki Yahudiliğin yatışıp kendini toparlayabilmesi için, okurken yer yer durmak zorunda kaldım. Ama sona doğru, yeniden ele geçirilmiş Kenan ilindeki ilk yerleşim birimleri için pek mükemmel şeyler denilemeyeceğine ve yöneticilerin (Yuşa, Hâkimler, İlyas) pek kusursuz kimseler sayılamayacağına ilişkin olarak günümüze kadar değişmeden aktarılagelmiş sözler beni iyice duygulandırdı.

—

Dün akşam Bayan Klug'a veda ediş. Biz, yani ben ve Löwy bir baştan bir başa seğirtip aradık treni ve Bayan Klug'u en sondaki karanlık vagonun kapalı bir penceresinden dışarı bakarken bulduk. Ellerini hemen bize doğru uzattı, sonra doğrulup pencereyi açtı; düğmeleri iliklenmemiş pardösüsüyle geniş bir yer tutarak bir an pencere önünde dikildi. Derken karşısında oturan Bay Klug karanlık yüzüyle doğruldu, her zamanki gibi kocaman ve öfkeyle açtı ağzını, yine her zamanki gibi ağzı pek kapanmadan kaldı. On beş dakikalık süre içinde Bay Klug'la ancak birkaç laf edip topu topu bir iki kez yüzüne bakabildim. Güçsüz, ama sürekli söyleşi boyunca bir türlü Bayan Klug'tan gözlerimi ayıramadım. Bayan Klug, benim oradaki varlığımın düpedüz egemenliği altındaydı; ancak gerçekte değil, hayalde daha çok. Sık sık başvurduğu «Hey Löwy!» girişiyle bir söz söyledi mi, hep beni ilgilendiren bir şey oluyordu bu; bazen kendisini iterek yalnızca sağ omzu için pencerede yer bırakıp giysisine ve kabarık pardösüsüne bastıran kocasına yaslanıyor ve davranışıyla bana anlamsız bir işaret vermeye çalışıyordu.
Gösterilerinde ilkin pek hoşuna gitmediğim izlenimi uyanmıştı üzerimde ve sanırım bu izlenim yerindeydi, çünkü okuduğu ezgilere beni seyrek katılmaya çağırıyor, her defasında da bunu işte öylesine kuru bir şekilde yapıyordu. Bana dönüp bir şey sorsa, ne yazık ki sorusunu istediği gibi yanıtlayamıyordum. «Bundan bir şey anlıyor musunuz?» diye soruyordu Bayan Klug. Ben, «Evet», diyordum. Oysa Bayan Klug, «Ben de anlamıyorum» diyebilmek için soruyu

hayır'la yanıtlamamı bekliyordu. Kartpostallarını bu ikinci görüşmemizde de sunmamıştı bana; ben de Bayan Tschissik'le ilgilenir görünüyor, Bayan Klug'a nisbet için ona çiçek veriyordum. Ama içindeki bütün soğukluğa karşın, doktora yapmış biri olduğumdan bana çocuksu görünümümün engelleyemediği, hatta gerçekte daha da büyülttüğü bir saygı besliyordu. Bu saygı öylesine büyüktü ve ikide bir yinelenen, ama asla pek vurgulanmayan «Biliyor musunuz, Sayın Doktor» hitabıyla öylesine bir yankılanışı vardı ki, bu hitabı çok daha sık işitmediğime yarı bilinçli hayıflanıyor ve herkesten bunun tıpkısı bir hitap beklemekte haklı sayılmaz mıyım diye kendi kendime soruyordum. Ne var ki, insan olarak Bayan Klug'tan böylesine saygı gördüğüme göre, dinleyici olarak haydi haydi görüyor olacaktım bu saygıyı. Bayan Klug şarkı söylerken içim ışıyor, sahnede eğleştiği bütün zaman gülüp kendisine bakıyordum. Şarkısının ilkin melodisine, sonra güftesine katılıyor, birkaç şarkının ardından kendisine teşekkürlerimi sunuyordum; bu da, kuşkusuz bana karşı onda yine bir sempatinin doğmasını sağlıyordu. Ama, içinde böyle bir duygu, benimle konuşmaya görsün apışıp kalarak ne diyeceğimi bilemiyor, bu halimle onun da kafasını karıştırıyordum. Dolayısıyla, Bayan Klug da kuşkusuz içindeki ilk antipatiye dönüyor, onda karar kılıyordu. Bu da bir dinleyici olarak beni ödüllendirmek için kendisini daha çok zorlamasını gerektiriyor, mağrur bir oyuncu ve iyi yürekli bir kadın sayılacağından da bunu severek yapıyordu.

Özellikle yukarıda, kompartıman penceresinde konuşmayıp sustuğu zaman, ne yapacağını bilemeyerek, kurnazlıkla büzülen ağzımın yol açtığı kırışıklıklar üzerinde yüzen gözlerini kırpıştırarak bana bakıyordu. Benim tarafımdan sevildiğini sanıyor olacaktı ki, bu da gerçekti. Söz konusu bakışlarıyla bana görmüş geçirmiş, ama genç bir kadın, iyi bir eş ve anne olarak, hayalinde yaşattığı doktora yapmış birine verebileceği eşsiz bir bağışta bulunuyordu. Bakışları içe işleyiciydi ve «Bu kentte sevimli dinleyicilerle karşılaştık, hele aralarından bazısı» gibi sözlerle içe işleyicilik öylesine pekiştiriliyordu ki, kendimi onun bu bakışlarına karşı savunmak zorunluğunu duyuyor, böylesi anlarda gözlerimi kocasına çeviriyordum. Her ikisini karşılaştırınca, birlikte bizden ayrılıp gidecek olmalarına karşın, yalnızca

bizimle ilgilenmeleri ve birbirlerine dönüp bakmamaları beni nedensiz bir hayrete sürüklüyordu. Löwy, yerlerinin iyi olup olmadığını sordu bir ara. «Yerimiz iyi. Tabii böyle boş kalırsa kompartıman», diye yanıtladı Bayan Klug. Ve sıcak havası kocasının tüttüreceği sigaralarla kirlenecek kompartımanın içine şöyle bir göz gezdirdi. Bizim buradan ayrılmalarını gerektiren çocukları üzerinde konuşmaya başladık; dört çocukları varmış, üçü oğlan, en büyüğü dokuz yaşında; bir buçuk yıldan beri çocuklarını görmemişler. Yakınımızda bir adamın kendini çarçabuk vagondan içeri atmasına bakılırsa tren kalkacağa benziyordu; hemen vedalaştık, ellerimizi uzattık birbirimize; ben şapkamı çıkarıp göğüs hizasında tuttum. Trenler kalkarken nasıl davranılırsa öyle davrandık; her şeyin geçmişe karıştığını ve bunun da sineye çekilmesi gerektiğini belirtmek üzere geriledik biraz. Ama trenin henüz kalkmadığını görerek yeniden yaklaştık. Ben pek sevinmiştim. Bayan Klug, kızkardeşlerimi sordu. Birden yavaş yavaş hareket etti tren. Bayan Klug, sallamak üzere mendilini hazırladı. «Yazın bana, olmaz mı!» diye seslendi, adresini bilip bilmediğimi sordu; o anda tren, vereceğim yanıtı işitemeyeceği kadar uzaklaşmıştı, kendisinden adresini öğrenebileceğimi anlatmak üzere yanı başımda dikilen Löwy'yi gösterdim; iyi, der gibi bana ve Löwy'ye başını salladı; ansızın havada dalgalandırmaya koyuldu mendilini. Şapkamı yukarı kaldırdım, ilkin becereksiz, ama tren uzaklaştıkça daha bir serbest, boşlukta tuttum. Sonradan anımsadım: O vakit ruhumda, aslında tren gitmeyecekmiş de bize bir gösteride bulunmak için istasyonda kısa bir uzaklığa kadar yol alacak ve ardından yer yarılıp içine girecekmiş gibi bir duygu uyanmıştı. Aynı günün akşamı yatakta uyur uyanık yatarken, Bayan Klug normal denemeyecek kadar ufak tefek bir kadın kılığında gözlerimin önünde belirdi; sanki bacakları yoktu ve başına büyük bir felaket geleceğini sezmiş gibi yüzünü buruşturmuş, ellerini ovuşturuyordu.

—

Bugün öğleden sonra yalnızlığımın acısı öylesine içe işleyici ve yo-

ğun şekilde üzerime çullandı ki, yazıp çizmelerle elde edip böyle bir amacın hizmetine vermeyi doğrusu aklımdan geçirmediğim güçlerin bu yolda harcanıp gittiğini anladım.

—

Bayan Klug yeni bir kente gelir gelmez kendisine ve eşine ait ziynet eşyalarının rehinevini boyladığı görülüyor. Kentten ayrılacaklarına yakın yine yavaş yavaş rehinevinden kurtarılıyorlar.

—

Filozof Mendelssohn'un eşinin çok sevdiği bir cümle: «Wie mies mir vor tout l'univers!»*

—

Kendisinden ayrılırken Bayan Klug'un üzerimde bıraktığı en önemli izlenimlerden biri, onun sade bir vatandaş, bir insan olarak kendisini gerçek misyonunun altında tuttuğu, ama oyuncu kimliğini açığa vurup bana üstünlük sağlaması için bir sıçrayışın, bir kapı açılışının, bir elektirik düğmesinin çevrilişinin yeteceği inancını bütün zaman içimde taşımış olmamdır. Hani gerçekten de tiyatrodaki gibi o yukarıda, ben aşağıdaydım. – Evlendiğinde on altı yaşındaydı, şimdi yirmi altısında.

—

2 Kasım 1911

Yine bu sabah, uzun bir aradan sonra ilk kez, kalbime saplanmış bir bıçağın burgu gibi döndürüldüğünü tasarlamanın hazzı.

—

* Bütün bu evren ne kadar tiksindiriyor beni. (Ç.N.)

Gazetelerde, konuşmalarda, büroda kullanılan dilin havası, sonra o andaki bir güçsüzlükten doğup hemen bir an sonra bu güçsüzlüğe karşılık o kadar daha büyük bir esine kavuşulacağı umudu ya da tek başına güçlü bir özgüven duygusu ya da salt bir savsaklık ya da ne pahasına olursa olsun gelecek üzerine itilmek istenen haldeki önemli bir izlenim ya da haldeki gerçek bir hayranlığın gelecekteki tüm savruklukları haklı göstereceği düşüncesi ya da orta yerlerinde bir iki darbeyle bir yücelme göstermeleri sağlanıp sonradan ağzı yine çarçabuk ve kıvrımlı kapattıracak olmasına karşın onu yavaş yavaş tüm büyüklüğüyle açtıran cümlelerin hazzı ya da açık seçik amaçlanan kesin bir yargıya varılabileceğine ilişkin bir sezgi ya da gerçekte bitmiş bir konuşmanın hâlâ akışını sağlama çabası ya da temayı gerekirse yüzüstü ve çarçabuk terketme yolunda güçlü bir istek ya da gölgesiz bir ışık özlemi, bütün bunlar şu türlü cümleleri dile getirmeye ayartabilir insanı: «Şimdi bitirdiğim kitap, bugüne kadar okuduklarımın en güzeli» ya da «o kadar güzel ki, böylesini hiç okumadım.»

–

Dün akşam rastladığım Löwy'nin anlattığına bakılırsa, kendileri üstüne yazıp düşündüklerimin baştan aşağı yanlışlığını kanıtlamak için okuyucular (Bay ve Bayan Klug dışında) burada kalmış. Ama bugün de yine aynı nedenden kalkıp gitmediklerini kim bilebilir? Çünkü Löwy, söz vermişken fabrikaya uğramadı. Kafeteryanın sahibi Hermann'ın oğlu dün –

3 Kasım 1911

Not ettiğim her iki olasılığın da yanlışlığını kanıtlamak için –neredeyse olanaksız görünen bir kanıtlama bu– dün akşam Löwy bizzat çıkageldi ve yazmamı yarıda bıraktırdı.

–

Karl'ın[104] her şeyi aynı ses tonuyla yineleme alışkanlığı. Birine işiyle

ilgili bir olay anlatırken, olayın kesinlikle kaldırılıp rafa konmasına yol açacak pek çok ayrıntıya inmiyor, ama yine de olduğundan başka bir şey olmak istemeyen, dolayısıyla anlatılması biter bitmez işi de bitecek bir haber gibi ağır ağır ve salt bu davranışıyla esaslı biçimde yapıyor bunu. Kısa süre başka bir şey üzerinde konuşuyor, derken bir yol bulup kendi anlatısına dönüyor ve olayı eski biçimiyle, adeta bir şey katmaksızın, ama içinden de adeta bir şey çıkarmaksızın, sırtına tutturulmuş bir kurdele parçasını odada ileri geri dolaştıran bir insanın saflığıyla yeniden öne sürüyor. Annem ve babamsa kendisini pek sevdiklerinden, onun alışkanlıklarını algılamaktan çok hissediyorlar. Her ikisi, ama en başta annem yinelemelerde bulunması için bilmeden kendisine fırsat veriyor. Bir anlatının yinelenmesi için bir akşam pek fırsat çıkacak gibi olmadı mı, annem hemen yetişip bir soru yöneltiyor, hem de bunu öyle bir merak duygusuyla yapıyor ki, merakı sorunun sorulmasından sonra da geçmiyor. Artık yeterince yinelenip kendi güçleriyle sahnede boy gösteremeyecek anlatıların ardından, üzerinden pek çok akşam geçmiş de olsa sorular yönelterek bayağı koşturup duruyor. Ama alışkanlığın o denli zorlayıcı bir havası var ki, kendini düpedüz haklı gösterecek gücü buluyor çokluk. Gerçekte hiç kimse, aslında herkesi ilgilendiren bir olayı bir ailenin bireylerine böylesine şaşmaz bir sıklıkla tek tek anlatabilme fırsatını ele geçiremez. Her seferinde yeni bir kişinin gelip katılmasıyla yavaş yavaş büyüyen aileye, ailedeki bireylerin sayısınca anlatının yinelenmesi gerekiyor. Karl'daki alışkanlığın ilk ben farkına vardığımdan, çokluk anlatıyı ilk dinleyen de ben oluyor ve sonraki yinelenişlerinin gözlemimi doğrulamasından ufak bir haz duyuyorum.

—

Kendisini o kadar sevmeme karşın, sözde bir başarısından ötürü Baum'u kıskanışım. Karnımın ortasında, sonsuz sayıdaki iplikçiklerini vücudumdan Baum'un kendisine doğru çekip gerdiği hızla açılan bir yumağın bulunduğu duygusu.

—

Löwy. Babamın ona ilişkin sözleri: «Körle yatan şaşı kalkar.» Kendimi tutamayarak gelişigüzel laflar ettim. Bunun üzerine babam, pek serinkanlı (kuşkusuz başka içeriklerin doldurduğu uzunca bir molanın ardından) şöyle dedi: «Biliyorsun, sinirlenmemem, kendimi kollayıp gözetmem gerekiyor. Sen ise, inadına beni sinirlendirecek şeyler çıkarıyorsun karşıma. Sinirlenmelerim yetti artık, yetti de arttı. Onun için, söyleme bana böyle şeyler!» «Kendimi bundan sonra tutmaya çalışacağım», diye yanıtladım ben; böyle pek nazik anlarda hep olduğu gibi, babamda bir bilgeliğin varlığını seziyor, ama bunun ancak bir solukluk esintisini yakalayabiliyorum.

—

Löwy'nin dedesinin, eli açık olup birkaç dil bilen, Rusya'nın iç kesimlerinde büyücek birkaç gezi yapan, oğlunun uzun saçlarından ve boynundaki renkli atkısından ötürü Jekaterinoslaw'daki Wunderrabbi'nin evinde dindar bir havanın varlığından kuşku duyarak onunla bir cumartesi günü yemek yemeye yanaşmayan bir adamın ölümü.

Yatak odanın orta yerine yapılmış, dostlar ve akrabalardan ödünç şamdanlar alınmıştı; yani içerisini mum ışığı ve is doldurmuştu. Yatağın çevresinde kırka yakın insan dindar bir adamın ölümünden güç alarak bellerini doğrultabilmek için, bütün gün ayakta bekledi. Sonuna kadar aklı başındaydı dedemin, elini tam zamanında göğsünün üzerine koymasını bildi ve gerekli duaları okumaya başladı. Hastalığı sırasında ağlayıp duran büyükannem, büyükbabamın ölümünden sonra da, bitişik odada toplanmış kadınların arasında durmadan gözyaşı dökmüştü. Ama ölenin ölmesini elden geldiğince kolaylaştırmak herkes için Tanrı buyruğu sayıldığından, büyükbabam can çekişirken annem sesini hiç çıkarmamıştı. Kendi kendine dualar okuyarak göçüp gitti büyükbabam. Böylesine sofu bir hayat yaşadıktan sonra öldüğü için kendisine pek çok imrenen kimse oldu.

—

Hamursuz Yortusu[105]. Varlıklı Yahudilerden bir grup bir fırın kiralıyor, tüm aile reisleri hesabına on sekiz –dakikalık– mazze denilen mayasız ekmeklerin hazırlanmasında gerekli çalışmaları yürütüyor: Sular *taşınıyor*, yortuda kullanılacak kap kacak dinsel kurallara uyulup temizlik işleminden geçiriliyor, yoğrulan hamur parça parça kesilerek her parçanın ortasına bir delik açılıyor.

5 Kasım 1911

Dün gece uyundu. *Bar Kochba*'dan sonra saat yediden beri Löwy ile beraberdim. Babasından gelen mektubu okudu bana. Akşam Baum'da.

—

Yazmak istiyorum. Alnımda sürekli bir seyirme. Odamda, evdeki gürültünün bu ana karargâhında oturmaktayım. Vurularak açılıp kapandığını işitiyorum tüm kapıların. Kapı gürültüsü, ordan oraya koşuşanların ayak seslerini işitmekten beni esirgiyor. Ayrıca mutfaktaki fırın kapaklarının sert ve hoyrat kapandığını duyuyorum. Babam odamın kapılarını adeta göçerterek giriyor içeri ve robdöşambrını arkasından sürükleyerek çıkıp gidiyor. Bitişik odadaki sobanın külleri kazınıyor derken. Bir Paris sokağından içeri seslenir gibi bir belirsizlikten içeri seslenen Valli, babamın şapkasının temizlenip temizlenmediğini soruyor. Bana yabancı gelmeyen ıslıksı bir ses bir çığlık gibi yükselerek yanıtlıyor bunu. Derken kapının kaldırılan kolu nezleli bir genizden gelir gibi bir ses çıkarıyor; kapı, bir kadın sesinin söylediği kısa bir ezgiyle aralanıp tüm gürültülerden daha saygısız, boğuk ve erkeksi bir hamleyle yeniden kapatılıyor. Babam gitti; şimdi iki kanarya sesinin öncülüğünde daha narin, daha dağınık ve insanı daha çok karamsarlığa sürükleyen bir gürültü başlıyor. Önceden de düşünmüştüm, ancak kanaryaların sesiyle yine aklıma geliyor: Kapıyı azıcık aralasam da yılan gibi sürünerek bitişik odaya girsem ve döşemenin üzerinden başımı kaldırıp kızkardeşlerimle mürebbiyelerinden gürültü yapmamalarını rica etsem diyorum.[106]

Dün akşam Max yazdığım küçük otomobil öyküsünü[107] Baum'a okurken içimde beliren burukluk. Herkese karşı kapalıydım ve öykü okunurken çenemi düpedüz göğsüme bastırmıştım. Hatta iki elin birden girebileceği boşluklar içeren öyküde düzensiz cümleler; bir cümle tiz perdeden bir ses çıkarıyor, bir ötekisi pes perdeden, artık nasıl rastgelirse. İçi oyuk ya da takma bir dişe dilin sürtmesi gibi, bir cümle bir ötekisine sürtüp duruyor. Bir cümle öylesine çiğ bir başlangıçla yürüyüşe geçmiş geliyor ki, bütün öyküyü tatsız bir şaşkınlığa sürüklüyor. Max'a uykulu bir özenme (hafif yollu sitemler – güçlü sitemler) bir salıncak gibi öyküden içeriye salınıyor ve öykü bazen bir dans kursunun ilk dakikalarındaki görünümü andırıyor. Bunu şöyle açıklıyorum. Yeteneklerimi varlığımdan tümüyle çekip dışarı alabilmek için gerektiğinden az vaktim ve huzurum var. Bu yüzden, hep kopuk başlangıçlar dışında ortaya bir şey çıkarıp koyamıyorum, tüm otomobil öyküsü boyunca kopuk başlangıçlar. Bir ara büyücek bir bütün oluşturan, baştan sona derli toplu yürüyüp giden bir şey yazabilsem, öykü kesinlikle benden kopmaz, ben de içim rahat ve gözlerim açık, sağlıklı bir öykünün kan akrabası kimliğiyle okunurken ona kulak verebilirdim; ama şimdiki durumda öykünün her parçası yersiz yurtsuz ortalarda dolaşıyor ve beni ters yöne itiyor. – Ancak, bu açıklamam doğruysa yine de sevinirdim.

Goldfaden'in *Bar-Kochba*'sı. Bütün seyirci salonunda ve sahnede oyunun yanlış değerlendirilmesi.

Bayan Tschissik için yanımda bir buket getirmiş, üzerine «teşekkürlerimle» yazılı bir kartvizit iliştirmiştim, buketi kendisine yollayacağım anı gözlüyordum. Ne var ki oyun geç başlamış, Bayan Tschissik'in asıl rolünün de dördüncü perdede olduğunu söylemişlerdi. Sabırsızlıktan ve solabilecekleri korkusundan daha üçüncü perde sürerken (saat on biri bulmuştu) garsona çiçekleri ambalajından çıkarttırmıştım; bundan böyle yandaki bir masanın üzerinde duruyorlardı; büfede çalışan personel ve kafeteryanın bazı pespaye

gedikli müşterilerince elden ele uzatılıp koklanıyor, bense tasalanıp fena halde içerleyerek duruma seyirci kalmaktan öte bir şey yapamıyordum. Tutukevindeki asıl rolünü oynarken Bayan Tschissik'e sevgi duyuyor, ama yine de rolünü bir an önce bitirmesini içten içe bekliyordum. Nihayet perde sona erdi; ben, dalgınlıktan hemen fark edememiştim. Şefgarsonun uzattığı buketi acele kapanan perde arasından içeri aldı Bayan Tschissik; perdenin aralık kalan dar bir yerinde eğilip seyircileri selamladıktan sonra uzaklaştı ve bir daha dönmedi. Benim kendisine duyduğum sevginin kimse ayrımına varmamıştı; oysa ben bunu herkese göstermek, dolayısıyla Bayan Tschissik'in gözünde değerli kılmak istemiştim. Ne var ki, buketi pek gören çıkmamıştı. Bu ara saat on ikiyi geçmiş, herkes yorgun düşmüştü; zaten seyircilerden birkaçı önceden kalkıp gitmiş, önümde duran bardağı arkalarından fırlatacak olmuştum.

Bizim kurumdan Hıristiyan denetleyici Pokorny de benimle beraberdi. Başka zaman kendisinden hoşlandığım bu kişi şimdi bana rahatsızlık veriyordu. Ben onun sorunlarını değil, çiçekleri merak ediyordum; ayrıca, iyi değerlendiremediğini görüyordum oyunu; ama gereksinmediği bir yardımı kendisine zorla kabul ettirmeye ne vaktim vardı, ne içimde istek ve güç. Sonunda kendim sahnedeki oyuna pek dikkat etmediğim için utanmaya başladım. Beri yandan, Pokorny'nin yanımda bulunuşu Max'la doğru dürüst sohbet etmemi engelliyor, ileride kendisinden yine hoşlanacağımı ve benim bugünkü davranışımdan alınabileceğini düşünmek rahatımı kaçırıyordu.

Ama böyle tedirginliğe kapılan yalnız ben değildim; gazeteye yazdığı övgü nedeniyle Max da kendisini durumdan bir bakıma sorumlu görüyordu.[108] Bergmann'ın[109] eşliğindeki Yahudiler için vakit pek geç olmuştu. Bar Kochba Derneği'nin üyeleri derneğin adından dolayı oyuna gelmiş ve öyle anlaşılıyor ki, düş kırıklığına uğramışlardı. Bar Kochba'yı ancak oyundan tanıyan ben, hiçbir derneğe bu adı vermezdim. Salonun arkalarında pek dekolte akşamlık giysileri ve yanlarında sevgilileriyle iki tezgâhtar kız sağdan soldan yüksek sesle uyarılmış, ölüm sahneleri oynanırken gürültü yapmamaları sağlanmıştı. Derken sokaktaki seyirciler sahneyi pek az görebildiklerine içerleyerek, lokalin büyük camlarına elleriyle vurmaya başladılar.

Sahnede Kluglar eksikti. – Komik figüranlar. Löwy'nin deyişiyle «Yontulmamış Yahudiler». Kendilerine bir ücret falan ödenmeyen pazarlamacılar. Çokluk bütün işleri, aslında iyi niyetli gülüşlerini saklamak ya da bunun zevkini çıkarmak olan adamlar. Karşısında insanın gülmekten kendini zor alıkoyacağı sarı sakallı, tombul yanaklı birinin hayli komik bir sırıtışı vardı ve komikliğe sallanıp duran yapıştırma sakalın yapmacıklığı yol açıyordu; kuşkusuz, oyunda gülüşler öngörülmediği için, sakal yanakları gereği gibi çevreleyemiyordu. Bir başkası da ancak gülmek istediği vakit, ama o zaman da bol bol gülüyordu. Derken Löwy'nin oyunda aryalar söyleyerek ölmesi gerekiyor, alabildiğine yaşlı bu iki kişinin kollarında kıvranıyor, söylediği arya giderek yavaşlarken adamların kollarından sıyrılıp yere yıkılıyordu. Bu sırada, seyirciler tarafından görülmeksizin (görülmediklerini sanıyor kendileri) doyasıya gülebilmek üzere Löwy'nin arkasında iki adam baş başa veriyordu. Daha dün öğle yemeğinde bunu anımsar anımsamaz, gülmeden duramadım. Bayan Tschissik, kendisini görmek için tutukevine gelen sarhoş Roma valisinin (Pipeslerin oğlu) başından tolgasını çıkarıp kendi başına geçirecekti. Tolgayı valinin başından alınca, katlanmış bir havlu düştü içinden. Anlaşılan Pipes, başını pek fazla vurduğu için havluyu tolganın içine yerleştirmişti; sahnede tolganın başından çıkarılıp alınacağını bilmesi gerekiyordu, öyleyken sarhoşluğunu unutarak sitemle Bayan Tschissik'e baktı.

Güzel bir şahne: Bayan Tschissik, Romalı askerlerin ellerinin altında (askerleri ilkin çekip kendisine yaklaştırmak zorunda kalmıştı kuşkusuz, çünkü besbelli askerler Bayan Tschissik'e ellerini sürmekten çekiniyorlardı) sağa sola kıvrılıp kayıyordu; üç askerin devinimlerinin, Bayan Tschissik'in özen ve becerisiyle aryanın melodisine şöyle böyle, ama ancak şöyle böyle uyması sağlanıyordu. Messias'ın ortaya çıkışını bildiren arya ve Bayan Tschissik'in seyirciyi yadırgatmaksızın salt ustalığıyla keman yayını oynatarak sözde harp çalışı. Bir gelen oldu mu, acıklı aryasına ara verip ayak değirmenine seğirtiyor ve bir işçi şarkısı söyleyerek değirmeni döndürüyor, derken yine aryasına ve ardından yine değirmene koşuyordu. Papus kendisini görmeye geldiği zaman uykuda söylediği arya; kırpıştırılan bir göz gibi ağzı açılıyor ve ağız köşeleri göz pınarlarını anımsa-

tıyordu. Beyaz tülle de siyah tül içindeki kadar güzeldi Bayan Tschissik.
Bayan Tschissik'te ilk kez gördüğüm jestler: Elin pek de iyi oturmamış korsedeki çukurluğa bastırılışı; alay ederken, hele alay ettiği kimseye sırtını dönerken omuz ve kalçalarını şöyle bir silkişi.
Bir evi çekip çeviren bir anne gibi bütün oyunu yönetti Bayan Tschissik; herkese suflörlük yaptı, ama kendisi asla bocalamadı, figüranlara öğretmenlikte bulundu, şöyle yapın, böyle yapın diye dil döktü, gerekirse itip kaktı onları; kendisi görünmediği zaman tiz sesi sahnede koro halinde söylenen güçsüz aryalara karıştı; figüranların ikide bir az kalsın devirecekleri paravanaya (son perdede paravana bir hisarı oluşturuyordu) sahip çıktı, ayakta kalmasını sağladı.
Çiçek buketiyle kendisine duyduğum sevgiyi biraz olsun doyuma kavuşturabileceğimi ummuştum, ama boşuna umuttu, çünkü ancak edebiyatla uğraşmanın ya da Tschissik'le yatmanın bana sağlayabileceği bir şeydi bu. Söz konusu gerçeği bilmediğimden bunları şimdi not ediyor değilim; uyarıları sık sık kayda geçirmek belki iyidir, onun için.

7 Kasım 1911, Salı

Dün oyuncular Bayan Tschissik'le kesin olarak buradan ayrılıp gitti. Akşam kafeteryaya kadar Löwy'ye arkadaşlık etmiş, ancak dışarıda bekleyip içeri girmeyerek Bayan Tschissik'le karşılaşmak istememiştim. Ama ben dışarıda aşağı yukarı gezinirken, onun kapıyı açarak Löwy ile kafteryadan çıktığını gördüm, selam vererek kendilerine yaklaştım; yolun orta yerinde yüz yüze geldik. Bayan Tschissik kendine özgü aksanıyla iri, ama doğal sözcüklerle buketim için teşekkür etti; buketi benim yolladığımı yeni öğrenmişti. Demek bu konuda kendisine bir şey söylememişti yalancı Löwy. Üzerinde koyu renk kısa kollu ince bir bluzdan başka giysi bulunmadığı için üşüteceğinden korktum, kafeteryadan içeri girmesini rica ettim. Hayır, dedi Bayan Tschissik, üşütmezmiş, çünkü bir şal varmış omzunda. Ben göreyim diye de şalı biraz çekip yukarı aldı, sonra göğsünün üzerinde daha bir sıkıca kavuşturdu. Doğrusu hastalanacak

diye korkmadığımı, yalnızca kendisine karşı duyduğum sevginin zevkini çıkarmak istediğimden böyle davrandığımı söyleyemezdim; dolayısıyla, yine hastalanacak diye korktuğumu açıkladım.

Bu arada kocası, küçük kızı ve Bay Pipes de kafeteryadan çıkıp gelmişti ve öyle gürülüyordu ki, Löwy'nin beni inandırmaya çalıştığı gibi Brünn'e gidecekleri hiç kesin değildi; hatta Pipes, Nürnberg'e gitmeyi kafasına koymuştu. Hepsinden iyisi buydu ona göre, sergileyecekleri oyunlar için Nürnberg'te bir salon bulmak kolaydı, Yahudi cemaati de daha genişti, hem Leipzig ve Berlin'e de pek rahat gidilebilirdi oradan. Hani bütün gün bu iş üzerinde konuşup görüşmüşlerdi, dörde kadar uyuyan Löwy ise onları düpedüz bekleterek yedi buçuk trenini kaçırtmıştı. Bu durumda kafeteryaya girip bir masaya oturduk; ben, Bayan Tschissik'in karşısına geçtim. Kendimi göstermek istiyordum ki, aslında zor sayılmazdı bu; tren tarifesi üzerinde biraz bilgi sahibi olmam, istasyonları birbirinden ayırabilmem, Nürnberg mi, Brünn mü konusunda bir karara varılabilmesini sağlamam, oyunda canlandırdığı Bar Kochba gibi davranan ve yaygarasına Löwy'nin kasten olmasa da pek mantıklı bir yola başvurarak temposu çok hızlı, kesintilere uğratılmayan, bana hiç değilse biraz önce hayli anlaşılmaz gelen orta güçte bir boşboğazlıkla karşılık verdiği Pipes'i susturmam yeterdi bunun için. Ama ben kendimi gösterecekken sandalyemde sinmiş oturuyor, gözlerimi Pipes ile Löwy arasında dolaştırıyordum; zaman zaman gözlerim Bayan Tschissik'in gözlerine ilişiyor, ama Bayan Tschissik bir bakışla bana yanıt vermeye kalktı mı (örneğin, Pipes'in telaşlı durumundan ötürü bana gülümsemeden edemiyordu), gözlerimi kaçırıyordum. Saçma da değildi böyle yapışım; onunla aramızda, Pipes'in telaşlı durumundan kaynaklanan bir gülümseme söz konusu olamazdı. Bunun söz konusu olmayacağı kadar ciddiydim Bayan Tschissik'in yüzüne karşı ve bu ciddilikten pek yorgun düşmüştüm. Bir şeye gülmek istesem, onun omuzlarının üzerinden *Bar Kochba*'da valinin karısı rolünü canlandırmış şişman kadını seyrederdim. Ama doğrusu ciddi olarak da bakamazdım Bayan Tschissik'in yüzüne, çünkü bu kendisini seviyorum demeye gelirdi. Hatta bütün masumluğu içinde arkamda oturan oğlu Pipes bile bunu sezerdi o vakit. Bu da

gerçekten işitilmedik bir şey olurdu. Genellikle on sekizinde görünen benim gibi genç biri, Café Savoy'daki akşam müşterilerinin önünde, sağda solda dikilen garsonların ortasında, masa başındaki yemeğe davetli oyuncuların karşısında, pek kimsenin şirin bile demeyeceği, on ve sekiz yaşlarında iki çocuk sahibi olup kocası yanı başında oturan saygınlık ve tutumluluk örneği otuz yaşındaki bir kadına, elinde tutsağı bulunduğu aşkını ilan ediyor ve işin asıl tuhaf yanı –kimse bu tuhaflığın farkına varmayacaktır artık– kadın, genç ve evlenmemiş de olsa değişmeyecek bir davranışla hemen yine kendisinden el çekiyor. Tüm başıma gelenlere karşın içimde bir sevgi, dünyevî olmayan, ama dünyevî nesnelere yönelik bir sevgi duyabilmeme teşekkür mü etmeliyim, yoksa lanet mi?

Güzelliği dün üzerindeydi Bayan Tschissik'in. Minyon ellerin, hafif parmakların ve adeta haddeden çekilmiş kolların normal güzelliği; kollar öylesine kusursuz ki, gürünümlerindeki alışılmamış çıplaklık bile vücudun başka yerlerini akla getirmiyor. Havagazı ışığının pırıl pırıl aydınlattığı iki yana ayrılmış saçlar. Ağzın sağ köşesini çevreleyen biraz kirlice ten. Sanki çocuksu bir yakınmayla açılıyor ağız, alt ve üstte narin körfezler oluşturuyor; insan sözcüklerdeki seslilerin ışığını çevreye yayan ve temiz kenar çizgilerinin dil ucuyla yitip gitmesini önleyen bu güzel telaffuzun ancak bir kezliğine başarılabileceğini düşünüyor ve başarının sürekliliği karşısında şaşırıyor. Şimdiye kadar gördüğüm gibi pudra sürülmesinden nefret ederim; ama bu beyaz renk cilt üstünde alçaktan süzülen biraz bulanık süt rengi, pudradan kaynaklanıyorsa, o zaman herkes buyurup pudra sürebilir. İki parmağını ağzının sağ köşesinde tutmaktan hoşlanıyor Bayan Tschissik; belki parmakların uçlarını ağzından içeri götürdü, hatta belki bir kürdan soktu ağzına; doğrusu bu parmaklara dikkatle bakmadım; ancak, bana öyle geldi ki, sanki Bayan Tschissik bir kürdanı oyuk bir dişten içeri sokmuş da, bir çeyrek saat kadar bulunduğu yerde öylece bırakmıştı.

—

8 Kasım

Fabrika dolayısıyla bütün gün avukatın yanındaydım[110].

—

Sadece sevgilisinin koluna girmiş yürüdüğü için rahatlıkla çevresine bakınan kız.

—

Karl'ın yanındaki daktilo kız, bana bir buçuk yıl önce Paris'in Odéon Tiyatrosu'nda Manette Salomon rolünde sahneye çıkan oyuncuyu anımsattı.[111] En azından otururken. Yünlü kumaş altında sıkışan, dikine olmaktan çok enine ve yumuşak bir göğüs. Ağza kadar geniş, ama sonra hızla daralan bir yüz. Saçların bakımlılığına karşın ihmal edilmiş doğal bukleler. Güçlü bir vücutta hamaratlık ve iç rahatlığı. Şimdi anlıyorum ki, söz konusu anımsamayı pekiştiren bir şey de, onun yoğun bir şekilde çalışması (yazı makinesinin harf çubukları –oliver sistemi– eski zamanlardaki örgü şişleri gibi uçarcasına hareket ediyordu), bu arada sağa sola seğirtişi, ama sanki Manette Salomon'u kendi içinde barındırıyormuş gibi yarım saatlik bir sürede ağzından ancak birkaç söz çıkışıydı.

—

Avukatın bürosunda beklerken daktilo kızlardan birini süzdüm ve tüm bakmalarıma karşın yüzü saptamanın ne denli güç olduğunu düşündüm. Kabartılmış olup dört bir yanda aynı uzaklığı koruyarak baştan çevreye taşan saçlar ve çokluk fazla uzun görünen düz burun arasındaki ilişki özellikle aklımı karıştırdı. O anda bir evraka göz gezdiren kızın ilginç bir dönüş hareketini görünce daldığım düşüncelerle kendisine yabancı kaldığımı, bu yabancılığın serçe par-

mağımla kostümüne dokunmuşum gibi büyüklüğünü gözlemlemek beni adeta şaşırttı.

—

Anlaşmayı okuyan avukat, ilerdeki olası eşimle olası çocuklarımın söz konusu edildiği bir yere gelince, karşımda iki büyük, bir de küçük sandalyesi bulunan bir masa gördüm. Bu sandalyeleri ya da rasgele başka üç sandalyeyi kendim, eşim ve çocuğumla doldurmaya asla gücüm yetmeyeceğini aklımdan geçirir geçirmez, böyle bir mutluluğa karşı daha baştan öylesine umutsuzca bir özlem duydum ki, içimdeki uyarılmış aktifliğin dürtüsüyle, anlaşmanın uzun süren okunuşu sırasında tek olarak kalan sorumu avukata yönelttim; soru, anlaşmanın okunması bitmiş büyücek bir bölümünü hiç anlamadığımı açığa vurdu.

—

Vedanın devamı: Kendimi adeta onun baskısı altında hissettiğimden, Pipes'in koyu benekleri içeren çentikli diş uçları dikkatimi çekti özellikle. Sonunda aklıma yarı buçuk bir buluş geldi: «Ne diye aynı trenle doğru Nürnberg'e gidesiniz?» diye sordum. «Niçin daha küçük bir ara istasyonda bir iki temsil vermeyesiniz?» «Peki, böyle bir istasyon biliyor musunuz?» diye sordu Bayan Tschissik. Soruşu hiç de benim şimdi yazdığım gibi sert değildi ve soruyu yöneltmekle beni kendisine bakmak zorunda bırakmıştı. Sahnedeki Avrupalı giysisinin içinde kemikli ve nerdeyse kaba yapısına karşın vücudunun masa üstünde görünen kısmında, yuvarlak omuzlarının, sırtının ve göğsünün birleşerek oluşturduğu bütünde bir yumuşaklık vardı. Ben, «Pilsen» diyerek bir gülünçlükte bulundum. Kafeteryanın bitişik masada oturan gedikli müşterileri Teplitz'i önerdiler, ki bu da akla pek uygundu. Hangi ara istasyon olursa olsun Bay Tschissik'in kabulüydü, yalnızca küçük çaptaki girişimlere güven duyan biriydi Bay Tschissik. Birbirlerinden habersiz, bu konuda Bayan Tschissik de kocası gibi düşünüyordu, hatta sağdan soldan bilet ücretlerini

sorup öğrenmeye çalıştı. Karı koca ikide bir, geçinecek kadar para kazansınlar yeter ki, ötesini aramayacaklarını belirttiler. Kız yanağını annesinin koluna sürtüp duruyordu; elbet kızın kendisi hissetmiyordu ama, onun bu davranışı erişkin bir insanda, gezgin oyuncu bile sayılsalar anne ve babasının yanındayken bir çocuğun başına bir kötülük gelemeyeceği, gerçek tasa ve kaygıların yere bu kadar yakın bir yükseklikte değil, ancak büyüklerin yüz hizasında eğleşeceği gibi çocuksu bir izlenim uyandırıyordu. Ben mola vermek için seçecekleri ara istasyonun Teplitz olmasını pek istiyordum, bu durumda kendilerine Dr. Polacek'e[112] yazılmış bir tavsiye mektubu verip bir yardımda bulunabilecektim. Böyle bir tavsiye mektubuyla Dr. P.'den Bayan Tschissik'le ilgilenmesini rica edebilirdim. Söz konusu üç kent arasında bir kura düzenleyip çekim işini de canla başla kendisi üstlenen Pipes'in itirazları arasında kuradan üç kez ard arda Teplitz çıktı. Bitişik masaya yürüyüp heyecanla tavsiye mektubunu yazdım. Dr. P.'nin adresini öğrenmek üzere eve gitmem gerektiğini bahane ederek oradakilerden izin isteyip kalktım; oysa adres aslında gereksizdi, hem evde de onu kimsenin bildiği yoktu. Löwy bana eşlik etmek üzere hazırlanırken ne yaptığımı bilemez durumda Bayan Tschissik'in eli, kızının da çenesiyle oynadım.

9 Kasım 1911

Önceki gün görülen düş:

Hep tiyatroda geçti; bazen yukarıda galeride, bazen sahnede bulunuyordum. Birkaç ay önce kendisinden pek hoşlandığım bir kız da vardı sergilenen oyunda. Dehşete kapılmış, sandalyenin arkalığına tutunurken esnek vücudu gerildi; galeriden bir erkek rolünü canlandıran kızı gösterdim, yanımdaki arkadaş beğenmedi. Perdenin birinde dekor öylesine yüklüydü ki, ne sahne, ne seyirci salonu, ne karanlık, ne ramp ışığı görülebiliyordu; adeta bütün seyirciler kalabalık gruplar yapmıştı sahnede ve sahne Altstädter Ring'i canlandırmaktaydı; galiba Alstädter Ring'in Niklas Sokağı'nın ağzından

bakıldığı zamanki manzarasıydı. Bu yüzden vilayet ve belediye binası saatinin önündeki alanın ve Der kleine Ring'in görülmemesi gerekiyorken, yine de sahnenin hafif dönüşleri ve sahne zemininin hafifçe sallanması sonucu, örneğin Kinsky Sarayı'ndan başlayarak Der kleine Ring baştan aşağı seçilebilmekteydi. Elden geldiği kadar dekorun bütününü sergilemekten başka bir amacı yoktu bunun; madem bir kez öylesine mükemmel ortadaydı, tüm yeryüzünde ve gelip geçmiş zamanlar içinde en güzeli sayılacağını pekâlâ fark ettiğim dekordan birazını bile gözden kaçırmam doğrusu pek yazık olurdu. Karanlık sonbahar bulutları ışık durumuna egemendi. Alanın güneydoğu köşesindeki renkli pencere camlarından bazısına yer yer güneş ışığı vurmuştu. Her şey doğal büyüklüğünde ve kendini en ufak şekilde ele vermeyecek gibi yapıldığından, pencere kanatlarının hafif rüzgârda açılıp kapanması, ama evlerin yüksekliği nedeniyle hiç ses işitilememesi insanın üzerinde duygulandırıcı bir izlenim bırakıyordu. Alan hayli yokuş aşağı, kaldırım nerdeyse siyahtı. Tein Kilisesi yerli yerinde duruyordu, ama karşısına küçük bir imparator sarayı kondurulmuştu. Alanda anıt adına ne varsa, sarayın avlusunda büyük bir düzen gözetilerek bir araya toplanmıştı: Meryem Ana Sütunu, vilayet ve belediye binası önünde benim şimdiye kadar hiç görmediğim eski bir çeşme, sonra Niklas Kilisesi'nin önündeki çeşme, ayrıca Hus Anıtı için temel kazısının etrafına çekilmiş tahta perde.

Sergilenen olay –seyirci salonunda yalnızca bir oyunlaştırma karşısında bulunulduğu akıldan çıkar çokluk, hele sahnede ve kulislerde bunun haydi haydi böyle olduğu unutulur–, imparatorun verdiği bir şölen ve o sırada kopan bir devrimdi. Devrim o denli büyüktü ve alanda bir aşağı, bir yukarı öylesine kalabalık topluluklar devindiriliyordu ki, belki asla Prag'da gerçekleşmemiş, Paris'e özgü bir şey iken anlaşılan salt dekor dolayısıyla Prag'a taşınmıştı. Şölenden ilkin bir şey görülememesine karşın saraydakilerin arabalara binip bir şölene gittiği, bu arada da devrimin patlak verip halkın saraya girdiği kuşkusuzdu. Derken ben, dış avludaki çeşmelerin saçakları üzerinden dışarı attım kendimi; ama saray sakinleri bir daha saraya dönemeyecekti. O anda Eisen Sokağı'ndan çıkan saray arabaları

doludizgin yaklaştı; öyle ki giriş kapısının hayli uzağında fren yapmak zorunda kaldılar ve hiç kımıldamayan tekerlekleriyle yolda bir boy sürüklendiler. Festivallerde ve geçit törenlerinde karşılaşılıp üzerlerinde canlı nesnelerin sergilendiği arabalara benziyorlardı, yassı ve uzun şeyler olup çepçevre çiçek buketleriyle donatılmışlardı; dört bir yanlarından sarkan renkli kumaşlar tekerleklerin üzerini örtüyordu. Buna karşın telaşlarındaki dehşet ifadesi açıkça belli olmaktaydı. Saray kapısının önünde şahlanan atlar, adeta bilinçsiz bir yay çizerek arabaları Eisen Sokağı'ndan saraya çekip getirmişti. Tam o sırada bir sürü insan önümden geçerek alana doğru akın akın seğirtmeye koyuldu. Söz konusu sokaktan tanıdığım, ama belki de buraya yeni gelmiş seyircilerdi çoğu. Aralarında bana yabancı görünmeyen bir de kız vardı, ama kim olduğunu söylemeyeceğim. Sırtına sarıya çalan kahverenginde pötikareli bir pelerin geçirmiş ve sağ elini cebine daldırmış şık giyimli genç bir adam yürüyordu yanında; birlikte Niklas Caddesi'ne doğru indiler. Derken hiçbir şey seçemez oldum.

—

Bir yerde Schiller şöyle der: «Önemli olan (ya da buna benzer bir söz) duygunun karaktere dönüşümünü sağlayabilmektir.»

—

11 Kasım 1911, Cumartesi

Dün bütün öğle sonrası Max'ta, *Schönheit hässlicher Bilder*'e alınacak yazıların sırası belirlendi. İçim rahat değil. Ama Max da işte böyle zamanlar beni hepsinden çok seviyor ya da pek bir işe yaramadığımın böylesi zamanlar hepsinden açık seçik bilincine vardığım için bende bu izlenim uyanıyor. Ama hayır, Max beni gerçekten daha çok seviyor o zaman. Kitaba benim *Brescia*'yı da almak istiyor. Varlığımdaki bütün iyi güçler diretiyor buna karşı. Kendisiyle bugün Brünn'e[113] gitmeliydim, içimdeki tüm kötülük ve güç-

süzlükler beni bundan alıkoydu; çünkü yarın gerçekten iyi bir şeyler yazabileceğime inanmıyorum.

—

Özellikle kalçaları işçi önlükleriyle gergin sarılmış kızlar. Löwy ve Winterberg firmasında bugün öğle öncesi böyle bir kız; yalnız kalçasında bir araya gelen önlüğün parçaları normaldeki gibi birbiriyle kavuşmayarak biri öbürsünün üzerinden geçip gidiyor, dolayısıyla kız bir çocuk gibi kundaklanmışa benziyordu. Tıpkı cinsel bir isteğe doyum sağlanırcasına kundakların ve yatak yorganların içine tıkılıp çeşitli bağlarla bağlanan süt çocuklarının, farkına varmadan üzerimde bıraktığına benzer erotik bir izlenim.

—

Edison, Amerika'da kendisiyle yapılan bir söyleşide Bohemya'ya yaptığı bir geziden söz açtı; öyle sanıyormuş ki, Bohemya'nın hayli yüksek gelişim düzeyi (banliyölerde geniş sokaklar, evlerin önünde küçük bahçeler varmış ve ülke içinde bir yerden bir yere gidilmeye görsün, inşa halinde fabrikalar göze çarpıyormuş) Amerika'ya göç eden Çeklerin sayısının kabarıklığından ve oradan tek tek dönenlerin yeni bir çalışma azmini de yanlarında taşıyıp ülkeye getirmelerinden kaynaklanıyor.

—

Ortadan kaldırılmalarını aslında görev bilmem gereken kötü durumları (örneğin, evli kızkardeşimin kendi açısından mutlu, benim açımdan ise yürekler acısı yaşamını) nasılsa öyle bıraktığımı bir fırsatla sezer sezmez, kol kaslarımdaki his bir an için kayboluyor.

—

İçimde varlığından kuşku duyulmayacak ne çok şey varsa, yavaş yavaş bir araya toplayacağım hepsini; sonra varlığına inanılabilecek, ardından da varlığı olası şeyleri vb. İçimde varlığından kuşku duyulmayacak duygulardan biri, kitaplara karşı açgözlülüğümdür; kendilerini ele geçirmeye ya da okumaya değil, daha çok görmeye, bir kitapçı vitrininde sergilendiklerinden emin olmaya yönelik bir açgözlülük. Bir yerde aynı kitabın birden çok nüshası varsa, her biri tek tek beni sevindiriyor. Midemden kaynaklanan bir açgözlülük, yanlış yola kanalize edilen bir iştah adeta. Kendi kitaplarım bana pek kıvanç vermiyor, oysa kızkardeşiminkileri görünce gülmeye başlıyor yüzüm. *Ama bunları* ele geçirme isteği kıyaslanmayacak ölçüde güçsüz, nerdeyse yok gibi bir şey.

—

12 Kasım 1911

Pazar. Dün Richepin'in Rudolfinum'da[114] konuşması: «La légende de Napoléon.» Salon hayli boş. Adeta konuşmacının nasıl davranacağını anlamak için küçük giriş kapısından kürsüye giden yol üzerine büyük bir piyano yerleştirilmiş. Konuşmacı içeri giriyor ve gözü dinleyicilerde, en kısa yoldan kürsüye ulaşmak istiyor, ansızın piyanonun önünde buluyor kendini, bir an şaşırıyor, sonra yumuşak bir devinimle piyanonun çevresini dolanıyor. Konuşmasını bitirirken coşuyor iyice, çoktan piyanoyu unutuyor; zaten konuşma sırasında piyanonun hiç sesi çıkmamıştır. Konuşmacı ellerini göğsü üzerinde tutuyor, dinleyicilere olabildiğince geç döndürmek istiyor arkasını, bu yüzden yana doğru zarif birkaç adım atıyor, tabii bu arada piyanoya tosluyor, açık alana çıkması için parmak uçlarına basıp belini biraz bükerek piyanonun yanı başından geçmesi gerekiyor. Hiç değilse böyle yapıyor Richepin. Enine boyuna, göbekli ve ellisinde bir adam. Çepçevre girdaplar yapan, ama dağınık denemeyecek sert saçları (Daudet'ninkiler gibi örneğin) başının üzerine sıkıca bastırılmış. Kaba bir burnu olan ve burna uyum içinde kırış kırış geniş bir yüz taşıyan, burun deliklerinden sanki beygirlerin soluyuşu gibi güçlü bir hava girip çkan ve bunun artık aşılamayıp daha uzun süre

varlığını koruyacak son yüz ifadesi olduğu çok iyi bilinen tüm yaşlı güneyliler gibi, Richepin'in yüzü de bana, pek doğal bir büyümeye terkedildiği kuşkusuz sakal gerisinde bir İtalyan kadının yüzünü anımsattı.

Richepin'in arkasında kalan yeni boyanmış orkestra yükseltisinin açık gri rengi insanı şaşırtıyordu ilkin. Saçlarının beyazı gri renge bayağı yapışıp kalıyor, bir karşıtlığın doğmasını önlüyordu. Başını arkaya doğru eğdiğinde renk devingenlik kazanıyor, baş adeta rengin içine gömülüp kayboluyordu. Ancak ortalara doğru dinleyicilerin dikkatinin konuşma üzerinde iyice yoğunlaşması ve özellikle şiirler okunurken siyah giysili uzun boylu vücuduyla ayağa kalkıp ellerinin kıvrak devinimleriyle dizeleri yöneterek gri rengi kovmaya çalışmasından sonra söz konusu aksaklık kayboldu. – Başlangıçta az kalsın ne yapacağını bilemez bir duruma düşecekti, dört bir yana işte öylesine komplimanlar yağdırıyordu. Elli yedi yerinden yara almış tanıdık bir Napolyon askerinden söz açarken, adamın vücudunun üst kısımlarındaki renk çeşitliliğini, ancak o sırada salonda bulunan dostu Mucha[115] gibi bir büyük renk ustasının taklit edebileceğini söyledi.

Podyumdaki insanlar tarafından etkilenişimde bir ilerlemenin varlığını fark ettim. Kendi acı ve tasalarımı düşündüğüm yoktu; kenetlenmiş ellerim dizlerimin arasında, koltuğun sol köşesine, ama aslında konuşmanın içine sıkışmış oturuyordum. Tıpkı yatağına aldığı körpe kızların Kral Davud üzerinde uyandırmış olması gereken etkiyi, Richepin'in benim üzerimde uyandırdığını hissettim. Hatta Napolyon'un hafiften bir görüntüsü belirdi kafamda ve derken hayal gücümün sistemli çalışmasının sonucu olarak Napolyon kapıdan sahneye girdi; oysa kürsünün ya da orgun içinden çıkıp gelebilirdi. O anda tıklım tıklım dolu salonu ezip geçti. Ne kadar yakınında bulunuyorsam da, onun insan üzerinde yapacağı etkiden asla kuşku duymamıştım ve gerçekte de duymazdım. Belki Richepin'deki gibi kılık kıyafetindeki tüm gülünçlüğü fark eder, ama aldırmazdım buna. Oysa çocukken ne çok serinkanlıydım. İnsanı etkileme gücünden yoksunluğunu kanıtlayabilmek için, imparatorla yüz yüze gelmeyi sık sık dileyip dururdum. Bu da cesaretten değil, serinkanlılıktandı.

Bir odada konuşur gibi şiir okuyordu Richepin. Savaşların eli kolu bağlı bir seyircisi gibi masanın üzerine vuruyor, kollarını ileriye uzatıp sallayarak askerî birliklere salonda yol açıyordu.
Havaya kaldırdığı bayraklaşmış koluyla, «İmparator!» diye bağırıyor ve sonra yeniden bağırarak buna aşağılardan, ovadaki bir ordudan gelen bir yankı havasını veriyordu. Tam bir savaşı anlatıyordu ki, bir yerde döşemeyi delip geçen bir ayak sesi işitildi; sonradan anlaşıldı ki, bu ayak onun kendi ayağıdır ve hiç de pek ileri gitmeyi göze alamamıştır. Ama Richepin umursamamıştı bunu. – Gérard de Nerval çevirisinden okuyup pek değer verdiğini söylediği Les Grenadiers şiirinde[116] hepsinden az alkış topladı. – Gençliğinde mezarı yılda bir kez açılarak, önlerinden alay alay geçen gazilere Napolyon'un tahnit edilen yüzü gösterilmiş; yüzün şişkinliği ve yeşilimsi rengi nedeniyle hayranlıktan çok dehşet verici bir manzaraymış bu; dolayısıyla, mezar açma âdeti sonradan bırakılmış. Ama Richepin küçükmüş henüz ve Afrika'da savaşan büyük dayısının kollarında bulunuyormuş, işte o zaman görmüş Napolyon'un yüzünü; kumandan, dayısı için özel olarak mezarı açtırmış.
Okuyacağı bir şiiri (coşkulu kişilerde her vakit var olması gereken şaşmaz bir belleği var) uzun süre önceden haber veriyor, üzerinde konuşuyor bunun, dizeleri böylelikle önceden küçük bir deprem etkisiyle donatıyor. Hatta ilk şiiri okumaya başlamadan önce onu bütün coşkusuyla okuyacağını söyledi. Ve okudu da.
Son şiirde işi ileriye götürerek birden dizeleri okumaya koyuldu (Victor Hugo'nun dizeleri), ağır ağır doğrulup kalktı ayağa, şiiri okuyup bitirdikten sonra da yerine oturmadı; okurken başvurduğu büyük jestleri yavanlığının bütün gücüyle alıkoyup bırakmadı. Bin yıl sonra da cesedindeki her zerreciğin, yeter ki bu zerrecikler bir bilince sahip olsun, Napolyon'un çağrısına uyacağına ant içerek sözlerini bitirdi. Birbirini hızla izleyen boşalımlarıyla kısa soluklu Fransızca, en masum hazırlıksız söyleyişlere bile diretiyordu; Bay Richepin'in günlük yaşamı güzelleştiren ozanın hayal gücünden söz açar gibi söz açışı, kendi sanrılarından (gözler elde olmadan alabildiğine açılıp uzaklara dikilmiş) konuşması vb. bile bu direnişi kıramadı. Bu arada gözlerini bazen elleriyle kapıyor, ardından parmaklarını birer birer çekip alarak yine açıyordu. – Kendisi orduda hiz-

met etmiş, dayısı Afrika'da, dedesi Napolyon'un yanında savaşmıştı; hatta bir marştan iki dize söyledi. – 13 Kasım 1911. Ve bugün öğrendiğime göre, altmış iki yaşında.

14 Kasım 1911, Salı

Dün, Brünn'deki dinleti saatinden dönen Max'ın yanında,
Öğleden sonra uykuya dalarken. Ağrısız başımı kuşatan sağlam kafatası sanki daha içerlere çekilmiş de beynin bir bölümünü dışarda bırakmış, ışık ve kasların sere serpe oyununa terketmişti.

—

Sarımtırak ışıklı bir güz sabahı uyanmak. Nerdeyse kapalı pencere aralığından dışarı çıkmak, aşağıya düşmeden önce açılıp uzanmış kollar, kümbet yapmış karın ve geriye doğru bel vermiş bacaklarla eski zaman teknelerinin burunlarındaki heykeller gibi camların önünde süzülmek.

—

Uykuya dalmadan önce. Anlaşılan kötü bir şey bekâr kalmak, bir akşam insanlar arasında geçirilmek istendi mi, yaşlı bir adam olarak onurunu güçlükle koruyup başkalarından kendisine kapılarını açmasını istemek, bir elinde yiyecekle kendini eve taşımak, gönül rahatlığıyla tembel tembel kimseyi bekleyememek, ancak zahmetle ya da kızgınlıkla bir kimseye armağanlar verebilmek, başkalarıyla kapı önünde vedalaşmak, asla yanında eşiyle merdivenleri tırmanamamak, hastalanmak ve yatakta kalkılıp oturulabiliyorsa tek avuntu olarak pencereden dışarısını seyretmek, odasında hep başkalarının odalarına açılan ara kapılar bulunmak, hısım ve akrabalarının yabancılığını duyumsamak, ilkin anne ve babanın izdivacı, bunun etkisi geçince kendi evliliği sayesinde yakınlarıyla dost kalabilmek, başkalarının çocuklarına hayran hayran bakmak ve kendisiyle birlikte büyüyen bir aile olmadığı için hep benim yok diye yineleyememek,

değişmeden sürüp giden bir yaşlılık duygusu içinde yaşamak, hal ve davranışında çocukluk anılarındaki bir ya da birkaç bekârı kendine örnek almak. Bütün bunlar doğru; ancak, bu arada içine kolay düşülen bir hata vardır, gelecekteki acı ve ıstıraplar insanın önünde öylesine geniş bir alana açılıp yayılır ki, bakışlar üzerlerinden geçip giderek hayli ötelere uzanır ve bir daha dönüp gelmez geriye. Oysa gerçekte er geç ortada kalacaktır insan gerçek bir vücut ve gerçek bir kafayla, yani elleriyle dövmek için bir alınla.

—

Şu anda *Richard ve Samuel* için bir giriş taslağını kaleme almayı deneme.

—

15 Kasım 1911

Daha dün akşam yorganı kaldırıp yatağa uzanırken, bir önsezi vardı içimde, sanki hepsini toplu olarak elimde tutuyormuşum gibi bir kez daha yeteneklerimin tümüyle bilincine vardım; söz konusu yetenekler göğsümde bir gerilimin doğmasına yol açtı, kafamın içini tutuşturdu; kalkıp çalışmaya koyulamadığımdan kendimi avutmak için kısa bir süre şu sözü yineleyip durdum: «Sağlığa yararlı bir şey olmaz! Sağlığa yararlı bir şey olmaz!» Ve uykuyu, adeta gözle görülür bir niyetle başımın üzerine çekmek istedim.
Aklıma siperli bir kasketi getirdim hep, güçlü bir kavrayışla çekip alnıma indirdim siperini. Dün ne çok şey yitirdim. Dar kafamın içini nasıl da sıkıştırdı kan! Salt yaşamımı sürdürebilmem için gerekli güçleri önüne geçeceğim diye harcayıp durduğum, kendisinden her şey beklenebilecek kan!

—

Kesin bir şey varsa, önceden bir özgüven duygusuyla kelime kelime

ya da rastgele, ama kesin sözcükler halinde içime doğan esinleri masa başında kaleme almak istemeye göreyim, asıllarından hiçbir şey unutmamamışken, yine de hepsi yavan, aykırı, duruk ve tüm çevre için engelleyici niteliğe bürünüyor. Kuşkusuz, bunun başlıca nedeni şu: Kâğıt ve kalemden bağımsız, ne denli özlesem de özlemekten çok korktuğum yücelme anlarında, ancak böylesi anlarda iyi bir şey doğabiliyor içimde; ama o zaman da bu öylesine bir zenginlik taşıyor ki, tümünü ele geçirmekten ister istemez vazgeçiyor, yani körü körüne, gelişigüzel elimi atarak buluşların seli içinden her seferinde ancak bir tutam bir şey alabiliyorum, dolayısıyla düşünüp taşınarak kendilerini kâğıda dökerken içlerinde yaşadıkları bolluğa kıyasla bir hiçten öteye geçmiyor aldıklarım ve söz konusu bolluğu çekip yakına getirme gücünü gösteremiyor, onu boş yere cezbetmeye çalıştığı için de kötü ve rahatsız edici bir nitelik taşıyor.

—

16 Kasım 1911

Bugün öğleyin uykuya dalmadan – ama uykuya da dalmadım hiç – balmumundan bir kadın, vücudunun belden yukarısıyla üzerime abanmıştı. Yüzü, yüzümün üzerinde arkaya doğru eğilmiş duruyor, sol kolu dirsekten alt kısmıyla gösüme bastırıyordu.

—

Üç gecedir süren uykusuzluk, birazcık çalışayım desem gücüm hemen tükeniveriyor.

—

Eski bir not defterinden: «Sabah altıdan beri ders çalıştıktan sonra, şimdi akşam vakti sol elimin kısa süredir sağ elimin parmaklarını bir acıma duygusuyla kavramış tuttuğunu gördüm.»[117]

18 Kasım 1911

Dün fabrikada. Tramvayla döndüm; ayaklarımı uzatıp bir köşede oturmuştum. Dışarıda insanlar, dükkânların yakılmış ışıkları, geçtiğimiz viyadüklerin duvarları, insanların sonu gelmeyen sırt ve yüzleri, banliyönün alışveriş caddesi, daha sonra evlerine dönenlerden başka kimselerin seçilemediği şose, istasyon bölgesindeki karanlık içinde yanıp duran göz kamaştırıcı elektrik lambaları, bir havagazı fabrikasının yukarılara doğru hayli incelen alçak bacası. Konuk sanatçı *de Treville*[118] adında bir şantözün vereceği konserin afişleri duvarlara tutunarak ilerleyip gömütlüğün yanı başındaki bir sokaktan içeri dalıyor, daha sonra benimle beraber kırların soğuğundan kentin devcileyin sıcağına dönüyor. Bir olgu gözüyle bakılıp benimsenir yabancı kentler; sakinleri de, bizim kendi yaşamlarından içeri giremediğimiz gibi kendileri de bizim yaşamımızın dışında ömürlerini sürdürür. Arada kıyaslamalar yapılır ister istemez, insan bundan kendini alıkoyamaz; ama iyi bilinir ki, böyle davranmanın ahlaksal, hatta psikolojik değeri yoktur, hem çok vakit kıyaslamalardan da el çekilebilir, çünkü yaşam koşullarındaki alabildiğine çeşitlilik böyle bir kıyaslamadan kurtarır bizi. Doğup büyüğümüz kentin dış mahalleri de bizler için yabancıdır, ama burada kıyaslamalar değer taşır, yarım saatlik gezinti bir şeyi ikide bir kanıtlar bize: Kent sakinleri kent dışındaki başka bir toplulukta görülemeyecek geniş bir çıkar çemberi oluşturmalarına karşın, bir bölüğü kentin göbeğinde, bir bölüğü ise geniş çukur yolları anımsatan hendeklerin yer aldığı yoksul ve izbe kenar semtlerinde yaşamaktadır. Bu yüzden kentin dış mahallelerine her vakit korku, öksüzlük, acıma, merak, böbürlenme, yolculuk kıvancı ve erkeksilik karışımı bir duyguyla ayak atar, bir hoşnutluk, ağırbaşlılık ve iç huzuruyla yine buralardan dönüp gelirim, hele Zizkov'a gitmişsem.

—

19 Kasım 1911, pazar

Bir düş. Tiyatrodayım: Schnitzler'in Utitz[119] tarafından sahneye uygulanan *Das weite Land*'ı. Ön sıraların birindeyim. İlk sırada oturuyor sanıyorum kendimi; derken bunun ikinci sıra olduğu anlaşılıyor. Sıranın arkalığı sahneye dönük; seyirci salonunu rahatlıkla, sahneyi ise ancak arkama dönerek görebiliyorum. Bana yakın bir yerde yazar oturuyor; belli ki önceden bildiğim oyuna ilişkin olumsuz yargımı açığa vurmaktan kendimi alamıyor, ama üçüncü perde pek güzelmiş diye ekliyorum. Beri yandan «mış» ile iyi yerleri bakımından oyunu tanımadığımı ve bu konuda duyup işittiklerime bel bağlamam gerektiğini dile getirmiş oluyorum. Dolayısıyla, bir kez daha yineliyorum deminki sözlerimi, ancak bunu yalnızca kendim için yapmıyorum; ne var ki, başkaları arasından sözüme kulak veren çıkmıyor. Çevrem tıklım tıklım dolu; herkes kışlık giysisiyle gelmişe benziyor, oturduğu yeri fazlasıyla dolduruyor bu yüzden. Yanımda ve arkamdakiler beni söz yağmuruna tutuyor, bana yeni gelenleri gösterip isimlerini söylüyorlar; özellikle dikkatim iki sıra arkasından ıkına sıkına geçen karı koca üzerine çekiliyor; çünkü kadının koyu sarı, erkeksi, uzun burunlu bir yüzü var, başının fırlayıp dışarı taştığı kalabalıkta seçilebildiğine göre, erkekler gibi giyinmiş üstelik. Yanımda tuhaf bir serbestlikle oyuncu Löwy dikiliyor, ama gerçek Löwy'ye pek benzer yanı yok, «principum» sözcüğünün yinelenip durduğu coşkulu konuşmalar yapıyor; boyuna «tertium comparationis» sözcüğünü söylemesini bekliyorum, ama sözcük ağzından bir türlü çıkmıyor. İkinci galerideki bir locada, gerçekte galerinin ancak bir köşesinde, sahneden bakılınca sağda, sahnenin localarla bitiştiği yerde Kisch ailesinin bir üçüncü oğlu, oturan annesinin arkasında dikiliyor; üzerinde etekleri açılmış Kayzer stili nefis bir redingot, sahneye doğru bir şeyler söylüyor. Löwy'nin konuşmalarıyla onun söyledikleri arasında bir ilişki var. Bir ara Kisch, perdenin hayli yukarısındaki bir yeri göstererek orada Alman Kisch'in oturduğunu söylüyor ve bununla benim germanistik öğrenimi yapan okul arkadaşımı kastediyor. Perde kalkıp tiyatronun içi kararmaya başlayarak Kisch'in ister istemez gözden kaybolacağı sıra, Kisch yine hayli açılmış kolları, redingotu ve bacaklarıyla galeriyi yukarıya

çekip gözden kaybolmasını sağlıyor ve bu davranışına daha bir açıklık kazandırmak isteyerek annesini de yanına alıyor. Sahne seyirci salonundan biraz aşağıda; seyirciler çenelerini öndeki sıraların arkalığına dayayarak aşağılara bakıyor; dekor ise, başlıca sahne ortasına yerleştirilmiş alçak ve kalın iki sütundan oluşuyor. Kızlarla delikanlıların katıldığı bir şölen canlandırılıyor sahnede. Fazla bir şey seçemiyorum, oyun başlar başlamaz pek çok kişinin hem de ilk sıralardan kalkıp besbelli sahne arkasına yollanmasına karşın, geride kalan kızların bütün sıra boyunca sağa sola oynayan çoğu mavi basık şapkaları görüşü engelliyor. Ama yine de on, on beş yaşlarında küçük bir oğlanı sahnede açık seçik görebiliyorum. İki yana taranmış yeni traşlı kuru saçları var. Peçeteyi dizlerinin üzerine doğru dürüst koymasını bile beceremiyor, gözlerini indirip dikkatle peçeteye bakıyor. Bir de oyunda ehlikeyf birini canlandıracak! Söz konusu gözlemimden sonra bu tiyatroya artık fazla güven duyamıyorum. Derken oyuncu topluluğu çeşitli kimselerin ilk seyirci sıralarından aşağı inip sahneye gelmesini bekliyor. Beri yandan, oyun üzerinde iyi çalışılmış değil. Örneğin, Hackelberg adında bir kadın oyuncu sahnede görünüyor; koltuğuna kurulup arkasına yaslanmış bir erkek oyuncu da bir centilmen edasıyla «Hackel–» diye sesleniyor kendisine, sonra hatasını anlayıp düzeltiyor. Bunun üzerine tanıdığım bir kız (sanırım adı Frankel'di) geliyor, tam benim oturduğum koltuğun üzerinden atlayıp sahneye iniyor, sırtı çırıl çıplak görünüyor arkadan, cildi kirli biraz, hatta sağ kalçasında tırmıklanıp kan oturmuş kapı tokmağı iriliğinde bir yer var. Ama sahnede arkasına dönüp temiz bir yüzle seyircilerin karşısına geçerek iyi bir oyun çıkarıyor. O anda bir atlının şarkı söyleyerek uzaktan dörtnal yaklaşması gerekmektedir; bir piyano nal seslerine öykünmeye çalışıyor, coşkuyla söylenen şarkı yaklaşıyor giderek; sonunda şarkı söyleyeni görüyorum, hızla yaklaşan bir şarkıdaki o doğal büyüyüp kabarışı verebilmek için galeriyi boydan boya seğirterek sahneye doğru iniyor. Henüz sahneye varmış değil, şarkıyı da bitirmiş değil henüz, ama yine de acelesinin son kertesine ulaşmış, şarkıyı da avazı çıktığı kadar bağırarak söylemeye başlamıştır; piyano ise, tuşlar üzerinde inip kalkan nal seslerine bundan daha belirgin öykünemez olmuştur. Dolayısıyla her iki tarafta bir gevşeme seçiliyor ve şarkı

söyleyen, şarkısını şimdi daha bir sakin söyleyerek yaklaşıyor. Ancak öylesine ufalıp küçülüyor ki, galerinin korkuluğu üzerinden yalnız başı çıkıyor öne, seyirciler tarafından pek de açık seçik görülmesini istemiyor.

Burada sona eriyor birinci perde, ama perde inmiyor ve tiyatro eskisi gibi karanlık kalıyor. Sahnede yere oturmuş iki eleştirmen, arkalarını bir dekor parçasına dayamış, bir şeyler yazıp çiziyor. Sarışın sivri sakallı bir dramaturg ya da yönetmen sıçrayıp sahneye doğru seğirtiyor, bir elini daha uzaktan ileriye uzatarak direktif veriyor sahnedekilere; öbür elinde tuttuğu, daha önce şölen sofrasında gördüğümüz bir üzüm salkımından üzümler atıştırıyor.

Yüzümü yeniden seyirci salonuna döndürüyor, salonun sokaklardaki gibi direkler üzerine yerleştirilmiş basit gaz fenerleriyle aydınlatıldığını görüyorum; o anda kuşkusuz pek ölgün yanıyor fenerler. Gazın ya saf olmayışı ya da fitildeki bir kusur nedeniyle böyle bir fenerden ansızın saçılan kıvılcımlar, tıpkı bir toprak kitlesi gibi birbirinden ayrılmaz siyah bir bütün oluşturan seyircilerin üzerine iri kümeler halinde inmeye başlıyor. Derken bir bay ayağa kalkıyor ve düpedüz kalabalığın üzerinden yürüyerek fenere sokuluyor; bozukluğu gidermek istiyor anlaşılan; ilkin gözlerini kaldırıp fenere bakıyor; kısa süre bu durumda fenerin yanı başında dikildikten sonra sanki bir aksaklık görememiş gibi eski yerine dönüyor serinkanlı ve kalabalık içine gömülüp kayboluyor. Kendimi söz konusu bay ile karıştırıyor, yüzümü karanlığa daldırıyorum.

—

Benimle Max'ın her şeye karşın temelden değişik kişiler olmamız gerekiyor. Benim ve başka birinin müdahalesine kapalı bir bütünlük içinde önümde duracak yazılarına nice hayranlık duyarsam duyayım –hani bugün bile bir dizi küçük kitap eleştirisine karşı duyuyorum bu hayranlığı– yine de onun *Richard ve Samuel* için kaleme aldığı her cümle gönülsüz benim tarafımdan verilmiş bir ödün anlamını taşıyor ve bu ödünü acı bir biçimde varlığımın derinliklerine kadar hissediyorum. En azından bugün.

—

Bu akşam, yine ürkek ve çekingen, geride tutulmuş bir yetenekle doluydu içim.

—

20 Kasım 1911

Bir tablonun düşü: Sözde Ingres'inmiş tablo. Ormanda binlerce aynalarda yansıyan kızlar, daha doğrusu bakireler vb. Tiyatro perdelerindeki gibi gruplar halinde ve belli belirsiz devinir durumda resme geçirilmişler; tablonun sağında daha kalabalık bir grup yer alıyor, sola doğru devcileyin bir dal veya uçan bir bant üzerinde oturanlar ya da uzanmış yatanlar seçiliyor, gökyüzüne doğru bir zincir oluşturarak kendi güçleriyle havada süzülenler görülüyordu. Derken bunlar salt tabloyu seyredene doğru değil, ondan başka yerlere de yansımaya başladı; göz, ayrıntılarda uğradığı kaybı görüntü bolluğunda giderdi yeniden. Ama en önde, yansımaların etkisine kapalı, çıplak bir kız dikiliyordu; ağırlığını bir ayağının üzerine vermiş, kalçası dışarı fırlamıştı. Bu noktada Ingres'in ressamlığına hayranlık duymamak elde değildi; ama bir haz duygusuyla algıladığıma göre, kızda dokunma duygusu için de fazlasıyla gerçek bir çıplaklık kalmıştı; örtüp sakladığı çıplak bir yerinden sarımsı soluk bir ışık parıldayarak çevreye yayılıyordu.

—

Antitezlere karşı bir antipati duyduğum kuşkusuz. Beklenmedik bir anda karşıma çıkmalarına karşın beni gafil avladıkları söylenemez; çünkü her vakit pek yakınımda eğleşmişler, hiçbir zaman tam anlamıyla bilinçsiz nitelik taşımamışlardır. Gerçi bu antitezler bir titizliğin, zenginliğin ve eksiksizliğin doğmasını sağlıyor; ama salt yaşam çemberinde bir figür olarak. Küçük çapta bir esinimizin peşinden fırdolayı koşturup durduk. Onca değişikliklerine karşın nüanslardan yoksundur bu esinler; elinizin altında sanki kabaran sularla büyür, ilkin sınırsız bir gelişme gösterecek izlenimi uyandırır, derken hiç değişmeyen bir orta büyüklükte karar kılarlar. Yuvarlanıp tor-

top kesilir, açılıp yayılmaya karşı diretir, bir tutamak noktası içermezler; tahtada deliklere dönüşür, sürekli bir koşu kimliğine bürünür ve belirttiğim gibi antitezleri üzerlerine çekerler. Keşke tümünü üzerlerine çekip bir daha koyvermeseler!

—

Oyun için: İngilizce öğretmeni Weiss[120]; dik omuzları, ceplerine daldırdığı elleri, gerginlikten katlar yapmış sarımsı pardesüsüyle bir akşam vakti Wenzel Alanı'nda kocaman adımlar atışı, kalkmak üzere zil çaldığı duyulan bir tramvayın hemen önünden seğirterek geçişi ve bizden uzaklaşışı.

—

E. Anna!
A. *Gözlerini kaldırarak*: Efendim!
E. Gelir misin biraz.
A. *İri, sakin adımlar*: Ne istiyorsun?
E. Birkaç zamandır senden hoşnut olmadığımı söyleyecektim.
A. Ama!
E. Öyle işte.
A. O zaman işime son vermelisin, Emil.
E. Bu kadar çabuk mu? Hem nedenini hiç sormayacak mısın?
A. Hayır! Biliyorum çünkü.
E. Ya?
A. Yemeği lezzetsiz buluyorsun.
E. *Fırlayıp ayağa kalkar, yüksek sesle*: Karl'ın bu akşam gideceğinden haberin var mı, yok mu?
A. *Şaşırmamış*: Var elbet. Ne yazık ki gidiyor. Ama sanırım bunun için çağırmadın beni.

—

21 Kasım 1911

Kara sarı yüzü, köşeli burun kenarı ve yanağının bir yerinde o za-

manlar pek sevdiğim beniyle eski mürebbiyem, ilk gelişinden kısa süre sonra bugün ikinci kez beni görmek için eve geldi. İlkinkinde evde değildim, bu kez de rahatsız edilmemek ve uyumak istediğimden evde yok dedirttim. Sanki ne diye bu kadar kötü eğitti beni! Oysa uysal bir çocuktum, bunu şimdi bile girişte ahçı kadınla Froylayn'a[121] açıklıyor kendisi; sakin bir çocuktum, usluydum sonra. Neden bu özelliklerimden yararlanıp benim için daha iyi bir gelecek hazırlamadı. Evli ya da dul bir kadın şimdi; çocukları, sonra beni uyutmayan harıl harıl bir konuşması var; sanıyor ki ben şimdi yaşamının yirmi sekiz yaş gibi güzelim bir çağında koskoca sağlıklı bir beyefendiyim, çocukluğumu bir haz duygusuyla anımsıyor, kısaca ne yapacağımı biliyorum. Oysa kanepenin üzerine uzanmış yatıyorum şu an, bir tekme beni dünyadan kapı dışarı etti, bir türlü çıkıp gelmek bilmeyen uykuyu gözlüyorum, zaten gelse de şöyle bir dokunup geçecek; eklem yerlerim yorgunluktan sızlayıp duruyor; cılız vücudum, açıkça bilincine varmasına izin verilmeyen telaş ve tedirginliklerle titreyip helak oluyor; başımın içinde şaşılacak ölçüye varan seyirmeler. Ve bu durumda üç kadın, odamın kapısının önünde dikilmiş, biri eski, ikisi şimdiki halime övgüler döşeniyor. Benim doğrudan, yani dolambaçlı bir yol izlemeksizin cennete gideceğimi söylüyor hizmetçimiz. Öyle de olacak.

—

Löwy: Talmud'da adı geçen bir haham kimseden bir şey, hatta bir bardak su bile kabul etmemek gibi Tanrı katında makbul bir ilkeyi benimsemişti. Ancak günün birinde öyle oldu ki, zamanın en büyük hahamı kendisini tanımak isteyerek yemeye çağırdı. Böyle bir zatın çağrısı geriye çevrilecek gibi değildi; dolayısıyla, yola koyuldu haham. Ama benimsediği ilke pek güçlüydü, bir dağ gelip araya girerek iki hahamı birbirinden ayırdı.

—

ANNA: *Masada oturmuş gazete okur.*

KARL: *Odada gezinir; pencerenin önüne gelince durup dışarıya bakar, hatta bir ara iç pencereyi aralar.*
ANNA: Lütfen, kapa şu pencereyi, soğuğu görmüyor musun?
KARL: *Pencereyi kapar*: Her birimizin derdi başka işte!

22 Kasım 1991

ANNA: Ama yeni bir alışkanlık seninkisi, Emil; büsbütün iğrenç bir alışkanlık. Ufak şeyleri bahane edip bende kötü bir özellik buluyorsun.
KARL: *Parmaklarını ovar*: Beni umursadığın yok çünkü, işine akıl sır ermez birisin.

—

İlerlememi önleyen başlıca engellerden birinin vücut durumum olduğu kesin. Böyle bir vücutla bir şey elde edilemez. Sürekli başarısızlığına çaresiz alışmak zorundayım. Adeta göz kırpılmadan kâbuslarla geçirilen son gecelerden sonra bu sabah işte öylesine dağınık haldeydim; alnımdan başka bir yerimin varlığını hissetmiyor, şimdiki durumumu yarı buçuk katlanır bir durumun çok uzağında görüyordum. Bir ara, ölmeye dünden hazır, elimde dosyalar, koridorun taş döşemesi üzerinde kıvrılıp yatmayı diledim. Güçsüzlüğüne karşın fazla uzun vücudumun verimli bir sıcaklık üretecek ve içteki ateşin korunmasını sağlayacak en ufak bir yağı, ruhumu bir yol bütün'e zarar vermeden günlük gereksinimi dışında doyurabilecek bir yağı yok. Son zamanlar beni sık sık iğneleyen yüreğim, bu bacakların tüm uzunluğunca kanı nasıl ileri fırlatabilsin! Bir kez dizlere kadar yapılacak bir sürü iş var; sonra kocamış bir kimse güçsüzlüğüyle soğuk baldırlara iletilecek. Derken yukarlarda yeniden gereksinim duyulacak kendisine, aşağıda dağılıp kaybolurken yukarlarda yeniden yolu gözlenecek. Boyumun uzunluğundan her şey gerilip sündürülmüş durumda. Tıknaz da olsa dilediğim şeye kavuşmamı sağlayacak gücü belki hiç içermeyecekken, şimdiki durumunda bu vücuttan ne beklenir!

—

Löwy'nin babasına yazdığı bir mektuptan: «Varşova'ya gelirsem, Avrupalı giysilerimle gözler önünde bir örümcek, gelin ve güvey arasında yas tutan biri gibi aranızda dolaşacağım.»

—

Löwy, Varşova yakınında küçük bir kent olan Postin'de yaşıyor, kendini ilerici görüşleriyle yalnız ve mutsuz hisseden evli bir dostundan söz açıyor. «Büyük bir kent mi bu Postin?» – «Bu kadar var», diyor Löwy, avcunun içini bana doğru uzatarak. Sarıya kaçan kahverengi ve kaba tüylü eldiveni ıssız bir yeri canlandırıyor.

—

23 Kasım, 1911

Yüzüncü ölüm yıldönümü olan 21 Kasım'da Kleist ailesi, sanatçının mezarına, üzerinde «Soyunun en iyi insanına» yazılı bir çelenk koydurdu.

Sürdüğüm yaşam beni ne türlü durumlara bağımlı kılıyor! Bu gece son haftadakinden biraz daha iyi uyudum, hatta gündüz öğleden sonra bayağı iyi bir uyku çektim; şimdi bile üzerimde pek fena sayılmayacak bir uyku sonrasının mahmurluğu var, yazacaklarımın eskisi gibi iyi kaçmayacağından korkuyorum. Kimi güçler içimde daha bir derinlere kayıyor; bütün şaşırtmacalara karşı hazırlıklıyım, yani şimdiden görüyorum bunları.

—

24 Kasım 1911

«Schite» (Yahudilikte dinsel törelere uygun olarak hayvan kesimini öğrenen kimse) Gordin'nun bir oyunu. Talmud'dan alıntılar içeriyor. Örneğin:

Bir büyük bilgin akşam vakti ya da geceleyin bir günah işlese, ertesi sabah bu yüzden suçlanmamalıdır, çünkü bilgin biri olduğu için, yaptığından zaten kendisi pişmanlık duymuştur.

Çalınan bir öküze karşılık ceza olarak iki öküz verilir; çalınan öküz

kesilmişse, dört öküz vermek vacip olur. Ama kesilen çalınmış bir dana ise, o zaman üç dana verilir karşılığında; çünkü danayı çalanın onu taşıyıp götürmesi gerekeceği, dolayısıyla ağır bir iş görmüş sayılacağı kabul edilir. Dananın taşınıp götürülmesinde zahmet çekilmese bile, ceza belirlenirken böyle bir varsayımdan yola çıkılır.

—

Kötü düşüncelerdeki dürüstlük. Dün akşam iyiden iyiye sefil durumda hissettim kendimi. Midem yine bozulmuştu, zahmetle birşeyler çiziktirmeye çalıştım. Löwy'nin kafeteryadaki konferansını (ilkin sessizdi kafeterya ve sessizliğin tarafımızdan kollanıp gözetilmesi gerekmişti; ama sonradan kalabalıklaştı içerisi, bu kez kafeterya bizim rahatımızı kaçırmaya başladı) güçlükle dinleyebildim. Önümdeki kasvetli gelecek, gözüme kapısından içeri adım atmaya değmez göründü, bir öksüzlük duygusuyla Ferdinand Sokağı'nda yürümeye koyuldum. Bergstein'ın ağzında yine geleceğe ilişkin düşünceler geçirdim aklımdan. Bir sandık odasındaki döküntü arasından çekilip alınmış bu vücutla söz konusu geleceğe nasıl katlanabilirdim? Talmud'un bir yerinde şöyle denir: Evli olmayan bir erkek, insandan sayılmaz. Böylesi düşünceler karşısında bu akşam kendi kendime şöyle söylemekten başka çıkar yol göremedim: «Şimdi geliyorsunuz öyle mi, kötü düşünceler! Midemden rahatsız olduğum şu güçsüz anımda geliyorsunuz! Tam şu anda tarafımdan düşünülmeyi diliyorsunuz. Zaten gözünüz size haz verecek şeydeydi hep. Hiç sıkılmıyor musunuz! Daha güçlü olduğum bir başka zaman neden çıkıp gelmezsiniz! Şu andaki durumumu ne diye böylesine sömürürsünüz!» Ve gerçekten, başka suçlamalar öne sürmeme gerek kalmaksızın söz konusu düşünceler geriliediler, dağılıp gittiler ağır ağır, pek de mutlu sayılmayacağı kuşkusuz gezintimin ileri bölümünde beni artık rahatsız etmediler. Ama benim kötü zamanlarıma bir kez saygı duymaya görsünler, kendilerine bundan böyle seyrek sıra geleceğini anlaşılan unuttular.

—

Tiyatro yönünden yaklaşan bir arabanın benzin kokusu, karşıdan bana doğru gelip ellerini son bir kez hareket ettirerek palto ve mantolarına, ayrıca boyunlarında asılı dürbünlerine çekidüzen veren insanları nasıl görünürde güzelim bir ev yaşamının (isterse yalnızca bir mum aydınlatsın içerisini, nihayet yatılacağına göre bir mum da gereken işi görür) beklediğine, beri yandan önlerinde perdenin son kez inip oyun başlamadan ya da birinci perde henüz oynanırken gülünç bir tasadan ötürü çalımla girdikleri kapıların şimdi arkalarında açıldığı sıradan kişiler olarak adeta tiyatrodan evlerine yollandıkları dikkatimi çekti.

DÖRDÜNCÜ DEFTER

28 Kasım 1911

Üç günden beri yazılan hiçbir şey yok.

25 Kasım 1911

Bütün bir öğle sonrası Cafe City'de, yanımızda sadece yardımcı olarak çalıştığını, yani sigorta yükümlülüğü bulunmadığını, dolayısıyla sigortası için babamın o büyük yekûn tutan katma ödemeyi yapması gerekmediğini bildiren bir açıklamayı imzalamaya Miska'yı razı etmeye çalıştım. İmzalayacağına da söz verdi. Çekçeyi akıcı şekilde konuşuyor, özellikle yaptığım hatalardan dolayı zarif jestlerle özürler diliyordum. Açıklamayı imzalayıp pazartesi günü mağazaya yollayacaktı; sevilmesem bile kendisinden saygı gördüğüm duygusu uyandı içimde; ama pazartesi bir açıklama falan yollamadı, Prag'da bulunmuyordu, çekip gitmişti.

Akşam bitkin durumda Baum'da. Max yoktu. Henüz pek dağınık *Die Hässlichen* romanı okundu; ilk bölüm, daha çok bir öykünün ardiyesi izlenimini uyandırıyor.

26 Kasım 1911, Pazar

Öğle öncesi ve öğleden sonra beşe kadar Max ile *Richard ve Samuel* üzerinde çalışma[122]. Sonra Kubin'in salık verdiği Linzli koleksiyoncu A. M. Paschinger'e[123] gidildi. Elli yaşlarında dev yapılı bir adam, kulemsi devinimler. Uzunca bir süre susunca tam sustuğu için başını eğmeden duramıyor; oysa konuşurken zaman zaman ara veriyor sözlerine. Hayatı kadınlarla yatıp kalkmaktan ve koleksiyonculuktan oluşuyor. Koleksiyon: Pulculukla başladı işe, oradan grafik koleksiyonuna geçti, sonra ne bulursa toplamaya koyuldu. Derken asla tamamlanamayacak böyle bir koleksiyonun boşunalığını görüp muska ve maskot gibi şeyler, ardından Güney Avusturya ve Güney Bavyera'yla ilgili hac madalyonları ve hac broşürleri toplamakta karar kıldı. Her hac yolculuğu için özel olarak hazırlanmış madalyonlar ve bastırılmış broşürlerdi bunlar; gerek malzeme, ge-

rek sanat yönünden büyük bölümü değersiz şeylerdi, ama çokluk hoşa gidecek tasvirleri içeriyordu. Beri yandan, ilgili konuda harıl harıl yazılar yayınlamaya başladı Bay Paschinger, hem de bu alanda yayın yapan ilk kişiydi. Önce konunun sistematik biçimde ele alınabilmesini sağlayacak görüş açılarını saptamaya çalıştı. Kuşkusuz, o zamana kadar söz konusu nesneler üzerinde çalışan, ama bu yolda yayın fırsatını kaçıran koleksiyoncular ayaklandılarsa da sonradan ister istemez boyun eğdiler. Artık hac madalyonları konusunda büyüklüğü teslim edilmiş bir uzman Bay Paschinger; bu tür madalyonları değerlendirip raporlar hazırlaması için her taraftan kendisine başvurulmakta, yargılarına karşı çıkan olmuyor.

Öte yandan, hâlâ eline ne geçerse toplamakta; sahip bulunduğu muska ve maskotların yanı sıra Dresden Koruyucu Sağlık Sergisi'nde sergilenen bir bekâret kemeri (cüppe?) var ki, onunla iftihar ediyor. (Daha demin sergideymiş ve oradaki bütün eserlerini taşınmak üzere ambalaj yaptırmış.) Bir de Falkensteiner'in bir şövalye kılıcı. Salt koleksiyonculuktan gelme bir sezgi gücüyle sanat üzerine eğiliyor.

Hotel Graf'ın kafeteryasından bizi alıp aşırı derecede ısıtılmış odasına çıkarıyor; yatağın üzerine oturuyor kendisi, biz de çevresindeki iki sandalyeye yerleşip sessiz sakin bir topluluk oluşturuyoruz. İlk sorusu: «Koleksiyoncu musunuz?» «Hayır. Sadece zavallı amatörler.» «Olsun, olsun!» Cüzdanını çıkarıyor cebinden ve bizi düpedüz bir katalog yağmuruna tutuyor. Kataloglar içinde kendi kitaplarına ilişkin olanları da var, başkalarının kitaplarına da; aralarına ilerde yayınlanacak ilk kitabı *Taş Devrinde Büyü ve Batıl İnanç*'ın bir kataloğu da karışmış. Epey yazı kaleme almış şimdiye kadar, ama yazdıkları özellikle «Sanatta Annelik» konusu üzerineymiş.

Gebe bir vücuda en güzel vücut diye bakıyor ve böyle bir vücutla cinsel ilişkide bulunmayı pek hoş buluyor. Muska ve maskotlar üzerinde de yazıları var. Ayrıca Viyana Saray Müzeleri idaresinde çalışmış. Tuna ağzında Braila kazılarını yönetmiş, kazılarda çıkarılan vazo parçalarını birbirine tutturmak için kendi adını taşıyan bir yöntem bulmuş; çeşitli bilim kurumları ve müzeler olmak üzere on üç yerde üyeliği var; vasiyetinde belirtmiş, öldükten sonra koleksiyonu Germanisches Museum'a kalacakmış; çokluk gece saat bire

ya da ikiye kadar çalışma masasının başında oturuyor ve sabah sekizde yine masanın başına geçiyor. Geziye çıkarken yanına aldığı bir kadın dostunun şiir albümüne bir şeyler yazmamızı istiyor bizden. Sanatçıların yeri albümün baş tarafında. Max, çapraşık bir dize çiziktiriyor. Bay P.: «Yağmurun arkası güneş ışığıdır» atasözüyle açıklamaya çalışıyor bunu. Önce kaba, kuru bir sesle dizeyi önümüzde okuyor. Ben şöyle yazıyorum: «Küçüceğiz raksediyor, hoplayıp sıçrıyor vb.»

Bay P. yine yüksek sesle okuyor yazılanı. Kendisine yardım ediyorum. Sonunda soruyor: «Bir acem ritmi mi? Ne deniyor buna? Gazel? Öyle mi?» Ne biz soruyu evet'le yanıtlayabiliyor, ne de kendisinin gazel sözüyle anlatmak istediği şeyi çıkarabiliyoruz. Sonunda Rückert'ten bir ritornel okuyor. Demek söylemek istediği ritornel imiş. Ancak, benimkisi ritornel de değil. Ne var ki, ritornel olmasa da belli bir ahengi içeriyor. Odadan çıkarken yatağı açıyor, odadaki sıcaklığın olduğu gibi yatağa da geçmesini istiyor, ayrıca içerisinin kendisi yokken de ısıtılması talimatını veriyor. – Halbe'nin[124] bir dostu Bay P., onun sözünü etmekten pek hoşlanıyor. Biz de daha çok Blei üzerinde konuşalım istiyoruz; gel gelelim Blei'la ilgili konuşacak fazla bir şey yok; Münih'in yazar çevrelerinde edebiyat adına kalkıştığı kepazeliklerden ötürü sevilmeyen biri Blei[125]; iyi işleyen bir muayenehanenin sahibi olup kendisini maddi bakımdan destekleyen diş hekimi karısından ayrılmış bulunuyor; on altı yaşında sarışın ve mavi gözlü bir kızı var; Münih'in ele avuca sığmayan bir çocuğu! Sternheim'ın *Die Hose*[126] adlı yapıtında – Halbe ile tiyatroya gitmiş Bay P. – Blei yaşlanmakta olan zevk ve sefa ehli bir adam rolünü oynuyormuş. Bay P., ertesi gün kendisine rastladığında demiş ki: «Sayın Doktor! Siz dün Dr. Blei rolünü oynadınız.» Doktor Blei da: «Ne münasebet», demiş şaşırarak. «Ben falan falan rolü oynadım.»

Kubin'in evlilik yaşamı kötü. Karısı morfinman. P., Kubin'in de öyle olduğu kanısında. Onun alabildiğine coşkulu bir halden ansızın sivri bir burun ve sarkmış yanaklarla bir çökkünlük içine yuvarlanmasının, uyandırılınca kendini toparlayıp yeniden söyleşilere katılmasının, bir süre sonra yeniden suskunluğa gömülmesinin ve söz konusu durumun giderek daha kısa sürelerle yinelenmesinin bunu

kanıtladığını ileri sürüyor. Ayrıca, konuşurken gereken sözcükleri sık sık ele geçiremediğini söylüyor Kubin'in. – Kadınlar üzerinde: Cinsel gücüne ilişkin anlattıklarını işitince, kocaman penisini kadınların vajinalarından nasıl yavaş yavaş içeri soktuğunu düşünüyor insan. Eskiden kadınları pes dedirtecek kadar yormak gibi bir hünerin sahibiymiş. O zaman kadınlar ruhsuz bir hale geliyor, hayvanlaşıyormuş. Evet, bu teslimiyetin nasıl bir şey olduğunu tasarlayabilirim. Dediğine bakılırsa Ruben'in kadınlarını seviyormuş, ama kastettikleri, belden yukarısı tombul, aşağı kısmı yassı olup göğüsleri torba gibi sarkan kadınlar. Bu gibi kadınlara düşkünlüğünü, ilk sevgilisinin böyle biri, annesinin bir dostu ve bir okul arkadaşının annesi

29 Kasım 1911

olduğunu ve kendisini 15 yaşındayken baştan çıkardığını söyleyerek açıklamaya çalışıyor. O lisan, arkadaşı ise matematik konusunda ileriymiş, dolayısıyla arkadaşının evlerinde ders çalışırlarmış, baştan çıkarılma olayı da o zaman gerçekleşmiş. Sevgililerinin resimlerini gösteriyor bize. Şu sıra yaşlıca bir kadını seviyor; aralanmış bacaklar, havaya kalkmış kollar, yağdan kırış kırış bir yüzle bir sandalyede oturuyor kadın ve vücudundaki et yığınlarını sergiliyor. Yatakta çekilmiş bir resimde ise oldukları yere yayılıp kabarmış durumlarıyla adeta pıhtılaşmış görünen göğüsler ve göbeğe doğru yükselerek çıkan karın, birbirinden aşağı kalmayan tepeleri andırıyor. Kubin'in bir başka sevgilisi genç bir kadın; resim, düğmeleri çözülmüş bluzdan çekilip dışarı alınan uzun memelerden ve yana çevrilmiş güzel bir ağzın bir sivrilikle donattığı yüzden oluşuyor yalnızca. Bir zamanlar Brila'dayken, buraya sayfiye için gelmiş şişman, çok dayanıklı, ticaretle uğraşan kocalarınca doyurulamayan kadınların saldırısına uğramış Kubin. Münih'te çok bereketli bir karnaval. Oturma bürosundaki rakamlara göre karnavalda altı bini aşkın kadın sırf erkeklerle yatmak için tek başlarına kalkıp bu kente geliyormuş. Bavyera'nın her tarafından, ayrıca komşu bölgelerden akın eden evli kadınlar, kızlar ve dullardan oluşuyormuş gelenler.

—

Talmud'dan: Bir bilgin kız görmeye gitti mi, bilginliğine gömülmüş olduğundan görmesi gerekeni göremeyeceği için yanına bir amhorez[127] almalıdır.

Varşova çevresindeki telefon ve telgraf telleri rüşvete başvurularak bir çember oluşturacak gibi bütünlenmiş, Talmud'un buyruğuna uygun olarak kent belli sınırlarla kuşatılmış bir bölge, adeta bir avlu durumuna sokulmuş; en sofu kimseler bile cumartesileri bu çemberin içinde dolaşabiliyor, mendil gibi ufak tefek nesneleri yanlarında taşıyabiliyorlarmış.

Talmud sorunları üzerinde neşeli söyleşilerin yapıldığı Chassid[128] toplulukları. Söyleşi durakladı ya da söyleşiye biri katılmadı mı, ilahiler okunarak bunun acısı çıkarılmaya çalışılıyor, ezgiler uyduruluyor. Nağmelerden biri başarılı düştü mü, ailenin öbür üyeleri içeri çağrılıp hep beraber yineleniyor, egzersiz yapılıyor üzerinde. Sık sık sanrılar gören keramet sahibi bir haham, böyle bir söyleşi sırasında masaya dayadığı yüzünü kollarına gömüyor ve üç saat süren genel sessizlik ortasında bu durumunu koruyor. Uyanınca ağlamaya başlıyor ve askeri bir marş okuyor; tam o sırada çok uzak bir Rus kentinde ölen keramet sahibi bir hahamın ruhu gökyüzüne ağıyormuş da kendisine eşlik eden ölüm meleklerinin söylediği bir marşmış bu.

Kabala'ya[129] göre, sofu kişiler cumaları tümüyle tanrısal, eskisinden daha narin bir ruha kavuşur ve bu ruh cumartesi akşamına kadar kendilerinde kalır. – Cuma akşamları tapınaktan eve dönen herkese yolda iki melek eşlik eder; evin beyi, yemek odasında kendilerini ayakta karşılayıp buyur eder içeri; melekler ancak bir süre evde kalırlar.

—

«Bir kadın oyuncuya duyulan sevgi» «Bir tiyatro»[130]

—

Kızların eğitilmesi, onların yetişkin duruma gelmeleri, dünyanın yasalarına uyum sağlamaları, benim için her zaman ayrı bir önem taşımıştır. Eğitilmiş kızlar, kendilerini şöylece tanıyıp hepsi ayak üstü birkaç laf etmek isteyenlerin yolundan umacı görmüş gibi kaçmaz; diyelim bir odada rastladınız kendilerine, tam istediğiniz yerde değilse bile yine biraz durup sizinle konuşurlar. Bundan böyle bakıp etmeler, gözdağı vermeler ve sevginin gücüne sığınmalarla kendilerini alıkoymak gerekmez. Dönüp gitmeye kalktılar mı bunu ağır ağır yapar, davranışlarıyla sizi incitmekten çekinirler. Söylediğiniz sözler boşa gitmez, sizi acele etmek zorunda bırakmaksızın yönelttiğiniz soruyu dinler, işi şakaya vurarak bunu yapsalar bile, kesinlikle sizin sorunuzun yanıtını verirler. Hatta başlarını kaldırarak kendilerinin de size bir soru yönelttikleri görülür. Sizinle küçük bir söyleşiye bile yanaşmazlık etmezler! Diyelim tam o anda bir işe mi el atmışlardır, bir başkasının kendilerine bakmasından tedirginlik duymaz, bu kimseyle pek ilgilenmez, ama onun uzun süre kendilerini gözlemlemesine de ses çıkarmazlar. Ancak giyinecekleri vakit yalnız kalmayı dilerler; çekingen davranacakları bir zaman varsa işte böyle anlardır. Ne var ki, genellikle bu gibi kızların ardından sokak sokak koşturmak, kendilerini ele geçirmek için kapı önlerinde beklemek, boyuna mutlu bir rastlantıyı kollamak, söz konusu rastlantıları davet edecek güçten yoksun bulunulduğu anlaşılmasına karşın yine de böyle bir yola başvurmak gerekmez.
Ama geçirdikleri bu büyük değişikliğe karşın, söz konusu kızların beklenmedik bir karşılaşmada üzgün bir yüzle ilerden gelip ellerini yatay durumda ellerimizin arasına koymaları ve acele etmeyen davranışlarla iş arkadaşlarıymışız gibi bizi evlerinden içeri buyur etmeleri seyrek rastlanmayan bir durumdur. Bitişik odada ağır adımlarla aşağı yukarı gezinirler; ama odaya da girdiğimiz, şehvet ve dikbaşlılıktan bunu yaptığımız zaman bir pencere kovuğunda çömmüş oturdukları görülür, bir kez bile başlarını kaldırıp bize bakmaksızın gazete okurlar.

3 Aralık 1911

Schäfer'in *Karl Stauffers Lebensgang, eine Chronik der Leidenschaft*[131] adlı kitabını okudum biraz; ancak zaman zaman bir an-

için kulak verebildiğim ruhumun derinliklerine öylesine güçlü bir izlenim gelip yerleşti ki, serseme çevirdi beni ve kıskıvrak bağladı. Ama beri yandan rahatsız midemin üzerime yüklediği açlık duygusu ve pazar günlerine özgü normal telaş beni öylesine uzaklara savurdu ki, dış nedenlerin yol açtığı bir telaşa karşı insan nasıl kollarını sağa sola oynatmaktan başka şey yapamazsa, ben de bunun gibi yazmadan duramıyacağım.

—

Çevre bir bekârın mutsuzluğunu ister görünürde, ister gerçekten öylesine kolay sezip keşfedebiliyor ki, bekâr sır saklamanın hazzından ötürü bekâr kalmışsa, bu kararını kuşkusuz lanetleyecektir. Gerçi düğmeleri iliklenmiş ceketiyle, elleri ceketinin hayli yukarıdaki ceplerinde, dirsekleri dar açılar yapmış, şapkası yüzüne iyice indirilmiş, ortalıkta dolaşır durur bekâr. Artık doğuştan izlenimi uyandıran yapmacık bir gülümseme, gözleri koruyan bir kelebek gözlük gibi ağzını korur. Pantolonu, sıska bacaklarında güzel durmayacak kadar dardır. Ama yine de herkes ne durumda olduğunu bilir onun, çektiği acıları kendisine tek tek sayıp dökebilir. Çift taraflı yüzünün üzgün yarımıyla aralıksız izleyip durduğu iç dünyasından gelen soğuk bir esinti altındadır hep. Sürekli, ama bekleneceği gibi belli bir düzene uyarak ev değiştirir. İnsanlardan uzaklaştıkça –ki işin en alaylı yanı da burasıdır, çünkü bilincini açığa vurması yasaklanmış bilinçli bir köle gibi bu insanlar hesabına çalışması gerekmektedir–, küçülen bir yer kendisine yeterli görülür. İsterlerse ömür boyu yatakta hasta yatsınlar başkalarının yine de bir gün ölüm tarafından yere serilecek olmalarına, çünkü tek başlarına dermansızlıktan hanidir yıkılıp gidecekken kan ve dünürlük yoluyla kazanılıp kendilerini seven güçlü ve sağlıklı akrabalarına tutunarak ayakta kalmalarına karşın, o, yani bu bekâr, adeta kendi gönlüyle henüz yaşamının ortasında giderek ufalan bir yerle yetinir; öldü mü, tabutunun büyüklüğü tastamam kendisine göredir.

—

Geçen gün kız kardeşime Mörike'nin özyaşamöyküsünü okudum; iyi başladım, daha da iyi sürdürdüm okumamı ve sonunda, parmak uçlarım birbiri üzerinde, serinkanlılığını yitirmeyen sesimle içimdeki engelleri alt ettim; sesime yavaş yavaş genişleyip açılan bir mekân sağladım ve çevremi kuşatan odanın kendi sesimden bir başkasını kabullenmesine asla izin vermedim. Mağazadan dönen annemle babam kapının zilini çalana kadar da ayak diredim bu davranışımda.

—

Hafif kollarımdaki yumruk yapılmış ellerimin ağırlığını, uykuya dalmadan karnımın üzerinde hissedişim.

—

8 Aralık 1911

Cuma. Uzun süredir bir şey yazmadım; ancak bu kez yazmayışım ne de olsa memnunluğumdan kaynaklandı biraz, çünkü *Richard ve Samuel*'in ilk bölümünü bitirdim; özellikle başta, kompartımanda uyunan uykunun anlatımı başarılı düştü. Hatta öyle sanıyorum ki, bende Schiller'in sözünü ettiği duygunun karaktere dönüşümünü pek anımsatan bir şeyler olup bitiyor. İçimdeki bütün diretmeye karşın bunu not etmeden duramayacağım.

—

Vali Konağı'na Löwy ile yaptığımız gezinti. Ben Siyon Kalesi* adını verdim buraya. Giriş kapılarındaki titiz çalışmayla göğün renginin çok iyi uyum sağladığı görülüyor.

(*) Kudüs'teki tepelerden yalnızca birine, ayrıca bu tepede bulunup Hz. Davut tarafından ele geçirilen kaleye başlangıçta verilen isim. Sonradan buraya Davut kenti denmiştir. (Ç.N.)

Hetzinsel'e[132] bir başka gezinti. Berlin'de kendisine nasıl acıdıklarına, ilkin eski-Frank giysisi ve şapkasıyla önemsiz bir düet okuyucusu olarak kendisini topluluk[133] içine nasıl aldıklarına ilişkin Bayan Tschissik'in anlattıkları. Yahudi tiyatrosunun çözülüp dağılışından yakınan, Polonya operet tiyatrosu Nowasti'ye gitmeyi yeğlediğini, çünkü Yahudi tiyatrosundaki içler acısı dekora, bayağılıklara, «küflenmiş» dizelere vb. katlanılamayacağını, bunun doğruluğunu anlamak için bir Yahudi operetindeki ana efektin düşünülmesinin yeteceğini, bu efektin de, peşinde bir alay yumurcak, primadonna'nın seyirciler arasından seğirtip gelerek sahneye çıkmasından, çocukların ellerinde küçük Thora tomarları taşımasından ve «Toire is die beste schoire - Thora en iyi maldır» ilahisini söylemesinden oluştuğunu belirten Varşovalı bir Yahudi gencin yolladığı mektubu okuyuşu.

—

Robert ve Samuel'deki o başarılı yerleri kaleme aldıktan sonra Hradschin ve Belvedere'ye[134] yaptığım nefis gezinti. Neruda Sokağı'nda bir tabela: Terzi Anna Krizova; Fransa'da kızlık adı Prenses Ahrenberg olan dul kontes Ahrenberg'in yanında çıraklık öğrenimini yapmıştır. Sarayın ön avlusunun ortasında durdum ve saray nöbetçilerine verilen alarmı izledim.

—

Kaleme aldığım son bölümleri Max beğenmedi, sanırım bütünle bağdaşmaz buldu, ama belki genel olarak berbat şeyler gözüyle baktı bunlara. Uzun bölümler yazmaya karşı beni uyardığı ve böyle bir yazış tarzının etkisine jelatinimsi bir nesne gözüyle baktığı için ikinci durum daha olası.

—

Genç kızlarla konuşabilmek için yaşlı kimselerin yanımda bulunma-

sına gereksinim duyuyorum; onların verdiği hatır rahatsızlık konuş-
mamı bir canlılıkla donatıyor, karşımdakinin benden beklentilerinde hemen bir azalma baş gösteriyor; denetimden geçirmeksizin söylediğim sözler bir kızın kendisi için uygun düşmedi mi, yanımdaki yaşlıca kimse için uygun düşebilir pekâlâ ve bu kimseden başım sıkıştığında hayli yardım sağlayabilirim.

—

Froylayn Haas[135] Bayan Blei'ı[136] anımsatıyor. Ancak uzunluğu, hafif çift büklümü ve biraz darlığıyla burnu Bayan Blei'ın çirkin burnuna benziyor. Ama onun da yüzünde, dış nedenlerden pek kaynaklanmayıp ancak güçlü bir karakterin cilt içine yerleştirilebileceği bir siyahlık var. Geniş sırt; kambur kadın sırtına güçlü bir eğilim. Hantal bir vücut; ama ustaca biçilip dikilmiş bir ceket içinde inceliyor ve sonunda bu ceket bile bol geliyor kendisine. Konuşurken ilkin şaşıracak gibi olup ardından başını rahatlamış bir edayla yukarı kaldırması, bir çıkar yol ele geçirdiği anlamını taşıyor. Ben de o konuşurken uzanmış yerde yatmıyordum kuşkusuz; manevi bakımdan da kendimi koyvermiş değildim; ama dışardan kendime bakabilseydim, davranışımı başka türlü de açıklayamazdım. Eskiden yeni tanıştığım kimselerle rahatça sohbet edemeyişimin nedeni, cinsel isteklerin bilinçaltından beni engellemesiydi; şimdi ise bu isteklerin eksikliğinin bilincine varmam aynı işi görüyor.

—

Graben'de Tschissik çiftine rastlayış. *Der wilde Mensch* oyunundaki pek dekolte giysi vardı Bayan Tschissik'in üzerinde. Bu karşılaşmada onun tarafımdan algılanmış görüntüsünü ayrıntılarına bölmeye kalkarsam, iler tutar yeri kalmayacaktır. (Yalnız şöylece bir baktım kendisine, çünkü onu görür görmez irkilmiştim, selam vermekten kaçtım; o beni farketmemişti, hemen arkama dönmeyi göze alamadım). Her zamankinden daha ufak tefekti Bayan Tschissik; sol kalçası sanki yalnız o an için değil, sürekli olarak ileriye taşmıştı; sağ

bacağı büküktü, kendisini kocasına yaklaştıran boyun ve baş devinimleri pek aceleciydi, yana uzatılmış küçük sağ koluyla kocasının koluna girmeye çalışıyordu. Kocasının başında, siperi iyice yüze indirilmiş yazlık şapka vardı. Bir ara arkama baktığımda göremedim kendilerini, Cafe Central'a gittiklerini tahmin ettim. Graben'in kahveye bakan tarafında bekledim biraz; talihim varmış epey sonra pencereye yakın bir masaya doğru yürüdüklerini gördüm. Bayan Tschissik masaya oturdu; artık yalnızca kadife kaplı mukavva şapkasının kenarını seçebiliyordum.

Bu rastlantının ardından gördüğüm düşte, tavanı fazla yüksek sayılmayacak daracık bir pasajda buldum kendimi; pasajın kubbemsi bir tavanı vardı, acemi İtalyan tablolarındaki bağlantı yollarından birine benziyordu. *Paris*'te *Rue des Petits Champs*'tan pasaj biçiminde ayrılan bir sokak görmüştük, uzaktan onu da andırmıyor değildi. Ancak Paris'teki daha genişti, mağazalarla doluydu; oysa bu pasaj boş duvarlar arasında uzanıyor, iki kişinin yan yana yürümesine bile yetecek genişlikten yoksun görünüyordu. Ama Bayan Tschissik'le benim yaptığım gibi gerçekten içinden geçilmek istendi mi, şaşılacak kadar geniş olduğu anlaşılıyordu ve buna da şaşmamıştık. Biz Bayan Tschissik'le, sanırım bütün olup biteni gözetleyen birinin dikildiği çıkış kapısına yürürken ve Bayan Tschissik bir kusurunu, sanırım içkiye düşkünlüğünü bağışlatmaya çalışıp, kendisine bu iftirayı atanlara inanmamamı benden rica ederken, Bay *Tschissik pasajın sonunda* dikiliyor, önünde susta duran Bernhardiner cinsi, sık tüyleri kıvırcık sarı bir köpeği kamçılıyordu. Bay Tschissik'in köpekle yalnızca şakalaşarak karısını ihmal eder görünmek mi istediği, yoksa gerçekte köpeğin saldırısına mı uğradığı ya da son bir olasılıkla köpeği bizden uzak tutmaya mı çalıştığı pek anlaşılamıyordu.

—

L.[137] ile rıhtımda. Üzerine bastırıp tüm varlığımı altında ezen hafif bir baygınlık nöbeti. Nöbeti atlattım ve kısa süre sonra çoktan unutulmuş bir nesne gibi anımsadım onu.

Öbür engellerin hepsini (vücut durumum, anne ve babam, karakterim) bir yana bıraksam bile gene de kendimi edebiyata bütünüyle veremeyişim için şu iki bölümlük neden çok güzel bir özür oluşturuyor: Bana katıksız doyum sağlayacak büyük bir çalışmanın üstesinden gelemedikçe, kendim için hiçbir girişimde bulunamam. Ne var ki, bu söylediğimi yadsımak olanaksız.

—

Çekingen ve ürkek durumumu olduğu gibi içimden alıp yazıya geçirme ve söz konusu durum varlığımın derinliklerinden nasıl kopup geliyorsa, yine öyle kâğıdın derinliklerine yerleştirme ya da sonradan alıp tümüyle içime aktarabileceğim gibi yazıya dökme konusunda şu an güçlü bir istek duyuyorum, hatta öğleden sonra içimde yaşıyordu bu istek. Sanatla hiçbir ilgisi yok.
Bugün Löwy hoşnutsuzluğundan ve üyesi bulunduğu tiyatro topluluğunun hiçbir davranışını artık umursamadığından söz açınca, sesimi yükselterek durumunu yurt özlemi diye niteledim; ama açığa vurmama karşın söz konusu nitelemeyi gene de bir bakıma vermedim ona, kendim için alıkoydum ve geçici bir süre bundan kendi hüznüm için yararlandım.

—

9 Aralık 1911, Stauffer–Bern: «Üründeki tatlılık, onun kesin değeri üzerinde insanı yanılgıya sürüklüyor[138].»

—

Kimin tarafından yazıldığı pek farketmeyecek mektup ve anılardan oluşan bir kitabı (şu sıra Karl Stauffer–Bern[139])okurken, miskinlik ve uyuşukluğundan insan söz konusu kimseyi kendi gücüyle kendi içerisine çekip almaz da (çünkü bir kez bu kadarı bir sanat işidir ve sanat her babayiğidin harcı değildir), tersine kendini koyvererek

(bir direnme göstermeyenin de hemen başına gelir bu) o serinkanlı yabancı kişi ve onun akrabalarından biri durumuna gelmeye karşı koymazsa, kitabı kapayıp yeni baştan kendine yönelerek böyle bir gezinti ve dinlenmenin ardından bir kez daha değeri anlaşılmış, bir kez daha yeniden şekillenmiş ve bir an boyu uzaktan gözlem konusu yapılmış öz varlığının içinde yine kendini daha bir rahat ve başını daha bir dinç hissetmesi pek olağanüstülük taşımaz.

—

10 Aralık 1911

Pazar. Kızkardeşimi ve küçük oğlunu[140] gidip görmem gerekiyor. Önceki gün annemin gece saat birde kızkardeşimden oğlanın doğum haberiyle dönmesi üzerine, babam sırtında gecelikle evi baştan aşağı dolanıp kapısını açmadık oda bırakmadı; beni, hizmetçiyi ve kızkardeşlerimi uyandırıp haberi öyle bir edayla duyurdu ki, sanki çocuk doğmakla kalmamış, çoktan onurlu bir yaşam sürdükten sonra ölüp gömülmüştü.

—

Ancak sonradan, yabancı yaşam koşullarının kitapta değiştirilemeyecek durumlar gibi anlatılması bizi şaşırtabilir;[141] oysa bir yaşantıya, örneğin bir dostun ölümünden[142] duyulan yasa, bu yasın anlatımından daha uzak düşecek bir şeyin gösterilemeyeceğini kendi deneyimlerimizden bildiğimizi sanırız. Ne var ki, bizim doğru diye baktığımız şey bir başkası için öyle görülmeyebilir; çünkü kendi mektuplarımızda duygularımızı eksiksiz açığa vuracak güçten yoksun olup – elbet iki başa doğru gidildikçe belirginliğini yitiren bir sürü nüansı içerir bu – en iyi durumumuzda bile sık sık «tarifsiz», «dile gelmez» ya da hemen ufalanıp dökülen bir ki'li cümlenin izlediği «öylesine hazin» veya «öylesine güzel» sözcüklerin yardımına başvurmadan yapamıyorsak, adeta bu yoksunluğa karşılık bize, kendi mektuplarımızı yazarken üstesinden gelemeyeceğimiz ölçüde serinkanlı bir titizlikle yabancı bildirimleri anlayıp kavrama yetene-

ği bağışlanmıştır. Önümüzdeki mektubu duruma göre bazen açıp, bazen avcumuzda buruşturmamıza yol açan yabancı duygulara ilişkin bir bilmezlik içinde yaşarız hep. Ama işte bu bilmezliktir ki bir anlayışa dönüşür, çünkü önümüzde duran mektuptan ayrılmamak, yalnız onun içindekilere inanmak, yani bunları kusursuz şekilde dile getirilmiş saymak ve kusursuz denecek anlatıma bakıp düpedüz insancıl'a götüren yolu açıkça önümüzde görmek zorunda kalırız. Bunun gibi Karl Stauffer'in mektupları da salt bir sanatçının kısa ömrüne ilişkin bildirimleri içeriyor

—

13 Aralık 1911

Bugün yorgunluktan bir şey yazamadım; hasta bacaklar ve tiksinti veren düşlerle bazen sıcak, bazen soğuk odadaki kanepede uzanıp yattım hep. Bir ara düşümde bir köpek üzerime abandı, pençelerinden biri pek yakındı yüzüme, buna uyandımsa da gözlerimi açıp bakmayı kısa bir süre göze alamadun.

—

Kunduz Kürkü. Boşluklarla dolu, doruk noktalarından yoksun tavsayıp giden bir oyun. Emniyet müdürüyle ilgili uyduruk sahneler. Lessing Tiyatrosu'ndan Bayan Lehmann'm kıvrak oyunculuğu. Ne zaman eğilse etekliğini kalçalarının arasına sıkıştırıyor. İnsanların düşünceli bakışı; sanki yadsıyan ya da kesinlikle onaylayan sesin gücünü azaltmak ister gibi havaya kaldırılan iki elin solda, yüzün önünde üst üste konuşu. Öbür sanatçıların beceriksiz ve hantal oyunu. Komedyen rolündeki kişinin oyuna reva gördüğü kepazelikler (kılıcını çekiyor, ama şapkaları birbirine karıştırıyor). İçimde beliren soğuk bir keyifsizlik. Derken eve döndüm, ama evde de bu kadar insanın bir gecede o bir sürü telaş ve patırtıya nasıl katlandığını (bağırıp çağırmalar, çalmalar, çaldırmalar, sataşmalar, alkış tutmalar, ihmal edilmeler), ancak gözler kırpıştırılarak seyredildiği zaman algılanacak bu kadar düzensiz insan sesi ve çığlığının nasıl

böyle bir araya getirilebildiğini hayranlıkla düşünerek oturdum. Cici kızlar. Bir kız; pürüzsüz bir yüzü var, cildi kesintisiz bir düzey halinde uzanıyor; yanakları yuvarlak; alnın çok yukarısında başlayan saçlar, yüzün pürüzsüzlüğü içinde biraz öksüz dışarı fırlamış gözler. – Oyunun güzel yerleri: Bayan Wolffen bir yandan hırsız rolünü oynuyor, bir yandan ileri görüşlü ve demokrat düşünceli akıllı insanların dürüst bir dostu kimliğiyle seyirci karşısına çıkıyor. Salonda bir Wehrhahn olsa, Bayan Wolffen'in kişiliğinde kendini bulurdu kuşkusuz. – Dört perdedeki hazin paralellik. Birinci perdede bir hırsızlık olayı, ikincisinde mahkeme, üçüncü ve dördüncü perdede gene aynı şeyler.

—

Yahudi Tiyatrosu'nda *Der Schneider als Gemeinderat*[143]. Tschissikler oyunda yok. Onların yerini iki yeni sanatçı, karı koca Liebgoldlar almış; her ikisi de berbat. Richter'in kötü bir yapıtı. Molyerimsi bir başlangıç, orasından burasından saat köstekleri sarken belediye ve şehir meclisi üyesi. – Bayan Liebgold okuyup yazma bilmediğinden, rolünü kocasının kendisiyle çalışması gerekiyor.
Bir komiğin ağırbaşlı bir kadınla, ağırbaşlı bir erkeğin de şuh bir kadınla evlenmesi ve genellikle yalnız evli veya akraba bayanların oyunda rol alması nerdeyse âdet haline gelmiş. – Gece yarısı bir ara galiba bekâr bir adam olan piyanistin notalarını toplayarak kapıdan çıkıp sıvışması.

—

Şan Derneği'nin Brahms konseri. Müziğe karşı yeteneksizliğimin belirleyici özelliği, ondan bir bütünlük içinde haz alamayışımdır; ancak yer yer bir etkilenmenin varlığını duyar gibiyim; bunun da müziksel nitelik taşıması ne kadar seyrek oluyor. Ne zaman müzik dinlesem doğal bir duvar örülüyor çevremde; müziğin üzerimde yaptığı biricik ve sürekli etki, beni işte böyle duvarlar arasına tıkması ve özgürkenkinden değişik bir duruma sokmasıdır.

Müziğe karşı duyduğu saygıyı edebiyata karşı duymuyor toplum. Şantöz kızlar. Birçoğunun ağzı salt melodi tarafından açık tutuluyor. Şarkı okurken boynuyla başı havada uçan hantal vücutlu bir kız.
Locanın birinde üç rahip. Başında kırmızı bir bereyle ortadaki, sakin ve vakur, dinliyor; ilgisiz ve hantal, ama kaskatı değil. Sağdaki kendi içine gömülmüş, tortop olmuş; sivri, donuk ve buruş buruş bir yüz. Soldaki şişman; yüzünü eğip yarı açık yumruğuna dayamış. – Çalınan parça: «Tragische Ouverture». (Benim bütün işittiğim, sağda sola yavaşcacık atılan ağır ve görkemli adımların sesi. Enstrüman gruplarının birinden ötesine müziğin geçişini izlemek ve ayrıca kulakla bunu denetlemek öğretici bir şey. Saçları darmadağın maystro. Goethe'den *Beherzigung*, Schiller'den *Nänie, Gesang der Parzen, Triumphlied.* – Erken dönem İtalyan mimarisinin yapıtlarından birinin üzerinde dikilir gibi, alçak mermer balkonda dikilen şantöz kızlar.

–

Hayli uzun süredir sık sık üzerimde kavuşup beni altında bırakan edebiyatın içinde bulunuyorsam da, varlığımdaki genel mutluluk özlemi bir yana, üç günden beri edebiyata karşı gerçekten bir özlem duymadığım kesin. Löwy'ye de geçen hafta onsuz yapamayacağım bir dost gözüyle bakmıştım; ama üç gün var ki, bunu kolayca başarabiliyorum.

–

Aradan uzunca bir zaman geçip de yeniden yazmaya başladım mı, sözcükleri adeta bir boşluktan çekip almak zorunda kalıyorum. Bir sözcük ele geçirildi mi, bir sözcük ele geçirilmiş oluyor, o kadar. Ve ardından iş tümüyle yeniden başlıyor.

–

14 Aralık 1911

Babam, fabrikayla[144] ilgilenmediğimi ileri sürerek öğleyin bana çıkıştı. Ben de kazanç amacıyla fabrikanın sermayesine katkıda bulunduğumu, ama büroda çalıştığım süre fabrikadaki işlerle ilgilenemeyeceğimi açıkladım. Babam da bağırıp çağırmasını sürdürdü; bense pencerenin önünde dikildim ve sesimi çıkarmadım. Ne var ki, akşamleyin öğlenki konuşmayla ilgili olarak, şu sıra içinde bulunduğum durumdan memnunluk duymamam için bir neden olmadığını, ancak bütün zamanımı da edebiyata ayırmaktan kaçınmam gerektiğini düşünürken suçüstü yakaladım kendimi. Daha bir dikkatle gözden geçirir geçirmez, söz konusu düşünce yadırgatıcılığını yitirdi, bana alışık olduğum bir şey gibi göründü. Bütün vaktimi edebiyat uğrunda değerlendirme yeteneğinden yoksun bulunduğum sonucuna vardım. Böyle bir kanı, o an içinde yaşadığım durumdan kaynaklanıyordu ancak, kanının kendisinin de söz konusu durumdan daha güçlü sayılacağı kuşkusuzdu. Bugün Berlin'de heyecanlı bir edebiyat gecesine katılacak, bir topluluk önünde edebiyat ve müzik dinletisinde bulunacak Max'ı bile bana yabancı biriymiş gibi anımsadım[145]; şimdi aklıma geldi, akşam gezintisinde Froylayn Taussig'in[146] evine yaklaştığım sırada anımsamıştım Max'ı.

—

Löwy ile aşağıda, ırmak kıyısında gezinti. Elisabeth Köprüsü'nün üzerinde yükselen, içine yerleştirilmiş bir lamba tarafından aydınlatılan kemerin ayaklarından biri, yandan fışkıran ışıklar ortasında karanlık bir kitle gibi durarak bir fabrika bacasına benziyor, gökyüzüne gergin uzanan kama biçimindeki gölgesi havaya yükselen bir dumanı andırıyordu. Köprünün yan tarafında, belirgin kenar çizgileriyle yeşil ışıktan yüzeyler.

—

W. Schäfer'in *Beethoven und das Liebespaar* anekdotunu topluluk önünde okurken, örneğin akşam yemeğine ve beni bekleyen Löwy'ye ilişkin olup öyküyle hiçbir bağlantıyı içermeyen değişik düşünceler, özellikle bugün pek düzgün sayılacak okuyuşta bana hiç ayak bağı olmaksızın büyük bir açık seçiklikle kafamdan geçti.

16 (17) Aralık 1911, Pazar, öğle vakti saat 12

Pazar, gündüz, saat on iki. Bütün bir öğle öncesi uyumak ve gazete okumakla öldürüldü. *Prager Tagblatt* için bir eleştiri hazırlayacak olmanın verdiği korku. Yazma korkusu her vakit şöyle açığa vuruyor kendini: Henüz masa başına oturmamışken, yazacağım şeyle ilgili olarak bazen aklıma gelen giriş cümleleri, bir sona varmadan çok önce kırılıp kopan ve dışarı fırlamış kırık kopuk yerleriyle hazin bir geleceği haber veren işe yaramaz ve kuru şeylerdir.

—

İsa Panayırı'nda sunulan eski hünerler. İki kakadu, bir çapraz çubuk üzerinde baht kâğıtları çekiyor. Yanılmalar: Kızın birine bir sevgiliye kavuşacağı kehanetinde bulunuluyor. – Bir adam, maniler okuyarak yapma çiçekler satıyor: To jest ruze udelana z kuze.[147]

—

Şarkı söyleyen genç Pipes. Tek jest olarak, sağ kolunu dirsek yerinden kukla gibi ileri geri sallıyor, yarı açık eli biraz daha açılıyor her sallayışta, ama sonra yeniden kasılıyor. Ter taneleri yüzünü, özellikle üst dudağını cam parçacıkları gibi örtüyor. Redingotunun yeleği arkasına yerleştirilmiş düğmesiz ve kalın bir boyunbağı. Şarkı söyleyen Bayan Klug'un ağız boşluğunun yumuşak kırmızısındaki sıcak gölge.

—

Paris'te Yahudi sokakları, Rue de Rivoli'nin bir kolu olan Rue Roiser

Yalnızca sallantılı bir varoluş için zorunlu ögeler içeren alabildiğine yoksul ve düzensiz bir eğitimin, zaman bakımından sınırlı, dolayısıyla ister istemez hummalı bir çalışmaya dönüşmesi, kendi kendini geliştirmesi, ağzını açıp konuşması istense, bu isteği hepsi acı bir yanıtla karşılayacaktır; öyle bir yanıt ki, bu yanıta elde edilen başarılardan ötürü acemi güçlerin ancak tümünün yardımıyla katlanılabilecek bir büyüklenme, oturmuş olmaktan çok sezgilerde yaşadığı için pek devingen bir bilginin ansızın uçup gidişine baş döndürülerek yöneltilecek kısa bir bakış, nihayet çevrenin nefret ve hayranlığı karışacaktır.

—

Dün uyumadan önce, boşlukta dağ gibi tek başına dikilen bir insan grubuna ilişkin bir tablo canlandı kafamda; teknik yönden yepyeni, ama söz konusu teknik bir kez ele geçirilmeye görsün, üstesinden kolay gelinecek bir tablo gibiydi. Bir masanın çevresini bir topluluk almıştı; zemin, bu topluluktan biraz öteye kadar uzanmaktaydı; gözümü hayli zorlayarak oradakiler arasında şimdilik seçebildiğim tek kişi, üzerinde modası geçmiş giysisiyle genç bir adam oldu. Sol kolunu masaya dayamıştı, tasayla ya da bir şey sorar gibi kendisine doğru eğilmiş birine oyunsu bir edayla alttan yukarı bakan yüzünden aşağı gevşecik sarkıyordu eli; gövdesini, özellikle sağ bacağını tembelsi bir gençlikle uzatmıştı; oturmaktan çok yatar gibiydi. Bacaklarını belirleyen iki çift açık seçik çizgi birbiriyle çapraz kesişiyor, kolaycacık vücudun sınır çizgilerine dönüşüyor ve bu çizgiler arasından soluk renkte giysiler, silik bir somutlukla kubbemsi dışarı taşıyordu. Kafamda bir gerilim uyandırmıştı tablo; ne zaman dilersem elimdeki kalemi yönetebilecek bir gerilimdi bu ve süreklilik taşıyordu. Böyle bir tablo karşısında duyduğum hayretle uyur uyanık durumdan çekip aldım kendimi, tabloyu kafamda daha bir enine boyuna düşünmek istedim. Ancak az sonra anladım ki, kafamda gri beyaz bir porselen yığınından başka bir şey canlandırmamışım.

Geçen hafta, ama hiç değilse henüz içinde yaşadığım şu an gibi geçiş dönemlerinde, duygusuzluğuma ilişkin olarak çokluk mahzun, ama serinkanlı bir şaşkınlığa kaptırıyorum kendimi. Nesnelerin tümünden içi oyuk bir mekân beni ayırıyor, bu mekânın sınırına kadar bile sokulamıyorum.

—

Düşüncelerimin daha bir özgürlüğe kavuştuğu ve kendimi belki kimi şeyler yapabilecek durumda hissettiğim şu an akşam vakti, Vrchlicky'nin *Hippodamie* oyununun galasında bulunmak üzere Ulusal Tiyatro'ya gitmem gerekiyor.

—

Pazar gününün bana haftanın bir başka gününden daha çok yararı dokunmadığı kuşkusuz; çünkü pazar gününün kendine özgü zaman bölümlemesi tüm alışkanlıklarımı altüst ediyor ve bu özel günün içine yarı buçuk yerleşebilmem fazlasıyla bol vakti gerektiriyor.

—

Özyaşamöykümü kaleme almak isteğini bürodan kurtulur kurtulmaz gerçekleştirmeye çalışacağım. Yazmaya başlamam için böyle kesin bir değişikliği, olaylar yığınını yönetebilmek üzere şimdilik bir amaç gibi karşımda bulundurmak zorundayım. Böylesine gerçekleşmeyecek bir başka olumlu değişiklik bilmiyorum. Ama söz konusu değişiklik de baş göstermesin, özyaşamöykümün yazılması benim için güçlü bir kıvanç kaynağı oluşturacak, düşlerin kaleme alınması gibi kolaylıkla üstesinden gelinecek, ama yine de apayrı, olağanüstü ve beni hep etkisi altında tutan bir sonuca götürecek, böyle bir sonuç başkalarının da duyuş ve kavrayışına açık bulunacaktır.

—

18 Aralık 1911

Önceki gün *Hippodamie*[148]. Berbat bir oyun. Yunan mitolojisinde anlamsız ve nedensiz başıboş bir dolaşma. Programda Kvapil' in[149] bir yazısı, iyi bir yönetmenin (ama oyunda yönetmenlik Reinhardt'a[150] öykünmekten öteye geçmiyordu) kötü bir yapıtı güçlü bir dramatik yapıta dönüştürebileceğine ilişkin bütün oyun boyunca gözlemlenebilen bir görüşü dile getiriyor. Dünyayı birazcık gezip görmüş bir Çek yazarının kaleme almayacağı hazin bir oyun tümüyle. – Antraktan yararlanarak locanın kapısını açıp koridorda hava alan vali. – Ölümünün üzerinden henüz fazla zaman geçmediği için, dünyayı görür görmez eskiden çektiği acıları tüm şiddetiyle yeniden duyan Axiocha'nın hayalet kimliğiyle sahneye çıkarılışı, ama az sonra yine gözden kaybolup gidişi.

—

Max, Berlin'den döndü dün. Dinleti saatinde izleyicilere kendisinden çok daha yetenekli[151] Werfel'den parçalar okuduğu için, Berliner Tagblatt'ta bir eleştirmen tarafından özgecil biri diye nitelendirildi. Max, bu eleştiriyi Prager Tagblatt'a götürmeden önce ilgili cümleyi çizip çıkardı. Werfel'den nefret ediyorum, kendisini kıskandığım için değil hani, ama onu kıskanıyorum da. Sağlıklı, genç ve zengin biri, bense bütün bunlardan yoksunum. Ayrıca, müzikaliteye yatkın bir kişi Werfel, erken yaşta ve kendisini hiç zorlamadan pek iyi şeyler yazdı, alabildiğine mutlu bir yaşam sürdü ve sürecek. Oysa ben, üzerimden silkip atamadığım yükler altında çalışıyorum, müzikten de hiç nasibini almamış biriyim.

Beklemenin acılarını bilmediğim için, randevularına zamanında giden biri değilim. Bir sığır gibi bekliyorum tıpkı. Şu andaki varlığım konusunda bir amacın bulunduğunu sezmeye göreyim, isterse amaç pek sağlam nitelik taşımasın, güçsüzlüğümden öylesine kendimi beğenmiş bir tutum takınıyorum ki, bir kez ele geçirdiğim amaç nedeniyle her şeye seve seve katlanıyorum. Âşık olsam ne yapardım aca-

ba? Yıllar öncesi Bayan M., Ring'teki ağaçlıklı yoldan sevgilisiyle de olsa geçecek diye ne çok bekleyip durdum. Biraz savsaklıktan, beklemenin acılarını biraz bilmediğimden randevularıma hiç yetişemedim; bunun bir nedeni de, kendileriyle sözleştiğim kimseleri yeniden güvensiz aramaların oluşturacağı yeni çapraşık amaçları, yani uzun süre kesinsizlikler ortasında bekleme fırsatını ele geçirmek isteyişimdi. Daha çocukken beklemeye karşı duyduğum o büyük korkudan, daha iyi bir misyon için yaratıldığımı, ama şimdiki geleceğimi de sezdiğim sonucu çıkarılabilir.

—

İyi durumlarımın bir doğallık içinde varlıklarını sürdürecek ne vakitleri, ne de izinleri var; kötü durumlarım ise dilediklerinden daha çoğuna sahip bunların. İşte şimdi, *Günlük*'e dayanarak hesaplarsam ayın dokuzundan beri, yani hemen on günden bu yana böyle kötü bir durumdan ötürü acılar içindeyim. Dün bir kez daha başım ateşler içinde kavrularak yatağa girdim; kötü zamanların geride kaldığına artık sevinecek, iyi uyuyamayacağımdan da korkacak gibi oldum. Ama geçti, bayağı iyi uyudum; buna karşılık şimdi berbat bir uyanıklık içindeyim.

—

19 Aralık 1911

Dün Lateiner'in *Dawids Geige*'si. Evden kapı dışarı edilen erkek kardeş; usta bir kemancı; lise öğreniminin başlangıç dönemine ilişkin düşlerimdeki gibi zenginliğe kavuşur ve günün birinde yurduna döner. İlkin bir dilenci gibi giyinir, ayaklarına kar küreleyicileri gibi paçavralar dolar; büyüdükleri yerden dışarı hiç ayak atmamış akrabalarını, yoksulluk içinde yaşayan iffetli kızcağızını ve onu oğluna almak istemeyen, ama kendisi yaşına başına bakmaksızın genç bir kadınla evlenmeye kalkan varlıklı kardeşini sınamadan geçirir; sonra da Kayzer stili ceketini açarak kimliğini belli eder; ceketin altında, çapraz bir bant üzerinde Avrupa'nın tüm prensleri tarafından veril-

miş nişanlar görülür. Sonra keman çalıp şarkılar söyleyerek, bütün akrabalarını ve onların çoluk çocuğunu iyi insanlar yapar, hepsinin düzeltir durumunu.

—

Bayan Tschissik yine sahneye çıktı. Her zamankinden dar görünen yüzüne kıyasla vücudu daha güzeldi dün; söze başlar başlamaz kırışan alnı fazlasıyla dikkati çekti. Tatlı bir uyum içindeki ne şişman, ne sıska denecek uzun boylu vücudu, dün yüzünden ayrı gibi duruyordu; bu haliyle bana uzaktan denizkızlarını, siren'leri ve kentaur'ları anımsattı. Sonradan yüzünü buruşturup makyajı örselenmiş kirli teniyle, üzerinde kısa kollu lacivert bir bluz ve bluz üzerinde bir leke, karşıma gelip dikildiği zaman, acımasız seyirciler ortasında sanki bir heykelle konuşmam gerekiyormuş gibi bir duyguya kapıldım. Bayan Klug onun yanı başında duruyor ve beni izliyordu. Froylayn Weltsch ise sol yamacımdan yapıyordu aynı şeyi. Konuşabildiğim kadar çok sersemce şeyler konuştum, örneğin neden Dresden'e gittiğini sormadan duramadım Bayan Tschissik'e; oysa biliyordum ki topluluktaki arkadaşlarıyla bozuşarak gitmişti, dolayısıyla bu konunun açılmasından hoşlanmıyordu. Ama benim onun kendisinden de çok hoşlanmadığım bir konuydu bu; gelgelelim soracak başka şey bulamamıştım. Bayan Tschissik yanımıza geldiğinde, ben Bayan Klug ile konuşuyordum; «Pardon!» diyerek Bayan Klug'tan özür diledim, sanki bundan böyle hayatımı hayatıyla birleştirmek niyetindeymişim gibi Bayan Tschissik'e döndüm. Bayan Tschissik'le konuşurken sevgimin gerçekte kendisine ulaşamayarak bazen yakınında, bazen uzağında eğleştiğini fark ettim; çünkü durup dinlenmek bu sevgiye uzak bir şeydi.

—

Bayan Liebgold, hamilelikten şişmiş karnını sımsıkı saran bir giyisisiyle genç bir erkek rolünü oynuyordu. Söz dinlemediği için babası tarafından (Löwy) belden yukarısıyla bir sandalye üzerine yatırılıp

alabildiğine gergin pantolonunun kıçına birkaç şaplak indiriliyor. Oyundan sonra Löwy, eli Bayan Liebgold'a dokundukça bir tiksinti duyduğunu açıkladı bana. Önden bakılınca alımlı bir kadın; ama profilden burnu fazlasıyla uzun, sivri ve amansız, yukarılardan aşağı uzanıyor.

—

Ancak saat onda gittim tiyatroya, önce bir gezinti yaptım, tiyatroda ayrılmış bir yerim olmasının, gösterinin başlamasına, yani solistler o anda okudukları şarkılarla beni konser salonuna çekmeye uğraşmasına karşın tedirginliğimin tadını çıkarmaya koyuldum. Bayan Klug'a da yetişemedim; oysa Bayan Klug'un yaşam dolu şarkısını dinlemek, her zaman dünyayı sağlamlığı bakımından bir sınamadan geçirmektir, ki bu da gerekli benim için.

—

Bugün annemle kahvaltıda konuşuyorduk, bir ara çoluk çocuktan ve evlenmeden söz açıldı. Hepsi birkaç kelime; ama annemin bana ilişkin görüşünün ne kadar gerçekdışı ve çocuksu nitelik taşıdığının ilk kez açıkça bilincine vardım. Bana sapasağlam, ama işte biraz hasta olduğu kuruntusuna kapılmış bir genç gözüyle bakıyor. Kuruntu zamanla kaybolacaktı anneme göre; ancak bunu hepsinden köklü biçimde kafamdan silip atmamın tek yolu evlenmem ve çoluk çocuğa karışmamdı. Hem o zaman edebiyata karşı ilgim de azalacak, aydın kimseler için gerekli ölçüyü aşmayacaktı. Mesleğime, fabrikaya ya da uğraştığım bir başka işe ilgim doğal boyutlarıyla hiçbir engele toslamadan açığa vuracaktı kendini. Dolayısıyla, gelecekten umudumu sürekli kesmem için ortada en ufak bir neden yoktu. Aşırı dereceye varmayan geçici umutsuzluk nöbetlerine ise, bazen midemi bozduğumu sanmam ya da çok yazı yazıp çizdiğim için yeterince uyuyamamam yol açıyordu. Söz konusu nöbetleri silip atacak binlerce çare vardı. İçlerinde en akla yakını ise bir daha kendisinden kopamayacak gibi bir kıza gönlümü kaptırmamdı.

O zaman, nasıl benim iyiliğimi istediklerini ve hiç kimsenin beni engellemediğini görecektim. Ama Madrid'deki dayım[152] gibi bekâr kalırsam, bu da benim için bir felaket sayılmazdı; aklı başında biriydim çünkü, yaşamıma bir çeki düzen vermenin üstesinden gelebilirdim.

—

23 Aralık 1911

Cumartesi. Bütün hısım ve akrabalarla tanıdıklar için yabancı ve yanlış bir doğrultuda akıp giden yaşayışım karşısında benim ikinci bir Rudolf Dayı'ya[153], yani ailenin gelecekteki bireyleri arasında, değişik bir zamanın gereklerine uygun olarak alışılagelenden biraz değişik bir budalaya dönüşeceğim tasası belirip, böyle bir görüşe yıllar geçtikçe daha az karşı çıkabilen annemin içinde benim lehimde ve dayım aleyhindeki duyguların nasıl güçleneceğini ve kafasındaki dayımla bana ilişkin tasarımların arasında nasıl bir uçurumun açılacağını bundan böyle hissedebileceğim.

Önceki gün fabrikada. Akşam Max'ta. Tam ben gittiğimde ressam Novak, Max'a ait taş basması resimleri açıp yayıyordu. Bu yapıtlar karşısında kendimi toparlayıp evet ya da hayır diyemedim. Max, daha önce kafasında oluşturduğu kimi görüşleri öne sürdü; bu görüşlerin çevresinde düşüncelerim bir bilye gibi boş yere sağa sola dolanmaya başladı. Sonunda alıştım tek tek resimlere, en azından acemi gözlerin şaşkınlığını bir kenara bıraktım; bir çeneyi fazla toparlak, bir yüzü fazla basık, bir vücudun belden yukarısını adeta zırhlara bürünmüş buldum; ama söz konusu vücut, sokak giysisinin altına frakla giyilen kocaman bir gömlek geçirmişe benziyordu daha çok. Derken ressam Novak ilk anda, hatta daha sonra bile anlaşılamayacak kimi şeylerden söz açtı ve söylediklerinin önemini, bunları bize karşı söylemekle azalttı; bizler alabildiğine saçma şeyler konuşmuş olacaktık. Portresi yapılan kişiyi kendi sanat üslubu içine çekip almanın bir ressamın hem duyguları, hem bilinciyle üstesinden gelmesi gereken bir ödev olduğunu ileri sürdü.

Bu amaca erişmek için de ilkin, aynı şekilde önümüzde duran, koyu

renkler içinde gerçekten aslına pek aşırı ve kuru bir benzerlik gösteren (bu pek aşırı benzerliği ancak şimdi itiraf edebiliyorum) ve söz konusu benzerliğin yanı sıra gözlerle ağız çevresinde koyu renklerin yeterince güçlendirdiği soylu ve vakur çizgiler taşıdığı için Max tarafından portrelerin en iyisi diye nitelenen o renkli eskizi hazırlamıştı. Hani sorulduğu zaman, portrelerin en iyisi olduğunu da gerçekten kimse yadsıyamazdı. Daha sonra eskizi örnek alıp taşbasması resimler üzerinde çalışmış, resimlerde sürekli değişikliklere gidip doğal görünümünden biraz biraz uzaklaşmaya, ama beri yandan kendi sanat uslubuna aykırı davranmak şöyle dursun, çizgi çizgi ona yaklaşmaya çaba harcamıştı. Böylelikle örnekteki kulak sayvanları insancıl kıvrımlarını ve resme ayrıntılı biçimde geçirilen kenar çizgilerini yitirmiş, küçük ve karanlık bir deliği çevreleyen yarım daire biçiminde derin bir burgaca dönüşmüştü. Max'ın kemikli çenesi daha kulaktan başlıyordu; tüm gerekliliklerine karşın yalınkat sınırlarını kaybetmiş ve seyirci açısından eski sanat gerçeğinden uzaklaşılmış, ama yeni bir sanat gerçeği de yaratılamamıştı. Saçlara gelince, doğal ve kesin kenar çizgilerini koruyordu; ressamın kendisi ne kadar yadsısa da insan saçı olarak kalmıştı. Ressam Novak söz konusu değişiklikleri anlayışla karşılamamızı bizden isterken üstü kapalı, ama gururlanarak şunu da belirtmişti ki, gösterdiği resimlerde her şeyin bir anlamı vardı; hatta rastlantı sayılabilecek bir şey bile, kendisinden sonrasını etkileme gücünden ötürü bir gereklilik taşıyordu. Örneğin, bir düğmenin yanı başında bir kahve lekesi, ince ve soluk bir yol halinde yukarlardan başlayıp hemen bütün resim boyunca aşağılara iniyordu; leke, düşünülüp taşınılarak resme eklenmişti ve oranlar arasındaki dengeyi tümüyle bozmaksızın artık resimden uzaklaştırılacak gibi değildi. Sol köşedeki bir başka resim ise, dağınık noktalardan oluşan ve pek göze çarpmayan mavi bir leke içermekteydi; leke, kendisinden kalkıp bütün resme yayılan küçük çaptaki aydınlık düşünülerek bile bile resme yerleştirilmiş ve ardından ressam bu aydınlık içinde çalışmasını sürdürmüştü. İlerde ilk yapmayı tasarladığı şey, üzerinde biraz çalışılmış olmasına karşın henüz yeterince işlenmemiş ağız ve burnu, söz konusu değiştirme eylemi içine çekip almaktı. Max, taşbasması resminin böylelikle başlangıçtaki güzel renkli eskizden giderek

uzaklaşacağını ileri sürüp bir eleştiri yöneltmek isteyince, Novak resmin belki ilerde yine eskize yaklaşacağını açıkladı.
Ressam Novak'ın bütün konuşma sırasında esinlerinin önceden kestirilemezliğine ne büyük bir güven beslediği ve ancak bu güvenin sanatsal çalışmasını pek doğal olarak nerdeyse bilimsel bir araştırıya dönüştürdüğü, kuşkusuz gözden kaçacak gibi değildi. – Taşbasması iki resim, «Elma Satan Kız» ve «Gezinti» satın alındı.

–

Günlük tutmanın bir avantajı da, insanı aralıksız yenilgiye uğratan değişimlerin yatıştırıcı bir açıklıkla bilincine varmaktır. Genel olarak da inanılır bu değişimlere, sezilir ve varlıkları itiraf edilir, ama böyle bir itirafla umut ve huzura kavuşmak söz konusu oldu mu, bilmeden yadsınırlar hep. Günlük, bugün bize katlanılmaz görünen durumlarda bile yaşandığının, çevreye göz gezdirildiğinin ve gözlemlerin kayda geçirildiğinin, yani bu sağ elin bir vakit şimdiki gibi kullanıldığının belgelerini taşır kendisinde. Hani Günlük'e bakarak bir zamanki durumumuzu bütünüyle görebilir, şimdi eskisinden daha çok bilgiyle donandığımızı anlarız; ne var ki, bu konuda tam bir bilmezlik içinde yaşamamıza karşın, bir zamanki girişimlerimizin pervasızlığını şimdi daha çok takdir etmeden duramayız.

–

Dün bütün bir öğle öncesi bir buharla doldurur gibi kafamın içini Werfel'in şiirleriyle doldurdum. Hayranlığımın beni hiçbir yerde konaklamaksızın çekip saçmalığın içine sürüklemesinden korktum bir an.

–

Önceki akşam Weltsch[154] ile hayli sıkıcı bir konuşma. Tam bir saat, yüzünde ve boynunda, ürkmüş, gezinip durdu bakışlarım. Sinirimden, güçsüzlüğümden ve ne düşüneceğimi bilememden bir ara

yüzümü buruşturdum, aramızdaki ilişkiye sürekli zarar vermeden odadan çıkıp çıkamayacağımı pek bilemez duruma düştüm. Sonra dışarının suskun yürüyüşlere elverişli yağmurlu havasında rahat bir nefes aldım; derken, halimden memnun, *Orient*'in[155] önünde bir saat Max'ı bekledim. Saate usulca bakışlar ve ileri geri umursamaz gezinmelerle bu bekleyiş, adeta bacaklar uzatılıp eller pantolon ceplerine sokularak kanepe üzerinde uzanıp yatmalar kadar hoşuma gidiyor. (Kanepe üzerinde yarı uykulara dalan insan, bir an gelip ellerinin pantolon ceplerinde olduğunu unutur, kalçalarının üzerinde yumruk yapılmış durduğu sanısına kapılır.)

—

24 Aralık 1911, Pazar

Dün Baum'da neşeli vakit geçirdik. Weltsch'le gitmiştik. Max, Breslau'da bulunuyor. Ben, bir özgürlük duygusuyla her devinimi sonuna kadar yapabiliyor, yakışık aldığı gibi yanıtlar verip konuşulanları dinliyor, herkesten gürültülü davranıyordum. Bir ara sersemse bir şey söylesem sözlerim sorun yapılmıyor, hemen konuşmanın seli tarafından alınıp götürülüyordu. Weltsch'le yağmurda eve dönerken de böyle oldu; su birikintilerine, rüzgâra ve soğuğa karşın zaman öyle çabuk geçmişti ki, sanki bütün yolu bir arabayla geride bırakmıştık. Sonunda istemeye istemeye ayrıldık birbirimizden.

—

Babam bir iş adamı kimliğiyle ikide bir yaptığı gibi son günden ya da protestodan söz açtı mı korkar, korkmasam da içimde bir hoşnutsuzluk duyardım. Meraklı biri değildim pek; bir şey sormaya kalksam, kafam hızlı çalışmadığından verilen yanıtı yeterince çabuk değerlendiremezdim; içimde uyanan cılız bir merak çokluk bir soru ve yanıtla giderilir, bundan ötesini aramazdım; dolayısıyla, «son gün» sözü benim için tatsız bir giz niteliğini korur, konuşulanlara daha iyi kulak kabartarak işittiğim «protesto» deyimi de, asla «son

gün kadar» büyük önem taşımasa bile gelip ona eklenirdi. Ayrıca kötü olan bir şey varsa, böyle uzun süredir kendisinden korkulan son gün'ün hiçbir vakit tümüyle üstesinden gelinememesiydi; çünkü bir kez olağanüstü belirtiler göstermeden, hatta üzerinde pek durulmadan bu son gün geçip –çünkü söz konusu günün yaklaşık hep otuz gün sonra geldiğini ancak ileride anlamıştım– ayın birinci gününe mutluluk içinde ulaşılsa, bu kez yeniden, ancak şimdi pek korkulmaksızın –hani bunu da pek inceleyip araştırmadan öbür akıl erdiremediğim nesneler arasına katıyordum– son gün'den konuşulmaya başlanıyordu.

—

Dün öğleyin W.'ye[156] gittiğimde kızkardeşinin[157] bana hoş geldiniz diyen sesini işittim, ama narin vücudu karşımdaki salıncaklı sandalyeden çözülüp ayrılana kadar kendisini göremedim.

—

Bugün öğleden sonra yeğenimin[158] sünnet töreni. Şimdiye kadar iki bin sekiz yüz kişiyi sünnet etmiş çarpık bacaklı, ufak tefek bir adam olan Austerlitz,[159] pek ustalıkla yapıp çıkardı işi. Oğlanın masa üzerinde değil de dedesinin kucağında yatması ve cerrahın bütün dikkatini yapacağı işe vermesi gerekirken bir yandan dualar mırıldanmak zorunda olması nedeniyle güç bir ameliyattı. Oğlan ilkin yalnız penisi serbest kalacak gibi bağlanıp kımıldayamayacak duruma sokuluyor, sonra ortası delik bir metal levha getirilip penisin üzerine yerleştirilerek kesilecek kısım açıkça belirleniyor, nerdeyse bildiğimiz bir bıçak, bir balık bıçağıyla kesim işi yapılıyor. Kan ve çiğ et görülüyor derken, Moule uzun tırnaklı parmakları titreyerek kısa bir süre kan ve et içinde çalışıyor, penisin bir yerinden yakaladığı deriyi tutup eldiven parmağı gibi kesilen yerin üzerine geçiriyor. Çok sürmeden yoluna giriyor her şey; oğlan ağlamadı gibi bir şey. Derken bunu kısa bir dua izliyor ve dua okunurken şarap içiyor Moule; henüz kandan büsbütün temizlenmemiş elleriyle kadehi

çocuğun dudaklarına dayayıp ona da şaraptan birkaç yudum aldırtıyor. Oradakiler dua ediyorlar: «Nasıl şu anda cemaatimiz arasına katılmışsa, ilerde de Thora bilgisine, mutlu bir evlilik yaşamına kavuşmasını ve iyi işler işlemesini sağla, Tanrım!»

—

Bugün Moule'ye[160] eşlik eden adamın yemekten sonra yaptığı duayı işitip iki dede dışında oradakilerin duayı hiç anlamaksızın zamanı hayale dalmalar ve can sıkıntısıyla geçirdiklerini fark edince, bir geçiş dönemini yaşayıp nerede karar kılacağı kestirelemeyen Batı Avrupa Yahudiliği gözlerimin önünde açık seçik canlandı birden. Böyle bir Yahudilikten en çok etkilenen kişiler söz konusu durumdan ötürü kendilerini tasaya kaptırmıyor, gerçekten bir geçiş döneminin insanları gibi omuzlarına yüklenen yükü taşıyorlar. Yaşamlarının sonuna ulaşmış bu dinsel kuralların günümüzdeki uygulanışları bakımından tarihsel nitelikleri öylesine tartışma götürmeyen şeyler ki, öğle öncesinin pek kısa bir zamanını gerilerde kalan sünnet âdetlerine ve sünnet sırasında okunan yarı şarkılı dualara ilişkin açıklamalara ayırmak, törene katılanların olaya karşı tarihsel ilgisini uyandırmaya yetmişti.

—

Kendisini hemen her akşam yarım saat beklettiğim Löwy şöyle söyledi: «Birkaç gündür sizi beklerken hep pencerenize bakıyorum. Her zamanki gibi vaktinden önce geldiğimde pencerede ışık görüyor, henüz çalıştığınızı kafamdan geçiriyorum. Derken ışık söndürülüyor, ama bitişik odadaki yanıyor henüz. O zaman diyorum ki, yemek yiyor şimdi. Bir süre sonra bakıyorum çalışma odanızdaki ışık yeniden yakılmış; o zaman diyorum ki, şimdi dişlerini fırçalıyor. Ardından bir kez daha söndürülüyor ışık; o zaman da diyorum ki, şimdi merdivenlerden inmeye başlıyor. Ama bir de bakıyorum, odanızdaki ışık yeniden yakılmış –

25 Aralık 1911

Biraz Löwy aracılığıyla Varşova'daki Çağdaş Yahudi edebiyatı, biraz kendi çabamla Çek edebiyatı konusunda öğrendiklerime göre, edebiyat alanındaki uğraşlarla elde edilen pek çok olumlu sonuç, örneğin zekânın devingen durumda tutulması, dış yaşamda giderek edilginleşip parçalanan ulusal bilinçte birlik ve bütünlüğün korunması, bir ulusun gerek kendisi için, gerek düşman bir çevreye karşı kavuşacağı gurur ve destek, bir günlük tutma eylemini sürdürüşü, dolayısıyla her vakit üzerinde çok yönlü bir denetim uygulanan, ama yine de normalden hızlı bir tempoyla ilerleme kaydeden bir gelişimin sağlanması, halkın geniş boyutlu yaşamında manevi bir havanın estirilmesi, zararlı sonuçlar salt ilgisizlikten doğacağı için durumdan memnun olmayanların edebiyat alanındaki çalışmalarla bir an önce yararlı duruma getirilmesi, dergiler yoluyla halkın tümünü hedef alan bir örgütlenmenin gerçekleştirilmesi, ulusun dikkatinin kendi çevresiyle sınırlı tutulması ve yabancı ögelerin ancak yansımalarına kapıların aralanması, edebiyatla uğraşanlara saygı beslenmesi, yeni yetişenler arasında yüce amaçlara yönelme eğiliminin geçici olarak, ama etkisi kaybolmayacak gibi uyandırılması, edebiyat olaylarının politik ilgi alanı kapsamına alınması, babalarla oğullar arasındaki çatışmanın soylu bir aşamaya oturtularak üzerinde konuşma olanağının yaratılması, ulusal yanılgaların pek acı verici olmasına karşın bağışlayıcı ve esenliğe kavuşturucu bir yoldan sergilenmesi, hareketli, dolayısıyla kendinden emin bir kitap ticaretinin ve kitap açgözlülüğünün oluşturulması, bütün bu başarılı sonuçlar gerçekte normal boyutlar içinde gelişmesine karşın önemli yeteneklerin yokluğu nedeniyle tersi izlenim uyandıran bir edebiyatla ele geçirilebilir ancak. Hatta bu tür bir edebiyattaki canlılık, yetenekli kişilerden yana zengin bir edebiyattakinden daha büyüktür; çünkü yeteneği karşısında şüphecilerden hiç değilse pek çoğunun ister istemez susacağı bir yazar ortada bulunmadığı için, alabildiğine geniş boyutlara varan edebiyat tartışmalarının gerçekten haksız yanı yoktur. Yetenekli sanatçıların açtığı gedikleri içermeyen bir edebiyat, ilgisiz kişilerin dışarıdan sızmasına yarayacak boşlukları da kendisinde barındırmaz. Edebiyatın ilgiye olan gereksinimi böylece

daha zorunlu nitelik kazanır, tek tek yazarların kuşkusuz ulusal sınırlar içinde kalacak bağımsızlığı daha iyi korunur. Alabildiğine güçlü ulusal örneklerin eksikliği, tümüyle yeteneksiz kişileri edebiyatın yanına yaklaştırmaz. Ne var ki, güçsüz yetenekler bile edebiyat ortamında egemenliğini sürdüren yazarların silik karakter özelliklerinden etkilenilmesini ya da yabancı edebiyat ürünlerinin ülkeye sokulmasını ya da önceden sokulmuş yabancı edebiyat ürünlerine öykünülmesini sağlamaya yetmez. Bunu anlamak için uzağa gitmenin gereği yoktur; örneğin, yetenekli kişilerden yana zengin Alman edebiyatında bile en kötü yazarlar, öykünecekleri kişileri kendi ülkelerinin yazarları arasından seçer. Ayrıntılarda kötü bir edebiyatın daha önce sözünü ettiğimiz doğrultularda mutluluk bağışlayan yaratıcı gücü, ölmüş yazarların edebiyat tarihinde bir araya toplanmasıyla pek etkili biçimde sesini duyuracaktır. Bu yoldan ilgili yazarların geçmişteki ve günümüzdeki yadsınmaz etkileri öylesine bir gerçeklik ve somutluk kazanacaktır ki, söz konusu etkiler onların yapıtlarının yerini tutabilecektir. Yapıtlarından söz açılmakla ilgili yazarların etkileri anlatılmak istenecek, hatta yapıtları okunduğunda göze çarpan salt etkileri olacaktır. İlgili etkiler de unutulamadığı, yapıtlar ise tek başlarına okuyucuyu etkileyemeyeceği için, unutma ve yeniden anımsama diye bir şeyin sözü edilemeyecektir. Edebiyat tarihi, değişmeden varlığını sürdüren ve güvenilir güncel beğeninin pek fazla etkisinde kalmayan bir blok oluşturur. Küçük bir ulusun belleği, büyük bir ulusun belleğinden küçük değildir; dolayısıyla eldeki malzemeyi daha bir titizlikle işler. Edebiyat tarihinden anlayan pek çok kimseye gereksinim duyulmaz; ama edebiyat da nihayet edebiyat tarihini değil, daha çok toplumu ilgilendiren bir nesnedir; saf ve temiz bir biçimde denemese de kesinlikle korunur toplum tarafından. Çünkü küçük bir toplumda ulusal bilincin tek kişilerin omuzlarına yüklediği yükümlülük, herkesin kendi payına düşen edebiyat parçasını tanıyıp sırtlanmaya, bunu yapmasa bile onu mutlaka savunmaya hazır olmasını gerektirir.

—

Rusya'da sünnet. Doğumla sünnet arasında çocuğu kötü ruhlardan korumak üzere evin tüm kapılarına basılı kabalistik simgelerle donatılmış el ayası büyüklüğünde levhalar asılıyor; kötü ruhlar bu zaman içinde anneyle çocuk için pek tehlikeli olabiliyor çünkü; böyle bir davranış, belki annenin doğum sırasında fazla açılan vücudunun kötü ruhların rahatlıkla sızabileceği bir kapı oluşturmasından, ayrıca henüz cemaat dışındaki çocuğun kötü güçlere karşı kendini savunamayacak durumda bulunmasından kaynaklanıyor. Yine aynı nedenle annenin hiç yalnız kalmaması istenerek bir bakıcı kadın alınıyor eve. Kötü ruhları kovmak için cuma dışında doğumu izleyen yedi gün süreyle on ile on beş arasında, her defasında değişik çocuklardan oluşan bir kalabalığın akşam üzeri, başlarında Belfer (yardımcı öğretmen), annenin yatağına yaklaşıp *Shema İsrael*'i[161] söylemelerinden de yararlanılıyor. Ardından her seferinde şekerlemeler dağıtılıyor çocuklara. Beş ile sekiz yaşları arasındaki masum yavruacakların, özellikle akşam vakti başına üşüşecek kötü ruhları pek etkili biçimde anneden uzak tutması bekleniyor. Bütün bir ilk hafta şölenler genellikle birbirini kovadığı gibi, cuma günü de özel bir şölen düzenleniyor. Sünnet arifesinde kötü ruhlar işi iyice azıttığından son gece uyanık geçiriliyor ve sabaha kadar annenin başında nöbet tutuluyor. Çokluk, yüzü aşkın akraba ve dostların önünde yapılıyor sünnet. Mesleğinde para almadan çalışan sünnetçi içkicinin biri oluyor çokluk; çünkü işten göz açıp şölen sofrasına oturamadığı için hep ayakta biraz içki yuvarlıyor. Dolayısıyla, bütün sünnetçilerin kırmızı burunları var ve ağızları kokuyor. Bu yüzden, sünnet işinin bitiminde böyle bir ağızla kurala uyarak kanlı penisi emmelerinin iştah açıcı bir manzara oluşturduğu söylenemez. Derken üzerine talaş tozu serpilerek kapatılan penis yaklaşık üç günde iyileşiyor.

—

Yahudilerde, ama kuşkusuz en çok Rus Yahudilerinde sert aile yaşamı pek de ortak ve karakteristik bir özellik değil, aile yaşamı Hıristiyanlarda da var çünkü. Kadınların Talmud'la ilgilenmelerinin

yasaklanması, Yahudilerdeki aile yaşamının aksayan bir yanını oluşturmakta. Erkekler kendi konuklarıyla Talmud'a ilişkin bilimsel sorunlar üzerinde, yaşamlarının odak noktası diye baktıkları böyle bir konuda söyleşilerde bulunmak istedi mi, kadınlar ya kendiliklerinden kalkıp bitişik odaya geçiyor ya da geçmek zorunda bırakılıyor. Böylece tapınmalar, tanrısal konularda inceleme ve söyleşiler ya da pek az içkinin içildiği çokluk dinsel nitelikteki şölenler gibi akla gelen her fırsatta bir araya toplanmaları, Yahudi erkekleri için daha karakteristik bir özellik oluşturuyor; düpedüz koşup birbirlerine sığınıyorlar.

—

Goethe, yapıtlarının gücüyle Alman dilini belki de gelişmekten alıkoyuyor. O zamandan bu yana düzyazı sık sık Goethe'den uzaklaşmışsa da, özellikle şimdi görüldüğü gibi güçlenmiş bir özlemle yine ona dönmüş, hatta yalnızca Goethe'de rastlanıp onunla başkaca ilişkisi bulunmayan eski deyimleri bile kendisine mal etmiş ve sınırsız bağımlılığının bu dört başı mamur görünümünden haz duymaya başlamıştır.

—

Uzun ak sakalıyla hayli dindar ve okumuş bir adam olarak annemin belleğinde kalan anne tarafından dedesi[162] gibi, benim de adım İbranice Anschel'dir. Dedesi öldüğünde altı yaşındaymış annem; ölmüş dedesinin ayak parmaklarına sımsıkı sarılarak dedesine karşı işlemiş olabileceği kabahatlerden ötürü kendisinden af dilemek zorunda bırakıldığını anımsıyor. Sonra, dedesinin duvarları boydan boya dolduran bir sürü kitabını da hâlâ unutmamış. Her Allahın günü ırmakta yıkanırmış dedesi; kışın bile yıkanmaktan geri kalmaz, buzda bir oyuk açar, girermiş içine. Annemin annesi[163] erken yaşta tifodan ölmüş. Bunun üzerine, büyük anneanne[164] karasevdaya tutulmuş, ne yemiş, ne içmiş ne de kimseyle konuşmuş ve günün birinde, kızının ölümünden henüz arası bir yıl geçmemişmiş, çıktığı

bir gezintiten bir daha eve dönmemiş; ölüsünü Elbe Irmağı'nda bulmuşlar. Annemin dedesinden de daha çok okumuş biri olan büyükdedesi, ister Hıristiyan, ister Yahudi herkes tarafından sevilip sayılırmış. Bir yangında da dindarlığı sayesinde keramet göstermiş; çevredeki binaların tümü yanarken ateş kendi evine dokunmayarak atlayıp geçmiş üstünden. Dört oğlu varmış annemin büyük dedesinin; bunların biri sonradan din değiştirip Hıristiyanlığa geçmiş ve doktor olmuş. Ötekiler çok geçmeden ölmüşler, geride annemin dedesi kalmış yalnız. Bunun da annemin kaçık Nathan Dayı[165] diye tanıdığı bir oğlu bulunuyormuş; bir de kızı varmış, yani annemin annesi.

—

Pencereye doğru seğirtmek, parçalanıp ufalanan tahta ve camlar arasından geçmek, tüm güçler harcanıp güçsüz düşülmüş, pencere pervazını aşmak.

—

26 Aralık 1911

Yine berbat bir uyku; bu üçüncü gece. Böylece bütün yıl bana yardımı dokunacak bir şeyler yazmayı umduğum üç tatil gününü yardım gereksinir durumda geçirdim. Noel akşamı Löwy ile Stern[166] yönünde bir gezinti. Dün *Blümale oder die Perle von Warschau*[167]. O sarsılmaz sevgi ve sadakatinden ötürü Blümale, yazar tarafından oyunun isminde «die Perle von Warschau» (Varşova İncisi) adıyla onurlandırılıyor. Ancak çıplak uzun ve narin boynu, yüzündeki fizyonomiyi açıklıyor Bayan Tschissik'in. Dinleyicilerin başlarını içine sarkıttığı düzenli bir dalgalanma gösteren ezgiyi söylerken Bayan Klug'un gözlerinde beliren yaşların pırıltısı, bana önem bakımından aryanın, oyunun, seyircilerdeki tüm tasa ve kaygıların, hatta benim kendi tasarım gücümün hayli ötesine taşar göründü. Arka kapıdan gardroba, özellikle üzerinde beyaz bir eteklik ve kısa kollu bir bluz, oracıkta dikilen Bayan Klug'a bir göz atışım. Salondakilerin duygu-

larına güvenemeyişim, dolayısıyla hayranlıklarını kamçılamak isteyerek içten içe yorucu bir çaba harcayışım. Froylayn T.[168] ve yanındaki arkadaşıyla dünkü başarılı konuşmamın sevindirici havası. Dün ve aynı şekilde cumartesi günü böyle bir şeye hiç gerek duymazken, dünyaya karşı bir hoşgörü ve taşkın bir alçakgönüllülükle dışardan şaşkınlık ürünü sayılacak kimi söz ve davranışlara başvurmamın nedeni de, yine varlığımdaki olumlu yanın özgürlüğe kavuştuğu duygusuna kapılmamdı. Annemle yalnızdım, bu yalnızlığın da kolay ve güzel üstesinden geldim; metin bakışlarla süzdüm herkesi.

Devamı[169]

Eski yazılar pek çok yoruma konu edilir; yorumlar, işin sonuna pek kolay ulaşılacağı korkusunun, beri yandan herkesçe benimsenen saygının frenlediği bir dinamizmle söz konusu yazıların üzerine eğilir. Her şey alabildiğine bir dürüstlükle yapılıp çıkarılır aradan; ne var ki, çalışmalar önyargılara saplanmışlık havası içinde yürütülür, bu hava dağılmaz bir türlü, yorulmak bilmeyen usta bir elin havaya kalkmasıyla yalnız içten dışa bakışı değil, dıştan içe girilebilmesini de engeller; dolayısıyla, söylenilenlerin tümü üzerine bir çizgi çekilir.

Tutarlı kişilerin yokluğu nedeniyle tutarlı edebiyat çalışmaları da yapılamamaktadır. (Tek tek çalışmalar kendilerine yukarıdan bakılabilmesi için ya çökertilip aşağılara itilir ya da ilgili kişilerin kendilerini kanıtlayabilmesi için çekilip yukarılara alınır. Yanlış bir tutum.) Tek tek konular üzerinde çokluk serinkanlı ve enine boyuna düşünülmek istense bile, yine de onların aynı türdeki konularla ilintili bulunduğu sınırlara dek ulaşılamaz, hepsinden önce erişilen sınır onların politikayla yaptığı sınırdır, hatta olduğundan daha berilerde görülmeye çalışılır bu sınır, dört bir yanda algılanmak istenir. Mekânın darlığı, yalınlığın ve tekörnekliğin göz önünde tutulması, ayrıca edebiyatın iç bağımsızlığı dolayısıyla dışta politikayla bağlantısının zararlı sayılamayacağı düşüncesi, edebiyatın politik sloganlara tutunarak ülkede yaygınlaşmasına yol açar.

Genellikle küçük konuları işleyen edebiyat çalışmaları kıvanç verir; ancak, bu konular ufak çapta bir hayranlığın dışavurumunu sağlayacak kadar büyük olmalı, polemik şansından ve desteğinden yoksun bulunmamalıdır. Edebiyat açısından üzerinde düşünülmüş küfürlü sözler ordan oraya yuvarlanır, güçlü mizaçların oluşturduğu çevrelerde havada uçuşup dururlar. Büyük edebiyatlarda olup biten ve bir binanın varlığı ille de zorunlu sayılamayacak bodrum katını oluşturan şey, küçük edebiyatlarda tam bir aydınlık içinde gerçekleşir. Büyük edebiyatlarda ancak bir anlık konuşmaya neden o-

lan şey, küçük edebiyatlarda herkesin ölüm ve kalımıyla ilgili bir karar niteliğini taşır.

—

Şimdilerde kolaylıkla antika gözüyle bakılabilecek nesnelerin listesi: Gezi ve piknik yerlerine giden yollar üzerinde dilenen sakatlar, geceleyin aydınlatılmamış hava sahası, köprüden geçiş parası.

—

Dichtung und Wahrheit'ta (Şiir ve Hakikat) anlatının kendisinden kaynaklandığı pek söylenemeyecek bir dirilik ve canlılık izlenimini belirsiz bir özellik sayesinde bizde uyandıran, örneğin görülüp işitilecek ne varsa hepsini görüp işitmek isteyerek bütün akrabalar arasına sokulan meraklı, cici giysiler giyinmiş, herkesçe sevilen cıvıl cıvıl çocuk Goethe hayalinin gözler önünde canlanmasını sağlayan yerlerin listesi. Şimdi kitabı karıştırırken böyle yerler bulamıyorum, kitabın her yeri adeta bir açık seçikliği barındırıyor kendisinde, bütün yerler hiçbir rastlantıyla aşılamayacak bir canlılığı içeriyor. İlerde kitabı her türlü beklentiden uzak okuyup, söz konusu yerler üzerinde duracağım zamanı beklemekten başka çıkar yol yok.

—

Babamın şimdikilerin, özellikle kendi evlatlarının mutluluğuna durmadan iğneleyici sözlerle saldırarak çocukluğunda çektiği sıkıntılardan konuşmasını dinlemek tatsız bir şey. Kışlık giysilerinin yetersizliğinden yıllar yılı bacaklarında bir türlü kapanmayan yaralarla dolaştığını, sık sık aç kaldığını, henüz on yaşındayken kışın bile sabahın köründe işe koyularak küçük bir el arabasını önü sıra itip köy köy dolaştığını yadsıyan yok. Ne var ki, babamın anlamadığı şey, şahsıyla ilgili bu gerçekleri, sözünü ettiği çileleri benim çekmeyişimle karşılaştırarak kendisinden daha mutlu bir çocukluk dönemi yaşadığım sonucuna varamayacağı, bacaklarındaki yaralardan dolayı böbürlenemeyeceği, bir zaman çektiği sıkıntıları takdir edemeyeceği-

mi baştan varsayarak böyle bir savda bulunamayacağı ve nihayet aynı çileleri çekmediğim için kendisine sınırsız bir şükran duygusu beslemem gerektiğini ileri süremeyeceğidir. Hani boyuna çocukluğundan, boyuna anne ve babasından söz açsa, kendisini yine de can ve gönülden dinlerdim. Ama bunu bir övünme ve çekişme havası içinde yapması doğrusu eza verici bir şey! İkide bir ellerini kavuşturarak şöyle diyor babam: «Bunları kim biliyor artık? Çocuklar, ne bilecek onlar? Kimse çekmedi benim çektiklerimi. Şimdi bunu anlayacak çocuk nerde?» Bugün bizi görmeye gelen Julie Hala'yla[170] da benzer biçimde konuştu. Julie Hala'nın baba tarafından bütün hısım ve akrabalarım gibi kocaman bir yüzü var; gözlerinin konumunda ya da boyanışında küçük, ama insanı rahatsız eden bir kusur seziliyor. On yaşındayken ahçı olarak bir ailenin yanına verilmiş. Dondurucu soğuklarda şu ya da bu iş için sağa sola seğirtip durur, ayaklarındaki deri çatlarmış hep; etekliği soğukta buz keser, ancak akşamleyin yatakta kururmuş.

—

27 Aralık 1911

Bir çocuk sahibi olamayacak mutsuz bir insan, mutsuzluğu içine korkunç biçimde hapsedilmiştir. Hiçbir tarafta bir yenilenme ve uğurlu yıldızlardan yardım görme umudu yoktur. Başında mutsuzluk belası, kendisi için belirlenmiş yolda yürümek, çember bir yerde tamamlandı mı boyun eğmek, mutsuzluğunun daha uzun bir yolda, daha değişik bedensel ve zamansal koşullarda kaybolup kaybolmayacağını, hatta olumlu bir sonuç sağlayıp sağlamayacağını denemek için yeni bir girişim hevesinden kendini uzak tutmak zorundadır.

—

Yazı yazarken içimde uyanan düzmecelik duygusu şöyle bir benzetiyle anlatılabilir: Yerde iki delik bulunmakta, bir kişi de sağdaki deliğin başında ancak oradan çıkabilecek bir görüntüyü beklemektedir. Ama sağdaki delik mat bir kapak altında durup dururken,

soldakinden görüntü üstüne görüntü fırlayarak dikkati üzerine çekmeye çalışmakta, derken sayıları artıp çoğalarak bunu başarmakta, hatta sonunda, ne kadar karşı durulmak istenirse istensin, sağdaki deliğin üstünü kapamaktadır. Gelgelelim, bulunulan yerden ayrılmak istenmedi mi –ki ne pahasına olursa olsun istenmez böyle bir şey–, söz konusu görüntülerle yetinilmesi gerekmektedir. Ama yetinilmesi de düşünülecek gibi değildir; çünkü geçici nitelik taşımaktadır görüntüler; kendilerini açığa vurmalarıyla güçleri harcanıp tükenmektedir; ne var ki, görüntülerde güçsüzlükten bir duraklama oldu mu, arkalarından başkalarının çıkıp gelmesini sağlamak için üsttekiler çekilip alınarak yukarılara ve sağa sola itilip uzaklaştırılmaktadır. Çünkü bir görüntünün manzarasına sürekli katlanma olanağı yoktur; kaldı ki, düzmece görüntüler yorgun düştükten sonra gerçek görüntülerin delikten çıkıp geleceği umudu beslenmektedir.

—

Küçük edebiyatların belirleyici özelliklerini gösteren şema. Bu şemanın küçük edebiyatları büyükleri gibi olumlu yönde etkileyeceği kesindir. Hatta küçük edebiyatlarda bu etki ayrıntılarda daha olumlu nitelik taşıyacaktır.

1. Canlılık
   a) Tartışma
   b) Ekoller
   c) Dergiler
2. Yüklerden arınma
   a) İlkesizlik
   b) Küçük konular
   c) Küçük çapta simgesellik
   d) Yeteneksizlerin ayıklanması
3. Popülerlik
   a) Politikayla ilişki
   b) Edebiyat tarihi

c) Edebiyata inanç; yasalarını saptama işi edebiyatın kendisine bırakılıyor.

Bu şen ve olumlu yaşamı tüm organlarında hisseden bir insanın kendini değiştirmesi olanaksızdır.

Yukarıdaki şema ne kadar da güçsüz. Gerçek duyguyla karşılaştırmalı betimlemenin arasına tutarsız bir önkoşul bir tahta parçası gibi yerleştirilmiş.

—

28 Aralık 1911

Fabrikanın verdiği eziyet. Öğle sonraları orada çalışmakla yükümlü kılındığımda neden ses çıkarmadım[171]. Doğrusu kimsenin ille böyle yapacaksın diye zorladığı yok beni; gelgelelim babamın sitemleri, Karl'ın suskunluğu ve içimdeki suçluluk bilinci beni fabrikada çalışmaya itiyor. Fabrika konusunda hiç bilgim yok; bu sabah gelen bir kurul denetlemede bulunurken boşuna kalabalık ederek, dayaktan geçirilmiş biri gibi sağda solda dikilip durdum. Fabrikadaki işleri tüm ayrıntılarıyla öğrenecek yetenekten yoksunum. Hem arkası gelmeyen sorularla ilgili kişilerin başını ağrıtarak bunu sağlasam da ne çıkar? Böyle bir bilgiye dayanarak pratikte bir çalışmaya koyulamam. Ben ancak sözde işlere yatkın biriyim ve şefimin[172] iyi niyeti bu sözde işler için tuz biber rolünü oynuyor, onların gerçek işler görünümünü kazanmasını sağlıyor. Beri yandan, fabrika uğrunda harcadığım boş çaba, öğle sonralarının birkaç saatinden kendim için yararlanma olanağını çekip alabilir elimden; bu da zaten giderek yoksunlaşan varlığımın büsbütün yıkımına yol açar.

—

Bugün ikindi vakti yolda gidiyordum, öğleden önce beni işte öylesine korkutan denetim kurulunun kendini pek beğenmiş üyelerine rastladım; topu topu birkaç adım süresince gördüm kendilerini, karşıdan bana doğru geldiler ya da çapraz geçip gittiler önümden.

29 Aralık 1911

Goethe'de[173] o canlı yerler. Sayfa 265: «Dolayısıyla, dostumu ormanlardan içeri çekip götürdüm.»

—

Güçlerin kapsamlı ve etkileyici anılarla büyümesi. Bağımsız bir dümen suyu döne döne gemimize yaklaşır ve etki arttıkça güçlerimizin bilinci keskinleşir, ayrıca güçlerin kendileri büyür.

—

Goethe[174], sayfa 307: «Bu saatlerde tıp ve doğa tarihine ilişkin olanlar dışında hiçbir konuşma dinlemedim artık, hayal gücüm bambaşka bir alana sürüklendi.»

—

Ufak da olsa bir yazıyı sona erdirmenin güçlüğü, yazının sonu için duygularımızın gerçek içerik tarafından o zamana kadar sağlanamamış bir ateşi gerektirmesinden değil, daha çok ufak bir yazının bile, onu yazanın kendi kendinden memnunluğunu, kendi içinde yitip gitmesini istemesinden, söz konusu yitiklikten günün alışılmış havasına ise zorlu bir azim ve dışardan bir gayretlendirme olmaksızın pek çıkılamayışındandır. Öyle ki, yazı bitirilip yusyuvarlak ortaya konarak üzerinden sessizce kayıp aşağı inilmeden, henüz böyle bir aşamaya erişilmeden bir tedirginlik duygusuyla kaçmakta alınır soluk ve yazının sadece çalışmayıp beri yandan kendi kendilerini sımsıkı tutup koyvermeyecek ellerle adeta dışarıdan bitirilmesi gerekir.

—

30 Aralık 1911

Öykünme içgüdümün oyunculara özgü bir yanı yok. Her şeyden önce tutarlılıktan yoksun bir içgüdü. Kaba ve dikkati çeker derecede karakteristik şeylere bütün boyutlarıyla asla öykünemem, bu yoldaki denemelerim hep başarısız kaldı, böylesi denemeler yaradılışıma aykırı benim. Ama kaba nesnelerdeki ayrıntılara öykünme konusunda yaman bir içgüdüm var; bazı kişilerin bastonlarını kullanış biçimlerine, ellerinin değişik konumlarına, parmaklarının devinimlerine öykünmeden duramıyor ve zahmet çekmeden bunun üstesinden geliyorum. Ama işte öykünmenin bir zahmeti gerektirmeyişi ve öykünmeye karşı içimdeki susamışlık beni sahne oyuncularından uzaklaştırıyor; çünkü öykünmenin zahmetsizce gerçekleşmesi, öykünmede bulunduğumu kimsenin fark etmemesi gibi bir sakınca doğuruyor. Ancak benim bir memnunlukla ya da çokluk isteksiz açığa vurduğum takdir duygusu, öykünmenin başarıya ulaştığını müjdeliyor. Ne var ki, içteki öykünme daha da aşıyor dış öykünmeyi; iç öykünme çokluk öylesine yaman ve güçlü ki, içimde kendisini gözlemleyecek ve varlığını saptayacak bir yer bırakmıyor bana, yalnızca anımsamalarda bunu gerçekleştirebiliyorum. Ama burada da da işte öylesine bir mükemmellik taşıyor ve öylesine çarçabuk benim yerimi alıyor ki, diyelim gözle görülebilir somut duruma sokulabildi, kendisini sahnede izlemek seyircilerin katlanamayacağı bir şey olurdu. Seyirciden oyun sınırını aşan nesnelere ilgi göstermesi beklenemez. Rol gereği sahnede bir başkasını dövecek oyuncu sinirlenip duygularını frenleyemeyerek karşısındakini gerçekten pataklar ve dayak yiyen de acıdan bağırırsa, seyircinin insancıl duyguları kabararak seyirci kimliğinden sıyrılır, işe el atmak zorunda görür kendini. Anlatılan durumuyla seyrek rastlanan bu olay, daha yumuşak biçimde sayısız kez gerçekleşip durur. Kötü oyuncuyu niteleyen özellik, öykünmedeki güçsüzlüğü değil, eğitim, deneyim ve yetenek noksanlığından yanlış örneklere öykünmesidir. Ama en önemli kusuru, oyun sınırlarını gözetmeyerek fazlasıyla güçlü bir öykünmeye yönelmesidir. Sahne gereklerine ilişkin açık seçik bir fikrinin bulunmayışı kendisini bu yola iter. Seyirci baston yutmuş gibi sağda solda dikilmesine, parmak uçlarını ceplerinin kenarında oynatıp durmasına ve ne pahasına olursa olsun,

isterse koşullar büsbütün değişsin, bir ağırbaşlılığı ürkek ve çekingen hep koruyagelmesine bakarak falan ya da filan oyuncunun fena oynadığı sanısına kapılsa bile, sahneye hiç yakışmayan böyle bir oyuncunun asıl kötü yanı, isterse salt düşüncede olsun, gereğinden çok öykünmeye başvurmasıdır.

31 Aralık

Her şeyden önce yetenekleri bu denli sınırlı olduğu için, bütünden daha azını yapmaktan korkuyor. Yeteneği adeta daha ufak parçalara bölünmeyecek gibi küçük olmasa, hatta iradesi de işe karışsa, yine bazı durumlarda sanatı tümüyle değil, daha az bir parçasıyla seyircilere buyur edebileceği sezilsin istemiyor. Parterdeki dikkatli izleyiciler umursanmadan gerçekleşen, oyunun yalnızca içte duyumsanan gereklerinin yönettiği özgür,

Sabahleyin yazmak için kendimi öylesine zinde hissettim ki! Oysa şimdi, öğleden sonra Max'a günlüklerden bazı parçalar okuyacağımı düşünmem, yazmaktan düpedüz alıkoyuyor beni. Ayrıca dostluklara ne kadar yeteneksiz sayılacağımı gösteriyor, bu anlamda bir dostluktan genel olarak söz açılabilirse kuşkusuz; çünkü günlük yaşamı kesintilere uğratmayan bir dostluk tasarlanamayacağından, bu dostluğun çekirdeği sağlam kalsa da dışavurumlarının büyük bir bölümü aralıksız uçup gider. Elbet, sağlam kalan çekirdekten yine oluşup çıkar söz konusu dışavurumlar; ama her oluşumun ille de gerçekleşmesi düşünülemeyeceğinden, kişisel ruh durumlarındaki değişmeleri bir yana bıraksak bile, hiçbir vakit son kez ara verilmiş yerden dostluklara başlanamaz. Derin temellere dayanan dostluklarda söz konusu durum, her karşılaşmadan önce bir tedirginliğin doğmasına yol açar; tedirginliğin ille hissedilecek büyüklükte olması gerekmez, ama yine de konuşma ve davranışları bir ölçüde aksatır; dolayısıyla, özellikle nedeni kestirilemediğinden ya da bu nedene inanılamadığından bilinçli bir şaşkınlık kendini açığa vurabilir. Durum böyle olunca, yazdıklarımı Max'a nasıl okurum, hatta yazarken bunları kendisine okuyacağımı aklımdan nasıl geçirebilirim.

—

Max'a okuyabileceğim yerleri belirlemek için bu sabah Günlük'ün yapraklarını karıştırmam da yine tedirgin etti beni. Günlük'ü böyle bir gözden geçirişten sonra şimdiye kadar yazdıklarımın ne fazla değer taşıdığı, ne de düpedüz kaldırılıp atılmalarının iyi olacağı görüşüne vardım. Yargım ikisinin arasında, daha çok birincisine yakın. Ama yazdıklarımın değerine bakılırsa, güçsüzlüğüme karşın kendimi tükenmiş görmem gerektiği yolunda da değil bu yargı. Öyleyken, tarafımdan kaleme alınmış yazı kalabalığının görünümü beni ilk saatler asıl yazmanın kaynağından adeta kesinlikle saptırdıysa, nedeni, ırmağın akışına uyarak dikkatimin ırmaktan aşağı kayıp gitmesidir.

—

Bütün lise döneminde ve daha önceleri pek parlak bir düşünme yeteneğine sahip bulunduğuma, ancak belleğim sonradan gücünü yitirdiği için artık söz konusu konuda adil bir yargıya varamayacağıma inandığım oluyor bazen. Bazen de öyle sanıyorum ki, kötü belleğimin bütün istediği bana yaranmaktır ve ben, hiç değilse aslında önemsiz, ama nazik sonuçlar doğurabilecek konularda düşünmelere hayli üşendim. Örneğin lisede okurken pek enine boyuna sayılmasa da –belki daha o zamanlar kolay yorulmaya başlamıştım–, yine de Bergmann ile, kendi kafamda geliştirdiğim ya da ona öykünerek benimsediğim Talmudsu bir tarzda Tanrı ve Tanrı'nın var olup olamayacağı sorununu tartıştığımı elbet anımsıyorum. O zamanlar bir Hıristiyan dergisinde, –*Die christliche Welt* olacak sanırım– rastladığım bir temadan yola koyulmak hoşuma gitmişti; temada dünya bir saat ve Tanrı bir saatçi gibi görülüp ikisi birbiriyle karşılaştırılıyor ve saatçinin varoluşunun Tanrı'nın varlığını kanıtlayacağı ileri sürülüyordu. Ben, böyle bir tezi Bergmann karşısında pek güzel çürütebileceğime inanıyordum; ama bunu üzerine oturtabileceğim sağlam temeller yoktu içimde; söz konusu temelleri ilkin bir sabır oyunu gibi monte etmek zorundaydım. Derken günün birinde Vilayet ve Belediye Sarayı'nın kulesinin çevresini dolanırken böyle bir çürütme eylemine kalktım. Bunu şimdi çok iyi anımsa-

mam, yıllar önce bir ara bunu birbirimize anımsatmamızdandır. Bana bir üstünlük sağlayacağına inanmama karşın –salt kendimi göstermek tutkusu, etkilemeden ve etkiden duyduğum hazdı bana bunu yaptıran–, üzerinde yeteri kadar düşünmediğimdendir ki, evdekilerin mağazanın müşterilerinden falan ya da filan terziye, ama en çok Nusle'dekine[175] diktirdikleri kötü giysilerle ortada dolaşmakta sakınca görmüyordum. Özellikle kötü giyindiğimin ayrımındayım kuşkusuz ve bunu ayrımına varmam pek kolaydı; beri yandan, iyi giyinen başkaları da gözümden kaçmıyordu; ancak, giysiler içindeki perişan görünümümün nedenini yıllar boyu bir türlü çıkaramadım. Daha o zamanlar kendimi küçümsemeye başladığımı gerçek anlamda hissetmesem bile seziyordum; yalnızca benim üzerime geçirilen giysilerin tahta gibi kaskatı durup buruş buruş sarktığına inanmıştım. Yeni giysilere kavuşmayı dilemiyordum asla; çünkü zaten çirkin görünecek olduktan sonra hiç değilse rahatıma bakmak, ayrıca beni eski giysiler içinde görmeye alışanların karşısına yeni giysilerin çirkinliğini çıkarmak istemiyordum. Büyük insan gözüyle bakarak yeni ve eski giysiler arasında ne de olsa birtakım ayrımlar saptayan ve bana ikide bir yeni giysiler diktirmek isteyen anneme karşı her vakit uzun boylu diretmelerim, anne ve babamın da doğrulamasıyla dış görünümümü önemsiz saydığım gibi bir kuruntuya kapılmama yol açıyor ve bu bakımdan etkisini gerisin geri kendi üzerimde duyuruyordu.

2 Ocak 1912

Bu yüzden duruş ve oturuşumda da kötü giysilere uydum; belimi büküp omuzlarımı düşürerek, ellerimi ve kollarımı nereye koyacağımı bilemeyerek ortalıkta dolaşmaya başladım. Aynalardan korkuyor, beni kaçınılmaz bir çirkinlik içinde gösterdiklerine inanıyordum; kaldı ki bu çirkinlik gerçeğe uygun biçimde yansıtılabilmekten uzaktı; çünkü başka türlü olsa, çevrenin daha çok dikkatini üzerime çekmem gerekirdi. Pazar gezintilerinde annem hafiften sırtıma vuruyor, benim o andaki tasalarımla hiç ilişki kuramadığım aşırı soyutlukta uyarı ve kehanetlerde bulunuyordu. Genel olarak ken-

dimi ilerisi için en ufak ölçüde hazırlama gücünden yoksundum. Aklım şimdiki nesnelerde ve nesnelerin şimdiki durumlarındaydı; titizlikten ya da aşırı ilgiden değildi bu. Bir düşünme güçsüzlüğünden kaynaklanmıyorsa, üzüntü ve korkudandı. Üzüntüdendi, çünkü hal'i pek kasvetli görüyor, dolayısıyla çözülüp dağılarak bir mutluluğa dönüşene kadar kendisinden ayrılmamın doğru sayılmayacağına inanıyordum; korkudandı, çünkü hal'de en ufak bir adım atmaktan ürktüğüm gibi, o rezil çocuksu davranışımdan ötürü ciddi bir sorumluluk duygusuyla davranıp büyük ve erkeksi geleceğe ilişkin bir yargı vermeye kendimi layık görmüyordum. Üstelik gelecek'e çokluk öylesine akıl almayacak bir şey gözüyle bakıyordum ki, ona doğru en ufak bir ilerleme bana düzmece geliyor, burnumun ucundaki nesne bana erişilmez uzaklıkta görünüyordu.

Bir mucizenin varlığını benimsemek, benim için gerçek bir ilerlemenin varlığını benimsemekten kolaydı; ama mucizeleri kendi alanında, gerçek ilerlemeyi de kendi alanında bırakacak kadar serinkanlıydım. Bu yüzden, uykuya dalmadan önce uzun zaman düşüncelerle oyalanıyor, günün birinde varlıklı bir adam olarak dönüp dört atlı bir arabayla Yahudi Kenti'ne giriyor, haksız yere dövülen güzel bir kızı bir çift sözümle kurtarıyor ve arabama atıp götürüyordum. Ama beri yandan, sanırım daha o zamanlar sağlıklı denemeyecek bir cinselliğin yol açtığı bu oyunsu güvenden düpedüz bağımsızlık içinde, yıl sonu sınavlarını başaramayacağım, başarsam da bir sonraki sınıfı geçemeyeceğim, diyelim bunun da kandırmacalarla altından kalktım, olgunluk sınavında yüzde yüz çakacağım, kuşkusuz bir an gelip, dıştan bakıldı mı düzenli bir seyir izleyen ilerleme sürecimle uyutulmuş evdekileri ve başka herkesi, eşi görülmedik bir yeteneksizliği sergileyerek ansızın şaşkınlığa sürükleyeceğim inancı olduğu gibi ruhumda varlığını sürdürüyordu. Ama beni geleceğe götürecek kılavuz olarak hep kendi yeteneksizliğimi gördüğümden –güçsüz edebî çalışmalarıma bu gözle seyrek bakıyordum– gelecek üzerinde düşünmek bana yarar sağlamıyor, hal'deki hüznün bir örgü gibi örülerek geleceğe uzatılmasından başka anlam taşımıyordu. Hani istesem dik yürüyebilirdim; ama bu beni yoru-

yor, üstelik kambur bir vücudun ilerde bana ne zararı dokunabileceğini anlamıyordum. Bir gelecek'e kavuşursam, her şeyin kendiliğinden düzene gireceği duygusu yaşıyordu ruhumda. Böyle bir ilkeyi, varlığına kuşkusuz inanılmayan bir geleceğe karşı içerdiği güvenden seçmemiştim; daha çok, yaşamayı benim için kolaylaştırmaktan başka amacı yoktu bunun. Nasıl en az zahmeti gerektiriyor, nasıl en az cesarete bakıyorsa öyle yürümeyi, öyle giyinmeyi, öyle yıkanmayı, öyle okumayı, özellikle eve kapanmayı ilke edinmiştim. Bunun ötesine geçmeye kalktım mı, gülünç çözüm yollarından başka bir şeyle karşılaşmıyordum.

Günün birinde, bir yere giderken üzerime geçireceğim siyah bir giysi olmadan artık yapamayacağım duygusu uyandı içimde; üstelik bir dans kursuna katılıp katılmayacağıma da karar vermem isteniyordu. Nusle'deki terzi çağrılarak giysinin nasıl olması gerektiği üzerinde görüşüldü. Ne düşündüğümü açıkça belirtmekten çekiniyor, yalnızca burnumun ucundaki tatsız bir duruma değil, ilerde ondan da berbat bir duruma sürüklenmekten çekindiğim zamanlar hep yaptığım gibi, bir türlü karar veremiyordum. Yani bayramlık siyah bir giysiye yanaşmadım ilkin; ama bir yere giderken üzerime geçireceğim bir giysimin bulunmadığına dikkatimi çekmeleri ve yabancı bir adam sayılan terzinin önünde beni utandırmaları üzerine, bir frak önerisinin ortaya atılmasına ses çıkarmadım. Ama bir frak bana nihayet üzerinde konuşulabilecek, ama gerçekleştirilmesi asla karara bağlanamayacak korkunç bir değişiklik gibi göründüğünden, bir smokin konusunda anlaştık; normal bir cekete benzemesi nedeniyle smokin bana en azından katlanabileceğim bir giysi gibi geldi. Ne var ki, yeleğinin önünün ister istemez dekolte olacağını, yani altına kolalı bir gömlek giymem gerekeceğini işitir işitmez, nerdeyse gücümü aşan bir direnişe başvurdum. Söylenildiği gibi bir smokin değil, gerekirse ipek astarlı olabilecek, ama önü boyna kadar kapalı bir smokin istedim. Böyle bir smokin bilmiyordu terzi; benim kafamda tasarladığım smokin nasıl olursa olsun, bunun bir dansta giyilemeyeceğini belirtti. İyi ya, dansta giyilmezse giyilmesindi, ben de zaten dans kursuna gitmeye hevesli değildim, bu konu

henüz hiç de karara bağlanmamıştı; dolayısıyla, kendi belirlediğim giysinin dikilmesini istiyordum. Şimdiye kadar, dikilecek yeni giysiler için ölçüm alınıp provalar yapılırken hep mahcup bir üstünkörülükle, düşüncelerimi kendime saklayıp bir istekte bulunmayarak davranmış olmam terziyi daha da aptallaştırıyordu. Sonunda annem de dayatınca, benim için pek tatsız bir şey sayılmasına karşın bir terziyi yanıma alıp Altstädter Ring'ten geçmekten, vitrininde uzunca süredir kendime uygun gösterişsiz bir smokinin sergilendiği eski giysiler satan bir mağazaya yollanmaktan başka yapacak şey kalmadı. Ama şanssızlık bu ya, vitrinden kaldırılmıştı smokin; dışarıdan o kadar dikkatle bakmama karşın, mağazanın bir başka yerinde de smokini seçemedim. Yalnızca smokini görmek için mağazaya girmeyi de göze alamadım; dolayısıyla, giysi konusunda terziyle eskisi gibi anlaşamamış olarak döndük. Ama sanki söz konusu yolu boşuna tepmemiz yüzünden, müstakbel smokin lanetlenmiş bir giysi gibi geldi bana. Hiç değilse bu konuda karşılıklı yararsız çene çalmaların sıkıcılığını ileri sürüp smokin dolayısıyla terziye gönül alıcı birkaç söz söyledim ve ufak bir siparişle savdım kendisini; annemin sitemlerine hedef oluşturarak, kızlardan, şık görünümlerden ve danslı eğlencelerden sürekli uzak düşmüş –başıma gelenler zaten hep süreklilik taşıyordu–, geride yorgun kalakaldım. Ayrıca, terzinin önünde, şimdiye kadar müşterilerinden hiçbirinin yapmadığı gibi, kendimi gülünç duruma sokmuş olmaktan korkuyordum.

—

3 Ocak 1912

Die Neue Rundschau'da[176] bir sürü yazı okudum. *Der nackte Mann* romanının başı; genel olarak yeterince açık değil; ayrıntılar bakımından diyecek yok. Hauptmann'ın *Gabriel Schillings Flucht*'u. İnsanların eğitilmesi. İyi'de ve Kötü'de öğretici bir yapıt.

Yılbaşı. Öğle sonrası Max'a günlükten kimi parçalar okumaya ni-

yetlenerek sevinmiştim, ama yapamadım. Duygularımızda bir birlik yoktu; Max'ta hesabî bir bencillik ve acele sezdim, sanki dostum değildi, ama yine de beni öylesine sultası altında tutuyordu ki, kendimi onun gözleriyle dönüp dolaşıp defterleri karıştırırken yakalıyor ve hep aynı sayfaların hızla açılıp kapanmasına yol açan bu karıştırma işini iğrenç buluyordum. Arada böyle gergin bir hava varken, ortak bir iş üzerinde çalışabilmemiz düşünülecek gibi değildi; *Richard und Samuel*'le ilgili olarak karşılıklı dayatmalarla yazabildiğimiz tek bir sayfanın ise Max'taki enerjiyi kanıtlamaktan öte işe yarar yanı yoktu. Cada'da[177] yılbaşı. Weltsch, Kisch ve bir başkası daha topluluğa taze kan kattığından pek fena değildi; bu yüzden, kuşkusuz söz konusu topluluğun sınırları içinde nihayet bir yol bulup yine Max'a yaklaşabildim. Daha sonra Graben'deki kalabalığın içinde kendisini artık göremez olup elini sıktım, anımsadığım kadarıyla üç defteri vücuduma bastırarak mağrur bir edayla eve yollandım.

—

Sokakta yeni yapılan bir binanın önündeki bir kazan, kazanın çevresinde eğreltiotları gibi yukarılara fışkıran alevler.

—

İçimde yazma eylemi üzerinde yoğunlaşan bir dikkatin varlığını pekâlâ görmek mümkün. Yazmanın varlığımın en verimli yönü sayılacağı açığa çıktıktan sonra içimdeki tüm güçler o yana üşüştü ve cinselliğin, yeme içmenin, felsefî düşüncelerin, ama her şeyden çok müziğin hazlarına yönelik bütün öbür yeteneklerden yüz çevirdi; söz konusu alanlarda yoksul duruma düştüm. Bu da benim için zorunluydu; çünkü elimdeki güçler öyle azdı ki, ancak hepsi bir araya geldiği zaman, o da yarı buçuk yazma amacına hizmet edebilirdi. İlgili amacı ben tek başıma ve bilinçli olarak bulmadım, kendi ken-

disini buldu amaç ve böyle bir amacın önüne duran, ama bunu köklü biçimde yapan bir şey varsa, o da bürodur yalnız. Ancak bir sevgiliye katlanamayışımın, sevgiden de tıpkı müzik gibi pek anlamayışımın, dolayısıyla sevginin bana kadar gelen yüzeysel esintileriyle yetinmek zorunda olmamın, yılbaşı gecesi ıspanakla kara otlar yiyip yanı sıra 1/4 litre Ceres[178] içmemin, pazar günü Max Felsefi yazılarını okurken hazır bulunamamamın yasını tutamam şimdi; bütün bunları dengeleyecek nesne açıkça ortada duruyor: Gelişme sürecim tamamlandığı ve sanırım bu uğurda artık hiçbir şey feda etmem gerekmediği için, yalnızca büro işini bu kalabalıktan kapı dışarı etmem, gerçek hayatımı yaşamama yetecek; öyle bir hayat ki, çalışmalarımın ilerlemesiyle yüzüm sonunda doğal yoldan yaşlanma olanağına kavuşabilecek.

—

İlkin en içsel varlığın tasa ve kaygılarından uzun boylu söz açılıp konuşmaya doğrudan ara vermeksizin, ama doğal olarak konuşmanın kendisinden gelişip çıktığı izlenimi de uyandırılmaksızın bir dahaki kez nerede ve hangi koşullarda buluşulacağı sorusunun ortaya atılmasıyla konuşmanın geçireceği değişim. Hele söyleşi el sıkışmayla sona erdi mi, yaşamımızın temiz ve sağlam bir yapıyı içerdiği konusunda o an bizde uyanacak bir inanç ve bu yapıya karşı duyacağımız saygıyla birbirimizden ayrılırız.

—

Bir özyaşamöyküsü kaleme alınırken, «bir defasında» sözü gerçeğe daha uygun düşmesine karşın, «çok vakit» denmekten kaçınılamıyor sıklıkla; çünkü anımsamaları besleyen kaynak koyu karanlıklarda saklı yatıyor ve söz konusu karanlıkların «bir defasında» sözüyle darmadağın edileceği bilinci içinde bulunuluyor. Doğru; «çok vakit» sözüyle de büsbütün kollanıp gözetilmiyor söz konusu karanlık,

ama hiç değilse yazar açısından varlığı korunuyor ve yazarın karşısına öyle olaylar çıkarıyor ki, belki gerçek hayatında asla yaşamamıştır, ama anımsamalarda birazcık olsun yanına yaklaşamayacağı olayların yerini tutuyor, bir bedel oluşturuyor bunlar için.

BEŞİNCİ DEFTER

4 Ocak 1912

Kızkardeşlerime bir şeyler okumaktan bu kadar çok hoşlanmam kendimi beğenmişliğimdendir (örneğin, aynı nedenden bugün yazı yazmak için geç oldu vakit), okumanın bana pek yarar sağladığından değil; bu davranışımda bana egemen olan tutku şu: Okuduğum seçkin yazılara öylesine yaklaşmak istiyorum ki, onlarla kendi becerim değil, kızkardeşlerimde uyandırdıkları önemsiz nesnelere kapalı dikkat sayesinde bir birlik oluşturayım, dolayısıyla neden olarak kendimi beğenmişliğimin örtbas edici etkisi altında da yapıtın etki gücünde pay sahibi olayım. Bu yüzden, kızkardeşlerimin önünde gerçekten hayran kalınacak nitelik taşıyor okuyuşum. Sonradan yalnız kendimce değil, kızkardeşlerim tarafından da aşırı ölçüde övülmemden anlıyorum ki, kimi vurgulamaların sanırım alabildiğine titizlikle üstesinden geliyorum.

Ama Brod ya da Baum ya da daha başkalarının önünde okusam, normalde ne kadar iyi okuduğum bilinmese bile bir kez yalnız övgü beklememden ötürü korkunç derecede kötü bulunacaktır okuyuşum; çünkü başkalarının benimle okuduğum yazıyı birbirinden ayırdığını görüyorum. Öyle hissediyorum ki, okuduğum yazıyla gülünç duruma düşmeksizin tam bir birlik oluşturmanın üstesinden gelemiyorum ve böyle bir gülünçlük bakımından dinleyicinin hiç desteği gerekmiyor. Sesimle okuduğum yazının çevresinde dolanıyor, salt benden öyle istenildiği için yer yer metne girmeye uğraşıyor, ama böyle bir şeyi ciddi olarak yapmayı amaçlamıyorum, çünkü zaten benden bunu bekledikleri yok. Benden asıl istenen şeyi, yani okumam istenen yazıyı kendimi beğenmişliğe kaçmadan, bir uzaklık gerisinden sakin ve serinkanlı okumayı, ancak metnin bir coşkuyu gerektirdiği durumlarda coşmayı ise beceremiyorum. Ancak bu duruma alıştığımı sanmama ve başkalarının önünde kızkardeşlerimin önündekinden daha kötü okumakla yetinmeme karşın, bu kez haklı görülemeyecek kendini beğenmişliğim, birinin okumamda kusur bulması üzerine gücenip kızarmamla ve hemen okumamı sürdürmek istememle yine belli ediyor kendini; zaten bir yol okumaya başladım mı bir türlü son vermek istemiyorum; bu da, uzun süreli

okumalarda hiç değilse okuduğum şeyle düzmece bir birlik oluşturduğuma ilişkin bir kendini beğenmişlik duygusunun içimde doğmasını bilinçaltından özlememden kaynaklanıyor; bu arada, içimdeki duyguya dayanarak dinleyicinin bütün üzerindeki açık seçik yargısını etkilemeye yetecek gücü anında bulamayacağımı, dilediğim karıştırmayı yalnız evdeki kızkardeşlerimin gerçekleştirdiğini unutuyorum.

—

5 Ocak 1911 (1912)

İki günden beri ne zaman baksam içimde bir soğukluk ve umursamazlık görüyorum. Dün akşamki gezintide her ufak gürültü, üzerime çevrilen her bakış, vitrinlerde sergilenen her fotoğraf kendimden daha önemliymiş gibi geldi bana.

—

Tekdüzelik. Tarih.

—

Akşam evde kalmaya kesinlikle karar verilerek sırta robdöşambr geçirilir, yemeğin ardından aydınlık masada oturularak bitiminde âdet olduğu üzere kalkıp yatmaya gidilen bir iş ya da bir oyunla vakit geçirilir, dışarıda ise evde kalmayı pek doğal gösteren pis bir hava egemenliğini sürdürür, artık sokağa çıkmanın herkesi şaşırtacağı kadar uzun süre masa başında sessiz oyalanılır, bu ara merdivenlerde ışıklar söndürülerek cümle kapısı kilitlenmiş olur, öyleyken içteki bir sıkıntıya karşı durulamayarak kalkılır da ceket değiştirilir, bir anda sokak kıyafetiyle ortada boy gösterilir, dışarı çıkmak gerektiği açıklanır, oradakilere kısaca hoşça kal denilip çıkılır, kapının hızlı ya da yavaş kapatılmasıyla az ya da çok bir öfke geride bırakılır, kendilerine bu geç vakit sağlanan beklenmedik özgürlüğü

leichtsinnig
lich schlafen geht, wenn draußen ein unfreund-
liches Wetter ist das das Zuhausebleiben selbst-
verständlich macht wenn man jetzt auch
schon so lange bei ihnen still gehalten
hat, dass das Weggehen nicht nur väterli-
cher ~~Ungeduld~~ Ärger sondern allgemeines
Staunen hervorrufen würde, wenn man auch
schon das Treppenhaus dunkel und das
Haustor gesperrt ist und wenn man um
trotz alledem zu einem plötzlichen Unbe-
hagen aufsteht, den Rock wechselt, sofort
fragenmäßig angezogen erscheint, wegginge
zu müssen erklärt, es nach kurzem Ab-
schied auch tut, je nach der Schnellig-
keit mit der man die Wohnungstüre
zuschlägt und damit die allgemeine Besprechung
des Fortgehens abschneidet, mehr oder weniger
Ärger zu hinterlassen glaubt, wenn man nach
auf der Gasse wiederfindet mit Gliedern,
die diese schon unerwartete Freiheit, die
man ihnen verschafft hat mit besonderer
Beweglichkeit belohnen, wenn man durch
diesen Genuss Entschluss alle Entschlussfähig-
keit in sich angespannt fühlt, wenn man
mit größerer als der gewöhnlichen Bedeutung
erkennt, dass man Rätin hat, die schnellste
sehr Gedichtes

özel bir çeviklikle cevaplandıran kol ve bacaklarla sokakta soluk alınır, salt bu sokağa çıkma kararıyla karar verme gücünün içte varlığı sezilir, en hızlı değişimleri kolaycacık gerçekleştirmek ve bunlara katlanmak için daha fazla bir gücün eldeki varlığının her zamankinden büyük bir açıklıkla bilincine varılır ve böylece uzun sokaklar boyu seğirtilip durulursa, o zaman bu akşam için aile çevresinden, en uzak yerlere yapılan yolculuklardan bile daha bir kesinlikle dışarı çıkılır, aile bireyleri bir belirsizlikten içeri yol alırken pek kesin kenar çizgileriyle donanmış olarak, elleri yürürken kalçalarına vuran bir kişi aşamasına yücelinmiş hissedilir. Öte yandan, hal hatır sormak için akşamın bu geç vakti bir dostu gidip görmek pekiştirir bu duyguyu.[179]

—

Weltsch, Bayan Klug'un jübilesine çağırdı. Löwy, başında ciddi bir rahatsızlığı haber veren şiddetli ağrılar, aşağıdaki yolda beni bekliyordu; sağ elini umutsuzlukla alnına dayayıp bir evin duvarına yaslanmıştı. Kendisini Weltsch'e[180] gösterdim. Weltsch, oturduğu kanepeden pencereye doğru uzanıp baktı. Beni yakından ilgilendiren bir olayı ilk kez böyle hafiften alarak pencereden gözlemlediğim gibi bir duygu uyandı içimde. Aslında bu çeşit gözlemleri Sherlock Holmes'den biliyorum.

6 Ocak 1911

Dün Feimann'ın *Vicekönig*'i. Bu oyunlardaki Yahudiliğe bir türlü ısınamıyorum, fazlasıyla tekdüze oyunlar, hep bir yakınıp sızlanmada alıyorlar soluğu ve bu sızlanışın tek tük güçlü dışavurumlarından ötürü burunları havada. İlk oyunlarda öyle sanıyordum ki, kendi Yahudiliğimin köklerini içeren bir Yahudilikle karşılaşacağım ve bu kökler bana doğru büyüyüp gelişecek, o miskin Yahudiliğimle beni aydınlatıp ileriye götürecek. Oysa söz konusu oyunlara kulak verdiğim ölçüde benden uzaklaşıyor bu kökler. Ama insanlar kalıyor ve ben de onlara tutunuyorum.
Bayan Klug'un jübilesi vardı, birkaç yeni şarkı söyleyip birkaç yeni

nükte anlattı. Ama ben, yalnızca ilk şarkıda kendisinin bütünüyle etkisi altında kaldım; derken dış görünümünün her parçasıyla, şarkı söylerken açılıp ileri uzanan kolları, şaklatılan parmakları, yanaklarından sarkan kıvrım kıvrım bukleleri, cepkeninin altında masum bir edayla yer alan gömleği, bir ara anlattığı nüktenin tadına varmak, «gördünüz mü, bütün dilleri biliyorum, ama Yiddişçe» demek ister gibi kıvrılıp bükülen alt dudağı, parmak uçlarına kadar iskarpinler içinde tutulmalarına ses çıkarmayan kalın beyaz çoraplı tombul ayakcıklarıyla aramda alabildiğine güçlü bir ilişkinin kurulduğunu gördüm. Ama dün söylediği yeni şarkılar, Bayan Klug'un üzerimdeki başlıca etkisini zayıflattı; bu etki de, bir kimsenin birkaç nükte ve şarkıyla mizacını ve içindeki tüm güçleri en mükemmel biçimde sergilemesinden oluşuyordu. Yeter ki sunuş biçimi başarıya ulaşsın, her şey başarıya ulaşmış demektir; böyle ustalıklı bir sunuşu gerçekleştirenin sıklıkla etkisinde kalmaktan haz duyuyorsak, kuşkusuz –belki bütün dinleyiciler bu konuda benimle aynı düşüncededir– bir şarkının sürekli yinelenmesine aldırmayıp, buna daha çok örneğin salonun karartılması gibi konsantrasyonun sağlanmasında rol oynayan yardımcı ögelerden biri gözüyle bakacak, Bayan Klug açısından bunda tam bizim aradığımız korkusuz ve kendinden emin davranışı bulacağız. Dolayısıyla, daha öncekiler üzerine düşeni yaptığı için Bayan Klug'da yeni bir şeyin varlığını kanıtlamayan yeni şarkıların dinleyicilere sunulması, bunların nedensiz yere şarkı olarak dikkate alınmalarını istemeleri ve böylece dikkati Bayan Klug'dan başka tarafa çekmeleri, ama beri yandan Bayan Klug'un da söz konusu şarkılarda kendini iyi hissetmediğini, bunları biraz falsolu okuduğunu, biraz da aşırı mimik ve jestlere başvurduğunu göstermeleri üzerine insanın neşesi kaçacak gibi oluyor, ancak daha önce okunup sarsılmaz bir gerçekliği içeren şarkıların anısını hayli güçlü biçimde ruhunda taşıması bir avuntu kaynağı oluşturuyor kendisi için ve yeni durumdan rahatsızlık hissetmiyor.

—

7 Ocak 1912

Bayan T.[181] ne yazık ki hep varlığının özünü ortaya koyan rollerde çıkıyor seyirci karşısına; hep bir çırpıda umutsuzluğa düşen, alay konusu yapılan, onuruyla oynanan, incitilen, kişiliklerini doğal bir akış içinde geliştirecek zamanın ise kendilerine çok görüldüğü kadın ve kızları canlandırıyor. Ancak oyunda doruk noktaları olarak kendini açığa vuran, yazılı metinde ise gerektirdikleri zenginlik dolayısıyla imalardan öteye geçmeyen rolleri oynayışındaki doğallık, neler yapabilecek bir oyuncu sayılacağını kanıtlıyor. – Önemli devinimlerinden biri, sürekli kasılma içindeki biraz esneklikten yoksun kalçalarını temel alıyor ve bir ürperti niteliği taşıyor. Küçük kızının kalçalarından biri kaskatı adeta. – Oyuncular kucaklaşmak istediler mi, birbirlerinin peruklarını tutmak zorunda kalıyorlar.

Bu yakında Löwy ile odasına çıkıyorduk, bana Varşovalı yazar Nomberg[182] için kaleme aldığı bir mektubu okuyacaktı; sahanlıkta Tschissik çiftine rastladık. Kol Nidre'de[183] giydikleri kostümleri mazze gibi saman kâğıdına sarılmış olarak odalarına çıkarıyorlardı. Biraz durduk. Ellerime ve konuştuğum cümlelerdeki vurgulamalara korkuluğu destek yaptım. Bayan Tschissik'in iri ağzı, şaşırtıcılığına karşın doğal biçimini yitirmeksizin işte öylesine yakınımda deviniyordu! Benim yüzümden konuşmanın kasvetli bir havaya bürünme tehlikesi belirmişti; çünkü kendisine karşı sevgi ve bağımlılığımı açığa vurmada gösterdiğim tezcanlılığım, topluluğun işlerinin berbat gittiğini, repertuvardaki yapıtların tükendiğini, dolayısıyla daha çok burada kalamayacaklarını, Prag Yahudilerinin ilgisizliğine akıl erdiremediklerini öğrenmemize yaramıştı ancak. Pazartesi *Sejdernacht*'a gelin, dedi Bayan Tschissik, oysa Sejdernacht'ı daha önce izlemiştim; oyunda, benim pek sevdiğimi eski bir konuşmamdan anımsadığı şarkıyı (bore İsroel'i[183]) söyleyecekmiş.

—

Gündüz pek gezmeye çıkmadığımız için, benimle Max'ın dün öğle-

yin Graben'deki gecemsi görünümü, Welsch'de pek belirgin değildi bu görünüm.

—

Jeschiwe'ler, Polonya ve Rusya'daki pek çok Yahudi cemaati tarafından ayakta tutulan Talmud yüksek okullarıdır. Giderleri için fazladır denemez, çünkü çokluk işe yaramaz köhne binalara yerleştirilmişlerdir. Söz konusu binalarda öğrencilerin derslikleriyle yatakhaneleri dışında, Rosch-Jeschiwe'nin ve yardımcısının kalacağı yer bulunur. Okulla birlikte cemaatin işlerini de görür Rosch-Jeschiwe.[184] Öğrenciler okul için para ödemez ve yemeklerini her defasında bir başkasında olmak üzere cemaat üyelerinde yerler. Pek sofu temellere dayanmalarına karşın, özellikle Jeschiwe'ler zındıkça gelişmelerin yuvalarını oluşturur; çünkü pek uzaktan gelen gençler buralarda bir araya toplanırlar, yoksul ve enerjik delikanlılar ise içlerinde çoğunluktadır. Jeschiwe'lerde pek sıkı denetim altında tutulmayıp düpedüz kendi başlarına yaşarlar; öğrenimlerinin başlıca bölümü, ders konularını hep beraber öğrenip güç yerleri karşılıklı birbirlerine açıklamaktan oluşur. Öğrencilerin çıkıp geldiği kentlerde, üzerinde konuşulacak fazla bir şey olmayan tekörnek bir dindarlık egemenliğini sürdürür; baskı altında tutulan gelişim, kentlerdeki değişik koşullar nedeniyle değişik düzeydedir; dolayısıyla, öğrencilerin bu bakımdan birbirlerine anlatacağı çok şey vardır. Beri yandan, okunması yasaklanmış ilerici yazarların ancak şu ya da bu yapıtı başka yerlerde tek kişilerin elinde bulunabilirken, öğrencilerin ülkenin dört bir yanından yanlarında getirdiği söz konusu yapıtlar Jeschiwe'lerde bir araya toplanır ve özellikle bu okullarda büyük bir etki gücünü içerir; çünkü yapıtların sahipleri yalnızca yapıtları değil, onlarla beraber kendi yüreklerindeki ateşi de okuldaki başka öğrencilere iletirler; işte bu nedenler ve onların ilk planda yol açtığı sonuçlar dolayısıyla yakın zamanın bütün ilerici yazarları, politikacıları, gazetecileri ve bilginleri Jeschiwe'lerden çıkmıştır. Bu yüzden, softalar arasında söz konusu okullar pek kötü ün yapmış, buralara zamanla eskisinden daha çok sayıda aydın genç akın etmeye başlamıştır.

Trenle Varşova'ya sekiz saat uzaktaki küçük bir kent olan Ostro'da ünlü bir Jeschiwe vardır. Aslında bütün Ostro, anayolun pek kısa bir parçası boyunca uzanan bir yerdir. Löwy'nin ileri sürdüğüne göre, adeta bir baston kadardır uzunluğu; günün birinde sözde kontun biri dört atlı arabasıyla Ostro'dan geçerken durmuş da, öndeki iki atla arabanın arka kısmı köyün dışına taşmış.

Löwy aşağı yukarı on dördündeymiş ki, evin baskısına daha çok dayanamayarak Ostro'ya gitmeye karar vermiş. Tam akşam üzeri havradan çıkarken omzuna vuran babası, önemsemez bir edayla bir ara gelip kendisini görmesini, onunla bazı şeyler konuşacağını söylemiş. Anlaşılan yine sitem ve suçlamalardan başka bir şeyle karşılaşmayacağını sezen Löwy, evden bavulunu almaksızın yola düşmüş, cumartesi olması nedeniyle sırtında düzgün bir kaftan ve cebinde her vakit yanında taşıdığı bütün parası, havradan doğruca istasyona gitmiş ve saat on treniyle hareket ederek sabah saat yedide Ostro'ya varmış. Hemen Jeschiwe'ye yollanmış sonra; dikkati üzerine pek çekmemiş, çünkü her isteyen Jeschiwe'ye girebilirmiş, bunun için özel kabul koşulları yokmuş. Hayret uyandıran şey, Löwy'nin tam böyle bir zamanda –mevsim yazmış çünkü– okula girmek istemesiymiş; çünkü alışılmadık bir durummuş bu; bir de sırtındaki güzel kaftan okuldakilerin ilgisini uyandırmış, ama kısa süre sonra bunları da yadırgamaz olmuş Jeschiwe'deki öğrenciler; çünkü Yahudiliklerinin akıl ermez bir güçle birbirine bağladığı böyle pek genç kimseler, birbirleriyle kolaycacık tanışıp anlaşırlarmış. Zaten evden bir sürü bilgiyle gelen Löwy derslerde sivrilmiş hemen, tanımadığı öğrencilerle görüşüp konuşmak, hele üzerindeki paranın kokusunu almalarından sonra onların kendisine bir şey satmak için etrafında dört döndüklerini görmekten hoşlanmış. Kendisine «gün» satmak isteyen biri hepsinden çok şaşırtmış Löwy'yi. Oysa «gün» diye bedava yemek kartlarına deniyormuş. Bunların başkalarına satılabilmelerinin nedeni de, bedava yemek kartlarını yüzlerini görmedikleri öğrenciler arasında dağıttırarak Tanrının hoşlanacağı bir iş yapmak isteyen cemaat üyelerinin, sofralarında kimin gelip yemek yediğine aldırmamalarıymış. Eh, bu durumda da açıkgöz bazı öğrenciler aynı gün için iki bedava yemek kartı ele geçirebiliyormuş. Pek bol olması ve birinin arkasından öbürsünün

büyük bir iştahla mideye indirilebilmesi, ayrıca bazı günler iki ayrı yerde yemek yenilebilmesine karşılık bazı günleri yemeksiz geçirmek zorunda kalınması, bu bir öğünde çift yemekleri aranır duruma sokuyormuş. Ama yine de fazladan ele geçirilmiş böyle bir yemek kartını kârlı yoldan bir başkasına satma fırsatını ele geçirmek, kuşkusuz herkesi memnun bırakıyormuş. Ancak yaz vakti, yani bedava yemek kartlarının çoktan dağıtıldığı bir zamanda gelip okula giren Löwy gibi biri, söz konusu kartları artık yalnızca parayla satın alabilirmiş; çünkü başlangıçta pek bol kartlar, bu arada havadan para kazanmak isteyen öğrenciler tarafından ele geçirilmiş oluyormuş.

Jeschiwe'de geceler katlanılır gibi değilmiş. Sıcaktan bütün pencereler açık tutuluyorsa da pis koku ve aşırı sıcak odalara çöreklenip kalıyormuş; çünkü doğru dürüst bir yataktan yoksun öğrenciler, akşam en son oturdukları yerlere soyunmadan terli giysileriyle uzanıp yatıyorlarmış. Dört bir tarafta pire kaynıyormuş. Sabahleyin herkes eline yüzüne şöyle bir su değdiriyor, ardından ders çalışmaya koyuluyormuş. Çokluk çalışmalar, normal olarak iki kişide bir kitap, birlikte sürdürülüyor, yapılan tartışmalar öğrencilerden çoğunu sık sık gruplar halinde bir araya getiriyormuş. Rosch–Jeschiwe, öğrencilerin ancak içinden çıkamadıkları güç yerleri açıklıyormuş kendilerine. Sonradan Löwy –ilkin on gün gibi bir süre Ostro'da kalmış, ama bir otelde yatıp, otelde yiyip içmiş– kendisine kafa dengi iki arkadaş bulmuşsa da (karşısındakinin ne düşüncede biri olduğunu ve kendisine güvenilip güvenilemeyeceğini önce araştırıp yoklamak gerektiğinden, herkesin birbirine yaklaşması pek kolay gerçekleşemiyormuş okulda), düzenli bir hayata alıştığından ve evin özlemine dayanamadığından, yine kalkıp geldiği yere dönmeyi uygun görmüş.

—

Salondan gelen iskambil oyununun gürültüsü, ayrıca babamın bugünki gibi hasta olmadığı zamanlar hep duyulan tutarsız ve bağırarak konuşması. Sözler, belli bir biçimden yoksun gürültünün küçük

çaptaki titreşimlerini sergiliyordu yalnızca. Kapısı açık duran hizmetçi odasında küçük Felix[186], öbür baştaki odada ben yatıyordum. Benim odamın kapısı, yaşım göz önünde tutularak kapatılmıştı. Hizmetçiyle aynı odada yatırılarak, ayrıca yattığı odanın kapısı açık bırakılarak, Felix'in aile ortamı içine çekilip alınmak istendiği üstü kapalı anlatılıyordu; oysa ben ailenin dışına itilmiştim artık.

—

Dün Baum'da. Strobl[187] gelecekmiş, ama tiyatroda işi çıkmış. Baum, *Vom Volkslied* adında bir yazı okudu; kötü bir şey. Sonra da *Des Schicksals Spiele und Ernst*'ten bir bölüm; pek güzel. Ben, okunan yazılara ilgi duymadım; keyfim yerinde değildi, bütün üzerinde açık seçik bir izlenim edinemedim. Yağmurda eve dönerken, Irma Polak'ın şimdiki planından söz açtı Max. Ne durumda olduğumu karşısında açığa vuramadım, çünkü Max böyle bir şeyi hiç kabule yanaşmazdı. Dolayısıyla, içtenlikten uzak davranmak zorunda kaldım; bu da sonunda her şeyi bana zehir etti. Öylesine perişan durumdaydım ki, Max'la yüzü karanlıktayken konuşuyordum daha çok; o zaman da aydınlıktaki benim yüzüm kendini ele veriyordu. Ama derken romanın gizemsel sonu tüm engelleri aşarak beni kavradı. Birbirimizle vedalaşıp eve doğru yola koyulduğumda, iki yüzlü davranışımdan duyduğum pişmanlık ve bunun önüne geçemediğim için duyduğum üzüntü. Max'la aramdaki ilişki üzerine ayrı bir günlük tutmaya niyetlenişim. Yazılmadık şeyler gözler önünde pır pır edip duruyor ve bunlara ilişkin verilecek yargıyı tümüyle optik rastlantılar belirliyor.

—

Ben kanepede yatar, sağ ve solumdaki iki odada yüksek sesle konuşulur, solda yalnızca kadınların, sağda daha çok erkeklerin sesleri işitilirken, konuşanların kaba saba, zenci kılıklı, bir türlü dur durak bilmeyen yaratıklar olduğu, ne konuştuklarını bilmedikleri, yalnızca

havada bir titreşime yol açmak için bunu yaptıkları, konuşurlarken ağızlarından çıkan sözlerin peşi sıra bakıyor oldukları gibi bir izlenime kapıldım.

—

Yağmurlu sessiz pazar işte böyle geçiyor benim için; yattığım odada oturuyorum, huzur içindeyim; ama karar verip de yazı yazmaya koyulacakken –oysa önceki gün tüm varlığımla yazıların içine dalmayı istemiştim– hanidir gözlerimi dikmiş parmaklarıma bakıyorum. Sanırım bu hafta düpedüz Goethe'nin etkisi altında yaşadım ve söz konusu etkinin gücünü harcayıp tükettim artık, dolayısıyla işe yaramaz duruma geldim.

—

Rosenfeld'in[188] denizde bir fırtınayı anlatan bir şiirinden: «Uçuşuyor ruhlar, titreşiyor vücutlar». Löwy şiiri okurken, adeta ellerini sımsıkı kavuşturur gibi alnının ve burun kökünün cildini kasıp geriyor. Bize yaklaştırmak istediği pek duygulandırıcı yerlere yaklaşan kendisi oluyor ya da dış görünümünü daha bir açık seçikliğe kavuşturarak kendisini büyültüyor, bunun için yalnızca biraz öne çıkıp gözlerini iyice açılmış durumda tutuyor, ortada seçilmeyen sol eliyle redingotunu çekip çekiştiriyor, sağ elini, açık ve kocaman, bize doğru uzatıyor. Bizim de, kendimiz duygulanmasak bile onun duygulanışını takdirle karşılamamız ve şiirde anlatılan felaketin akla yakınlığını kendisine açıklamamız gerekiyor.

—

Ressam Ascher'e[189] Ermiş Sebastian için çıplak modellik etmem isteniyor.

—

Şimdi akşam üzeri evdeki yakınlarıma dönünce, beni sevindirecek hiçbir şey yazmadığım için onlara, kendime karşı olduğundan daha yabancı, daha küçümsenmeye değer, daha işe yaramaz görünmeyeceğim. Bütün bunları kuşkusuz ben böyle hissediyorum, doğruluğuna ne kadar titiz olursa olsun içimdeki hiçbir gözlemin gölge düşüremeyeceği duyguya göre böyle durum; çünkü gerçekte bana hepsi saygı duyuyor ve beni seviyorlar.

—

24 Ocak 1912, Çarşamba

Bunca zamandır bir şey yazmayışımın nedenleri: Şefimle aram açılmıştı ve işi ancak güzel bir mektup döşenerek yoluna koyabildim; mağazaya uğradım birçok kez; Pines'in beş yüz sayfalık *L'histoire de la Littérature Judéo-Allemande*'sini[190] okudum, hem de bunu benzeri kitaplarda asla başvurmadığım bir titizlik ve çabuklukla, ayrıca benzeri kitapların asla bana vermediği bir hazla yaptım; şu sıra Fromer'den *Der Organismus des Judentums*[191] var elimin altında; nihayet Yahudi oyuncular beni hayli uğraştırdı, kendileri için oraya buraya mektuplar yazdım, konuk tiyatro topluluğu olarak temsiller vermelerinin istenip istenmediğinin Bohemya'daki Siyonist derneklerinden sorulmasını, buradaki Siyonist Derneği'ne kabul ettirdim, gereken genelgeyi kendim kaleme alarak çoğalttım. *Sulamith*'i[192] bir kez daha gördüm ve Richter'in *Herzele Meliches*'ini ilk kez seyrettim, Bar-Kochba Derneği'nin halk türküleri gecesinde bulundum ve önceki gün Schmidtbonn'un *Graf von Gleichen* oyununa gittim.

Halk türküleri gecesi[193]: Dr. Nathan Birnbaum açılış konuşmasını yapıyor. Konuşmanın akışı duraklamaya yüz tuttukça, «Sayın Baylar ve Bayanlar» ya da yalnız «Sayın Dinleyiciler» sözlerini araya sokuşturmak gibi Doğu Yahudilerine özgü alışkanlık. Konuşmanın başında gülünç denecek ölçüde yineleniyor bu sözler. Kendisini tanıdığım kadarıyla Löwy'de «Yazıklar olsun bana!» ya da «Yok bir

şey!» veya «Söylenecek çok şey var!» gibi Doğu Yahudilerinin normal konuşmalarında da sürekli karşılaşılan deyişler bir bocalamayı örtbas için kullanılmıyor, konuşmanın Doğu Yahudi mizacı için fazla hantal ırmağı çevresinde oynaşması istenen yeni pınarlar olarak bunlara başvuruluyor. Ama Birnbaum'da böyle değil durum.

—

26 Ocak 1912

Bay Weltsch'in sırtı ve kötü şiirler okunurken bütün salonda baş gösteren sessizlik. –Birnbaum: Uzunca saçları ensesinde birden sona eriyor; böyle ansızın açığa çıkarılmasının sonucu olarak ya da kendinden aldığı bir güçle boynun dimdik bir duruşu var. Kocaman ve kıvrık, fazla dar denemeyecek, ama yine de yan yüzeyleri geniş, her şeyden önce iriliği kocaman bıyığa uygun düştüğünden güzel bir burun. – Şantör Gollanin. Yana ve aşağıya eğik yüzde uzun süre tutulan, burun kıvrılarak biraz sivriltilen, ama salt mimiğin bir parçası gözüyle de bakılabilecek gülümseme.

Pinès: Histoire de la Litterature judéo - Al - lemanse 19111

(...)

Haskala, 19. yüzyılın başında Mendelssohn tarafından başlatılmış akım; akımın taraftarlarına Maskulim denmekte; İbraniceye ve Avrupa bilimlerine, halk arasında konuşulan Jargon diline özgü bir düşmanlığı içermekte. 1881 yılındaki kıyımlardan önce milliyetçi nitelik taşımamaktaydı, daha sonraları hayli siyonist bir karaktere büründü. Gordon'un ilkesi: «Evde Yahudi dışarda insan.» Düşüncelerini yaymak için Haskala'nın Jargon'u kullanması gerekiyor; her ne kadar Jargon'dan nefret etse de, Jargon edebiyatının temelini oluşturuyor.

—

Talmud: Bu ağaç ne sevimli demek için öğrenimine ara veren kimse ölümü haketmiştir.

Tapınağın batı duvarındaki yakınmalar Şiir: La fille du Schamesch
Sevgili Rabbi ölüm yatağında yatmakta. Rabbi büyüklüğünde bir kefenin gömülmesi ve diğer mistik önlemler bir işe yaramıyor. Bu yüzden, cemaatin en yaşlıları ellerinde bir listeyle kapı kapı dolaşıyor ve hahamın hayatta kalması için kendi yaşamlarının bazı gün ve haftalarından vazgeçtiklerine ilişkin olarak cemaat üyelerinden imza topluyorlar. Schamesch'in kızı Deborah bütün yaşamından el çekip ölüyor, haham ise sağlığına kavuşuyor. Geceleyin havrada tek başına kitap okur, çalışırken, Deborah'ın baskılanmış tüm yaşamının seslerini işitiyor. Onun evlenmesi sırasında söylenen şarkıları, lohusalık sırasındaki feryatlarını, çağırdığı ninnileri, Tora'yı öğrenen oğlunun sesini, kızının izdivacı sırasıda çalan müziği duyuyor. Deborah'ın cesedi üzerinde yakınmaların işitilmesiyle birlikte haham ölüyor

—

Kassriliwke, Menachem Mendel bulunduğu kentten ayrılıyor, bütün servetini de yanına alıyor. O zamana kadar yalnızca Talmud'la ilgilenmesine aldırmayarak gittiği büyük kentte borsayla oynamaya başlıyor, hemen her gün başka kararlar alarak ve büyük bir memnunlukla ba konuda karısına bilgi veriyor; sonunda yol parası rica edecek duruma düşüyor.

—

Baalschem, Mieceboz'da haham olmadan Karpatlar'da bostancılık yapıyordu. Daha sonra eniştesinin arabacısı olarak çalıştı. Tek başına yaptığı gezintilerde ilham geldi kendisine. Zohar «Kabbaristlerin Tevradı.»

—

Abraham Goldfaden, 1876/77 Rus-Türk savaşı; orduya ihtiyaç duyduğu malları satan Rus ve Galiçyalı tüccarlar Bükreş'te

toplanmıştı. Kazanç peşinde koşan Goldfaden'ın yolu da buraya düştü, kahvelerde insanların Jargon dilinde şarkı söylediklerini işiterek bir tiyatro kurma cesaretini gösterdi. Burada kadınları henüz sahneye çıkaramıyordu. 1883'te Jargon dilinde oyunların sahnelenmesi Rusya'da yasaklandı, 1884'te de bu oyunlar Londra ve New York'ta sergilenmeye başladı. (Latainer Horowitz).
J. Gordin, 1897. New York'taki Yahudi tiyatrosunun yılbaşı şenliği dolayısıyla yayınlanan bir yazıda: Jargon tiyatrosu yüzbinlerce bir seyirci topluluğuna sahip bulunuyor ama, yazarlardan çoğunun benim gibi tesadüfen tiyatro oyunları yazan kimseler oldığu, yaşam koşullarının zorlamasıyla oyunlar kaleme aldığı, benim gibi yalnız kalıp çevresinden cehaletten, kıskançlıktan, düşmanlıktan ve kinden başka şey görmediği süre, bağrından güçlü yetenekle donatılmış bir yazar çıkaramayacaktır.

—

31 Ocak 1912

Yazdığım bir şey yok. Goethe üzerine, hiçbir yerde değerlendiremeyeceğim dağınık bir heyecanın içimde doğmasına yol açan kitaplar getiriyor Weltsch. *Goethe'nin Müthiş Doğası* başlıklı bir yazıyı planlama; şu sıralar yapmayı ilke edindiğim iki saatlik akşam gezintisinden duyduğum korku.

4 Şubat 1912

Üç gün önce Wedekind'in *Erdgeist*'ı[194]. Wedekind ve eşi Bayan Tilly de oyunda rol alıyor. Kadının duru ve net bir sesi, hilal biçiminde dar bir yüzü var. Ayakta sakin dikilirken yana doğru bel veren baldırlar. Geriye dönülüp bakıldığında da oyunda bir açık seçiklik görülüyor. Düpedüz sağlam temellere oturtulan, ama yine de insanın uzağında kalan bir oyunun yol açtığı çelişkili izlenim.
Tiyatroya giderken keyfim yerindeydi. Bir bal gibi tadına varıyordum içimin, aralıksız somurup duruyordum. Tiyatroda bu durum hemen kayboldu. Ondan önceki akşam da Pallenberg'in rol aldığı

Orpheus Yeraltı Ülkesinde[195] operetini görmüştüm. Oynanış öylesine berbattı, parterde çevremdeki alkış ve gülüşler o denli aşırılığa vardırılıyordu ki, ikinci perdenin bitiminde kendimi dışarı atarak tüm sesleri susturmaktan başka çıkar yol göremedim.

Löwy'nin konuk sanatçı olarak sergileyeceği bir oyun nedeniyle önceki gün Trautenau'ya güzel bir mektup döşendim. Mektubu her okuyuşum içime su serpti, güçlendirdi beni; varlığımdaki bütün olumlu ögelerle mektup arasında kurulan sessiz, saklı ilişki işte öylesine büyüktü.

—

Beni baştan aşağı sarıp her türlü yazma eyleminden alıkoyan bir şevkle Goethe üstüne kitapları okuyuşum *(Goethe'nin Konuşmaları, Üniversite Yılları, Goethe'yle Geçirilen Saatler, Goethe Frankfurt'ta).*

—

Schmerler, ticaret adamı, otuz iki yaşında, hiçbir dine mensup değil, felsefe kültürü var; edebiyat merakı kendi yazdıklarından pek öteye geçmiyor. Yuvarlak bir baş, siyah gözler, küçük, enerjik bir bıyık, yanaklarda sıkı etler, kısa ve tıknaz bir vücut. Yıllardır gece saat dokuzdan bire kadar yazıp çiziyor. Stanislau'da doğmuş, İbranice ve Jargon biliyor. Yusyuvarlak yüz biçimi, dar görüşlü olduğu izlenimini uyandıran bir kadınla evli.

—

İki gündür Löwy'ye karşı içimde bir soğukluk. Ama o sorunca yadsıyorum.

—

Erdgeist oyununda antraktta Froylayn Taussig'le[196] galeride rahat ve baş başa konuşma. Doğru dürüst bir konuşma çıkarabilmek için, üzerinde konuşulan konunun altına elin daha bir derinden, daha hafif ve daha uykulu sürülmesi gerekiyor, o zaman kaldırılıp şaşılacak ölçüde yükseğe alınıyor konu. Bu yapılmadı mı, parmaklar şaklatılıp ağrı sızılardan başka şey düşünülmüyor.

—

Öykü: Akşam gezintileri. Hızlı hızlı yürüme. Anlatıya güzel ve karanlık bir odayla başlama.

—

Froylayn Taussig yeni öyküsünün bir sahnesinden söz açtı; adı kötüye çıkmış bir kız, günün birinde bir dikiş ve nakış okuluna yazılıyor. Kızın okuldaki öbür kızlar üzerinde bıraktığı izlenim. Sanırım, kötü bir isim yapma güç ve hevesini açıkça içlerinde duyup bunun kendilerini nasıl bir felaketin kucağına atmak sayılacağını hemen gözleri önünde canlandırabilenler ona acıyacaktır.

—

Bir hafta önce Yahudi Cemaatine ait Vilayet ve Belediye Sarayı'nın tören salonunda Alman Yahudilerinin çöküşü üzerine Dr. Teilhaber'in konuşması. Teilhaber'e göre, bu çöküş önüne geçilecek gibi değil, çünkü bir kez Yahudiler kentlerde toplanıyor ve taşradaki cemaatler silinip gidiyor ortadan. Kazanç tutkusu cemaatleri yiyip bitiriyor. Evlilikler, yalnızca kadının geçindirilmesi göz önünde tutularak yapılıyor. İki çocuk sisteminin uygulanması. İkincisi: Melez evlilikler. Üçüncüsü: Vaftizler.
Gittikçe güzelleşen ve dazlak başı aydınlıkta yukarıya doğru belli belirsiz bir sınır oluşturan Profesör Ehrenfels'in ellerini kavuşturup birbirine bastırarak ve topluluğa duyduğu güvenden gülümseyerek,

bir çalgıdaki gibi perde ve makamlar üzerinde gezinen dolgun sesiyle melez ırkları savunduğu komik sahneler.

—

5 Şubat 1912, Pazartesi

Dichtung und Wahrheit'ı okumayı da bıraktım yorgunluktan. Dışa karşı katı, içte soğuk bir durumum var. Bugün Dr. Fleischmann'a gittiğimde, buluşmamızı aceleye getirmeden ve iyice düşünüp taşınarak hazırlamamıza karşın, birbirine toslayıp biri öbürsünü geriye atan, ayrıca her biri kendi üzerindeki denetimi kaybeden toplar gibiydik adeta. Yorgun olup olmadığını sordum. Değilmiş. Neden sordunuz, dedi. Ben yorgunum da, diye yanıtladım ve oturdum.

—

Dün Kafé City'de Löwy ile otururken geçirdiğim ufak baygınlık nöbeti. Nöbeti gizlemek isteyerek bir gazete sayfasının üzerine eğildim.

—

Goethe'nin boylu boyunca yakışıklı silüeti. Bu mükemmel insan vücudu karşısında tiksintiden oluşan bir yan duygunun içimde uyanışı; çünkü bu basamağın aşılabilmesi düşünülecek gibi değil; beri yandan, basamağın salt monte edilmiş ve keyfî bir görünümü var. Dik bir duruş, sarkık kollar, ince bir boyun, bükülmüş diz.

—

Halsizliğimin doğurduğu sabırsızlık ve üzüntü, bu halsizlik tarafından hazırlanıp asla gözden uzak tutulmayan geleceğin tablosuyla besleniyor. Şimdiye kadar atlatılanlardan daha berbat nice geceler,

gezintiler, yatakta ve kanepede umutsuzluk nöbetleri (7 Şubat) beni gözlüyor ilerde.

—

Dün fabrikadaydım. Aslında katlanılmayacak kadar pis ve savruk giysileri, yataktan kalkıldığı zamanki gibi dağınık saçları, kasnakların sürekli gürültüsünün ve otomatik olmalarına karşın beklenmedik anda duraklayan makinelerin tutup koyvermediği yüz ifadeleriyle işçi kızların insana benzer yanı yok; kimse selamlamaz kendilerini; kazara biri çarpsa, kendilerinden özür dilemez; ufak bir iş buyrulmaya görsün seğirtir, ama sonra yine hemen makinelerinin başlarına dönerler; nereye el atacaklarını bildirmek için bir kaş göz işareti yeterlidir; üzerlerinde kombinezonlarla sağda solda dikilir, en küçük bir güce teslim olur, bakışlar ve diz kırmalarla bu gücü benimser, onu kendi taraflarına çekecek kadar bile aklı başında ve serinkanlı davranamazlar. Ama saat altıya gelip bunu birbirlerine duyurdular mı, boyunlarından ve saçlarından eşarplarını çözer, salonda elden ele gezen ve sabırsızların hep bir an önce ele geçirmek istediği bir fırçayla üzerlerindeki tozları fırçalayıp uzaklaştırır, eteklikleri başlarından geçirip giyer, yıkayabildikleri kadar ellerini yıkayıp temizler, her şeye karşın kadın olup çıkarlar sonunda; soluk benizlerine ve kötü dişlerine aldırmayıp gülümseyebilir, vücutlarındaki katılığı üzerlerinden silkip atarlar; bundan böyle kendilerine toslanamaz, uzun süre bakılamaz yüzlerine ya da görmezden gelinemezler; önlerinden pis sandıklara doğru çekilerek kendilerine yol açılır, iyi akşamlar dilediklerinde şapka elde beklenir ve aralarından biri giymemiz için paltomuzu tutarsa, buna nasıl bir anlam verileceği bilinmez.

—

8 Şubat 1912

Goethe: İçimde uyanan yaratma hevesi sınırsızdı.

Eskisinden daha sinirli, daha güçsüz biri olup çıktım ve yıllar önce bana kıvanç veren huzurun büyük bir bölümünü yitirdim. Baum'un Doğu Yahudileri gecesindeki konuşmayı yapamayacağını bildiren kartını bugün alıp, söz konusu işi ister istemez benim üstleneceğimi anlayınca, asla önüne geçemediğim kasılmalar sardı dört bir yanımı, damarlarındaki nabız atışı küçük kıvılcımlar gibi bütün vücudumda çakmaya başladı; oturunca masanın altında dizlerim titriyor, ellerimi birbirine sürtmeden duramıyordum. Hani iyi bir konuşma yapacağım kuşkusuz; ayrıca, akşam son kerteyi bulacak huzursuzluğum öylesine toparlanmamı sağlayacak ki, kendisi için benliğimde yer kalmayacak ve konuşma bir filintanın namlusundan çıkar gibi dosdoğru içimden çıkıp gelecek. Ama sonradan yığılıp kalabilir, en azından uzun süre kendime gelemeyebilirim. Böylesine az bedensel bir güç! Bu birkaç sözcüğü bile güçsüzlüğün etkisi altında yazdım.

—

Dün akşam Löwy ile Baum'daydık. Bendeki canlılık. Kısa süre önce Löwy, Baum'da İbranice kötü bir öykü olan *Göz*'ü çevirdi.

—

13 Şubat 1912

Löwy'nin dinleti saati için gereken konuşmayı kaleme almaya başlıyorum. Pazar günü, ayın on sekizinde konuşma. Hazırlanmam için fazla vakit yok, oysa operada bir gösteriye hazırlanıyorum sanki. Bu da günlerdir bir telaşın beni sürekli sıkboğaz etmesinden ve önce biraz inzivaya çekilip salt kendim için bir iki şey çiziktirmek, ancak daha sonra, biraz canlanmış olarak dinleyici önüne çıkmak istememden kaynaklanıyor. Cümlede sözcükler değiştikçe, kendi içimde de soğuk ve sıcak yer değiştiriyor; melodik iniş ve çıkışları düşlüyor, sanki tek tek hepsini bütün vücudumla vurgulayarak Goethe'nin cümlelerini okuyorum.

25 Şubat

Bugünden başlayarak Günlük'e sımsıkı sarılacağım. Düzenli yazacağım artık. Kendimi koyvermeyeceğim. Bir yerden beni kurtaracak bir el uzanmasa bile, yine de her an böyle bir kurtuluşa layık olmaya çalışacağım. Aile bireylerinin toplandığı masada bu akşamı tam bir ilgisizlik içinde geçirdim; sağ elim, yanı başımda iskambil oynayan kızkardeşimin sandalyesinin arkalığındaydı; sol elim, kucağımda hafifçe dinleniyordu. Zaman zaman mutsuzluğumun bilincine varmak istedim, ama pek başardığım söylenemez.

—

Yahudi Cemaatinin Vilayet ve Belediye Sarayının tören salonunda 18.2.1912 gecesi Löwy'nin dinleti saatini hazırlama çalışmalarından ötürü hayli uzun süre bir şey yazamadım; söz konusu gece Jargon üzerinde kısa bir giriş konuşması yaptım. Konuşmayı bir türlü hazırlayamayışım iki hafta gibi bir süre beni tasa ve kaygı içinde yaşattı. Ama konuşmadan bir önceki akşam işin ansızın üstesinden geldim.

Konferans gecesi için hazırlıklar: Bar–Kochba Derneği üyeleriyle görüşmeler, programın düzenlenmesi, salonun bulunması, yerlerin numaralanması, piyanonun anahtarının ele geçirilmesi (Toynbee salonu), yüksek kürsü, piyanist, kostüm işi, biletlerin satılması, gazetelere gerekli ilanların verilmesi, polisin ve Cemaat Eğitim Kolu'nun denetimi.

Girip çıktığım lokaller, kendileriyle konuştuğum ya da kendilerine mektup yazdığım kişiler. Genel anlamda yapılanlar: Max'la, Schmerler'le konuşma; bana gelmişti Schmerler; ilkin konuşmanın yapılmasını üstlenip sonradan cayan ve söz konusu işi görüşmek üzere buluştuğumuz bir akşam kendisini yine buna razı ettiğim, ama ertesi gün bir kartpostalla yine hayır diyen Baum; Café Arco'da Dr. Hugo Hermann ve Leo Hermann'la görüşme; sık sık evine uğradığım Robert Weltsch'le konuşma; bilet satışı dolayısıyla Dr. Bloch'u (boşuna), Dr. Hanzal, Dr. Fleischmann ve Froylayn T.'yi

ziyaretlerim. Afike Jehuda'da bir konferans (Haham Ehrentreu, *Jeremias ve Zamanı* üstüne konuştu); sonra hep beraber oturup sohbet ederken Löwy ile ilgili başarısız kısa bir konuşma; öğretmen Weiss'ı buldum (bir kahveye gittik, kahveden çıkıp gezdik ardından; on ikiden bire kadar, bir hayvan kadar diri, evimizin kapısının önünde dikildi ve beni içeri girmekten alıkoydu). Salon dolayısıyla Dr. Karl Bendiener'i gördüm, Heuwag Alanı'nda oturan Liebers'in iki kez evine uğradım, birkaç kez bankaya gidip Otto Pick'i gördüm, Toynbee salonundaki gece için piyanonun anahtarını almak üzere Bay Hr. Roubitschek ve öğretmen Stiassny'ye uğradım. Öğretmen St.'nin evinden anahtarı aldım ve sonra götürüp geri verdim; kürsü dolayısıyla Vilayet ve Belediye Sarayı'nın hademesi ve bina sorumlusuyla konuştum, gerekli ödemeler için kalkıp gittim (iki kez), «Kurulu Sofra» sergisindeki satış dolayısıyla Bayan Freund'a uğradım.

Froylayn Taussig'e, Otto Klein adında bir başkasına mektuplar yazdım (boşuna), *Tagblatt* için bir yazı kaleme aldım (boşuna); Löwy'ye yazdım sonunda: «Konuşmayı yapamayacağım, beni kurtar!»

Telaşlar: Yapacağım konuşma dolayısıyla bütün bir gece yatakta dönüp durdum, ateşler içinde ve uykusuz, Dr. Bloch'a karşı içimde bir hınç, Weltsch'le ilgili bir korku (biletlerden hiçbirini satamayacak adeta); Afike Jehuda; gazetelere verilen not biçimindeki ilanlar beklendiği gibi yayınlanmıyor, büroda dalgınlık, kürsü gelmiyor, bilet satışı az, biletlerin rengi sinirlendiriyor beni; piyanist, notaları Kosir'deki evinde unuttuğu için geceye ara veriliyor; Löwy'ye karşı sık sık umursamazlık, nerdeyse nefret.

Başarılar: L. dolayısıyla duyduğum kıvanç ve ona karşı beslediğim güven; yaptığım konuşma sırasında mağrur ve dünyevi olmayan bir bilinç (dinleyicilere karşı bir soğukluk; ancak egzersiz noksanlığı, coşkulu hareketlerimdeki özgürlüğü engelliyor), güçlü bir ses, zahmet çekmeden anımsama, takdir görme, her şeyden önce yüksek sesli, kesin, kararlı, kusursuz, önüne durulmaz, aydınlık gözlerle adeta arada bir iş çıkarır gibi Vilayet ve Belediye Sarayı'ndaki üç hademenin arsızlığına karşı koyup istedikleri on iki kron yerine yalnız altı kron vermemi ve bunu büyük bir efendi davranışıyla yapmamı sağlayan otorite. Varlıklarını ilerde de sürdüreceklerini bilsem,

bu konuşmada sesini duyuran güçlere kendimi bırakırdım seve seve. (Annemle babam konferansta yoktu).

—

Başkaca: Sophie Adası'nda Herder Derneği Akademisi. Bie, konferans başlar başlamaz elini pantolonunun cebine sokuyor. Çalışmalarını canları istediği gibi düzenleyebilen insanların her türlü yanılgıya karşın memnun yüzü. Hofmannsthal, sesinde yapmacık bir tonla kendi yapıtlarından okuyor. Kafaya bastırılmış kulaklardan başlayarak kendine hakim bir vücut. Wiesenthal. Örneğin, zemin üzerine düşmelerle doğal vücut ağırlığının kendini açığa vurduğu güzelim dans pistleri.

—

Toynbee salonunun üzerimdeki izlenimi.

—

Siyonistler toplantısı. Blumenfeld. Dünya Siyonist Örgütü'nün sekreteri.

—

Kendi üzerimdeki düşüncelerimde son zamandan beri pekiştirici yeni bir güç belirdi; bu son hafta üzüntü ve işe yaramazlık duygusundan adeta çözülüp dağıldığım için, özellikle ve ancak şimdi bu gücü algılayabiliyorum.

—

Café Arco'da[197] gençler arasında değişik duygular.

—

26 Şubat 1912

Daha sağlam bir özgüven duygusu. İsteklere daha yakın kalp atışları. Üstümdeki gaz lambasının cızırtısı.

—

Dışarıda insanı bir gezinti yapmaya çağıran bir hava olup olmadığına bakmak için kapıyı açtım. Mavi bir gökyüzünün varlığı yadsınacak gibi değildi; ama kenarları kıvrılıp kapak biçimi almış mavimsi mavimsi ışıldayan kocaman gri bulutlar, yakındaki ormanlık tepelerden anlaşıldığı üzere alçaklarda süzülüp duruyordu. Ama yine de gezmeye çıkanlardan geçilmiyordu sokak. Güvenilir anne elleri tarafından itilip yönetilen çocuk arabaları görülüyordu. Zaman zaman bir atlı araba duruyor, başları inip kalkan atlar önünden insan kalabalığının aralanıp yol vermesini bekliyordu. Arabacı hafifçe kımıldanan dizginleri serinkanlılıkla ellerinde tutarak önü sıra bakıyor, en ufak ayrıntıları gözden kaçırmayarak her şeyi birkaç kez süzüp inceliyor ve tam zamanında arabayı yine hızla sürüp uzaklaştırıyordu. Ortada koşacak fazla yer yokken yine de koşabiliyordu çocuklar. İnce giysiler giymiş, başlarına belirgin renkleri posta pullarını anımsatan kukuletalar geçirmiş kızlar genç erkeklerin kollarında yürüyor, hançerelerinde boğulup kalan bir ezgi bacaklarının rakseden adımlarında kendini açığa vuruyordu. Aile üyeleri birbirlerinden ayrılmamaya bakıyor, bazen art arda uzun bir dizi yapıp birbirlerinden uzaklaşacak oldular mı, hafifçe geriye uzanan kollar ve sallanan eller görülüyor, sevecenlikle kısaltılmış isimlerin gerilere doğru seslenildiği işitiliyor, böylece birbirlerini yitirenler yine birbirlerine kavuşuyordu. Yalnız bırakılan erkekler ellerini ceplerine sokarak ötekilerden daha çok uzaklaşmaya bakıyordu, ki bu da bencil bir budalalıktan başka şey değildi. İlkin sokak kapısında dikiliyordum; derken dışarısını daha rahat seyredebilmek için kapıya yaslandım. Giysileriyle bana sürünerek kaldırımdan geçenleri izliyordum. Bir ara bir kızın kostümünün arkasından süs diye sarkan kurdeleyi yakaladım, kız uzaklaştıkça elimden çekip götürdü kur-

deleyi. Bir defasında da yalnız kompliman için elimi bir kızın omzunda gezdirdim, o sırada arkadan gelen biri parmaklarıma vurdu. Ama ben de kendisini sürmeli kapı kanadının arkasına çekip aldım; ellerimi havaya kaldırarak göz ucuyla onu süzdüm; üzerine doğru bir adım yürüyüp, derken bir adım geriye çekildim; sonunda şöyle bir itip koyverince, adam kendisini mutlu hissetti. Bundan böyle kuşkusuz sık sık yanıma çağırdım pek çok kişiyi; parmağımla bir işaret ya da hiçbir yerde duraksamayan ivedi bir bakış bunun için yetiyordu.

—

Adeta zahmet vermeyen bir mahmurluk içinde çiziktirdiğim bu işe yaramaz, bu yarım yamalak şeyler.

—

Bugün Löwy'ye mektup yazacağım. Ona yazdığım mektupları buraya kaydediyorsam, bununla bir şeyler elde edeceğimi umduğum içindir:
Sevgili Dostum

27 Şubat 1912
Mektupları iki nüsha yazacak vaktim yok.

—

Dün akşam saat onda kasvetli adımlarla Zeltner Sokağı'ndan aşağı inerken Hess Şapka Mağazası'nın yakınında genç bir adam benden üç adım ilerde, benim biraz yan tarafımda ansızın duruyor; o durunca ben de duruyorum, derken şapkasını çıkarıp benden yana seğirtiyor adam. İlk anda korkarak geriye çekiliyor, sanırım bana istasyona giden yolu soracak diye düşünüyorum. İyi ama, neden böyle yapsın bunu? Derken senli benli yanıma sokulup boyum kendisininkinden uzun olduğu için alttan yüzüme bakınca, sanırım ben-

den para isteyecek ya da başkaca kötü bir niyeti var diye geçiriyorum içimden. Benim kendisini şaşalamış dinleyişimle onun şaşalamış konuşması birbirine karışıyor. «Hukukçusunuz, değil mi?» diyor adam. «Hukuk doktorusunuz? Rica etsem, bana bir akıl veremez misiniz? Avukatlık bir işim var da.» İhtiyatlı davranmak isteyip genel bir kuşkuya kapılarak ve gülünç düşmekten korkarak hukukçu olduğumu yadsıyorum, ama kendisine bir akıl vermeye de hazırım. Nasıl bir iş bu? Anlatmaya başlıyor, anlattıkları ilgilendiriyor beni; bana duyduğu güveni pekiştirmek için yürürken daha iyi anlatacağını söylüyorum. Gideceğim yere kadar bana eşlik etmek istiyor; ama hayır, ben ona uyarsam daha iyi, benim gideceğim belli bir yer yok çünkü.

İyi şiir vb. okurmuş; eskiden hiç de şimdiki gibi formunda değilmiş; şimdi Kainz'a[198] öykünebilir, kimse de onu Kainz'dan ayırt edemezmiş. Kainz'a yalnızca öykündüğü söylenirmiş ama, kendinden de okuyuşuna bir sürü şey katıyormuş. Boyu kısaymış, doğru; ama mimik olsun, bellek olsun, jest olsun hepsi, bunların hepsi kendisinde varmış. Milowitz'de askerliğini yaparken kışlada şiir vb. şeyler okur, bir arkadaşı da şarkı söylermiş; gerçekten pek güzel eğlenmişler, güzel günlermiş doğrusu. En çok da Dehmel'in yazdıklarını okumaktan hoşlanıyormuş; Dehmel'den hisleri gıcıklayıcı açık seçik şiirler okuyormuş daha çok, örneğin gerdek gecesini hayalde yaşatan gelin şiirini seçiyormuş. Özellikle kızların üzerinde olağanüstü bir etki yapıyormuş şiirler. Bu da pek doğalmış. Dehmel'in şiirlerini pek güzel ciltlettirmiş, kırmızı deri cilt yaptırmış. (Ellerini yukarıdan aşağı doğru kaydırarak tarif ediyor). Ama nihayet iş ciltte değilmiş. Ayrıca, Rideamus'u[199] okumayı da pek seviyormuş. Hayır, bu ikisi hiç de aykırı düşmüyormuş birbirine; çünkü kendisi arada söze karışıyor, aklına ne gelirse konuşuyor, dinleyicileri aptal yerine koyuyormuş. Sonra repertuvarında bir de Prometheus varmış. Hiç kimseden korkusu yokmuş, *Moissi*'den[200] de korkmuyormuş, Moissi içiyor, o içmiyormuş. Nihayet Swet Marten de pek severek okuduğu biriymiş; yenilerden bir kuzeyli yazarmış Swet Marten. Çok iyi biriymiş. Taşlamaları ve ufak deyişleri varmış. Hele Napolyon'la ilgili olanların üstüne yokmuş, ama diğer büyük kişileri ilgilendirenleri de onlardan geri kalmazmış; son söylediklerinden he-

nüz bir şey okuyamazmış, çünkü çalışmamış üzerlerinde, hepsini gözden bile geçirmemiş; halası geçenlerde söz konusu yazıları kendisine okumuş da, onun da işte pek hoşuna gitmiş.
Söylemek istediği, işte böyle bir programla dinleyicilerin önüne çıkmak istiyormuş ve *Frauenfortschritt*'e böyle bir gece düzenleme önerisinde bulunmuş. Hani ilkin Lagerlöf'ün *Bir Çiftlik Öyküsü*'nü okuyacakmış ve öyküyü de *Frauenfortschritt*'in başkanı Bayan Durège–Wodnanski'den ödünç almış. Bayan Durège, öykü için güzel, ama dinleyici önünde okunamayacak kadar uzun demiş. Kendisi de görüyormuş böyle olduğunu, gerçekten öykü uzunmuş; düzenlenmesi tasarlanan gecede hem kardeşi de piyano çalacakmış; yirmi bir yaşında pek sevimli bir oğlanmış kardeşi; bir virtüözmüş, iki yıl (dört yıl öncesine rastlıyormuş bu da) Berlin Konservatuvarı'nda öğrenim görmüş. Ama büsbütün baştan çıkarak dönmüş okuldan. Doğrusu baştan çıkmış da değilmiş, ne var ki pansiyonunda kaldığı kadın gönlünü kaptırmış kardeşine. Kendisinden dinlediğine göre, bu pansiyon sahibi kadın üzerinde habire at koşturup durduğundan kardeşi çokluk piyano çalamayacak kadar yorgun düşüyormuş. Demek istediği, *Bir Çiftlik Öyküsü* dinleyiciler önünde okunmaya elverişli bulunmadığından, bir başka program üzerinde anlaşmaya varmışlar: Dehmel, Rideamus, «Prometheus» ve Swet Marten. Beri yandan, nasıl biri olduğunu Bayan Durège'ye göstermek için, bu yaz kaleme aldığı *Yaşama Kıvancı* başlıklı bir yazının manüskrisini de alıp kendisine götürmüş. Sayfiyede döşenmiş yazıyı; gündüz stenoyla kaleme almış, akşamleyin de temize çekmiş, orasını burasını törpülemiş, kimi yerlerini çizip karalamış, ama doğrusu pek uğraşmamış üzerinde, çünkü yazılır yazılmaz başarılı düşmüşmüş. İstersem bana ilerde geri almak üzere verebilirmiş; herkesin hoşlandığı bir dil kullanmış, bilerek kuşkusuz; ama içinde iyi buluşlar varmış ve hani nasıl derler betamt'mış. (Çene kaldırılarak sivri bir gülüş.) İstersem, şuradaki elektrik ışığı altında karıştırıp yazıya bir göz atabilirmişim. Kendini karamsarlığa kaptırmaması için gençliğe bir çağrıymış, çünkü doğa varmış nihayet, özgürlük varmış, Goethe, Schiller, Shakespeare, çiçekler, böcekler vb. varmış. Bayan Durège şu sıra yazıyı okuyacak zamanı olmadığını, ama manüskriyi bırakırsa birkaç gün içinde gözden geçirip geri verebileceğini söylemiş.

Ancak kendisi bundan kuşkulanmış ve manüskriyi Bayan Durège'ye bırakmak istememiş, karşı koymuş, demiş ki örneğin: «Bakınız Bayan Durège, ne diye burada bırakayım manüskriyi; çünkü içindekilerin hepsi beylik şeyler, hani yazılmaya iyi yazılmış, gelgelelim–». Ama ne söylediyse para etmemiş, manüskriyi ister istemez Bayan Durège'ye bırakmak zorunda kalmış. Bu da cuma günü olmuş.

28 Şubat 1912

Pazar sabahı elini yüzünü yıkarken *Tagblatt*'ı henüz okumadığı aklına gelmiş birden. Gazeteyi açmış; tesadüfen sanat ekinin ilk sayfası çıkmış karşısına. Birinci yazının başlığı «Yaratıcı Çocuk» gözüne çarpmış, ilk satırları okumuş ve sevincinden gözyaşlarını tutamamış. Kendi yazısı, sözcüğü sözcüğüne kendi yazısı. Yani ilk kez bir yazısı basılıyormuş, hemen annesine koşup anlatmış durumu. Ne sevinç, ne sevinç! Şeker hastası olan ve babasından ayrılmış bulunan annesi (hani babasını da suçsuz boşamış mahkeme) bir gururlanmış ki! Ne de olsa bir oğlu virtiözmüş, şimdi de ötekisi yazar oluyormuş. İlk heyecanı geçtikten sonra düşünmeye başlamış: Peki nasıl oluyor da, söz konusu gazetede yayınlanmış yazı? Kendisinden izin falan alınmadan? Yazarının adını taşımadan? Kendisine bir ücret ödenmeden? Doğrusu bir güvenin kötüye kullanılması, bir düzenbazlıkmış bu. Bayan Durège gerçekten iblis bir kadınmış. Ve kadınlarda ruh diye bir şeyin olmadığını söylüyormuş Muhammed (sık sık yineliyor bunu). Söz konusu haydutluğun nasıl yapıldığı nihayet kolayca tasarlanabilirmiş. Güzel bir yazı hazır duruyormuş ortada; ha deyince böyle bir yazıyı nerede bulacaklarmış. Dolayısıyla, *Tagblatt* gazetesinin idarehanesine koşan Bayan Durége, yazı kurulu üyelerinden biriyle oturmuş; ikisi iki taraftan, mutluluktan uçarak yazı üzerinde oynamaya başlamışlar. Zorunluymuş bu da, çünkü bir kez yazının kimin olduğunun ilk bakışta bilinmemesi gerekiyormuş; ikincisi de, otuz iki sayfalık yazı gazete için fazla uzunmuş.

Birbiriyle çakışan yerleri bana gösterip gösteremeyeceğini sormam ve bunun beni pek ilgilendireceğini, ancak daha sonra kendisine

nasıl davranacağı konusunda bir fikir verebileceğimi söylemem üzere yazısını okumaya başlıyor; derken bir başka yerini açıyor yazının, sayfaları karıştırıyor, ama aradığı yeri bulamıyor, kısaca bütün yazının kendi yazısından kopya edildiğini ileri sürüp çıkıyor. Örneğin, gazetede «Çocuğun ruhu, üzerine bir şey yazılmamış boş bir kâğıt parçasıdır» deniyormuş ki, «üzerine bir şey yazılmamış boş bir kâğıt parçası» sözü kendi yazısında da geçiyormuş. Bir başka örnek: «Benamset» gibi bir deyimi nereden bulabilirlermiş. Ama kimi yerleri de birbiriyle karşılaştıramıyor. Doğrusu hepsi de kopyaymış ama, bir örtü altında gizlenmiş, bölümlerin sıralanışında da değişiklikler yapılmış, bazı yerler çıkarılmış yazıdan, bazı yerlere de ufak tefek eklemeler yapılmış.

Gazetedeki yazıdan dikkati çeken birkaç yeri yüksek sesle okuyorum. Burası sizin yazıda var mı? Hayır. Ya burası? Hayır. Burası? Hayır. Yokmuş ama, okuduğum yerler, üzerinde oynanıp değiştirilen yerlermiş. Özü bakımından yazının tümü, hem de tümü kopyaymış kendisinden. Ancak kanıtlamasının zor olacağından korkuyormuş. Kanıtlayacakmış ama, usta bir avukat yardımıyla kuşkusuz, bu iş için avukatlar varmış nihayet. (Kanıtlama işine yepyeni, söz konusu sorundan apayrı bir ödev gözüyle bakıyor, bu işin üstesinden geleceğine güveni kendisine gurur veriyordu). Yazının kendisinin olduğu, iki gün içinde basılmasından da anlaşılıyormuş. Çünkü kabul edilen bir yazı basılıncaya kadar normalde en azından altı hafta geçermiş. Ama bu yazıda, kendisinin kalkıp işlerini engellemesini önlemek için kuşkusuz çabuk davranmak zorunda kalmışlar. Dolayısıyla, iki günlük bir zaman yetmiş.

Sonra gazetedeki yazının başlığı *Yaratıcı Çocuk* imiş. Bu başlıkla da kendisi arasında açık bir ilişki varmış ve ayrıca bir iğnelemeymiş bu. Çünkü «Çocuk» ile kastedilen oymuş; hani eskiden kendisine bir çocuk, bir aptal gözüyle bakarlarmış (gerçekte askerliğini yaparken böyleymiş yalnızca); bir buçuk yıl askerlik yapmış; şimdi bu başlıkla, aslında bir çocuk olarak görülen kendisinin ilgili yazı gibi iyi bir şey kaleme aldığı, yani yaratıcı değerini ortaya koyduğu, ama beri yandan söz konusu dolandırıcılığa karşı duramadığı için aptalın biri ve bir çocuk kaldığı anlatılmak isteniyormuş. İlk paragrafta

sözü edilen çocukla, o sıra annesinin yanında kalan taşralı bir kuzeni kastediliyormuş. Ama yapılan haydutluğu, kuşkusuz ancak uzun zaman düşünüp taşındıktan sonra aklına gelen şu durum pek inandırıcı biçimde açığa vuruyormuş: *Yaratıcı Çocuk* gazete ekinin ilk sayfasında basılmış, üçüncü sayfada ise Feldstein diye bir bayanın küçük bir öyküsü yer alıyormuş. İsim besbelli bir takma admış. Doğrusu öyküyü bütünüyle okumak gerekli değilmiş, ilk satırlara şöyle bir göz gezdirmek yetermiş bunu anlamaya ve öyküde Lagerlöf'ün hayasızca taklit edildiği görülürmüş. Öykünün bütünü ise bunu daha açık seçik gözler önüne seriyormuş. Bu ne demekmiş şimdi? Bu demekmiş ki, Feldstein olacak kadın ya da neyse gerçek ismi, Bayan Durége'nin bir adamıymış, kendisinin Bayan Durége'ye götürdüğü *Bir Çiftlik Öyküsü*'nü Durége'yi ziyaretinde okumuş kadın ve bunu gazetedeki öyküyü yazmakta kullanmış, yani kendisini biri birinci sayfada, öbürü üçüncü sayfada olmak üzere her iki kadın da sömürüyormuş. Elbet herkes kendiliğinden de Lagerlöf'ü alıp okuyabilir ve onu taklit edebilirmiş; ama söz konusu öyküde kendi etkisi açıkça ortadaymış. (Sayfalardan birini ikide bir sağa sola çeviriyor).

Pazartesi öğleyin bankadan çıkar çıkmaz Bayan Durége'ye uğramış tabii. Bayan Durége kapıyı biraz aralamış şöyle, pek telaşlı: «Ama Bay Richmann, bu öğle vakti? Kocam uyuyor. Sizi şimdi içeri alamam ki!» – «Bayan Durége! Mutlaka içeri almanız gerekiyor. Önemli bir konu üzerinde sizinle görüşmeye geldim.» Baktı ki şakam yok, beni içeri aldı. Zaten kocasının evde olmadığı kesindi. Bitişik odada benim manüskriyi masanın üzerinde gördüm, hemen sezdim durumu. «Bayan Durége! Ne yaptınız benim manüskriyi böyle. Benim rızam olmadan *Tagblatt*'a vermişsiniz. Ne kadar ücret aldınız bunun için?» Bayan Durége titremeye başladı, bir şey bilmezden geldi; yazının gazetede nasıl yayınlandığından hiç haberi yokmuş. «J'accuse,* Bayan Durége!» sözünü orada kaldığım bütün zaman kafasına yerleştirmesi için yineleyip durdum, ayrıca giderken de birkaç kez kapıda söyledim. Hani korkusunu iyi anlıyordum; yaptığını sağa sola duyurur ya da kendisini bu yüzden mahkemeye verir-

(*) İtham ediyorum. (Ç.N.)

sem neye uğradığını şaşırır, *Frauenfortschritt*' ten de ayrılması gerekirdi vb.

Bayan Durége'nin yanından ayrılıp doğru *Tagblatt*'a gittim ve yazı kurulundan Löwy'yi çağırttım. Tabii beti benzi atmış, çıkıp geldi Löwy; nerdeyse yürüyemeyecek durumdaydı. Gene ben hemen konuya girmek istemedim, onu ilkin bir yoklayayım diyerek kendisine sordum: «Bay Löwy! Siyonist misiniz?» Çünkü siyonist olduğunu biliyordum. «Hayır», dedi Löwy. Ama o istediği kadar karşımda öyle değilmiş gibi davransın, bileceğimi biliyordum ben. Bunun üzerine yazıyı sordum. Yine *hık mık* etti. Bir şey bilmiyormuş bu konuda, gazetenin ekiyle bir ilişkisi yokmuş, ama dilersem ekin hazırlanmasından sorumlu kimseyi alıp getirebilirmiş. «Bay Whitmann, biraz gelir misiniz!» diye seslendi sonra; kendisi ise artık yanımdan ayrılıp gidebileceği için memnunluk duyuyordu. Whitmann geldi derken, onun da yine benzi sapsarıydı. Ben sordum: «Gazetenin ekini hazırlayan siz misiniz?» O: «Evet!» dedi. Ben bunun üzerine yalnızca: «J'accuse!» deyip çıktım.

Bankaya gelince hemen telefona sarılıp *Bohemia*'nın idarehanesini aradım. Öyküyü yayınlanmak üzere bu gazeteye vermek istiyordum. Ama arada doğru dürüst bir telefon bağlantısı kurulamıyordu. Biliyor musunuz neden? *Tagblatt*'ın idarehanesi merkez postanesine yakın çünkü, böyle olunca konuşmayı geciktirebilirlerdi. Gerçekten de telefonda belirsiz fısıltılar işitiyordum sürekli, besbelli *Tagblatt* yazı işleri müdürünün sesiydi. Nihayet telefon bağlantısını engellemekte büyük çıkarları vardı. Bir yandan (tabii pek belli etmeden) nasıl aralarından bazısının bana yol vermemesi için telefon memuresini kandırmaya uğraştığını, beri yandan daha başkalarının çoktan *Bohemia* ile telefon bağlantısı kurarak oradakileri öyküyü gazetelerinde basmaktan alıkoymaya çalıştığını duyuyordum. «Froylayn!» diye haykırdım alıcıdan içeri. «Şimdi hemen yol vermezseniz postane idaresine şikayet ederim sizi!» Benim telefon memuresiyle bu kadar sert konuştuğumu işiten bankadaki meslektaşlarım, dört bir yandan gülüştüler. En sonunda bağlantı kuruldu. «Yazı İşleri Müdürü Kisch'i çağırır mısınız lütfen. *Bohemia* için son derece önemli bir haberim var. *Bohemia* kabul etmezse, hemen bir başka gazeteye vereceğim. Gecikecek zaman değil çünkü.» Ama gelin gö-

rün ki Kisch idarehanede yoktu, ben de ağzımdan bir şey kaçırmayarak telefonu kapadım.
İşte şimdi Bohemia'dan dönüyordum ki, size rastladım ve sizden bu konuda bir akıl rica ediyorum.
«Benim tavsiyem, bu işi tatlılıkla çözümlemeniz.»
«Böylesinin daha iyi olacağını ben de düşünmedim değil. Bayan Durége ne de olsa bir kadın. Muhammed kadınlarda ruh yok der haklı olarak. Sonra bağışlamak daha çok yaraşır insanlığa ve Goethemsi bir davranıştır.»
«Kuşkusuz! Hem böyle davranırsanız, düzenlenecek bir gecede şiir vb. okuma şansınızı da kaybetmezsiniz.»
«Peki, şimdi nasıl bir yol izleyeyim dersiniz?»
«Yarın gider, bilerek yapmadıkları böyle bir taklit işini bu kez sineye çekeceğinizi söylersiniz.»
«Çok güzel! Gerçekten böyle davranayım.»
«Hani böyle yapıyorsunuz diye öç almaktan vazgeçmeniz gerekmez; öyküyü doğruca bir başka yere götürüp bastırır ve güzel bir ithaf yazısı döşenerek Bayan Durége'ye yollarsınız.»
«Bu da en iyi bir ceza olur onun için. *Deutsches Abendblatt*'ta bastırırım. Orası kabul eder, buna kuşkum yok. Karşılığında bir ücret istemem, olur biter.»
Derken artistik yeteneğine geliyor söz. Bu alanda bir eğitim görmesi gerektiğini açıklıyorum. «Evet haklısınız. İyi ama nerede? Bu işi öğrenebileceğim bir yer biliyor musunuz?» Ben: «Böyle bir yerin ismini vermek kolay değil; bu konunun yabancısıyım», diyorum. «Zararı yok, Bay Kisch'e sorarım, o gazetecidir, çok tanıdığı vardır, gereken tavsiyede bulunabilir bana. Doğruca kendisine telefon eder, böylelikle hem onu bana gelme zahmetinden kurtarırım, hem de kendim kalkıp ona gitme zahmetini üstlenmez, öğreneceklerimin hepsini de öğrenmiş olurum.»
«Peki, Bayan Durége'ye kaşı davranışınızda da benim tavsiyeme uyacak mısınız?»
«Evet. Ancak unuttum, bana nasıl davranmamı tavsiye etmiştiniz?» Ben tavsiyemi yineliyorum.
«İyi, öyle yaparım.» O, Kafe Corso'ya doğru yollanıyor, ben de bir zırdeliyle konuşmanın insanı ne kadar ferahlatacağını kendi

üzerinde yaşamış bir kimse olarak eve dönüyorum. Bütün konuşma sırasında gülmedim gibi bir şey, büsbütün ayılmış bir halim vardı, o kadar.

—

Artık yalnızca firma tabelalarında kullanılan o gözü yaşlı «daha önce» sözcüğü.

—

2 Mart 1912

Başkaca şeylere karşı ilgisizliğimin, dolayısıyla kalpsizliğimin, salt alınyazımın edebiyatla uğraşmak olmasından kaynaklandığını ya da kaynaklanabileceğini kim bana doğrulayabilir.

3 Mart 1912

28 Şubat'ta Moissi'nin okuma gecesinde[202]. Doğallıkla bağdaşmayan bir görünüm. Sözde sakin oturuyor Moissi, belki kavuşturduğu ellerini dizlerinin arasında tutuyor; gözlerini önünde sere serpe duran kitaba dikmiş; sesini, bir koşucunun soluğu gibi üzerimize yolluyor – Salondaki akustiğin mükemmelliği. Hiçbir sözcük yitip gitmiyor, bir hohlayış gücünde olsun yankılanıp gelmiyor geri; sanki çoktan başka şeyle meşgul ses etkinliğini hâlâ sürdürüyormuş gibi bütün konuşulanlar giderek büyüyor, kendisine bağışlanan yetenek uyarınca güçleniyor ve bizi alıp içerisine hapsediyor. – İnsan kendi sesinde saklı olanakları görüyor adeta. Nasıl salon Moissi'nin sesi için çalışıyorsa, Moissi'nin sesi de bizim için çalışıyor. İnsanı yere bakmaya zorlayan, insanın asla üstesinden gelemeyeceği atak hüner ve sürprizler: Örneğin «Uyu Meryem, uyu nonoşçuğum» gibi bazı şiirlerin hemen başta söylenmesi, sesin ezgi içinde başıboş gezinmesi, birden mayıs şarkısına geçiş (görünürde yalnızca dilin ucu sözcüklerin arasına sokuluyor); rüzgârı aşağı doğru sürüp ardından ıslık çaldırtarak yukarı çıkartmak için kasım rüzgârı sözcüğünün ikiye bölünmesi. –Salonun tavanına bakınca, dizeler tarafından çekilip yukarı alındığını hissediyor insan.

Goethe'nin şiirleri, bu şiirleri okuyan için erişilemeyecek düzeyde; ama böyledir diye okuyuşta hata bulmak kolay değil; çünkü hepsi amacına varmak için çaba harcıyor. – Fazladan söylediği Shakespeare'in *Yağmur Şarkısı* şiirini ayakta dikilerek, metinden özgür, mendilini ellerinde gerip büzerek, gözleri ışıl ışıl parıldayarak okuyuşundan taşan büyük etki. – Tombul yanaklar, ama yine de köşeli bir yüz. Yumuşak saçlar, elin yumuşak devinimleriyle tekrar tekrar sıvazlanıyor. Hakkında okuduğumuz hayranlık taşan eleştirilerin, ancak onu dinlemeye başladığımız ana kadar yardımı dokunuyor kendisine, ardından bu eleştiriler içinde hapsolup kalıyor, dolayısıyla bizde arı duru bir izlenimin uyanması sağlanamıyor.
Kitap önünde, oturarak okuyuşu biraz karından konuşmayı andırıyor. Görünürde ilgisiz, bizim gibi oturuyor; eğik duran yüzünde ağız devinimlerini yer yer ancak görebiliyoruz, kendisi konuşacakken başının üstünde dizeleri konuşturuyor. – O kadar çok melodinin işitilmesine ve sesin sularda hafif bir kayık gibi yönetiliyor görünmesine karşın, dizelerdeki melodinin işitildiği yoktu doğrusu. – Bazı sözcükler ses tarafından çözülüp dağıtılıyordu. Sözcüklere öylesine nazlı el atılıyordu ki, hemen havaya sıçrıyor ve bundan böyle insan sesiyle tüm ilişkilerini koparıyorlardı; sonunda başka çare göremeyen ses sert bir sessizi salıyor, sözcüğü yeryüzüne döndürüp onu tutukluyordu.

–

Daha sonra Ottla, Froylayn Taussig, Baum ve eşi Pick ile gezinti; Elisabeth Köprüsü, Rıhtım, Kleinseite, Radetzkykaffee, Taşköprü, Karl Sokağı. O anda keyfim biraz yerinde gibiydi, dolayısıyla fazla kusur bulunacak yanım yoktu.

–

5 Mart, 1912

İnsanı çileden çıkaran şu hekimler! İş konusunda azimli, ama tedavide öyle bilgisiz şeyler ki! İşteki azimliliklerini yitirmeye görsünler,

hastaların yataklarının başında okul çocukları gibi kalacaklardır. *Ah* ne *olur*, gücüm elverip bir Doğal Tedavi Derneği kurabilsem! Kızkardeşimin kulağının orası burasıyla oynayan Dr. K., bir kulak zarı iltihabını ortakulak iltihabına dönüştürüyor. Hizmetçi sobayı yakarken yere yığılıp kalıyor da, hizmetçilerle ilgili teşhis çabukluğuyla mide fesadına, dolayısıyla başa kan hücumuna bağlıyor bunu; ama ertesi gün kız yine yere seriliyor, yüksek ateşi var; hastayı bir sağa, bir sola çeviren hekim bey bu kez anjin saptıyor kızda ve bir an sonra teşhisinin yine yanlış çıkacağından korkarak hemen evden ayrılıp gidiyor. Hatta kızda «aşağılık güçlü dürtülerden» söz etmeye kadar vardırıyor işi; ancak bu teşhiste gerçek bir taraf varsa, hekim beyin, vücut durumları kendi tedavi becerisine layık olan ve vücut durumlarına yine aynı becerinin yol açtığı insanlara alışık bulunması ve taşralı kızın güçlü doğasınca kendini farkına varabildiğinden de çok aşağılanmış hissetmesidir.

—

Dün Baum'daydım. *Der Dämon*[203] okundu. Genelde tatsız bir izlenim. Baum'un odasına keyfim yerinde çıkışım, yukarıda hemen gerilemem, çocuk karşısında ne yapacağımı bilemeyişim[204].

—

Pazar: *Continental*'da iskambil oynayanların yanında. Daha önce Kramer'in oynadığı *Die Journalisten* oyunundan bir buçuk perde. Bolz'daki zorlama denebilecek hayli neşe; gerçek ve incelikli biraz neşeyle de karşılaşılmıyor değildi kuşkusuz. Tiyatro önünde, ikinci perdeden sonraki antrakta Froylayn Taussig'e rastladım, gardıroba seğirttim hemen, etekleri havada uçan paltoyla dönüp onu evine kadar geçirdim.

—

8 Mart 1912

Önceki gün fabrika dolayısıyla işittiğim paylamalar. Ardından bir saat kadar kanepede oturup kendimi pencereden aşağı atma konusunda düşüncelere daldım.

Dün Harden'in tiyatro üstüne konuşması[205]. Anlaşılan doğaçlamadan. Keyfim oldukça yerindeydi, konuşmayı başkaları kadar boş bulmadım. İyi bir başlangıç: «Tiyatro üzerinde söyleşi için bir araya geldiğimiz şu an Avrupa'da ve öbür kıtalarda bütün tiyatrolar perdelerini açıyor, aradaki örtüyü kaldırarak sahneyi seyircilere buyur ediyor.» Göğüs hizasında bir sehpa üzerine devingen olarak yerleştirilmiş bir ampul yardımıyla göğsünün gömlekli bölümünü tıpkı bir tuhafiye mağazasının vitrini gibi aydınlatıyor ve konuşurken lambayı sağa sola oynatarak aydınlanma durumunda değişiklik sağlıyor. Kendini olduğundan boylu göstermek, beri yandan önceden hazırlıksız konuşma gücüne daha bir yoğunluk kazandırmak için adeta danseden ayak uçları. Kasık bölgesinde bile gerginliğini yitirmeyen pantolon. Üzerinde oyuncak bebeklerdeki gibi adeta çivilerle tutturulmuş kısa bir frak. Yüzünde nerdeyse zorlama bir ciddilik; bazen yaşlı bir hanıma, bazen Napolyon'a benziyor. Bir peruk takmış gibi alnında bir solukluk. Korseli olabilir.

—

Eski kâğıtlardan birkaçını baştan sona okudum. Böyle bir şeye katlanabilmek, insandaki güçlerin tümüne gereksinim gösteriyor. Ancak bir çırpıda yapılırsa başarıya ulaşacak bir iş kesintilere uğradı mı başa gelecek felaket! Ve bu da şimdiye kadar boyuna geldi başıma; bunu şimdiye kadar sürekli yaşayıp durdum; kâğıtları baştan sona okurken söz konusu felaketi eski gücüyle değilse bile daha bir yoğunlukla yaşamak zorunda kalıyorum.

—

Bugün banyodayken, aradan geçen uzun zaman içinde hiç yıpranmamış gibi eski güçlerime adeta yeniden kendimi kavuşmuş hissettim.

—

10 Mart 1912, Pazar

Hastalığın saldırısına uğramış ciğerlerini sağlığına kavuşturmak için bir yaz boyu kaldığı Iser dağlarındaki küçük kentte bir kızı iğfal etti. Akciğer hastalarında görülen o anlaşılmaz davranışla, akşam işten dönüp kendisiyle seve seve gezintiye çıkan ev sahibinin kızını kısa bir ikna girişiminin ardından ırmak kıyısındaki otlar içine yatırdı ve korkudan baygın durumdaki kızın ırzına geçti. Derken ırmaktan avcuyla su alıp gelerek kızın yüzüne serpti; bundan böyle tek düşüncesi onu yeniden hayata döndürmekti. Kızın üzerine eğilerek kaç kez: «Juliacığım, ama Juliacığım!» diye seslendi. İşlediği suçun tüm sorumluluğunu üstlenmeye hazırdı ve var gücüyle olayın ciddiliğini kavramaya çalıştı. Düşünüp taşınmadan bunu görebilecek durumda değildi. Önünde yatan, yeniden düzenli nefes alıp vermeye başlayan, sadece korku ve şaşkınlıktan gözlerini kapalı tutan bu sıradan kız doğrusu onu hiç tasalandıramazdı; ne de olsa güçlü kuvvetli bir adamdı, ayağının ucuyla kızı tutup bir kenara itebilirdi. Kız sıska ve gösterişsizdi; başına gelenler, kendisi için yarına kadar bile etkisini sürdürecek bir önem taşıyabilir miydi? Her ikisini birbiriyle karşılaştıranlar da böyle bir karara varmayacak mıydı? Çayır çimenlerle kırlar arasından hayli ilerideki dağlara doğru durgun uzanıyordu ırmak. Güneş artık yalnızca karşı kıyının yamacını yadınlatıyor, akşamın son bulutları lekesiz gökyüzünün altında başını almış gidiyordu.

—

Bir şey yok, bir şey yok. Aksini düşünmekle kendi kendime gelin güvey oluyorum. Zayıf da olsa ilgimi ancak: «Daha sonra ister istemez...» denilen yer topladı üzerinde, özellikle de «dökme» sözcüğü. Arazinin betimlenmesinde bir an doğru dürüst bir şeyler bulduğuma inanır gibi oldum.

—

Kendim tarafından, her şey tarafından böylesine bir terkediliş. Bitişik odadaki gürültü.

11 Mart 1912

Resitatör Reichmann, konuşmamızdan sonra bir akıl hastahanesine yatırıldı.

—

Bugün tiksinti uyandıran bir sürü kâğıt yakıldı.

—

W. Baron von Biedermann. Goethe ile konuşmalar; Leipzigli kalkgraf (bakır hâkkakı)Stock'un kızı nasıl Goethe'nin saçlarını taramış, 1767.

—

Nasıl Kestner 1772'de Goethe'yi otları içinde yatarken bulmuş, nasıl Goethe «çevresindeki birkaç kişiyle, Epikürcü bir filozoftan (v. Goué, büyük bir dâhi), Stoacı filozof v. Kielmansegg'ten ve felsefesiyle her ikisinin arasında yer alan Dr. König'ten oluşan bir toplulukla sohbet etmiş ve nasıl Goethe'nin keyfine diyecek yokmuş.»

—

1783, 5-7 Şubat. Seidel'le. «Bir ara gece yarısı zili çaldı, odasına girdiğimde tekerlekli yatağı odanın öbür ucundan yuvarlayıp pencerenin önüne kadar getirmiş, gökyüzünü seyrediyor buldum kendisini. 'Gökyüzünde bir şey görmedin mi?' diye sordu, ben hayır deyince, 'nöbetçiye koş, sor bakalım o bir şey görmemiş mi?' Ben de koşup gittim, ama nöbetçide bir şey görmemişti. Dönüp durumu

efendime bildirdim, o hâlâ uzanmış, yatakta yatıyor, gözlerini ayırmadan gökyüzüne bakıyordu. Derken bana, 'Dinle söyleyeceklerimi,' dedi, 'Önemli bir anı yaşıyoruz, ya şu an bir deprem olu-yor ya da olmak üzere.' Ardından yatağın üzerine, yanı başına oturttu beni, bunu gökyüzündeki hangi belirtilerden çıkardığını anlatmaya koyuldu.» (Messine depremi)

—

1783 Eylül. Trebla ile. Çalılıklar ve kayalıklar arasından jeolojik bir gezinti. Goethe önde.

—

1788, 7 Ağustos. Herder'e anlatıyor: «Bu arada Roma'dan ayrılmadan önce iki hafta her gün bir çocuk gibi ağladığını da açıkladı.»

—

Her şeyi İtalya'daki kocasına mektupla bildirmek için, Bayan Herder Goethe'yi nasıl gözlemliyor.

—

Goethe Bayan Herder'e karşı açıkça kocasının tarafını tutuyor.

—

Kagliostros ailesini ziyaret.

—

1794, 14 Eylül. Schiller'in giyinik durumda olduğu saat on bir

buçuktan gece saat on bire kadar Schiller'in odasında çıkmayarak, onunla edebiyat konuları üzerinde konuştu ve sık sık tekrarladı bunu.

—

David Veit, 19 Ekim 1794. Bir Yahudi açısından yapılan gözlemin bu kadar kolay izlenmesinin nedeni, sanki dün yapılmış gibi bir hava taşımasıdır.
«Akşam Weimar tiyatrosu'nda 'İki Efendinin Uşağı' isimli oyun beni hayrette bırakacak kadar güzel sergilendi. Goethe de tiyatroya gelmişti ve her zamanki gibi soylulara ayrılmış yerde oturuyordu. Oyunun ortasında çok seyrek görülen bir davranışta bulunarak yerinden kalkıp, yanıbaşımdaki hanımların bana anlattıklarına göre arkamda bir yere gelip oturdu, benimle konuşacağı bir zamanı bekledi. Birinci perde biter bitmez, kalkıp öne geldi, son derece nazik bir iltifatta bulunarak pek samimi bir tonla konuşmaya başladı – oyun üzerine kısa cümlelerden oluşan bir söyleşi–. Derken bir an sustu; onun tiyatronun müdürü olduğunu unutarak şöyle dedim: «Oyuncular da çok güzel oynuyorlar.» O hâlâ dosdoğru karşıya bakıyordu, budalaca davranıp –ama henüz analiz edemediğim bir duygu içinde– Yineledim: «Oyuncular da çok güzel oynuyorlar.» Bunun üzerine bana bir komplimanda bulundu, gerçekten birincisi kadar nazik bir komplimandı; sonra yanımdan ayrılıp gitti. Kendisini incitmiş miydim yoksa?.. Nasıl hâlâ onu incittiğimin korkusunu içimde yaşadığıma asla inanamazsınız, oysa kendisini şimdilerde çok iyi tanıyan von Humbolt onun sık sık böyle çarçabuk kalkıp gittiğini söyledi bana ve bir kez daha ona benden bahsedeceğini açıkladı.»

—

Bir başka defa, Maimon üzerinde konuşuyorlar. «Ben sık sık söze karışıyor, onun yardımına koşuyordum; çünkü genellikle pek çok sözcüğü anımsayamıyor ve sürekli yüzünü buruşturuyordu.»

—

1795. Schiller'le. Akşam saat beşten, gece saat on ikiye, hatta bire kadar bir arada oturup gevezelik ediyoruz.

—

1796, eylülün ilk yarısı. Armut ağacı başında Hermann'ın annesiyle konuşmasını okurken, Goethe ağladı. Gözlerini kurularken, «İnsanı kendi kömürleri böyle eritiyor» dedi.

—

«Yaşlı bayın locasının geniş ahşap korkuluğu.» Goethe locasında zaman zaman soğuk yiyecekler ve şarap bulundurmayı seviyor, seyrek olarak locasında kabul ettiği önemli yerli ve yabancılar için yapıyor daha çok.

—

Schlegel'in Alarcos'unun 1802'deki sergilenişi.
«Parterin orta yerinde yüksek koltuğunda vakur ve görkemle oturuyor Goethe. seyirci salonunda bir ara başgösteren gürültü patırtı, nihayet oyunun bir yerinde azgın kahkaha sesleri; bütün tiyatro titriyor. Ama sadece bir an sürdü bu. Ansızın Goethe sıçrayıp kalktı ayağa, gümbür gümbür bir ses ve gözdağı veren bir jestle susun, susun diye bağırdı. Onun bu sözü adeta sihirli bir etki yaptı seyirci üzerinde. Birden gürültü patırtı kesildi, talihsiz Alarcos başka bir aksaklık olmadan, ama en küçük bir alkıştan da yoksun oynandı sonuna kadar.»

—

Ne Stael: Yabancıların Fransızlar için nükte görünümündeki deyimleri, çokluk yalnızca Fransızcaya vukuf eksikliğinden kaynaklanıyor.
Goethe Schiller'in bir düşüncesi için neuve et courageuse deyimini kullanmış, buna da Stael hayran kalmış, ama sonradan Goethe'nin

Fransızcaya vukuf eksikliğinden hardie yerine courageuse dediği anlaşılmıştı.

—

Ne diye benim yavrularımı ayartıp ölüm ateşine atıyorsun. Stael ölüm ateşini air brulant ile çevirmişti. Goethe'nin kömür ateşini kastettiğini söylemesi üzerine, Stael bunu son derece tatsız ve zevksiz bulmuştu. Neyin yakışık alacağını bildiren o ince duygu Almanlarda yokmuş.

—

1804, Heinrich Voss'a karşı duyulan sevgi. – Goethe bir pazar toplantısında toplantıya katılanlara Luise'yi okuyordu. Goethe'ye nikâhtan söz edilen yer rastladı, o da bu yeri alabildiğine bir duyarlıkla okudu. Ama derken sesi kısılıp ağlamaya başladı, kitabı yanı başındaki konuğa verdi. Hepimize dokunan bir içtenlikle söz konusu yerin kutsal bir yer olduğunu açıkladı.
«Öğle yemeği için sofraya oturmuştuk; yemek yenip bittikten sonra Voss'un hâlâ doymamış göründüğünü söyleyerek Goethe pasta getirtti»
«Yanına gittiğimde, pek rahat buldum içerisini. Sobayı yakmış, soyunmuş, üzerine sadece yün bir hırka geçirmişti, hırka içinde pek muhteşem bir görünüşü vardı.»
Kifaplar Stilling, Goethe Jahrbuch
Rahel ve D. veit arasındaki mektuplaşma.

12 Mart 1912

Hızla geçip giden tramvayın bir köşesinde yanağını cama dayayıp sol kolunu sıranın arkalığı boyunca uzatmış genç bir adam; üzerinde kabarık duran önü açık bir pardösüyle oturuyor, gözlemleyen bakışlarla boş ve uzun sıraya bakıyordu. Bugün nişanlanmıştı ve başka şey düşünmüyordu. Nişanlı bir kimse olarak kendini güven

içinde hissediyor ve içinde bu duyguyla zaman zaman arabanın tavanına bir göz atıyordu. Biletçi geldiğinde, cebindeki paraları şangırdatarak gereken ücreti hemen uzattı, elinin çevik bir devinimiyle yakalayıp aldı bileti. Kendisiyle tramvay arasında doğru dürüst bir ilişki yoktu, platformunu ve basamağını kullanmaksızın tramvaydan inip aynı bakışlarla yürüyerek yola devam etse, şaşılacak bir şey sayılmazdı bu.

—

16 Mart 1912, Salı

Cumartesi. Yeniden canlanıp diriliş. Düşen ve düşerken yakalanan toplar gibi yeniden tutuyorum kendimi. Yarın, bugün herhangi bir zorlama olmaksızın yeteneklerime uygun bir akış izleyecek büyükçe bir çalışmaya başlıyorum. Elden geldiği kadar uzun süre bu çalışmadan kendimi uzak tutmamaya bakacağım. Böyle yaşamaktansa, uykusuz kalmam daha iyi.

—

Lucerna Kabaresi. Şarkı söyleyen birkaç kişi; her biri bir başka şarkı söylüyor. Baş zinde olup da kulak verildi mi, yaşamımızla ilgili olarak böyle bir gösteriden usta şarkıcıların gösterilerindekinden daha çok sonuçlar çıkarabileceğimizi bize anımsatıyor. Çünkü güftelerdeki dizelerin gücü şarkıyı okuyan tarafından asla büyütülmüyor, bağımsızlıklarını koruyor dizeler, ayaklarında rugan çizmeler bile olmayan, eli dizinden ayrılmak istemeyen, ayrılması gerektiği zaman gönülsüzlük gösteren, zorunlu bir sürü beceriksiz devinimin başkalarınca elden geldiğince görülmemesini sağlamak üzere kendini alabildiğine çabuk sıranın üzerine atan şarkıcıdan yararlanarak bize yapmadığını koymuyor.
Frühling'te kartpostallardakini andıran bir sevişme sahnesi. Sadakat; seyredenleri duygulandırıp utandıracak gibi sergilenişi. – Fatinitza. Viyanalı şantöz. Zengin içerikli tatlı bir gülüş. Hansi'yi anım-

sayış. Çokluk fazla belirgin önemsiz ayrıntılar içerip, söz konusu gülüşle bir arada ve denge durumunda tutulmaya çalışılan bir yüz. Ramp ışığında durup da umursamaz dinleyicilere doğru güldüğü zaman, onların üzerinde sağladığı etkin denemeyecek bir üstünlük. – Kılıçların havada uçuşan serseri ışıklarla, dallar, kelebekler, kâğıttan ateşler ve kuru kafalarla aptalca oyunu. – Rakınrol yapan dört kız. Biri pek güzel. Programların hiçbirinde ismi geçmiyor. Seyirci salonundan bakıldığında sağdan en sonuncusuydu. Kollarını hamaratlıkla hareket ettiriyor, nazlı oynayıp duran topukçuklarıyla ince ve uzun bacaklarını açıkça hissedilen suskun bir devinim durumunda tutuyor, tempoya uymuyor, beri yandan çalışmasının hiçbir ürküntüyle bozulmasına izin vermiyor; ötekilerin çarpık gülümsemelerine karşın yumuşak bir gülümseyişi var, vücudunun çelimsizliğine kıyasla yüzü ve saçları adeta tombul; müzisyenlere «Yavaş!» diye sesleniyor ve beri yandan kendi arkadaşları için de yapıyor bunu. Dikkati çekecek gibi giyinmiş dans öğretmeni genç bay; müzisyenlerin arkasında dikiliyor ve bir eliyle ne müzisyenlerin, ne de dansedenlerin umursadığı ritm işaretlerinde bulunuyor, seyirci salonunda gezdiriyor gözlerini. – Warnebold; güçlü bir insanın ateşli sinirliliği. Bazen devinimlerinde insanı yücelten bir espri. Programdaki numarayı haber verip kocaman adımlarla nasıl da piyanoya doğru seğirtiyor.

–

Aus dem Leben eines Schlachtenmalers'ten[206] bazı bölümler okudum. Flaubert'i okudum ayrıca; okuyuşumdan memnun kaldım.

–

Yağınurda, konçları kıvrık çizmeler içindeki adam.

–

İstekler.

–

Dansözler üzerinde ünlem işaretleriyle konuşmanın gereği. Çünkü böylelikle onların devinimlerine öykünülebiliyor, böylelikle ritm dışına çıkılmıyor ve alınan zevk düşüncelerle gölgelenmiyor; etkinlik hep cümle sonunda kalıyor böylelikle, varlığını daha iyi sürdürebiliyor.

—

17 Mart 1912

Bu son günler Stoessl'in *Morgenrot*'unu[207] okudum.

—

Max'ın pazar günkü konseri. Nerdeyse kendimden geçerek konseri dinleyişim. Bundan böyle müzik sıkamaz beni. Müzikle çevremde çarçabuk oluşan yarılmaz çemberi, şimdiye kadar boş yere yapmayı denediğim gibi artık yarmaya uğraşmıyor, üzerinden sıçrayıp geçebilecek olmama karşın bundan da kendimi alıkoyuyor, düşüncelerimin yanı başında sessiz sakin kalıyorum; düşüncelerim bulundukları dar mekân içinde oluşum ve gelişimlerini sürdürüyor, öyle ki, dışarıdan bozguncu gözlem bu hantal sıkışıklığın içine dalma fırsatı bulamıyor. – Yer yer şantöz bayanın bağrını açar görünen Max'ın o nefis *Büyülü Çember*'i.– Goethe; *Acıda Avuntu*. Her şeyi sınırsız tanrılar sevdiklerine sunuyor tümüyle. Tüm sevinçleri sınırsız, tüm acıları buyur edip sınırsız veriyor. – Anneme karşı, Froylayn Taussig'e, ayrıca Continental'da ve daha sonra sokakta herkese karşı güçsüzlüğüm.

—

Pazartesi *Mam'zelle Nitouche*[208]. Fransızca bir sözcüğün, bir Almanın acınacak hayal gücündeki etkisi. – Bir pansiyonda kalan açık renk giysili kızlar, uzanmış kollarıyla koşarak bir parmaklıkla çevrili bahçeye dalıyor. – Geceleyin süvari alayı kışlasının avlusu. Subaylar kışlanın arkasına düşen ve ancak birkaç merdivenle çıkılan salonda bir veda partisinde eğleniyor. Mam'zelle Nitouche görünüyor der-

ken, sevgiden ve kafasızlığından eğlentiye katılmaya razı oluyor. Neler de gelmiyor başına! Sabahleyin pansiyonda; akşam o gün sahneye çıkamayacağını bildiren bir bayan operet şarkıcısının yerini alıyor, gece ise süvari alayının kışlasında buluyor kendini.

—

Bugün öğle sonrasını ağrı sızılarla karışık bir yorgunlukla kanepede geçirdim.

18 Mart 1912

Sözüm ona bilge idiysem, her an ölmeye hazır olduğumdandı ve bunun da nedeni yükümlü kılındığım her şeyi yapıp çıkarmam değil, bu konuda en ufak bir şey yapmamış olmam, ileride de en ufak bir şey yapma umudunun bulunmayışıydı.

22 Mart 1912

Bu son günler yanlış tarihler düşüldü Günlük'e. Kitaplıkta Baum'un dinleti saati. Grete Fischer; on dokuz yaşında; gelecek hafta evleniyor; esmer, kusursuz ve sıska bir yüz; bombeli burun kanatları. Öteden beri avcıları çağrıştıran şapka ve giysiler giyiyor. Yüzündeki koyu yeşil parıltı da öyle. Saç telleri yanaklar boyunca büyüyen ayva tüyleriyle kavuşuyor adeta; zaten eğilip karanlıktan içeri dalmış yüzde hafif bir kıl örtüsünün parıltısı seçiliyor. Dirseklerin sandalye arkalığına hafiften yaslanan uçları. Sonra, Wenzel Alanı'nda birazcık bir gücün harcanmasıyla kusursuz şekilde üstesinden gelinen bir reverans; yoksul ve kaba giysili çelimsiz vücudun dönüp yeniden doğruluşu. Dilediğimden çok daha seyrek baktım yüzüne.

24 Mart 1912

Pazar, dün. Christian von Ehrenfels'in *Die Sternenbraut*'ı. – Oyunun seyrine dalıp gidiş; açık seçiklikten yoksun kaba bir ilişkiler örgü-

süyle karşı karşıya; tanıdığım üç çift karşısında kendimle fena sayılamayacak bir bağlantının kuruluşu. Oyundaki hasta subay; insanı sağlıklı ve azimli olmaya yükümlü kılan gergin üniformanın içindeki hasta vücut.

—

Öğle öncesi aydınlık bir ruh durumu içinde yarım saat kadar Max'la beraberdim.

—

Bitişik odada annem karı koca Lebenhart ile sohbet ediyor. Haşerat ve nasır üzerinde konuşuyorlar. (Bay Lebenhart'ın her parmağında altı nasırı var.) Bu gibi konuşmalarla bir yere varılamayacağı kolaylıkla görülüyor. İki tarafın da belleklerinden yine çıkıp gidecek olan ve daha şimdiden sorumluluk duygusundan uzak bir kendini unutuşla söylenen sözler hepsi. Ama işte böylesi konuşmalar kimi boşlukları içeriyor, asıl konudan vakit vakit ayrılmaksızın sürdürülmeleri düşünülecek gibi değil çünkü; konudan ayrılmak istendi mi, boşluklar ancak düşüncelerle ya da en iyisi düşlere dalmalarla doldurulabiliyor.

—

25 Mart 1912

Bitişik odada halı üzerinde gezinen süpürge, bir giysinin hamleler halinde devinen kuyruğu gibi ses çıkarıyor.

—

26 Mart 1912

Yazdıklarımın değerini bir kez gözümde fazla büyütmemem gereki-

yor, çünkü böyle yapmakla onları kendim için erişilmez duruma sokuyorum.

27 Mart 1912

Pazartesi günü önleri sıra savunmasız giden bir hizmetçiye arkadaşlarıyla büyük bir topu atan bir oğlanı, top tam kızın kıçına doğru yol aldığı sırada boynundan yakaladım, büyük bir hırsla sıktım gırtlağından, sonra bir kenara çekip tersledim. Sonra da yoluma devam ettim ve kıza hiç dönüp bakmadım. Kendini böyle düpedüz hırsa kaptırdı mı ve ilerde fırsat düşünce varlığını daha güzel duyguların tamamen doldurabileceğine inandı mı, dünyevi varlığını tümüyle unutuyor insan.

—

28 Mart 1912

Bayan Fanta'nın *Berlin İzlenimleri* konferansından: Grillparzer, dostu Hebbel'in de orada bulunacağını bildiği için, bir defasında toplantıya gitmemiş. «Bana Tanrı üzerinde ne düşündüğümü soracak yine, ben de bir şey söyleyemeyince kabalaşacak.» – Benim soğuk davranışım.

—

29 Mart 1912

Banyodan duyulan haz. – Ağır ağır kavrayış. Saçlarla oyalanarak geçirdiğim öğle sonraları.

—

1 Nisan 1912

Bir haftadan beri ilk kez yazmada uğradığım adeta tam bir başarısızlık. Neden? Geçen hafta da çeşitli ruh durumlarını yaşamış, yaz-

ma eylemini söz konusu durumların etkisinden korumuştum; ama Günlük'e buna ilişkin bir not düşmekten çekiniyorum.

—

3 Nisan 1912

Yine bir gün geçti. – Öğleden önce büro, öğleden sonra fabrika ve şimdi akşam evin içinde sağda solda bağrışmalar; daha sonra kızkardeşimi *Hamlet* oyunundan gidip alışım ve hiçbir anından yararlanmayı beceremeden geçip giden gün.

—

8 (6) Nisan 1912

Kutsal hafta cumartesisi.* Kendini tam bir tanıyış. Eldeki yetenekleri küçük bir top gibi tümüyle avcunun içinde tutabilmek, yıkılışların en büyüğünü aşina bir nesne gibi kabullenmek, buna karşın esnekliğini korumak.

—

Daha kapsamlı bir çözülmeye yol açacak daha derin bir uykuyu özleyiş. Metafizik gereksinim, ölüm gereksiniminden başka bir şey değil.

—

Max'la ortak tuttuğumuz gezi günlüğünü övdüğü için Haas'ın önündeki yapmacık konuşmam, günlük için yerinde sayılmayacak övgüye hiç değilse bu yoldan layık olmak ya da günlüğün göz boyayıcı veya

(*) Paskalya öncesine rastlayan, Hıristiyanların İsa'nın çarmıha gerilişi ve ölümü dolayısıyla yas tuttukları kutsal haftanın cumartesi günü (Ç.N.).

düzmece etkisini bir göz boyamada ya da Haas'ın daha kolay söylemesine çalıştığım tatlı yalanında sürdürmek isteyişim

ALTINCI DEFTER

6 Mayıs 1912, saat on bir

Birkaç zamandır ilk kez yazma işinde tam bir başarısızlık. Sınanan bir adam duygusu.

—

Az önce görülen düş:
Babamla Berlin'de tramvayda gidiyorduk. Büyük kent izlenimini, yola düzenli aralarla dikilmiş iki renge boyalı, uçları künt duruma sokulmuş sayısız bariyerler uyandırıyordu. Başkaca her taraf boştu sanki; ancak, bariyerler de hayli çoktu. Derken bir kapı önüne geldik, nasıl olduysa tramvaydan inip girdik içeri. Kapının arkasında babamın adeta kuş gibi çevik adımlarla çıkmaya başladığı hayli dik bir duvar yükseliyor, duvarı çıkarken babamın bacakları adeta havada uçuyordu. Bana hiç yardım elini uzatmamakla doğrusu biraz hoyrat davranıyordu babam, çünkü ben ancak alabildiğine büyük bir zahmetle, emekleyerek, altımdaki duvar gittikçe daha da dikleşiyormuş gibi sık sık geriye kayarak tırmanabiliyordum.
Sonra işin tatsız bir yanı, duvarın insan pisliğiyle örtülü olmasıydı; pislikten yumak yumak topaklar özellikle göğsüme yapışıp kalıyordu.
Yüzümü eğerek bu topaklara bakıyor ve elimi üzerlerinde gezdiriyordum. Sonunda tam yukarıya varmıştım ki, bir binanın içinden çıkan babam hemen boynuma sarıldı, beni öpüp bağrına bastı. Sırtında benim iyi anımsadığım eski moda, kısa ve içi bir kanepe gibi astar dolgulu Kayzer stili bir ceket vardı. «Şu Dr. von Leyden gibisi yok doğrusu!» diye bağırıyordu ikide bir. Ama kendisi onu asla doktor değil, tanımaya değer bir adam gördüğü için ziyaret etmişti. Benim de onunla tanışmak üzere içeri girmem gerekeceğini düşünerek biraz korkmuştum, ama benden böyle bir şey istemedi babam. Solumda, arkamda, çevresi düpedüz cam duvarlarla kuşatıl-

mış odada biri oturuyordu; bana arkasını döndü derken. Anlaşıldı ki profösörün sekreteriydi; babam da profesörün kendisiyle değil, gerçekte sekreteriyle konuşmuştu; ama nasılsa bir yol bulup sekreterin içinden geçerek profesörün üstün yanlarını olduğu gibi görebilmişti; öyle ki, kendisiyle konuşmuşcasına profesör üzerinde bir yargıya varabilirdi.

—

Lessing Tiyatrosu: *Die Ratten.*[209]
Pick'e bir mektup; kendisine yazamamıştım çünkü. *Arnold Beer*'den[210] duyduğum kıvançla Max'a bir kart attım.

—

9 Mayıs 1912, öğle öncesi

Dün akşam Pick'le kahvede. Nasıl da tüm tedirginliklere karşın romanıma tutunuyorum; uzağa bakan, beri yandan altındaki mermer bloka tutunan bir heykel gibi tıpkı.

—

Bugün aile içinde kasvetli bir akşam. İkinci kez hamile kalmasından ötürü ağlayıp duruyor kızkardeşim. Enişteme fabrika için para gerekiyor; kızkardeşimin, mağazanın ve kalbinin durumundan ötürü babam tedirgin; mutsuz ortanca kızkardeşim, mutsuzluğu herkesten büyük annem ve beri yanda yazıp çiziktirmelerimle ben.

—

22 Mayıs 1912

Dün Max'la geçirdiğim harikulade bir akşam. Kendimi sevince, onu da daha çok seviyorum. Lucerna. Rachilde'nin *Madame la*

Mort'u[211]. *Bir Bahar Sabahının Düşü.* Locadaki neşeli şişman kadın. Kaba burun, üzerine kül serpilmişçesine soluk yüz, üstelik dekolte olmayan giysiden dışarı taşmış omuzlar, sağa sola çekiştirilen sırt ve beyaz noktalı gösterişsiz mavi bluzla ele avuca sığmayan kız; sağ kolunu yanı başında oturan şen şakrak annesinin sağ kalçasına tümüyle ya da parmak uçlarıyla dayadığı için meç eldiveni hep görülüyor. Kulakların üstünde saç topuzları; başın arkasındaki alabildiğine temiz ve açık mavi kurdele değil, ince, ama sık saç telleri alnı boydan boya dolanıyor ve önde alından çok ilerlere taşıyor. Kasada pazarlık ederken sıcak, plili, alabildiğine esnekliği dolayısıyla vücut üzerinden gevşecik sarkan manto.

—

23 Mayıs 1912

Dün: Sıkıntıdan arkamızda bir adam sandalyesinden yere yuvarlandı. – Rachilde'nin benzetisi: Yaşamaktan kıvanç duyan, başkalarında da aynı kıvancı görmek isteyenler, gece bir düğünden dönen ve karşılarına çıkan insanları, kim olduğunu bilmedikleri gelinin sağlığına içmeye zorlayan sarhoşlar gibidir.

—

Weltsch'e mektup; birbirimize sen dememizi önerdim. Dün fabrikayla ilgili olarak güzel bir mektup döşendim Dayım Alfred'e. Önceki gün Löwy'ye mektup.

—

Şimdi akşamleyin can sıkıntısından banyoya girip arka arkaya üç kez ellerimi yıkadım.

—

Hamsin yortusu; pazar ve pazartesi günü yalnız kalmaktan duyduğum korku ve bunun inanılmaz nedeni olarak annemle babamın Franzensbad'a gidecek olması.

—

İki küçük saç topuzuyla başı açık, üzerinden sarkan beyaz noktalı kırmızı bol bir giysicik, bacakları ve ayakları çıplak, bir elinde küçük bir sepet, öbür elinde küçük bir kutuyla Landestheater'in yanı başında duraksayarak yoldan karşıya geçen çocuk.

—

Bir amatör oyuncunun sırtı aynı koşullar altında iyi profesyonel oyuncunun sırtı gibi güzeldir ilkesine uygun olarak, Madame la Mort'un başındaki sırt oyunu. Oyunculardaki kılı kırk yaran titizlik.

—

Son günlerde David Trietsch'in Filistin'deki kolonizasyon üzerine verdiği mükemmel konferans.

—

25 Mayıs, 1912

Güçsüz tempo, yetersiz kan.

—

27 Mayıs 1912

Dün Hamsin yortusunun pazar günü; soğuk hava; Max ve Weltsch'le güzel denemeyecek gezinti.
Akşamleyin kafeterya; Werfel, bana *Besuch aus dem Elysium*'u[225] verdi.

—

Niklas Caddesi'nin bir bölümüyle bütün köprü, yüksek sesle havla-

yan ve bir kurtarma acentesinin arabasına eşlik eden bir köpeğe duygulanarak başını çeviriyor. Sonunda ansızın vazgeçiyor köpek, arabayı sanki belli bir amaçla izlememiş sıradan yabancı bir köpek olduğunu açığa vuruyor.

—

1 Haziran 1912

Yazılan bir şey yok.

—

2 Haziran 1912

Nerdeyse yazılan bir şey yok.

Dün temsilciler meclisinde Dr. Soukup'un Amerika üzerine konuşması. (Nebraska'daki Çekler; Amerika'da bütün memurlar seçimle iş başına geliyor; her memur cumhuriyetçi, demokrat ve sosyalist olmak üzere üç partiden birine üye yazılmak zorunda; kendisine bir itiraz yönelten çiftçiyi elindeki kadehle tehdit eden Roosevelt'in seçim toplantısı; sokak konuşmacıları kürsü olarak yanlarında ufak bir sandık taşıyor. Sonra bahar bayramı; Kisch'e rastlayışım; *Hebbel ve Çekler* ismindeki doktora tezinden söz açıyor. Korkunç bir görünümü var. Boynun arka kısmında urlar. Sevdiklerinden söz açarken insanın üzerinde bıraktığı izlenim.)

—

6 Haziran 1912, Perşembe

Kudas yortusu.

Koşan iki attan birinin başını koşudan çekip alarak öne eğmesi, bütün yelesiyle kendisine doğru silkip sallaması, sonra onu yeniden kaldırması ve ancak şimdi, görünürde daha sağlıklı, gerçekte ara vermediği koşuyu yeniden sürdürmesi.

—

Şu sıra Flaubert'in mektuplarını okuyorum: «Yazdığım roman, boşlukta kendisine tutunduğum bir kayadır ve dünyada olup bitenlerden tümüyle habersizim.[213]» – 9 Mayıs öğle öncesinde günlüğüme düştüğüm notu andırıyor.

—

Bir ağırlıktan, etten ve kemikten yoksun olarak iki saat sokaklarda dolaştım ve öğleden sonra yazı yazarken neler çektiğimi düşündüm.

—

7 Haziran 1912

Fena. Tek satır bile yazılmadı bugün. Yarın ise vaktim yok.

—

6 (8) Temmuz 1912, Pazartesi

Küçük bir başlangıç. Uykumu pek alamadım. Bana pek yabancı bu insanlar arasındaki öksüzlüğüm.[214]

9 Ağustos 1912

Bunca zamandır yazılan bir şey yok. Yarın kolları sıvayacağım. Yoksa yine önümde açılacak o karşı durulmaz hoşnutsuzluk uçurumundan içeri yuvarlanırım, aslında içindeyim zaten. Sinir krizleri başlıyor. Ama bir şey yazabileceksem, ancak batıl önlemlere başvurmadan yapabilirim bunu.

—

Şeytanın icadı: İçimize şeytan girmişse bir tek şeytan değildir bu; çünkü o zaman en azından yeryüzünde gönlümüz rahat, adeta Tanrıyla birlik ve bütünlük içinde, çelişkilerden uzak, düşünüp taşınmaksızın, arkamızdaki kimseden huylanmadan yaşar giderdik. Suratı bizi korkutamazdı bu şeytanın; çünkü şeytanî görünüme karşı

biraz alerjimiz varsa, elimizden birini feda edip suratını kapayacak kadar akıllılık gösterebilirdik. Bir tek şeytanımız, tüm yaşamımızı serinkanlılık ve rahatlıkla kuşbakışı görebilen ve her an bizi kullanma özgürlüğünü elinde bulunduran bir tek şeytanımız olsa, bu şeytan bizi ömür boyu içimizdeki Tanrının ruhunun çok üstünde tutar, ayrıca sağa sola sallar bizi, biz de bu ruhla ilgili hiçbir şey algılamaz, dolayısıyla bu yönden bir tedirginlik duymazdık. Ancak şeytanlar kalabalığıdır ki, bizim dünyevî mutsuzluğumuza yol açıyor. Neden içlerinden yalnız biri kalıncaya kadar birbirlerini haklamaz ya da neden hepsi bir büyük şeytanın buyruğuna girmezler? Bu iki davranış da, bizi elden geldiğince eksiksiz aldatmaktan oluşan şeytansal ilkeye uygun düşerdi doğrusu. Arada bir birlik ve beraberlik olmadıkça, bütün şeytanların bize karşı sergiledikleri kılı kırk yaran titizlik neye yarar? Bir insanın saçının dökülmesi, şeytanların gözünde, Tanrı için olduğundan daha büyük önem taşıyorsa bu pek doğaldır; çünkü dökülen saç şeytan için gerçek bir kayıp sayılır, oysa Tanrı katında böyle bir şey söz konusu değildir. İçimizde bir sürü şeytan bulundukça hiçbir vakit rahata kavuşamayız.

7 Ağustos 1912

Uzun süren işkence. Nihayet Max'a bir mektup yollayıp kalan yazıları temize çekemeyeceğimi, kendimi zorlamak istemediğimi, dolayısıyla kitabı çıkarmaktan vazgeçtiğimi bildirdim.[215]

—

8 Ağustos 1912

Köylü Avcısı, geçici bir memnunluk uyandıracak gibi yazılıp bitirildi. Normal bir ruh durumunun en son gücünden yararlanıldı. Saat on iki; nasıl uyuyacağım?

—

9 Ağustos 1912

Tedirgin gece. – Dün merdivende hizmetçi kızın küçük oğlana söylediği söz: «Eteklerime tutun!» – *Der arme Spielmann*'ı esinlerle akıp giden okuyuşum[216]. – Anlatıda Grillparzer'in erkeksi havasını seziş. Nasıl her şeyi göze alabilecek gibi davranıyor, ama almıyor; çünkü zaten gerçek'ten başka bir şey barındırmıyor kendisinde ve söz konusu gerçek bir an aykırı bir izlenim uyandırsa bile, zamanı geldiğinde gerçekliğini kanıtlayacak nedenleri ortaya koyabiliyor. Kendi üzerinde serinkanlı bir tasarruf. Hiçbir ayrıntıyı kaçırmayan ağır adımlar. Gerektiğinde hemen derlenip toparlanma, ama daha önce değil; çünkü bir şey olmadan, onun olacağını çok önceden görüyor Grillparzer.

–

10 Ağustos 1912

Tek satır yok yazılan. Fabrikadaydım ve makine dairesinde iki saat gazlı havayı soludum. Ustabaşının ve makinistin nedense bir türlü ateşlenmek bilmeyen motor başında uğraşıp didinmesi. Yürekler acısı bir fabrika.

11 Ağustos 1912

Yapılan bir şey yok, yapılan bir şey yok. Küçük kitabın hazırlanması ne çok zamanımı alıyor, yayınlanacaklarını düşünerek eskiden yazılanları okurken insanda ne kadar sakıncalı ve gülünç bir özgüven duygusu uyanıyor. İşte bu da yazmaktan alıkoyuyor beni. Oysa karşılığında doğrusu elde ettiğim bir şey yok ve aradaki ölü zaman bunun en güzel kanıtı. Yalnız parmak uçlarımla gerçeğin içinde bulunmak istemezsem, kitabın yayınlanmasından sonra dergi ve eleştirilerden kendimi daha çok geride tutmam gerekecek. Ne kadar da ağır hareket eden birine dönüştüm! Eskiden hal'dekine aykırı yönde bir tek söz söylesem, kendim de o yönde uçup giderdim hemen; şimdi ise kendi kendime bakıp durmaktan başka şey yapmıyor, nasılsam öyle kalıyorum.

14 Ağustos 1912

Rowohlt'a yazılan mektup.

Pek sayın Rowohlt!

Görmeyi dilediğiniz ufak yazıları ekte yolluyorum; sanırım bu kadarıyla küçücük bir kitap yapar tümü. Yazıları bir araya toplarken, bazen içimdeki sorumluluğun gereğini yerine getirmek ve güzel kitaplarınız arasında benim de kitabımın yer alması için duyduğum güçlü istek arasında bir seçim yapmak zorunda kaldım. Kuşkusuz her defasında mükemmel bir seçim olmadı bu. Ama şimdi yazıların tarafınızdan basılabilecek kadar hoşunuza gitmesi, elbet beni mutlu kılacaktır. İnsan alabildiğine zengin bir deneyim ve güçlü bir sezgiyle donatılsa bile, kötü yazıları ilk bakışta göremiyor. Ne de olsa kötü yapıtlarını değişik yollardan saklayıp gizlemek, yazarların en yaygın özelliğidir.

Saygıyla

—

15 Ağustos 1912

Boşa geçen bir gün. Üzerimde bir mahmurluk; ne yapacağımı bilemez durumdayım. Altstädter Ring'te Meryem Ana şenliği. Bir adam; sesi yerdeki bir çukurdan geliyor adeta. Hayli zaman –isimleri yazarken uğradığım bu şaşkınlık– Felice Bauer'i[217] düşündüm. Dün *Polnische Wirtschaft*[218].– Ottla demin Goethe'den ezbere şiirler okudu; gerçek bir sezgiyle seçme işini yapıyor. *Trost in Tränen, An Lotte, An Werther, An den Mond.*

Kendimden uzakta tutacakken, eski günlük notlarını yeniden okudum. Yaşayabildiğim kadar sersemce yaşayıp gidiyorum. Ama bütün bunlar otuz bir sayfanın yayınlanması yüzünden. Kuşkusuz suç, böyle bir şeyin beni etkilemesine izin veren güçsüzlüğümde daha çok. Silkinip toparlanacakken oturuyor, nasıl her şeyi elden geldiği kadar onur kırıcı biçimde dile getireceğimi düşünüyorum. Ama korkunç serinkanlılığım icat gücümü sekteye uğratıyor. Bu durumdan nasıl yakayı sıyıracağım, allah bilir. Sağa sola itilip kakılmama

izin veremem, ama doğru yolu da bildiğim yok. Peki, neye varacak sonu? Acaba büyük bir kitle oluşturuyorum da, yürüdüğüm dar yolda artık kendimi kurtaramayacağım gibi sıkışıp kaldım mı? – O zaman, hiç değilse başımı döndürebilmem gerekmez miydi? – Ama başımı da döndürüyorum.

–

16 Ağustos 1912

Ne büroda, ne evde yazılan bir şey yok. Weimar Günlüğü'ne düşülen birkaç sayfalık not.
Yemek yemediğim için akşamleyin zavallı annemin sızlanıp yakınması.

20 Ağustos 1912

Küçük oğlanlar; ikisi de mavi mintanlı; birininki açık renk, ufak olanınki koyuca; penceremin önünden, yer yer yabani otlarla örtülmüş üniversite inşaat alanından kucaklarında birer demet otla geçiyor, emekleyip sürünerek bir yamacı tırmanıyorlar. Bütünüyle gözü okşayan bir manzara.

–

Bu sabah erken boş ekin arabası ve önündeki kocaman sıska at. Bir yamacı tırmanmak için son çabalarını harcarlarken, olağanüstü ölçüde yassılıp uzamış görünüyorlar. Kendilerini seyreden biri için yamuk bir durumları var. Ön bacaklarını biraz kaldıran at, boynunu yana, yukarıya uzatmış. Üzerinde arabacının kırbacı.

–

Rowohlt yazıları geri yollasa da, hepsinin üzerine yine kilit vurup olanı olmamış yapabilsem ve böylelikle eski mutsuzluğuma kavuşsam.

–

Froylayn Felice Bauer. 13 Ağustosta Brod'a gittiğimde masa başında oturuyordu, yine de bana bir hizmetçi gibi göründü. Kim olduğunu merak etmedim hiç, dolayısıyla odadaki varlığını hemen kabullendim. Boş bir yüz, boşluğunu gizlemeksizin açıkta taşıyan kemikli bir yüz. Çıplak bir boyun. Acele sırta geçirilmiş bir bluz. Giysisi tümüyle bir ev kıyafetini andırıyordu, ama sonradan hiç de böyle olmadığı anlaşıldı. (Bu kadar da kendisine yüklenmem, beni ona yabancılaştırıyor. Gerçekten nasıl bir durumdayım şu an? İyi adına ne varsa hepsine yabancılaştım, üstelik buna inanmıyorum henüz. Bugün Max'ta zihnim edebiyat olaylarının haberleriyle pek dağılmazsa, *Blenkelt* öyküsünü yazmaya çalışacağım. Uzun olmayacak öykü, ama beni saracak.) Adeta kırık bir burun. Çekicilikten yoksun biraz dik sarı saçlar, güçlü bir çene. Otururken ilk kez alıcı gözüyle baktım; oturduğumda ise hakkındaki sarsılmaz yargımı çoktan vermiştim. Nasıl kendini...

—

21 Ağustos 1912

Lenz'i okudum hep ve Lenz'i okuyarak –işte bu durumdayım– kendimi toparladım.

—

Herkes tabanlarını kaldırıp bulunduğu yerden uzaklaşmak istediği için, bir sokağın kapıldığı hoşnutsuzluk duygusu.

—

30 Ağustos 1912

Bütün zaman bir şey yapılmadı. İspanya'dan gelen Dayı Bey'in[219] ziyareti. Geçen cumartesi Werfel, Arco'da *Lebenslieder* ile *Das Opfer*'i okudu. Korkunç biri! Ama dosdoğru gözlerinin içine baktım ve bütün akşam bakışlarına dayanma gücünü gösterdim.

—

Kolay kolay silkilip uyandırılacak gibi değilim, yine de tedirgin bir halim var. Bugün öğle sonrası yatakta yatıyordum ki, bir kilidin içinde hızla döndürülen bir anahtar sesi işittim; bir an sanki bir maskeli balodaymışım gibi kilitle doldu vücudum ve kısa aralarla bazen burada, bazen orada bir kilit açılıp kapandı.

—

Miroir dergisinin günümüzde sevgi üstüne, dedelerimiz ve ninelerimizden bu yana sevginin geçirdiği değişim üstüne yaptığı bir soruşturma. Bir bayan oyuncu şu yanıtı veriyor: «Hiç daha bugünkü kadar mükemmel olmadı sevgi.»

—

Werfel'i dinledikten sonra ne kadar da kafam karışmış, yücelere çekilip alınmıştım. Nasıl da sonradan, adeta ele avuca sığmaz ve kusursuz, Löwy'lerdeki toplantının içine uzanıp yattım.[220]

—

Şefin yokluğu dolayısıyla pek güzel yararlanabileceğim bu ayı, pek haklı görülemeyecek nedenlerden (kitabın Rowohlt'a yollanması, abseler, Dayı Bey'i ziyaret) çarçur ettim ve uyuyarak geçirdim. Daha bugün ikindi üzeri üç saat hayalî mazeretlerle yatakta uzanıp yattım.

—

4 Eylül 1912

İspanya'dan gelen dayım. Ceketinin biçimi. Yakınımızda oluşunun üzerimizdeki etkisi. Mizacıyla ilgili ayrıntılar. –Holden tuvalete bir gölge gibi süzülerek gidiyor. Bu arada kendisine söylenen bir sözü yanıtsız bırakıyor.– Yavaş yavaş gerçekleşen bir değişim değil de, dikkati çeken anlar göz önünde tutularak bir yargıya varılmak istendi mi, günden güne yumuşama.

—

5 Eylül 1912

Ona soruyorum, geçen gün söylediğin gibi, içindeki hoşnutsuzluk duygusuna karşın, boyuna görüldüğü üzere üstesinden gelemediğin bir şey olmamasını (ki bu da her vakit söz konusu başarılara özgü bir kabalıkla açığa vuruyor kendini, diye geçirdim içimden) birbiriyle nasıl bağdaştırmalı? O ise, belleğimde kaldığı kadarıyla şu yanıtı veriyor: «Tek tek nesneler bakımından hoşnut değilim, ama hoşnutsuzluğum bütün'e uzanamıyor. Akşam yemeklerini pek kibar ve pahalı bir yer sayılan Fransız pansiyonunda çokluk yiyorum. Örneğin, karı koca için tam pansiyon bir odanın günlük ücreti elli frank. Masadaki yerim Fransız elçiliğinde çalışan bir sekreterle bir İspanyol topçu generalinin arasındadır. Karşımda Bahriye Nezareti'nin yüksek bir memuruyla kontun biri oturuyor. Hepsini de iyi tanıyorum artık; dört bir yana selam vererek sofradaki yerimi alıyor, kendi havamda olduğumdan kimseyle bir şey konuşmuyor, yemekten sonra yine oradakilere iyi geceler dileyerek çıkıp gidiyorum. Birden kendimi sokakta yalnız buluyor, geçirdiğim akşamın bana ne hayrı dokunacağını doğrusu bir türlü anlamıyorum. Eve gidiyor, evli olmadığıma hayıflanıyorum. Kuşkusuz söz konusu durum, ya üzerinde yeterince düşünülüp geride düşünecek bir şey kalmadığından ya da düşüncelerin dağılıp gitmesinden ortadan kayboluyor yine. Ama bir fırsat ele geçirmeye görsün, tekrar çıkıp geliyor.

—

8 Eylül 1912

Pazar öğle öncesi. Dün Dr. Schiller'e[221] bir mektup yazıldı.

—

Öğle sonrası: Sesini alabildiğine yükselten annemin bitişikte bir sürü kadınla bir olup küçük çocuklarla oynayışı ve beni sonunda evden dışarı kaçırışı. Ağlamak yok! Ağlamak yok! vb. Onun bu! Onun bu! İki koca adam. vb. İstemiyor!.. Şuna bak! Şuna da bak!..

Viyana'yı beğendin mi Dolphi? Güzel miydi bakayım?.. Aman, şunun ellerine bakın hele!

—

11 Eylül 1912

Üç akşam önce *Utitz*'le[222] beraber.

—

Bir düş: Denizden epey içerlere uzanan parke taşından bir burnun üzerindeydim. Bir ya da birkaç kişi vardı yanımda; ama özvarlığımın bilinci öylesine güçlüydü ki, kendileriyle konuşuyor olmamdan başka söz konusu kimselere ilişkin pek bir şey bilmiyordum. Belleğimde, bitişiğimde oturan birinin yukarı kalkık dizleri kaldı yalnız. İlkin neredeyim, bildiğim yoktu; ancak bir ara işte öylesine doğruluvermiştim ki, solumda ve sağ arkamda sınırları gayet belirgin engin bir deniz gördüm; üzerinde dizi dizi bir yığın savaş gemisi demirlemişti. Sağda New York seçiliyordu, New York limanındaydık. Gök kurşuni renkte, ama tutarlı bir aydınlık içindeydi. Dört bir yanımdan esen rüzgâra sere serpe kendimi bırakmış, her şeyi algılayabilmek için olduğum yerde sağa sola dönüyordum. New York'a bakarken gözlerimi biraz indiriyor, denize bakarken kaldırıyordum. Derken yanı başımızda suyun yüksek dalgalar yaptığını ve üzerinde bana yabancı alabildiğine yoğun bir trafiğin akıp gittiğini fark ettim. Anımsadığım kadarıyla bizim sallara karşılık uzun tomruklar birbirine halatlarla bağlanarak devcileyin yuvarlak bir yığın oluşturmuştu ve bu yığın sularda seyrederken, ikide bir dalgaların yüksekliğine göre az ya da çok suyun yüzüne çıkıyor ve bu arada boylu boyunca suda sürüklenip gidiyordu. Oturup ayaklarımı karnıma doğru çektim, hazdan bir ürperti içindeydi vücudum; hoşnutluk duygusuyla kendimden geçerek şöyle dedim: Burada trafik doğrusu Paris bulvarındakinden daha ilginç.

—

12 Eylül 1912

Akşam Dr. Löw bizdeydi. Bir Filistin yolcusu daha. Stajının bitmesine bir yıl kala avukatlık sınavına girecek ve bin iki yüz kron karşılığında (on dört günde) Filistin'e gidecek. Filistin Bürosu'na başvurup kendine bir iş arayacak. Bütün bu Filistin yolcularının (Dr. Bergmann, Dr. Kellner) gözleri yerde; kendilerini dinleyenlere bakınca gözleri kamaşıyor; gergin parmakları masanın üzerinde sağa sola geziniyor, dengesi bozuluyor seslerinin, güçsüz gülümsüyor ve bu gülümsemeyi biraz alaya kaçarak canlı tutuyorlar. – Dr. Kellner, öğrencilerinin şövenist olduklarını, Makkabaer'leri[223] hiç ağızlarından düşürmeyip kendilerine benzemek istediklerini anlattı.

—

Dr. Schiller'e bu kadar isteyerek ve özenerek mektup yazışımın, Froylayn Bauer'in iki hafta önce de olsa Breslau'a gidişinden, bu ziyarete ilişkin kokunun hâlâ havadaki varlığından ve daha önce Dr. Schiller aracılığıyla kendisine çiçek yollamayı düşündüğümden kaynaklandığını seziyorum.

15 Eylül 1912

Kızkardeşim Valli'nin nişanı.

—

Yorgunluk kuyusundan
Yükselir çıkarız
İçimizde zinde güçler.

Çatık kaşlı baylar
Bekler güçsüz düşsün
Çocuklar.

—

Erkek ve kızkardeş arasındaki sevgi – anne ve baba arasındaki sevginin yinelenmesi.

Biricik biyografya yazarının önsezisi

—

Dahice bir yapıtın çevremizi dağlayarak açtığı oyuk, insanın kendi küçük lambasını içine yerleştireceği en iyi köşedir. İşte dahice yapıtın insanı teşvik edici, yalnızca öykünmeye özendirmekle kalmayan genellikle teşvik edici gücü buradan kaynaklanıyor.

—

18 Eylül 1912

Hubalek'in dün burada anlattığı olaylar. Şosede bir taşçı ustası, kendisinden yalvar yakar aldığı bir kurbağayı bacaklarından sımsıkı tutuyor; ilkin küçük başını, sonra gövdesini, ardından da bacaklarını olmak üzere hayvanı üç lokma yapıyor. – Canı kolay çıkmayan kedileri öldürmenin en iyi yolu: Kedinin boynunu bir kapı aralığına sıkıştırır, kuyruğundan çekersin. – Haşarattan duyduğu tiksinti. Askerlikte bir ara geceleyin burnunun altı kaşınıyor, uykusunda kaşınan yere el atıp bir şeyi eziyor parmaklarının arasında. Ama ezdiği şey tahtakurusudur ve hayvanın pis kokusunu günlerce üzerinde taşıyor.

Dört kişi nefis bir şekilde hazırlanmış bir kedi kızartması yiyor, ama yalnızca üçü biliyor ne yediğini. Yemekten sonra bu üçü kedi gibi miyavlamaya başlıyor; dördüncüsü olayın ciddiliğine inanmak istemiyor ilkin, ancak hayvanın kanlı derisi gösterilince kanaat getiriyor, midesindekileri çıkarmak için durmayıp dışarı koşuyor ve iki hafta hasta yatıyor.

Taşçı ustası ekmekten ve tesadüfen ele geçirdiği meyveyle canlı yaratıklardan başka şey ağzına koymuyor, şınapstan başka şey de içmiyor ve bir kiremithanenin kiremitlerden çatılmış sundurmasında yatıp kalkıyor. Bir ara Hubalek, alacakaranlıkta kırda dolaşırken rastlıyor kendisine. Taşçı ustası: «Dur!» diyor. «Yoksa–» Hubalek de eğlence olsun diye duruyor. Taşçı ustası: «Bir sigara ver bakayım!» diyor bunun üzerine. Hubalek bir sigara çıkarıp veriyor. «Bir tane daha ver!» diyor taşçı ustası. Hubalek: «Ya, bir tane daha isti-

yorsun demek?» diye soruyor. Budaklı gezi sopasını her ihtimale karşı sol elinde hazırlayıp sağ eliyle taşçı ustasının suratına bir yumruk indiriyor; sigara düşüyor taşçı ustasının ağzından. Bunun üzerine taşçı ustası, şınaps içenlerin alışılmış davranışıyla, sinmiş ve güçsüz, hemen oradan kaçıp gidiyor.

—

Dün Dr. Löw ile Bergmann'daydık. – Reb Dovidl'in söylediği şarkı; Wassilkolu Reb Dovidl bugün Talne'ye gidiyor. Wassilko'yla Talne arasındaki bir kentte umursamaz, Wassilko'da gözü yaşlı, Talne'de dudaklarında şen türküler.

19 Eylül 1912

Kontrolör Pokorny on üç yaşında bir oğlanken cebinde yetmiş kreuzer* ve yanında bir okul arkadaşıyla yaptığı bir geziyi anlatıyor. Akşam içkili bir lokantaya gelmişler; lokantada, askerden dönen Vali ve Belediye Başkanı onuruna bir şölen veriliyormuş da, herkes gırtlağına kadar içmişmiş. Yalnız elliden çok boş şişe döşeme üzerinde bulunuyor, pipo dumanından geçilmiyormuş ortalık. Sonra her yer leş gibi peynir kokuyormuş. Duvar dibinde iki küçük oğlan. Askerliği aklına gelen içkili Vali ve Belediye Başkanı disiplin kaygusuyla oğlanların üzerine yürümüş; söylediklerinin hiçbirine aldırmayıp evden kaçmış kimseler gözüyle bakmış kendilerine, jandarmaya teslim edip evlerine yollatacağı tehdidini savurmuş. Oğlanlar titremiş korkularından, okuldan aldıkları kimlik kartlarını göstermişler, mensa sözcüğünün çekimini yapmışlar; yarı sarhoş bir öğretmen yardımlarına koşacakken, ilerden çocuklara bakıyormuş. Haklarında kesin bir karara varılamayan oğlanlar sonunda büyüklerle oturup içmeye zorlanmış, kendi paralarıyla içemeyecekleri kadar çok bedava bira buldukları için pek sevinmişler; içe içe kafayı bulmuş, gecenin bir yarısı son davetliler de çekip gittikten sonra

(*) Almanya'da 13. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ikinci yarısına, Avusturya'da 19. yüzyılın sonlarına kadar kullanılmış, önceleri gümüşten, sonraları bakırdan bir sikke (Ç.N.).

havalandırılmayan salonda yere serpilmiş ince bir ot şilte üzerinde yatıp beyler gibi uyumuşlar. Ne var ki, saat dörtte ızbandut gibi hizmetçi kadın çıkagelmiş, fazla bekleyecek vakti olmadığını, kendiliklerinden gitmediler mi onları elindeki süpürgeyle dışardaki sabah sisinin içine süpürüp atacağını söylemiş. Salon biraz temizlenince, ağzına kadar dolu iki büyük fincan kahve çocuklar için getirilip masanın üstüne bırakılmış. Kaşıkla kahveyi karıştıran çocuklar, koyu ve yuvarlak iri bir şeyin sık sık kahvenin yüzüne çıktığını görmüş, ama zamanla ne olduğunu anlarız elbet diyerek iştahla kahveyi yudumlamışlar; derken yarı boşalmış fincandaki koyu nesneden ürkerek hizmetçiye başvurmuşlar. Kara nesnenin geceki şölenden fincanlarda artakalıp donan, sabah sersemliğiyle hizmetçinin doğrudan üzerine kahve koyduğu kaz kanı olduğu anlaşılmış. Hemen oğlanlar dışarı seğirterek içtikleri kahveyi son damlasına kadar kusmuşlar. Daha sonra rahip yanlarına çağırmış çocukları; din bilgisinden kısa bir sınava çekerek zararsız kimseler sayılacakları sonucuna varmış, ve ahçı kadına söyleyip önlerine çorba çıkarttırmış; yemekten sonra takdis ederek uğurlamış kendilerini. Din adamlarınca yönetilen bir gimnazyumun öğrencisi olduklarından, çocukların ö-nüne hemen her geçtikleri rahiplik bölgesinde çorba çıkarılıyor ve takdis ediliyorlarmış.

—

20 Eylül 1912

Dün Löwy ile Froylayn Taussig'e, bugün ise Froylayn Bauer ile Max'a yazılan mektuplar.

23 Eylül 1912

Yargı öyküsünü ayın 22'sini 23'üne bağlayan gece akşam saat ondan sabah saat altıya kadar bir çırpıda yazıp çıkardım. Oturmaktan uyuşmuş bacaklarımı masanın altından çekip alamadım adeta. Öykü gözümün önünde gelişir, ben sanki öykünün içinde ilerlerken gösterdiğim müthiş çaba, duyduğum müthiş haz. Bu gece pek çok kez ağırlığımı sırtımda taşıdım. Nasıl her şey söylenebiliyor, nasıl

her şey için, en yabancı esinler için bir büyük ateş içte bekliyor ve esinler ateşte yok olup sonra yeniden diriliyor, nasıl pencerenin önü bir maviliğe bürünüyor. Bir araba geçiyor yoldan. İki adam köprüden geçiyor. Saat ikide son kez saate bakıyorum. Hizmetçinin sabah ilk kez holden geçişinde öykünün son cümlesi yazılıyor. Lambanın söndürülüşü ve gün ışığı. Kalp bölgesinde hafif bir sızı. Gece yarısı uçup giden yorgunluk. Kızkardeşlerimin odasına titreyerek girişim. Öyküyü kendilerine okuyuşum. Daha önce hizmetçi kızın karşısında gerinip uzanışım ve, «Bu vakte kadar hep yazdım», deyişim. Sanki odaya yeni getirilip kurulmuş ve henüz el sürülmemiş yatağın görünümü. Roman yazmaya çabalayışımın, beni yazmanın yüz kızartıcı aşağılıklarına çekip aldığı kanısının doğrulanışı. Yazı, ancak böyle yazılabilir, böyle bir kesintisizlik içinde, ruh ve bedenin böylesine eksiksiz bir açılımıyla ancak. Öğle öncesini yatakta geçiriyorum. Gözlerimde sürekli aydınlık. Öyküyü yazarken içimde uyanan bir sürü duygu; örneğin, Max'ın *Arkadia*'sında güzel bir yazımın yayınlanacak oluşunun kıvancı, kuşkusuz Freud'u düşünüşüm, bir yerde *Arnold Beer*'i, bir başka yerde Wassermann'ı, bir yerde Werfel'in *Die Riesin*' ini, elbet bu arada benim *Kent Dünyası*'nı düşünüşüm.

—

Ben, yalnızca ben seyirci salonunun gözlemleyicisiyim.

—

Gustav Blenkelt, düzenli alışkanlıkları olan sıradan bir adamdı. Gereksiz harcamaları sevmez, bu tür harcamalara başvuranlara karşı hiç şaşmaksızın hemen amansız yargısını verirdi. Ergen biri olmasına bakmaz, eşi ve dostlarının evlilik sorunlarında kesin önem taşıyan bir sözde kendisinin konuşmasını düpedüz haklı bir davranış görürdü; böyle bir davranışın haklılığını kuşkuyla karşılayacak kimsenin elinden çekeceği vardı. Kafasından geçenleri dobra dobra söyler ve düşüncesinin özellikle işine gelmeyeceği kişileri bundan esirgemezdi. Adeta dört bir yanda ona hayranlık duyan, onu takdir eden, nazına katlanan ve nihayet onun yüzünü görmek istemeyenler

vardı. Çünkü dikkatle bakıldı mı, ne kadar değersiz sayılsa bile her insanın sağda solda oluşturulmuş bir çevrenin odak noktasında yer aldığı görülür; doğrusu pek hoşsohbet Gustav Blenkelt'de de nasıl başka türlü olabilirdi?

Otuz beş yaşındayken, yani yaşamının son yıllarında Strong ailesiyle pek sık görüşüp konuşmaya başlamıştı Blenkelt. Karısının parasıyla bir mobilya mağazası açan Bay Strong için onunla düşüp kalkmanın çeşitli yararları vardı, çünkü Bay Blenkelt'in eşi dostunun pek çoğu evlenme çağına gelmiş, er geç kendilerine yeni mobilya almayı düşünmeleri gereken ve Blenkelt'in bu konudaki tavsiyelerine bir kez alışkanlıktan uymakta kusur etmeyen gençlerdi. Blenkelt «Onları dizginlerindenden sımsıkı tutuyorum», diyordu hep.

—

24 Eylül 1912

Kızkardeşim: «Öyküdeki ev bizimkine çok benziyor,» dedi. Ben de: «Nasıl olur?» diye yanıtladım. «O zaman babamızın tuvalette yatıp kalkması gerekirdi.»

—

25 Eylül 1912

Yazmaktan zorla kendimi alıkoyuşum. Yatakta yuvarlanıp durmam. Başa kan hücumu ve boşuna harcanan güçler. Bu ne olumsuzluklar! – Dün Baum'da; Baum ve karısının, kızkardeşlerimin, Marta'nın, iki oğluyla (bir yıllık gönüllü asker ikisi de) Bayan Dr. Bloch'un önünde okuduğum yazılar. Sona doğru denetimden çıkan elim yüzümün önünde ileri geri gezindi. Gözlerim doluksadı. Öykünün içtenliğinden kuşku edilemeyceği doğrulandı böylece. – Bu akşam yazmaktan kendimi koparıp aldım. Landestheater'de film gösterisi. Loca. – Bir ara peşine bir din adamının takıldığı Froylayn Oplatka. Evine vardığında döktüğü ecel terinden sırılsıklam olmuştu. Danzig. Körner'in yaşamı. Atlar. Beyaz at. Barut kokusu. *Lützow'un çılgınca avı.*

YEDİNCİ DEFTER

11 Şubat 1913

Yargı'nın tashihini fırsat bilerek, öyküde görebildiğim ilişkiler örgüsünü şu anda anımsayabildiğim kadarıyla not ediyorum. Bunu yapmam da gerekiyor, çünkü öykü tıpkı bir doğum olayındaki gibi pislik ve sümüksü sıvılarla örtülmüş durumda çıktı içimden; ayrıca, öykünün bedeninden içerlere uzanabilecek ve buna heves edecek ancak benim elim var.

Öyküde adı geçen dost, baba ile oğlu birbirine bağlamakta, ikisi arasında en büyük beraberliği oluşturmaktadır. Tek başına odasında, pencere önünde oturan Georg, kendisi ile babası arasındaki bu beraberliği büyük bir hazla eşeleyip kurcalar; babasını kendi içinde barındırdığını sanır ve gelip geçen kasvetli bir dalgınlık dışında her şeye barışık bir gözle bakar. Oysa öykünün gelişimi, aradaki beraberliği sağlayan ortak dosttan babanın nasıl ayrılarak Georg'un karşısına, ona karşıt biri kimliğiyle dikildiğini gösterir. Bu arada anneye sevgi, anneye bağlılık, anneye ilişkin değerli anılar gibi öbür küçük beraberliklerle, beri yandan başlangıçta mağaza için kazandığı müşterilerle güçlenir baba. Oysa Georg'un elinde hiçbir şey yoktur; öyküde nişanlı kız ancak Georg'un dostuna, yani Georg ile baba arasındaki bu ortak kişiye karşı ilişkisiyle yaşar, henüz Georg'la evliliği gerçekleşmediği için babayla oğlun çevresindeki kan çemberini aşamaz; dolayısıyla, baba tarafından kolaycacık saf dışı bırakılır. Beraberliklerin tümü babanın çevresine kule gibi yığılmıştır; Georg bunları kendisine yabancı, bağımsızlıklarını elde etmiş, kendisi tarafından asla yeterince korunmayıp Rus devrimlerinin etkisine maruz bırakılmış nesneler gibi hisseder ve babasına yöneltilmiş bakışından başka bir şeyi bulunmadığı için, babasının onu tamamen dışlayan yargısı, üzerinde pek etkili olur.

Georg'da da Franz'daki kadar hece sayısı vardır. Bendemann'daki* *mann,* öyküde saklı henüz bilinmedik olanaklar düşünülerek başvurulan *Bende*'nin güçlendirilmesidir yalnız. Bende'de ise, Kafka'daki

(*) Bendemann ismindeki mann sözcüğü erkek anlamına gelmekte, Branfeld ismindeki feld sözcüğü tarla anlamını içermektedir. F. ile Felice anlatılmaktadır. (Ç.N.)

kadar harf sayısı vardır ve (e) seslisi Kafka'daki (a) seslisi gibi sözcüğün aynı yerlerinde geçmektedir. Frieda'da F.'deki kadar harf olup iki isim de aynı harfle başlar. Sonra Brandenfeld'in baş harfiyle B'nin baş harfi aynıdır ve «Feld» sözcüğünden ötürü anlam bakımından da aralarında belli bir ilişki bulunur. Hatta Berlin'i düşünmemin belki bunda etkisi olmuş, Brandenburg eyaletini anımsayışım da belki etkisiz kalmamıştır.

—

12 Şubat 1913

Yabancı ülkedeki dostu anlatırken sık sık Steuer'i[224] düşündüm. Öykünün yazılmasından aşağı yukarı üç ay sonra söz konusu dostla karşılaştığımız zaman, bana yaklaşık üç ay önce nişanlandığını söyledi.

Öyküyü dün Weltsch'lerde okudum. Baba Weltsch[225] kalkıp dışarı çıktı, biraz sonra dönüp gelerek öyküdeki özellikle somut anlatımı övdü. Elini uzatarak «Bu babayı karşımda görür gibiyim», dedi ve öykü okunurken oturduğu boş sandalyeye dikti gözlerini.

Kızkardeşim: «Bu bizim ev!» dedi. Olayın geçtiği yeri kızkardeşimin nasıl olup yanlış anladığına şaştım ve dedim ki: «O zaman babamızın tuvalette yatıp kalkması gerekirdi.»

—

28 Şubat 1913

Ernst Liman[226], bir iş gezisinde yağmurlu bir güz sabahı İstanbul'a geliyor ve âdeti olduğu üzre –onuncu kez yapıyor bu geziyi– başka hiçbir şeyle ilgilenmeksizin sokaklardan geçiyor ve her vakit severek kaldığı otele yollanıyor. Bayağı serindir hava; çiseleyen yağmur arabadan içeri vuruyor. O yıl yaptığı bütün gezilerde peşinden bir türlü ayrılmayan kötü havaya içerleyerek arabanın penceresini kapıyor Liman, son bir çeyrek saatlik yolculuğu uyuyarak geçirmek üzere bir köşeye yaslanıyor. Ama yol özellikle bir işçi semtinden geçtiği için rahat edemiyor bir türlü, sokak satıcılarının bağırmaları, yük arabalarının yoldan paldır küldür yuvarlanarak geçişi, sonra

içyüzü araştırılmaksızın saçmalığı hemen anlaşılacak başka gürültüler, örneğin bir grup insanın el çırpışı, Liman'ın normalde derin uykusunu sekteye uğratıyor.

Yolculuğun sonunda tatsız bir sürpriz bekliyor Liman'ı; İstanbul'da her vakit kaldığı Kingston Oteli, büyük yangında adeta yanıp kül olmuştur. Gezi sırasında yangını gazetede okumuştur Liman; ne var ki, otelin yandığını kuşkusuz bilmesi gereken arabacı Liman'ın isteğini tam bir umursamazlıkla yerine getirmiş ve sesini çıkarmayarak onu otelin yangından artakalan enkazına götürmüştür. Arabacı oturduğu yerden serinkanlı kayıyor aşağı; ama tam bavulları arabadan indirecekken, Liman'ın onu omuzlarından kavrayarak sarsması üzerine bavullardan elini çekiyor, ancak bunu öylesine ağırbaşlı ve uykulu bir edayla yapıyor ki, sanki kendisini tutup alıkoyan Liman değildir de, önceden verdiği kararı sonradan değiştirmesidir. Otelin zemin katı biraz sağlam çıkmıştır yangından; tavanına ve dört bir yanına latalar çakılarak bu katın içinde zar zor oturulabilecek duruma sokulmuştur. Üzerindeki hem Türkçe, hem Fransızca bir yazıda ise otelin kısa zamanda eskisinden güzel ve modern biçimde yeniden inşa edileceği bildirilmektedir. Ama ortadaki buna ilişkin tek belirti, kazma küreklerle molozları bir kenara yığan ve sonra bunları küçük bir el arabasına yükleyen üç işçinin çalışmasıdır.

Sonradan anlaşıldığına göre, otelden artakalan bu yıkıntıda, yangın dolayısıyla işini kaybetmiş otel personelinin bir bölümü barınmaktadır. Ve gerçekten de Liman'ı getiren araba otelin önünde durur durmaz siyah redingotu ve koyu kırmızı boyunbağıyla bir teşrifatçı hemen seğirtip geliyor ve somurtarak kendisini dinleyen Liman'a ince uzun sakalının uçlarını parmaklarına dolayarak yangın olayını anlatıyor; ancak yangının nerede başlayıp nasıl yayıldığını ve sonunda nasıl her şeyin yıkılıp gittiğini göstermek için parmak uçlarını yine çekiyor sakalından. Olayı dinlerken gözlerini yerden pek ayırmayıp arabanın kapı kolunu elinden bırakmayan Liman, tam arabacıya bir başka otelin ismini söyleyip kendisini oraya götürmesini istemek üzereyken, redingotlu teşrifatçı ellerini havaya kaldırarak başka otele gitmemesini, her vakit memnun kaldığı bu otele sadakatten ayrılmamasını rica etmeye başlıyor. Adamın söyledikleri

kuşkusuz boş sözlerden başka bir şey değildir, otelde kimse Liman'ı tanımaz, beri yandan Liman da o sıra kapı ve pencerelerde gözüne çarpan erkek ve kadın personelden hiçbiriyle daha önce karşılaştığını anımsamaz; ama yine de alışkanlıklarından kolay kopamayan biri olduğu için, böyle yanıp yıkılmış bir otele nasıl sadık kalabileceğini sorar. Bunun üzerine işitir ki –kendisinden istenen şeye elinde olmadan gülümser Liman– otelin eski müşterileri, ama yalnızca bunlar için özel konutlarda güzel odalar hazırlanmıştır; Liman Beyefendi yeter ki emretsin, hemen alınıp böyle bir yere götürülecektir; hem pek yakındadır bu yer, hiç zaman kaybedilmeyecektir; ücrete gelince: Viyana mutfağına göre hazırlanan yemekler, kimi bakımdan nihayet pek mükemmel sayılamayacak Kingston Oteli'ndekinden belki daha kalitelidir ve servisin daha bir kusursuz olmasına karşın müşterinin hatırı hoş edilmek istendiği ve hepsi eğreti bir yer söz konusu olduğu için gayet düşüktür.

«Hayır! Teşekkür ederim», diyerek arabaya biniyor Liman. «İstanbul'da hepsi beş gün kalacağım, bu süre içinde özel bir konuta yerleşmeyi düşünemem herhalde. Hayır, hayır! Bir otele gideceğim. Ama önümüzdeki yıl yine İstanbul'a gelirim de otelinizi yapılmış görürsem, elbet sizin buradan başka bir yerde kalmak istemem. Şimdi izninizle!» Bunun üzerine Liman arabanın kapısını çekip kapayacak oluyor, ancak kapının koluna teşrifatçı yapışmıştır. Gözlerini Liman'a doğru kaldırıp: «Ama Beyefendi!» diyor bir rica tonuyla.

«Bırakın kolu!» diye bağırıyor Liman, kapıyı silkip sarsıyor. Sonra arabacıya: «Doğru Otel Royal'a!» buyruğunu veriyor. Ama Liman'ın söylediğini anlamadığından mı, yoksa kapının kapanmasını beklediğinden mi, her nedense yerinde bir heykel gibi oturmasını sürdürüyor arabacı. Teşrifatçı ise kapıdan bir türlü elini çekmiyor, hatta meslektaşlarından birine, durmayıp davranması ve yardımına koşması için harıl harıl işaret ediyor. Ama en çok bir kızdan yardım umup boyuna: «Fini! Hadisene Fini! Hay Allah, nerde bu Fini!?» diye sesleniyor. Harabeye dönmüş otelin kapı ve pencerelerinde dikilen personel, binanın içerlerine yönelip bağrışıyor, her kafadan bir ses çıkıyor, pencerelerin önünden seğirterek geçtiği gö-

rülüyor hepsinin, hepsi de Fini'yi arıyor.
Hani Liman kendisini yolundan alıkoyan ve böyle davranma cesaretini açlığından alan teşrifatçıyı bir tekmeyle kapıdan uzaklaştırabilir; nitekim bunu kendisi de görüyor adamın ve dolayısıyla Liman'ın yüzüne bakmayı asla göze alamıyor; ama Liman, ne kadar haklı olursa olsun yabancı bir ülkede bir skandala yol açmaktan kaçmasının önemini bilecek kadar önceki gezilerinde pek çok kötü olayla karşılaşmıştır; bu yüzden, serinkanlı, yine arabadan iniyor; kapıyı olanca gücüyle kavramış bırakmayan teşrifatçıya şimdilik aldırmaksızın arabacıya doğru yürüyor, verdiği buyruğu yineleyip bir an önce buradan uzaklaşmasını kesinlikle hatırlatıyor ona; sonra görünürde teşrifatçının elini şöylece tutuyor; ama bilek kısmından ansızın öylesine bir güçle sıkıyor ki, adam hem bir emir, hem duyulan acının ansızın dışavurumu sayılan «Fini!» haykırışıyla nerdeyse havaya fırlıyor ve kapının kolundan çekiyor parmaklarını.
«Şimdi geliyor Fini! Şimdi geliyor Fini!» diye bütün pencerelerden sesler duyuluyor derken ve bir kız, elleri henüz tarayıp düzelttiği saçlarında, başını biraz yana eğmiş, gülerek otelden çıkıp arabaya doğru seğirtiyor. Liman'ı omuzlarından kavrayıp yüzünü iyice yüzüne yaklaştırarak: «Çabuk! Hemen gir arabaya! Yağmur nasıl yağıyor görmüyor musun!» diyor yüksek sesle. Ardından: «Adım Fini» diye ekleyip ellerini Liman'ın omuzlarında okşayarak gezdiriyor.
«Bana karşı pek de kötü niyetleri yok anlaşılan», diye düşünüyor Liman kendi kendine ve gülümseyerek kıza bakıyor. «Ama yazık ki genç değilim artık, öyle tekin sayılamayacak serüvenler ardında koşamam», diye geçiriyor içinden. Arabaya doğru yönelerek: «Bir yanlışlık olacak, Froylayn», diyor. «Ben sizi ne çağırttım, ne sizinle bir yere gitmek arzusundayım.» Sonra arabaya binip ekliyor: «Daha fazla yormayın kendinizi lütfen!»
Ama Fini arabanın basamağına bir ayağını koymuştur; kollarını göğsünün üzerinde kavuşturarak: «Neden sanki size kalacağınız bir evi salık vermeme karşı koyuyorsunuz?» diye soruyor. Bunun üzerine kıza doğru eğiliyor Liman; şimdiye kadar burada ister istemez katlandığı rahatsızlıklardan bıkmış: «Boş sorularla daha çok beni alıkoymayın rica ederim!» diyor. «Bir otele gideceğim, o kadar. Ayağınızı basamaktan çekin, yoksa tehlikeli olur sizin için. Haydi sen

de sür arabacı!» Ama kız: «Durun!» diye bağırıyor ve çevik bir hareketle doğru arabanın içine atlamaya davranıyor. Başını sallayarak yerinden doğruluyor Liman ve tıknaz vücuduyla bütün kapıyı tutuyor, itip uzaklaştırmaya çalışıyor kızı ve bunun için başıyla dizinden de yararlanıyor. Araba külüstür yaylar üzerinde sallanmaya başlıyor derken, Liman doğru dürüst ayakta duramaz oluyor. «Niçin beni de yanınıza almak istemiyorsunuz sanki? Niçin beni de yanınıza almak istemiyorsunuz sanki?» diye boyuna yineliyor kız.
Kuşkusuz güçlü kuvvetli kızı pek zora başvurmadan uzaklaştırmanın elbet üstesinden gelebilir Liman; ama sanki Fini'den çözülüp bağını koparmış gibi ileride sessiz sedasız dikilen teşrifatçı, Fini'nin bocaladığını görünce sıçradığı gibi koşup geliyor. Fini'yi arkadan tutuyor; Liman bir yandan kızı kollayarak kendini savunuyor, teşrifatçı bütün gücünü toplayarak Fini'yi kaldırıp arabadan içeri sokmaya uğraşıyor. Geriden böyle bir destek bulmanın verdiği güven duygusuyla kız gerçekten arabadan içeri dalıyor, kapıyı çekip kapatıyor sonra, ayrıca kapı bir de dışarıdan vurularak kapatılmak isteniyor. Adeta kendi kendine: «Hele şükür!» diye söylenen kız ilkin şöylece çekidüzen veriyor bluzuna; ardından saçlarını daha bir özenle taramaya koyuluyor. Olduğu yere yeniden yığılıp kalan Liman: «Böylesi de görülmüş şey değil doğrusu!» diyor karşısında oturan kıza.

16 Şubat 1914

Boşa geçen gün. Beni sevindiren tek şey, daha iyi bir uyku uyuyacağım konusunda dünkü geceden kaynaklanan umuttu.

—

Her zamanki gibi, akşam mağazayı kapadıktan sonra eve dönüyordum; pusuda beni gözlemişler gibi, Grenzmer'lerin evinin üç penceresinin üçünden de hızlı hızlı el edilerek lütfen yukarı gelmem istendi.

—

22 Şubat 1914

Sol yukarıda huzursuzluktan adeta zonklayan, uykusunu alamamış başıma karşın (dün Bayan Ressam Dietrich, ak saçlı, kara gözlü) her şeyi unutup yalnızca olumlu yönümün bilincine varacağım büyücek bir bütün'ü serinkanlı planlayabilecek güce belki yine de sahip bulunuyorum.

—

Müdür masasına oturmaktadır. Odacı bir kartvizit getirir.
Müdür: Yine Nitte. Sırnaşığın biri. Adam sırnaşığın biri.

—

23 Şubat 1914

Yola çıkıyorum. Musil'in mektubu[227]. Hem sevindiriyor beni, hem üzüyor; çünkü elimde yayınlatacağım hiçbir şey yok.

—

8 Mart 1914

F. de bana karşı, benim kendisine karşı duyduğum nefreti duyuyorsa, aramızda bir evliliğin gerçekleşme olasılığı yok demektir. Bir prens Uyuyan Güzel'le, hatta bundan daha kötüsüyle evlenebilir, ama Uyuyan Güzel bir prens olamaz.

—

Genç bir adam güzelim bir at üzerinde bir köşkün kapısından çıkıyor.

—

Büyükannem ölürken başında tesadüfen yalnızca hemşire bulunuyordu. Hemşirenin anlattığına göre, ölmeden büyükannem yatakta biraz doğrulup kalkarak gözleriyle birini aramış adeta; derken yine sakin sakin uzanıp yatmış ve ruhunu teslim etmiş.

—

Beni çepçevre saran bir tutukluk içinde bulunduğum kuşkusuz; ama artık kendisinden ayrılmayacağım gibi bu tutuklukla «yekvücut» olmadığım kesin; zaman zaman bir gevşemenin baş gösterdiğini ve tutukluğun sökülüp atılabileceğini fark ediyorum. İki çare var bunun için: Evlenmek ya da Berlin. İkincisi daha güvenilir, birincisi şu an daha ayartıcı.

—

Suya daldım ve çok geçmeden kontrolu sağladım üzerimde. Ufak bir topluluk yukarılara doğru bir zincir oluşturarak yanı başımdan geçip gitti ve bir yeşillik içinde gözden kayboldu. Suyla sağa sola sürüklenen çıngıraklar – doğru değil.

9 Mart 1914

Rense, loş koridorda birkaç adım yürüdü; yemek odasının duvar kâğıdıyla örtülü küçük gizli kapısını açtı; gözleri adeta başka yerde, fazla gürültülü topluluğa: «Lütfen sessiz olun biraz» dedi. «Bir konuğum var. Lütfen biraz saygılı davranın!»

Odasına dönüyordu ki gürültü patırtının eskisi gibi sürüp gittiğini görerek bir an duraladı; yeniden yemek salonuna yollanacak oldu, düşüncesini değiştirdi derken, yürüyüp odasına girdi.

Odada yaklaşık on sekizinde bir genç pencerenin önünde dikiliyor ve avluya bakıyordu. Uzun burnunu ve derin çukurlar içindeki gözlerini Rense'ye kaldırarak: «Gürültü biraz kesildi», dedi. «Kesildiği falan yok», diye yanıtladı Rense ve masanın üzerindeki bira şişesinden bir yudum aldı. «Burada sessizlik arama. İster istemez alışacaksın, evlat!»

—

Fazlasıyla yorgunum, uyuyup dinlenmem gerekiyor, yoksa her bakımdan işim bitiktir. İnsanın kendisini ayakta tutabilmesi için bu ne çok çaba! Hiçbir anıt yoktur ki, dikilmesi bunca gücün harcanmasını gerektirsin.

—

Genellikle ileri sürülen bahane: F. canıma okudu.

Bir üniversite öğrencisi olan Rense avluya bakan küçük odasında oturuyor ve ders çalışıyordu. Hizmetçi görünüp, bir delikanlının kendisiyle konuşmak istediğini haber verdi. Adı neymiş? diye sordu Rense. Hizmetçi, gelenin adını bilmiyordu.

—

Burada F.'yi[228] unutmayacak, dolayısıyla evlenmeyeceğim.
Kararın kesin mi?
Evet, böyle bir karara varabilirim, nerdeyse otuz bir yaşındayım, iki yıldır tanıyorum F.'yi, durum konusunda ana hatlarıyla bir fikir edinebilmiş olmam gerekir sanırım. Bu bir yana, öyle bir yaşayışım var ki, F. benim için bu kadar önem taşımasa da kendisini unutamam. Yaşayışımdaki monotonluk, bir karar üzerelik, rahatlık ve bağımsızlık, bir kez bulunduğum yerde çaresiz tutup alıkoyuyor beni. Ayrıca, rahat ve bağımlı yaşama karşı normalin üstünde bir eğilim duyuyor, yani bana zararı dokunan ne çok şey varsa, hepsine kendim daha bir güçlülük kazandırıyorum. Nihayet yaşlılık da bindiriyor üzerine, değişebilmem giderek zorlaşıyor. Bütün bunlara da işte kendi hesabıma büyük bir felaket gözüyle bakıyorum, kalıcı bir felaket, bir umut ışığı içermiyor; barem merdiveninde yıllar boyu sürüklenip duracak, günden güne daha çok hüzne ve yalnızlığa gömüleceğim; dayanabildiğim süre de hep aynı kalacak durum.
Ama sanırım kendin istedin böyle yaşamayı?
Evli olsaydım, memur yaşamı iyi sayılabilirdi benim için. Toplum, eşim ve yazıp çizmelerim konusunda her bakımdan bana iyi bir

destek olurdu; karşılığında benden fazla bir özveri istemez, beri yandan yozlaşıp rahatlık ve bağımlılıkta soluğu almamı önler, çünkü evli bir adam olduğum için böyle bir şeyden korkum kalmazdı. Gelgelelim, bir bekâr için böyle bir yaşamı sonuna dek sürdürebilmem düşünülemez.

Ama evlenebilirdin istesen?

O zamanlar bunu yapamazdım; F.'yi ne çok seviyor idiysem de, içimdeki her şey böyle bir girişime karşı ayaklanmıştı. Özellikle edebiyat alanında yapacağım çalışmaları düşünmem böyle bir şeyden beni alıkoymuştu; çünkü evliliğin söz konusu çalışmalar için bir sakınca oluşturacağına inanıyordum. Bunda haklıydım belki; ama şimdiki yaşamımda bekârlık sanat çalışmalarımı mahvedip çıktı. Bir yıl var ki hiçbir şey yazmadım ve ileride de yazamayacağım. Kafamda yalnız bir tek düşünce yaşıyor, ondan başkasına yer yok; söz konusu düşünce de yiyip bitiriyor beni. Beri yandan, bu yaşayış biçimimi en azından bir besin kaynağı olarak gereksinen bağımlılığımdan ötürü her şeye çekinerek el atıyor, hiçbir şeyi bir çırpıda kotarıp çıkaramıyorum. Bu işte de böyle oldu nitekim.

F.'ye kavuşma konusunda neden böyle bütün umudunu yitiriyorsun?

Kendi kendini alçaltmaların her türlüsünü denedim şimdiye kadar. Bir ara hayvanat bahçesinde şöyle söyledim kendisine: «Bana karşı içinde beslediğin duyguyu evlilik için yeterli görmesen bile 'peki' de! Eksik bir şey kalırsa, sana karşı sevgim onun da yerini dolduracak kadar büyüktür, her şeyi omuzlayacak büyüklüktedir kısaca.» Bendeki özellikler F.'yi tedirgin etmişe benziyordu; yazdığım bir sürü mektupla bu özelliklere karşı yüreğine korku salmıştım. «Sana rahatsızlık veren her şeyi üzerimden silkip atacak kadar seni seviyorum. Bir başka insan olacağım.» Her şeyin açıklığa kavuşmasının gerektiği şu an itiraf edeyim ki, aramızdaki ilişkinin en candan nitelik taşıdığı zamanlar bile çokluk F.'nin beni pek sevmediği, bütün içtenliğiyle bunu yapmadığı yolunda yüreğimde bir sezgi uyanır, incir çekirdeğini doldurmayacak nedenlerin yol açtığı tasalara kapılırdım. Derken F.'nin kendisi de bilincine vardı işin, bunu fark etmesi için ben de kuşkusuz çalışmamış değildim. kuşkusuz. Her ne kadar görünürde birbirimize dostça davranıyor, birbirimize sen di-

ye hitap ediyor, kol kola dolaşıyorsak da, korkarım son iki ziyaretimden sonra benden nefret ettiğini bile söyleyebilirim. Bende kendisinden kalan son anı, evlerinin holünde eldivenli elini öpmekle yetinmeyip eldiveni sıyırıp almam ve çıplak elini öpmeye kalkmam üzerine takındığı pek düşmanca yüz oldu. Ayrıca, benimle mektuplaşmayı ilerde de hiç aksatmadan sürdüreceğini söylemesine karşın, yazdığım iki mektubu yanıtsız bıraktı, çektiği telgraflarla mektup yazacağına söz verdi yalnız; ama sözünü tutmayarak annemin mektubunu bile yanıtlamadı. Kısaca, bu işten hayır çıkmayacağı kuşku göstürmeyecek gibi açıktır sanırım.

Doğrusu hiç söylememek gerekir böyle bir şeyi. F. açısından bakıldı mı, senin önceki davranışın da insanı umutsuzluğa düşüren bir nitelik taşımıyor muydu acaba?

Pek öyle değildi. Ben her zaman, hatta yazın son gibi görünen veda sırasında bile sevgimi saklamadan itiraf ettim; onun yaptığı gibi acımasızlıkla asla susmadım; şöyle ya da böyle davrandımsa, nedenleri vardı bunun; nedenlerin doğruluğu benimsenmese bile üzerinde konuşulup tartışılabilirdi. Oysa F.'nin elinde tümüyle yetersiz bir sevgiden başka neden yoktu. Ama yine de doğru, bekleyebilirdim. Ancak, çifte bir umutsuzlukla nasıl beklenebilir: Bir yanda F.'nin giderek benden uzaklaştığını görmek, öbür yanda kendimi kurtarabilme gücümün giderek azaldığına tanık olmak. Böyle bir şey, içimdeki aşırı büyüklükteki kötü güçlere hepsinden uygun düşeceğini umursamayarak ya da uygun düşeceği için başvurabileceğim en atak davranış sayılırdı. «İlerde ne olacağı hiç bilinmez» sözü, yaşanılan andaki durumun katlanılmazlığı karşısında asla geçerli bir kanıt sayılmaz.

Peki, ne yapacaksın?

Bu soruların tümünü şöylece yanıtlayabilirim: Kaybedecek bir şeyim yok; her geçen gün, ne kadar ufak sayılsa da her başarı, bir armağan değeri taşıyacak benim için; yapacağım her şey iyi olacak. Ama soruyu daha ayrıntılı biçimde yanıtlayıp şöyle de diyebilirim: Avusturyalı bir hukukçu olarak –hani gerçekte asla böyle biri sayılmam– kendim için işe yarar bir gelecek vaat edemem; bu konuda erişebileceğim en üstün düzeye zaten şimdiki yerimde erişmiş durumdayım ve bir işime yaradığı yok bunun. Hiç akıl alacak şey değil ya, diyelim hukuk öğrenimimden yararlanmak istedim, bunu

gerçekleştirebileceğim yalnızca iki kent var: Biri benim bırakıp gitmeyi düşündüğüm Prag, öbürsü nefret ettiğim Viyana; ister istemez mutsuzluğa gömüleceğim Viyana'da, çünkü bunun kaçınılmazlığına bütün yüreğimle inanarak oraya gideceğim. Dolayısıyla, Avusturya dışına çıkmam gerekiyor; dil yeteneğinden yoksun olduğum ve gerek bedensel, gerek ticari işleri yüzüme gözüme bulaştıracağım için hiç değilse ilkin Almanya'ya ve Almanya'da da Berlin'e gideceğim, çünkü ayakta kalmamı sağlayacak en çok fırsat Berlin'de var.
Berlin'de gazetecilik alanında da yazarlık yeteneklerimden en iyi, en dolaysız biçimde yararlanabilir ve yarı buçuk da olsa ihtiyaçlarımı karşılayacak birkaç kuruş kazanabilirim. Bunun dışında sanatsal çalışmalar için gereken gücü Berlin'de ele geçirebilir miyim, bu konuda şimdiden en ufak bir şey söyleyemem. Ancak, kesinlikle bildiğimi sandığım bir şey var ki, o da Berlin'deki bağımsız ve özgür durumumdan yararlanarak (istediği kadar sefil bir durum olsun bu) şu anda gücümün elverdiği biricik mutluluk duygusuna kavuşmaya çalışacağım.
Ama biraz şımarıklık seninkisi.
Hayır, bütün gereksindiğim şey bir tek odayla vejetaryen yemeğidir, o kadar.
F. için Berlin'e gitmek istemiyor musun?
Hayır; yalnızca daha önce açıkladığım nedenlerden Berlin'i seçtim; kuşkusuz F.'den dolayı seviyorum Berlin'i, düşüncelerimin F.'nin çevresinde dönüp dolaşmasından seviyorum, buna karşı bir şey yapamam. Hatta Berlin'de F. ile de görüşeceğim; bu görüşme, F.'yi içimden çıkarıp atmamı sağlarsa daha iyi benim için, böylelikle Berlin'in bir başka açıdan da bana yararı dokunmuş olur.
Sağlığın yerinde mi?
Hayır; kalp, uyku ve sindirim durumum.

—

Kirayla tutulmuş küçük bir oda. Şafak sökmektedir. Ortalık dağınıktır.

ÖĞRENCİ: *Yatakta yatmakta, yüzü duvara dönük uyumaktadır. Kapı vurulur. Öğrenci yerinden kımıldamaz. Kapı ye-*

niden, bu kez daha hızlı vurulur. Öğrenci korkuyla sıçrayıp oturur yatakta, kapıya bakar:

Giriniz!

HİZMETÇİ: *(Çelimsiz bir kızdır)* Günaydın!

ÖĞRENCİ: Ne istiyorsunuz? Gecenin bu vaktinde?

HİZMETÇİ: Affedersiniz. Bir bay sizinle konuşmak istiyor.

ÖĞRENCİ: Benimle mi? (duraksar) Saçma! Nerede kendisi?

HİZMETÇİ: Mutfakta bekliyor.

ÖĞRENCİ: Nasıl biri?

HİZMETÇİ: *(Gülümser)* Şey, gencecik bir oğlan, pek de yakışıklı sayılmaz, sanırım Yahudi.

ÖĞRENCİ: Ve geceleyin benimle konuşmak istiyor, öyle mi? Hem konuklarımla ilgili yargınızı kendinize saklayın, anlaşıldı mı?

Çağırın gelsin. Ama çabuk!

Öğrenci, yanıbaşındaki sandalyenin üzerinden küçük piposunu alarak tütün doldurur ve içmeye başlar.

KLEIPE: *(Kapıda durur; gözlerini tavana dikmiş, piposunun dumanlarını serinkanlı savurup duran öğrenciye bakar. Dik vücutlu, ufak tefek biridir; geniş ve uzun, biraz çarpık sivri bir burnu vardır; yüzü esmer, gözleri çukurda, kolları uzundur.*

ÖĞRENCİ: Daha ne kadar bekleyeceğiz? Yaklaşın da söyleyin derdinizi! Kimsiniz? Ne istiyorsunuz? Çabuk! Durmayın çabuk!

KLEIPE: *(Pek yavaş adımlarla yatağa sokulur; bu arada ellerini, kollarını oynatarak bir şeyler açıklamaya çalışır. Konuşurken boynunu gerip uzatmadan, kaşlarını indirip kaldırmadan yapamaz.)* Diyeceğim, ben de Wulfenshausen'denim.

ÖĞRENCİ: Ya. Bakın ne güzel, çok güzel. Peki, neden orada kalmadınız?

KLEIPE: Düşünün bir! İkimizin de baba yurdu; güzel bir yer, ama gerçekte sefalet yuvası.

—

Bir pazar ikindisiydi, birbirlerine sarılmış yatıyorlardı yatakta. Mevsim kıştı, oda ısıtılmamıştı, kalın bir yorgan altındaydılar.

—

15 Mart 1914

Öğrenciler Dostoyevski'nin cenaze töreninde tabutun zincirlerini taşımak istiyorlardı. Dostoyevski işçi mahallesinde, bir kira evinin dördüncü katında ölmüştü.

—

Bir kış sabahı saat beşe doğru yarı giyinik durumda hizmetçi gelerek öğrenciye bir ziyaretçinin kendisini beklediğini haber verdi. Öğrenci, henüz uykulu, «Ne? Nasıl?» diye sorarken, elinde hizmetçiden aldığı bir mumla genç bir adam girdi içeri;

—

Beklemek yalnızca, bitip tükenmeyen bir çaresizlik.

—

17 Mart 1914

Odada anne ve babamla oturup iki saat boyunca dergilerin sayfalarını karıştırdım, arada bir önüme bakıp durdum, genellikle saat ona gelsin de gidip yatayım diye beklemekten başka bir şey yapmadım.

—

27 Mart 1914

Genel olarak diğer zamanlardan pek farklı değil.

—

Bir an önce gemiye binmek isteyen Haas seğirterek iskeleden geçti, merdivenleri tırmanıp güvertelerden birine çıktı, bir köşeye oturdu, yüzünü ellerine gömdü ve bundan böyle kimseyle ilgilenmedi. Geminin kampanası çalmaya başlamıştı, Haas'ın önünden koşar adım geçiyorlardı; uzakta, sanki geminin öbür başında biri avazı çıktığı kadar bağırarak şarkı söylüyordu.

—

İskele tam çekilmek üzereydi ki, küçük ve siyah bir araba yaklaştı; uzaktan seslendi arabacı, şaha kalkan atı var gücüyle durdurmaya çalıştı; arabadan atlayan genç bir adam, arabadan sarkan ak sakallı bir ihtiyarı öptükten sonra elinde küçük bir valizle gemiye seğirtti ve çok geçmeden gemi karadan ayrıldı.

—

Gecenin yaklaşık üçüydü, ama yazdı ve şafak sökmek üzereydi. Birden Bay von Grusenhof'un ahırındaki Famos, Grasaffe, Tournemento, Rosina ve Brabant isimlerindeki beş at yekinip kalktı. Bunaltıcı bir geceydi, ahırın kapısı tümüyle kapatılmayarak aralık bırakılmıştı; seyislerin ikisi de samanların üzerinde sırt üstü yatmış uyuyor, açık ağızlarına sinekler konup kalkıyordu, yani bir engel yoktu ortada. Grasaffe ayakları üzerinde öyle bir dikilişle dikildi ki, iki seyis tam altında kaldı; gözü yüzlerindeydi seyislerin, uyandıklarını ele verecek en ufak bir belirtide ayaklarıyla çullanacaktı üzerlerine. Bu arada öbür dört at kuş gibi iki sıçrayışta art arda ahırdan çıktı; Grasaffe de onları izledi.

—

30 Mart 1914

Cam kapıdan bakan Anna, kiracısının odasının karanlık olduğunu gördü, içeri girip elektriği yaktı, gece için yatağı yapmaya koyuldu.

Ne var ki, kanepenin üzerine yarı uzanmış öğrenci gülümseyerek kadına baktı. Kadın özür dileyip odadan çıkacak oldu, ama öğrenci gitmemesini ve odada kendisi yokmuş gibi davranmasını rica etti. Kadın da kaldı ve arada bir öğrenciye göz ucuyla bakarak işini görmeye devam etti.

5 Nisan 1914

Berlin'e gitme, bağımsızlığımı kazanma, yarını düşünmeden yaşama, gerekirse aç kalma, ama buradaki gibi kendimde alıkoyup biriktirecek, daha doğrusu hiçliğe yöneltecek yerde tüm gücümü içimden dışarı aktarma olanağına kavuşabilseydim! F. böyle bir şeyi istese, bana yardım elini uzatsaydı!

8 Nisan 1914

Dün tek bir sözcük bile yazacak gücüm yoktu. Bugün daha iyi değil durum. Kim beni esenliğe çıkaracak? İçimde bir kaynaşma, derinlerde, pek görülecek gibi değil. Yaşayan bir korkuluktan kalır yerim yok sanki; ayakta duran, ama yıkıldı yıkılacak bir korkuluk.
Bugün Werfel'le kafeteryadaydım. Masada oturan Werfel'in uzaktan görünümü. Sinmiş, tahta sandalyede bile yarı yatar durumda, profilden bakınca güzel denecek yüzünü vücuduna bastırmış, tombulluktan (gerçek şişmanlıktan değil) adeta hızlı hızlı soluyarak, çevresinden düpedüz bağımsızlık içinde, arsız ve kusursuz. Sarkmış tek camlı gözlüğün oluşturduğu çelişki, yüzdeki narin kenar çizgilerinin izlenmesini kolaylaştırıyor.

6 Mayıs 1914

Annemle babam, F. ile benim için güzel bir ev bulmuşa benziyor. Nefis bir öğle sonrasını boşuna sağda solda sürterek geçirdim. Gösterdikleri özen sayesinde mutlu geçecek bir yaşamın ardından beni mezara da koyarlar mı acaba?

—

Bay von Grisenau adında bir soylunun Josef adında bir arabacısı vardı; başka hiçbir efendinin varlığına katlanamayacağı bir arabacıydı. Şişman ve tıknefesti, merdivenleri çıkamıyor, kapıcınınkine komşu bir yer odasında yatıp kalkıyordu. Tek görevi sürücülüktü, ama bu işi de ancak özel durumlarda, örneğin bir konuk onuruna yapması isteniyordu kendisinden; diğer zamanlar günler ve haftalarca pencereye yakın bir divana uzanıyor, bir yağ tabakası içine gömülmüş küçük gözlerini dikkati çekecek kadar çabuk çabuk kırpıştırıp dışardaki ağaçlara bakıyordu, ağaçlar

—

Yatakta yatan arabacı Josef, ancak üzerlerinde ringa balığıyla yağlı ekmek dilimlerinden birini sehpadan almak için doğruluyor, sonra yine arkasına yaslanarak lokmaları ağzında çiğneyip gözlerini sağda solda gezdiriyordu. İri ve yuvarlak burun deliklerinden güçlükle soluyor, bazen yeterince hava alabilmek için çiğnemesine ara verip ağzını açmak zorunda kalıyor, kocaman göbeği ince lacivert giysisinin kırışıklıkları altında sürekli oynayıp duruyordu.
Pencere açıktı. Dışarıda bir akasya ağacı ve boş bir alan seçiliyordu. Zemin katta alçak bir pencereydi; Josef yattığı yerden dışarıdaki her şeyi izleyebiliyor, dışarıdan da herkes kendisini görebiliyordu. Bu hoşa gidecek bir şey değildi; ama en azından altı aydır, iyice şişmanladığından merdivenleri eskisi gibi inip çıkamadığı için böyle alçak bir odada yatıp kalkıyordu çaresiz. Kapıcının yanı başındaki bu oda kendisine verildiği zaman gözlerinden yaşlar akarak efendisi Bay Grisenau'ın ellerine sarılıp öpücüklere boğmuştu. Ama şimdi odanın olumsuz yönleri dikkatini çekmekteydi: Sürekli dışarıdan gözlenmek, hiç hazetmediği kapıcıya komşu bulunmak, giriş kapısından ve meydandan gelen gürültü patırtıyı dinlemek, öbür uşakların hayli uzağında yaşamak, dolayısıyla bir yabancılaşma duygusuna kapılmak, kendini ihmal edilmiş görmek, bütün bu sakıncaları şimdi avcunun içi gibi biliyor ve kafasında efendisinin huzuruna varıp eski odasına taşınmak için izin istemeyi kuruyordu. Özellikle efen-

disinin nişanlanmasından sonra işe alınmış bu kadar genç uşak vardı, ne diye eli böğründe duruyordu hepsi. Kendisi gibi bunca hizmeti geçmiş eşsiz bir adamı sırtlayarak pekâlâ merdivenlerden çıkarıp indirebilirlerdi.

—

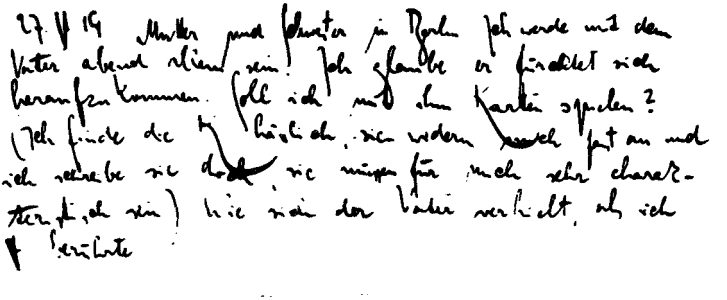
Bir nişan kutlanıyordu. Ziyafet sona erip konuklar sofradan kalkmış, tüm pencereler açılmıştı; güzelim sıcak bir haziran akşamıydı. Arkadaşları ve yakın tanıdıkları nişanlı kızı ortalarına almış, öbür konuklar ise küçük gruplar yapmıştı; sağda solda bol bol kahkaha atılıyordu. Balkon kapısına yaslanan nişanlı erkek, tek başına oracıkta dikiliyor ve dışarı bakıyordu.
Biraz sonra kayınvaldesi gördü kendisini, yanına yaklaşarak şöyle dedi: «Ne diye yalnızsın bakayım? Niçin Olga'nın yanına gitmiyorsun? Kavga mı ettiniz yoksa?» «Hayır! Kavga falan etmedik.» «Öyleyse ne duruyorsun burada», dedi kayınvaldesi, «nişanlının yanına gitsene! Bu davranışın doğrusu dikkatleri üzerine çekmeye başladı.»

—

Salt şematizmin korkunçluğu.

—

Siyahlar giymiş, etekliği yukarıdan aşağı dümdüz inen sıska ve dul pansiyoncu kadın, boş dairesinin ortasındaki odada dikiliyordu. Çıt çıkmıyordu henüz, çıngırağa el süren yoktu. Sokak da sessizdi; kadın bile bile böyle sessiz bir sokağı seçmişti, çünkü evinde iyi pansiyoner erkekler istiyordu, sessizlik arayan erkeklerden de iyisi bulunamazdı.

27 Mayıs 1914

Annem ve kızkardeşim Berlin'de. Akşam babamla yalnız kalacağım. Sanırım yukarı gelmeye korkuyor. Kendisiyle iskambil oynasam mı? (K'ları[229] iğrenç buluyorum, bana tiksinti veriyor, öyleyken yazıyorum bunları, benim için karakteristik olmalılar.) F.'ye elimi dokundurduğumda babam nasıl tepki gösterdi.

—

Beyaz at, ilk kez bir sonbahar ikindisinde A. kentinin büyük, ama pek kalabalık sayılmayan bir caddesinde göründü. Bir binanın avlusundan çıkmıştı; avluda bir taşımacılık firmasının boydan boya uzanan depoları yer alıyor, dolayısıyla sık sık çift at koşulmuş arabalar, bazen de tek beygirler avludan sokağa çıkarılıyordu; bu yüzden beyaz atın avludan uzaklaşması pek göze çarpmamıştı. Ne var ki, taşımacılık firmasının atlarından değildi. Kapının önünde bir dengin iplerine var gücüyle asılarak çekip çekiştiren bir işçi, atı fark ederek başını kaldırdı, acaba arkadan arabacı geliyor mu diye avluya baktıysa da kimseyi göremedi. At ise yola çıkar çıkmaz işte öylesine şahlandı, ayaklarını yere vurdukça kıvılcımlar çakıyordu. Bir an düştü düşecekken kendini toparlayıp tırısa kalktı, ne hızlı, ne yavaş denecek bir tempoyla ortalığın alacakaranlığa gömüldüğü bir saatte bomboş yolu tutup gitti. İşçi savsak biri gözüyle baktığı arabacıya veriştirdi, avludan içeri bazı isimler seslendi; birkaç kişi çıkıp geldi

derken, ama atın yabancı bir at olduğunu hemen anlayıp biraz şaşırmış, yan yana kapıda dikilmekten başka bir şey yapamadılar. Ancak biraz sonra aralarından birkaçı bir süre atın peşinden koştu, ama onu hiçbir yerde göremeyerek çok geçmeden dönüp geldi.
Bu arada kimse tarafından durdurulmayan at, kentin en dış mahallerindeki sokaklara ulaşmış, sokaktaki yaşama genel olarak sahipsiz hayvanlarla kıyaslanamayacak kadar güzel uyum sağlamıştı.
Ağır adımları kimseyi ürkütmemiş, araç trafiğine ayrılan şeritten asla ayrılmayarak yolun hangi tarafından gitmesi gerekiyorsa hep o tarafından gitmişti; baktı ki bir yan sokaktan bir araba çıkıyor, hemen durmuştu; en dikkatli bir arabacı yularından tutup götürse, bundan daha kusursuz davranamazdı. Ama yine de dikkati çeken bir manzara oluşturduğu kuşkusuzdu; yer yer yayalardan biri durup gülümseyerek arkasından bakıyordu. Yoldan geçen bir bira arabasının arabacısı şakadan bir kırbaç sallamış, ama ürküp şaha kalkan at yine de adımlarını hızlandırmamıştı.
Derken olayı izleyen bir polis memuru, son anda yönünü değiştirmek isteyen atı dizginlerinden kavramış (pek güçlü kuvvetli bir şeye benzemesine karşın tıpkı yük hayvanlarındaki gibi bir koşum taşıyordu) ve tatlı bir dille şöyle demişti; «Dur bakayım, dur! Nereye gidiyorsun böyle?» Memur bey yolun ortasında bir süre hayvanı tutup bırakmamış, atın arkasından çok geçmeden sahibinin çıkıp geleceğini düşünmüştü.

—

Bir anlam taşıyor, ama silik ve bulanık; incecikten akan kan çok uzağında kalbin. Kafamda daha başka hoş sahneler; öyleyken vazgeçiyorum. Beyaz atı ilk kez dün gece uykuya dalmadan gördüm; öyle bir izlenime kapıldım ki, sanki duvara dönük başımın içinden çıkmış, üzerinden geçip yataktan aşağı atlamış, derken kayıplara karışmıştı. Son durum, yukarıdaki başlangıçla ne yazık ki çürütülmüyor.

—

Pek yanılmıyorsam, gerçekten yaklaşıyorum. Adeta ormanın içindeki bir açıklıkta sürdürülüyor ruhsal savaş. Ormana dalıyor, bir şey

bulamayarak güçsüzlüğümden hemen yine seğirtip çıkıyorum dışarı; çokluk ormandan çıkarken savaşta kullanılan silahların şakırtısını işitiyor ya da işittiğimi sanıyorum. Belki ormanın karanlığında savaşanların gözleri beni arıyor; oysa benim kendilerine ilişkin bilgim öylesine az ve yanıltıcı ki!

—

Bardaktan boşanırcasına yağan yağmur. Yağmurun karşısına çık, demirden okları bırak delsin vücudunu, seni sürükleyip götürmek isteyen suda kay, ama sürüklenme; başın yukarıda, ansızın parlayacak ve parlaması bundan böyle sona ermeyecek güneşi bekle.

—

Pansiyoncu kadın, eteklerini kaldırıp bir odadan ötekisine seğirtti. Uzun boylu soğuk bir kadın. Öne çıkmış çenesinin ürkütüp odalardan kaçırdığı pansiyoner baylar merdivenleri apar topar inmeye başladı; pencereye yaklaşan pansiyoncu kadın arkalarından bakarken bir yandan koşuyor, bir yandan elleriyle yüzlerini kapıyorlardı. Günün birinde ufak tefek biri geldi; sağlam yapılı, tıknaz bir genç. Ellerini ceketinin ceplerinde tutuyordu; belki alışkanlıktandı, belki elleri titriyordu da bunu belli etmek istemiyordu.
Pansiyoncu kadın, alt çenesini ileri uzatarak: «Demek burada kalmak istiyorsunuz?» diye sordu.
«Evet», dedi genç adam; başı aşağıdan yukarı oynadı ansızın.
«Burada rahat edeceksiniz», dedi kadın ve adamı götürüp bir sandalyeye oturttu. Ansızın gözü adamın pantolonundaki bir lekeye kaydı; yanına diz çöküp lekeyi tırnaklarıyla ovmaya başladı.
«Bakıyorum, pasaklının birisiniz.»
Adam: «Çekin elinizi», dedi birden ve kadını itip uzaklaştırdı. Sonra: «Ne korkunç elleriniz var böyle», diye ekledi ve kadının elini tutup ters çevirdi. «Üstü kapkara, altı beyazımsı, ama yine de yeterince kara ve» –elini, kadının bol yeninden içeri uzattı– «hatta kolunuz biraz kıllı».
«Gıdıklıyorsunuz beni», dedi kadın.

«Hoşuma gidiyorsunuz. Çirkin olduğunuzu nasıl söylerler anlamıyorum. Öyle demişlerdi çünkü. Ama şimdi görüyorum ki, hiç doğru değil.»
Adam ayağa kalkıp odanın içinde bir aşağı bir yukarı gezinmeye başladı. Kadın hâlâ diz çökmüş oturuyor, eline bakıyordu.
Nedense kadının bu davranışı adamı deliye döndürdü, sıçradığı gibi yanına gelerek yeniden eline sarıldı. Eliyle dar ve uzun sıska yanaklarına vurarak: «Kadın dediğin böyle olur», diye mırıldandı. «Burada kalmaktan açıkça zevk duyacağım. Ama kuşkusuz pahalı olmaması gerekiyor. Sonra eve başka kiracı almak yok. Ayrıca, bana sadakatten ayrılmayacaksınız. Ne de olsa sizden çok gencim, sanırım bana sadık kalmanızı isteyebilirim. Bir de iyi yemek pişirmeniz şart. İyi yemeklere alışkınım çünkü, bu alışkanlıktan da asla vazgeçemem.»

—

Siz dansetmenize devam edin, domuzlar; böyle bir şeyle benim ne alıp vereceğim var.

—

Ama son yılda yazdıklarımın hepsinden daha gerçek. Belki de yapılacak şey, eklem yerinde bir esneklik sağlamaktır. Sanırım bir kez daha yazabilecek duruma geleceğim.

—

Bir haftadır her akşam oda komşum gelip benimle boğuşuyor. Onu tanımıyordum önceden, şimdiye kadar da kendisiyle bir şey konuşmuş değilim. Birbirimizle «konuşma» diye niteleaemeyecek kimi sözlerin aracılığıyla anlaşıyoruz. «Yallah!» sözüyle güreş başlıyor. Bazen ikimizden biri öbürsünün elinde inildeyerek «Alçak!» sözcüğünü çıkarıyor ağzından; «şimdi» sözcüğünü ise beklenmedik bir hamle izliyor; «yeter» sözcüğü son anlamını taşıyor; ama bu sözcüğün ardından boğuşma her defasında biraz daha sürdürülüyor.

Hatta çokluk kapıya varmışken dönüp geliyor oda komşum ve beni tutup bir hamlede yere seriyor. Sonra odasına gidip duvarın ardından iyi geceler diliyor bana. Bu tanışıklıktan kesinlikle kendimi sıyırıp almak istiyorsam, odayı boşaltmaktan başka çare yok; çünkü kapının kapatılması işe yaramıyor. Birinde bu yola başvurmuştum, bir şeyler okuyacaktım, gelgelelim oda komşum baltayı indirdiği gibi kapıyı ikiye ayırdı; kafasına bir şey koymasın, yapmadan duramıyor; bu yüzden, ben kendim bile az kalsın darbesine hedef olacaktım.

Duruma uyum sağlamasını beceriyor, komşum hep belli saatte geldiğinden, o saatte gerekirse hemen yarıda bırakabileceğim bir işle uğraşıyorum. Örneğin, bir dolaptaki eşyalara çekidüzen veriyor, bir yazıyı kopya ediyor ya da beni pek ilgilendirmeyen bir kitap alıp okumaya koyuluyorum. İşi böyle düzenlemek zorundayım, çünkü komşum kapıda görünür görünmez her şeyi olduğu gibi bırakmam, dolabın kapağını hemen vurup kapamam, mürekkep kalemini elimden atmam, kitabı elimden bir yana fırlatmam gerekiyor, çünkü komşumun bütün derdi benimle boğuşmak, başka bir isteği yok. Baktım ki kendimi biraz güçlü hissetmekteyim, ilkin karşısına çıkmaktan kaçarak onu biraz kışkırtmaya çalışıyorum. Masanın altına giriyor, sürünerek öbür taraftan çıkıyorum; ayaklarının önüne sandalyeleri kaldırıp atıyor, uzaktan göz kırpıyor, yabancı biriyle böyle tek yanlı şakalar yapmak kuşkusuz zevksiz kaçmasına karşın, ben yine böyle davranmaktan kendimi alamıyorum. Ama çokluk vücutlarımız hemen bir araya gelerek boğuşma başlıyor. Belli ki bir öğrenci; bütün gün ders çalışıyor, akşamleyin yatmadan kaş göz arasında şöyle biraz hareket etsin istiyor. Eh, ben de iyi bir rakibim kendisi için; şans faktörünü bir yana bırakırsak, belki ikimizden daha güçlüsü ve daha beceriklisi ben sayılırım? Ama o da ikimizden daha dayanıklısı, daha sabırlısı.

—

28 Mayıs 1914

İki gün sonra Berlin'e gidiyorum[230]. *Uykusuzluğa, başağrılarına* ve üzüntülere karşın, belki her zamankinden daha iyi durumdayım.

Bir defasında yanında genç bir kız getirdi. Ben kıza hoş geldin diyor, kendisine pek dikkat etmiyordum ki, üzerime atıldığı gibi ayağımı yerden kesti. «İtiraz ediyorum», diye bağırdım elimi kaldırarak. Kulağıma, «Kes sesini!» diye fısıldadı. Her ne pahasına olursa olsun, hatta en yüz kızartıcı hamlelerle sırtımı yere getirip, kıza karşı caka satmak istediğini anlamıştım.

Bu yüzden, başımı kızdan yana çevirerek haykırdım: «Kulağıma 'kes sesini!' diye fısıldadı.»

Oda komşum oflayıp poflayarak yavaşçacık, «Alçak herif seni!» dedi. Bana karşı bütün gücünü seferber etmişti. Hiç değilse beni kanepeye kadar sürüklemeyi başardı, sonra kanepeye yatırıp sırtıma çıkarak diz çöktü, soluklanıp yeniden konuşacak duruma gelince bağırdı: «İşte tuş oldu!» – «Bir daha denesin!» diyecektim ki, ağzımdan ilk sözcüğün çıkmasıyla yüzümü kanepenin döşemesine var gücüyle bastırması bir oldu, çaresiz sustum.

«Şey», dedi kız. Masamda oturuyordu, başlayıp bitirmeden bıraktığım bir mektuba göz gezdirmişti. «Gitsek artık? Baksana, bir mektubu henüz yazmaya başlamış.»

«Gitsek de mektubu yazmaya devam edecek değil. Yaklaş! Yaklaş da şu bacağına dokundur elini, hasta bir hayvan gibi titriyor.»

«Bırak onu da gel diyorum sana!» Adam, büsbütün gönülsüz, üzerimden aşağı indi. Kendisini şimdi güzel bir dayaktan geçirebilirdim; çünkü o bütün süre beni yerde tutabilmek için kaslarını zorlarken ben dinlenmiştim. Kendisi titremiş, oysa benim titrediğimi sanmıştı. Hatta titremesi sürüyordu hâlâ. Ama ben, odadaki kızı düşünerek kendisini rahat bıraktım.

«Sanırım bu boğuşmaya ilişkin ilgili yargınızı vermiş olacaksınız», dedim kıza; bir reveransta bulunarak adamın önünden geçtim, gidip masama oturdum, mektubu yazmaya devam edecektim. Henüz işe koyulmadan: «Kim titriyormuş bakalım?» diye sordum; titreyenin ben olmadığımı kanıtlamak için mürekkep kalemini boşluk-

ta kımıldatmadan tuttum. Onlar kapıya vardıklarında mektubu yazmaya başlamıştım ben; kısaca güle güle diye seslendim, hak ettikleri uğurlamayı hiç değilse kendim için açığa vurmak isteyerek arkalarından ufak bir tekme salladım.

—

29 Mayıs

Yarın Berlin'e gidiyorum. İçimdeki bu dayanıklılık sinirsel nedenden mi kaynaklanıyor, yoksa gerçek ve güvenilir bir metanet mi? Nasıl olur? Bir kez yazma hünerini ele geçirdikten sonra hiçbir yanlışa düşülemeyeceği, hiçbir şeyin elden çıkarılamayacağı, ama buna karşılık çok üstün bir başarıyla da seyrek karşılaşılacağı doğru mu? F. ile evlilik şafağının sökmesi midir bu? Acayipliğine karşın anımsadığım kadarıyla, kuşkusuz tümüyle yabancım sayılacak bir durum da değil.

—

Uzun süre Pick'le[231] kapının önünde dikildim. En kısa zamanda ondan nasıl yakayı sıyıracağımı düşündüm hep, çünkü çilekli akşam yemeğim yukarıda hazırlanmış beni bekliyordu. Şimdi hakkında tüm yazacaklarım rezilce şeyler olacak, çünkü kendisine göstermeyeceğim bunları ya da görmemesinden memnunluk duyacağım. Ama kendisiyle arkadaşlık ettiğim süre davranışlarının suçu biraz da bende sayılır; dolayısıyla, böyle bir sözdeki yapmacıklık bir yana bırakılsa bile, kendisiyle ilgili açıklamalarım benim için geçerlilik taşıyacak.

Planlar kuruyor, hayalî kaleydoskopun hayalî deliklerinden gözlerimi ayırmak istemeyerek önüm sıra gözlerimi dikmiş bakıyorum. İyi ve bencil amaçları birbirine karıştırıyorum sürekli, iyiler renklerini atarak salt bencil amaçlara dönüşüyor. Gökyüzüyle yeryüzünü palanlarıma katılmaya çağırıyorum, ama her an sokaktan çekilip alınabilecek ve şimdilik planlarıma çok yararı dokunabilecek olan küçük insanları da unutmuyorum. Nihayet başlangıç henüz, hep baş-

langıç. Hâlâ eskisi gibi acınacak durumdayım; ama devcileyin planlarımı taşıyan araba ardımdan yaklaşıyor, ilk küçük platform yerleştiriliyor ayaklarımın altına, mutlu ülkelerin karnaval arabalarındakine benzeyen kızlar beni geri geri itip sürerek basamaklardan yukarı çıkarıyor. Boşlukta süzülüyorum, kızlar da süzülüyor çünkü, elimi kaldırıp susmalarını işaret ediyorum. İki yanımda gül bahçeleri; tütsüler alev alev yanıyor, defne dallarından çelenkler sarkıtılıyor yukarıdan; ayaklarımın önüne, başımın üstüne çiçekler serpiliyor; taştan heykeller gibi duran iki borazancı fanfarları öttürüyor; ayak takımından insanlar, başlarında önderleri, seğirtip geliyor yığın yığın; dümdüz kenar çizgileriyle boş, pırıl pırıl ve özgür alanlar kararıp iğne atsan yere düşmez bir devingenlik kazanıyor. İnsan çabalarındaki sınırı seziyorum, dikildiğim yüksek yerde içimden gelen ve ansızın üzerime çullanan bir becereklilik duygusuyla, yıllar öncesi hayran hayran seyrettiğim bir yılan adamın numarasına başvurup vücudumu ağır ağır arkaya eğiyorum –o anda gökyüzü aralanmaya çalışarak beni gözüne kestiren bir görüntüye yer açmak istiyor, ama görüntü duraksıyor–; başımı ve belden yukarımı bacaklarımın arasından geçirip yavaş yavaş yeniden doğruluyor ve dimdik bir insan konumumu alıyorum. İnsanlar için belirlenen son sınır bu mu? Öyleye de benziyor; çünkü çok aşağıda devcileyin serilmiş yatan ülkenin tüm kapılarından boynuzlu küçük şeytanların yukarılara çıkıp geldiğini, dört bir yanı doldurduğunu görüyorum. Ayaklarının altında her şey çat diye ortadan kırılıyor, kuyrukları her şeyi silip süpürüyor; ansızın elli kadar kuyruğun yüzümde gezindiğini duyumsuyorum; zemin yumuşayıp bir ayağım yere gömülüyor, onu ötekisi izliyor derken. Ben, dikey durumda çukura gömülürken kızların haykırışlarını işitiyor, çapı tam gövdemin çapında, ama derinliği sonsuz bir boşluğa düşüyorum. Bu sonsuzluk insanda pek bir işe kalkışacak heves bırakmıyor; ne yapsam işi aşırı önemsemek sayılır; anlamsız düşünüyorum ve en iyisi de bu.

—

Cezaevindeki yaşamla ilgili olarak Dostoyevski'nin kardeşine yazdığı mektup.

6 Haziran 1914

Berlin'den döndüm.[232] Suç işlemiş biri gibi elim ayağım bağlı durumdaydı. Beni gerçekten zincire vurup bir köşeye koysalar da başıma jandarmalar dikseler ve seyirlik bir nesne gibi insanların önüne çıkarsalar, bundan kötü olamazdı. Benim işte nişanlanmamdı bu; beni hayata döndürmek için çırpınıyor, çünkü nasılsam öyle kabul edemiyorlardı. F.'nin kendisi de herkesten az üstesinden geliyordu bunun ve tamamen haklıydı, çünkü en çok acı çeken oydu. Başkaları için yalnız bir hayalden öte değer taşımayan şey, F. için gerçek bir tehlike oluşturmaktaydı.

—

Bir an bile kalmaya dayanamıyorduk evde. Bizi arayacaklarını biliyor, akşam da olsa soluğu kaçmakta alıyorduk. Kentimiz tepelerle kuşatılmıştı. Bu tepelere tırmanıp çıkıyorduk. Yukardan aşağı seğirtirken ağaçtan ağaca atlıyor, bütün ağaçların sallanmasına yol açıyorduk.

—

Akşam kapanma saatinden kısa süre önce mağazadaki halim. Ellerim pantolon ceplerinde, biraz kambur, kubbeli tavanın dip tarafında dikilip ardına kadar açık kapıdan dışarıdaki alana bakıyorum. Dört bir yanımdaki tezgâhların başındaki tezgâhtarların cansız devinimleri. İplerle bir paket şöylece sarılıyor, bilinçsiz bir davranışla kimi kutuların tozları alınıyor, kullanılmış ambalaj kâğıtları istif ediliyor.

—

Bir tanıdık gelip benimle konuşuyor. Düpedüz üzerine abanıyorum, işte öylesine ağırım. O, bir iddiada bulunuyor: Bazıları böyle diyor ama, ben bunun tam karşıtını ileri sürüyorum. Kendi görüşünün

nedenlerini sıralıyor ardından. Ben bocalıyorum. Ellerim pantolonumun ceplerinde; ceplerin içine düşmüşler sanki; beri yandan, o kadar gevşek duruyorlar ki, cepleri şöyle biraz tersyüz etsem, sanki hemen yine dışarıda alacaklar soluğu.

—

Mağazayı kapamıştım; işçiler, bu yabancı insanlar ellerinde şapkalarla çıkıp gittiler. Haziran ayında bir akşam vaktiydi; saat sekize gelmişti ama, ortalık aydınlıktı henüz. Bir gezinti yapmayı canım istemedi, gezip dolaşmayı zaten hiç istemez canım, ama eve gitmeyi de canım istemiyordu. Son çırak da köşeyi dönüp gözden kaybolunca, kapalı mağazanın önünde yere çöktüm.

Yanında genç eşiyle önümden geçen bir tanıdık benim yerde oturduğumu görerek, «Bak sen, şu oturan da kim!» dedi. Başıma gelip dikildiler; adam biraz tutup sallar gibi yaptı beni, oysa ben baştan beri sessiz sakin kendisine bakmıştım.

«Ne diye burada böyle oturuyorsunuz kuzum?» diye sordu kadın.

«Mağazayı bırakacağım», dedim. «Pek kötü çalışıyor denemez hani, yükümlülüklerimi zar zor da olsa eksiksiz yerine getirebiliyorum. Ama tasa ve üzüntüsü katlanılacak gibi değil; işçilere söz geçiremiyor, müşterilerin karşısına çıkıp konuşacak gücü bulamıyorum. Hatta yarından tezi yok bir daha mağazayı açmayacağım. Her şeyi iyice düşünüp taşındım.» O anda adamın karısını yatıştırmak isteyerek, elini ellerinin arasına aldığını gördüm.

«Öyle olsun», dedi adam. «Mağazayı bırakacaksınız. Bunu yapan tek kişi siz değilsiniz. Biz de –o anda bir göz attı karısına– maddî durumumuz gereksinimlerimizi karşılayacak düzeye geldi mi, ki inşallah kısa zamanda olur bu, sizin gibi vakit geçirmeden mağazamızı bırakmakta duraksamayacağız. İşlerin bizi de pek memnun ettiği yok; bu söylediklerime inanabilirsiniz. Ama yerde oturmanızın nedenini de anlayamadım doğrusu?»

«Nereye gideyim peki?» dedim. Bana deminki soruyu niçin yöneltiklerini kuşkusuz biliyordum; bir acıma duygusundan, şaşkınlıktan ve ne yapacağını bilememekten kaynaklanıyordu bu. Ama ben, üs-

telik kendilerine yardım edecek durumda değildim.

—

Geçenlerde gece yarısından sonra nerdeyse artık boşalmış bir kafeteryada bana yalnız rastlayan bir tanıdık, «Bizim topluluk içinde yer almak istemez misin?» diye sordu. Ben de, «Hayır, istemem», diye yanıtladım.

—

Vakit gece yarısını geçmişti. Odamda oturmuş, bir mektup yazıyordum; benim için çok önemli bir mektuptu, çünkü bu sayede yabancı bir ülkede iyi bir işe kavuşacağımı umuyordum. On yıllık ayrılıktan sonra, ikimizin de dostu sayılan birinin aracılığıyla, şimdi bir rastlantı sonucu kendisiyle yeniden bağlantı kuracağım bir tanışıma yazıyordum mektubu; çoktan geçmişe karışmış günleri kendisine anımsatmak istiyor, beri yandan nasıl beni her şeyin yurdumdan ayrılıp dışarlara gitmeye zorladığını, geniş bir çevremin bulunmayıp nüfuzlu dostlardan yoksun olduğumu ve en büyük umudumu kendisine bağladığımı açıklamaya çalışıyordum.

—

Belediyede memur olan Bruder, ancak akşam saat dokuza doğru daireden eve döndü. Hava iyice kararmıştı. Evin kapısına çıkan karısı kendisini bekliyordu, küçük kızını göğsüne bastırmıştı. «İşler nasıl?» diye sordu kocasına. «Berbat», dedi Bruder, «eve girelim de, anlatırım hepsini.» Evden içeri girince hemen kapıyı kilitledi ardından. «Hizmetçi nerede?» diye sordu. «Mutfakta», dedi kadın. «İyi o zaman, gelin!» Alçak tavanlı geniş salondaki ayaklı lamba yakıldı, hepsi yerlerini alınca Bruder konuşmaya başladı: «Diyeceğim, durum şöyle: Tam bir geriye çekiliş halinde bizimkiler. Valiliğe gelen güvenilir haberlerden öğrendiğime göre, Rumdorf dolayındaki çarpışma tamamen aleyhimize sonuçlanmış bulunuyor.

Kentteki panik havasını iyiden iyiye artırmamak için haber henüz gizli tutulmakta. Ama bana sorarsan akıllıca bir davranış değil; doğruyu açık açık söylemek daha yerinde olurdu. Ancak, görevim susmamı gerektiriyor. Ne var ki, sana gerçeği söylemekten de kimse beni alıkoyamaz. Zaten herkes seziyor gerçek durumu, nereye baksan bunu görebiliyorsun. Herkes kapısını bacasını kapıyor, saklayıp gizleyebileceği şeyleri saklayıp gizliyor.»

—

Belediyede memur olan Bruder gece ancak saat onda daireden eve döndü. Ama yine de evinde kiracı olarak kaldığı mobilyacı Rumford'un dairesini kendi odasından ayıran kapıyı çaldı. Belirsiz bir sözden başka bir şey işitememişti, öyleyken kapıyı açıp girdi içeri. Rumford, elinde bir gazete, masanın başında oturuyordu. Bu sıcak temmuz akşamı yağlı vücudu kendisine hayli rahatsızlık verdiğinden, ceketini ve yeleğini çıkarıp kanepenin üzerine atmıştı. Gömleği

—

Belediyede çalışan memurlardan bazısı, belediye sarayının bir penceresinin taş pervazı önünde dikiliyor, aşağıdaki alana bakıyordu. Ardçı birliğin son bölümü de alandan çekilmek için emir beklemekteydi. Gencecik, boylu boslu ve al yanaklı askerlerdi hepsi; yerlerinde duramayan atlarının dizginlerini sımsıkı kavramışlardı. Önlerinde atlı iki subay bir aşağı, bir yukarı ağır ağır gidip geliyordu. Bir haber beklendiği belliydi. Sık sık yollanan bir atlı, dolu dizgin Ring Alanı'ndan bayır yukarı çıkıp yan sokaklardan birine dalarak gözden kayboluyordu. Şimdiye kadar gidenlerin hiçbiri dönmemişti. Derken pencere önündeki gruba, genç olmasına karşın top sakallı memur Bruder de gelip katıldı. Oradakilerden daha üst kademede bir memurdu, yeteneği sayesinde dairede enikonu saygınlık kazanmıştı; pencere başında dikilenler nezaket gösterip Bruder'in önünde eğildiler, yer açıp onun pervaza kadar sokulmasını sağladı-

lar. Alana bakarak: «Demek sonu geldi», dedi Bruder. «Baksanıza, açık seçik görülüyor.»
«Demek size göre, Sayın Müşavir», dedi oradakilerden genç ve kendini beğenmiş biri; Bruder'in gelip aralarına karışmasını umursamayarak yerinden kımırdamamıştı ve şimdi Bruder'in öylesine yakınında bulunuyordu ki, birbirlerinin yüzlerini seçebilecek durumda değillerdi, «demek sizin inancınıza göre, savaş kaybedildi?»
«Hem de kesinlikle. Kuşku götürecek yanı kalmadı artık. Söz aramızda, başımızdaki kötü yöneticilerin işi. Geçmişte işlenmiş çeşitli günahların kefaretini ödememiz gerekiyor. Ama şimdi bunun üzerinde konuşacak zaman değil, herkes başının çaresine bakmak zorunda; kesin bir çözülmenin eşiğindeyiz. Daha bu akşam konuklar çıkıp gelebilir. Belki akşamı bile beklemez, yarım saat içinde damlarlar.»

—

12 Haziran 1914

Kubin. Sarımsı bir yüz, tepede düz olarak bir araya toplanmış üç, beş tel saç, gözlerde zaman zaman alevlenen bir ışıltı. Hastalığın kendisine de geçmesinden korkuyor, aşağıda öptü kadını, şimdiden yıkılmış bir hali var, bu belayı kendisine taşıyacak olduğu «sevgili karıcığından» söz açıyor. Kendisini yatıştırmaya yönelik en budalaca sözlere mutlulukla kucak açıyor ve pek akıllıca davranıp kısa bir süre sonra bundan kurtarıyor yakasını.
Wolfskehl; yarı kör; dekolman ameliyatı geçirmiş; düşmekten ya da bir yere çarpmaktan sakınması gerekiyor, yoksa lens gözünden fırlayabilir, o zaman da her şey mahvolur. Okurken kitabı gözlerinin hemen önünde tutuyor, göz ucuyla yakalamaya çalışıyor harfleri. Melchior Lechter ile Hindistan'a gitmişti, orada dizanteriye yakalandı; ne bulursa yer, diyelim sokakta toz toprağa bulanmış bir meyve gördü, alıp tıkınır.
Paschinger, bir ölünün üzerinden bekâret kemerini kesip aldı; Romanya'nın bir yerinde geçti olay; ilkin mezarcılara cesedi mezardan çıkarttırdı, sonra onları bir kenara itti, ölünün üzerindeki değersiz

küçük bir ziynet eşyasını hatıra diye alacağını söyleyip yatıştırdı kendilerini. Bir testereyle kestiği kemeri iskeletin üzerinden sıyırıp aldı. Bir köy kilisesinde değerli bir İncil, bir tasvir ya da bir kitap sayfası görüp ele geçirmek mi istedi, kitaptan sayfayı yırtar, duvardan tasviri, mihraptan İncil'i hemen çekip alır, içi rahatlasın diye de birkaç kuruş para bırakır karşılığında. – Şişman kadınlara bayılır. Kendileriyle yattığı kadınların fotoğraflarını çeker. Desteyle resim her konuğa gösterilir. Kanepenin bir köşesinde konuğu oturur, onun hayli uzağındaki köşeye de kendisi geçer; gözünü çevirip pek bakmadan sıranın hangi resme geldiğini yine de bilir ve ona göre açıklamalarda bulunur: Geçkin bir dul, iki Macar hizmetçisi vb. – Kubin üstüne: «Evet, Üstat Kubin, hızlı bir tempoyla ilerliyorsunuz; böyle giderse on ya da yirmi yıl içinde Bayros[233] gibi bir konumunuz olur.»

Bir ressam hanıma Dostoyevski'nin mektubu[234].

Toplumsal yaşam çembersi bir akış izliyor. Ancak belli bir dertten acı çekenler birbirini anlıyor. Dertlerinin doğası gereği bir çember yapıp destekliyorlar birbirini. Çemberlerinin iç kenarlarını izleyerek kayıp gidiyorlar; biri öbürsüne yol veriyor ya da kalabalıkta biri ötesini usulcacık ileriye doğru itiyor. Herkes yaptığı işin etkisini gerisin geri kendi üzerinde hissedeceğini umarak ya da, iş canla başla yapıldı mı söz konusu etkinin hemen o anda hazzına vararak birbirinin moralini güçlendiriyor. Herkes kendi derdinin izin verdiği yaşantıya sahip yalnız; öyleyken, dert ortakları arasında alabildiğine çeşitli yaşantıların değiş tokuşuna gidiliyor. «Sen böylesin», diyor biri ötekine, «yakınacağına Tanrı'ya şükret böyle olduğun için, çünkü böyle olmasaydın falan ya da filan mutsuzluk, falan ya da filan utanç verici durum çullanırdı başına.» Peki, nereden biliyor hepsini? Çünkü –sözleri ele veriyor böyle olduğunu– o da kendisiyle konuştuğu kişinin çemberinden; o da aynı avuntu gereksinimi içinde. Ama aynı çemberde her zaman aynı şeyler bilinir. Avutan, avutulandan bir nebze olsun ileri değildir. Bu yüzden, konuşmaları yalnızca hayal güçlerinin birleşimi, birinin isteklerinin ötekisine yansımasıdır. Bazen biri yere indirir gözlerini, öbürsü bir kuşun ardından bakar; böylesi ayrımlar içinde birbirleriyle düşüp kalkarlar. Bir

başka zaman inanç konusunda birleşir, her ikisi baş başa verip gözlerini gökyüzünün sonsuzluğuna çevirirler. Ama ancak hep beraber başlarını eğdikleri ve aynı tokmak üzerlerine inmeye başladığı zaman durumlarının bilincine varırlar.

14 Haziran 1914

Sakin yürüyüşüm, başımın dört bir yanında bir seyirme; tepemi hafifçe sıyıran bir dal hepsinden çok keyfimi kaçırıyor. Başka insanlardaki huzur, başka insanlardaki güven duygusu var içimde, ama nedense olması gereken yerde değil.

19 Haziran 1914

Son günlerin telaşı. Dr. W.'den[235] bana yansıyan sükûn. Benim için üstlendiği tasalar. Nasıl da bu tasalar, sabah dörtte deliksiz bir uykudan uyanır uyanmaz, Dr. W.'den gelip benim içime çöreklendi. Pistekova divadlo.[236] Löwenstein[237]. Şimdi Soyka'nın[238] kaba ve heyecanlı romanı. Korku. F.'nin gerekliliğine inanış.

24 Haziran 1914

Elli[239] anlatıyor:
«Canım! Senin esnek vücudunu özlüyorum.»

—

Nasıl da O.[240] ile kudurmuş gibi insanlararası ilişkilere veriştiriyoruz.

Anne ve babanın mezarı; ticaret akademisini bitiren oğulları Pollak da aynı mezarda yatıyor.

—

25 Haziran 1914

Sabah erkenden şimdi akşamın alacakaranlığına kadar odamda bir

aşağı, bir yukarı gezindim. Pencere açıktı, sıcak bir gündü. Dar sokağın gürültüsü sürekli içeri sızıyordu. Odada gezinirken, en küçük nesneleri göre göre ezberlemiştim artık. Duvarları bir bir bakışlarımla taramıştım. Halıdaki deseni ve eskimişliğin izlerini en son ayrıntılarına varıncaya kadar incelemiş, gözden geçirmiştim. İki parmak arasını ölçü alıp ortadaki masayı pek çok kez arşınlamıştım. Pansiyon sahibinin ölmüş kocasına ait resmin karşısına geçip dişlerimi göstermiştim ikide bir. Akşama doğru pencereye yaklaşıp alçak pervazın üzerine oturmuştum. Böylece, nasılsa ilk kez odanın içini ve tavanı rahat rahat seyredebileceğim bir yer ele geçirmiştim. Yanılmıyorsam benim o ana kadar pek çok kez silkip sarstığım oda nihayet kıpırdanmaya başladı. Çepçevre hafif alçı süslemelerle donatılmış beyaz tavanın kenarları oynadı ilkin. Yerlerinden kopan sıva parçacıkları sağa sola dökülmeye başladı. Elimi uzattım, avcuma da birkaç alçı parçası isabet etti; o meraklanmış durumumda arkama bile dönmeyerek başımın üzerinden sokağa fırlattım bunları. Tavanda sıvaların koptuğu yerler, henüz birbirinden ayrı tek başlarına duruyordu; ama istense aralarında bir birlik ve bütünlük sağlanabilirdi. Ne var ki, ben bu oyundan el çektim; çünkü beyaz renge ansızın mavimsi bir mor karışmıştı. Mor renk tavanın beyaz kalan, hatta düpedüz beyaz beyaz ışıldayan orta noktasından çevreye yayılıyordu ve bu orta noktaya da hemen yukarıda zavallı ampul yerleştirilmişti. İkide bir mor renk –yoksa bir ışık mıydı– giderek kararan kenarlara doğru hamleler yapıyordu. Sanki pek titiz bir aletin zoruna dayanamayarak yerlerinden kopup dökülen sıva parçalarına artık kim dikkat ederdi.

Derken iki yandan sarı, altın sarısı renkler mor içine doluşmaya başladı. Ama doğrusu rengini değiştirdiği yoktu tavanın, renkler onu yalnızca saydam bir duruma sokuyordu; tavanın üstünde birtakım nesneler süzülüyor, tavanı delip içeri sızmaya çalışıyordu. Ansızın, söz konusu nesneler kenar hatlarıyla seçilmeye başladı; bir kol uzandı derken, gümüş bir kılıç aşağı yukarı oynadı kolda. Bütün bunların hepsi benim içindi kuşkusuz, beni özgürlüğüme kavuşturacak bir olay sergilenmekteydi. Gereken hazırlığı yapmak üzere sıçrayıp masanın üzerine çıktım, asılı olduğu pirinç çubuğuyla ampulü

koparıp attım yere; sonra üzerinden indiğim masayı odanın ortasından çekip duvara yanaştırdım. Bu durumda isteyen rahatçacık uçup gelerek halının üzerine konabilir ve vereceği haberi bana iletebilirdi. Ben daha işimi bitirmeye kalmadı, gerçekten açıldı tavan. Hayli yükseklerden, bu yüksekliği daha önce iyi kestirememiştim, alacakaranlıkta bir melek –maviye kaçan mor tüller içinde– altın sırmalarla donanmış olarak, beyaz ve ipeksi pırıldayan kocaman kanatlarla yavaş yavaş aşağı indi; kolunu havaya kaldırmış, kılıcı yatay durumda ileriye uzatmıştı. 'Bir melekmiş demek!' diye düşündüm ben, 'Bütün gün bana gelmek için uçup durmuştu da, ben inanç yoksunluğundan bunu sezememiştim. İşte şimdi bana bir şeyler söyleyecekti. Gözlerimi yere indirdim. Başımı kaldırdığımda melek hâlâ oracıkta duruyordu, yeniden kapanan tavandan bir hayli sarkmıştı aşağıya; ne var ki, canlı bir melek değildi; gemilerin pruvalarını süsleyen, çokluk gemici meyhanelerinin tavanlarına asılan boyalı tahta tasvirlerden biriydi yalnızca. Kılıcın sapı, bir şamdan işi görüp mumdan sızan içyağını dışarı koyvermeyecek gibi yapılmıştı. Ampulü çekip koparmıştım yerinden, oysa karanlıkta kalmak istemiyordum; derken elime bir mum geçti. Bir sandalyenin üzerine çıktım, kılıcın kabzasına yerleştirip yaktım mumu, gecenin geç vakitlerine kadar başımın üstündeki meleğin sönük ışığı altında oturdum.

30 Haziran 1914

Hellerau. Pick ile Leipzig'e gidiş. Davranışım berbattı. Ne soru sorabiliyor, ne sorularını yanıtlayabiliyor, ne de kımıldayabiliyordum; güçlükle gözlerinin içine bakabiliyordum, o kadar. Deniz kuvvetlerine gönüllü asker toplayan adam; yanlarında kaldığımız, sucuk yiyen şişko Thomas çifti; bizi oraya götüren Prescher. Bayan Thomas, Hegner, Fantl ve eşi, Adler, eşi ve kızı Anneliese, Bayan Dr. K., Froylayn P., Bayan Fantl'ın kızkardeşi, Katz, Mendelssohn (erkek kardeşin oğlu; Alpinum, mayıs böceği kurtçukları ve çam ağacının iğne yapraklarından hazırlanan banyo); orman içindeki taverna «Natura»; Wolff, Haas; Adler'lerin bahçesinde *Narciss*'in okun-

ması, Dalcroze evinin gezilmesi, akşam orman içindeki taverna, – Bugra[241]– dehşet üstüne dehşet.
Başarısızlıklar: Natura'nın bulunamayışı, Struve caddesini arşınlayış; Hellerau'a gitmek için yanlış bir tramvaya binme, tavernada geceleyecek oda bulamayış; buraya telefon etmesini F.'ye söylediğimi unutuşum, dolayısıyla geriye dönüşüm, Fantl'ı artık göremeyişim; Genf'de Dalcroze; ertesi sabah ormandaki tavernaya geç geliş (F., telefonla boşuna aradı beni); Berlin'e değil, Leipzig'e gitmeye karar vermem; anlamsız yolculuk; yanılıp posta trenine biniş; Wolff Berlin'e gidiyor, Werfel'in Lasker–Schüler ile randevusu var; sergiyi anlamsız geziş; sonunda Café Arco'da düpedüz saçma bir davranışla Pick'e eski bir borcunu anımsatış.

—

1 Temmuz 1914
Aşırı yorgunluk.

—

5 Temmuz
Böylesi acılara katlanmak ve böylesi acılara neden olmak.

—

29 Temmuz 1914
Geziye ilişkin notlar bir başka deftere düşüldü.[242] Başarısız kalan çalışmalara başlandı. Ama uykusuzluğa, baş ağrılarına, genel güçsüzlüğe karşın peşini bırakmayacağım. Söz konusu amaç uğrunda varlığımda bir araya toplanmış son yaşam gücü bu. Rahat yaşayabilmek değil, rahat ölebilmek için insanlardan kaçtığımı gözlemledim. Ama artık karşı koyacağım. Şefim bir ay büroda olmayacak, bir ay zamanım var.

31 Temmuz 1914

Vaktim yok. Genel bir seferberlik ilan edildi. K. ile P.[243] askere alındı. Bundan böyle yalnız kalmanın ödülüne kavuşacağım. Ancak bu, pek ödül sayılacak gibi de değil. Yalnız kalmak, salt cezalar getirir yanında. Ne de olsa ortadaki sefalet şu sıra beni fazla etkilemiyor ve her zamankinden daha bir kararlılık içindeyim. Öğleden sonra fabrikada olacağım, evde yatıp kalmayacağım artık; çünkü iki çocuğuyla E.[244] bize taşınıyor. Ama her şeye karşın yazacağım, mutlaka yapacağım bunu; benim için bir ölüm kalım savaşı.

1 Ağustos 1914

İstasyona kadar K.'ya[245] eşlik ettim. Büroda çevremi hısım akrabalar sardı. Valli'ye gitmek geldi içimden.

2 Ağustos 1914

Almanya Rusya'ya savaş ilan etti. – Öğleden sonra yüzme okulu.

3 Ağustos 1914

Kızkardeşimin dairesinde tek başıma[246]. Benim odamdan daha aşağıda ev, ayrıca sapa bir sokakta; dolayısıyla, komşuların aşağıda kapı önlerinde bağıra çağıra konuştukları işitiliyor. Islık sesleri sonra. Başkaca tam bir sessizlik. İnsana kapıyı açacak özlenmiş bir eş yok. En doğrusu bir ay içinde evlenmek. İnsanı kahreden bir söz: Sen böyle istedin, böyle oldu. Duvara sımsıkı yapıştırılmış, acılar içinde dikiliyor, seni duvara yapıştıran eli görmek için korkuyla gözlerini indiriyorsun. Daha öncekini unutturan bir acıyla bakıyorsun ki, el şimdiye kadar iyi bir iş yapma gücünü asla gösterememiş senin kendi elindir; kıvrılıp bükülmüş, sımsıkı tutmaktadır seni. Başını kaldırıyor, yeniden ilk acıyı hissediyor, yeniden gözlerini indiriyor, gözlerini indirip kaldırmaları aralıksız sürdürüyorsun.

—

4 Agustos 1914

Belki evi tutarken bir belge imzalayıp, ev sahibime karşı iki ya da belki altı yıl evde oturmak gibi bir yükümlülüğü üstlendim.[247] Şimdi ev sahibim, benden anlaşmanın gereğini yerine getirmemi istiyor. Davranışımdaki budalalık, daha doğrusu genel ve kesin çaresizlik. Irmağın sularında kayıp gitmek. Bu kayıp gitmenin bana böylesine çekici görünmesinin nedeni, belki «arkadan itilmeyi» anımsatmasıdır.

—

5 Ağustos 1914

Bütün güç seferber edilerek nerdeyse çözümlendi sorun. Tanık olarak Malek'i yanıma alıp iki kez ev sahibine gittim, bir sözleşmenin kaleme alınması için Felix'e uğradım, iki kez de avukata (6 K). Gereksiz girişimler, bütün işi kendim de yapabilirdim, yapmam da gerekirdi.

—

6 Ağustos 1914

Graben'den geçen topçu birliği. Atılan çiçekler, yaşa ve nazdar haykırışları.[248] Kasılmalı, suskun, şaşırmış, dikkatli, kara gözlü, kara bir yüz.

Kendime gelecekken durumumda perişanlık. Boş bir kabım sanki; henüz sağlam bir kap, ama şimdiden kırıklar, parçalar arasında ya da şimdiden kırılıp dökülmüş, ama henüz sağlam kaplar arasında. İçi yalan ve kıskançlık dolu. Yeteneksizlik, aptallık, kalınkafalılık dolu. Miskinlik, güçsüzlük ve çaresizlik dolu. Otuz bir yaşında. Ottla'nın resminde iki tarım uzmanını gördüm. Bir şeyler bilen ve ister istemez biraz diretecek insanlar arasında bildiklerini uygulama gücünü gösterebilen genç ve zinde kimseler. Birisi güzelim atları ardı sıra çekip götürüyor, ötekisi otlar içine uzanmış yatıyor, dilini hiçbir devinimin seçilmediği, kesinlikle güven verici yüzünde, dudaklarının arasında gezdiriyor.

—

5 Ağustos 1914

İçimde kılı kırk yararlıktan, karar verme güçsüzlüğünden, tüm kötülüklerin başlarına gelmesini yürekten dilediğim savaşçılara karşı haset ve kinden başka bir şey keşfedemiyorum.

—

6 Ağustos 1914

Edebiyat açısından bakınca yazgım çok basit. Düşsü iç yaşamımı öyküleme isteği, öbür nesnelerin tümünü ikinci plana itti, yaşamım korkunç biçimde köreldi ve körelmenin bir türlü sonu gelmiyor. Beni memnun kılacak başka bir şey yok asla. Gelgelelim söz konusu öyküleme gücümün de hiç sağı solu belli değil; belki şu an bir daha hiç görünmemek üzere kayıplara karıştı, belki ilerde bir yol yine sesini duyurur varlığımda; ancak, yaşam koşullarım böyle bir şey için elverişli sayılamaz. Dolayısıyla bir aşağı, bir yukarı süzülüyorum boşlukta; uçup dağın tepesine çıkıyor, ama bir an bile orada tutunamıyorum. Benim gibi bir aşağı, bir yukarı devinen başkaları da var, ama aşağı bölgelerde hepsi, güçleri de benimkinden fazla; düşme tehlikesi gösterdiler mi hısım akrabaları kendilerini tutuyor, bu amaçla da yanları sıra yürüyorlar. Bense yukarlardayım; ne yazık ki ölüm değil benimkisi, ölmenin sonu gelmeyen acıları.

—

Yurtseverlik taşan yürüyüş. Vali'nin konuşması. Derken dağılma, sonra yeniden toplanma ve Almanca haykırış: «Yaşasın sevgili hükümdarımız, yaşasın!» Kötü kötü bakarak oracıkta dikiliyorum. Bu yürüyüşler, savaşa eşlik eden alabildiğine iğrenç görüntülerden biri. Yahudi iş adamlarından kaynaklanıyor; bugün Alman, yarın Çek gibi davranıyorlar; doğru, kendi kendilerinden sakladıkları yok bunu, ama şimdiki gibi yüksek sesle bağırarak açığa vurabildikleri de söylenemez. Kuşkusuz, peşleri sıra sürükledikleri kimseler olmuyor değil. Yürüyüş her akşam yinelenecek; hatta yarınki pazar günü iki kez.

7 Ağustos 1914

Bireyselleştirme bakımından gözle görülür en ufak bir güce sahip olunamasa da, falan ya da filan kişiye davranırken yine de o kişinin huyu suyu dikkate alınıyor. «Binz'den N», dikkatimi üzerine çekmek için bastonunu bana doğru uzatıyor, korkutuyor beni. Yüzme havuzunda adım atışlarımdaki sağlamlık.

Dün ve bugün yazılan dört sayfa, incir çekirdeğini doldurmayan sayfalar; daha kötüleri gösterilemez.

O yaman Strindberg! O hırs, yumruk savaşıyla kazanılmış o sayfalar!

Karşı tavernadan işitilen ve koro halinde söylenen şarkı. – Tam o sırada yürüyüp pencereye gelmiştim. Uyunacak gibi değil. Tavernanın açık kapısından olduğu gibi dışarı taşıyor şarkı. Bir kız sesi baş çekiyor. Masum aşk şarkıları. Bir polis gelse diyorum. Tam da o anda çıkıp geliyor biri, kısa süre kapının önünde dikilip içeri kulak kabartıyor, «Tavernacı!» diye sesleniyor ardından. Bir kız sesi: «Vojtsku.» Üzerinde bir pantolonla bir atlet, bir köşeden bir adam fırlıyor. «Kapatın kapıyı! Kim dinleyecek bu gürültüyü!» – «Hay-hay, hayhay», diyor tavernacı ve sanki karşısında bir bayan varmış gibi nazik jestlerle kapıyı kapıyor ilkin, sonra açıp dışarı süzülüyor, sonra yine kapıyor. Polis (davranışı, özellikle öfkesi anlaşılır gibi değil; çünkü şarkı kendisini rahatsız edemez, sıkıcı görevini tatlılaştırır yalnız) yürüyüp gidiyor derken, şarkı söyleyenlerde şarkı söyleme hevesi kayboluyor.

—

11 Ağustos 1914

Paris'ten ayrılmayıp orada kaldığımı, dayımın koluna girip sıkıca kendisine yaslanarak Paris içinden vurup gittiğimi tasarlayışım.

12 Ağustos 1914

Gözüme uyku girmedi. Öğleden sonra üç sat uyuyamadan, sersem

gibi kanepede uzanıp yattım, gene de gecekinden farklı değildi. Ama böyle oluşu beni engellememeli.

15 Ağustos

Pek çok günden beri yazıyorum, böyle gitse keşke! Yirmi yıl önceki gibi tastamam korunmuş, çalışmanın içine girip yuvalanmış değilim, ama ne de olsa yaşamım bir anlam kazandı; düzenli, boş, saçma bekârsı yaşamım haklı bir nedene kavuştu. Kendi kendimle yine ikili söyleşiler yapabiliyor, dipsiz bir boşluğa gözlerimi dikip bakmıyorum. Benim için ancak bu yoldan bu düzelmenin sözü edilebilir.

—

Hayatımda bir süre –çok yıl geçti aradan– Rusya'nın iç kesiminde küçük bir demiryolunda çalışmıştım. Kendimi o zamanki kadar bir öksüzlük içinde hissetmedim hiç. Burada yeri olmayan çeşitli nedenlerden kendime böyle bir köşe aramıştım, çevremde ne kadar büyük bir yalnızlık hissedersem, o kadar memnunluk duyacağımı düşünmüştüm; dolayısıyla, şimdi de bundan yakınmak istemem. Ne var ki, ilk zamanlar oyalanacağım bir iş yoktu. Küçük demiryolu belki başlangıçta kimi ekonomik nedenlerle döşenmek istenmiş, gelgelelim para yetişmediğinden iş yarıda kalmış, arabayla bizim buradan beş günlük uzaklıktaki büyücek bir kasaba olan Kalda'ya kadar uzatılacakken, adeta ıssız çölden farksız bir köyden öteye geçememişti; köyden Kalda'ya varmak için tam bir günlük yolu tepmek gerekiyordu. Oraya kadar uzatılsaydı bile, yine de bu hat önceden kestirilemeyecek bir süre kazanç sağlamayacaktı, çünkü hattın döşenmesiyle ilgili planın tümünde bir sakatlık vardı: Ülkeye demiryolu değil, yol gerekliydi. Şimdiki durumunda ise hattın varlığını sürdürmesi düpedüz olanaksızdı; her gün işleyen iki tren hafif bir arabanın üstesinden gelebileceği yükleri taşıyor, trenle yolculuk edenler yazın birkaç rençperden ileri geçmiyordu. Ama hattın tümüyle tatil edilmesine de yanaşılmayıp işler durumda tutulmaya çalışılıyor, ilerde genişletilebilmesi için gerekli finansmanın sağlanacağı umuluyordu. Gelgelelim, bu da bana göre, pek bir umut vaat

etmeyip bir umutsuzluk ve tembellikten başka bir şey değildi. Malzeme ve kömür olduğu süre hat çalışsın isteniyor, üç, beş işçiye ücretleri sanki bir bağışta bulunuluyormuş gibi ve kırpılarak veriliyor, beri yandan söz konusu işletmenin tümüyle iflası gözleniyordu. İşte ben de bu hatta görevliydim, hattın döşendiği ilk zamanlardan kalan ve istasyon işini de gören tahta bir barakada yatıp kalkıyordum. Barakanın tek bir odası vardı; içine yatak olarak bir kerevet, ayrıca gerekebilecek yazı işleri için bir de masa konmuş, masanın üzerine de bir telgraf aygıtı yerleştirilmişti. İlkbaharda buraya geldiğimde trenlerden biri istasyondan sabahın pek erken saatinde geçiyor –sonradan değiştirildi bu–, bazen ben uyurken bir yolcunun kalkıp istasyona geldiği oluyordu. Kuşkusuz böyle durumlarda – geceler yazın ta ortalarına kadar pek serin gidiyordu– açıkta beklemek istemeyen yolcu benim barakanın kapısını vuruyor, ben de sürmesini çekip kapıyı açıyordum, çokluk birlikte oturup saatlerce çene çalıyorduk. Ben kerevetin üzerinde yatıyordum; konuğum ise yere çömüyordu ya da verdiğim talimata uyarak çay yapıyor, güzel bir anlaşma havası içinde yapılan çayı içiyorduk. Köydeki bütün bu insanların üstün özelliği, halim selim kimseler oluşudur. Sırtlandığım yalnızlığın kısa zaman sonra geçmişte duyduğum endişeleri dağıtmaya başladığını kendi kendime itiraf etsem de, katıksız bir yalnızlığa pek dayanacak kimse olmadığımı fark etmiş, kısaca insanı sürekli yalnız tutmanın ilerde baş gösterebilecek bir felaket için güç denemesi sayılacağı sonucuna varmıştım. Yalnızlık her şeyden güçlüdür ve kişiyi yeniden insanlara yaklaştırır. Kuşkusuz o zaman, daha başka, daha az üzücü görünen, gerçekte henüz bilinmeyen yollar aranıp bulunmaya çalışılır.

Kalda hattında, insanlara umduğumdan daha çok sokulmuştum. Buna düzenli bir konuşup görüşme denemezdi kuşkusuz. Benim için söz konusu olabilecek beş köyden her biri gerek istasyondan, gerek öbür köylerden birkaç saat uzaktaydı. İşimden olmak istemiyorsam, istasyondan pek de açılmayı göze alamazdım. En azından ilk zamanlar böyle bir şeye kalkışmayı hiç arzulamıyordum. Dolayısıyla, kalkıp köylere gidemezdim, tren yolcularıyla ya da yolun uzunluğundan yılmayarak beni ziyarete gelen öbür kimselerle yetinmem gerekiyordu. Henüz işe başladığım ilk ay böyle kimseler türe-

mişti; ama ne kadar nazik ve güler yüzlü sayılsalar da, beni görmeye gelmelerindeki tek nedenin, belki bana bir şey satabilecekleri düşüncesi olduğu kolaylıkla anlaşılıyordu. Zaten kendileri de niyetlerini hiç gizlemiyorlar gelirken yanlarında çeşitli öteberiler getiriyorlardı. Param olduğu süre, ilk zamanlar getirdikleri her şeyi gözüm kapalı alıyordum; gelmeleri, hele birkaçının gelmesi beni işte öylesine sevindiriyordu. Ancak sonraları bu alışverişi sınırlandırdım; böyle bir yola başvurmamın bir nedeni, benim alışveriş yöntemine küçümseyerek bakmalarıydı. Hem trenle de yiyecek getirtebiliyordum; ancak, bunlar pek kalitesiz ve köylülerinkinden çok daha pahalıydı.

Başlangıçta sebze yetiştireceğim küçük bir bahçe kurmayı, bir inek almayı ve bu yoldan kendimi elden geldiğince başkalarından bağımsız kılmayı amaçlamıştım. Göreve başlarken bahçede gerekecek çeşitli araç ve gereçlerle tohumlar getirmiştim yanımda; toprak dersen bol mu boldu; kulübemin çevresinde ekilmemiş durumda göz alabildiğine kesintisiz uzanıyor, en ufak bir engebeyi içermiyordu. Ama bu toprağı dize getirecek güç yoktu bende. İlkbahara kadar kaskatı donup kalmış inatçı bir topraktı; benim o yeni ve ucu keskin kazmama bile karşı koyuyor, hangi tohumu eksem heba olup gidiyordu. Bu çalışmalar, beni umutsuzluk nöbetlerine uğratmıştı. Günlerce kerevette uzanmış yatıyor, trenler geldiğinde bile dışarı çıkmıyor, kerevetin hemen üstündeki küçük bir pencereden başımı uzatıp hasta olduğumu açıklamakla yetiniyordum. Bunun üzerine üç kişilik tren personeli ısınmak için benim barakaya geliyor, ne var ki içerde fazla bir sıcaklık bulamıyordu; çünkü kolay patlayabilecek eski demir sobayı kullanmaktan elden geldiğince kaçınıyordum. En iyisi eski kalın bir paltoya sarınıp yatıyor, üzerimi de köylülerden zamanla satın aldığım postlarla örtüyordum. «İkide bir hastalanıyorsun», diyorlardı bana. «Hastalıklı birisin. Buradan artık bir yere gidemez, burada ölürsün», diyorlardı. Beni üzmek için böyle söylemiyorlardı hani, fırsat buldukça gerçeği hiç saklamadan açığa vurmak gibi bir huyları vardı. Bunu da, çokluk gözlerini tuhaf bir şekilde açıp bana dik dik bakarak yapıyorlardı.

Ayda bir kez, ama hep değişik zamanlarda bir müfettiş gelerek defterleri gözden geçiriyor, bilet paralarını teslim alıyor ve –her vakit

denemese de– maaşımı ödüyordu. Gelişi her defasında bana bir gün önceden, müfettişi önceki istasyonda bırakmış tren personeli tarafından bildiriliyordu. Bunu yapmakla sanki bana alabildiğine büyük bir lütufta bulunuyormuş gibi davranıyordu tren personeli; oysa ben günlük işleri düzen içinde yürütüyordum. Ayrıca

Metnin devamı 442. sayfada.

SEKİZİNCİ DEFTER

2 Mayıs

Günlük tutmam yine pek zorunlu bir durum aldı. Benim şu dağınık kafam; F.; bürodaki perişanlık; yazma konusunda bedensel olanaksızlığım ve yazmaya duyduğum gereksinim.

—

Yarın manevra için Tschotkov'a gidecek eniştemin peşi sıra evimizin kapısından çıkıyor Valli. Bu peşi sıra gidişte saklı yatıp evliliğe tümüyle benimsenen bir kurum gözüyle bakıştaki tuhaflık.

—

Önceki gün, beni çalışmama ara vermek zorunda bırakan bahçıvanın kızının anlatıkları.[250] Çalışarak üzerimdeki sinir zafiyetini iyi etmeye çalışan ben, kızdan ister istemez duyuyorum ki, Jan adında bir erkek kardeşi varmış, bahçıvan oymuş gerçekte; hani ölmeseymiş, ilerde belki yaşlı Dvorsky'nin yerini alabilirmiş, hatta daha sağlığında çiçek bahçesinin sahibi bulunuyormuş; ne var ki, tutulduğu karasevdadan kurtulamayarak iki ay önce yirmi sekiz yaşında zehir içerek canına kıymış; yalnızlığı pek seven biriymiş, ama yine de yazın biraz sağlıklı oluyor, çünkü bu mevsimde hiç değilse müşterilerin karşısına çıkması gerekiyormuş; oysa kışın büsbütün elini ayağını çekiyormuş dünyadan; sevgilisi bir memurmuş –Urednice–, o da kardeşi gibi melankolik bir kızmış ve kardeşiyle sık sık gömütlüğe giderlermiş.

—

Yiddiş Tiyatrosu'nda[251] devcileyin Menasse. Müzikle uyum içindeki devinimlerinde beni duygulandıran büyülü bir şey var. Ama unuttum ne olduğunu.

—

Hamsin yortusunda Berlin'e gideceğimi bugün anneme söylerken aptalca güldüm. «Neden gülüyorsun?» diye sordu annem. Ayrıca birkaç şey daha söyledi, aralarında şu söz de vardı: «Ebediyen bağlanmak isteyen kimse, önce yoklar, gözden geçirir her şeyi». Ama ben, annemin bütün konuştuklarını: «Yok bir şey vb.» yanıtlarla geri çevirdim. «Sıkıntıdan», dedim ve nihayet bu konuda bir kez olsun doğru bir şey söylediğime sevindim.

Dün Bailly'ye[252] rastladım. Son yıllarda tastamam yaşlı bir kadına dönüşmesine, zaten her vakitki rahatsız edici tombulluğunun çok geçmeden kısır bir şişmanlıkta soluğu alacak olmasına, yürüyüşüne karnın öne itilmesi ya da daha doğrusu önde taşınmasıyla bir çeşit yuvarlanma ve sürüklenme havasının gelip oturmasına, çenesinde, şöylece bir göz atıldı mı yalnızca çenesinde seçilen eski ayva tüylerinden doğup çıkmış kıvrım kıvrım kıllara karşın halindeki dinginlik, memnunluk, özgürlük ve saydamlık.

3 Mayıs 1913

İç varlığımdaki korkunç kararsızlık.
Vâsi[253]

—

Vücudumdaki döküntüyü Bay B.'ye göstermek üzere yeleğimin düğmelerini çözdüm. Bitişikteki bir odaya gelmesi için kendisine el ettim.

—

Cüzamlı adam ve karısı. Kadının çıbanlardan geçilmeyen poposu –yatakta yüzüstü yatıyor kadın– odada bir konuğun bulunmasına aldırmayarak ikide bir havaya kalkıyor. Kocası ikide bir bağırıyor kadına, üstünü açmamasını istiyor.

Kadının kocası arkadan bir kazık yiyerek –nereden geldiği belli de-

ğil kazığın– yere seriliyor, vücudunu delip geçiyor kazık. Başını kaldırıp kollarını açıyor adam ve sızlanmaya başlıyor. Sallana sallana ayağa kalkmayı başarıyor bir an. Nasıl kazığın gelip vücuduna saplandığını dönüp dönüp anlatıyor, kazığın sözde çıkıp geldiği yönü gösteriyor. Kocasından hep aynı sözleri işitmek usandırıyor kadını, üstelik kocası her seferinde bir başka yönü işaret ediyor.

—

4 Mayıs 1913

Baş döndürücü bir hız ve mekanik bir düzenle böğrümden içeri gömülerek etimden enlemesine ince ince dilimler ayıran kocaman bir kasap bıçağını ve dilimlerin yapılan işteki çabukluk dolayısıyla kıvrılıp bükülerek sağa sola savruluşunu kafamda sürekli tasarlayışım.

—

Bir sabah erken, çepçevre sokaklar boştu henüz, yalınayak bir adam –gecelikle külottan başka şey yoktu üzerinde– ana caddedeki kocaman bir kira evinin büyük kapısını açtı. Kapının iki kanadına sımsıkı tutunarak derin derin soludu. «Aman Yarabbi! Aman Yarabbi!» diye mırıldandı; görünürde serinkanlı, cadde boyunca gözlerini gezdirdi ilkin, sonra tek tek evler üzerinden ilerlere doğru baktı.

—

Anlaşılan bu yönde de umutsuzluk. Hiçbir yerde açılan bir kapı yok.

—

1. Sindirim, 2. Nevrasteni, 3. Döküntü, 4. İçteki kararsızlık.

—

Keşke bir kafanın içinde gerilimsiz karışsa birbirine.

—

24 Mayıs 1913

Pick'le gezinti.

Ateşçi'ye hayli başarılmış bir gözle bakmamdan duyduğum aşırı kıvanç. Yazdıklarımı akşamleyin anne ve babama okudum; alabildiğine gönülsüz, beni dinleyen babamın önünde bunu yaparken, yazdığımı kendimden daha iyi eleştirecek biri çıkamazdı. Besbelli ulaşılamayacak derinliklerin önünde bir sürü sığ yer.

5 Haziran 1913

Yazarlarının henüz hayatta olup peşlerini bırakmayışlarının vasat değerdeki edebî yapıtlara kazandırdığı iç avantajlar. Eskimenin gerçek anlamı.

—

Löwy; sınırı geçiş öyküsü.

—

21 Haziran 1913

Bütün doğrultularda yaşadığım korku. Beni muayene eden hekim hemen üzerime atılıyor; ben, bayağı oyup boşaltıyorum içimi; o ise içimde, aşağılanmış ve yadsınmaz, boş söylevlerini çekiyor.

—

Kafamın içindeki muazzam dünya. Ama kırıp parçalamadan nasıl kendimi, nasıl bu dünyayı esenliğe çıkarabilirim. Onu kendimde alıkoymaktan ya da içime gömmektense kırıp parçalamam bin kat daha iyidir. Zaten bu yüzden buradayım ve çok iyi biliyorum böyle olduğunu.

Ayaklarına kadar inen paltoyla uzun boylu bir adam, soğuk bir bahar sabahı saat beş sularında kel bir tepe üzerindeki küçük kulübenin kapısını yumrukluyordu. Kapıya indirdiği her yumruktan sonra kulak kabartıyor, ancak içeriden bir ses işitemiyordu.

1 Temmuz 1913

Çılgınca bir yalnızlık isteği. Salt kendi kendimle yüz yüze olmak. Belki Riva'da kavuşabilirim buna.

—

Üç gün önce *Die Galeere*[254] yazarı Weiss'la beraberdik. Yahudi bir doktor. Batı Avrupa tipine pek yakın; insan hemen ısınıyor kendisine. Birbirleriyle düşüp kalkarken aynı yakınlığı başkalarına gösteren, başkalarından da aynı yakınlığı gören Hıristiyanların, örneğin Hıristiyan Çekler'in Hıristiyan Çekler arasında kendilerine sağladığı müthiş avantaj.

Hotel de Saxe'dan çıkan balayı gezisindeki çift. Öğle sonrası. Kartın mektup kutusuna atılması. Örselenmiş giysiler, gevşek adımlar, bulanık ve ılık ikindi. İlk bakışta pek karakteristik denemeyecek yüzler.

Wolga kıyısındaki Jaroslawl'da Romanov Hanedanı'nın üç yüzüncü kuruluş yıldönümü şenliğini canlandıran tablo. Çar; somurtarak güneş altında dikilen prensesler; içlerinden yalnızca biri, narin, yaşlıca ve uyuşuk, güneş şemsiyesine yaslanmış önü sıra bakıyor. Veliaht, dazlak kafalı korkunç bir Kazakın kolunda. – Bir başka tablo-

da, hanidir önlerinden geçilip geride bırakılmış adamların uzakta selam durduğu görülüyor.

—

Sinemada *Altın Tutsakları* filmindeki milyoner. Unutulmayacak biri! Serinkanlılığı, amacından şaşmayan ağır devinimleri, gereğinde hızlı adımları, koldaki seyirme. Zengin, şımarık, uyuşuk; ama nasıl da bir uşak gibi fırlıyor yerinden ve ormanda kapatıldığı meyhaneyi gözden geçiriyor.

—

2 Temmuz 1913

Aşağı yukarı dokuz aylık Barbara adındaki çocuğu açlık ve yoksulluktan boğan, bu işi çorap bağı diye kullandığı ve çorabından söküp aldığı bir erkek boyunbağıyla yapan yirmi üç yaşındaki Marie Abraham'ın yargılanmasını okurken tutulamayan hıçkırıklar. Düpedüz klişemsi bir anlatı.

—

Banyoda kızkardeşim için komik bir kinematografik görüntüyü büyük bir şevkle canlandırışım. Neden böyle bir şeyin yabancılar karşısında hiç üstesinden gelemiyorum?

—

Kendisiyle bir yıl aynı kentte yaşadığım bir kızla dünyada evlenmezdim.

—

3 Temmuz 1913

Varlığın bir izdivaçla açılıp yayılması ve yüceltilmesi. Ağızlarda sürekli dolaşan bir söz. Ama böyle olduğunu da gerçekten sezer gibiyim.

—

Bir şey söylesem, hemen kesinlikle önemini yitiriyor; söyleyeceğimi not edeyim desem, yine önemini yitiriyor hep; ama bazen de yeni bir önem kazanıyor.

—

Esmer bir boynu saran altın küreciklerden bir kolye.

19 Temmuz 1913

Evin birinden dört silahlı adam çıktı. Hepsi dikine bir harbe tutuyordu elinde. İçlerinden biri, bekledikleri kişinin gelip gelmediğini anlamak üzere zaman zaman başını çevirip arkaya bakıyordu. Sabahın erken vaktiydi, sokakta in cin yoktu.

—

Ne istiyorsunuz peki? Gelin! –Hayır, gelmek istemiyoruz. Bırak bizi!–

—

Bunun için içteki büyük çaba! Bu yüzden kahvedeki müziğin sesi böyle güçlü geliyor kulağa. Elsa B.'nin[255] sözünü ettiği taşın atıldığı görülüyor.

—

Bir kadın, öreke başında oturmaktadır. Bir adam, kınında sokulu kılıçla (elinde sere serpe tutar kını) kapıyı açar.

ADAM: Buradaydı.

KADIN: Kim? Ne istiyorsunuz?

ADAM: At hırsızı. Buraya saklandı. İnkâr etme. *(Kılıcı sallar.)*

KADIN: *(Örekeyi havaya kaldırarak kendini savunacak olur.)* Kimse gelmedi buraya! Bırakın beni!

—

20 Temmuz 1913

Aşağıdaki ırmakta birden çok kayık duruyordu. Balıkçılar oltalarını atmıştı, hava bulanıktı. Rıhtım korkuluğuna yaslanıp ayaklarını kavuşturmuş birkaç oğlan görülüyordu.

—

Yolculuğa çıkışlarını kutlamak üzere ayağa kalkılıp şampanya kadehleri boşaltıldığında, alacakaranlık çökmüştü. Anneleriyle babaları ve düğüne gelmiş davetlilerden birkaçı kendilerini arabaya kadar geçirdi.

—

21 Temmuz 1913

Umutsuzluğa düşmemek, umutsuzluğa düşmeyişten bile umutsuzluğa düşmemek. Her şey bitmiş görünse bile yine de bir yerden çıkıp gelebilir yeni güçler, bu da işte yaşadığını gösterir. Ama söz konusu güçler çıkıp gelmedi mi o zaman her şey biter, hem de kesinlikle.

—

Uyuyamıyorum. Hep düş, uyku yok. Bugün düşümde bayır aşağı bir parka varabilmek için yeni bir ulaşım aracı keşfettim. Pek kalın sayılmayacak bir dalı alıp yanlamasına yere saplayacaksınız; bir ucunu elinizde tutacak, alabildiğine hafif, üzerine kurulacaksınız, tıpkı bir hanım eğeri üzerinde oturur gibi; o zaman tümüyle dal, kuşkusuz bayır aşağı dolu dizgin seğirtir, üzerinde oturduğunuz için sizi de beraberinde alıp götürür. Tam yol uçup giderken esnek dal üzerinde rahatçacık sallanırsınız. Hem bayır yukarı çıkarken de daldan yararlanma olanağı vardır. Ama dalın sağlayacağı asıl avantaj, tüm mekanizmanın basitliği bir yana, inceliği ve devingenliğinden dolayı (indirilip kaldırılabilir çünkü) gerektiğinde bir insanın bile zor geçebileceği yerlerden geçebilmesidir.

—

Boyna dolanmış bir iple zemin kattaki bir evin penceresinden içeri çekilmek ve adeta dikkatsiz biri tarafından, kaba ve hoyrat, üzerinden kanlar akarak ve lime lime edilerek evdeki bütün odaların tavanlarından, mobilyalardan, duvarlardan ve tavanaralarından çekilip yukarlara alınmak; son kalıntılarını da çatı kiremitlerini delip geçerken yitiren ilmiğin nihayet çatı üzerinde boş durumda boy göstermesi.

—

21 Ağustos 1913

Düşünmenin özel yöntemi. Duygularla örülüş. Her şey ne kadar belirsiz olursa olsun düşünce hissini veriyor. (Dostoyevski)

—

İçteki bu palanga. Bir kanca, bir yerde gizlice ileri doğru yürüyor.

İlk anda algılanmıyor pek; derken bütün mekanizma harekete geçiyor. Saatin zamana bağlı görünmesi gibi, kavranılmaz bir güce bağlı olarak yer yer gıcırdamaya başlıyor palanga ve tüm zincirler kendileri için belirlenmiş bir parçayı birbiri ardından şangur şungur aşağılara salıyor.

—

Evlenmenin leh ve aleyhindeki nedenlerin listesi:

1. Hayata tek başına katlanmanın güçsüzlüğü; tek başına yaşama güçsüzlüğü değil, tam tersine, bir kimseyle birlikte yaşayabilmem hatta belki olanaksız; kendi yaşamımın üzerime çullanmasına, kendi şahsımın gereksinimlerine, yaş ve zamanın saldırısına, içimdeki yazma hevesinin beni belli belirsiz sıkıştırmasına, uykusuzluğa, yakın bir cinnetin sezgisine, işte bütün bunlara tek başıma katlanacak güçten yoksunum. Bakarsın, diye eklemem gerekiyor kuşkusuz, F.[256] ile hayatımı birleştirmem varlığıma daha çok direnç sağlayabilir.
2. Her şey hemen düşüncelere salıyor beni! Mizah dergisinde okuduğum bir nükte, Flaubert ve Grillparzer'i anımsayış, gece için hazırlanan yataklar üzerinde anne ve babamın geceliklerinin görünümü, Max'ın evliliği[257]. Dün kızkardeşim dedi ki: «Evlenenlerin (bizim hısım akrabalar arasında) hepsi de nasıl mutlu oluyor, anlamıyorum.» Kızkardeşimin bu sözü de düşündürdü beni, yine içimdeki o korku depreşti.
3. Pek çok yalnız olmam gerekiyor. Elde ettiğim tüm başarılar sadece yalnızlığımın ürünüdür.
4. Edebiyatla ilişkisiz her şeyden nefret ediyorum. Onun bununla konuşmak, edebiyata ilişkin olsa da sıkıyor beni; onu bunu ziyaret etmek sıkıyor, akrabaların acı ve sevinçleri ruhumun derinliklerine kadar beni sıkıntıya boğuyor. Konuşmalar düşündüğüm her şeyin önemini, ciddiliğini ve gerçekliğini silip götürüyor.
5. Bağlanmaktan, karşı tarafa akıştan korku. Çünkü o zaman asla yalnız kalamayacağım demektir.
6. Kızkardeşlerimin önünde –özellikle böyleydi eskiden– çokluk ö-

bür insanlar karşısındakinden bambaşka biri oluyorum: Korkusuz, dış etkilere açık, güçlü, şaşırtıcı, içimde ancak yazı yazarken duyduğum bir heyecan. Eşimin aracılığıyla herkesin önünde de böyle olabilsem! Ama o zaman bu, bir borç gibi yazma eyleminden düşülmeyecek mi? Eksik olsun! Eksik olsun!
7. Yalnız olsam belki bir gün bürodaki işimi gerçekten bırakabilirim. Evlenirsem bunu asla yapamam.

Sınıfımızda, Amalie Lisesi'nin beşinci sınıfında Friedrich Guss adında hiçbirimizin hoşlanmadığı bir oğlan vardı. Sabahleyin sınıfa girip kendisini sobanın başındaki yerinde gördük mü, nasıl belini doğrultup yine okula gelebildiğine pek akıl erdiremezdik. Ama hayır! Doğruyu söylemiyorum. Yalnız ondan değil, hiç kimseden hoşlanmıyorduk. Korkunç bir grup yapmıştık aramızda. Bir gün müfettişin biri derse girdi –coğrafya dersiydi ve öğretmenimiz, bütün öteki öğretmenler gibi gözleri tahtaya ya da pencereye dönük, Mora Yarımadası'nı anlatıyordu–

—

Okulun açıldığı gündü, akşama doğruydu. Lisede üst sınıfların öğretmenleri hâlâ toplantı salonundaydı; öğrenci listelerini inceliyor, yeni sınıf defterlerini hazırlıyor, birbirlerine tatilde yaptıkları gezilerden anlatıyorlardı.

Ben sefil insan.

—

Bütün iş, atı gereği gibi kamçılamakta! Mahmuzları yavaş yavaş gövdeye gömmek, sonra bir hamlede gerisin geri çekip almak onları, ama derken var güçle yeniden etin içine daldırmak.

—

Bu ne perişanlık!

—

Çıldırmış mıydık? Geeleyin park içinden koşuyor, dalları sallıyorduk.

—

Bir kayıkla küçük ve doğal bir koya girdim.

—

Lisedeyken zaman zaman, ölmüş babamın dostu Josef Mack diye birini görmeye giderdim. Liseyi bitirdikten sonra–

—

Hugo Seifert lisedeyken, ölmüş babasının dostu Josef Kiemann adında yaşlı bir bekârı arada bir görmeye giderdi. Ansızın dış ülkelerin birinde hemen işe başlamasını gerektiren bir öneri alıp birkaç yıl için doğup büyüdüğü kentten ayrılması üzerine bu ziyaretlerin arkası kesildi. İlerde yine dönüp gelen Hugo Seifert, yaşlı adamı gidip görmek istediyse de, bunun için uygun bir fırsat ele geçiremedi; hem böyle bir ziyaret, aradan geçen zamanda görüşlerinin değişmiş olabileceği düşünülürse belki yerinde sayılmayacaktı. Dolayısıyla, Kiemann'ın oturduğu sokaktan sık sık geçmesine, hatta onu pek çok kez pencereden dışarı sarkmış görmesine, belki kendisini de Kiemann'ın fark etmesine karşın, Hugo Seifert adamın bir türlü ziyaretine gidemedi.

—

Hiçlik, hiçlik, hiçlik. Güçsüzlük, kendini yokediş, bir cehennem alevinin döşemeyi delip çıkan ucu.

23 Ağustos 1913

Felix'le Rostock'taydım. Kadınların doğallığından soyutlanmış cinselliği. Temizlikten doğal olarak uzaklıkları. Küçük Lenchen'le oynayışını; benim için saçma bir oyun. Bir hasır iskemlede büzülmüş oturan ve bir ayağını dikkati çekecek gibi geriye çekmiş bir şeyler diken, bu arada ağzının bir tarafındaki dişleri pek iri görünen yaşlı bir hanımla, belki de geçkin bir Froylaynla sohbet eden şişman kadın. Gebe kadındaki kan dolgunluğu ve akıllılık. Poposunda yukarıdan aşağı düz çizgilerle inen parça parça yüzeyler, düpedüz façetalardan oluşuyor. Dar terastaki yaşam. Küçük kızı düpedüz bir soğuklukla ve bu soğukluktan hiç mutsuzluk duymayarak kucağıma alışım. «Sessiz vadi»de yukarlara çıkış.

—

Dükkânın açık kapısından gördüğüm bir demircinin çocuksu bir edayla işinin başında oturuşu ve habire çekiç sallayışı.

—

Roskoff'un *Şeytanın Tarihi*. Şimdiki Karaipler'de «çalışmalarını gece sürdüren o»,[258] dünyanın yaratıcısı sayılıyor.

13 Ağustos 1913

Belki her şey bitti artık, dünkü mektubum belki de sondur. Doğrusu da budur ancak. Benim çekeceğim üzüntülerle onun çekeceği üzüntüler, bir arada yaşamamızdan doğabilecek ortak üzüntülerle karşılaştırılacak gibi değil. Ben yavaş yavaş kendimi yine toparlayacağım, o ise evlenecek; canlı yaratıklar için tek çıkış yolu. Biz, ikimiz için kayaları oyup yol açamayız kendimize, koca bir yıl bu yüzden ağlayıp kahrolduğumuz yeter. Son mektuplarımdan anlayacak

böyle olduğunu. Anlamazsa elbet kendisiyle evleneceğim; çünkü ortak mutluluğumuz konusundaki düşüncesine karşı koyacak gücüm yok ve gerçekleşebilecek gibi gördüğü bir şeyin gerçekleşmesi benim çabama bakıyorsa, böyle bir çabadan kaçmak elimde değil.

—

Dün akşam Belvedere'de, yıldızların altında.

—

14 Ağustos 1913

Tersi oldu, üç mektup geldi, son mektup karşısında da diretemedim. Gücümün yettiği kadar onu seviyorum; ama korku ve özsuçlamalar altında gömülüp kalmış bu sevgi havasızlıktan adeta boğulacak.

—

Kendi durumum konusunda *Yargı*'dan çıkardığını sonuçlar: Öyküyü dolaylı olarak nişanlıma borçluyum; ama Georg, bu nişanlı yüzünden mahvoluyor.

—

Bir arada yaşama mutluluğunun cezası olarak cinsel birleşme. Elden geldiğince perhizkâr, bir bekârdan daha perhizkâr yaşamak; işte benim için bir evliliğe katlanmanın tek çıkar yolu. Peki ama o?

—

Ve her şeye karşın, Felice ile düpedüz eşit haklara sahip bulunsaydık da olanak ve umutlarımız birbirinden farklılık göstermeseydi, bu evliliğe yanaşmazdım. Ama onun yazgısını yavaş yavaş içerisine

itip tıktığım bu çıkmaz sokak, söz konusu evliliği benim için başı sonu görülemeyecek gibi değilse bile, yine de kaçınılmaz bir görev durumuna sokuyor. İnsanlararası ilişkilerdeki gizli bir yasanın etkisi bu konuda açığa vuruyor kendini.

—

Anne ve babama yazılan mektup beni hayli uğraştırdı. Başlıca nedeni, pek olumsuz koşullar altında kaleme alınmış taslağın, üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmasına uzun süre diretmesiydi. Yine de bugün işin az buçuk üstesinden geldim; en azından mektupta gerçeğe aykırı bir şey yok; öyleyken anne ve babam için de okunup anlaşılabilir nitelik taşıyor.

—

Bu akşam ne kadar soğuk bir tavırla –Oskar ve eşi evde değildi– sözde kendisini sevdiğim Leo'yla oynadım. İğrenç derecede yabancıydı bana ve aptaldı.

—

15 Ağustos 1913

Sabaha karşı yatakta beni kıvrandıran düşünceler. Tek çözümü kendimi pencereden atmakta görmem. Yatağıma gelen annem mektubu[259] yollayıp yollamadığımı ve bunun daha önceki metin olup olmadığını sordu. Eskisi, dedim, yalnız biraz daha sert bir üslup içeriyor şimdi. Anem beni anlamadığını söyledi. Ben de kuşkusuz beni anlamadığı ve bunun yalnız mektup işine de özgü olmadığı yanıtını verdim. Daha sonra dayım Alfred'e mektup yazıp yazmayacağımı öğrenmek istedi annem; dayım sözde kendisine yazmamı hak etmiş. Bunu nasıl hak ettiğini sordum. Telgraf çekmiş, mektup yazmış, sonra da benim o kadar iyiliğimi isteyen biriymiş. «Bunların formalite hepsi», diye yanıtladım. «Dayım düpedüz

yabancı bana, beni büsbütün yanlış anlıyor, ne istediğimi, neyi gereksindiğimi bilmiyor, kendisiyle hiçbir alıp vereceğim olamaz.» – «Yani hiç kimse seni anlamıyor, öyle mi!» dedi annem. «Belki beni de kendine yabancı görüyorsun, belki baban da sana yabancıdır. Demek biz hepimiz, senin yalnızca kötülüğünü isteyen kişileriz.» – «Elbet! Hepiniz de bana yabancısınız, arada yalnız bir kan bağı var, ama onun da kendini bir türlü açığa vurduğu yok. Kötülüğümü istiyor değilsiniz kuşkusuz.»
Kendime yönelik bu ve benzeri gözlemlerden birkaçı beni şu sonuca götürdü: İçimdeki giderek büyüyen kararlılık ve inanmışlık, bir evliliğin her şeye karşın altından kalkabilme, hatta onu alınyazım açısından elverişli bir gelişim sürecine kavuşturabilme olanaklarını kendisinde barındırıyor. Kuşkusuz, benim bir bakıma pencere pervazında kapıldığım görüş bu.

—

Aklımı kaçırana kadar her şeye kapayacağım kendimi. Herkesle bozuşacak, kimselerle konuşmayacağım.

—

Eski bir paltolardan bir yığını omzunda taşıyan, koyu renk gözlerle sert bakışlı adam.

LEOPOLD S. *Uzun boylu, güçlü kuvvetli biridir; kaba, sarsak sarsak hareket eder. Üzerinden sarkan bol, buruş buruş, siyah–beyaz yollu bir giysi, sağdaki kapıdan büyük salona seğirtir, ellerini çırparak seslenir:* Felice! Felice! *Bağırmasının sonucunu bir an bile beklemeden ortadaki kapıya koşar ve yine* «Felice» *diye bağırarak açar kapıyı.*
FELİCE S. *Soldan içeri girip kapının yanı başında durur; bir önlük kuşanmış, kırkında bir kadındır:* Geldim işte, Leo! Son zamanlar ne kadar da sinirli oldun! Söyle, ne istiyorsun?
LEOPOLD *birden arkasına döner, sonra durur ve dudaklarını kemirmeye başlar:* Hele şükür! Gel bakayım söyle! *Kanepeye yürür.*

FELİCE *yerinden kımıldamaz:* Çabuk söyle! Ne istiyorsun? Mutfakta işim var!
LEOPOLD *oturduğu kanepeden*: Bırak şimdi mutfağı da gel şöyle. Önemli bir şey açıklayacağım. Tam sırası şu an. Yaklaş haydi!
FELİCE *ağır ağır yaklaşır, önlüğünün askılarını yukarı çeker:* E, neymiş bakalım bu kadar önemli olan? Benimle eğlenmek istiyorsan, kızarım bak, sahi söylüyorum. *Leopold'un önüne gelip dikilir.*
LEOPOLD Otursana!
FELİCE Oturmak istemiyorsa canım?
FELİCE O zaman ben de söylemem. Söyleyebilmem için yanı başımda bulunman gerekiyor.
FELİCE Peki, peki oturuyorum işte.

—

21 Ağustos 1913

Bugün Kierkegaard'ın *Yargıcın Kitabı* geçti elime. Zaten daha önceden sezdiğim gibi onun durumu da, aradaki bazı önemli ayrımlara karşın benimkine pek benziyor; en azından o da, benim bulunduğum tarafında eğleşiyor dünyanın. Beni bir dost gibi doğruluyor. Felice'nin babası için aşağıdaki mektubu kaleme alıyorum; gereken gücü bulursam yarın kendisine postalayacağım.[260]
«Sizden bir ricada bulunmuştum, bir yanıt vermekte duraksıyorsunuz; bu da pek anlaşılır bir şey, nihayet her baba kızına talip olacak kişilere böyle davranır, diyeceğim bu mektubu yazmamın nedeni duraksamanız değil, tersine bu duraksama mektubumun tarafınızdan serinkanlılıkla değerlendirileceği konusundaki umudumu güçlendiriyor. Ama duraksamanız ve düşünüp taşınmanız, aslında olması gerektiği gibi ilk mektubumda beni ele verebilecek o tek yere dayanmaktan çok, genel birtakım nedenlerden kaynaklandığı için bu mektubu korkarak size yazıyorum: Söz konusu yerde işimin katlanılmazlığından söz açmıştım. Belki bu sözcük üzerinde durmadan geçeceksiniz; ama böyle davranmamanız, daha çok beni titiz bir sorgulamadan geçirmeniz gerekiyor, o zaman size derli toplu ve kısaca aşağıdaki yanıtı verebilirim. Benim biricik tutkum ve biricik mesleğime –ki bu da edebiyattan başkası değil– ters düştüğünden,

işimin benim için katlanılır yanı yok. Edebiyattan ayrı bir şey olmadığıma, ayrı bir şey olamayacağıma ve olmayı da istemediğime, göre işim asla beni kendine çekip alamaz, ama düpedüz yıkıma sürükleyebilir. Böyle olmasına da çok bir şey kalmadı zaten. Alabildiğine berbat sinir krizleri ardı arkası kesilmeden beni sultası altında tutuyor; kendi geleceğimle kızınızın geleceğine ilişkin tasa ve kahırlarla geçen bu yıl içinde gerekli dirençten yoksunluğum büsbütün açığa vurdu kendini. Peki neden bu işi bırakmadığımı ve bir servetim olmadığına göre neden yazıp çizerek geçinmenin yolunu bakmadığımı sorabilirsiniz. Size yalnız şu acınacak yanıtı verebilirim: Buna gücüm yetmez çünkü; durumumu genellikle görebildiğim kadarıyla, daha çok şimdiki işimde yıkılıp gideceğim ve kuşkusuz hızla gerçekleşecek yıkılışım.

Şimdi beni kızınızla, bu sağlıklı, şen, doğal, güçlü kuvvetli kızınızla karşılaştırın. Kendisine yolladığım yaklaşık beş yüz mektupta aynı şeyi tekrarlamama, kendisinin ise beni inandırıcılıktan uzak bir «hayır» ile yatıştırmak istemesine karşın doğruluğunu yitirmeyecek bir şey var ki, gördüğüm kadarıyla yanımda kızınızın ister istemez mutsuzluğa sürükleneceğidir. Ben yalnız dış koşullardan değil, daha çok yaradılışım gereği içine kapalı, suskun, insanlardan kaçan ve hiçbir şeyden hoşnut olmayan biriyim. Ama böyle oluşumu da kendi hesabıma bir felaket diye niteleyemem; çünkü varmak istediğim aamacın yansısından başka bir şey değildir bu. Sanırım evdeki yaşa yışımdan hiç değilse birtakım sonuçlar çıkarabilirim: Evet, kendi ailemin bireyleri arasında, alabildiğine iyi ve sevecen bu insanların içinde bir yabancıdan daha yabancı yaşayıp gidiyorum. Son yıllar annemle günde ortalama yirmi sözcükten fazla bir şey konuşmadım; babamla ise selam sabahtan öteye geçmedi konuştuklarım. Evli kızkardeşlerim ve eniştelerimle, aramızda bir dargınlık falan yokken hiç konuşmuyorum. Nedeni de, kendileriyle konuşacak en ufak bir şeyimin açıkça bulunmayışıdır. Edebiyata uzak her şeyden sıkılıyor, nefret ediyorum; çünkü, gerçekte öyle değilse bile, beni baltalayan ya da yolumdan alıkoyan şeyler gibi görüyorum tümünü. Oysa içimde bir aile yaşamını sürdürmeye yönelik hiçbir eğilim yaşamıyor; yaşasa bile salt gözlemci olarak kalmak isteyen birinin eğiliminden başka şey değil bu.

Hısım akraba duygusu nedir bilmiyor, beni görmeye gelenlerin bu davranışına adeta beni hedef alan bir kötülük gözüyle bakıyorum. İşim beni nasıl değiştiremiyorsa, evlilik yaşamı da yine değiştiremeyecektir.

30 Ağustos 1913

Nerede bulacağım kurtuluşu? Tümüyle unuttuğum ne çok düzmecelik birlikte su yüzüne çıkıyor. Gerçek bağlanım gerçek veda gibi bunlarla örülecek idiyse, o zaman kesinlikle yerinde davrandım diyebilirim. Kendi varlığımda insanlardan ilişkisiz, gözle görülür bir yalan yok. Sınırlı çemberin içi temiz durumda.[261]

14 Ekim 1913

Küçük sokak, bir başta kilise avlusunun duvarı, öbür başta balkonlu alçak bir evle son buluyor ve evde emekli memur Friedrich Munch ile kızkardeşi Elisabeth oturuyordu.

—

Bir küme at, çiti yarıp çıktı dışarı.

—

İki arkadaş, at üzerinde bir sabah gezintisi yaptı.

—

Akşam kanepeye yorgun uzanan, geceleyin ancak bütün gücünü toparlayarak zorlukla doğrulabilen yaşlı bir iş adamı, «Ey iblis, bunamaktan kurtar beni!» diye söylendi. Boğuk darbelerle kapıya vuruldu derken. Adam: «Girin! Girin! Dışarda kim varsa girsin içeri!» diye seslendi.

15 Ekim 1913

Düşmek üzereyken belki bir kez daha yakalayıp tuttum kendimi; belki kısa bir yolu yine gizlice koştum da, yalnızlıktan umutsuzluğa kapılmaya başlamış kendimi şimdi yine durduruyorum. İyi ama, ya baş ağrıları, ya uykusuzluk! Evet savaşmak gerekiyor, daha doğrusu, savaşmaktan başka çıkar yol yok.[262]

Riva'da kalışımın benim için büyük önemi oldu. İlk kez Hıristiyan bir kızı anlama fırsatı geçti elime ve nerdeyse büsbütün onun etki çemberi içinde yaşadım. İlerdeki anımsamalar için bu konuda kesin önem taşıyan bir not düşecek gücüm yok. Yalnızca kendini ayakta tutabilmeyi amaçlayan güçsüzlüğüm, karışıklığı elden geldiğince kenar bölgelere itip kafamın içinde bir aydınlık ve boşluk sağlamayı yeğliyor. Ama bana göre bu durum kafamdaki o sersemletici basınçtan daha iyi; öyle bir basınç ki, elinden hatta kesin denemeyecek bir şekilde yakayı sıyırabilmek için, önce kendimi kırıp dökecek bir tokmağın varlığı gerekiyor.

—

E. Weiss'a bir mektup yazmayı deneyişim, ama başaramayışım. Oysa dün yatakta yatarken kafamda bir güzel kotarılmıştı mektup.

—

Paltoya sarılmış, elektrikli tramvayın bir köşesinde oturuşum.

—

Riva gezisine çıkmış Prof. G. İnsana ölümü anımsatan Alman–Bohemya burnu, yüzde kansız bir cılızlık üzerine oturtulmuş kızartı ve sivilcelerin örttüğü şişkin yanaklar, bütün yüzü kuşatan sarışın bir çember sakal. Oburcasına yiyip içmeye düşkün biri. Sıcak çorbayı

yutuyor, zarı soyulmamış salama dişlerini geçiriyor, beri yandan salamı yalıyor. Bu arada ılımış birayı yudum yudum ağırbaşlılıkla içişi, burun çevresinde boşanan ter. En aç gözlü bir seyir ve gözlemin bile zevkini sonuna dek çıkaramayacağı bir iğrençlik tablosu.

—

Kapı kapatılmıştı. İkinci katın iki penceresinde ışık yanıyordu; ayrıca, dördüncü katın bir penceresinde de ışık vardı. Evin önünde bir araba duruyordu. Dördüncü kattaki aydınlık pencereye yaklaşan genç bir adam, pencereyi açıp sokağa baktı. Ay ışığında

—

Akşamın geç vaktiydi. Öğrencinin bundan böyle çalışmayı hiç canı istemiyordu. Gereği de yoktu zaten; son haftalarda doğrusu büyük ilerlemeler kaydetmişti; herhalde artık biraz dinlenebilir, gece çalışmalarını sınırlandırabilirdi. Kitap ve defterleri kapadı; küçük masanın üzerindeki öteberilere çekidüzen verip, yatmak için soyunacak oldu. Derken pencereye kaydı bakışı ve parlak dolunayı görüp bu güzelim sonbahar gecesi uyumadan ufak bir gezinti yapmak ve belki bir yerde oturup sütsüz bir kahve yudumlayarak biraz dinlenmek geçti içinden. Lambayı söndürdü, şapkasını alıp mutfak kapısını açtı. Sokağa her defasında mutfaktan geçerek çıkması, genellikle üzerinde durmadığı bir şeydi; hem katlandığı bu rahatsızlık, odasının kirasında hatırı sayılır bir düşme sağlıyordu. Ne var ki, kimi vakit mutfaktan fazla gürültülü sesler geliyor ya da örneğin bugünkü gibi akşamın geç saatinde sokağa çıkmak istedi mi, tatsız bir şey oluyordu bu.

—

Hayır yok! Öğle sonrası uyur uyanık. Sonunda bu ağrı başımı parçalayıp dağıtacak; hem de şakak yerlerinden. Böyle bir şeyi tasarlayışım, aslında gözlerimin önüne ateşli bir silahın açtığı bir yarayı

getirdi; şu farkla ki, oyulmuş yaranın çevresi hoyratça açılan bir teneke kutunun keskin kenarları gibi yukarı kıvrılmıştı.

—

Kropotkin'i[263] unutmamak gerekiyor.

—

20 Ekim 1913

Sabahleyin tasarlanacak gibi olmayan bir hüzün. Akşamleyin Jacobsohn'un *Der Fall Jacobsohn*'unu[264] okudum. Bu yaşama, bu karar verme, bu ayağını gereken yere hazla basma gücü. Kürek çekmekte usta birinin kendisine ya da bir başkasına ait kayıkta oturuşu gibi, kendi içinde oturuyor Jacobsohn. Kendisine yazma isteğini duydum. Ama böyle yapacakken tutup gezmeye çıktım; içimi saran duygu, Haas'la[265] buluşup konuştuktan sonra tümüyle silinip gitti. Kadınlar üzerimde uyarıcı bir etki yaptı; derken eve gelip *Değişim*'i okudum; beğenilecek gibi değil. Belki gerçekten mahvolmuş bir durumum var, sabahki hüzün yine çıkıp gelecek ve ben uzun süre ona karşı duramayacağım; tüm umudumu alıp götürüyor bu hüzün. Günlük tutma hevesini bile duymuyorum; belki böyle bir günlükte pek çok şey eksik kalacak, belki hep yarım, öyle görülüyor ki zorunlu olarak yarım davranışları anlatmam gerekecek, ama belki salt günlük tutuşum hüznüme katkıda bulunacak,

Masallar yazmayı (ne diye bu sözden öylesine nefret ediyorum?), W.'nin[266] beğeneceği ve masanın altında tutup yemek aralarında göz gezdireceği, ama sanatoryumdaki doktorun bir süredir arkasında dikilip kendisini izlediğini ansızın fark ederek yüzünün kızaracağı masallar yazmayı çok isterdim. Bazen, daha doğrusu her vakit bir şey anlatırken duyduğu heyecan (gördüğüm kadarıyla anımsamamın o bayağı fiziksel çabasından, düşüncelerden yoksun mekânın zeminini yavaş yavaş açılmaya ya da salt biraz kubbeleşmeye zorlayacak acıdan korkuyorum). Her şey not edilmeye karşı diretiyor. Bunda, kendisine ilişkin hiçbir şey yazmamam için onun tara-

fından konulmuş yasağın rol oynadığını bilsem (bu yasağa sımsıkı, adeta zahmet çekmeksizin bağlı kaldım hep), başka şey istemezdim; ama benimkisi güçsüzlükten. Sonra, W. ile tanışmamın Rus kadınının sağlayacağı hazlardan beni yoksun bıraktığını, Rus kadınının beni belki de, hiç de olmayacak bir şey değildi hani, odamın karşı yan tarafındaki odasına alacağını bu akşam bütün yol boyu düşünüp durmama ne demeli! Oysa W. ile akşamları bütün ilişkim, kesinlikle kararlaştırmadığımız bir tür maniple diliyle odasının zeminini oluşturan odamın tavanına vurmamdan, ondan yanıt almamdan, pencereden sarkıp onu selamlamamdan, ona kendimi takdis ettirmemden, bazen yukarıdan sarkıttığı bir kurdeleyi yakalamaya çalışmamdan, saatlerce pencere pervazında oturmamdan, üstümde gezinen adımlarını tek tek işitip bir tık sesini yanlışlıkla aramızda var olan bir anlaşmanın işareti saymamdan, öksürmelerini ve uyumadan önce söylediği ezgileri işitmemden öteye geçmiyor.

—

21 Ekim 1913

Kaybolmuş bir gün. Ringhoffer fabrikasını görmeye gidişim; Ehrenfels'in semineri; Welsch'i ziyaretim; akşam yemeği; gezinti; şimdi saat on, buradayım. Kara böceğin aklımdan çıktığı yok, ama yazmayacağım.

—

Bir balıkçı köyünün rıhtımında bir tekne denize açılmak üzere donatılıyor, ayağına şalvarsı bir pantolon geçirmiş adamın biri çalışmalara göz kulak oluyordu. İki yaşlı tayfa çuval ve sandıkları bir iskeleye taşıyor, bacaklarını aralamış iri yarı bir adam getirilenleri alıp karanlık teknenin içinden kendisine uzanan başka ellere aktarıyordu. Rıhtımın bir köşesine döşenmiş kocaman parke taşları üzerinde yarı yatar durumda dört kişi oturmuş, pipolarının dumanını dört bir yana savuruyordu. Şalvarsı pantolonlu adam zaman zaman yanlarına yaklaşıp bir şeyler anlatıyor ve dizlerine vuruyordu. Bir

şarap testisi saklandığı taşın arkasındaki gölgelikten düzenli aralarla çıkarılıyor ve koyu kırmızı şarapla dolu bir kupa elden ele dolaştırılıyordu.

22 Ekim 1913

Pek geç. Hüzün ve sevgideki tatlılık. Kayıkta bana gülümsemesi. Hepsinden güzeli buydu. Ölmek isteğini hep içte yaşatmak, beri yandan kendini henüz ayakta tutuyor olmak, işte yalnız budur sevgi.

—

Dünkü gözlem. Benim için hepsinden uygun durum: Kendilerini yakından ilgilendiren, benimse ancak pek uzaktan ilgilenebildiğim, üstelik bu uzak ilginin bile düpedüz özveri sayılabileceği bir sorun üzerinde tartışan iki kişinin konuşmasına kulak kabartış.

—

26 Ekim

Ailenin bireyleri akşam yemeğine oturmuştu. Pencereler perdesizdi, tropikal geceden içeri bakılabiliyordu.

—

Sessiz, sıcak bir akşamdı. Köy yolu ay ışığına gömülmüştü.

—

Ailenin bireyleri akşam yemeğine oturmuştu. Pencereler perdesizdi, tropikal geceden içeri bakılabiliyordu.

—

«Ben kimim peki?» diye çıkıştım kendi kendime. Dizlerimi karnıma çekerek uzandığım kanepede doğrulup dimdik oturdum. Merdiven sahanlığından odama açılan kapı aralandı hemen, genç bir adam, başı yerde, yoklayan bakışlarla içeri girdi. Dar odanın elverdiği ölçüde kanepenin çevresinde bir yay çizdi ve köşeye, pencerenin yanına gidip karanlıkta dikilmeye başladı. İn midir, cin midir, anlamak isteyerek yanına yaklaştım ve kolundan tuttum. Yaşayan bir insandı. Boyu biraz daha kısaydı benden; gülümseyerek gözlerini kaldırıp başını sallayarak, «Dokunun bana, dokunun!» deyişindeki rahatlığın, beni yaşayan biri olduğuna inandırması gerekiyordu. Ama yine de ben önde yeleğinden, arkada ceketinden tutup sarstım kendisini. Gözüm saatinin o güzelim, altından ve kalın kösteğine ilişti, aşağı doğru çekip çekiştirmeye başladım; derken kösteğin tutturulduğu ilik yırtıldı. O, sesini çıkarmayarak benim ziyankârlığıma yukardan bakmakla yetindi; yırtılan ilikteki düğmeyi düşmesin diye tutmaya çalıştı, ama başaramadı. Sonunda yeleği gösterip, «Şu yaptığına bak», dedi. Ben, «Sakin ol bakalım!» diye yanıtladım, gözdağı vererek.

Odada sağa sola gezinmeye koyuldum; rahvan yürüyüşüm giderek tırısa, tırıs dört nala dönüştü; yanından her geçişimde kendisine doğru yumruğumu sallıyordum. Ama o bana hiç bakmıyor, yalnızca yeleğiyle uğraşıyordu. Kendimi pek özgür hissediyordum; bir kez ciğerlerim olağanüstü bir tempoyla çalışmaya başlamıştı; devcileyin şişip kabarmak isteyen göğsümü ancak üzerimdeki giysiler geride tutuyordu.

—

Pek çok ay var ki, Wilhelm Menz sabahları bürosuna giderken uzun bir sokakta, sokağın kimi şurasında, kimi burasında düzenli olarak rastladığı bir kızla konuşmaya niyetleniyordu. Bunun sadece bir niyetten öteye geçemeyeceğine aklı yatmıştı ki –biraz çekingen biriydi kadınlara karşı, ayrıca acele acele giden yolda bir kızla konuşmak için sabah vakti uygunsuz bir zamandı–, Noel'e doğru bir akşam kızı hemen önü sıra yürürken görüp «Froylayn!» diye seslendi. kız arkasına döndü ve sabahları hep yolda karşısına çıkan

adamı tanıdı, yürümesine ara vermeden bakışlarını adamın üzerinde biraz dolaştırdı ve Menz'in ağzından başka bir söz çıkmadığını görerek başını yine çevirdi. Büyük bir kalabalık ortasında apaydınlık bir sokakta bulunuyorlardı; Menz, dikkati çekmeden kızın hemen yanıbaşına kadar sokulabilirdi. Ancak, uygun bir söz bu nazik anda bir türlü aklına gelmiyor, kızın karşısında da yabancı yabancı durmak istemiyordu; çünkü böyle ciddi olarak başladığı bir işin ne olursa olsun arkasını getirmeyi arzulamaktaydı; dolayısıyla, kızın ceketini ucundan tutup çekiştirmek gözüpekliğini gösterdi. Kız, bir şey olmamış gibi sesini çıkarmadı.

—

6 Kasım 1913

Ansızın şu güven nereden çıktı? Keşke kaybolmasa yine! Bu güvenle belini yarı doğrultmuş bir insan olarak da bütün kapılardan girip çıkabilirdim nihayet. Ancak, bunu gerçekten isteyip istemediğimi de bilmiyorum.

—

Margarathe Bloch, Ehrenstein

—

Anne ve babalarımıza bundan hiç söz açmak istemiyor, her akşam saat dokuzdan sonra iki kuzenimle gömütlüğün parmaklıklı kapısının yanı başında, çevreyi iyi görebileceğimiz topraktan bir tümsek üzerinde buluşuyorduk.

—

Gömütlüğün demir parmaklığı, solda otlarla kaplı geniş bir alanı açıkta bırakıyor.

Friedrich: Bıktım artık.
Wilhelm:

17 Kasım

Düş: Bayır yukarı yolda, nerdeyse bayırın ortasında, üstelik yolun özellikle taşıtlara ayrılmış bölümünde, aşağıdan bakılınca solda başlayan ve solda bir çitin kazıkları gibi yükselen, oysa sağa doğru gittikçe ufalıp dökülerek alçalan bir pislik ya da sert bir balçık yığını vardı. Ben, yolun nerdeyse serbest olan sağ başında yürüyor, karşıdan bir adamın üç tekerlekli bir bisikletle bana yaklaştığını ve anlaşılan doğruca engel üzerine bisikleti sürdüğünü görüyordum. Sanki gözleri yoktu adamın ya da içleri dolarak belirginliğini yitirmiş oyukları andırmaktaydı. Bisiklet yalpa yapıyordu, güvenilir ve sağlam değildi gidişi; ama gürültüsüz, nerdeyse aşırı sessiz ve hafifti. Son anda adamı, sanki altındaki bisikletin gidonuymuş gibi yakalayıp durdurdum; içinden geçerek geldiğim kovuğa yönelttim bisikleti. Derken adam üzerime yıkıldı; birden uzadı boyum, devcileyin bir durum aldı; yine de zahmetle adamı tutabildim; beri yandan, sahipsiz kalan bisiklet yavaş yavaş, ama ters yönde gitmeye başlamıştı ve sanki beni de kendisiyle çekip götürüyordu. Üstü açık bir arabanın yanından geçti; arabanın üzerinde birkaç kişi sıkışık durumda dikiliyordu, hepsi de koyu renk giysiler giymişti; başına kenarları yukarı kıvrık açık gri bir şapka geçirmiş bir izci de vardı içlerinde. Daha epey uzaktan izci oğlanı görmüş, kendisinden yardım beklemeye başlamıştım; ama o, yüzünü benden kaçırarak arabadakilerin arasına karıştı. Derken arabanın gerisinden –üç tekerlekli bisiklet habire yuvarlanıp duruyor, ben de vücudumu iyice öne eğip bacaklarımı açmış, ister istemez ardından gidiyordum– biri çıkarak bana yardım etti; nasıl biri olduğunu anımsamıyorum. Bildiğim tek şey, güvenilir bir kimseydi. Şimdi adeta gerilmiş duran kara bir perde gerisinde saklanıyor ve onun bu saklılığına da benim saygı göstermem gerekiyor.

—

18 Kasım 1913

Yine yazacağım; ama bu arada yazma gücüme karşı ne çok kuşkuya kaptırdım kendimi. Zorlanarak, kendiliğinden en ufak bir çaba harcamaksızın, zorlandığını da pek fark etmeden okula gitmese, bir köpek kulübesinde tüneyip yiyecek uzaltıldığında dışarı çıkacak, uzatılan nesneyi gövdesine indirdikten sonra tersyüz seğirtip kulübeden içeri girecek yeteneksiz, hiçbir şeyden haberi bulunmayan biriyim gerçekte.

—

İki köpek, güneşin ışıl ışıl aydınlattığı bir avluda karşıt yönlerden birbirine doğru koşuyordu.

18 Kasım 1913

Froylayn Bloch'a yollanacak bir mektubun[267] baş kısmını yazmak için ter döktüm.

19 Kasım 1913

Günlüğü okumak olumsuz bir etki yapıyar üzerimde. Acaba nedeni şu sıra en ufak bir güvenden yoksunluğum mu? *Her şey gözüme bir kurgu gibi görünüyor.* Bir başkasının söyleyeceği her söz, rastgele bir bakış içimdeki her şeyi, hatta unutulan, asla önem taşımayan nesneleri bir başka tarafa itip sürüyor. Şimdiye kadar hiç böylesine güvensizliğe düşmedim. Beri yandan, içimde anlamsız bir boşluk var. Gece dağda kaybolan bir koyun gibiyim ya da kaybolan koyunun peşi sıra seğirten bir başka koyuna benziyorum. Bu kadar yitik olmak ve bundan yakınma gücünü gösterememek.

—

Kasten fahişelerin bulunduğu sokaklarda dolaşıyorum. Yanlarından geçmek cezbediyor beni; birinin peşine takılıp gidebilirim; uzak

bir olasılık, ama düşünülmeyecek gibi değil. Aşağılık bir davranış mı? Ama daha iyisini bilmiyorum ve bana aslında masum bir davranış gibi görünüyor, nerdeyse pişmanlık duymayacağım bu yüzden. Gözüm modası geçmiş, ama çeşitli takılarla adeta lüks giysiler giymiş tombul ve yaşlıca kadınlarda hep. Galiba içlerinden biri beni tanıyor. Bugün ikindi üzeri kendisine rastlamıştım, henüz mesleklerine özgü kıyafet yoktu üzerinde, saçları başına yapışık duruyordu; şapka giymemiş, hizmetçi kadınlar gibi bir önlük kuşanmıştı; elinde bir çıkın taşıyor, belki çıkını çamaşırcı kadına götürüyordu. Bir başkası çekici bir taraf görmezdi kendisinde, ama ben onu alımlı bulmuştum. Şöylece bakışmıştık bir ara. Şimdi akşam üzeri, havanın soğuduğu bir sıra, bedenini sıkıca saran sarımtrak kahverengi bir mantoyla onu Zeltner Caddesi'nden ayrılan sokağın karşı kadırımında, kendi piyasa yerinde gördüm. İki kez dönüp baktım, o da bakışlarıma karşılık verdi; ama birden koşarak kendisinden uzaklaşmaya başladım.

—

İçimdeki bu güvensizliğin F.'ye[268] ilişkin düşüncelerden kaynaklandığı kesin.

—

20 Kasım 1913

Sinemada. Ağladım. *Lolotte*. İyi kalpli rahip. Küçük bisiklet. Anne ve babanın barışması. Alabildiğine eğlenceliydi. İlkin acıklı film - *Doktaki Kaza,* sonra neşelisi *Hele Şükür Yalnızlık*. İçimde tam bir boşluk ve anlamsızlık; önümden geçip giden elektrikli tramvay bile benden daha diri.

21 Kasım 1913

Düş: Fransız Bakanlığı; masa başında dört kişi bir sorun üzerinde konuşuyor. Masanın uzunlamasına sağında oturan, profilden bakınca yüzü yassılmış görünen, cildi sarımsı renkte, yassılmadan dolayı dümdüz burnu hayli öne fırlamış, yağlı siyah gür bıyığı ağzının üstünde bir kemer yapmış adamı anımsıyorum.

—

Acınacak bir gözlem; alttaki ucu boşlukta süzülen bir kurgudan kaynaklandığı yine kesin. Mürekkep hokkasını alıp oturma odasına götürecektim, büyük bir binanın siste şöyle bir görünüp kaybolan köşesi gibi bir sağlamlık hissettim içimde, kendime yitik biri gözüyle bakmaz oldum; varlığımda bir şey nöbette bekliyordu; insanlardan, hatta F.'den bağımsızdı.
Şimdi kalkıp örneğin birinin bir ara seğirterek kırlara dalışı gibi, söz konusu nesneden kaçıp gitsem acaba nasıl olur.

—

Bu kehanet, örneklere bu yöneliş, bu korku gülünç şey. Egemenliği elde bulundurdukları tek köşe olan düşüncede bile adeta canlı üst yüzeye kadar çıkıp her seferinde sele kapılmışçasına bir anda yitip giden kurgular tümü. Kimde o sihirli el, bu çarkın içine sokacak da binlerce bıçak darbesi altında parçalanıp parçaları sağa sola savrulmayacak.

—

Kurgu avına çıktım. Bir odaya giriyorum, bakıyorum bir köşede iç içe girmiş, beyazımsı kaynaşıyorlar.

—

24 Kasım 1913

Önceki akşam Max'taydım. Giderek bana yabancılaşıyor Max; şimdiye kadar pek çok kez içimde böyle bir duygu uyandı. Bundan böyle ben de onun için yabancılaşmaya başlıyorum. Dün akşam gidip yattım düpedüz.
Sabaha karşı görülen düş: Bir sanatoryumun bahçesinde uzun bir masada oturuyorum, hem de baş köşede; öyle ki, düşte kendi sırtımı görüyorum. Kapalı, bulutlu bir gün; galiba bir gezintiye çıkmışım, az önce rüzgâr gibi gelip rampanın önünde duran bir arabada-

yım. Tam yemeğe oturulacak zamandı. Derken sanatoryumda çalışanlardan birinin, körpe ve narin bir kızın tüy gibi hafif, hafif değilse bile salınan bir yürüyüşle, üzerinde hazan yapraklarının rengini andıran bir giysi, sanatoryumun önündeki revaklı yoldan çıkıp gelerek bahçeye indiğini fark ediyorum. Ne istediğini henüz bildiğim yok. Ama beni arayıp aramadığını öğrenmek için soran bir edayla kendimi gösteriyorum. Gerçekten beni arıyormuş; bir mektup getirip uzatıyor. Bu benim beklediğim mektup olamaz diye düşünüyorum. İncecik bir zarf, tanımadığım nazlı ve sarsak bir yazı. Mektubu açıyorum, içinden silme yazıyla dolu bir yığın ince kâğıt çıkıyor. Ama tümündeki yazı yabancı bana. Okumaya başlıyor, kâğıtları karıştırıyorum ve anlıyorum ki, pek önemli bir mektup, anlaşılan F.'nin en küçük kızkardeşinden[269] geliyor. Yiyip yutarcasına okumaya koyuluyorum mektubu; hemen sağımdaki kadın mı, erkek mi, yoksa çocuk mu olduğunu bilemediğim biri kolumun üzerinden mektubun içine bakıyor. «Hayır!» diye haykırıyorum. Hepsi de sinir hastası olan masadakiler titremeye başlıyor. Tatsız bir duruma yol açtım sanırım. Acele birkaç söz söyleyerek özür dilemeye çalışıyor, hemen yine mektuba dönmek istiyorum. Tekrar mektubun üzerine eğiliyor, tam bu anda kendi haykırışım beni uyandırmış gibi ister istemez gözlerimi açıyorum. Düpedüz bilinçli bir davranışla kendimi zorlayıp yeniden uykuya dalıyorum; aynı durum yeniden baş gösteriyor; mektubun şu anda hiç anımsayamadığım sisli ve buğulu iki, üç satırını çabuk çabuk okuyor, uykunun ileriki bölümünde düşü kaybediyorum.

—

Dev gibi bir adam olan yaşlı tüccar, dizlerini kırarak korkuluğa tutunmuyor da korkuluğun üzerine eliyle bastırarak merdivenleri tırmanıyordu. Demir kafesli cam kapıya gelip her zamanki gibi pantolonunun cebinden anahtar demetini çıkarmaya davranırken karanlık bir köşede genç bir adam ilişti gözüne; adam, eğilerek selam verdi.

Merdivenleri tırmanmanın yorgunluğundan hâlâ ahlayıp poflaya-

rak, «Kimsiniz? Ne arıyorsunuz burada?» diye sordu yaşlı tüccar.
«Bay Messner siz misiniz?» dedi genç adam.
«Evet benim», diye yanıtladı tüccar.
«Size verilecek bir haberim var. Kim olduğum önemsiz, çünkü ben bu işin içinde değilim, haberi size iletmek görevini üstlendim, o kadar. Ama yine de tanıtayım kendimi; adım Kette'dir, öğrenciyim.»
«Ya», dedi Messner yalnızca ve kısa bir süre düşündü. Ardından: «Peki, vereceğiniz haber?» diye sordu.
«Bunu odada konuşalım daha iyi», dedi öğrenci. «Merdivende görüşülecek bir şey değil de.»
«Ama ben kimseden haber falan beklemiyorum», dedi Messner; gözlerini yana çevirip yere bakmaya başladı.
«Olabilir», dedi öğrenci.
«Hem gece saat on biri geçti, kimse çıkıp bizi dinlemez burada.»
«Hayır hayır!» diye yanıtladı öğrenci. «Burada dünyada söyleyemem.»
«Ben de», dedi Messner, «gece ziyaretçi kabul etmem.» Derken anahtarı öylesine hoyrat bir şekilde kilide soktu ki, destedeki öbür anahtarlar bir süre şıngırdadı.
«Ama ben burada ta sekizden beri üç saattir bekliyorum», dedi öğrenci.
«Beklemeniz, haberin sizin için taşıdığı önemi gösterir. Ama ben haber falan işitmek istemiyorum; işitmekten kendimi esirgeyebileceğim her haber benim için bir kazanç sayılır. Meraklı biri değilim; gidin haydi, gidin buradan!» Bay Messner, öğrenciyi ince trençkotundan tutarak biraz ileri doğru itti. Sonra kapıyı araladı biraz; odadan kopup gelen aşırı bir sıcaklık koridorun soğuk havasına karıştı. Kapı aralığında dikilerek: «Bari bir iş haberi mi?» diye sordu.
«Onu da burada söyleyemem», diye yanıtladı öğrenci.
«O zaman iyi geceler!» dedi Messner. Odasına girip kapıyı kilitledi; düğmeyi çevirip yatağının başucundaki gece lambasını yaktı, sonra içinde bir sürü likör şişesi bulunan duvardaki küçük gömme dolaba yöneldi, ufak bir kadehe likör doldurdu, dilini şapırdatarak kadehi kafasına dikti, ardından soyunmaya koyuldu. Yüksek yastıklara tam arkasını dayayıp gazete okumak istiyordu ki, biri usulcacık

kapıyı tıklatıyormuş hissine kapıldı. Gazeteyi yorganın üzerine bırakıp kollarını kavuşturdu ve sese kulak verdi. Gerçekten az sonra bir kez daha vuruldu kapı; ses pek yavaştan geliyor ve sanki kapının alt kısmında bir yere vuruluyordu. «Ne olacak, sırnaşık maymun herifin biri», diyerek kendi kendine güldü Messner. Ses kesilince yeniden gazetesini eline aldı; ama ansızın, bu kez daha sert vurulmaya başladı kapı, adeta üzerine yüklenilir gibiydi. Çocuklar sanki bir oyun oynuyorlardı da, kapıya neresi gelirse pat küt indiriyorlardı. Bazen altta tahtanın boğuk, bazen yukarıda camın şangırtılı sesi duyuluyordu. Başını sallayarak: «Kalkıp bakmadan olmayacak», diye düşündü Messner. «Evin yöneticisine haber veremem, çünkü telefon karşı holde, hole de ev sahibini uyandırmadan geçmem olanaksız. Bu durumda delikanlıyı kendi elimle tutup merdivenlerden aşağı yuvarlamaktan başka çare yok.» Ardından keçe kasketini başına geçirdi; yorganı üzerinden sıyırıp ellerini yatağa dayayarak kendini karyolanın kenarına çekip aldı, acele etmeden ayaklarını yere bastı, içi muflonlu yüksek ökçeli terliklerini giydi. «Hay Allah!» diye geçirdi içinden, üst dudağını çiğneyerek gözlerini kapıya dikti. «Yine kesildi ses», diye mırıldandı. «Ama ne olursa olsun kesinlikle huzuru sağlamam gerekiyor», dedi sonra, kendi kendine. Bir bastonluktan boynuz başlı bir baston aldı, orta yerinden kavradığı gibi kapıya yürüdü.

Kapalı kapının arkasından: «Dışarda hâlâ var mı kimse?» diye sordu.

«Evet!» diye yanıtladı bir ses. «Lütfen açar mısınız kapıyı!»

«Peki», dedi Messner; kapıyı açıp elinde bastonla dışarı çıktı.

Öğrenci bir adım gerileyerek: «Vurmaya kalkmayın sakın!» dedi,

27 Kasım 1913

uyaran bir sesle.

«O zaman gidin buradan!» diye yanıtladı Messner ve işaret parmağını hızla oynatarak merdivenleri gösterdi.

«Ama gidemem!» dedi öğrenci ve öyle ansızın Messner'in üzerine atıldı ki

27 Kasım 1913

Düpedüz kapı dışarı edilmeden bu işe bir son vermem gerekiyor. Hani kendimi kaybedebilirim gibi bir tehlike hissetmiyorum; ne var ki, bir çaresizlik ve dışlanmışlık duygusu içindeyim. Ama en ufak bir yazının bana bir dayanıklılık sağladığı kuşkusuz, hem de olağanüstü bir dayanıklılık. Çünkü gezintide her şeyi derli toplu görebilmiştim.

—

Yöneticinin kapıyı açan karısının çocuğu. Eski bir şala sarılmış, soluk, durgun, etli ve çökmüş bir yüzceğiz; gece vakti kadının kucağında kapıya getiriliyor.

—

Yönetici kadının merdiveninin alt basamaklarının birinde oturan, benim dördüncü katta başlattığım sarsak inişime kulak kabartan, yanına geldiğimde beni süzen, yanından geçip giderken arkamdan bakan fino köpeği. Benden korkmayışının, alışık olduğu evden ve evin gürültüsünden bir parça gözüyle bana bakışının içimde uyandırdığı hoş bir aşinalık duygusu.[270]

—

Bir film sahnesi: Ekvatoru geçerken kamarotların vaftiz edilmesi. Sağda solda dolaşan tayfalar. Gemide yatay ve dikey doğrultuda tırmanmadık yer bırakmıyor, nerede olursa oturacak bir yer buluyorlar. Merdivenlere tutunarak sarkıyor ve güçlü yuvarlak omuzlarıyla, bir ayak öbür ayağın önünde, geminin gövdesine yaslanarak, aşağıda sergilenen oyuna bakıyorlar.

—

«Kapı çalınıyor», dedi Elsa ve parmağını havaya kaldırdı.

—

Küçük bir oda. Elsa ve Gertrud, ellerinde işlerle pencere önünde otururlar. Dışarıda alacakaranlık çökmeye başlamıştır.
E. Kapı çalınıyor.
Her ikisi de kulak kabartır.
G. Sahiden çalındı mı kapı? Ben hiçbir şey işitmedim. Kulaklarım giderek duyarlığını yitiriyor.
E. Pek hafiften çalındı. (Kapıyı açmak üzere hole çıkar.) Holde karşılıklı konuşulan birkaç kelime işitilir. Ardından E.'nin sesi: «Lütfen buradan buyrun. Dikkat edin de tökezlemeyin! Lütfen önden yürüyün siz, odada yalnızca kızkardeşim var.»

—

Gelsenbauer, Elsa ve Gertrud adındaki *kızkardeşlerin kiralık* üç odaları vardır; odalardan biri piyano öğretmeni bir bayana kiralanmıştır, ikincisi bir celebe

—

Bu yakında celep Morsin şu olayı anlattı, üzerinden birkaç ay geçmesine karşın hâlâ heyecanlıydı anlatırken:
Ben, işim gereği pek sık kente inerim. Ortalama ayda kuşkusuz on gün kalırım her inişimde. Çokluk geceyi kentte geçirmem gerekir, ben de öteden beri elden geldiği kadar otelde gecelemekten kaçarım, bu yüzden bir oda kiraladım, oda sadece

—

3 Aralık 1913
Weiss'a yazılan mektup.

4 Aralık 1913

Erişkin bir kimse olarak genç yaşta ölmek, hele kendini öldürmek dışardan bakınca korkunç bir şey. Gelişim sürecinin ilerki bir evresinde anlam taşıyabilecek tam bir ruh karmaşasıyla bu dünyadan çekip gitmek, umutsuzlukla ya da söz konusu davranışın büyük hesap içinde olmamış gözüyle görüleceğine ilişkin biricik umutla bunu yapmak. Benim şimdiki durumuma da böyle bir gözle bakılabilirdi. Bir hiçi hiçe vermekten başka anlama gelmezdi ölmek, ama duygu için düşünülemeyecek bir şey sayılırdı; çünkü bir hiç de olsa nasıl insan bilinçli olarak kendini hiçe verebilir, hem de yalnız boş bir hiçe değil, hiçliğini salt kavranılmazlığından alan fırtınalı bir hiçe.

—

Bey ve uşaklardan bir topluluk. Çalışmaktan bitkin düşmüş, canlı renklerle ışıl ışıl yüzler. Bey oturuyor, uşak tepsiyle önüne yemek çıkarıyor. Hani sayısız koşullardan ötürü İngiliz olup Londra'da yaşayan bir adamla, Lapland'lı olup fırtınalı bir havada kayığıyla denizde tek başına yol alan bir başkası arasındakinden daha büyücek bir ayrım, daha başka türlü değerlendirilebilecek bir ayrım yok aralarında. Orası öyle; uşak –bu da yalnız belli koşullara bağlı– bey olabilir; ama nasıl yanıtlanırsa yanıtlansın, uşağın bey olup olmayacağı sorusu sorun işi karıştırmıyor burada; çünkü önemli olan, haldeki durumların halde değerlendirilmesidir.

—

Herkes, hatta dışa olabildiğine açık ve sokulgan kimse tarafından bile salt duygusal yoldan da olsa zaman zaman kuşkuyla karşılanan insanlığın birlik ve bütünlüğü, tek kişiyle tüm insanlığın gelişimi arasında sürekli saptanabilen o katıksız ortaklıkta herkesin görebileceği gibi kendini açığa vuruyor ya da vurur görünüyor. Tek kişinin

en dışa kapalı duygularında bile durum başka türlü değil.

—

Budalalıktan korku. Budalalığı, dosdoğru bir amaca varmaya çalışan, başka her şeyi insana unutturan duyguda görmek. Budalalığın tersi nedir peki? Budala olmamak, eşikte, bir kapı kenarında dilenci gibi dikilmek, zamanla çürüyüp gitmek ve yıkılmak. Ama P. ile O.[271] iğrenç derecede budala kimseler. Taşıyıcılarını aşacak büyüklükte budalalıklar var olsa gerekir. Belki de iğrençlik, küçük budalaların boylarını aşan budalalıklar içine gerilmelerinden kaynaklanıyor. Nihayet İsa'ya da Fariser'ler bu gözle bakmadı mı?

—

Diyelim gece saat üçte ölen birinin çok geçmeden, örneğin şafak söker sökmez eskisinden yüce bir yaşamın kapısından içeri gireceğine ilişkin düpedüz çelişik olağanüstü bir tasarım. İnsana özgü olup göze görünen nesnelerle öbür nesnelerin tümü arasında bu ne uyuşmazlık! Bir gizden nasıl da hep daha büyük bir giz doğup çıkıyor! Bunu düşünen insanın ilk anda soluğu kesiliyor hemen. Doğrusu, evden dışarı ayak atmaktan korkulması gerekirdi.

—

5 Aralık 1913

Anneme karşı nasıl da köpürüyorum. Kendisiyle konuşmaya başlar başlamaz hemen sinirleniyor, adeta bağırmaya başlıyorum.

—

O.,[272] gerçekten acı çekiyor. Bense acı çektiğine inanmıyor, inanamıyorum; acı çektiğini bile bile buna inanamıyorum bir türlü. İnanamayışım da kendisine yardım zorunda kalmak istemeyişimden

kaynaklanıyor; böyle bir yardım elimden gelecek gibi değil, çünkü ona da içerlemiş bulunuyorum.

—

Dıştan bakınca F.'de[273] hiç değilse bazen, birkaç küçük ayrıntı dışında bir şey göremiyorum. Böylelikle onun hayalimdeki görüntüsü pek duru, saf, doğal, belirli bir silüete sahip, ama aynı zamanda havadan farksız nitelik kazanıyor.

—

8 Aralık 1913

Weiss'in romanında yapaylıklar. Bunları ortadan kaldırma gücü, bunu yapma ödevi. Nerdeyse deneyimleri yadsıyasım geliyor. Dirlik düzenlik istiyorum, adım adım yürümek, olmadı koşmak, ama başka şey kalmamışcasına çekirgeler gibi sıçramak değil.

9 Aralık 1913

Weiss'in *Galeere*'si. Olayın akışı başlar başlamaz etkide zayıflama. Dünyanın hesabı görülmüş, biz de, gözlerimiz açık, bunu izlemişizdir. Dolayısıyla, rahat rahat dönüp yaşamımızı sürdürebiliriz.

—

Aktif iç gözlemlere karşı bir hınç. Dün böyleydim, nedeni de bu; bugün böyleyim, nedeni de şu gibi psikolojik açıklamalar. Doğru değil bu, nedeni bu ya da şu değil, dolayısıyla böyle ya da şöyle değil. Vakitsiz bir aceleye kapılmadan kendine serinkanlı katlanmak, nasıl yaşanması gerekiyorsa öyle yaşamak, köpekler gibi ortalarda dolanıp durmamak.

—

Çalılıkta uyuyakalmıştım. Bir ses beni uyandırdı. Yatmadan önce okuduğum bir kitap vardı elimde, kitabı atarak fırladım. Vakit öğleyi geçmişti; bulunduğum bayırın eteğinde büyük bir düzlük uzanıyor, düzlükte köyler, küçük göller ve onların arasında da sazlara benzeyen tekdüze yüksek çalılar seçiliyordu. Ellerimi kalçalarıma dayayıp dört bir yanı gözlerimle tararken, bir yandan da sese kulak kabarttım.

—

10 Aralık 1913

Keşifler, insanlara kendilerini zorla kabul ettirdi.

—

Başmüfettişin[274] genç, kurnaz, dağınık ve gülen yüzü. Bugün müdürün[275] kaleme aldığı bir çalışmayı kendisine okurken tesadüfen gözümü kaldırdığımda fark ettiğim bu yüzü kendisinde ilk kez görüyordum. Üstelik o anda sanki bir başka insanmış gibi omuzlarını ansızın oynatıp sağ elini pantolonun cebine soktu.

Bir andaki ruhsal havayı etkileyen, hatta bu hava içinde ve nihayet değerlendirmenin kendisinde etkisini sürdüren tüm koşulların bilincine varıp değerlendirme konusu yapmak asla başarılacak gibi değil; bu yüzden, dün moralim yerindeydi, ama bugün umutsuzluk içindeyim demek yanlıştır. Böylesi ayrımların ortaya koyduğu bir şey varsa, kendi kendini etkileme arzusunun hissedilmesi ve elden geldiğince kendinden sıyrılarak, önyargı ve hayallerin gerisine saklanıp zaman zaman yapmacık bir yaşam sürme hevesinin duyulmasıdır. Birinin bir meyhane köşesinde, küçük bir içki kadehinin gerisinde yeterince gözden saklı, kendisiyle baş başa, hepsi düzmece, gerçekliği kanıtlanamayan hayaller ve düşlerle sohbet etmesi gibi tıpkı.

—

Gece yarısına doğru dar, mat gri, ekose ve üzeri hafif karla örtülmüş pardösüsüyle genç bir adam küçük müzikholün merdivenlerinden indi, kasa işi gören bir masaya yaklaştı; masanın başında adeta uyuklayan kız irkilerek başını kaldırıp iri siyah gözlerle adama baktı. Kızdan bir bilet aldı adam, sonra bir an durup üç basamak aşağıdaki salona kuş bakışı bir göz gezdirdi.

Hemen her akşam merkez istasyonuna gidiyorum; bugün yağmur yağdığı için yarım saat garda aşağı yukarı dolaştım. Otomatikten boyuna şekerlemeler çekip yiyen oğlan. Elini cebine atıp bir yığın bozuk para çıkarışı, parayı otomatiğin deliğinden tembel tembel içeri atışı, şekerlemeleri yerken üzerindeki yazıları okuyuşu, düşenler oldukça yerden alıp doğru ağzına atışı. – Peneceredeki akrabası olacak bir kadınla senli benli konuşup ağzında yavaş yavaş bir şeyler çiğneyen adam.

11 Aralık 1913

Toynbee Salonu'nda Michael Kohlhaas'ın baş kısmını okudum. Tam bir fiyasko. Seçilen parça kötü, okuyuşum fenaydı; sonunda metnin içinde sersemce çırpınıp durdum. Örnek bir dinleyici topluluğu. İlk sırada pek küçük oğlanlar. Biri içindeki masum can sıkıntısına karşı kasketini özenle yere atıp sonra özenle kaldırıyor ve aynı hareketi sık sık yineliyor. Bunu da oturduğu yerden yapamayacak kadar küçük olduğu için, her defasında koltuğundan biraz aşağı kaymak zorunda kalıyor. Hırçın, berbat, savruk ve anlaşılmaz bir okuyuş. Oysa öğle sonrası okuma tutkusuyla yanıp tutuşmaya başlamış, ağzımı pek kapalı tutamaz olmuştum.

–

Doğrusu bir darbe gereksiz; kendi uğrumda harcadığım son güç çekilip geriye alınmaya görsün, beni paralayacak bir umutsuzluğun kucağına yuvarlandım demektir. Okuma sırasında serinkanlılığımı asla yitirmeyeceğimi bugün kafamda tasarlarken bunun ne türlü bir serinkanlılık olacağını, nasıl bir nedene dayanacağını kendi kendi-

me sordum ve serinkanlılığın ancak kendi kendisinden kaynaklanacağı, akıl almaz bir lütuftan başka bir şey sayılamayacağı sonucuna vardım.

12 Aralık 1913

Ve sabahleyin yataktan oldukça zinde kalktım.

—

Dün eve gelirken bir grup oğlanın yanı sıra koşan, bir eliyle kalçalarına vururken öbür eliyle oğlanlardan birini yakalayan ve unutamayacağım bir coşkuyla «Dnes to bylo docela hezky!»[276] diye bağıran gri giysiler içindeki çocuk.

—

Bugün biraz değişik bir zaman bölümlemesine uyarak, yaklaşık saat altıda sokakta giderken üzerimde hissettiğim zindelik. Gülünç gözlem; ne zaman kökünü kazıyacağım bunun.

—

Demin aynadâ bir iyice süzdüm kendimi ve titiz bir inceleme sonunda yüzüm –elbet yalnız akşamın ışığında ve ışık kaynağı arkamdayken, dolayısıyla gerçekte yalnız kulağımın kenarlarındaki ayva tüyleri aydınlanmış bulunuyorken– bana her zamankinden daha iyi göründü. Nerdeyse güzelce belirlenmiş bir silüetle aydınlık ve derli toplu bir yüz. Saçların, kaşların ve yuvaları içinde gözlerin siyahı, yüzün bir bekleyiş içindeki öbür kitlesinden sanki yaşamın kendisi gibi fışkırıp çıkıyordu. Bakışlarımda asla yıkılmışlık yok, ortada buna ilişkin bir iz seçilmiyor, ama bir çocuksuluğu da içermiyor bakışlarım; tersine inanılmayacak kadar enerjik; belki gözetleyen tavrı, benim kendimi gözetlememden ve kendi kendimi korkutmak istememden kaynaklanıyordu.

12 Aralık 1913

Dün uzun süre uyku tutmadı. F.[277] Sonunda bir plan geldi aklıma, şöylece dalar gibi oldum. Plana göre, yazacağım bir mektubu alıp F.'nin çalıştığı büroya götürmesini Weiss'tan rica edecektim; mektupta F.'den doğruca bana yazmasını ya da bir başkasını aracı yapıp bana bir haber iletmesini isteyecek, durumuyla ilgili birkaç satır çiziktirip kendisine vermesi için Weiss'ı yolladığımı bildirecektim sadece. Weiss bu arada F.'nin masasının yanı başında oturuyor, F. mektubu okuyup bitirene kadar bekliyor; üzerine düşen işin hepsi bu kadar olduğundan ve F.'den pek bir yanıt alamayacağından eğilerek selam veriyor, sonra çıkıp gidiyor.

—

Memurlar Derneği'nin tartışma gecesi. Ben yönettim. Özgüven duygusunu besleyen gülünç kaynaklar. Giriş cümlem: «Bugünkü tartışma gecesini, böyle bir gecenin bugün yapılıyor olmasından ötürü üzüntümü belirterek açmam gerekiyor. Çünkü zamanında bana haber verilmediğinden gereği gibi hazırlanmış değilim.»

14 Aralık 1913

Beermann'ın konferansı. Bir şeye benzemiyor. Ama yer yer dinleyicilere de sıçrayan bir kendinden memnunluk duygusuyla verildi. Guatrlı bir kız. Hemen her cümleden önce yüz kaslarında bir aksırmadakini andıran kasılma. Tagblatt'ın bugünkü sayısında çıkan yazısında Noel panayırına ilişkin bir şiir:

Ağlatmamak, güldürmek için küçüklerinizi
Baylar ve Bayanlar, almadan geçmeyin bizi.

Shaw'dan alıntı: «Ben vaktinin çoğunu oturmakla geçiren çekingen bir vatandaşım.»

—

Büroda F.'ye bir mektup yazıldı.

Öğleden önce büroya giderken, seminerden çıkan ve F.'ye benzeyen kıza rasladığımda duyduğum korku; kimdir, bilemedim ama, F.'ye benzemesine karşın F. olmadığını anlamıştım. Ancak F.'ye benzemesinin ötesinde F. ile arasında bir başka ilişki daha vardı, bu da seminerde kıza baktığım zaman çokluk F.'yi düşünmüş olmamdı.[278]

—

Az önce Dostoyevski'de benim *Mutsuz Olmak* öyküsünü pek andıran yeri okudum.

Okuma sırasında sol elimi yandan pantolonun içine soktum ve sıcacık kalçamı tuttum.

—

15 Aralık 1913

Dr. Weiss ile dayım Alfred'e mektup yazıldı.
Telgraf gelmedi.[279]

—

Wir Jungen von 1870/71[280] okundu. Yine zaferlerden söz açılan yerler ve hıçkırıkların tutulup koyverilmediği coşkulu sahneler. Baba olmak ve oğluyla serinkanlı konuşabilmek. Ama o zaman insanda kalp yerine oyuncak bir tokmağın bulunmaması gerekiyor.

—

Benim kötü niyetle çoktan beklediğim gibi: «Dayına mektup yazdın mı?» diye sordu annem. Zaten uzun süredir beni endişeyle izliyor, çeşitli nedenlerden bir kez bana bir şey sormayı, ikincisi bunu ba-

bamın yanında yapmayı göze alamıyordu; ancak, sokağa çıkmak istediğimi görüp tasalanarak sordu yine de. Ben sandalyesinin arkasını dolanıyordum ki, gözlerini iskambil kâğıtlarından ayırdı, çoktan gerilerde kalmış ve nasılsa o an için yeniden diriltilmiş narin bir devinimle yüzünü bana döndürdü, gözlerini şöylece kaldırıp ürkek ürkek gülümsedi ve herhangi bir yanıtın etkisine gerek kalmaksızın, salt yönelttiği soruyla kendini aşağılanmış hissederek sordu.

16 Aralık 1913

«Hazla kendinden geçen İsrafil'in gök gürültüsünü andıran haykırışı.»[281]

—

Weltsch'in yanında salıncaklı sandalyede oturuyordum; yaşayışımızdaki düzensizlikten konuşuyorduk; o, yine de belli bir güven duygusuyla: «İnsan bir şeyin olanaksızlığını bilse de, yine onu başarmaya çalışmalı», dedi. Ben, böyle bir özgüvenden yoksun, parmaklarıma baktım; içimdeki aşırı büyüklüğü ileri sürülemeyecek kesin bir boşluğun temsilciliğini yapar gibi hissettim kendimi.

—

Bl.'a mektup.

—

17 Aralık 1913

W.'ye yazılan mektup ve kendisinden yapması istenen şey. «Kaynayıp taşmak, öyleyken soğuk bir ocak üzerindeki tencereden başka bir şey olmamak!»

—

Bergmann'ın *Musa ve Çağımız* üstüne konferansı. Aydınlık bir izlenim. Nasıl da kendini yücelere taşıdı bu insan. Gerçekten yücelerde bir yerde kök saldı. Bir delikanlıyken her bakımdan üfürsen duramazdı yerinde, ama belki de her bakımdan değil, ben yalnızca kafasızlığımdan buna inandım. – Benim böyle bir şeyle kuşkusuz ilişkim yok. Özgürlükle kölelik arasında gerçek ve korkunç yollar birbiriyle kesişiyor, ilerdeki yol için bir kılavuz görülmüyor ortada. Bu çeşit sayısız yollar bulunuyor ya da topu topu bir tek yol var, ama belirlenecek gibi değil, çünkü her şey topluca görülemiyor. Oradayım ben. Oradan ayrılamam. Yakınacağım bir durum yok. Aşırı ölçüde acı çektiğimi söyleyemem, çünkü çektiğim acılar tutarlılıktan yoksun, bir birikim oluşturmuyor, en azından şimdilik böyle bir şey hissetmiyorum, çektiğim acının büyüklüğü belki payıma düşenin çok altındadır.

–

Her biri değişik biçimde yarı havaya kalkmış kollarıyla içine dalmak üzere pek yoğun sise yönelen bir adamın silüeti.

–

Yahudi cemaatindeki o güzel ve güçlü ayıklamalar. Yer açılıyor, insan birbirini daha iyi görüyor, birbirini daha iyi değerlendiriyor.

–

18 Aralık 1913

Yatmaya gidiyorum, yorgunum. Belki orada kesin karar verildi. Buna ilişkin bir sürü düş.

–

Bl.'un[282] sinsi mektubu.

—

19 Aralık 1913

F.'nin mektubu. Güzel bir sabah, kanda sıcaklık.

—

20 Aralık 1913

Mektup yok.

—

Özellikle yabancı, henüz foyası ortaya çıkarılamamış bir insanın huzur dolu yüzünün ve rahat konuşmasının etkisi. Bir insan ağzından konuşan Tanrı'nın sesi.

—

Yaşlı bir adam, bir kış akşamı sisli sokaklar içinden yürüyordu. Buz gibi soğuktu hava. Sokaklar boştu. Yakından geçen kimse görülmüyor, yalnız zaman zaman ilerde, siste uzun boylu bir polis ya da kürke ve şallara bürünmüş bir kadın seçiliyordu. Adam hiçbir şeyle ilgilenmiyor, az önce hizmetçisini yollayıp kendisini çağırtan, hanidir görmediği dostuna yapacağı ziyareti düşünüyordu.

—

Tüccar Messner'in kapısı hafifçe vurulduğunda gece yarısını hayli geçmişti. Oysa uyandırılmasını tenbih etmemişti kimseye; her vakit ancak sabaha karşı dalar, o vakte dek yüzü yastıklara gömülü, kol-

lar açılıp eller baş üzerinde kavuşturulmuş, yüzükoyun uyanık durumda yatakta yatardı. Kapının vurulduğunu hemen işitmişti. «Kim o?» diye sordu. Anlaşılmaz bir mırıltı, kapının vurulmasından daha yavaş yanıtladı soruyu. «Kapı açık!» dedi Messner ve düğmeyi çevirip elektriği yaktı. Ufak tefek ve sıska bir kadın, sırtında kocaman gri bir şalla içeri süzüldü.

—

2 Ocak 1914

Dr. Weiss'la[283] bir hayli hoş vakit geçirdik.

4 Ocak 1914

Kuma bir çukur açmıştık; içinde kendimizi pek rahat hissediyor, geceleyin kıvrılıp birbirimize sokuluyorduk; babamız, ağaç gövdeleriyle ve onların üzerine attığı çalı çırpıyla çukurun üstünü örtüyor, biz de fırtınadan ve hayvanlardan elden geldiğince korunuyorduk. Aşağısı büsbütün kararıp da babamız hâlâ ortada görünmedi mi çokluk telaşa kapılıp, «Baba!» diye bağırıyorduk. Derken bir aralıktan ayakları görünen babamız çukura inip yanımıza geliyor, eliyle her birimize teker teker biraz dokunuyordu; çünkü onun elini vücudumuzda hissetmek yatıştırıyordu bizi; ardından hepimiz düpedüz ortak bir uykuya yatıyorduk. Anne ve babamızdan başka beş oğlan ve üç kızdık çukur içinde; çukur bize pek dar geiyordu; ama gece böyle yan yana ve üst üste olmasak korkardık.

—

5 Ocak 1914

Öğle sonrası. Goethe'nin babası öldüğünde bunamıştı.[284] Babasının son hastalığında Goethe, «*Iphigenie*» üzerinde çalışıyordu. Saraydaki görevlilerden biri Christiane'yle ilgili olarak «Eve götürün şu kadını, kafayı çekmiş», diyor.

Kötü kadınlarla çirkin bir tarzda sağda solda sürten ve annesi gibi içkiden baş alamayan August.
Toplumsal nedenlerle babası tarafından August'a kendisiyle evlenmesi buyrulmuş sevilmeyen Ottilie.
Diplomat ve yazar Wolf
Müzisyen Walter sınavları başaramıyor. Bahçe içindeki eve kapanıp aylarca çıkmıyor dışarı. Çariçe kendisini görmek isteyince: «Çariçe'ye söyleyin, ben vahşi bir hayvan değilim», diyor
«Sağlığım, demirden çok kurşundandır.»
Wolf'un fazla bir değer taşımayan, başarısız edebî çalışmaları.
Tavanarasındaki odalarda pek yaşlı kimlerin oluşturduğu bir topluluk. Seksen yaşında Ottilie, elli yaşında Wolf ve eski tanışları.

—

Ancak böylesi aşırılıklarda insan nasıl herkesin kendi yok oluşunu kendi içinde taşıdığını ve bundan kurtuluş umudu bulunmadığını fark ediyor; ancak başkalarını ve onlarda, ayrıca dört bir yanda egemen yasayı gözlemlemek bir avuntu oluşturabilir. Wolf nasıl dıştan yönetilebiliyor, nasıl neşelendirilip cesaretlendirilebiliyor, sistemli bir çalışma yapması sağlanabiliyor, oysa içten nasıl tutuk ve hareketsiz biri.

—

Ne diye Tszchukt'lular korkunç ülkelerinden göç etmezler? Şimdiki yaşayışları ve istekleriyle karşılaştırıldı mı başka her yerde daha iyi bir yaşam sürebilirlerdi. Ama bunu yapamazlar; yapılabilecek her şey nihayet olmaktadır; yapılabilecek şey yalnızca yapılan şeydir.

—

Büyücek komşu kentten bir şarap tüccarı küçük bir kasaba olan F.'de şarap içilecek bir yer açtı. Ring Alanı'ndaki bir binada küçük

bir kubbe altını kiralamış, duvarları yağlı boya oryantal süslerle bezetmiş, içerisini nerdeyse kullanılamaz durumda eski pelüş mobilyalarla donatmıştı.

6 Ocak 1914

Dilthey: *Das Erlebnis und die Dichtung.* İnsanlığa karşı sevgi, yarattığı tüm biçimlere karşı alabildiğine yüce bir saygı, en elverişli bir gözetleme yerine çekilerek serinkanlı bekleyiş. Luther'in gençlik yazıları
«Cinayet ve kanın cazibesine kapılıp görünmez bir dünyadan gelerek görünür dünyaya ayak atan güçlü gölgeler» Pascal.

—

Anzenbacher için kayınvaldeye yazılan mektup. L., öğretmeni öptü.

—

8 Ocak 1914

Fantl'ın Goldhaupt'ı okuyuşu. «Düşmanı bir fıçı gibi deviriyor.»[285]

—

Kararsızlık, kuruluk, sükûnet; her şey, bunların içinde geçip gidecek.

—

Yahudilerle ortak neyim var? Kendi kendimle pek ortak bir şeyim yok; gerçekte hiç sesimi çıkarmadan, nefes alıp verdiğime memnun, bir köşeye çekilmem gerekirdi.

—

Açıklanamaz duyguların anlatımı. Anzenbacher: Bu olaydan sonra

kadınları görmek bana ıstırap veriyor, hani cinsel heyecan değil, katıksız bir üzüntü de değil, yalnızca ıstırap veriyor. Liesl'in sadakatinden emin oluncaya kadar da böyleydi.

—

12 Ocak 1914

Dün: Ottilien'in flörtleri, İngiliz delikanlıları. – Tolstoy'un nişanlanması; narin, ateşli, nefsine hakim, sezgiyle dolup taşan genç bir insanın bıraktığı aydınlık izlenim. Şık bir giysi, siyah ve lacivert.

—

Kafeteryadaki kız. Dar eteklik, yer yer kürk parçalarıyla bezenmiş bol ipek bluz, serbest bir boyun, kaskatı, eğri ve yüksek[286] ile başa pek rahat oturmamış aynı kumaştan bir şapka. Dolgun, gülen, hep soluyan yüz; biraz yapmacıklığına karşın dostlukla bakan gözler. F.'yi düşününce yüzüme ateş basması.

—

Evin yolunu tutuş, ışıl ışıl bir gece, bir engele toslamaksızın düpedüz açılıp yayılan büyük aydınlıktan alabildiğine uzak içimdeki belirsizliğin açık seçik bilincine varış.

—

Nicolai, *Literaturbriefe.*

—

Olanaklar var benim için, doğru, ama hangi taşın altında bunlar.

—

İlerlere doğru çekilip götürülerek, at üzerinde–

—

Gençliğin anlamsızlığı. Gençlikten korku; anlamsızlıktan, insanlıkla bağdaşmayan bir yaşamın anlamsız çıkıp geleceğinden korku.

—

Tellheim: «Onda ruh bir yaşamının özgür devingenliği var, öyle bir devingenlik ki, değişen yaşam koşullarında tıpkı gerçek ozanların yapıtlarındaki gibi ikide bir yepyeni yüzlerle karşısına çıkıp onu şaşırtıyor.»

—

19 Ocak 1914

Dairede özgüven duygusuyla nöbetleşe hissedilen korku. Başkaca her zamankinden iyimser. *Değişim*'den duyduğum büyük nefret. Okunmaz son. Nerdeyse baştan aşağı kırık dökük lük. İş gezisi çalışmamı aksatmasaydı, çok daha iyi yazılabilirdi.

—

23 Ocak 1914

Baş denetleyici Bartl, ardına kadar açık bir pencere önünde uyuyan emekli bir albay dostundan söz açıyor: «Geceleyin tadına doyum olmuyor ama, sabah kalkıp pencere önündeki divandan karları kürelemenin, sonra da traş olmanın hoşa gider yanı yok.»

—

Kontes Thürheim'ın anıları[287]:
Anne: «Mizacındaki yumuşaklıktan özellikle Racine'i beğenirdi.

Kendisine ebedi huzuru bağışlaması için Tanrı'ya yakardığını sık sık işitirdim.»[288]

—

Kesin bir şey varsa, Viyana'da Rus elçisi Kont Rasumowsky'nin onuruna verdiği ziyafetlerde onun (Suworow'un) sofraya çıkarılmış yemekleri kimseyi beklemeden bir obur gibi yemeye koyulmasıydı. Karnı doyunca konukları yalnız bırakıp masadan kalkıyordu.
Bir gravürde narin, kararlı, kılı kırk yaran yaşlı bir adam.[289]

—

«Senin yapabileceğin hiçbir şey yoktu»; annemin kötü tesellisi. İşin berbat yanı, şu anda daha iyisini gereksinmeyişim. Benim zayıf noktam bu ve öyle de kalacak. Ama bunun dışında son günlerin düzenli, fazla değişikliğe yer vermeyen, yarı etkin yaşamı (bürodaki işler, A.'nın nişanlısıyla ilgili tasaları, Ottla'nın siyonizmi, kızların Salten–Schildkraut'ın[290] dinleti saatinden duydukları haz, Thürheim'ın anılarının okunması, Weiss'a ve Löwy'ye yazılan mektuplar. *Değişim*'in provalarının tashihi) bayağı toparlanmamı sağlıyor, biraz dayanıklılık ve umut veriyor bana.

24 Ocak 1914

Napolyon çağı: Nasıl da şenliklerden geçilmiyor, herkes «kısa barış döneminin hazlarını» tatmak için acele ediyordu. «Öte yandan, kadınlar göz açıp kapamadan etkileri altına alıyordu erkekleri; kaybedecek vakitleri yoktu gerçekten. O zamanın sevgisi, daha büyük bir coşku ve daha büyük bir teslimiyetle kendini açığa vuruyordu.» ... «Günümüzde insanın zayıf bir anı için gösterilebilecek bir özür bulunmuyor artık.»[290]

—

Froylayn Bl.'ye[291] birkaç satır yazmaya elim varmıyor; daha önce gelen iki mektup yanıtlanmamışken üçüncüsü geldi bugün. Hiçbir

şeyi doğru dürüst kavrayamıyorum, öyleyken sapasağlamım, ama içim kof. Bu son günlerin birinde yine o belirli saatte asansörden indiğim zaman, ayrıntılarda giderek daha çok tekdüzeliğe bürünen günleriyle yaşamımın okuldaki cezalara benzediğini düşündüm; öyle cezalar ki, hani öğrenciden cezasına göre on, yüz ya da bilmem kaç kez yinelendikçe anlamsızlaşan bir cümleyi yazması istenir; ancak, bana verilen cezada «dayanabileceğin kadar» yazacaksın denmektedir.

—

Anzenbacher yatışmak bilmiyor. Bana duyduğu güvene ve benden bir akıl istemesine karşın, olayın en berbat ayrıntılarını ancak konuşma sırasında tesadüfen öğreniyorum, her defasında kapıldığım şaşkınlığı elden geldiğince içimde tutup açığa vurmamaya çalışıyorum. Beri yandan, o korkunç açıklamaları karşısındaki kayıtsızlığımı soğukluk gibi hissedeceği ya da bunun kendisini hayli yatıştıracağı gibi bir duygu uyanıyor içimde. Benim de zaten istediğim bu. Öpücük olayını bazen haftalar boyu fasılarla ileriki günlerde öğrendim: Bir öğretmen nişanlısını öpmüş –öğretmenin odasındaymış nişanlısı–, pek çok kez nişanlısını öpmüş öğretmen– hep öğretmenin odasına gidiyormuş nişanlısı, Anzenbacher'in annesi için bir örgü örüyormuş da öğretmenin odasındaki lamba daha çok ışık veriyormuş –nişanlısı hiç karşı koymamış, öptürmüş kendini– daha önce öğretmen nişanlısına bir aşk ilanında bulunmuş –ama yine de nişanlısı onunla gezmeye gitmiş– ona bir Noel armağanı alacakmış–, birinde başına tatsız bir olay geldiğini, ama geçip gittiğini yazmış kendisine. A., nişanlısının ağzını arayarak şöyle konuşmuş: «Nasıldı bakayım? Her şeyi olduğu gibi bilmek istiyorum. Seni yalnızca öptü mü? Kaç kez? Nerenden? Üzerine abanıp yattı mı? Oranı buranı elleyip yokladı mı? Giysilerini çıkarmaya kalktı mı?»
Yanıtlar: Elimde iş, kanepede oturuyordum; o da masanın karşı tarafındaydı. Sonra gelip benim yanıma oturdu ve beni öptü; ben kendisinden uzaklaşmaya çalıştım, kanepenin kenarındaki yastığa kadar çekildim, o da başımı yastığa bastırdı. Öptü yalnızca, aramızda başka bir şey geçmedi.

Sorgulaması sırasında nişanlısı bir ara şöyle söylemiş: «Ne sanıyorsun sen? Ben bâkire bir kızım.»

—

Şimdi aklıma geldiğine göre, Dr. Weiss'a yolladığım mektup o türlü yazılmıştı ki, hiç çekinmeden F.'ye[292] gösterebilirdi. Kim bilir, belki bugün yaptı bunu Dr. Weiss, dolayısıyla bana yazacağı yanıtı erteledi.

—

26 Ocak 1914

Thürheim'ı okuyamıyorum; hani son günlerde beni oyalayan tek şeydi. Froylayn Bl.'ye yazdığım mektubu demin istasyondan attım. Nasıl tutmuş beni, alnıma bastırıyor. Anne ve babamın aynı masada iskambil oynayışı.

—

Anne ve babayla yetişkin çocukları, bir oğulla bir kız, pazar günü öğleyin sofrada oturuyordu. Anne tam doğrulmuş, çömçeyi karınlı tencereye daldıracak ve çorbayı dağıtacaktı ki, ansızın masa ayağa kalktı, örtü havada uçuştu, eller masanın kenarından kayıp düştü aşağı, çorbanın içindeki domuz yağından parçalar yuvarlanıp babanın kucağına döküldü.

—

Demin az kaldı annemi tersleyecektim, çünkü Elli'ye *Die böse Unschuld*'u[293] verdi okuması için; oysa ben daha dün romanı kendisine verecek olmuştum. «Dokunmayın kitaplarıma! Varım yoğum onlar yalnız!» Gerçek bir hırsla söylenmiş böylesi sözler.

—

Thürheim'ın babasının ölümü: «Az sonra içeri giren hekimler nabzı pek zayıf buldular ve hastaya ancak birkaç saatlik ömür biçtiler. Aman Tanrım! Sözünü ettikleri babamdı benim, yalnızca birkaç saat yaşayacak, sonra da ölecekti.»[294]

—

28 Ocak 1914

Lourdes mucizeleri üzerine konferans. Özgür düşünceli hekim; enerjik bir adam, sağlam dişleri var, dişlerini gösteriyor hep, sözcüklerin ağzında yuvarlanıp gitmesinden büyük bir haz duyuyor. «Cermen titizlik ve açıkyürekliliğinin Latin şarlatanlığına karşı cephe alma zamanı geldi.» *Mesager de Lourdes*'u satan gazeteciler: «Superbe guerison de ce soir. Guerison affirmee!»? Tartışma: «Ben posta idaresinde çalışan basit bir memurum, o kadar.»
«Hotel de L'univers.» – Dışarı çıkarken aklım F.'ye gitti ve üzerime sonsuz bir hüzün çöktü. Kafamdan geçirdiğim kimi düşüncelerle giderek yatışmam.

—

Bl.'ye bir mektup ile Weiss'ın *Die Galeere*'si yollandı.[295]

—

Uzun zaman önce, iskambil falına bakan bir kadın Anzenbacher' in kızkardeşine, en büyük ağabeyinin nişanlı olup nişanlısının kendisini aldattığını söylemiş. Anzenbacher de o zaman tepesi atarak falcı kadının söylediklerine karşı çıkmış. Ben: «Neden yalnız o zaman? Bugün de o zamanki gibi asılsız bir şey. Seni aldatmamış ki!» An-

zenbacher: «Değil mi ama, aldattığı falan yok?»

2 Şubat 1914

Anzenbacher. Bir kız arkadaşının nişanlısına yazdığı hayasızca mektup. «Günah çıkarma vaazlarının etkisi altında bulunduğumuz zamanlardaki gibi her şeyi o kadar önemseseydik.» «Ne diye Prag'da duygularına gem vurdun hep, büyük çapta kurdunu dökmektense küçük çapta kurdunu dökmek daha iyidir.» Mektubu kendi kafama göre nişanlısının lehinde yorumluyorum, bunun için parlak buluşlar geliyor aklıma.

A. dün Schluckenau'daydı. Bütün gün nişanlısıyla odada oturuyor, elinde bütün mektupları içeren paket (yanına aldığı tek bagaj), nişanlısının ağzını arayıp duruyor sürekli. Yeni bir şey öğrenemiyor ve yola çıkmadan bir saat önce soruyor: «Seni öperken lamba söndürülmüş müydü?» İkinci öpücük sırasında W.'nin lambayı söndürdüğünü öğrenerek mutsuzlaşıyor. W. masanın bir tarafında resim yapmakta, öbür tarafta oturan L. de sesli sesli Asmus *Semper*'i[296] okumaktadır. (W.'nin odasında, gece saat on bir). Derken ayağa kalkan W. dolaba gidiyor ve bir şey alıp dönüyor (L., bir pergel sanıyor bunu; A. ise bir prezervatif olduğuna inanıyor) sonra söndürüyor ışığı, üzerine atılıp L.'yi öpmeye başlıyor, L. kanepenin üzerine yığılıyor, W. kollarından ve omuzlarından kavrıyor kendisini, arada: «Öp beni! Öp beni!» diyor.

Bir başka sefer şöyle söylüyor L.: «W., çok sünepenin biri.» Bir başka zaman: «Ben onu öpmedim», yine bir başka defa: «Senin kollarında yatıyor sandım kendimi?»

A.: «Bir açıklığa kavuşmam gerekir sanırım?» (Nişanlısını doktor muayenesinden geçirtmeyi düşünüyor). «Ya zifaf gecesinde yalan söylediğini öğrenirsem! Belki adam bir prezervatif kullandı da, nişanlım bu yüzden serinkanlı davranıyor.»

—

Lourdes: Mucize inancına karşı atıp tutma, ayrıca kiliseye saldırı. Dualaların, tapınmaların bir işe yaradığı kanıtlanamayacağından, ay-

nı hakla tüm kiliselere, dini alaylara, günah çıkartmalara, koruyucu sağlıkla bağdaşmayan davranışlara veriştirebilirdi. Lourdes ile kıyaslanırsa, Karlsbad daha dalavereli bir yer. Sonra Lourdes'in bir üstünlüğü varsa, insan yürekten inandığı için oraya gidiyor. Ameliyatlar, serumla tedaviler, aşılar ve ilaçlar konusundaki o inatçı görüşlerde nasıl durum?

—

Her şeye karşın: yürüyerek gelmiş ağır hastalar için koskaca hastahaneler; pislik içinde yıkanma havuzları; özel hasta kafilelerini bekleyen sedyeler; sağlık kurulları; tepelere yerleştirilmiş elektrik ampullerinden haçlar; yılda üç milyon Papa'nın kasasına giriyor. Kutsanmış ekmek kabıyla rahip geçiyor hastaların önünden, sedyede yatanlardan biri bağırıyor: «İyileştim!» Kemik tüberkulozunu ilerde de olduğu gibi barındırıyor vücudunda.

—

Şöylece aralandı kapı. Aralıkta bir revolver göründü ve bir kol uzandı.

—

Thürheim II 35, 28, 37 (Sevgiden daha tatlı, işvebazlıktan daha eğlendirici bir şey yok).
45, 48 (Yahudiler)

—

20 (10) Şubat 1914

Bir gezintiden dönüldü, saat on bir. Her zamankinden daha zindeyim. Niçin?
1. Max halimde bir sakinlik olduğunu söyledi.

2. Felix evlenecek (kendisine dargındım).
3. F.[297] bundan böyle beni istemezse, tek başıma kalacağım.
4. Bayan Thein'in daveti ve kendimi ona nasıl tanıtacağımı düşünmem.
Tesadüfen her zamankine karşıt bir yönde yürümeye koyuldum, Kettensteg'den, Hradschin'den, Karl Köprüsü'nden geçtim. Başka vakit bu yolda bayağı yığılır kalırım; yolu tersinden yürüdüğüm bugün ise kendimi biraz ayakta tuttum.

—

21 (11 Şubat) 1914

Dilthey'in Goethe'si;[298] çarçabuk okuyup bitirdim; üzerimde güçlü bir izlenim bıraktı, beni peşine takıp sürükledi. Neden sanki insan ateşe veremez kendini ve yana yana helâk olup gidemez. Ya da, bir buyruk işitilmese de peşine düşülmez. Boş odanın ortasında bir sandalyede oturmak ve parke döşemeyi seyretmek. Dağda çukur bir yolda «İleri!» diye seslenmek, sağda ve soldaki ara yollardan, kayalar arasından tek tük insanın seslendiğini duymak, çıkıp geldiğini görmek.

13 Şubat 1914

Dün Bayan Thein'de. Sakin ve enerjik bir kadın; kendini kusursuz kabul ettiren, oya oya içerlere işleyen, bakışlar, eller ve ayaklarla çalışan bir enerji. Açıkyüreklilik, açıkyürekli bakışlar. Devekuşu tüyünden Rönesans modası görkemli ve çirkin kocaman şapkaları belleğimdedir hep. Şahsen tanımadığım süre kendisinden hep nefret etmişimdir. Anlatısındaki belli bir noktaya doğru seğirtirken nasıl da manşonunu vücuduna bastırıyor, öyleyken manşon nasıl da titriyor. Çocukları Nora ve Mirfam.
Bakışı, anlatı sırasında kendinden geçişi, anlattıklarını tümüyle yaşayışı, küçümen diri bedeni, hatta sert ve boğuk sesi, güzel giysi-

ler ve şapkalardan söz açışı nasıl da W.'yi andırıyor; oysa güzel giysiler ve şpkalardan eser yok kendisinde.
Pencereden ırmağa bakış. İnsanda bir yorgunluğa izin vermemesine karşın, konuşmanın pek çok yerinde düpedüz pes edişim, bön bön bakışım, söylediklerini anlamayışım, dikkatle kulak kabarttığını çaresiz görmeme karşın, en budalacak sözlerin dudaklarımdan dökülüşü, elimi çocuklardan küçüğünün üzerinde anlamsız gezdirişim.

Düşler:
Berlin'de sokaklar, caddeler içinden seğirtiyorum onun evine doğru; henüz evinde değilsem de kolaylıkla evine varabileceğimin, kesinlikle evinde olacağımın bilincinin rahatlığını ve mutluluğunu yaşıyorum. Yollar uzayıp gidiyor; derken beyaz bir evin üzerinde bir yazı, aşağı yukarı şöyle: «Kuzey'in görkemli salonları» (dün gazetede okumuştum), düşte «Berlin W.» ekleniyor yanına. Derken üzerinde bir uşak üniformasıyla güler yüzlü, kırmızı burunlu yaşlı bir polise yaklaşıp soruyorum. Fazlasıyla ayrıntılı bilgi veriyor bana, hatta uzakta küçük bir çimenliğin parmaklıklı çitini gösteriyor; çit önünden geçerken ne olur, ne olmaz parmaklığa tutunmamı söylüyor. Ardından elektrikli tramvay, metro vb. konusundaki tavsiyelerini sıralıyor. Söylediklerini izleyebilmekten çıkıyorum derken, aradaki uzaklığı küçümsediğimi çok iyi bilerek, korkuyla soruyorum: «Herhalde yarım saat çeker buradan?» Ama o, yaşlı adam: «Ben kendim altı dakikada alırım bu yolu», diye yanıtlıyor. İçimde uyanan kıvanç! Adamın biri, bir karaltı, bir arkadaş bana eşlik ediyor, ama kim olduğunu bilmiyorum. Kısaca arkama dönüp bakacak, başımı yana çevirecek vaktim yok.
Berlin'deki pansiyonların birinde kalıyorum; benim pansiyon, genç Polonyalı Yahudilerden geçilmiyor adeta. Küçük küçük odalar. Bir şişedeki suyu kazara döküyorum. Küçük bir daktiloda sürekli yazı yazıyor biri, bir şey rica edildi mi başını pek döndürmüyor.
Hiçbir yerde Berlin'i canlandıran bir kartpostal bulamıyorum. Kimi görsem elinde bir kitap var ve bir plana benziyor kitap. Hepsi de

başka başka şeyler içeriyor. Berlin'deki okulların bir listesi, bir vergi istatistiği ya da buna benzer bir şey. Bir türlü inanasım gelmiyor; ama kitapları ellerinde tutanlar gülümseyerek, hiç kuşkuya yer bırakmayacak gibi gerçekten öyle olduğunu kanıtlıyor.

—

14 Şubat 1914

Kendimi öldürürsem, isterse örneğin F.'nin davranışı bunun başlıca nedenini oluştursun, kimsenin bunda suçu yoktur. Bir ara yarı uykuda sahneyi gözümün önünde canlandırdım, işin nasıl sonlanacağını tahmin ederek cebimde veda mektubuyla F.'nin evine gittim, evlenme önerimin geri çevrilmesi üzerine mektubu masanın üzerine bırakarak balkona yöneldim; herkes seğirterek kollarıma sarıldı; kendimi kurtarıp balkon korkuluğuna yapıştım; ilkin bir elimi, sonra öbür elimi bırakıp aşağıya atladım. Ama mektuba, her ne kadar F. için balkondan aşağı atlıyorsam da, evlenme önerimin kabulünün de durumda pek değişiklik yapmayacağını yazmıştım. Benim yerim aşağısı, başka çıkar yol göremiyorum. F., alnıma yazılanların gerçekleşmesini sağlayan rastgele bir neden yalnızca, onsuz yaşacak güçten yoksunum, dolayısıyla kendimi balkondan aşağı atmam gerekiyor. Ancak –kendisi de seziyor bunu– F. ile birlikte yaşayacak güç de yok bende. Peki ama niçin bu geceden kafamdaki böyle bir tasarıyı gerçekleştirmek üzere yararlanmıyorum? Bu akşam veliler için düzenlenen geçenin konuşmacıları canlanıyor gözlerimin önünde, yaşamdan, yaşam için gerekli koşulların yaratılmasından söz açıyorlar –ama ben soyut düşüncelerle oyalanıyorum, yakamı sıyıramayacağım gibi hayatın içine gömülmüş durumdayım, düşündüğümü yapmayacağım, bayağı duygusuz bir halim var, gömleğimin yakasının boynumu sıkması keyfimi kaçırıyor, lanetlenmiş biriyim, siste zorlukla solumaya çalışıyorum.

—

15 Şubat 1914

Geriye bakınca, bu cumartesi ve pazar günü ne kadar da uzun görünüyor. Dün ikindi üzeri saçlarımı kestirdim, sonra Bl.'ye[299] mektubu yazdım, sonra yeni evine gidip pek kısa bir süre Max'ı ziyaret ettim; sonra L. W.'le[300] birlikte veliler gecesi;[301] sonra Baum (tramvayda Krätzig'e rastladım), sonra eve dönerken suskunluğumdan Max'ın yakınması, sonra içimde uyanan intihar arzusu, sonra kızkardeşimin veliler gecesinden dönüşü; geceyle ilgili en ufak bir şey anlatabilecek gibi değil. Saat ona kadar yatakta, uykusuz, ıstırap, yine ıstırap. Gelen bir mektup yok, ne burada, ne büroda; Bl.'ye yazılan mektubu Franz-Josef Garı'nda kutuya attım; öğleden sonra Gerke; Moldau kıyısında gezinti; sonra Gerke'nin evinde dinleti saati; yağ sürülmüş ekmek dilimlerini yiyip iskambil falına bakan anne hanımın acayip davranışı; cuma günü Berlin'e gitmeyi kafama koyuşum, iki saat yalnız başıma sağda solda dolaşmam, Kohl'a rastlayışım, evde eniştelerimle ve kızkardeşlerimle oturmam, sonra Weltsch'e yollanıp nişan konusunu görüşmem (Joine Kirsch'in mumu söndürmesi); sonra evde susup bir şey konuşmayarak annemin merhamet ve yardımına sığınmak istemem, derken kulüpteki geceden anlatan kızkardeşim. Ve şimdi saat vuruyor, on ikiye çeyrek var.

—

Tedirgin anne hanımı avutmak için Weltsch'lerde dedim ki: «Bu evlilik nedeniyle ben de kaybediyorum Felix'i.[302] Evli bir dost, dost sayılmaz.» F. bir şey demedi, bir şey de diyemezdi kuşkusuz, ama bir şey söylemek isteyen bir hali de yoktu.

—

Defter, 2 Mayıs 1913'de kafamın içini «dağınık» duruma sokan Felice'yle başlıyor; «dağınık» yerine daha kötü bir sözcüğe başvurarak böyle bir başlangıçla onu da kapayabilirim.

DOKUZUNCU DEFTER

Ufak bir gezinti yapmak için evden çıkıyorum. Hava güzel, ama sokak dikkati çekecek kadar boş, yalnızca uzakta elinde bir su hortumuyla belediyede çalışan bir temizlik işçisi dikiliyor ve sokak boyunca su fışkırtıyor, alabildiğine geniş bir kavis yaparak yere dökülüyor su. «Olacak şey değil», diyorum ben ve kavisin gerginliğini elimle yokluyorum. «Belediyede çalışan küçük bir temizlik işçisi», diyor ve yeniden uzaktaki adama bakıyorum. İlerdeki ilk çapraz sokağın köşesinde iki bay eskrim yapıyor, birbirlerinin üzerine yürüyor, sonra birbirlerinden bir hayli uzağa çekiliyor, birbirlerini gözetliyor, derken yine kapışıyorlar. «Bırakın şu eskrim yapmayı beyler», diyorum ben.

—

Öğrenci Kosel masada oturuyor ve ders çalışıyordu. Çalışmaya öylesine dalmıştı ki, ortalığın karardığını hiç fark etmedi, aydınlık bir mayıs günü olmasına karşın, avluya bakan bu kötü konumdaki oda saat daha dörde doğru kararmaya başlıyordu. Dudakları kıvrılmış, başı kendisi farkına varmadan iyice kitabın üzerine eğilmiş okuyordu öğrenci Kosel. Bazen ara verip küçük bir deftere okuduklarından kısa özetler çıkarıyor, sonra gözlerini kapayıp yazdıklarını ezbere mırıldanıyordu. Pencerenin karşısında mutfak bulunmaktaydı, beş metre bile yoktu aradaki uzaklık; mutfakta bir kız çamaşırları ütülüyor, arada bir başını çevirip Kosel'e bakıyordu.
Ansızın kalemi elinden bıraktı Kosel, başını kaldırıp tavana kulak verdi. Biri besbelli çıplak ayakla yukarıdaki odada geziniyor, tur atıp duruyordu. Her adımda sanki bir suyun içine ayak basar gibi şap diye bir ses duyuluyordu. Kosel başını salladı. Eve yeni bir kiracının alınmasından bu yana, yaklaşık bir haftadır katlanmak zorunda yukarıdaki bu gezinmelere, bir yolunu bulup önüne geçemedi mi, yalnız bugünkü çalışmasının değil, bütün öğreniminin sonu gelmiş olacaktı. Zihinsel çalışmalarla boğuşan bir kafa böyle bir şeye kaldıramazdı.

Birtakım ilişkiler var, açıkça duyumsuyorum varlıklarını, ama nasıl

şey olduklarını bilemiyorum. Biraz daha derinlere dalmam elverirdi bunun için; ama olduğum yerde suyun kaldırma gücü öylesine büyük ki, altımdaki akıntıları hissetmesem suyun dibinde bulunduğuma inanabilirim. Ben de yukarılara yöneliyorum, sudan geçerken kırılan binlerce ışının parıltısı gelip beni buluyor. Yukarılara doğru çıkıp sağda solda dolanıyorum, oysa hiç sevmiyorum yukarısını ve *ondan*

—

«Müdür Bey, yeni bir oyuncu geldi», diye odacının açık seçik seslendiği duyuldu, çünkü holün kapısı tamamen açıktı. «Henüz oyuncu değilim, olacağım daha», dedi Karl kendi kendine, böylece odacının verdiği haberi düzeltti. «Nerede kendisi?» dedi Müdür Bey boynunu uzatarak.

—

21 Haziran 1914

Köyde ayartı.

—

Sakal ve bıyığında değişiklikle eski bekâr.

—

Kinsky Sarayı'nın avlusunun orta yerinde beyazlar giyinmiş kadın. Aradaki uzaklığa karşın kalkık göğüslerinin belirgin silüeti, kaskatı oturuş,

Bir ara yaz günü akşam üzeri bir köye geldim, hiç bilmediğim bir köydü. Yollarının genişlik ve tenhalığı dikkatimi çekti. Dört bir

yandaki çiftliklerin önünde ulu ve yaşlı ağaçlar görülüyordu. Bir yağmur sonrasıydı, temiz bir hava vardı, her şey pek hoşuma gitti ve bunu çiftlik kapılarının önünde dikilen köylülere verdiğim selamlarla belli etmeye çalıştım; çekimser, ama nazik, selamıma karşılık verdiler. Bir otel bulsam burada gecelerdim, diye düşündüm.
Bir çiftliğin sarmaşıklarla örtülü yüksek duvarını izleyerek ilerliyordum ki, duvarda bir kapı aralanarak üç yüz göründü; ardından yüzler yine kaybolup kapı kapandı. yanımda bana eşlik eden biri varmış gibi başımı çevirip: «Tuhaf!» diye söylendim. Ama baktım, yanımda gerçekten biri dikiliyordu, sanki beni şaşırtmaktı amacı; uzun boylu bir adam; ne başında şapka vardı, ne sırtında ceket; örme siyah bir yelek giymişti ve bir pipo tüttürüyordu. Hemen kendimi toparladım, onun yanı başımda dikildiğini daha önceden fark etmişim gibi: «Kapı», dedim, «gördünüz mü, küçük kapı nasıl açıldı?»
«Evet», dedi adam, «ama niye tuhaf olsun. Çiftlik kiracısının çocukları; ayak seslerinizi işittiler, gecenin böyle geç vaktinde kim bu gelen diyerek kapıyı açıp baktılar.»
«Kuşkusuz açıklanması gayet basit bir olay», dedim gülümseyerek. «İnsan yabancı olmasın, her şeyde bir tuhaflık bulması işten değildir. Teşekkür ederim.» Ve yürüdüm. Ama adam peşimden geldi. Doğrusu buna hayret etmiş değildim, kendisiyle yollarımız bir olabilirdi, ama yan yana değil de peş peşe yürümemiz için neden yoktu.
Arkama dönüp sordum: «Otele bu yoldan mı gidiliyor?» Adam durup: «Bir otel yoktur bizim burada», dedi. «Daha doğrusu var ama, kalınacak gibi değil. Köyün ortak malı; köy de, işletecek talip çıkmadığından yıllar önce onu, bakmakla yükümlü bulunduğu yaşlı bir kötürüme verdi. Adam da karısıyla oteli yönetiyor şimdi; kapısının önünden zor geçiliyor, işte öylesine pis bir koku geliyor içeriden. Salonunda pislikten insanın ayağı kayıp düşer. Sefil bir yer; köyün de, köy cemaatinin de yüz karası.»
Adama itiraz etmek geldi içimden; adamın dış görünüşü, pek tombul denemeyecek sarı soluk, meşinimsi yanakları, çenesi oynadıkça bütün yüzde ordan oraya gidip gelen siyah kırışıklıklarla aslında

sıska suratı beni buna ayartır gibiydi. Duruma pek de şaşırmadığımı açığa vurmak için: «Ya?» dedim. Ardından: «Olsun», diye devam ettim, «ben orada kalacağım; geceyi köyde geçirmeye karar verdim bir kez.»
«O zaman başka», dedi adam çabuk çabuk. Bana geldiğim yönü göstererek: «Ama otele buradan gideceksiniz», diye ekledi. «İlk köşeye kadar yürüyün, sonra sağa sapın. Hemen karşıda bir tabela göreceksiniz.»
Verdiği bilgi için teşekkür ettim kendisine, yine önünden geçip yürüdüm; bu kez bütün dikkatiyle beni izlediğini fark ettim. Bana söylediği yön bakarsın yanlıştı, buna karşı elimden bir şey gelmezdi kuşkusuz. Ne var ki, ne önünden geçip gitmeye zorlayarak, ne otele ilişkin uyarısından bu kadar çabuk vazgeçerek beni şaşırtamazdı. Oteli bir başkası da gösterebilirdi bana; baktım ki pis bir yer, bir gece de pislik içinde yatıp uyurdum, yeter ki inadım yerine gelsindi. Zaten fazla bir seçenek bulunmuyordu elimde; hava kararmıştı, yollar yağmurdan cıvık cıvık olmuştu, bu sonraki köye kadar hayli uzun bir yol vardı.
Adamı geride bırakmıştım ve artık kendisiyle hiç ilgilenmeye niyetim yoktu. Derken onunla konuşan bir kadın sesi geldi kulağıma. Arkama döndüm; bir küme çınar ağacının altındaki karanlıktan uzun boylu, dimdik bir kadın çıktı. Etekliği sarımsı kahverengi parıldıyordu, başıyla omuzlarını iri gözenekli siyah bir şal örtmüştü. «Haydi artık gelsene eve!» dedi adama. «Niye gelmiyorsun?»
«Şimdi geliyorum», diye yanıtladı adam, «az daha bekle, acaba şu bay ne yapacak, görmek istiyorum. Bir yabancı. Hiç işi yokken sürtüp duruyor buralarda. Baksana!»
Sanki sağırmışım ya da konuştuğu dili anlamıyormuşum gibi benden bahsediyordu. Söyledikleri fazla önem taşımıyordu, ama köyde benimle ilgili gerçekdışı haberler yayarsa hoş bir şey olmazdı bu. Kadına seslendim: «Oteli arıyorum köyde, hepsi o kadar. Kocanızın benden bu şekilde söz açıp hakkımda belki yanlış bir düşünceyi sizde uyandırmaya hakkı yok doğrusu.»
Ama kadın pek dönüp bakmadı bana, kocasına yaklaştı; adamın kocası olduğunu doğru tahmin etmiştim, aralarında işte öylesine doğal bir ilişki bulunuyordu. Derken elini kocasının omzuna koydu:

«Bir şey istiyorsanız benimle değil, kocamla konuşunuz.»
Böyle bir davranışa karşılaştığıma içerlemiş. «İstediğim bir şey yok», dedim, «ben sizinle ilgilenmiyorum, siz de benimle ilgilenmeyin. Tek ricam bu.» Kadın, ansızın başını oynattı; karanlıkta görebilmiştim bunu, ama gözlerindeki ifade seçilemiyordu. Besbelli bir yanıt verecekti, ama kocası: «Sus!» deyince sesini çıkartmadı.
Böyle bir karşılaşmaya kesinlikle geride kalmış sayıp, başımı çevirdim; yoluma tam devam etmek istiyordum ki, birinin arkamdan «Bey!» diye seslendiğini işittim. Herhalde ben idim seslendikleri. İlk anda sesin nerden geldiğini çıkaramadım; derken yukarımda, çiftlik duvarının üzerinde gençten birinin oturduğunu gördüm; bacaklarını sarkıtmış, dizleri birbirine vuruyordu; pek umursamaz bir edayla şöyle söyledi: «Az önce işittiğime göre, köyde gecelemek istiyormuşsunuz. Bu çiftlikten başka hiçbir tarafta geceleyecek doğru dürüst bir yer bulamazsınız.»
«Çiftlikte mi?» diye sordum ve elimde olmaksızın dönüp, ki sonradan iyice hırslandım buna, soran bakışlarla kadınla kocasından yana baktım; hâlâ birbirlerine yaslanmış, ileride dikiliyor ve beni gözetliyorlardı.
«Öyle», dedi genç adam; gerek verdiği yanıtta, gerek bütün davranışında çalımlı bir hava seziliyordu.
Bir kesinliğe kavuşmak ve onu normaldeki pansiyon sahibi rolünü oynamaya zorlamak için bir kez daha: «Yani burada yatak mı kiralıyorsunuz?» diye sordum.
«Evet», dedi adam ve gözlerini şimdi biraz yana çevirmişti. «Burada gece için yatak kiralanır, herkese değil kuşkusuz, yalnızca kiralanmak istenen kimseye.»
«Kabul», dedim ben, «ama ne kadarsa elbet ödeyeceğim ücretini, tıpkı oteldeki gibi.»
«Hayhay», dedi adam. Gözlerini çoktan benden ayırmış, benim üzerimden bir başka yere bakıyordu. «Merak etmeyin, kazıklamayız sizi.»
O yukarıda bir bey gibi oturuyor, ben aşağıda küçük bir uşak gibi dikiliyyordum; atacağım bir taşla kendisini biraz canlandırmayı pek isterdim. Ama böyle yapmayarak: «O zaman açın da kapıyı, gireyim», dedim.
«Kilitli değil kapı», diye yanıtladı.

«Kilitli değil», diye yineledim ben homurdanarak, adeta farkına varmaksızın; sonra kapıyı açıp girdim. İçeri ayak atar atmaz tesadüfen başımı kaldırıp duvara baktım; adam duvarın üzerinde değildi artık, yüksekliğine karşın anlaşılan duvardan atlayıp gitmişti, belki şimdi kadınla ve kocasıyla konuşuyordu. Konuşsunlar istedikleri kadar, benim gibi yanında ancak üç gulden parası bulunan, sahip olduğu öbür şeyler ise sırt çantasındaki temiz bir gömlekle pantolon cebindeki bir rövolveri geçmeyen bir gencin başına ne gelebilirdi. Hem adamlar, soyguncu kimselere de benzemiyordu. Peki ama, benden başka ne istedikleri olabilirdi?

Büyük çiftliklerin o bakımsız bahçelerinin birinde bulmuştum kendimi; oysa sağlam taş duvar bende daha fazla bir şeyle karşılaşacağım umudunu uyandırmıştı. Yüksek otlar içinde, düzenli aralarla, çiçeklerini dökmüş kiraz ağaçları seçiliyordu. Çiftliktekilerin kaldığı ev vardı uzakta, geniş bir alana yayılmış düzayak bir yapıydı. Hava iyice kararmıştı; geç kalmış bir müşteriydim ben; duvardaki adam bana yalan söylediyse tatsız bir durumla karşılaşabilirdim. Eve doğru yürüdüm, karşıma kimse çıkmadı; ama eve birkaç adım kala açık kapıdan baştaki odada uzun boylu ve yaşlı iki kişi gördüm; bir karı koca; yan yana oturmuş, yüzleri kapıya dönük. Bir kâseden lapa yiyorlardı. Karanlıkta doğru dürüst bir şey seçemedim, yalnızca adamın ceketinde yer yer altınsı parıldayan bir şey vardı, herhalde düğmeydi bunlar ya da bir saatin zinciriydi.

Selam verdim, şimdilik eşikte dikilip dedim ki: «Demin köyde geceleyecek bir yer arıyordum; bahçenizin duvarı üzerinde oturan bir adam, bu çiftlikte ücret karşılığı geceyi geçirebileceğimi söyledi.» Karı koca kaşıklarını lapaya sokup oturdukları sırada arkalarına dayandı ve bir şey demeden beni süzmeye koyuldu. Pek konukseverce değildi davranışları. Dolayısıyla: «Umarım bana verilen bilgi doğrudur, sizi durup dururken rahatsız etmedim», diye sürdürdüm konuşmamı. Bu son sözleri hayli yüksek sesle söylemiştim, çünkü ikisinin de kulağı ağır işitiyor olabilirdi.

Bir süre sonra: «Yaklaşın», dedi adam.

Pek ihtiyar biri olduğunu düşünerek istediğini yaptım, yoksa soruma kesin bir yanıt vermesi üzerinde diretirdim kuşkusuz. Yine de içeri girerken şöyle dedim: «Beni evinize almanız sizin için en ufak

bir güçlük doğuracaksa açıkça söyleyin, ille burada kalmak gibi bir niyetim yok; olmazsa otele giderim, benim için hiç fark etmez.»
Alçak sesle: «Ne çok konuşuyor», dedi kadın.
Bu söz bir hakaret amacıyla söylenmiş olabilirdi ancak; yani benim nazik konuşmam hakaretle karşılanıyordu; ama yaşlı bir kadındı, kendimi savunmaya kalkamazdım. Ve kendimi savunmayışımdır ki, kadının geriye çeviremediğim sözlerinin belki beni gereğinden çok etkilemesine yol açmıştı. Bir paylanmayı hak ettiğimi hissediyordum, çok konuştuğum için değildi, çünkü aslında söylenmesi en gerekli şeyi söylemiştim yalnızca; varlığımı çok yakından ilgilendiren diğer bazı nedenlerden kaynaklanıyordu bu. Susmuş, ille bir yanıt vereyim istememiştim; biraz ilerideki karanlık köşede gözüme çarpan bir sıraya gidip oturdum.
Yaşlı kadınla erkek, tekrar yemeklerini yemeye koyulmuştu; bitişik odadan çıkıp gelen bir kız yanan bir mumu masanın üzerine bırakıtı. Şimdi eskisinden daha az şey seçilebiliyordu odada, karanlıkta her şey büzülüp bir araya toplanmıştı, yalnızca mumun küçük alevi yaşlı erkekle kadının biraz eğik başlarının üstünde çıtırtıyla yanıyordu. Avludan gelen birkaç çocuk içeri girdi; derken biri boylu boyunca yere kapaklanıp ağlamaya başladı, ötekiler durakladılar; hepsi dağınık halde odada dikilmeye başlamıştı. Adam: «Haydi bakalım, yatağa!» diye seslendi.
Çocuklar hemen bir araya toplandı; ağlayan ağlamasını kesmiş, yalnızca hıçkırıyordu şimdi. Yanı başımdaki bir oğlan, benim de kendileriyle gelmemi ister gibi ceketimden tutup çekiştirdi. Doğrusu ben de gidip yatmak istiyordum; ayağa kalktım, yüksek sesle ve hep bir ağızdan iyi geceler dileyen çocuklar arasında erişkin biri olarak, bir şey demeden odadan çıktım. Sevimli küçük oğlan elimden tutmuştu, karanlıkta kolaylıkla ilerleyebiliyordum. Zaten pek az sonra portatif bir merdivenin önüne gelmiştik; merdiveni tırmanıp tavan arasına çıktık. Tepedeki pencereden ince bir dilim halinde ay görülüyordu; pencerenin altına gelip durmak –başım nerdeyse pencereden dışarı taşıyordu,– ılık, ama yine de insanı üşüten havayı solumak zevkti doğrusu. Yere, duvarlardan birinin kenarına ot yayılmıştı; benim için de burada yatacak yer vardı. Çocuklar –iki oğlanla üç kız– gülüşerek giysilerini soyundu; ben, kendimi elbiseyle ot-

ların üzerine atmıştım. Ne de olsa yabancı insanların evindeydim, beni burada tavan arasında bırakmalarını isteyemezdim. Dirseğime yaslanıp bir köşede yarı çıplak oynayan çocukları seyrettim. Ama kendimi birden öylesine yorgun hissettim ki, başımı sırt çantamın üzerine koyup kollarımı uzattım, bir süre gözlerimi çatıdaki direklerde gezdirdikten sonra dalmışım. Uykumda oğlanlardan birinin: «Dikkat, geliyor!» diye seslendiğini işitir gibi oldum; yataklarına seğirten çocukların ufak adımlarının patırtısının yitip gitmek üzere olan bilincimde yankılandığını işittim. Ancak pek kısa bir süre uyuduğum kuşkusuzdu, çünkü uyandığımda ay ışığının tepedeki pencereden nerdeyse zemindeki aynı yere vurduğunu gördüm. Neye uyandığımı bilmiyordum, çünkü düş falan görmeden derin bir uyku uyumuştum. Derken yanı başımda, yaklaşık kulağımın hizasında pek tüylü küçücük bir köpek fark ettim; o iğrenç fino köpeklerinden biriydi, kıvır kıvır kıllarla çevrilmiş hayli iri bir başı vardı ve gözleriyle ağzı bu baş içine boynuza benzeyen cansız bir nesneden oyulmuş süs eşyaları gibi gevşecik yerleştirilmişti. Kentlerde yaşayan böyle bir köpek nasıl gelmişti köye? Gece vakti onu evde böyle sağda solda dolaşmaya iten neydi? Ne diye benim kulağımın dibinde dikilmiş duruyordu? Çekip gitsin diye soluğumu yüzüne üfledim; belki çocukların bir oyuncağıydı da yolunu şaşırıp benim yanıma gelmişti. Üflememden korktuysa da, kaçıp gitmeyerek arkasına döndü; çarpık bacaklarıyla oracıkta dikilmeye, özellikle iri başıyla karşılaştırıldığında güdük bedenini sergilemeye başladı. Baktım ki huysuzluk etmiyor, yeniden yatıp uyuyacak oldum. Ama ne gezer! İleri fırlamış gözleriyle hemen burnumun ucunda bir salıncak gibi sallanıp duruyordu köpek. Benim için dayanılmaz bir manzaraydı, onu yanı başımda alıkoyamazdım; kalktım, kucağıma alıp dışarı çıkarmak istedim. Gelgelelim, şimdiye kadar öylesine uyuşuk duran hayvan kendisini savunmaya kalkarak pençeleriyle bana yapıştı; bu durumda ayaklarını da tutmam gerekiyordu, bu da benim için kuşkusuz hiç zor olmadı, dört ayağını bir elimle kavrayabilmiştim.

Yukarıdan aşağı, hayvanın sallanan bukleleriyle tedirgin başına doğru: «İşte bu kadar, köpek kardeş», dedim ve onunla karanlıkta dolanıp kapıyı aramaya başladım. Ancak bunun üzerine köpekçiğin pek sessiz hali dikkatimi çekti, ne havlıyor, ne viyaklıyordu, damar-

larında dolaşan kan güm güm vuruyordu yalnız, bunu hissediyordum. Birkaç adım sonra –köpeğin bütün dikkatimi üzerine çekmesi sakarca davranmama yol açmıştı– uyuyan çocuklardan birine toslad ım, fena halde canım sıkıldı. Tavan arası da iyice kararmıştı, tepedeki küçük pencereden bundan böyle az bir ışık geliyordu. Çocuk göğüs geçirdi; bir an kımıldamadan kaldım yerimde, konumundaki bir değişiklikle kendisini iyiden iyiye uyandırmamak için ayağımın çocuğa dokunan ucunu bile çekip geriye alamamıştım. Vakit hayli ilerlemişti; ansızın çocukların, sanki birbirleriyle sözleşmiş, sanki verilen bir buyruğa uyarlarmış gibi yataklarından fırlayıp beyaz gecelikleriyle çevremde dikildiğini gördüm. Benim suçum yoktu bunda, ben yalnız bir tek çocuğu uyandırmıştım; buna uyandırma da denemezdi doğrusu, bir çocuk uykusunun kolayca üstesinden geleceği ufak bir bölünmeydi. Her neyse, şimdi uyanmıştı hepsi. «Ne istiyorsunuz çocuklar?» diye sordum. «Niçin kalktınız, uyusanıza!»
Oğlanlardan biri: «Siz buradan bir şey götürüyorsunuz», dedi ve beşi birden üstümü aramaya koyuldu.
«Evet», dedim; saklayıp gizleyecek bir şey yoktu; çocuklar hayvanı alıp dışarı bırakmak istiyorlarsa, bu canıma minnetti. «Bu köpeği buradan çıkaracağım», dedim. «Beni bir türlü uyutmadı. Sahibi kimdir, biliyor musunuz?»
«Bayan Gruster», diye yanıtladı çocuklar. Hiç değilse ben, onların karman çorman, açık seçiklikten uzak, uykulu, benden çok birbirlerini hedef alan bağırmalarından böyle anladım.
«Kim bu Bayan Gruster?» dedim, ama telaş ve heyecan içindeki çocuklardan karşılık veren çıkmadı. Aralarından biri artık sesi soluğu işitilmeyen hayvanı elimden kaptığı gibi seğirtip gitti; ötekiler de kendisini izlediler.
Tek başıma tavanarasında kalmak istemedim, benim de uykum kaçmıştı; bir an duraksar gibi oldum, hiç kimsenin bana fazla güven beslemediği bu evdeki işlere gereğinden çok burnumu sokuyormuşum gibi bir duygu uyandı içimde, öyleyken sonunda çocukların peşine takılmadan duramadım. Hemen önümde tıpış tıpış ayak seslerini işitiyordum; ama zifiri karanlıktı ortalık, bilmediğim yollarda ikide bir tökezledim, hatta birinde başım duvara çarpıp canım acıdı. Derken yaşlı karı kocaya ilk kez rastladığım odaya girdik; kim-

seler yoktu içeride, hâlâ açık duran kapıdan ay ışığında bahçe görülüyordu. «Çık git buradan», dedim kendi kendime, «dışarıda sıcak ve aydınlık bir gece var, yola devam edebilir, olmazsa açıkta geceleyebilirsin. Burada çocukların peşi sıra seğirtip durman anlamsız.» Ama yine de çocukların peşi sıra koşmaktan geri kalmadım; sonra şapkam, sopam ve sırt çantam da henüz yukarıda tavan arasındaydı. Çocuklar da bir hızlı koşuyordu ki! Ay ışığının aydınlattığı odadan, gecelikleri havada uçuşarak bir iki sıçrayışta geçip gittiklerini açık seçik görebilmiştim. Onları ürkütüp yataklarından kaldırmış, evde fırdöndü bir koşunun düzenlenmesine yol açmış, üstelik kendim uyuyacakken evi gürültüye boğmuştum (çıplak çocuk ayaklarının sesi, benim ağır çizmelerimin çıkardığı gürültünün yanında adeta işitilmiyordu) ve ileride daha neler olup bitebileceğinden haberim yoktu; böylece bana evde pek konukseverlik gösterilmemesine gereken karşılığı verdiğimi düşündüm.

Birden aydınlandı ortalık. Birkaç penceresi bulunan bir odaya girmiştik, ardına kadar açıktı pencereler, bir masada kocaman ve güzel bir ayaklı lambanın ışığında narin bir kadın oturuyordu. «Çocuklar!» diye bağırdı şaşırarak; beni henüz görmemişti, ben kapının önündeki gölgede kalmıştım. Çocuklar köpeği masanın üzerine bıraktılar; anlaşılan kadını çok seviyor, gözlerini gözlerinden ayırmak istemiyorlardı. Derken kızlardan biri kadının elini tutarak okşamaya başladı; sesini çıkarmadı kadın, kızın davranışının pek farkına varmamıştı. Köpek, kadının yazmakta olduğu bir mektubun üzerinde dikiliyordu; lambanın hemen siperi önünde açıkça görülen küçük ve titreyen dilini kadına doğru uzatmıştı. Odadan çıkıp gitmek istemeyen çocuklar kadına yalvarıp yakarıyor, ona yaltaklanarak gereken izni koparmaya uğraşıyordu. Kadın kararsızdı; masadan doğrulup kalkarak odadaki tek yatakla sert döşemeyi gösterdi. Durumu kabullenmeye yanaşmayan çocuklar, bir denemede bulunmak için oldukları yere uzandılar, kısa bir süre sessizleşti ortalık. Ellerini kucağında kenetlemiş kadın, gülümseyerek yukarıdan çocuklara baktı. Zaman zaman çocuklardan biri başını kaldırıyor, ama ötekilerin henüz yattığını görerek kendisi de yine uzanıp yatıyordu.

Bir akşam bürodan eve her zamankinden geç dönmüştüm –tanıdık biri kapının önünde beni uzun süre tutmuştu–; aklım hâlâ meslek sorunlarını konu alan söyleşide, odanın kapısını açıp pardösümü askıya astım. Elimi yüzümü yıkamaya gidiyordum ki, yabancı birinin kısa kısa soluduğunu işitip başımı kaldırdım; odanın bir köşesindeki sobanın hizasında, loşlukta canlı bir şey ilişti gözüme. Sarımsı sarımsı parıldayan gözler bana bakıyor, doğru dürüst seçilemeyen yüzün altında, sağda solda soba pervazının üzerinde iri ve yuvarlak kadın memeleri duruyordu; yabancı yaratık, sadece üst üste yığılmış yumuşak ve beyaz etlerden oluşmaktaydı sanki; kalın ve uzun sarı bir kuyruk sobadan aşağı sarkıyor, ucu soba çinilerinin yarıkları arasında sürekli geziniyordu.

İlk işim, başımı iyice yere eğip uzun adımlarla ev sahibim olan kadının dairesine açılan kapıya seğirtmek oldu, bir dua gibi usulcacık: «Soytarılık! Soytarılık!» diye yineliyordum kendi kendime. Kapıyı vurmadan içeri girdiğimin ancak sonradan farkına vardım. Froylayn Hefter

—

Gece yarısıydı, beş adam gelip beni tuttu, onların üzerinden bir altıncısı beni yakalamak üzere elini uzattı. «Savulun!» diye yükselttim sesimi ve olduğum yerde şöyle bir döndüm, hepsi patır patır dökülüverdi. O anda bilmediğim bazı yasaların varlığını hissetmiş, son çabamın başarı sağlayacağını anlamıştım. Adamların, şimdi, kollarını havaya kaldırmış, geri geri uzaklaştıklarını görüyor, ama bir an sonra yine hep birden üzerime atılacaklarını biliyordum. Kapıya döndürdüm yüzümü –hemen önünde dikiliyordum kapının–, kilit çıt etti, adeta kendiliğinden ve olağanüstü bir çabuklukla açıldı kapı, karanlık merdivenleri tırmanıp adamlardan kurtulmaya çalıştım.

Yukarıda, en üst katta, elimde mum, dairenin açık kapısında annem dikiliyordu. Daha bir alttaki kattan: «Dikkat! Dikkat! Peşimdeler!» diye seslendim. «Takip ediyorlar beni.»

«Kim? Kim?» diye sordu annem. «Kim seni takip edebilir, evladım!»

«Altı adam», dedim soluk soluğa.
«Tanıyor musun onları?» diye sordu annem.
«Hayır, yabancı kimseler», dedim.
«Tarif et bakayım.»
«Pek iyi göremedim kendilerini. Birinin kara bir top sakalı vardı, öbürsünün parmağında kocaman bir yüzük, birinin belinde kırmızı bir kemer; birinin pantolonunun dizleri yırtıktı, birinin yalnız bir gözü açık, sonuncusu ise dişlerini gösteriyordu hep.»
«Unut olup bitenleri artık», dedi annem. «Odana git de uyu. Yatağını yaptım ben.»
Annem! Canlı nesnelerin kendisine artık bir kötülükte bulunamayacağı bu kocamış kadın; seksen yıllık saçmalıkları bilinçsiz yineleyen ağzının çevresinde kurnazca bir çizgi. «Bu saatte uyuyacağım öyle mi?» diye bağırdım.

23 Temmuz 1914

Otelde mahkeme.[303] Faytonla otele gidiş. F.'nin yüzü. Ellerini saçlarında gezdiriyor, esniyor, eliyle burnunu siliyor. Birden toparlanıyor, üzerinde iyice düşünülüp uzun süre içte saklanmış düşmanca şeyler söylüyor. Froylayn Bl. ile geriye dönüş. Oteldeki oda, karşı duvardan yansıyan sıcaklık. Odanın alçak penceresini çevreleyen kemerli yan duvarlardan da sıcaklık geliyor. Bu yetmiyormuş gibi ikindi güneşi. Hareketli uşak; adeta bir Doğu Yahudisi. Avludaki gürültü; bir makina fabrikasından geliyor sanki. Pis kokular. Tahtakurusu. Tahtakurusunu ezmeye zorlukla karar verişim. Oda hizmetçisi şaşıyor: başka hiçbir yerinde tahtakurusu yokmuş otelin; yalnız bir defasında müşterinin biri koridarda bir tane bulmuş.
Anne ve babasının yanında. Annenin gözlerinden tek tük damlalar halinde akan gözyaşı. Önceden ezberlediğim sözleri söylüyorum. Babası, her bakımdan doğru anlıyor konuştuklarımı. Özellikle benim için Malmö'den kalkıp geldi, geceleyin yola düştü; gömlekle oturuyor oracıkta. Bana hak veriyorlar. Bu işte benim günahım yok, olsa da fazla sayılmaz. Bütün bu masumiyet altında yatan şeytansallık. Görünürde Froylayn Bl.'de suç.
Akşam ıhlamurlar altında tek başıma bir sandalyede. Karın ağrısı.

Bilet kesen mahzun görünüşlü adam. Gelip insanın önüne dikiliyor, elindeki biletleri evirip çeviriyor, bilet kesip para almadan gitmiyor. Görünürdeki tüm hantallığına karşın görevini yapışına diyecek yok, böyle sürekli bir işte sağa sola koşulamaz; kaldı ki gelip gidenleri akılda tutması gerekiyor. Böylelerini gördükçe hep şu düşünceler geçiyor kafamdan: Söz konusu işe nasıl geldi? Aldığı para ne kadar? Yarın nerede olacak? Yaşlılıkta neler bekliyor kendisini? Nerede oturuyor? Böyle bir işin ben de üstesinden gelebilir miyim? Böyle bir işte acaba nasıl hissederdim kendimi? Bütün bunları karın ağrıları arasında düşünüyorum. Şiddetli acılar içinde geçirilen korkunç bir gece. Ama bellekten adeta tümüyle silinip gitti.
Stralau Köprüsü'nde Belvedere restoranında Erna ile beraber. E., işin olumlu bir sonuca varacağını umuyor hâlâ ya da umarmış gibi yapıyor. Şarap içiyoruz. E.'nin gözlerinde yaşlar. Grünau'ya, Schwertau'ya gemiler kalkıyor. Kalabalık. Müzik. Erna, beni avutmaya çalışıyor; oysa üzgün değilim, daha doğrusu üzüntüm benim kendimden kaynaklanıyor, dolayısıyla teselliyle giderilebilecek gibi değil. Bana *Gotik Odalar*'ı[304] armağan ediyor E. Neler de anlatmıyor (ben anlatacak şey bulamıyorum). Özellikle çalıştığı mağazada saçları ağarmış cadaloz bir meslektaşına nasıl kendini kabul ettirdiğinden söz açıyor. Berlin'den çekip gitse de bir başka yerde kendi başına bir iş kursa Allahtan başka şey istemeyecek. Sessizliği seviyor. Sebnitz'deyken çokluk bütün bir pazar gününü uyuyarak geçirmiş. Şen şakrak biri olup çıkıyor bazen.
Karşı sahilde Denizciler Evi. Erkek kardeşi orada bir zaman bir daire kiralamış.
Neden anne ve babasıyla halası[305] arkamdan bana el salladı? Her şey açıklığa kavuşmuşken, neden F. otelde hiç sesini çıkarmadı? Neden bana. «Seni bekliyorum, ama salı günü iş için buradan ayrılmam gerekiyor», diye telgraf çekti? Benden yapmam beklenen bazı şeyler mi vardı? Bundan da doğal bir şey olamazdı. Hiçbir şeyden (Dr. Weiss'ın pencereye yaklaşmasıyla ara verildi)

27 Temmuz 1914

Ertesi gün anne ve babasına uğramadım. Radler'le bir veda mektu-

bu yolladım yalnızca. Açıkyüreklilikten uzak, hoşa gitmeyi amaçlayan bir mektup. «Kötü anımsamalara konu yapmayınız beni.» Daracağından konuşma.

İki kez Stralau kıyısındaki yüzme havuzuna gittim. Bir alay Yahudi. Morarmış yüzler, güçlü vücutlar, çılgınca koşuşma. Akşam *Askanischer Hof*'un bahçesinde. Yemekte Trautmannsdorf usulü hazırlanmış pilavla bir şeftali. Ben henüz olmamış küçük şeftaliyi bıçakla kesmeye çalışırken, şarap içen biri bana bakıyor. Bir türlü beceremiyorum kesme işini. Şarap içen yaşlı adamın üzerimdeki bakışları, utanıp sıkılarak şeftaliden elimi çekiyorum. *Fliegende Blätter* gazetesinin sayfalarını tekrar tekrar çeviriyor, adam gözlerini üzerimden çekip alacak mı diye bekliyorum. Sonunda bütün gücümü topluyor, adama inat, hiç suyu olmayan pahalı şeftaliye dişlerimi geçiriyorum. Kameriyede yanı başımda uzun boylu bir bay oturuyor; içlerinden birini titizlikle seçmeye çalıştığı servis tabağındaki pirzolalardan ve buzlu kovadaki şaraptan başka şeye aldırdığı yok. Sonunda kocaman bir puro çıkarıp yakıyor; elimdeki gazetenin arkasından kendisini gözetliyorum.

Lehrte istasyonundan yola çıkış. Gömlekle oturan İsveçli bay. Kolunda bir sürü gümüş bilezikle gürbüz kız. Geceleyin Buchen'de aktarma. Lübeck. Otel Schützenhaus. Rezalet. Duvarlar eşyayla dolu; çarşaf altında kirli çamaşırlar; adeta terkedilmiş bir yer; ortada bir tek komi var hizmet eden. Henüz odaya girmekten korkarak bahçeye çıkıp oturuyor, bir şişe maden suyu söylüyorum. Karşımda bira içen kambur biriyle sigara tüttüren soluk benizli sıska bir genç. Yine de uyuyabiliyorum otelde; ama büyük pencereden dosdoğru yüzüme vuran güneş ışığına çok geçmeden uyanıyorum. Pencere istasyona açılıyor, trenlerin sürekli gürültüsü geliyor dışarıdan. Trave kıyısındaki Otel Kaiserhof'a taşınarak esenliğe çıkıyor, kendimi mutlu hissediyorum.

Travemünde'ye gidiş. Plaj –aile plajı. Kıyının manzarası. Öğle sonrası kumlarda. Çıplak ayaklarım dikkati çekiyor, hoş karşılanmıyor. Yanı başımda Amerikalıya benzeyen bir bay. Bütün lokantalar önünden yürüyüp geçiyor, hiçbirine girip öğle yemeği yemiyorum. Ağaçlıklı yolda kaplıca binasının önünde oturuyor ve yemek müziğini dinliyorum.

Lübeck'te set üzerinde gezinti. Bir sırada mahzun ve öksüz oturan bay. Stadyumda kaynaşan yaşam. Sessiz alan; kapı önlerinde merdivenlere ve taşlara oturmuş insanlar. Pencereden bakınca sabahın manzarası. Bir yelkenliden kereste boşaltılıyor. İstasyonda Dr. W. Bundan böyle Löwy ile kaybolmayan benzerlik. Gletschendorf konusunda bir türlü karar veremeyiş. Hansa-Mandırası'nda yenen yemek. «Yüzü Kızaran Bakire» Akşam için yiyecek bir şeyler alıyorum. Gletschendorf'la telefon konuşması. Marienlyst'e gidiş. Araba vapuru. Yağmurluklu ve şapkalı genç bir adamın esrarengiz biçimde ortadan kayboluşu. Vaggerloesse'den Marienlyst'e giderken arabada yine esrarengiz biçimde ortaya çıkışı.

28 Temmuz 1914

Issızlığın, sefil evin, meyvesiz ve sebzesiz yemeğin, W.[306] ile H.[307] arasındaki tartışmaların umutsuzluk veren ilk izlenimi. Ertesi gün çekip gitme kararı. Gideceğimi haber verdim. Öyleyken kalıyorum. *Überfall*'ın okunuşu; bir türlü kulak verip dinleyemeyişim, benim de ötekilerle gibi okunanların tadına varamayışım, okunan şey için şöyledir ya da böyledir diyemeyişim, W.'nin doğaçlamadan konuşmaları. Benim erişemeyeceğim şeyler. Bahçenin orta yerinde yazı yazan adam; tombul bir yüz, kara gözler, yağlı, uzun ve düz olarak arkaya taranmış saçlar. Gözlerini bir noktaya dikmeler, sağ ve sol gözde tikler. Çocuklar kendi dünyasında; sinekler gibi adamın masasının çevresinde oturuyorlar. –

Düşünme, gözlemleme, saptama, anımsama, konuşma, olup biteni başkaları gibi yaşama güçsüzlüğüm giderek büyüyor, taşlaşıyorum. Bunu böylece saptamam gerekiyor bir kez. Ve güçsüzlüğüm büroda daha da artıyor. Üstesinden geleceğim bir çalışmayla esenliğe kavuşamadım mı işim bitiktir. Olanca açıklığıyla biliyor muyum bunu? Sessizlik içinde yaşamak değil, sessizlik içinde mahvolup gitmek istediğimden insanlardan kaçıp köşe bucak saklanıyorum. Tramvay-

dan inip Erna ile Lehrte istasyonuna kadar yürdüğümüz yol geliyor aklıma. İkimiz de konuşmuyorduk, her adımın benim için bir kazanç sayılacağından başka şey düşündüğüm yoktu. E. de bana karşı nazik davranıyor, beni mahkeme önünde görmesine karşın ne hikmetse inanıyor bana; zaman zaman şahsıma beslenen güvenin olumlu etkisini duyuyorsam da, bu duyguya pek bel bağlamak içimden gelmiyor. Aylardan beri ilk kez yaşadığımı, Berlin'den dönerken kompartımanda karşımda oturan İsviçreli bayanın önünde hissettim. Kadın G. W.'yi[308] anımsattı bana, hatta birinde «Çocuklar!» diye bağırdı. – Başında ağrılar vardı, kanı işte öylesine rahatsızlık veriyordu kendisine. Çirkin, bakımsız ve ufak tefek bir vücut; üzerinde Paris'teki bir mağazadan alınmış külüstür, ucuz bir giysi; yüzde yaz sivilceleri. Ama küçük ayakları var. Hantallığına karşın ufak tefekliğinden dolayı depedüz denetim altında tutulabilen bir vücut, tombul ve diri yanaklar, asla sönmeyen canlı bir bakış.

Bitişikteki odada kalan Yahudi çifti. Genç insanlar; ikisi de mahcup ve alçakgönüllü; kadının kocaman bir çengel burnu ve endamlı bir vücudu vardı; adam biraz şaşı bakıyordu, rengi soluktu, tıknaz ve geniş bedenliydi, geceleri biraz öksürüyordu. Peş peşe yürüyorlardı çokluk. Odalarındaki dağınık yatağa kayan bakışlarım. Danimarkalı karı koca. Adam ceket konusunda çokluk pek titiz; kadının güneşte yanmış esmer, zayıf ama kaba bir yüzü var. Çok susuyor, bazen yan yana oturuyorlar; yüzleri değerli bir taştaki oyma figürler gibi çapraz ve yan yana duruyor. – Küstah, yakışıklı delikanlı. Boyuna sigara tellendiriyor. Sırnaşık, meydan okuyarak, hayranlık, alay ve küçümsemeyle, bütün bunları bir bakış içinde toplayarak H.'yi süzüyor. Bazen de onu hiç umursamıyor adeta. Suskun, H.'den bir sigara istiyor. Pek az sonra kendisi H.'ye uzaktan bir sigara ikram ediyor. Pantolonu lime lime. Dayaktan geçirilmek istendi mi hemen yapılması gerekiyor bu işin, çünkü bir dahaki yaz kendi kendisini dayaktan geçirecek bir hali var. Oda hizmetçilerini

kolundan tutarak okşuyor, ama alçakgönüllü ve mahcup değil de, henüz çocuksu simasına güvenip sonraları göze alamayacağı kadar ileri giden bir teğmen gibi yapıyor bunu. Yemekte, başını bıçakla koparacağını söyleyerek bir bebeğin gözünü korkutuyor.
Kadril. Dört çift. Büyük salonda lamba ışığında ve gramafon müziğinde. Her figürden sonra dansedenlerden biri gramafona seğirtip yeni bir plak koyuyor. Özellikle bayların dansedişi kusursuz, kıvrak ve ağırbaşlı. Şen, al yanaklı, çelebi bir bay; öne doğru bir kubbe yapan kaskatı gömleği geniş ve kabarık göğsünü daha da şişkin gösteriyor. Hiçbir şeyi umursamayan, soluk yüzlü, halinde herkesten üstün bir eda sezilen, herkesle dalga geçen bir adam; göbekli; üzerinden sarkan açık renk bir kostüm giymiş; birçok dil biliyor. *Die Zukunft*'u okuyor. – Solurken ıslıksı sesler çıkaran guvatrlı ailenin iri yarı reisi; güçlükle solumasından ve çocuk karınlarından tanınıyor aile; adam, daha önce değme bir kavalye gibi dansettiği karısıyla çocukların masasında dikkatleri üzerine çekerek oturuyor, ailesiyle kuşkusuz en çok bu masada vakit geçiriyordu. – Efendi görünüşlü, temiz pak, güven verici bay; aşırı ciddilikten, alçakgönüllülükten ve erkeksilikten nerdeyse asık bir yüzü var. Piyano çalıyor. – Dört köşeli yüzünde eskrim sporundan kalma yara izleriyle iri yarı Alman Bay; konuşurken, etli kabarık dudakları büyük bir huzurla birbiriyle kavuşuyor. Adamın eşi; kuzeyli, sert, sevimli bir yüz, ısrarla öne çıkan güzelim bir yürüyüş, sağa sola salınan kalçalarda kendini belirgin açığa vuran özgürlük. Işıl ışıl gözleriyle Lübeck'li kadın. Üç çocuk; aralarında George bir kelebek gibi amaçsız dolaşıyor ortalıkta, hiç tanımadığı kimselerin yanına gidip oturuyor. Sonra çocuksu bir konuşkanlıkla saçma şeyler soruyor. Örneğin biz *Der Kampf*'ın[309] tashihini yaparken ansızın çıkıyor ortaya; sesini yükseltip bir doğallık ve güven duygusuyla öbür çocukların nereye gittiğini anlamak istiyor. – Kaskatı yaşlı bay; kuzeyli dolikosefal soyluların yaşlılıkta nasıl göründüklerini sergiliyor. Berbat ve silik denebilir bu görünüm için; neyse ki çevrede dolaşan genç ve yakışıklı dolikosefaller de var.

—

29 Temmuz 1914

İki arkadaş. Biri sarışın, Richard Strauss'ı andırıyor, gülümsüyor, geride tutuyor kendini, rahat davranışları var. Ötekisi esmer; üzerinde kusursuz bir giysi; halim selim; sağlam yapılı, fazlasıyla esnek; fısıltıyla konuşuyor. Her ikisi de ağzının tadını biliyor, sürekli şarap, kahve, bira ve şınaps içip sigara tellendiriyorlar; biri ötekisinin bardağını dolduruyor; benim karşımda kalıyorlar ve odaları Fransızca kitaplardan geçilmiyor; güzel havada bunaltıcı yazı odasına kapanıp habire bir şeyler çiziktiriyorlar.

—

Zengin bir işadamının oğlu olan Josef K., bir akşam babasıyla arasındaki büyük bir patırtıdan sonra –babası kendisini sefih bir yaşam sürmekle suçlamış ve şimdiden tezi yok buna bir son vermesini istemişti–, belli bir amaç gütmeksizin, tam bir kararsızlık ve yorgunluk içinde dernek lokalinin yolunu tutmuştu; lokal limanın yakınındaydı ve dört bir yanı açıktı. Kapıcı, Josef K.'nın önünde yerlere kadar eğildi. Josef, selam vermeden şöylece adama baktı. 'Bu suskun kapı kulları kendilerinden beklenen her şeyi yerine getiriyor'. diye düşündü. 'Beni çirkin bakışlarla süzmesini kafamdan geçirmeye göreyim, gerçekten yapar bunu.' Derken bir kez daha, yine selam vermeden dönüp kapıcıya baktı; kapıcı yüzünü sokağa çevirdi ve gözlerini bulutlarla örtülmüş gökyüzüne kaldırdı.

—

Apışıp kalmıştım. Daha kısa süre önce ne yapacağımı bilir durumdaydım. Şefin bana doğru uzanmış eli karşısında gerileye gerileye mağazanın kapısına kadar gelmiştim. Her iki tezgâhın arkasında meslektaşlarımın, sözde benim dostlarımın dikildiğini görüyordum. Gri suratlarını karanlığa gömmüş, yüzlerindeki ifadeyi saklamaya çalışıyorlardı.

«Defol!» diye bağırıyordu şef. «Hırsız seni! Defol buradan!»
Belki yüzüncü defadır: «Hayır, doğru değil», diye haykırıyordum. «Ben bir şey çalmadım. Bir yanlışlık olacak, belki de bir iftira! Elinizi sürmeyin bana! Sizi dava edeceğim! Bu işin mahkemesi de var! Gitmiyorum işte! Beş yıl bir oğlunuzmuşum gibi işinizi göreyim, şimdi bana bir hırsız gibi davranın. Ben bir şey çalmadım, söylediklerime kulak verin Tanrı aşkına, ben bir şey çalmadım.»
«Bir kelime daha işitmek istemiyorum», dedi şef. «Burada yeriniz yok artık.» O anda cam kapıya varmıştık; daha önce dışarı çıkan bir çırak hemen kapıyı açtı; sapa bir sokaktı, ama yine de içeri sızan gürültü ortadaki gerçeği daha iyi kavramamı sağladı. Kapıda dikilip dirseklerimi kalçalarıma dayadım, hayli soluksuz düşmüştüm, öyleyken elden geldiğince sakin: «Şapkamı istiyorum», dedim.
«Şapkanı veririz, merak etme!» dedi şef ve birkaç adım geriledi; tezgâhın üzerinden atlamış gelen tezgâhtar Grasmann'dan şapkayı aldı, bana fırlatmak istedi; ama yönü iyi belirleyememiş, ayrıca gereğinden hızlı savurmuştu; yanımdan uçarak geçip giden şapka yolun ortasına düştü.
«Şapkayı siz giyersiniz artık», dedim ve yola çıktım. O anda bir çaresizlik çöktü üzerime. Doğru, çalmıştım; akşamleyin Sophie ile tiyatroya gidebilmek için kasadan beş gulden'lik bir banknot yürütmüştüm. Sophie hiç de tiyatroya gitmek istememişti, üstelik üç gün sonra ücretlerimiz ödenecek, üç gün sonra kendi parama kavuşacaktım. Güpegündüz, şefin oturduğu bölmenin cam penceresinin yanı başında yapmıştım bu işi. Şef: «Hırsız!» diye bağırmış, seğirtip yanıma gelmişti. İlk sözüm: «Ben çalmadım», olmuştu; ne var ki beş gulden'lik banknot benim elimdeydi ve kasa açık duruyordu.

—

30 Temmuz 1914

Başkalarının yanında çalışmaktan bıkarak kendim bir kırtasiye dükkânı açmıştım. Ancak, maddi olanaklarımın yetersizliğinden ve aldığım malların karşılığını nerdeyse peşin ödemem gerektiğinden

—

Bana akıl verecek birini arıyordum, dikkafalı değildim. Kendisi farkına varmadan bana bir şey öğütleyenin yüzüne suratımı iyice ekşiterek ve ateş gibi yanan ışıl ışıl yanaklarla sessiz gülerek bakışım dikkafalılığıma verilemezdi. Meraktandı bu; verilen öğüdü kabullenmeye hazır olmamdan, bir dikkafalılığın hastalık derecesinde eksikliğinden kaynaklanıyordu.

—

Sigorta şirketi Fortschritt'in müdürü, memurlarından asla memnun olmayan biriydi. Eh, hiçbir müdür yoktur ki memurlarından memnun olsun. Memurlarla müdürler arasındaki ayrım o denli büyüktür ki, ne müdürlerin yalnızca emirleri, ne de memurların verilen emirleri yalnızca yerine getirmesiyle giderilebilir. Bu konuda dengeyi sağlayacak ve ortadaki pürüzü giderecek bir şey varsa, iki tarafın birbirine karşılıklı duyacağı kin ve nefrettir.

—

Sigorta şirketi Fortschritt'in müdürü Banz, karşısında dikilen ve şirketteki boş bir hademeliğe talip olan adamı kuşkuyla süzdü. Adamın masa üzerinde duran belgelerine de arada bir göz atıyordu. «Boyunuz uzun, evet», diye başladı konuşmaya. «Görülüyor bu, ama elinizden ne iş gelir, söyler misiniz? Bizim burada hademelerin pulları tükürükleyip mektupların üzerine yapıştırmaktan daha çok bir beceriye sahip olması gerekiyor. Pul yalama becerisinin bizim burada hiç yeri yoktur, çünkü böylesi işler şirketimizde otomatik yoldan yapılır. Bizde hademeler yarı memur demektir, sorumluluk isteyen bir görevleri vardır. Peki, siz bu işin altından kalkabilecek misiniz? Kafa yapınız tuhaf. Alnınız nasıl da içeri göçmüş. Garip doğrusu. En son hangi işte çalışmıştınız? Nasıl? Bir yıldır hiçbir işte çalışmadınız mı? Peki ama, neden? Zatürreye yakalandığınız için mi? Bu hoş bir şey değil bakın. Kuşkusuz, şirketimizde yalnızca sağlıklı kimseleri çalıştırabiliriz. İşe alınmadan önce hekim muaye-

nesinden geçmeniz gerekiyor. Sağlığınız yerinde mi? Ya? Elbet, mümkün tabii. Sesinizi biraz yükseltemez misiniz kuzum! Fısıltıyla konuşmanız pek sinirime dokunuyor. Belgelerden gördüğüm kadarıyla da evlisiniz, dört çocuğunuz var. Ve bir yıldır hiçbir işte çalışmadınız, ha? Bak sen! Eşiniz çamaşır yıkıyor, öyle mi? Evet. Pekâlâ. Madem bir kez buraya kadar geldiniz, hemen hekim muayenesinden geçin, hademe sizi gereken yere götürecektir. Ama hekim olumlu rapor verse bile, bundan işe alındığınız sonucunu çıkarmamalısınız. Asla çıkarmamalısınız böyle bir sonuç. Ancak, durum bir yazıyla tarafınıza kuşkusuz bildirilecektir. Şurasını hemen açık-yüreklilikle söyleyeyim ki, sizi hiç gözüm tutmadı. Bize gereken hademeler bambaşka kişilerdir. Ama olsun, siz bir hekim muayenesinden geçin yine. Buyrun, artık gidebilirsiniz. Durmayın haydi! Rica minnet sökmez burada. Benim sağa sola bağışta bulunma yetkim yok. Ne iş verilirse yapar mısınız? Kuşkusuz, kuşkusuz. Kim yapmak istemez. Ama başkalarında rastlanmayan bir üstünlük sayılmaz bu, kendinize ne kadar düşük değer biçtiğinizi gösterir. Ve şimdi size son kez söylüyorum: Çekin gidin haydi, beni daha çok oyalamayın! Gerçekten yetti bu kadarı.»

Banz'ın ancak eliyle masanın üzerine vurmasından sonradır ki adam boynunu büktü, hademenin önüne düşüp odadan çıktı.

—

Atıma binip sıkıca oturdum eğerin üzerine. Hizmetçi kız kapıdan çıktığı gibi koşarak geldi, yola koyulmadan karımın çok acil bir konuda benimle konuşmak istediğini haber verdi; lütfen bir dakika beklemeliymişim, hanımı henüz giyiniyormuş. Ben, peki diyerek başımı salladım, atımın üzerinde sessizce oturup bekledim. Atım arada bir ön ayaklarını hafifçe kaldırıyor ve birkaç adım bayır yukarı tırmanıyordu. Kasabanın bir kenar semtinde oturuyorduk; hemen önümde uzanan şose güneşte bir bayırdan yukarı çıkıyor, tam o sırada bayırı arkadan yavaş yavaş tırmanıp gelmiş bir araba hızlı hızlı aşağı inerek kasabaya yaklaşıyordu. Arabacı kamçısını sallıyor,

tamamen taşralı sarı giysisiyle bir kadın karanlık ve tozla kaplı arabanın içinde oturuyordu.
Arabanın bizim evin önüne gelip durması, beni hiç de şaşırtmamıştı.

KÂĞIT PAKETİ

21 Ağustos 1914

İşte öylesine umutlarla başlamıştım yazmaya, oysa üç öykü tarafından da geriye püskürtüldüm ve bugün hepsinden kötü oldu püskürtülüşüm. Rus öyküsünün *Dava*'dan sonra yazılabileceği belki doğrudur. Besbelli salt mekanik bir hayal gücüne dayanan bu gülünç umutla yine *Dava*'yı yazmaya koyuluyorum. – Girişimimin büsbütün sonuçsuz kaldığı da söylenemez.

29 Ağustos 1914

Bir bölümün sonu başarılamadı, güzel başlanmış bir diğer bölümü ise sürdüremeyeceğim, daha doğrusu aynı güzellikte bunu yapamayacağım kesin; oysa o gece başarıyla yazılacağı kuşkusuzdu. Yine de kendimi yüzüstü bırakamam, büsbütün yalnızım.

30 Ağustos 1914

Soğuk ve boş. Yeteneğimin sınırlarını fazlasıyla belirgin hissediyorum; tam bir duygulanmışlık içinde değilsem, kuşkusuz dar bu sınırlar. Hatta öyle inanıyorum ki, duygulanmışlık durumunda bile bu dar sınırların berisine çekilip alınıyorum; ne var ki, böyle bir çekiliş nedeniyle ilgili sınırların varlığını da duyumsamaz oluyorum. Yine de dar sınırlar içinde yaşanacak kadar yer bulunuyor ve söz konusu amaç uğrunda bu sınırlardan kuşkusuz kepazelik derecesinde yararlanacağım.

—

Gece, saat ikiye çeyrek var. Karşıda bir çocuk ağlıyor. Derken aynı odada bir adam konuşuyor; öylesine yakın ki, sanki penceremin önünde. «Sesi daha fazla işitmektense, pencereden atlamaya hazırım.» Adam asabiyetten dem vurarak birkaç şey daha homurdanıyor; kadın susuyor sadece, ıslıksı ünsüzlerle çocuğu yine uyutmaya çalışıyor.

1 Eylül 1914

Tam bir çaresizlik içinde zar zor iki sayfa yazabildim. İyi uyumama karşın bugün hayli gerilemiş durumdayım. Ama bir kez normal yaşam biçimimin göz açtırmadığı yazma eyleminin en alt kademesindeki acılarından geçerek belki ileride beni bekleyen şimdikinden büyük bir özgürlüğe ulaşmak istiyorsam, pes etmemem gerekiyor. Anladığıma göre, eski duygusuzluk beni tümüyle terketmiş değil. Kalpteki soğukluk ise belki asla yakamı koyvermeyecek. Hiçbir aşağılanmadan yılmayışım, umutsuzluk anlamına gelebileceği gibi, bir umut kaynağı da oluşturabilir.

13 Eylül 1914

Yine zor zor iki sayfa yazılabildi. İlkin Avusturya'nın uğradığı yenilgilere üzülmenin ve gelecekten korkmanın (aslında gülünç ve rezilce görünen bir korku) beni genellikle yazmaktan alıkoyacağını düşünmüştüm. Ancak, böyle bir şey yoktu ortada; yazmamamın nedeni, ikide bir üzerime çullanan ve ikide bir üstesinden gelinmesi gereken duygusuzluktu. Söz konusu üzüntü için yazma dışında yeterince zaman var. Savaşla ilgili düşüncelerin beni alabildiğine değişik yönlerde yiyip duran kahrediciliği, F.[310] yüzünden çektiğim sıkıntılara benziyor. Sıkıntılara katlanma yeteneğinden yoksun biriyim, belki de sıkıntılarla helak olup gitmek için yaratılmışım. Yeterince güçsüz düştüm mü –çok zamana da bakmayacak bu– beni darmadağın etmek için en ufak bir üzüntü yetecek. Ne var ki bu, felaketi elden geldiğinde ileri bir tarihe ertelememi de sağlıyor. O vakit henüz pek güçsüz düşmemiş bedenimin tüm gücünü seferber etmeme karşın, F. dolayısıyla baş gösteren sıkıntılara karşı fazla bir şey yapamamıştım; ne var ki, o vakit yazmamın büyük desteğini yalnız işin başlangıç döneminde görmüştüm; şimdi bu desteğin bir daha elimden çekilip alınmasına izin vermeyeceğim.

7 Ekim 1914

Romanın yazılmasının biraz ilerlemesi için bir haftalık izin aldım.

Ne var ki, bugüne kadar –bugün çarşamba gecesi, pazartesi iznim bitiyor– sağlanan bir başarı yok. Biraz güçsüz bir şeyler çiziktirdim, o kadar. Doğru, daha geçen hafta geriye saymaya başlamıştım; ama işin böylesine kötüye varacağını kestiremezdim. Yalnızca bu üç güne bakarak bürosuz yaşamaya layık olmadığım sonucu çıkarılabilir mi?

15 Ekim 1914

On dört günlük bir süre kısmen iyi bir çalışma ve durumumu eksiksiz kavrayış. – Bugün perşembe (pazartesi günü iznim sona eriyor, ama ben bir haftalık izin daha aldım), Froylayn Bl.'un[311] mektubu. Mektubu ne yapacağımı bilmiyorum; bildiğim şey, yalnız kalacak olmamın kesinliği (kuşkusuz yaşarsam, ki bu da hiç belli değil); F.'yi seviyor muyum, onu da bildiğim yok (sert bakışlarla yere bakarak dansedişini görmekten ya da Askanischer Hof'dan ayrılmadan az önce elini burnuyla saçlarında gezdirişinden duyduğum tiksintiyi ve alabildiğine yabancılık içinde geçen sayısız anları düşünüyorum); ama yine de o sonsuz ayartıyı hissediyorum içimde. Bütün akşam mektupla oynayıp durdum, çalışmam kesintiye uğradı, oysa (bütün hafta yakamı bırakmayan kahredici baş ağrıları ortasında kuşkusuz) böyle bir çalışmanın üstesinden gelecek gücü kendimde hissediyorum, Froylayn Bl.'a yolladığım mektubu kafadan yazıyorum aşağıya:

«Mektubunuzu bugün alışım ne tuhaftır ki bir başka olayla aynı zamana rastladı. Bunun hangi olay olduğunu söylemeyeceğim, yalnızca beni ve benim gece yaklaşık saat üçe doğru yatağa yattığımda zihnimden geçen düşünceleri ilgilendiriyor. (İntihar düşüncesi, Max'a yazdığım, pek çok ricayı içeren mektup.)

Mektubunuz beni hayrette bıraktı. Bana yazmanıza şaşmıyorum. Ne diye bana yazmayacaksınız? Sizden nefret ettiğimi söylüyorsunuz, doğru değil. Herkes sizden nefret edebilir, ama ben hayır. Buna hakkım olmadığı için değil yalnız. Evet, Askanischer Hof'da bana yargıçlık yaptınız; sizin için, benim için, herkes için çirkin bir durumdu –ama görünürde böyleydi ancak, gerçekte sizin yerinizde ben oturuyordum ve bugüne kadar da değişen bir şey yok.

F. konusunda aldanıyorsunuz düpedüz. Bunu söylememin nedeni, sizden kimi ayrıntıları sızdırmak istemem değil. Hiçbir ayrıntı düşünemem –hayal gücüm bu çemberler içinde çok gezinip durdu şimdiye kadar, dolayısıyla kendisine güvenim var–, hiçbir ayrıntı düşünemem ki, sizin aldanmadığınıza beni inandırabilsin. İma ettiğiniz şey tamamen imkânsız. Bilinmeyen herhangi bir nedenden F.'nin bizzat aldandığını düşünmek beni mutsuz kılar. Ama bu da olacak gibi değil.

İlginizin gerçekliğinden ve bu uğurda katlandığınız özveriden hiçbir zaman kuşku duymadım. Son mektubu yazmanız da sizin için kolay değildi. Size yürekten teşekkür ederim.»

Peki ama, ne geçti ele? Mektubun amansız bir görünümü var; ancak tek nedeni benim yumuşak davranmaktan utanmam, bunu sorumlulukla bağdaştıramayışım, yumuşak davranmaktan korkmamdı, yoksa öyle davranmak istemiyor değildim. Hatta başkaca istediğim bir şey yoktu. Hepimiz için en iyisi, F.'nin mektuba yanıt vermemesi. Ama yanıt verecek, ben de onun vereceği yanıtı bekleyeceğim.

Tatilin[312]...günü. Gece saat iki buçuk, hemen hiçbir şey .....okundu ve kötü bulundu. İki ayrı şey.....başarısız kaldı. Önümde büro ve gümleyip giden fabrikanın.....Ama ben.....kendimi kaybetmiş durumdayım. Ve en güçlü dayanağım.....F.'yi düşünmemdir; oysa dünkü mektubumda kendisiyle yeniden ilişki kurmaya yönelik hiçbir denemede bulunmadım. İki aydır F. ile aramda gerçek bir bağlantı olmaksızın (Erna ile mektuplaşma dışında) rahat yaşadım; bir daha hayata hiç dönmeyecek ölmüş biri gibi F.'yi gördüm düşümde; bana şu sıra kendisine bir yaklaşma fırsatı tanındığı için, yine her şeyin odak noktasını oluşturuyor. Çalışmamı da aksatıyor kuşkusuz. Son zamanlar bazen kendisini düşündüğümde, nasıl da bana şimdiye kadar tanıdığım en yabancı insan gibi görünmüştü; ancak her defasında, bu alabildiğine yabancılığın, bana onun herkesten çok yaklaşmasından ya da hiç değilse başkalarınca bana yaklaştırılmasından kaynaklandığını söylemiştim kendi kendime.

Günlüğün sayfalarını biraz karıştırdım. Böyle bir yaşamın mimarisini biraz sezinler gibi oldum.

21 Ekim 1914

Dört gündür yazılan hemen hiçbir şey yok, hep bir saatçik çalışma ve hep birkaç satır; Buna karşılık iyi uyudum, baş ağrılarım adeta kayboldu. Bl.'dan cevap gelmedi, son umudum yarında.

25 Ekim 1914

Çalışmalar nerdeyse tümden durdu. Yazılanlar ötekilerden bağımsız şeyler değil, eskiden yapılmış doyurucu çalışmaların bir yansısı gibi görünüyor. Bl.'dan yanıt geldi, mektuba karşılık verip vermemekte düpedüz kararsızım. Kafamdan geçen düşünceler öylesine pespaye şeyler ki, asla kayda geçirilecek gibi değil. Dünkü hüzünlü halim. Merdivene kadar peşimden gelen Ottla, bir kartpostaldan söz açıp benden yanıtlamamı istediğinde bir şey söyleyemedim. Üzüntüden düpedüz, güçsüz.....yalnızca omuzlarımı silkip bir işarette bulunabildim. Bazı üstün yanlarına karşın Pick'in öyküsü.....Bayan W.....Fuchs'un bugün gazetedeki şiirleri.

1 Kasım 1914

Uzun bir aradan sonra dün hatırı sayılır bir ilerleme; bugün nerdeyse yine bir şey yazamadım, iznimden bu yana geçen iki hafta, hemen tümüyle heba olmuş bir zaman benim için.
Bugün biraz güzel bir pazar. Chotek Parkı'nda Dostoyevski'nin savunma yazısını okudum. Sarayın içinde ve karargâhta nöbetçi. Palais Thun'daki çeşme. – Bütün gün boyunca kendimden hayli bir memnunluk duygusu. Oysa şimdi çalışırken tam bir fiyasko. Fiyasko bile denemez; beni bekleyen ödevi ve ona götürecek yolu görüyorum; yapılacak bütün iş, engel oluşturan ince duvarları delip geçmek; ama üstesinden gelemiyorum bir türlü. – F.'ye[313] ilişkin düşüncelerle oyalanma.

3 Kasım 1914

Öğleden sonra oturup Erna'ya mektup yazdım. Pick'in *Der blinde Gast*[314] öyküsünü gözden geçirdim, düzeltilecek kimi yerleri not ettim, biraz Strindberg'i okudum, uyumadım sonra, sekiz buçukta evdeydim, kendini hissetirmeye başlayan baş ağrılarından korkarak henüz saat onda geri döndüm; gece pek az uyuduğumdan artık çalışmak istemedim; bir nedeni de, dün yazılmış fena sayılmayacak bir yeri berbat edebileceğimden korkmamdı. Ağustostan bu yana hiçbir şey yazmadan geçirdiğim dördüncü gün. Suç mektuplarda, bundan böyle ya hiç mektup yazmayacak ya da yazdıklarımı çok kısa tutacağım. Nasıl bir sıkıntı içindeyim şu an, sıkıntı beni nasıl da sağa sola savuruyor! Dün akşam Jammes'ten birkaç satır okumak beni aşırı mutluluğa boğmuştu, genel olarak bana yabancı biri Jammes, ama dostu olan bir ozanı ziyaretini anlatan yazıdaki Fransızca beni hayli etkiledi.

342. sayfadaki metnin devamı

en ufak bir çaba gerekmiyordu bunun için. Ama müfettiş her zaman istasyona öyle bir suratla ayak atıyordu ki, sanki bu kez benim kusurlarımı yüzde yüz kesinlikle gün ışığına çıkaracaktı. Barakanın kapısını hep bir diz vuruşuyla açıyor, bir yandan da beni süzüyor, benim defteri eline alır almaz sözde bir hata yakalayıveriyordu. Gözlerinin önünde yeniden hesap kitaba başvurup benim değil, kendisinin hataya düştüğünü kanıtlamam hayli zamanı gerektiriyordu. Benim elde ettiğim gelirden hiç memnun kalmıyor, trak diye defteri kapatıp yeniden sert bakışlarla beni süzmeye koyuluyordu. «Bu hattı tatil etmek zorunda kalacağım», diyordu her seferinde. Ben de genel olarak: «Günün birinde gerçekten öyle de olacak», *diye yanıtlıyordum.*

Denetimin sona ermesiyle birbirimize davranışımız da değişiyordu. Şınapsı eksik etmiyordum hiç, mümkünse önceden bir de çerez hazırlıyordum. Karşılıklı kadeh kaldırıyorduk. Ansızın müfettiş, zararsız denebilecek sesiyle şarkı söylemeye koyuluyordu. Ama asla ikiyi geçmiyordu söylediği şarkı. Bir tanesi kasvetliydi ve şöyle başlıyordu: «Nereye gidiyorsun yavrucak, ormanda?» İkincisi iç açıcıydı ve şöyleydi ilk *dizesi:* «Ey neşeli arkadaşlar, beni de alın aranıza!» Ücretimin küçük ya da büyük taksitlerle tarafıma ödenmesi, müfettişte uyandırdığım havaya bakıyordu. Söyleşilerin ancak başında belli bir kuşkuyla süzüp duruyordum kendisini; sonradan tam bir görüş birliğine varıyor, idareye veryansın ediyorduk. Müfettiş kulağıma fısıldayarak bana sağlayacağı gelecek konusunda gizli vaatlerde bulunuyordu. Derken kucak kucağa kerevetin üzerine yıkılıyor, çokluk on saat öylece sarmaş dolaş kalıyorduk. Ertesi sabah müfettiş yine amirim sıfatıyla gitmeye hazırlanıyor, ben de peronda selam durup kendisini uğurluyordum. Trene binerken son bir kez arkasına dönüp bana şöyle diyordu: «Evet dostum, bir ay sonra yine görüşürüz. Seni ileride bekleyen tehlikeyi biliyorsun.» Bana her seferinde güçlükle döndürdüğü şişmiş yüzü hâlâ gözlerimin önündedir; bu yüzde ne varsa, yanaklar, burun, dudaklar ileri fırlamış oluyordu.

Bu, her ay bir kez baş gösteren büyük değişiklikti. Böyle zamanlarda işi oluruna bırakıyor, geceden kazara biraz şınaps kalmışsa, müfettiş gider gitmez kafama dikiyordum. Çokluk, trenin kalkacağını bildiren kampana çalarken içki gırtlağımdan lıkır lıkır aşağılara yuvarlanıyordu. Böyle bir gecenin ardından müthiş bir susuzluk duyuyordum; sanki içimde benden başka biri daha vardı da, başıyla boynunu ağzımdan dışarı uzatıyor, içecek bir şey, içecek bir şey diye haykırıyordu. İçkiden yana sıkıntısı yoktu müfettişin, bindiği trende hatırı sayılır bir içki stoku bulunuyordu; oysa ben artıklarla yetinmek zorundaydım.

Ama sonra bütün bir ay bir yudum içki ağzıma koymuyor, sigara falan da tüttürmüyor, yalnızca görevimi yapıp başka şey istemiyordum. Dediğim gibi görülecek fazla iş yoktu, ama olan işin de adamakıllı üstesinden gelmeye çalışıyordum. Örneğin, bir kilometre sağına ve bir kilometre soluna kadar tren hattını her gün temizleyip gözden geçirmem gerekiyordu. Ama ben bu konudaki talimata bağlı kalmayıp, çokluk bir kilometreden hayli ötelere kadar uzanıyordum; öyle ki, biraz daha gitsem istasyonu göremez olacaktım. Hava açıksa beş kilometreden seçebiliyordum istasyonu, çünkü arazi bayağı düzdü. İstasyondan uzaklaştıkça uzaklaşıyor, sonunda barakam gözlerimin önünde nerdeyse kaybolarak pır pır eden bir noktaya dönüşüyor, böylesi durumlarda bazen bir göz yanılması sonucu bir sürü kara lekenin barakama doğru ilerlediğini algılar gibi oluyordum. Kalabalık topluluklar, kalabalık gruplar. Ama bazen de gerçekten biri barakama yaklaşıyor, o zaman elimdeki kazmayı havada sallayarak bütün yolu gerisin geri seğirtiyordum.

Akşama doğru işimi bitirip kesinlikle barakama çekiliyordum. Genellikle kimsenin ziyaretime gelmeyeceği bir saatti; çünkü köylere dönüş yolu geceleyin pek emin sayılmazdı. Çevrede ne idüğü belirsiz bir sürü insan dolaşıyordu ve buranın yerlileri değillerdi; bazen öncekiler gidip başkaları geliyor, ama gidenler sonra yeniden dönüyordu. Çoğunu görmüştüm, istasyonun yalnızlığı kendilerini cezbediyordu; doğrusu tehlikeli sayılmazlardı, ama yine de sertliği elden bırakmamak gerekiyordu.

Bunlar, akşamın uzun süren alacakaranlığında rahatımı kaçıran tek kişilerdi. Başka zamanlar kerevete uzanmış yatıyor, ne geçmişi, ne

de Kalda hattını düşünüyordum. Bir sonraki tren saat on ile on bir arasında geçiyor ve istasyonda durmuyordu. Sözün kısası, düşündüğüm bir şey yoktu. Arada bir, okumam için trenden attıkları eski bir gazeteyi elime alıyordum; Kalda'da olup biten birtakım skandalların haberlerini içeriyordu gazete; haberler beni ilgilendirmeye ilgilendiriyor, ama gazetenin bir tek sayısından işin içyüzünü kavrayamıyordum. Ayrıca, her sayıda «Kumandanın İntikamı» adındaki bir romandan bir bölüm yer alıyordu. Belinde bir hançer taşıyan, hatta bir defasında hançeri dişlerinin arasında tutan bu kumandan bir ara düşüme bile girdi. Bunu da belirteyim ki, fazla bir şey okuduğum söylenemezdi, çünkü hemen kararıyordu hava; gazyağı olsun, mum olsun ateş pahasınaydı, almaya insanın gücü yetecek gibi değildi. Akşamları gelip giden tren için işaret lambasını yarım saat yanık tutmak üzere idareden topu topu yarım litre gaz veriyorlardı; ayın bitmesine daha uzun bir zaman varken bu yarım litreyi harcayıp tüketiyordum. Ama işaret lambasının ışığına da hani hiç gerek yoktu; sonraları, en azından mehtaplı gecelerde lambayı yakmamaya başlamıştım. Yaz geçtikten sonra gazyağına son derece gereksinim duyacağımı önceden çok doğru olarak tahmin etmiştim. Dolayısıyla, barakanın bir köşesine bir çukur kazdım, eski bir bira fıçısını ziftleyip yerleştirdim içine, her ay artırdığım gazyağını fıçıya boca ettim, üzerini de samanla örttüm, kimse işin farkına varmadı. Barakada gaz kokusu arttıkça duyduğum memnunluk büyüdü; kokunun artmasının nedeni, fıçı tahtalarının eskiyip çürümüş olmasıydı ve tahtalar gazyağını emdikçe emiyordu. Sonunda fıçıyı alıp ne olur ne olmaz barakanın dışında bir yere gömdüm; çünkü müfettiş bir ara bir kutu kibritle bana karşı caka satmak istemiş, ben kutuyu elinden alayım deyince de kibritleri birer birer ateşleyip havaya fırlatmıştı. Böylece her ikimiz, özellikle fıçıdaki gazyağı gerçek bir tehlikeyle yüz yüze gelmişti; ben hemen müfettişin gırtlağına sarılıp kibritleri elinden bırakana kadar koyvermemiş, böylece tehlikeyi savuşturmuştum.

Kış için gerekli öteberileri nasıl sağlayacağımı boş saatlerimde ikide bir düşünüp duruyordum. Şimdi bu sıcak mevsimde soğuktan böyle donarsam, -üstelik söylediklerine göre, hava yıllardır görül-

medik ölçüde sıcak gidiyormuş–, kışın halim berbat demekti. Gazyağı biriktirmem kapristen başka bir şey sayılmazdı; gerçekte akıllı davranıp kış için bir sürü öteberi biriktirmem gerekiyordu. Hani idareden fazla bir şey beklenemeyeceği kuşkusuzdu. Ne var ki, hayli düşüncesiz davranıyordum. Daha doğrusu düşüncesizlik ettiğim yoktu, gelgelelim bu konuda fazla çaba harcamayacak kadar kendini az düşünen biriydim. Şu sıra sıcak mevsimde durumum zararsızdı; dolayısıyla, herhangi bir girişimde bulunmuyordum.

Beni ayartarak bu istasyona çekip getiren nedenlerden biri de, av yapma umuduydu. Bana buranın av hayvanları bakımından alabildiğine zengin olduğunu söylemişlerdi. Şimdiden belli bir tüfek seçmiştim kendime; biraz para biriktireyim, hemen getirtecektim. Ne var ki, çevrede av hayvanından iz eser olmadığı zamanla anlaşılmıştı. Kurtlarla ayılar vardı yalnızca, istasyonda çalışmaya başladığım ilk aylar bunlara da hiç rastlamamıştım; üstelik koca koca acayip farelerin ortalıkta dolaştığı, buraya daha ilk geldiğimde dikkatimi çekmişti, sanki bir rüzgârın önüne katılmış gibi bozkır üzerinden sürüyle seğirtip geliyorlardı.

Ne var ki, benim sevinçle beklediğim av hayvanları görünürde yoktu. Bana yanlış bilgi vermiş değillerdi, av hayvanından yana zengin bir bölge vardı, ama oraya ulaşmak için üç günlük bir yolu tepmek gerekiyordu; yüzlerce kilometre gidilip de kimselere rastlanmayan bu topraklarda şu ya da bu yere ilişkin bilgilerin ister istemez kesinlik taşımayacağını düşünememiştim. Her neyse, şimdilik bir av tüfeğine gerek duyınuyordum, buna ayrılmış parayı başka şeylere harcayabilirdim. Ama kış için kendime bir tüfek sağlamak zorundayım kuşkusuz; bunun için düzenli olarak bir kenara para koyuyordum. Kimi vakit yiyeceklerime saldıran farelere karşı uzun bıçağım, gereken işi görüyordu.

Henüz her şeyin benim için bir merak konusu oluşturduğu ilk zamanlar bir ara bıçağımla böyle bir fareyi avlamış, duvarın gözümün hizasına gelen bir yerine yapıştırıp incelemiştim. Küçük hayvanlar karşıda, göz hizasında tutuldu mu, doğru dürüst seçilebiliyor ancak. Yere eğilip de bakıldı mı, haklarında bütünlükten uzak yanlış bir fikir edinilebiliyor. Barakamdaki farelerin en ilginç yanı pençeleriy-

di; biraz çukur ama uçları gene de sivri kocaman şeylerdi bunlar, yeri kazmak için bire birdiler. Fare son bir kasılma içindeki vücuduyla duvarda asılı dururken, anlaşılan pençelerini fare doğasıyla bağdaşmayacak gibi sımsıkı germişti ve pençeler insana doğru uzanmış minik elleri, andırıyordu.

Genellikle bu hayvanların beni pek rahatsız ettiği yoktu; ne var ki, geceleyin sert toprağın üzerinde paldır küldür koşarak barakanın önünden geçip gitmelerine uyanıyordum bazen. Kalkıp oturdum da bir mum yaktım mı, tahta direklerin altındaki bir boşlukta bir farenin dışarıdan uzatılmış pençelerinin harıl harıl çalıştığını görüyordum. Sonuca götürmeyecek bir çalışmaydı hani, çünkü yeterli büyüklükte bir çukurun kazılabilmesi günlerce sürecek bir çabayı gerektiriyordu; oysa gün şöyle biraz aydınlanınca kaçıp gidiyordu fare, öyleyken hedefini bilen bir işçi gibi uğraşıp didiniyordu. İyi iş çıkardığı da söylenebilirdi kuşkusuz; kazı sırasında havaya uçan toprak parçacıkları gözle seçilemeyecek kadar küçük şeylerdi, ama farenin pençesini boşa salladığı da hiç görülmüyordu. Geceleyin çokluk uzun uzun bu hayvanları izliyor, manzaradaki monotonluk ve sessizlik giderek uykumu getiriyordu. Derken mumu söndürecek gücü bulamadan dalıyordum, mum ışığı, iş başındaki fareyi bir süre daha aydınlatmaya devam ediyordu.

Bir defasında sıcak bir geceydi; yine çalışan pençelerin sesini işiterek hayvanın kendisini görmek istedim; sakınarak, ışık falan yakmadan dışarı çıktım. Hayvan elden geldiği kadar tahta duvara yaklaşabilmek, pençelerini tahtanın altındaki derinliğe daha çok gömebilmek için sivri ağızlı başını iyice toprağa sokmuş, nerdeyse ön ayaklarının arasına sıkıştırmıştı. Hani sanılabilirdi ki, barakada bulunan biri hayvanı pençelerinden sımsıkı yakalamış da bütünüyle içeri çekmek istiyor; işte o kadar gergin durumdaydı hayvanın tüm bedeni. Öyleyken bir tekmede her şey sona ermişti, bir tekmede canını cehenneme yollamıştım. Biricik mülküm olan barakamın, ben düpedüz uyanıkken saldırıya uğramasına göz yumamazdım.

Barakayı farelere karşı güven altına almak için ne çok delik varsa ot ve kıtıkla tıkadım tümünü ve her sabah dört bir yanı gözden geçirdim. Barakanın zemini yalnızca tokmak kullanılarak sert bir

duruma getirilmişti, ama bundan böyle zemine taban tahtaları döşedim, kışın da bana yararı dokunabilirdi tahta zeminin. İstasyona en yakın köyde oturan Jekoz adında bir köylü bana söz vermiş, bu iş için elverişli kuru tahtalar getireceğini söylemişti. Ben de bu vaadine karşılık kendisine sık sık izzet ikramda bulunmuştum. Zaten arayı pek açmaz, iki haftada bir çıkar gelir, bazen trenle kimi öteberiler yollardı. Ne var ki, tahtaları bir türlü getirmedi. Bunun için çeşitli bahaneler ileri sürüyordu; en sık başvurduğu bahane de, böyle bir yükü sırtlanamayacak kadar yaşlanması, tahtaları taşıyıp getirebilecek oğlunun ise tarladaki işlerle uğraşmasıydı. Hani Jekoz söylediğine göre, ki doğruya da benziyordu söylediği, yetmişini çoktan geçmişti; ama boylu bosluydu, gücü kuvveti hâlâ oldukça yerindeydi. Beri yandan, ileri sürdüğü bahaneleri de sürekli değiştiriyordu; örneğin, bir defasında, benim istediğim gibi uzun tahtaları sağlamanın güçlüğünden söz açmıştı. Ben tahta diye sıkboğaz etmiyordum kendisini, tahtalar olmasa da olurdu, üstelik zemini tahtayla kaplama düşüncesini de kafama yine Jekoz'un kendisi sokmuştu, zeminin tahtayla kaplanması hiç de yararlı değildi bakarsın. Sözün kısası, bu yaşlı adamın savurduğu yalanları serinkanlılıkla dinleyebiliyordum. Kendisini selamlarken: «Tahtalar Jekoz!» diyordum hep. O, yarı kekeleyerek hemen özürleri sıralamaya başlıyordu; bana müfettiş, kumandan, bazen de yalnızca telgrafçı diyor, bir dahaki gelişinde tahtaları getirmekle kalmayıp oğlunun ve birkaç komşunun yardımıyla barakamı tümüyle yıkarak yerine sağlam bir ev konduracağına söz veriyordu. Söylediklerini uzun uzun dinliyor, ama sonunda dinlemekten yorulup onu barakadan uzaklaştırıyordum. Jekoz, kapıda kendisini bağışlatmak sözde pek güçsüz kollarını havaya kaldırıyordu; oysa kollarıyla gerçekte büyük bir adamı gırtlaklayabilirdi. Tahtaları niçin getirmediğinin farkındaydım, kış yaklaştı mı onlara daha çok gereksinim duyacağımı ve karşılığında kendisine daha çok para ödeyeceğimi biliyordu. Beri yandan, tahtaları bana teslim etmediği süre kendisi de gözümde daha büyük bir değer taşıyacaktı. Eh, aptal değildi elbet, art düşüncelerini sezdiğimin bilincindeydi; ama bundan yararlanmayışıma kendi hesabına bir avantaj gözüyle bakıyor ve böyle bir avantajı elden çıkarmak istemiyordu.

Barakayı hayvanlara karşı güven altına almak ve kıştan korunmak için yaptığım tüm hazırlıklar, ağır biçimde hastalanmam üzerine – istasyonda ilk hizmet yılımın üç ayı sona ermek üzereydi– yarıda kesildi. O zamana kadar yıllar boyu hiç hastalanmamış, hatta en ufak rahatsızlıklardan bile uzak yaşamışken, şimdi hastalanmıştım. Şiddetli bir öksürükle başladı. İstasyondan iç kesimlere doğru yarım saat kadar uzakta küçük bir çay akıyor, gereken suyu el arabasına yüklediğim bir fıçıyla buradan sağlıyordum. Yine aynı çayda banyo yapıyordum sık sık; öksürük nöbetleri öylesine güçlüydü ki, öksürürken iki büklüm oluyordum; böyle yapmayıp da bütün gücümü toparlamadım mı dayanamayacaktım sanki. Tren personeli öksürmemden dehşete kapılacak diye düşünüyordum, ama öksürük personelin yabancısı değildi ve kurt öksürüğü diyorlardı adına. Sonunda, ben kendim de öksürüğümde bir uluma sesi işitmeye başlamıştım. Barakanın önündeki küçük sırada oturuyor, uluyarak trenin gelişini selamlıyor, uluyarak onu uğurluyordum. Geceleri yatacakken kerevetin üzerinde diz çöküyor, hiç değilse uluma sesini işitmekten kurtulmak için yüzümü postlara gömüyordum. Ne zaman vücudumun bir yerinde önemli bir damar çatlayacak da, bu duruma bir son verecek diye merakla bekliyordum. Ama benzeri bir şey olmadı, hatta öksürük bir iki gün içinde kesildi. Bir çay varmış, öksürüğe bire birmiş güya; trenin makinistlerinden biri bana çayı getireceğine söz vermiş, ama öksürük başladıktan sekiz gün sonra çayın içilmesi gerektiğini, yoksa bir işe yaramayacağını açıklamıştı ve sekizinci günde de gerçekten getirmişti çayı. Tren personelinden ayrı olarak iki köylü yolcunun da barakamdan içeri girdiğini anımsıyorum; çünkü çayın içilmesinden sonraki ilk öksürüğü işitmek uğurlu sayılıyordu. Çayı içmiş, daha ilk yudumunu öksürerek oradakilerin yüzlerine püskürtmüştüm. Öksürük, son iki günde zaten şiddetini kaybetmişti, yine de çayı içer içmez bir hafifleme hissetmiştim. Ne var ki, geride bir ateş kalmış ve bir türlü geçmek bilmemişti. Ateş beni hayli sarsmış, bütün direncimi yitirmiştim; bazen öyle oluyordu ki, ansızın alnımdan ter boşanıyor, bütün vücudumu bir titreme alıyor, nerede bulunursam bulunayım aklım başıma gelinceye kadar yere uzanıp yatmadan duramıyordum. Sağlığımın iyileş-

meyip daha da kötüleştiğinin, mutlaka Kalda'ya gidip durumum düzelene kadar orada kalmam gerektiğinin çok iyi bilincindeydim.

ONUNCU DEFTER

4 Kasım 1914

Pepa[315] döndü. Yaygaracı, telaşlı, kabına sığmıyor. Siperdeyken altındaki toprağı bir köstebek delip durmuş, o da bunu Tanrı'nın olduğu yerden ayrılmamasını bildiren bir uyarısı diye yorumlamış. Yerini tam değiştirdiği anda, peşinden sürünüp gelen askere köstebeğin üstündeyken bir kurşun isabet etmiş. – Yüzbaşısı. Nasıl tutsak alındığını açık seçik görmüşler. Ertesi gün de süngülerle delik deşik edilen çırılçıplak cesedini ormanda bulmuşlar. Belki de para varmış yanında; üstünü aramaya kalkmış, nesi var nesi yok alacak olmuşlar, ama yüzbaşısı kendisine el dokundurtmak istememiş, ki zaten bütün subaylar böyle davranırmış. – İstasyondan gelirken Pepa yolda şefine rastlamış. Eskiden gülünç denecek kadar ölçüsüz bir saygı duyarmış kendisine; şimdi şık giysiler giyinip kokular sürünmüş durumda, boynunda asılı bir opera dürbünü, tiyatroya gittiğini öğrenince öfke ve sinirinden nerdeyse ağlayacak gibi olmuş. Bir ay sonra, şefin hediye ettiği bir biletle kendisi aynı şeyi yapmış bu kez, *Der ungetreue Eckehart* adında bir komediye gitmiş. – Bir defasında Prens Sapieha'nın sarayında yatmış, bir başka gece ateş kusup duran Avusturya bataryalarının hemen burnunun ucunda uyumuş, yedekteymiş o zaman; bir defasında da bir köy odasında gecelemiş, sağ ve solunda duvar dibine kurulmuş yatakların her birinde ikişer kadın, sobanın gerisinde bir kız, döşemenin üzerinde ise sekiz asker yatıyormuş. – Askerler üzerinde uygulanan bir ceza yöntemi: Ağaca bağlanıyor ve mosmor oluncaya kadar öylece bırakılıyorlarmış.

—

12 Kasım 1914

Çocuklarından teşekkür bekleyen anne ve babalar (hatta bu teşekkürü isteyenler var çocuklarından) tefecilere benzer; faiz alabilsinler yeter ki, ana parayı elden çıkarma riskine seve seve katlanırlar.

24 Kasım 1914

Dün Tuchmacher Sokağı'nda; eski çamaşırlar ve giysiler Galiçya'dan kaçıp gelenlere dağıtılıyor. Max, Bayan Brod,[316] Bay Chaim Nagel. Bay Nagel'in zekâsı, sabrı, güleryüzlülüğü, gayreti, konuşkanlığı, şakacılığı, güvenilirliği. Yaşadıkları çevreyi böyle eksiksiz dolduran ve dünyada neye el atsalar başaracakları izlenimini uyandıran insanlar. Ama işte böylelerinin kendi çevrelerinden dışarı el uzatmayışları, yine mükemmelliklerinin bir bir parçasıdır. Tarnow'lu zeki, yaşam dolu, mağrur ve alçakgönüllü Bayan Kannegiesser; yalnızca iki tanecik, ama iyisinden battaniye istemiş; ne var ki, Max'ın arka çıkmasına karşın kendisine eski ve kirli battaniyeler verilmişti; yeni ve iyi battaniyeler ayrı bir odadaydı, zaten söz konusu odada yüksek tabakadan kimseler için kaliteli nesneler saklanıyordu. Bayan Kannegiesser'e iyi battaniyeler verilmeyişinin bir nedeni de, battaniyeleri topu topu iki gün için gereksinmesiydi, iki gün sonra eşyaları Viyana'dan kendisine yollanacaktı; ayrıca, kullanılmış eşyalar, kolera tehlikesinden ötürü geri alınmıyordu.
Boy boy bir alay çocuk ve küstah, kendinden emin, yerinde duramayan küçük kızkardeşiyle Bayan Lustig. Bir çocuk giysisi arıyor sürekli; derken Bayan Br.[317] bağırarak kendisini tersliyor: «Yeter artık, ya bunu alır, ya da hiç almazsınız!» Ama Bayan Lustig, ondan daha çok sesini yükselterek karşılık veriyor ve elini öfkeyle sallayarak şöyle bitiriyor sözlerini: «Mizwe[318], bütün bu paçavralardan daha değerlidir.»

25 Kasım 1914

Boş umutsuzluk; toparlanıp ayağa kalkabilmem olanaksız; ancak durumu memnunlukla karşılamam bu gidişi durdurabilir.

—

Fabrikayla nerdeyse doğrudan ilgilendiğim yok, buna karşılık dolaylı duyduğum ilgi o ölçüde fazla. Benim tavsiyeme uyarak, benim

ricam üzerine babamın K.[319]'nın emrine verdiği paranın ziyan olup gitmesini istemiyorum, beni tasalandıran birinci neden bu; dayımın[320] pek K.'ya değil de bize ödünç verdiği parasının elden gitmesine gönlüm razı gelmiyor, beni tasaya sürükleyen ikinci neden de bu. Ayrıca Elli'nin ve çocuklarının paralarından olmalarını arzu etmiyorum, beni kaygılandıran üçüncü neden de bu. Kendi paramın ve kefaletimin ise hiç sözünü etmiyorum. Ne var ki, yaşadığımız zamanın koşullarında her şey için söz konusu olan tehlikeden daha fazlasının bizim fabrika için söz konusu olduğunu asla düşündüğüm yok. Beri yandan, size karşı da kuşkusuz eksiksiz bir güven beslemekteyim; son üç ay içinde hiç değilse kasa defterine göre 1500 K'ya yakın bir para çekmiş olmanın sana duyduğum güveni zerrece sarstığı söylenemez; yine kasa defterine göre bunun 400 K'sını geri ödemiş bulunuyorsun, kalanını da ödeyeceğin kesin, belki de Karl'ın isteğine uygun davranıyorsun. Ancak, benim olup bitenden hiç haberim yoktu, kasa defterinden öğrendim –sırası gelmişken şunu da belirteyim ki, deftere son zamanlarda düşülmüş bir tarihe rastlamadım– dolayısıyla, son zamanda fabrika ticari bakımdan nazik bir konumda olduğu için buna şaşırdım, hepsi o kadar; sadece şaşırdım, bilgi sahibi oldum durumdan. Sorun da kalmadı böylece.
Önceden şunu söyleyeyim ki, senin kendisini büyük bir telaş ve tedirginliğe sürüklediğine ilişkin olarak Elli'nin bana anlattıklarının hiçbirine inandığım yok; beri yandan, savaşın sürüp gittiği şu sıra hep telaş içinde Elli, bu da onun durumu derli toplu görebilmesini önlüyor. Ne var ki, bana aktardıklarının pek çoğunu sırf hayal ürünü saysam da bunların arasında öyle şeyler var ki, senin kendisine işitilmedik ölçüde, üstelik fabrikadaki kızlar önünde kötü davrandığına inanmaktan kendini alamıyor insan. Onun bir kadın, ayrıca kardeşinin eşi olduğunu unuttun.
«O buraya casusluk yapmaya geldi, sonra da seni yolladı.» Bu bir yalandan, aşağılayıcı bir yalandan başka bir şey değil. Kanımca şimdiye kadar akla gelebilecek en geniş bir özgürlüğü elinde bulundurdun fabrikada, şimdi de bulunduruyorsun. Çalışmana elbet kusur bulunacak gibi değil, hiç şüphe etmiyorum bundan. Fabrika dolayısıyla benim duyduğum endişeler seninkilerden tamamen farklı, düpedüz pasif nitelikte hepsi, ama daha az ciddi oldukları söylene-

mez. Sen fabrikadaki çalışmalardan sorumlusun (aslında başka bir sorumluluk da taşıdığın yok), oysa benim sorumluluğum paradan yana. Babama, dayıma karşı sorumluyum bu konuda. Küçümseyeceğin bir sorumluluk da değil; kendi param olsa, inan ki bunun tasasına katlanmak benim için çocuk oyuncağı sayılırdı. Ama yazık ki tasalanmaktan başka şey elimden gelmiyor, başlıca kendimden kaynaklanan nedenler yüzünden işe bizzat el atamıyorum. Yapabildiğim tek şey, ayda bir kez gelip bir iki saat burada oturmak. Aslında saçma bir şey, ne kimseye zararı dokunduğu var, ne yararı. Sorumluluk duygumun ve endişelerimin beni yükümlü kıldığı boş bir çaba yalnızca. Senin bunu da eleştirmen, gülünç olduğu kadar küstahça bir davranış. Her ne kadar böyle bir şeye hakkım olsa da, bunu yapmaya kendimi yükümlü bilsem de, ben kasa defterini görmeye gelmedim, doğru değil bu. Her zamanki gibi o bencil amaçtan, yani kendimi yatıştırmak istememdendi gelişim. Senin fabrikada olmayışın, oraya uğramamam için bir nedendir daha çok, çünkü fabrikaya hep seni dinlemek için geliyorum. Ama yine de bu kez kalkıp gittimse, senin yokluğunda fabrikada önemli bir şeyin olup olmadığını anlamak içindi. Kasa defterini bu arada gözden geçirmem bir rastlantıydı sadece, dalgınlık eseriydi, örneğin pekâlâ kauçuk-gazetesi'ni de gözden geçirebilirdim. Kasa defterine bakınca da beni doğal olarak ilgilendiren bazı rakamlarla karşılaştım.
Ayrıca, Elli ile çocukların yanımızda kalmalarına karşılık babamın belli bir para alması konusunda da ileri geri konuşmuşsun. Bundan sana ne? Bu konuda nasıl bir yargı verebilirsin.

30 Kasım 1914

Bundan böyle yazmayı sürdüremeyeceğim. Kesin sınıra ulaştım; bu sınırda bakarsın yine yıllar boyu pinekleyip ancak daha sonra belki yine bitmeden kalacak bir öyküye başlarım. Bu yazgı peşimi bırakmıyor. Beri yandan, yine soğuk ve duygusuz durumdayım; geriye o kocamış kişilere özgü katıksız bir huzur özlemi kaldı, o kadar. Ve insanlardan tümüyle soyutlanmış rastgele bir hayvan gibi yine boynumu sallıyor, yaşacağım ara dönem için yine F.'yi[321] ele geçirmek istiyorum. Kendimden duyduğum tiksinti beni bundan alıkoymazsa, gerçekten de ele geçirmeye çalışacağım.

2 Aralık 1914

Öğleden sonra Max ve Pick'le Werfel'de. *Cezalılar Sömürgesi*'ni okudum, silinip atılamayacak çok belirgin hatalar dışında pek de hoşnutsuzluk duyduğumu söyleyemem. Werfel, şiirler okudu, *Esther, Kaiserin von Persien* oyunundan iki perde okudu ayrıca. Sürükleyici sahneler. Ama bir başkasının etkisiyle kolay değişiyor düşüncem. Oyunda aradığını pek bulamayan Max'ın eleştirileri ve karşılaştırmaları kafamı karıştırıyor; dinlerken oyundan edindiğim izlenim hiç de tümüyle belleğimde sürdüremiyor varlığını. Yiddiş oyuncularını anımsayış. W.'nin güzel kızkardeşleri. Büyüğü koltuğa yaslanıyor, göz ucuyla sık sık aynaya bakıyor, o ana kadar gözlerimle kendisini yeterince yiyip yutmamışım gibi bir parmağıyla bluzunun orta yerine iliştirilmiş broşu gösteriyor. Koyu mavi dekolte bir bluz; dekolte kısmını bir tül örtüyor. Tiyatrodaki bir sahnenin döne döne anlatılması: *Kabale und Liebe*'nin temsili sırasında birbiriyle yüksek sesle konuşan subaylar: «Şu Speckbacher'deki poza da bak», diyorlar sık sık, bununla bir locanın duvarına yaslanmış subayı kastediyorlar.

—

Henüz Werfel'le buluşmadan önce günün semeresi: Ne olursa olsun çalışmaya devam; bugün bunun yapılmaması üzücü, nedeni yorgun oluşum ve başımdaki ağrılar; ağrıları öğleden önce de büroda üstü kapalı hissetmiştim. Ne olursa olsun çalışmaya devam, uykusuzluğa ve büroya karşın bunun yapılması gerekiyor.

—

Bu geceki düş. İmparator Wilhelm'in yanındaydım. Sarayda. Güzel manzara. Tabakskollegium'daki gibi bir salon. Mathilde Sereao ile buluşma. Ne yazık ki unuttum hepsini.

—

Esther'den: Tanrının şaheserleri banyoda karşılıklı yelleniyorlar.

—

5 Aralık 1914

Erna'dan ailesinin durumuna ilişkin bir mektup. Ancak kendime bu aile için bir felaket gözüyle baktığım zaman, ona karşı ilişkim tutarlı bir anlam kazanıyor. Tüm şaşırtıcılığı düpedüz yok eden biricik organik açıklama bu. Ayrıca, şu anda F.'nin ailesiyle aramdaki biricik etkin bağlantı. Çünkü bu bağlantı dışında duygusal bakımdan aileden tümüyle kopmuş durumdayım; ama bu, belki bütün dünyadan kopuşum kadar kesin değil. (Karanlık bir kış gecesi büyük bir düzlüğün kenarında iyice altüst edilmiş bir tarlada toprağa eğik olarak hafifçe sokulan, üzeri kar ve kırağıyla kaplı işe yaramaz bir kazık, bu bakımdan varlığımın bir görüntüsünü yansıtabilir.) Ancak, felaket etkinliğini sürdürüyor. F.'yi mutsuzluğa sürükledim, herkesin şu sıra işte öylesine gereksindiği direnci zayıflattım, babasının ölümünde ben de rol oynadım[322], F. ile E.'nin aralarını açtım, sonunda E.'yi mutsuzluğa sürükledim. Öyle bir felaket ki, anlaşılan daha da büyüyecek. Felaketin önüne koşuldum, onu çekip daha ilerilere götürmeye yükümlü kılındım. Kendimi enikonu zorlayarak yazdığım son mektubu E. serinkanlı buluyor, kendi deyimiyle «alabildiğine huzur taşıyor» mektubumdan. Ne var ki, nezaketinden ve beni gözetip düşündüğünden böyle söylüyor olabilir. Nihayet bütün olup bitenler dolayısıyla cezalandırılacağım kadar cezalandırıldım, bir kez F.'nin ailesi karşısındaki durumum yeterli ceza sayılır. Beri yandan, o kadar çok acı çektim ki, bir daha kendimi toparlamam düşünülemez (uykum, belleğim, düşünme gücüm, hatta en ufak sıkıntılara karşı direncim onarılmaz ölçüde zayıfladı, uzun hapis cezalarının sonuçlarına benzedi ne tuhafsa), ama şu anda F.'nin ailesiyle aramdaki ilişkimin durumu fazla üzmüyor beni, hiç değilse duyduğum üzüntü F.'nin ve E.'nin üzüntüsünden daha az. Ancak E. ile bir Noel gezisi yapmamın gerekliliği, F.'nin ise Berlin'de kalacak oluşu beni kahrediyor.

—

8 Aralık 1914

Dün uzun süredir ilk kez kendimde kuşkuya yer bırakmayacak gibi doğru dürüst bir çalışma gücünün varlığını hissettim. Ama yine de *Anne*[323] bölümünün ilk sayfasından fazla bir şey yazamadım, iki gecedir gözüme hemen hiç uyku girmemişti, daha sabahleyin başım tutmuş, bir sonraki günü düşündükçe üzerime alabildiğine bir korku çullanmıştı. Gecenin büyük bir bölümünde ya da bütün gece oturulup yazılmayan, ancak bölük pörçük kaleme alınan şeylerin pek değerli nitelik taşıyamayacağını ve benim de, yaşam koşullarımdan ötürü böyle değersiz şeyler yazmaya yükümlü olduğumu bir kez daha anladım.

9 Aralık 1914

Şikago'dan gelen Emil Kafka[324] ile beraberdim. Adeta insanı duygulandıran bir hali var. Sakin yaşamının öyküsü: Sabah sekizden akşam altı buçuğa kadar mağazada. Sağa sola yollanacak tekstil ürünlerini gözden geçiriyor. Haftada on beş dolar alıyor. İki haftalık izin, bir haftası paralı; beş yıl sonra iznin tümü paralı olacak. Bir ara tekstil bölümünde yapılacak fazla iş yokmuş, bisiklet satışı yapılıyormuş. On bin kişinin çalıştığı büyük bir işyeri. Sağa sola kataloglar yollanarak, müşteri kazanılmasına çalışılıyormuş. Meslek değiştirmekten hoşlanıyormuş Amerikalılar, hele yazın iş peşinde pek koştukları yokmuş, kendisi ise meslek değiştirmeyi sevmiyor, bunun ne yarar sağlayacağını bir türlü anlamıyormuş, insan zaman ve paradan oluyormuş, o kadar. Şimdiye dek hepsi iki ayrı işte çalışmış, her birinde beş yıl; döndüğünde –izninin ne zaman sona ereceği kendisine bağlıymış– yine aynı işi yapacakmış, kendisine her zaman ihtiyaç varmış çalıştığı yerde, ama her zaman da ihtiyaç duyulmaz olabilirmiş. Akşamleyin çokluk evde kalıyor, eş dostla bir parti skat oynuyor, arada bir eğlenmek için diye sinemaya gidiyor, yazın çıkıp bir gezinti yapıyor, pazar günü gölde vapurla dolaşıyormuş. Otuz dört yaşına gelmiş, yine de kaçınıyormuş evlenmekten; çünkü Amerikalı kadınlar yalnızca sonradan boşanmak için evlenirlermiş, boşanmak da kadınlar için pek sorun değilmiş, oysa erkeklere çok pahalıya oturuyormuş.

13 Aralık 1914

Çalışacak yerde –hepsi bir sayfa yazdım (*Mesel*'in yorumu)– bitirilmiş bölümleri okudum ve kısmen iyi buldum bunları. Örneğin, özellikle *Mesel*'den duyduğum memnunluk ve mutluluğun bedelini ödemem, hem de hiç dinlenme yüzü görmemem için hemen ödemem gerektiği bilinci içinde yaşıyorum sürekli.

—

Kısa süre önce Felix'te[325]. Büyük bir felaket izlenimi. Birbirine sürünen kurumuş dudaklarla nasıl da ateşler içinde gömüyor kendini. Benim kadında zor katlanacağım şeye, o nisbeten kolay, ama başka şeye zor katlanıyor. Eve dönerken Max'a, acıların pek büyük olmaması koşuluyla ölüm döşeğinde kendimi pek memnun hissedeceğimi söyledim. En iyi yazılarımın bu memnun ölebilme yeteneğinden kaynaklandığını eklemeyi unuttum ilkin, sonra da bunu bilerek yapmadım. Yapıtlarımın başarılı düşmüş pek inandırıcı bütün yerlerinde birinin öldüğü, ölmenin kendisine hayli güç geldiği, bunun söz konusu kişi için bir haksızlık, en azından güç bir durum sayıldığı anlatılmakta, bu da kanımca okuyucuyu duygulandırmaktadır. Oysa ölüm döşeğinde memnun ölebileceğine inanan benim için, böylesi anlatılar gizli saklı oynanan bir oyundan başka şey değil; çünkü ölen kimseyle ölmek bana haz veriyor, okuyucunun ölüm üzerinde yoğunlaşan dikkatinden bilinçli bir tutumla sonuna dek yararlanıyorum; okuyucuyla kıyaslandığında daha bir serinkanlı bakıyorum duruma, okuyucunun ölüm döşeğinde sızlanıp yakınacağını düşünüyorum, dolayısıyla benim yakınmam olabildiğince mükemmellik taşıyor, örneğin gerçek yakınma gibi ansızın kesilmeyerek güzel ve saf bir akış izliyor. Bir zaman, hiç de yakınmanın inandırdığı kadar büyük sayılmayacak acılar yüzünden annem karşısında hep sızlanıp durmuştum, onun gibi tıpkı. Okuyucuyu inandırmak için başvurduğum hüner ve çabaya, annem karşısında kuşkusuz pek gerek duymamıştım.

—

14 Aralık 1914

Belki verimli bir geceye gereksinim gösteren en önemli yerinde çalışmanın acınacak bir tempoyla ilerlemesi.

—

Öğleden sonra Baum'da. Gözlüklü ve soluk yüzlü bir kıza piyano dersi veriyor.[326] Mutfağın loşluğunda sessiz oturuyor oğlan[327] ve ne olduğu seçilemeyen bir nesneyle tembel tembel oynuyor. Enikonu bir rahatlık duygusu. Özellikle bir gerdelde kap yıkayan uzun boylu hizmetçinin çalışması karşısında duyuyorum bu rahatlığı.

—

15 Aralık 1914

Çalışmadan eser yok. Şu sıra iki saat var ki, büro için çalışıp işletmelerin sınıflandırılmasını gözden geçirdim. Öğleden sonra Baum'da. Biraz gönül kırıcı ve kabaydı Baum. Güçsüzlüğüme, düşüncesizliğime, mıymıntılığıma, nerdeyse aptallığıma ilişkin sıkıcı sözler: Her bakımdan onu kendimden üstün hissettim, hanidir onunla yalnız konuşmamıştım, yine bunu yapabilmekten mutluluk duydum. Sessiz odada baş ağrılarından uzak, kanepede uzanıp yatmanın mutluluğu, insan onuruna yaraşır sakin soluyuş.

—

Sırbistanda yenilgiler, sevk ve iradeki beceriksizlik.

—

19 Aralık 1914

Dün *Köy Öğretmeni*'ni nerdeyse bilinçsiz yazdım, ama ikiye çeyrek kala bıraktım yazmayı, daha fazla çalışmaktan korktum. Korkmakta da haklıymışım, hemen hiç uyumadım, yalnızca üç kısa düşü göğüs-

leyip sabahleyin işte öylesine perişan durumda büroya yollandım. Dün fabrikayla ilgili olarak babamın suçlaması: «Sen başıma sardın fabrikayı!» Ardından eve yollanıp üç saat boyunca rahat rahat yazı yazdım; kuşkusuz suçlu olduğum, ama suçumun babamın söylediği kadar büyük sayılamayacağı bilinciyle yaptım bunu. Bugün cumartesi, akşam yemeğine eve gitmedim;[328] biraz babamdan çekindiğimden, biraz da geceyi tümüyle çalışarak geçirmek istediğimden; ama topu topu bir tek sayfa yazabildim, o da pek başarılı sayılamaz.

—

Her öykünün başı insana gülünç gelir ilkin. Gelişimini henüz tamamlamamış, tümüyle duyarlı bu körpe organizmanın, gelişim sürecini geride bırakmış her nesne gibi kendini dışa karşı kapama eğilimi gösteren dünyanın dört başı mamur organizasyonunda tutunabilme umudu gibi görünür. Ancak, gelişim sürecini tümüyle geride bırakmasa bile haklı bir temele dayanan her öykünün tamamlanmış biçimini kendi içinde taşıdığı unutulur bu arada; dolayısıyla, bir öykünün başlangıcı karşısında kendini umutsuzluğa kaptırmak doğru sayılamaz. O zaman anne ve babaların da bebekleri karşısında umutsuzluğa düşmesi gerekirdi; çünkü böyle zavallı ve pek gülünç bir yaratığı dünyaya getirmek akıllarından geçmemiştir. Ne var ki, kapılınan umutsuzluğun haklı mı, yoksa haksız bir umutsuzluk mu sayılacağı bilinemez. Ama yukarıdaki gibi düşünmek, insana belli bir ölçüde destek sağlayabilir; ben, böyle bir deneyim eksikliğinin daha önce zararını gördüm.

—

20 Aralık 1914

Yapıtlarında fazlasıyla ruh hastalarına yer verdiği için Max'ın Dostoyevski'yi eleştirmesi. Doğru bir yanı yok. Ruh hastaları değil söz konusu kişiler. Hastalık nitelemesi karakterlerin çiziminde yalnızca başvurulan bir araç, hem de çok duyarlı, çok verimli bir araçtır. Diyelim bir kişinin alabildiğine ısrarla saf ve budala olduğu söylen-

di; içinde Dostoyevskice bir özü barındırıyorsa, bu onu kamçılayıp elinden gelen en büyük işleri yapmaya yöneltecektir. Bu bakımdan, karakterlerin betimlenmesi için söylenen sözler, dostlar arasında başvurulan aşağılayıcı konuşmalara benzer. Bir dost diğerine «sen budalasın!» dediği zaman, onun gerçekten budalalığını belirtmek istiyor, böyle bir kişinin dostluğundan ötürü kendisini küçük düşmüş görüyor değildir. Salt bir şaka değilse, hatta yalnız şakadan söylendiğinde böylesi sözcükler değişik amaçların sonsuz karışımını içerir. Örneğin, Karamazof Kardeşlerin babası asla bir budala değil, tersine çok akıllı biridir. Kötü yürekliliği bir yana, Ivan'dan nerdeyse geri kalır yanı yoktur; örneğin, yazarın olumsuz nitelendirmelere asla konu yapmadığı kuzeninden ya da kendini ondan pek üstün sanan malikâne sahibi yeğeninden daha zekidir.

—

23 Aralık 1914

Herzen'in *Londra Sisi*'nden[329] isimli yapıtından birkaç sayfa okudum. Neden söz açıldığını hiç anlayamadım, öyleyken bilinmeyen insan tüm boyutlarıyla göründü sahnede, kararlı, kendi kendini yiyip bitiren, kendine hâkim; ardından yine silinip gitti.

—

26 Aralık 1914

Max ve karısıyla Kuttenberg'te. Dört boş günüm olacağını hesaplamış, bu günleri doğru dürüst nasıl kullanacağımı saatlerce düşünüp durmuştum; ama şimdi belki hesapta yanıldığımı anlıyorum. Bu akşam hemen hiçbir şey yapmadım, belki de *Köy Öğretmeni*'nin arkasını getiremeyeceğim, oysa bir haftadır üzerinde çalışıyorum; bütünüyle üç gecemi verebilsem, görünürde kusursuz ve tertemiz yazıp çıkarabilirdim. Şu an yalnızca başlangıç bölümü yazıldı, giderilemeyecek iki hatayı içeriyor şimdiden, ayrıca kavrulup kurumuş durumda. –Artık bir planlamaya gidecek, zamandan daha iyi yararlanma-

ya bakacağım. Şimdi yakınmamın nedeni, esenliğe kavuşmak için mi? Esenlik bu defterden gelmeyecek, ancak döşekte kavuşacağım ona ve beni sırt üstü yatıracak; güzel, hafif ve morumsu–beyaz yatacağım. Bir başka kurtuluş düşünülecek gibi değil.

Kuttenberg Morawetz'deki otel, sarhoş uşak, tavandan aydınlatılan üstü kapalı küçük avlu. Otel müştemilatının birinci katında korkuluğa yaslanmış bir askerin karanlık silüeti. Bana verilen oda; odanın penceresi, penceresiz karanlık bir koridora bakıyor. Kırmızı kanepe, mum ışığı, Jakob Kilisesi, dindar askerler, koroda kız sesi.

—

27 Aralık 1914

Felaket bir tüccarın yakasını hiç bırakmıyordu. Tüccar uzun zaman sesini çıkarmamış, sonunda daha çok dayanamayacağını görerek yasalardan anlayan bilge birine başvurmuştu; felaketi başından savabilmesi ya da ona katlanabilmesi için kendisinden bir akıl rica edecekti. Önünde hep açılmış duran bir kitap, okumaktan baş kaldırdığı yokta bilgenin. Kendisine akıl danışmak için gelenleri «Şimdi ben de kitapta senin durumunu okuyordum» sözleriyle karşılamayı âdet edinmişti. Böyle diyor ve parmağıyla açık duran sayfadaki bir yeri gösteriyordu. Bilgenin alışkanlığı tüccarın kulağına da gelmişti; hoşlanmadığı bir şeydi bu. Gerçi bilge, kendisine akıl danışanlara bu yoldan hemen yardım edebildiğini ileri sürmekteydi; karanlıkta işini gören, kimseye söylenemeyecek, kimseyle paylaşılamayacak bir belaya çattıkları korkusunu sözde onların içinden böylelikle hemen uzaklaştırıyordu. Ama bu savdaki inanılmazlık payı fazla büyüktü; hatta büyüklüğü tüccarı daha önce bilgeye gitmekten alıkoymuştu. Şimdi bile çekinerek kapıdan girdi içeri.

31 Aralık 1914

Ağustostan beri çalışıyorum, genelde az bir çalışma değil, nitelikçe de fena sayılmaz; ama ne bu, ne öbür bakımdan yeteneğimin sınır-

larına ulaştığım söylenemez; oysa bunun başarılması, hele yeteneğimin ortadaki tüm belirtilere göre (uykusuzluk, baş ağrısı, kalp yetmezliği) uzun süre varlığını koruyamayacağı düşünülürse, bunun haydi haydi üstesinden gelinmesi gerekirdi. Başlanan, ama bitirilemeyen yapıtlar: *Dava, Kalda Hattını Anımsayış, Köy Öğretmeni, Savcı Yardımcısı* ve başlangıç bölümleriyle diğer küçük şeyler. Bitirebildiklerim ise şunlar: *Cezalılar Sömürgesi* ile *Kayıp* romanının bir bölümü; her ikisini de on dört günlük iznim sırasında yazdım. Neden bu dökümü yapıyorum bilmem; benden hiç beklenecek bir davranış değil.

—

4 Ocak 1915

Yeni bir öyküye başlamak için duyduğum büyük isteğe bırakmadım kendimi. Her şey boşuna. Geceleri peşlerine düşüp yakalayamadım mı öyküler elimden kaçıp kurtuluyor, izlerini kaybettiriyorlar. Şu sıra *Savcı Yardımcısı* gibi örneğin. Yarın da fabrikaya gidiyorum. Paul'un askere alınmasından sonra[330] belki her gün gitmem gerekecek. Dolayısıyla, her şey son bulacak. Fabrikayı düşünmem benim için sürekli uzlaşma günüdür*.

—

6 Ocak 1915

Köy Öğretmeni ve *Savcı Yardımcısı* öykülerini yazmayı bıraktım şimdilik. Ne var ki, *Dava*'yı sürdürme gücünü de adeta kendimde bulamıyorum. Lemberg'li kızı[331] düşünüşüm. Mutluluk vaatleri ebedî yaşam umutlarından farksız. Belli bir uzaklıktan bakınca sağlamlıklarını koruyorlar, yakından bakmayı ise insan göze alamıyor.

---

* İbranice: Jom Kippur; Yahudilerin her yıl tövbe ve istiğfarla, perhizle, işlenen günahları itirafı ve Tanrı'ya aralıksız ibadetle geçirilen, inananların ölülerini anmak, düşmanlarıyla barışmak ve iyilikle bulunmakla yükümlü kılındığı gün (Ç.N.).

17 Ocak 1915

Dün fabrikada ilk kez mektuplar dikte ettirdim. Değersiz bir çalışma (bir saat); ama beni memnun bırakmadığı söylenemez. Daha önce geçirilen korkunç ikindi. Sürekli baş ağrıları; ağrıların biraz yatışmasını sağlamak için elimi başımdan hiç ayırmadım (Café Arco'daki durumdu bu), evde kanepe üzerinde kalp ağrıları.

—

Ottla'nın Erna'ya mektubunu okudum. Sanki benim bir kopyam yazmış mektubu. Gerçekten ona zalimce davrandım, hiç gözünün yaşına bakmaksızın, savsaklıktan ve yeteneksizlikten yaptım bunu da. Bu konuda F.[332] haklı. Neyse ki O.'nun[333] güçlü bir yapısı var, yabancı bir kentte tek başına kaldı mı, benim etkimden hemen kendini kurtaracaktır. İnsanlarla düşüp kalkmadaki yeteneklerinden ne kadar çoğu benim yüzümden ziyan olup gitti. Berlin'de kendini mutsuz hissettiğini yazıyor. Doğru değil!

—

Ağustostan bu yana zamanı hiç de yeterince değerlendiremediğimi anladım. Öğle sonraları bol bol uyuyarak çalışmalarımı gecenin geç vaktine kadar sürdürebilmeyi denemem, bu konuda habire denemelere girişmem saçmaydı; çünkü aradan henüz iki hafta geçer geçmez gördüm ki, saat birden sonra uyumayı sinirlerim kaldırmıyor, bir türlü uyku girmiyor gözüme, ertesi güne katlanamıyor, kendimi helak ediyorum. Diyeceğim, ağustostan bu yana öğle sonraları hayli uzun süre yatıp uyudum; ne var ki, gece çalışırken saat biri geçirmedim pek, en erken de saat on bire doğru çalışmaya koyuldum. Yanlış bir davranıştı bu. Saat sekiz ya da dokuzda çalışmaya başlamam gerekiyor. Gece kuşkusuz en iyi zaman çalışmak için (izin!), ama benim için ulaşılmaz.

—

Cumartesi F.'yi göreceğim. Beni seviyorsa, bu sevgiye layık değilim. Her bakımdan, dolayısıyla yazı konusunda da sınırlarımın ne kadar dar olduğunu bugün sezer gibiyim. Sınırlarını açık seçik gören birinin işi bitiktir. Bunun bilincine varmamı Ottla'nın mektubu sağladı kuşkusuz. Son zamanda kendimden çok memnundum F.'ye karşı kendimi savunabilmem ve ayakta durabilmem için bir sürü neden vardı elimde. Yazık ki bunları not edecek zamanım olmadı, bugün ise yapamam artık.

—

Strindberg'in *Kara Bayraklar*'ı. Uzaktan etki üzerine: Davranışını başkalarının onaylamadığını, böyle bir şeyi açığa vurmamalarına karşın hissettin kuşkusuz. Nedenini kendine açıklamadınsa da, yalnızlıktan içten içe haz duydun; uzakta biri senin hakkında iyi şeyler düşündü, iyi şeyler konuştu.

18 Ocak 1915

Fabrikada saat altı buçuğa kadar boş yere çalıştım, okudum, yazılar dikte ettirdim, anlatılan bazı şeyleri dinledim, yazılar kaleme aldım. Sonradan hepsi de bana aynı saçma doyumu sağladı. Baş ağrıları; doğru dürüst uyuyamadım. Uzun süreli yoğun çalışmalara güçsüzlük. Beri yandan, açık havaya çıkmadım yeterince Öyleyken yeni bir öyküye başladım, berbat ederim korkusuyla eskilere el sürmedim. Şu an, gösteri başlarken Sirk Müdürü Schumann'ın[334] önünde şaha kalkan atlar gibi dört ya da beş öykü karşımda dikilmiş duruyor.

19 Ocak 1915

Fabrikaya gitmem gerektiği süre hiçbir şey yazamayacağım. Sanırım, şimdi çalışmaya karşı duyduğum güçsüzlük ayrı bir nitelik taşıyor. Generali'deki[335] güçsüzlüğe benziyor tıpkı. Geçim dünyasının pek yakınında bulunuşum, içte bu dünyanın alabildiğine dışında kalsam da, sağımı solumu görmekten beni düpedüz alıkoyuyor, çu-

kur bir yolda yürüyorum sanki, üstelik başımı yere eğmişim. Örneğin, bugünkü gazetede yetkili İsveç makamının bir bildirisi var; Üçlü İttifak'ın tehditlerine karşın İsveç hükümeti tarafsızlık politikasından asla vazgeçmeyecekmiş. Bildirinin sonunda şöyle deniyor: Üçlü İttifakçılar Stokholm'de avuçlarını yalayacak. Bugün bildiriyi nerdeyse tümüyle benimsiyorum. Oysa üç gün önce. Stokholmlu bir hayaletin söz konusu bildiriyi yayınladığını, «Üçlü İttifak'ın tehditleri», «tarafsızlık», «yetkili İsveç makamı» gibi sözlerin sıkıştırılıp belli kalıplara sokulmuş havadan başka bir şey sayılamayacağını, ancak gözlerle algılanabilip parmakla kendilerine asla dokunulamayacağını bütün varlığımla hissetmiştim.

—

İki arkadaşla sözleşmiştim, pazar günü bir gezinti yapacaktık; ne var ki, hiç beklemediğim bir şey başıma gelmiş, uyuyup kalmıştım. Normalde ne dakik biri sayılacağımı bilen arkadaşlarım şaşırarak eve uğramış, merdivenleri çıkarak kapıya vurmaya başlamışlardı. Ben fena halde ürkerek yataktan fırlamış, düşündüğüm tek şey bir an önce hazırlanmak olmuştu. Tastamam giyinip kapıdan çıktığımda arkadaşlarım besbelli korkuyla önümden bir kenara çekildiler. «Ensende ne var?» diye sordular. Daha uyanır uyanmaz ensemde başımı arkaya eğmemi engelleyen bir nesnenin varlığını sezmiştim, elimi gezdirip bu nesneyi aramaya koyuldum. Derken bir kılıcın kabzası geçti elime. Kendilerini biraz toparlamış arkadaşlarım hemen bağırdı: «Dikkat! Bir yerini yaralamayasın!» Sonra yanıma sokularak oramı buramı gözden geçirdiler, beni odadan içeri sokup gardırobun aynasının önüne diktiler ve belden yukarımı soydular. Haç biçimindeki sapıyla kocaman eski bir şövalye kılıcı ta dibine kadar sırtıma saplanmıştı; ne var ki, akıl almaz bir ustalıkla cilt ve et arasına girmiş, herhangi bir yaralamaya yol açmamıştı. Gelgelelim, boyundaki giriş yerinde de bir yara falan görülmüyordu. Arkadaşlarım, söz konusu yerin düpedüz kansız ve kuru bir biçimde açılarak kılıcın girmesi için bir oyuk oluşturduğunu kesinlikle belirttiler. Sandalyenin üzerine çıkarak kılıcı yavaş yavaş, adeta milim mi-

lim çekip aldıklarında da hiç kan akmadı; boyundaki açık yer kapanarak geride yalnız güç farkedilir bir aralık kalmıştı. Arkadaşlar: «Al bakalım şu kılıcını!» dediler gülerek ve kılıcı bana uzattılar. Ben, iki elimle kılıcı tutarak ağırlığını tartar gibi yaptım; değerli bir silahtı doğrusu, Haçlılar tarafından kullanılmış olmalıydı. Eski şövalyelerin düşlerde sürtüp durmalarına, bir sorumsuzluk içinde kılıçlarıyla oynayarak onları uykudaki masum insanların vücutlarına saplamalarına kim göz yumardı? Kılıçların saplandıkları yerlerde ağır yaralar açmamasının nedeni, canlı vücutlardan belki ilkin kayıp düşmesi, beri yandan sadık dostların kapı arkasında yardıma hazır dikilip gerektiğinde kapıyı vurmasıydı.

20 Ocak 1915

Yazmanın sonu. Bana ne zaman yine kapılarını açacak? F.[336] ile ne berbat koşullar altında buluşacağım! Yazmaktan el çeker çekmez üzerime çullanan düşünme miskinliği; buluşma için kendimi bir türlü hazırlayamayışım; oysa geçen hafta bu buluşmaya ilişkin önemli düşüncelerden yakamı pek kurtaramamıştım. Bari şimdiki durumun sağlayabileceği tek kazancı ele geçirsem de, eskisinden iyi uyuyabilsem!

—

Kara Bayraklar. Okumam da ne kötü. Ayrıca, kendimi nasıl sinsice ve miskin izliyorum. Öyle görülüyor ki dünyanın içine nüfuz edemem; ama kımıldamadan yatabilir, hep kabul edip alabilir, aldıklarımı içimde yayıp açabilir ve sonra rahatlıkla ortaya çıkabilirim.

—

24 Ocak 1915

F. ile Bodenbach'ta[337]. Sanırım artık bir araya gelmemiz düşünülemez. Ancak, bunu ne ona söylemeyi, ne de gerektiği anda kendime itiraf etmeyi göze alabiliyorum. Örneğin, yine avutup oyaladım

F.'yi; oysa böyle davranmam saçmaydı, çünkü her geçen gün daha bir yaşlanıp kemikleşiyorum. F.'nin nasıl hem acı çekip, hem sakin ve neşeli olabildiğini kavramaya çalıştım mı, eski baş ağrılarım çullanıyor üzerime. Bir sürü yazışmayla yine birbirimizi üzmemiz doğru değil; en iyisi, bu buluşmayı tek başına bir olay gibi görüp geçmek. Yoksa buradan kurtulup, yazarlıkla hayatımı kazanabileceğime, dış ülkelerden birine, olmazsa buradan bir başka yere gidip F. ile herkesten gizli bir yaşam süreceğime mi inanıyorum? Hani birbirimizi genel olarak hiç değişmemiş bulduk. Birimiz ötekinin sarsılmaz ve acımasız olduğunu geçiriyor içinden. Ben, yalnız kendi çalışmamı göz önünde tutan hayali bir yaşam isteğinden bir karış gerilemiyorum; o, bütün suskun ricalara kulaklarını tıkayarak orta halli bir yaşamı, rahat bir evi özlüyor, fabrikayla ilgilenmemi bekliyor benden, bol bol yiyip içmeyi, gece saat on birde yatmayı, sıcak bir odada oturmayı düşlüyor hep, üç aydır günde bir buçuk saat ileri giden saatimi dakikası dakikasına ayar ediyor. Ve haklı, ilerde de yine haklı çıkacak. Garsona: «Gazete boşalana *kadar* bana getirin!»[338] dediğimde, bu yanlış söyleyişten ötürü beni paylamakta haklı. Oysa kendisi oturacağı evde görmek istediği mobilyanın «kişisel havası»ndan söz açınca («kişisel hava» deyimi gerçekten gacur gucur bir tonla dışa vurulabiliyor), ben düzeltecek bir şey bulamıyorum. İki ablam için «sığ» deyimini kullanıyor, küçük kızkardeşimi sormuyor asla, çalışmamla ilgili nerdeyse hiç soru yöneltmiyor, gözle görülür bir ilgi duymuyor. Bu, işin bir tek yönü.

Benim içimde her zamanki gibi bir güçsüzlük ve boşluk; aslında bütün zamanımı, bir kimsenin serçe parmağını bana uzatmak isteğini bile nasıl duyabileceğini düşünmekle geçirmem gerekirdi. Kısa aralarla üç değişik çevreden insanların yüzüne bu soğuk nefesimi üfledim: Hellerau'lılar, Bodenbach'taki Riedle ailesi ve F. «Ne kadar da uslu uslu oturuyoruz burada», dedi F. Sanki o böyle konuşurken kulaklarım söylenileni işitmez olmuş gibi sustum. İki saattir odada yalnızdık. Çevremde sıkıntı ve çaresizlikten başka şey yoktu. Şimdiye kadar bir tek iyi an yaşamamıştık ki, şöyle rahat bir nefes almış olayım. Zuckmantel ve Riva'da olduğu gibi sevilen bir kadınla ilişkideki tatlılığı mektuplar dışında F.'ye karşı asla hissetmemiş, ona karşı içimde yalnızca sınırsız bir hayranlık, boyun eğiş, acıma,

umutsuzluk ve kendimi aşağılama gibi duygular beslemiştim. Kimi yazılar okumuştum kendisine; cümleler iğrenç biçimde birbirine dolanmış, kapalı gözlerle kanepede yatan ve okuduklarıma kulak veren dinleyicimle aramda bir bağlantı kuramamıştım. Manüskrilerden birini alıp götürmesine ve kopya etmesine izin vermemi şöylece rica edişi, *Kapıcı* öyküsünü daha bir dikkatle dinleyişi ve fena sayılmayacak bir gözlem gücü. Öykünün anlam ve önemini ancak şimdi kavramıştım, F. de öyküyü doğru anlamıştı. Ama derken kaba sözlerle öyküden içeri daldık, ben baş çektim.

İnsanlarla konuşurken başkalarının kuşkusuz inanamayacağı güçlüklerle karşılaşmamın nedeni, düşüncelerimin, daha doğrusu bilinç içeriğimin düpedüz sisler içinde bulunuşu ve benim, iş yalnız bende bitiyorsa, sisler içinde rahatçacık, bazen bir kendinden memnunlukla serilip yatmamdan kaynaklanıyor. Oysa bir insanla konuşma, giderek artan bir gerilimi ve sağlamlığa kavuşmayı, ayrıca sürekli bir tutarlılığı gerektirir, bunlar da bende olmayan şeylerdir. Sisten bulutlar içinde kimse benimle yatmak istemeyecektir; istese de sisi alnımdan dışarı çıkarıp atamam; iki insan arasında dağılıp gider sis, yok olur.

F., Bodenbach'a gelmek için çok dolambaçlı bir yol izliyor, güçlükle bir pasaport sağlıyor kendisine, uykusuz geçirdiği bir geceden sonra bana katlanmak zorunda kalıyor, okuduklarımı dinliyor üstelik; hepsi de anlamsız şeyler. Acaba o da benim gibi bütün bunları bir baş belası gibi hissediyor mu? Kendisinde de aynı duyarlık varsayılsa bile kuşkusuz hayır. Ne de olsa içinde suçluluk duygusu diye bir şeyi barındırmıyor.

Saptamam doğruydu ve doğruluğu benimsenmişti: Herkes bir başkasını olduğu gibi kabul edip sever, ama olduğu gibi kabul edip kendisiyle yaşayabileceğine inanmaz.

Bu iki insan: Dr. Weiss F.'nin, F. de W.'nin nefret edilecek biri olduğuna beni iknaya uğraşıyor. Her ikisine inanıyor, her ikisini de seviyor, *sevmesem de sevmeye çalışıyorum.*

—

29 Ocak 1915

Bir kez daha yazmayı denedim, adeta boşuna zahmet. Son iki akşamdır saat onda erkenden yatıyorum, çoktandır yaptığım bir şey değildi. Gündüzün içimde özgürce bir duygu vardı, halimden oldukça memnundum, büroda daha başarılı bir iş çıkardım, insanlarla rahatçacık konuşabilme olanağına kavuştum. –Şu anda dizimde şiddetli ağrılar.

30 Ocak 1915

Eski güçsüzlük. Yazmaya topu topu on gün bile ara vermemişken kendimi yine kapı dışında buldum. Yine büyük çabalar beni beklemekte. Düpedüz suya dalmam, suya gömülen yeteneğime yetişmek için ondan daha hızlı yol almam gerekiyor.

7 Şubat 1915

Tam bir duraklama. Sonu gelmeyen kahroluşlar.

—

Kendini tanımanın belli bir aşamasında ve buna eşlik eden olumlu gözlem koşullarında hep karşılaşılacak bir şey, insanın kendisini iğrenç bulmasıdır. İyi'nin tüm ölçütleri –bu konudaki düşüncelerin birbirinden enikonu farklılığına karşın– hayli büyük görünür bu durumda. İnsan, sefil art düşüncelerin yuvalandığı bir fare deliğinden başka şey sayılamayacağını görür. En ufak bir eylemin bu art düşüncelerden bağımsız gerçekleşmediği anlaşılır. Art düşünceler öyle pis şeylerdir ki, kendini gözlem durumunda gereği gibi zihinlerden geçirilmez, uzaktan seyredilmekle yetinilir. Art düşünceler örneğin salt bencilliği içermeyecek, bencillik onların yanında iyi'nin ve güzel'in bir ideali gibi görünecektir. Karşılaşılacak pisliğin nedeni yine pisliğin kendisi olacak, bu yükle sırılsıklam dünyaya gelindiği ve yine bu yükle göze görünmeden ya da fazlasıyla göze çarparak bu dünyadan göçülüp gidileceği anlaşılacaktır. Pislik zeminin en alt katmanını oluşturacak, en alt katman örneğin hava değil, pisliği içerecektir. En dipteki ve en yukarıdaki katman pislikten oluşacak,

kendi kendini gözlemdeki kuşkular bile çok geçmeden öylesine güçsüzleşip kendini beğenmiş durum alacaktır ki, bir domuzun gübre çukurundaki hazla yuvarlanışını andıracaktır.

9 Şubat 1915

Dün ve bugün yazdım biraz. Köpek öyküsü.[339]

—

Şimdi ilk bölümü okudum. Berbat şeyler; başımda ağrılara yol açıyor. Bütün gerçekliğine karşın kötü, kılı kırk yaran ve mekanik nitelik taşıyor, bir kumsalda güç bela soluyan bir balık gibi tıpkı. *Bouvard ve Pécuchet*'i[340] hayli erken dönemde yazıyorum. Her iki öge –hepsinden belirgin *Ateşçi*'de ve *Cezalılar Sömürgesi*'nde kendini açığa vuruyor– birbiriyle birleşmedi mi, sonum gelmiş demektir. Ama böyle bir birleşme için umut var mı?

—

Nihayet bir oda ele geçirebildim. Bilek Sokağı'ndaki aynı evde.[341]

10 Şubat 1915

İlk akşam. Oda komşum saatlerdir evin sahibi kadınla konuşuyor. Her ikisinin de sesi yavaş çıkıyor, ev sahibimin sesi işitilmiyor nerdeyse, ama bu daha da kötü. İki günden beri yürüyen yazma işine yine ara verildi, bir daha ne zaman başlarım kim bilir. Katıksız bir umutsuzluk. Her evde böyle midir? Her pansiyonda, her kentte beni böylesine gülünç, böylesine ölümcül bir sıkıntı mı bekleyecek? Sınıf öğretmenimizin manastırdaki iki odası.[342] Ama hemen umutsuzluğa kapılmak anlamsız, en iyisi bir çare aramak, her ne kadar – ama hayır, karakterimle bağdaşmayan yanı yok, o diretken Yahudilikten hâlâ biraz bir şey var içimde; ama yararı çokluk karşı tarafa dokunuyor.

—

14 Şubat 1915

Rusya'nın sonsuz çekim gücü. Bu ülkeyi Dostoyevski'nin troykasından* daha iyi yansıtan bir şey varsa, sarı sularıyla dört bir yana dalgaları vuran, ama dalgaları pek de yüksek sayılmayan uçsuz bucaksız bir ırmağın görünümüdür. Kıyılarda vahşi ve dağınık bir kır, bükülüp yatmış otlar. Hiçbir şey bu görünümü yakalayamaz, daha çok silip atar, yok eder onu.

—

Saint–Simonizm**.

15 Şubat 1915

Her şeyde bir duraklayış. Berbat ve düzensiz bir zamanlama. Evin durumu her şeyi mahvediyor. Bugün yine ev sahibimin kızına Fransızca dersinde yardım ettim.

(*) Rusya'da kullanılan üç atlı araba. (Ç.N.)

(**) Avrupa'da 19. yüzyılın ilk yarısında doğmuş bir sosyalizm akımı. (Ç.N.)

16 Şubat 1915

İşin içinden çıkamıyorum. Elimde olan her şey beni yüzüstü bırakıp gitti adeta; yine dönüp geldiği zaman sanki bana pek yetmeyecek.

22 Şubat 1915

Her bakımdan güçsüzlük, hem de tam anlamıyla.

25 Şubat 1915

Hiç kesilmeksizin günlerce süren baş ağrılarının ardından nihayet biraz daha özgürüm ve biraz daha kendine güvenli. Yabancı biri olup kendimi ve yaşamımın akışını gözlemleseydim, hiçbir şeyin sonunda yarar sağlamayacağını, tüm çabaların bitip tükenmeyen kuşkularda harcanıp gideceğini, ancak kendi kendine eziyette bir yaratıcılığa ulaşılabileceğini söylemeden duramazdım. Ama işin içinde olduğumdan umudumu yitirmiyorum.

1 Mart 1915

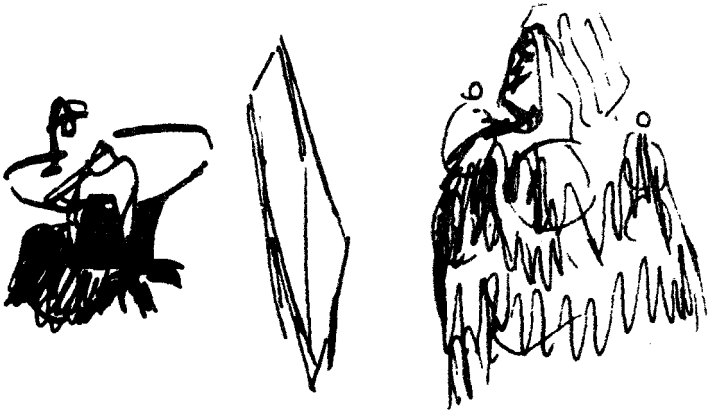
Haftalar boyu süren bir hazırlık ve korku döneminden sonra evden çıkacağımı haber verdim. Davranışımın pek bir nedene dayandığı söylenemez, çünkü hayli sessiz bir ev; ancak ben henüz doğru dürüst bir çalışmada bulunmuş değilim; dolayısıyla ne sessizliğini, ne de sessiz olmayışını yeterince denemiş sayılırım. Evden çıkacağımı haber vermem, daha çok içimdeki tedirginlikten kaynaklanıyor. Kendime eziyet etmek, durumumu sürekli değiştirmek istiyor, kurtuluşun değişiklikte yattığını sezer gibi oluyorum; ayrıca, başkalarının uykuda başaracağı, benimse tüm zekâ gücümü seferber ederek üstesinden gelebildiğim böylesi ufak değişikliklerle belki gereksinim duyduğum o büyük değişikliğe hazırladığıma inanıyorum kendimi. Elimdeki yerin, pek çok bakımdan daha kötü bir yerle değiş tokuşuna gidiyorum. Ama yine de başım çok şiddetli ağrımasa, pek güzel bir çalışmanın üstesinden gelebileceğim birinci (ya da ikinci) gün bugün. Göz açıp kapamadan bir sayfa çiziktirdim.

11 Mart 1915

Zaman nasıl da geçiyor. İşte yine on gün var ki, elimden bir iş çıkmadı. Engelleri bir türlü aşamıyorum. Zaman zaman bir sayfa çiziktiriyor, ama arkasını getiremiyorum, ertesi gün takatim kesiliyor.

—

Doğu ve Batı Yahudileri bir akşam. Doğu Yahudilerinin bizim buradikileri küçümsenmesi. Küçümsemenin dayandığı haklı nedenler. Doğu Yahudileri küçümsemenin nedenini biliyor, Batı Yahudileri ise bundan habersiz. Örneğin, annemin tüm gülünçlüklere taş çıkartan dehşet verici bir düşünsel yaklaşımla Batı Yahudilerini savunması. Max bile üstesinden gelemiyor işin, konuşması yetersiz ve güçsüz; ceketinin düğmelerini bir ilikleyip bir çözüyor. Buna karşılık Weisenfeld adında biri, üzerinde düğmeleri iliklenmiş iler tutar yeri olmayan bir ceketçik, yabanlık bir nesne gibi takılmış daha kirlisi gösterilemeyecek bir yaka, «Evet!» ve «Hayır!», «Evet!» ve «Hayır!» diye gürleyen sesiyle haykırıyor. Şeytanlık taşan çirkin bir gülümseme çevreliyor ağzını; genç yüzünde kırışıklıklar; kollarının hoyrat ve şaşkın devinimleri. Ama en ilginci, salt eğitim ve öğretim-

den oluşan küçük oğlan; modülasyon yeteneğinden yoksun ince bir sesi var, bir eli pantolonunun cebinde, öbür eli bir burgu gibi dinleyicilere uzanıyor, sorular soruyor durmadan ve hemen kanıtlanması gerekeni kanıtlıyor. Bir kanarya sesi. Konuşmasının filigranıyla, azap verecek gibi dağlanarak oyulmuş labirent biçimindeki boşlukları dolduruyor. Başın arkaya atılışı. Sanki tahtadan yapılmışım ben, salonun orta yerine sürülüp getirilmiş bir giysi askısıyım. Yine de umudumu yitirmiş değilim.

—

13 Mart

Bir akşam: Saat altıda kanepeye uzandım. Yaklaşık sekize kadar uyudum. Kalkacak gücü bulamadım sonra, saat vursun diye bekledim, uyku sersemliğiyle hiçbir şey işitmedim. Saat dokuzda kalktım. Akşam yemeği için eve gitmedim artık, o gece kendisinde toplanacağımız Max'a da gitmekten vazgeçtim. Nedenler: Gece kapıyı açıp kapamasına karşılık kapıcıya pek çok kez verilen beş fenikler, iştahsızlık, gece geç vakit eve dönmekten korkmam, ama hepsinden çok dün hiçbir şey yazmadığımı, giderek yazmaktan uzaklaştığımı ve son altı ayda bin bir zahmetle ele geçirdiklerimi yine elden çıkarma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğumu düşünüşüm. Daha şimdiden kesinlikle yüz çevirdiğim yeni bir öykünün yazılmış bir buçuk sayfasıyla kanıtladım bunu, yazdıklarımı kuşkusuz midemdeki keyifsizliğin de rol oynadığı bir karamsarlıkla Herzen'i[342] okudum, bana bir yol göstermesini bekledim kendisinden. Herzen'in ilk evlilik yılının mutluluğu, benim böyle bir mutluluğun içine kendimi salıverilmiş görmekten duyacağım dehşet, Herzen'in girip çıktığı çevrelerdeki büyük yaşam. Belinski. Sırtında kürk, günlerce yataktan çıkmayan Bakunin.

—

Bazen beni nerdeyse paralayan bir mutsuzluk duygusu, aynı zaman-

da bunun ve mutsuzluğun tüm çekim gücüyle ele geçirilecek bir amacın gerekliliğine inanış (şimdi Herzen'i anımsamamın etkisiyle oluyor, ama başka zaman da karşılaştığım bir şey).

14 Mart 1915

Bir öğle öncesi: Saat on bir buçuğa kadar yatakta. Yavaş yavaş oluşup, inanılmaz biçimde bir sağlamlığa kavuşan düşüncelerin karmaşası. Öğle sonunu okumakla geçirdim (Gogol, lirizm üzerine bir yazı); akşam kafamda öğle öncesinin kısmen dayanıklı, ama güvenilirlikten uzak düşünceleri, bir gezinti yaptım. Chotek Parkı'nda oturdum. Prag'ın en güzel yeri. Kuşlar ötüşüyordu. Galerisiyle saray, üzerlerinde geçen yıldan kalmış yapraklarla ağaçlar, alacakaranlık. Derken yanında D.[343] ile Ottla geldi.

—

17 Mart 1917

Gürültü peşimi bırakmıyor. Bilek Sokağı'ndakinden çok daha güzel, çok daha iç açıcı bir oda. Manzaraya öylesine bağımlıyım ki! Buranın da manzarası güzel; karşıda Tein Kilisesi. Oysa aşağıdan arabaların aşırı gürültüsü geliyor, ama gürültüye şimdiden alışmaya başladım. Ne var ki, öğle sonu gürültüsüne alışmak olacak gibi değil. Zaman zaman mutfakta ya da koridorda bir patırtı. Dün üstümde sanki bowling oynanıyormuş gibi bir güllenin yuvarlanışı; hangi amaca hizmet ettiği anlaşılacak gibi değil. Derken aşağıda çalan bir piyano. Dün akşam sessizceydi ev, biraz umutla çalıştım («Savcı Yardımcısı»); bugün bir hevesle işe koyuldum, ansızın yanı başımda ya da altımda bir grup insanın söyleşisi geldi kulağıma, sanki hemen yanımda konuşuluyordu, işte öylesine yüksek çıkıyordu ses ve değişken nitelik taşıyordu. Gürültüyle biraz savaşır gibi oldum, derken sinirlerim iyice gerilerek kanepeye uzandım, saat ondan sonra ortalık yine sessizleşti, ama artık kendimde çalışacak gücü bulamadım.

—

23 Mart 1915

Tek bir satır yazacak güçten yoksunum. Dün Chotek Parkı'nda, bugün Karl Meydanı'nda Strindberg'in *Açık eniz Kıyısında* isimli romanıyla oturmanın hazzı. Bugün odada duyduğum haz. Kıyıdaki bir midye gibi içi boş, bir tekmeyle parçalanıp dağılmaya hazır.

25 Mart 1915

Dün Max'ın *in ve Ulus* başlıklı konuşması. Talmud'dan alıntılar, Doğu Yahudileri. Lemberg'li kız. Chassidim'i özümlemiş Batı Yahudi; kulağında pamuk tıkaç. Steidler; sosyalist, yuvarlak hatlara yer vermeyecek gibi kesilmiş uzun ve parlak saçlar. Doğudan gelmiş Yahudi kadınların büyük bir coşkuyla taraf tutuşu. Sobanın başında toplanmış Doğu Yahudileri. Üzerinde kaftanla Götzl, doğal Yahudi yaşamı. Benim şaşkınlığım.

9 Nisan 1915

Evin verdiği rahatsızlıklar. Sınırsız. Birkaç akşam iyi çalışıldı. Geceleri çalışabilseydim! Gürültü uyumamı, çalışmamı, her şeyi engelledi bugün.

14 Nisan 1914

Galiçya'lı kızlara Homer üzerine verilen ders. Yeşil bluzlu kız, keskin hatlar içeren sert bir yüz; bir soruyu yanıtlamak isteyip elini kaldırdıkça kolu bir dikdörtgen oluşturuyor; derken çarçabuk çekip geriye alıyor kolunu; bir soruyu yanıtlamak isteyip de yanıtlama fırsatı verilmedi mi utanıp sıkılıyor ve yüzünü yana çeviriyor. Dikiş makinesinin başındaki yeşil giysili genç ve gürbüz kız.

27 Nisan 1915

Kızkardeşimle Nagy Mihály'de[344]. İnsanlar arasında yaşama, onlarla konuşma güçsüzlüğü. Tam anlamıyla kendi içime gömülüş, kendimi düşünme. Duygusuz, düşünceden yoksun, ürkek. Kimseye söy-

leyecek asla bir şeyim yok. – İsviçre'ye yolculuk. Her şeyi bilen, her şeyde bir yargıya varan, gezi işinde deneyimli bay; uzun boylu, sarışın sakallı. Bacak bacak üstüne atmış, *Az Est*'i[345] okuyor; insanlara açık. E.[346] ile benim (bu bakımdan ikimiz de aynı şekilde pusuya yatmış durumdayız) farkına vardığımız gibi aynı zamanda çekingen. «Gezi konusunda ne kadar da deneyimlisiniz!» diyorum ben. [Bana gereken bütün tren bağlantılarını biliyor (ama verdiği bilgilerin pek de doğru sayılamayacağı anlaşılıyor sonradan), Viyana'da hangi hatta elektrikli tramvay işliyor, haberi var; Budapeşte'deki telefonlar konusunda bana tavsiyelerde bulunuyor, paket yollama servislerini biliyor, taksimetreli bir arabaya binerken bagaj arabanın içine alınırsa daha az ücret ödeneceğini biliyor]. Bir karşılık vermiyor, başı önüne eğik oturuyor kımıldamadan. Zizkowlu kız; yumuşak kalpli, konuşkan, ama seyrek durumlarda istediğini elde edebilen biri; cılız, değerli bir yanı olmayan, gelişmemiş ve bundan böyle gelişme gücünden yoksun bir vücut. Bismark yüzlü Dresdenli kadın; sonradan kendisini Viyanalı diye gösteriyor. Viyanalı şişman bayan; *ie Zeit'* in yazı kurulu üyelerinden birinin karısı; gazetelerden edinilmiş bir alay bilgi; açık seçik bir konuşması var; sıklıkla benim görüşü savunuyor ve bu da içimde kendisine karşı alabildiğine bir nefretin doğmasına yol açıyor. Çokluk söyleyecek şey bulamıyorum; bu insanlar arasındayken, savaş, başkalarına açıklanmaya değer en ufak bir düşünce uyandırmıyor bende.

Viyana–Budapeşte. İki Polonyalı; teğmenle bayan; az sonra trenden inip pencerenin önünde fısıldaşıyorlar; kadının yüzü soluk, pek genç sayılmaz, avurtları çökmüş, çokluk elini dar etekliğinin altındaki kalçalarına dayıyor, sigara içiyor durmadan. İki Macar Yahudisi; Bergmann'a[347] benzeyen biri pencerede dikiliyor, uyuyan ötekisinin başına omuzlarıyla destek oluyor. Yaklaşık saat beşten beri bütün sabah hep işten konuşuyorlar. Faturalar ve mektuplar habire el değiştiriyor, bir valizden alabildiğine değişik mallara ilişkin örnekler çıkarılıyor. Benim karşımda Macar bir teğmen; uykuda boş ve çirkin yüz; açık ağız; komik burun; sabah yaklaşık saat beşten beri Budapeşte üzerine bilgi veriyor, ter içinde ışıl ışıl parlıyor gözleri, bütün kişiliğini yansıtan canlı bir sesi var.

Bitişik kompartımanda evlerine dönen Bistritz'li Yahudiler. Birkaç

kadına eşlik eden bir bay. Az sonra Körös Mezö'nün sivil ulaşıma kapatıldığını öğreniyorlar. Bu durumda yirmi saat ya da daha uzun süre arabayla yol almaları gerekecek. Bir adamdan söz açıyorlar, hayli zaman Radautz'dan ayrılmak istememiş, derken Ruslar iyice yaklaşmış, o da kaçmak için başka yol bulamayarak kentten geçen son Avusturya topunun üzerine çıkıp oturmuş. Budapeşte. Nagy Mihály ile bağlantı konusunda birbirinden alabildiğine değişik haberler. Benim inanmadığım en olumsuzların içlerinde en doğruları oldukları anlaşılıyor. İstasyonda kürk ceketinin iki kanadı kordonlarla birbirine bağlanmış üniformalı bir süvari subayı danseder gibi deviniyor ve geçit resmine çıkarılmış bir at gibi atıyor adımlarını. Trenle giden bir bayana veda ediyor. Sözle değilse bile danseder gibi devinimlerde bulunarak ve meçinin kabzasıyla oynayarak kadını ucuz yoldan sürekli eğlendiriyor. Bir iki kez trenin ansızın kalkabileceğinden tasa ederek vagonun kapısındaki basamaklardan çıkarıyor onu, elleriyle nerdeyse koltuk altlarından tutuyor. Orta boylu biri; güçlü, kocaman, sağlıklı dişleri var. Kürk ceketinin modeli ve bel kısmına gösterilen ayrı özen kadınsı bir görünümle donatıyor kendisini. Dört bir yana gülümsüyor; düpedüz bilinçsiz ve saçma bir gülümseme; hemen her şereflı subayda bulunması istenen katıksız ve sürekli doğal uyumun yalnızca bir kanıtı olabilir.
Gözlerinden yaşlar akarak birbirine veda eden yaşlı karı koca. Anlamsız yinelenen sayısız öpücükler, umutsuzluğa düşmüş bir insanın farkına varmadan sigaranın birini yakıp birini söndürüşü gibi tıpkı. Çevreyi umursamaksızın başvurulan bir aile sahnesi. Bütün yatak odalarında böyledir hep. Kadının yüz çizgileri seçilecek gibi değil. Kocamış, gösterişsiz bir kadın. Daha bir yakından bakıldı mı, daha bir yakından bakılmaya çalışıldı mı bayağı dağılıp gidiyor suratı ve kala kala geriye aynı şekilde gösterişsiz ufak bir çirkinliğin, örneğin kırmızı bir burnun ya da birkaç çiçek bozuğunun anısı kalıyor. Adamın ağarmış bir bıyığı, iri bir burnu var ve yüzünde gerçekten çiçek bozukları fark ediliyor. Sırtında bisikletçi pelerini, elinde bir baston. Onca duygulanmışlığına karşın kendini iyi tutuyor. Bir hasret acısıyla yaşlı kadının çenesine uzanıyor eli. Yaşlı bir kadının çenesine bir elin uzanışındaki büyü! Sonunda ağlayarak birbirlerinin yüzlerine bakıyorlar. Anlatmak istedikleri bu değil, ama böyle de

yorumlanabilir pekâlâ: İki yaşlı insan arasındaki bağın bu zavallı küçük mutluluğunu bile savaş bize çok görüyor.

İri kıyım Alman subayı; üzerinde bir askerin teçhizatından küçük parçalar; ilkin istasyonu, sonra treni bir baştan bir başa asker adımlarıyla arşınlıyor. İri yapılı ve uzun boylu oluşundan kaskatı bir hali var; hareket edebilmesi nerdeyse hayret verici bir şey; sımsıkı bel, geniş sırt ve tüm vücuttaki endam karşısında gözlerini elden geldiğince açarak hepsini bir çırpıda algılamak istiyor insan.

Kompartımanda iki Macar Yahudisi, bir anneyle kızı. Birbirlerine benziyorlar; ne var ki, anne yüzüne bakılacak biri; oysa kız acınacak bir döküntü, ama kendinden emin. Annede güzel bir işçilik eseri kocaman bir yüz, çene kısmında yünsü bir sakal. Kız daha ufak tefek; sivri küçük bir yüz, kirli bir cilt, mavi giysi, acınacak bir göğüs üstünde giysinin bluzu andıran beyaz dantelası.

Kızılhaç hemşiresi. Özgüvenle dolu ve kararlı. Kendisine yeten başlı başına bir aileymiş gibi seyahat ediyor. Sigara tüttürüyor babası gibi ve koridorda bir aşağı bir yukarı gidip geliyor; bir oğlan çocuğu gibi sıranın üzerine sıçrayıp arka çantasından bir şeyler çıkarıyor, bir anne gibi özenerek eti, ekmeği ve portakalı kesiyor. Delişmen bir kız gibi, ki gerçekten de böyle, karşı sıraya çıtı pıtı ayaklarını dayıyor, sarı çizmelerini ve dolgun bacaklarındaki sarı çorapları sergiliyor. Biri kendisiyle konuşmaya kalksa hayır demeyecek, hatta o başlıyor ilkin, uzakta görülen dağları merak ediyor, rehberini bana vererek dağları haritada bulmamı istiyor. Köşemde isteksiz dinleniyorum, onun benden beklediği gibi sorular sorup ağzını aramaya karşı bir tiksinti büyüdükçe büyüyor içimde, oysa kendisini sevdim. Yaşı belirlenemeyen güçlü, esmer bir yüz, kaba bir cilt, bombeli bir dudak; sırtında yol giysisi, onun altında hemşire üniforması; sıkıca örülmüş saçlarının üzerine gelişigüzel oturtulmuş yumuşak bir kep. Bir soru sorulmadığını görerek, kendisi bölük pörçük anlatmaya başlıyor. Sonradan öğrendiğime göre, kendisinden hiç hoşlanmamış kızkardeşim kızı destekliyor biraz. Kız, Satoralja Ujhel'e gidiyor, sonradan nereye yolculuk edeceği orada anlaşılacakmış, iş en çok nerede varsa gönlü orayı istiyormuş, böylelikle zaman hepsinden daha çabuk geçermiş (kızkardeşim, bu sözlerden kızın mutsuz sayılacağı sonucunu çıkarıyor, ama ben bunu doğru

bulmuyorum.) İnsan nelerle karşılaşmıyormuş. Örneğin, hastanın biri uyurken dayanılmaz şekilde horuldamaya başlamış; kendisini uyandırıp rica etmiş, öbür hastaları düşünmesini söylemişler, o da peki demiş, ama gözlerini kapar kapamaz, bakmışlar gene müthiş bir horultu. Çok komikmiş doğrusu. Öbür hastalar terliklerini alıp alıp fırlatmışlar, adam odanın bir köşesinde yatıyormuş, hedefi bulduramamak diye bir şey söz konusu değilmiş. Hastalara karşı sert davranmalıymış, yoksa istenilen sonuca ulaşılamazmış. Evet, evet, hayır, hayır, o kadar; sizinle pazarlığa girişmelerine fırsat verilmemeliymiş. O anda bir söz çıktı ağzımdan; budalaca, ama benim için pek karakteristik, dalkavukluk ve kurnazlık dolu, yersiz, kişisellikten uzak, umursamaz, gerçeğe aykırı, çok uzaklardan, en son hastalıklı ruh durumlarının birinden taşınıp getirilen, üstelik dün akşam görülmüş Strindberg'in oyununun etkisini üzerinde taşıyan bir söz çıktı, erkeklere böyle davranmaktan herhalde kadınların haz duyduğunu belirttim. Sözümü işitmedi ya da üzerinde durmadı. Kuşkusuz, kızkardeşim hangi anlamda söylendiyse, düpedüz o anlamda aldı sözlerimi ve gülerek kendine mal etti. Derken tetanoslu bir hastadan söz açtı hemşire kız, hastanın bir türlü ölmek istemediğini anlattı.

Macar istasyon müdürü, küçük oğullarıyla daha sonra trene biniyor. Hemşire kız bir portakal uzatıyor oğlana. Oğlan portakalı alıyor. Bu kez, bir parça badem ezmesi uzatıyor hemşire; badem ezmesini oğlanın dudaklarına dokunduruyor, ama oğlan almakta duraksıyor. Ben: «İnanmıyor vereceğinize», diyorum. Hemşire söylediğimi kelime kelime yineliyor. Ne hoş.

Pencerelerin önünde ilkbaharda devcileyin akarsuların kaynaklandığı Theis ve Bodrog. Göllerle kaplanmış arazi. Yaban ördekleri. Tokoyar şarabıyla dağlar. Budapeşte yakınında, sürülmüş tarlalar arasında yarım daire biçiminde bir müstahkem mevki ansızın karşımıza çıkıyor. Tel örgüden engeller, kum torbalarından ve sıralardan yararlanılarak titizlikle tahkim edilmiş sanki model siperler. Bilmecemsi bir söz: «Araziye uydurulmuş». Araziyi tanıyabilmek için dört ayaklı bir yaratığın içgüdüsü gerekiyor.

Ujhel'deki pis otel. Odadaki tüm eşyaların iler tutar yeri kalmamış.

Komodinin üzerinde, odada en son kalanların sigara külleri görülüyor. Yatak yorganlara yalnızca görünürde temiz çarşaflar geçirilmiş. İlkin manga, daha sonra karargâh komutanından askerî bir trene binebilmek için izin koparmaya çalışma. Karargâh komutanı başta olmak üzere ikisi de rahat odalarda kalıyor. Askerlerle memurlar arasındaki ayrım. Yazı işlerine gereken önemin verilmesi: Üzerinde mürekkep hokkası ve kalemle bir masa. Balkon kapısı ve pencere açık. Rahat kanepe. Balkonda, perdeyle ayrılmış bir bölmede kap kacak gürültüsü. İkindi kahvaltısı için servis yapılıyor. Biri –sonradan üsteğmen olduğu anlaşılıyor– perdeyi aralayıp, odada kimin beklediğini görmek istiyor. «Aldığın maaşı hak edeceksin» sözleriyle kahvaltısına ara verip yanıma geliyor. Bir kez daha otele dönerek kimliğimi kanıtlayacak bir ikinci belgeyi de alıp gelmeme karşın, yine de bir şey ele geçiremiyorum. Kimliğimin üzerine ertesi günkü posta trenine binmeme askeri makamlarca izin verildiği yazılıyor, o kadar; hiçbir işe yaramayan bir izin.

İstasyon dolayındaki yerlerde bir köy havası var; bakımsız Ring Alanı (Kossuth Anıtı, çigan müziğiyle kafeteryalar, bir pastahane, zarif bir ayakkabı mağazası, *Az Est* diye bağırmalar, abartmalı devinimlerle sağda solda dolaşan tek kollu mağrur asker; Almanların bir zaferini anlatan kaba ve renkli bir poster; yirmi dört saatlik süre içinde ne zaman önünden geçsem, çevresini sarmış dikkatle posteri inceleyen bir kalabalık gördüm; Popper'e rastlayışım), temizce bir banliyö. Akşam kahvede; baştan aşağı siviller, Ujhel'in sakinleri, basit, ama yine de yabancı, biraz kuşku uyandıran insanlar; kuşku uyandırmalarının savaşla ilgisi yok, anlaşılmaz kimseler olmalarından kaynaklanıyor. Ordu hizmetinde bir rahip, tek başına oturmuş gazete okuyor. – Öğle öncesi restoranda yakışıklı genç Alman askeri. Bir sürü yiyecek getirtmiş; kalın bir puro tüttürüyor; bir şeyler yazmaya başlıyor derken. Keskin bakışlı, sert, ama gencecik gözler; duru, düzgün, sinekkaydı traşlı bir yüz. Derken sırt çantasını yükleniyor. Sonradan bir başka yerde birinin önünde selam dururken yeniden gördüm kendisini, ama nerede olduğunu unuttum.

—

3 Mayıs 1915

Tam bir umursamazlık ve duyarsızlık. Kurumuş bir kuyu, suyu ulaşılamayan bir derinliğe çekilmiş, orada da ele geçeceği belli değil. Hiçlik, hiçlik. Strindberg'in *Entzweit*'ında güzel diye nitelendirdiği yaşamı anlamıyorum; kendimle ilişkili olarak düşününce tiksindiriyor beni. F.'ye[348] yazılan mektup olmadı; yollanacak gibi değil. Nedir beni geçmişe ya da geleceğe bağlayan? Hal'in bir hayaletten kalır yeri yok; masada oturmuyor, havada dolanıyorum çevresini. Hiçlik, hiçlik. Boşluk, sıkıntı, hayır, sıkıntı değil, salt boşluk, anlamsızlık, güçsüzlük. Dün Dobrichowitz'de.

—

4 Mayıs 1915

Durumum daha iyi, Strindberg'i («Entzweit») okudum çünkü; Strindberg'i okumak için değil, sinesinde dinlenmek için okuyorum. Bir çocuğu tutar gibi Strindberg sol kolunda tutuyor beni. Bir heykel gibi kolunun üzerinde oturuyorum. On kez kayıp düşme tehlikesi geçirdim, ama on birincisinde sıkıca oturmasını başardım, güven içindeyim, kuş bakışı görebiliyorum çevremi.

—

Başkalarının benimle ilişkisi üzerinde düşünme. Ne kadar önemsiz sayılsam da genellikle beni anlayan yok. Bu anlayışı gösterecek birine, örneğin bir kadına sahip olmam, dört bir yanda bir dayanak ele geçirmek, bir Tanrıya kavuşmak sayılırdı. Bazı şeyleri anlıyor Ottla; hatta anladığı pek çok şey var; Max ve F.[349] kimi şeyleri, E.[350] gibi bazıları ise ancak tek tük şeyleri, ama iğrenç bir yoğunlukla anlıyorlar. Belki F.'nin[351] anladığı hiçbir şey yok; ancak bunun, aramızdaki yadsınmaz içsel ilişki düşünülürse kendine özgü bir yeri var. F.'nin beni anladığına inandığım zamanlar olmuştu, ama kendisi farkında değildi; örneğin, içimde dayanılmaz bir özlem, bir ara metroda kendisini bekliyordum; onu yukarıda sanmış, bir önce

kendisine kavuşmak için duyduğum şiddetli arzuyla seğirtmeye başlamıştım; tam önünden geçip gidecektim ki, elimden yakaladı beni, işte o vakit içimde yine aynı inanç belirmişti.

—

5 Mayıs 1915

Hiçlik, başımda bir sersemlik ve hafif bir ağrı. Öğleden sonra Chotek Parkı; beni besleyip doyuran Strindberg'i okudum.

—

Uzun bacaklı, kara gözlü, sarı ciltli çocuksu kız, şakacı, arsız ve cıvıl cıvıl. Şapkasını elinde taşıyan ufak tefek bir arkadaşını görüp soruyor: «İki başın mı var senin?» Arkadaşı aslında pek güçsüz, ama sesin ve ses içine tümüyle yerleştirilmiş küçük kişiliğin canlılıkla donattığı şakayı hemen anlıyor. Birkaç adım ilerde rastladığı bir ikinci arkadaşına gülerek aktarıyor onu: «İki başın mı var senin diye sordu!» diyor.

—

Sabahleyin Froylayn R.'ye rastladım. Doğrusu bir çirkinlik kumkuması; insan bu kadar değişemez. Sanki uykunun çözücülük ve dağıtıcılığını hâlâ kendisinde barındıran hantal bir vücut; öncesinden tanıdığım eski ceket; ceketin altına ne giydiği fark edilmiyor, belki hiçbir şey, belki yalnızca bir gömlek; anlaşılan böyle bir durumda tanıdık biriyle karşılaşması kendisi için de hiç hoş değil; ama yanlış bir davranışta bulunuyor, vücudunun kendisini mahcup duruma sokan açık yerini gözden saklayacakken adeta bir suçluluk bilinciyle oraya el atıyor, çekip çekiştirerek düzeltmeye çalışıyor ceketi. Üst dudağında hayli belirgin kıllar; ama ancak bir köşede kesinlikle çirkin denecek bir izlenim uyandırıyor. Her şeye karşın pek hoşlanıyorum kendisinden, tartışma götürmeyecek çirkinliği içinde onu beğeniyorum; üstelik gülümsemesindeki zarafette değişen bir şey

yok, ama gözlerinin güzelliği vücudun tümündeki değer kaybından etkilenmiş bulunuyor. Ayrıca, bizi ayıran kıtalar var aramızda, kendisini anlamadığım kuşkusuz. O ise, hakkımda edindiği alabildiğine yüzeysel ilk izlenimle yetiniyor. Bütün masumiyetiyle bir ekmek kartı rica ediyor benden.

—

Akşamleyin *Yeni Hıristiyanlar*[352] kitabından bir bölüm okundu.

—

Yaşlı baba ve yaşlıca kız. Baba anlayışlı, sivri sakallı, hafif kambur; arkasında küçük bir sopa tutuyor. Kız geniş burunlu; kocaman bir çenesi var, yüzü yuvarlak, ama yer yer şiş; geniş kalçalarının üzerinde güçlükle dönüyor. «Benim için çirkin diyorlar. Oysa hiç de çirkin değilim.»

—

14 Mayıs 1915

Yazıp çizmelerdeki tüm düzeni bir kenara ittim. Sık sık açık havaya çıkıyorum. Froylayn Stein ile Troja'ya, Froylayn Reiss, Reiss'ın kızkardeşi, Felix, Felix'in karısı ve Ottla'yla Dobrichowitz ve Castalice'ye gezi. Bugün Tein Sokağı'ndaki havrada ayin, sonra Tuchmacher Sokağı, ardından aşevi. Ateşçi'nin eski bölümlerini okudum. Görüldüğü kadarıyla bugün ele geçiremeyeceğim (şimdiden ele geçiremez olduğum) güç. Kalbimdeki rahatsızlık dolayısıyla çürüğe çıkarılacağım korkusu.[353]

—

27 Mayıs 1915

Günlük'e düşülen son nottan bu yana pek çok mutsuzluk. Mahvoluyorum. Böylesine anlamsız ve gereksiz bir mahvoluş.

—

Avukat Monderry'nin ansızın ölümüyle ilgili olarak başlangıçta hazırlanan durum saptaması şöyleydi: Bir sabah saat dört buçuğa doğru, güzelim bir haziran sabahı, ortalığın iyice ışıdığı bir sıra Bayan Monderry üçüncü kattaki dairesinden dışarı fırlayarak merdiven korkuluğundan aşağılara sarktı; kollarını iki yana açıp besbelli bütün evdekileri yardıma çağırmak isteyerek haykırdı: «Kocamı öldürdüler! Vay başıma gelenler! Kocacığını öldürdüler!» Bayan Monderry'yi ilk olarak bir ekmekçi çırağı görüp işitti; çırak tam o sırada ellerinde çörek dolu büyük bir sepet, üçüncü katın merdivenini çıkmaktaydı. İlk sorgulamada Bayan Monderry'nin haykırışını sözcüğü sözcüğüne anımsadığını ileri süren de yine o oldu. Ama sonradan, Bayan Monderry ile yüzleştirilince ifadesinden caydı; pekâlâ yanılmış da olabileceğini, çünkü ilk anda kadını görünce pek korktuğunu açıkladı. Ancak, bunun akıl erdirilemeyecek yanı yoktu; çünkü üzerinden haftalar geçtikten sonra bile olaydan söz açarken öylesine heyecanlanıyordu ki, aşırı el ve ayak devinimlerinin eşliğinde konuşuyor, böylece olayın kendi üzerinde bıraktığına hiç değilse yakın bir etkinin kendisini dinleyenlerde uyanmasını sağlamak istiyordu. Söylediğine bakılırsa, Bayan Monderry açıldığını hiç fark etmediği, dolayısıyla daha önce açılmış olabilecek kapıdan bir çığlıkla dışarı fırlamış, başında sımsıkı kavuşturduğu ellerini birbirinden ayırıp korkuluğa seğirtmişti. Sırtında giysi olarak bir gecelikle belden yukarısını bile örtmeye yetmeyen küçük gri tülden başka şey yoktu. Dağılmış saçları yüzünden biraz aşağı dökülüyor, bu da onun haykırışının belirsiz bir nitelik kazanmasına katkıda bulunuyordu. Ekmekçi çırağını görür görmez merdivene seğirtmiş, elleri titreyerek onu çekip yukarı almış, sonra kendisini kalkan gibi kullanarak önü sıra sürüp itmiş, bir yandan da ellerini çırağın omuzlarına dolamıştı. Oğlan, telaşından elindeki çörek sepetini bir kenara bırakmayı akıl edememiş ve bütün gün sepeti elinden bırakmamıştı. Böylece hızlı hızlı, ama pek kısa adımlarla daire kapısına doğru yürümüşler, giderek korkusu büyüyen kadın ekmekçi çırağına daha bir sıkı sarılmış, kapının eşiğini geride bırakıp karanlık ve dar holde ilerlemeye koyulmuşlardı. Kadın çırağın bazen sağında, bazen solunda başını hep ileri doğru uzanık tutuyormuş, hemen kendini açığa vuracak bir şeyi tetikte gözler gibiymiş adeta;

bazen bulundukları yerden öteye gitme imkânı kalmamış gibi çırağı geriye çekiyor, ama sonra yine bütün vücuduyla yüklenip onu ileri itiyormuş. Derken karşılarına çıkan ilk oda kapısını bir eliyle açmış kadın, öbür eliyle de arkasında kalan oğlanı boynundan sımsıkı kavramış; döşemeyi, duvarları ve tavanı gözden geçirmişse de bir şey ele geçirememiş, bunun üzerine daha bir kararlı, hâlâ yanında oğlan, bir sonraki kapıya yürümüş; bu kapı da ağzına kadar açık duruyormuş. Odada sadece yan yana iki yatak göze çarpıyormuş ve üstelik içerisi karanlıkmış, iyice çekilip kapatılmış ağır perdelerin daracık aralıklarından ancak birazcık gün ışığı sızabiliyormuş içeriye. Kapıya yakın yatağın baş ucundaki komodinin üstünde küçük bir mum kalıntısı yanıp duruyormuş. Ayrıca, bu yatakta olağanüstü bir şey seçilemiyor, ancak öbür yatakta bazı şeyler gerçekleşmişe benziyormuş. Bunun üzerine, oğlan odada daha öteye gitmek istememiş, ama kadın yumrukla ve diz vuruşlarıyla onu sürüp itmiş ileri. Bir soruşturmada, peki neden duraksadığı, acaba yatakta görmekten korktuğu bir şeyden ötürü mü böyle davrandığı sorusuna verdiği yanıta bakılırsa, oğlan korku nedir bilmezmiş ve o zaman da korkmamış. Ne var ki, odada saklanıp gizlenen bir şeyin ansızın fırlayıp çıkacağı gibi bir duyguya kapılmaktan kendini alıkoyamamış ve odada daha ileri gitmeyerek yakından tanımlayamadığı bu «şeyin» kendini açığa vurmasını beklemiş. Ancak, ikinci yatağa yaklaşmanın kadın için pek önemli göründüğünü anlayınca boyun eğmiş.

ON BİRİNCİ DEFTER

13 Eylül

Akşam; babamın doğum gününün arifesi. Yeni günlük. Eskisi kadar gerekli değil; kendimi tedirginliğe sürüklememeliyim, zaten yeterince tedirginim. Ama hangi amaç için? Ne zaman gelecek? Bir yürek, pek sağlam denemeyecek bir yürek nasıl bunca hoşnutsuzluğa ve kendisini sürekli sıkıştıran böyle güçlü bir özleme dayanabilir!

—

Dalgınlık, bellekte zayıflama, budalalık!

—

14 Eylül

Max ve Langer ile cumartesi günü Wunderrabbi'de* Zizkov, Harantova ulice. Kaldırımlarda ve merdivenlerin basamaklarında bir alay çocuk. Bir taverna. Yukarısı zifiri karanlık; eller ileri uzatılarak körlemesine atılan birkaç adım. Soluk alacakaranlık içinde bir oda; beyazımsı gri duvarlar; ufak tefek birkaç kadın ve kız, başlarında beyaz başörtü ve benizleri uçuk, sağda solda dikiliyor; küçük devinimler. Bir kansızlık izlenimi. Bir sonraki oda. Herkes siyahlar giyinmiş; içerisi erkekler ve gençlerle dolu. Yüksek sesle yapılan dua. Bir köşeye sıkışıyoruz. Tam sağımıza solumuza bakınacakken ayin sona eriyor ve salon boşalıyor. Köşede bir oda, pencereli iki duvar, her birinde iki pencere. Rabbi'nin sağındaki bir masaya doğru itiliyor, karşı koyuyoruz. «Siz de Yahudi değil misiniz!» Rabbi'nin alabildiğine güçlü kuvvetli ve babacan bir görünümü var. «Bütün Rabbilerin yabanıl bir görünümü vardır», diyor Langer. Bizimkisinin üzerinde ipek bir kaftan; kaftanın hemen altında külotu görünüyor. Burnun sırt kısmında kıllar. Kürk takkesi durma-

(*) Yahudilikte keramet sahibi bilge kişi.(Ç.N.)

dan sağa sola oynuyor. Hem pis, hem temiz; yoğun düşüncelerle oyalanan insanların bir özelliği. Sakalını kaşıyor, yere sümkürüyor, parmaklarını yediği yemeklere batırıyor, ama elini kısa bir süre masanın üzerinde tutunca cildinin beyazı, salt çocukluğun hayal dünyasında benzerine rastlanan beyaz renk dikkati çekiyor; ancak, çocuklukta anne ve babalar da temizdi.

—

16 Eylül 1915

Eisner'in[354] yanında boynu bükülük. Kafamın içinde hemen ona gönderilmeye değer bir mektup şekillendi, ilk satırını oturup yazdım. Öyleyken sürdüremeyip bıraktım. Eskiden böyle değildim. Ayrıca, aşağılanmaya ne kolay katlanabiliyor, onları ne kolay unutabiliyor, onun umursamazlığından ne kadar az etkileniyordum. Binlerce koridor, binlerce büro, eskiden bana dostluk gösterip şimdi soğuk davranan binlerce kişi arasından nasıl gözlerimi yere indirmeksizin adeta havada süzülür gibi geçip gidebiliyordum. Bürolardan birinde Max oturabilirdi, bir diğerinde Felix, bir ötekisinde...

—

Şimdiye kadar bilinmedik türden bir baş ağrısı. Sağ gözümün üstünde acı veren, kısa süreli bir batma. Öğleden önce ilk kez sıklaştı batmalar.

—

Kol Nidre'ye* giden Polonyalı Yahudilerin manzarası. İki kolunun altında ayin cüppeleri, babasının yanı sıra seğirtip duran küçük oğlan. Tapınağa gitmemek intihardan farksız.

—

(*) Yahudilerin en önemli dinsel bayramlarının arifesinde yapılan ibadete verilen isim. (Ç.N.)

Tevrat'ı açtım: Adil olmayan yargıçlar. Benim görüşümü ya da en azından şimdiye dek kendi içimde hep karşıma çıkan görüşü pekiştiriyor. Zaten önemsiz; böylesi konularda elimden tutup bana açıkça yol gösteren bir şey yok, önümde Tevrat'ın yaprakları uçuşmuyor

—

Bıçağın saplanmasına en uygun yer boyunla çene arasında bulunuyora benziyor. Çene yukarıya kaldırılır ve bıçak gerilmiş kasların içine saplanır. Ama söz konusu yer belki salt hayalde öyledir. Bu yerden kanın sel gibi boşanacağı ve bıçağın kirişlerle kemikçiklerden oluşan bir ağı delik deşik edeceği umulur; hindilerin kızarmış butlarındaki gibi tıpkı.

Förster Fleck Rusya'da isimli yapıtı okudum. Napolyon'un Borodino savaş alanına dönüşü. Buradaki manastır. Havaya uçuruluyor.

28 Eylül 1915

Tam anlamıyla bir aylaklık. General Marcellin de Marbot'nun anıları ve Holzhausen'in *Leiden der Deutschen 1812* isimli kitabı.

—

Sızlanmanın saçmalığı. Sızlanmaya yanıt olarak başta batıcı ağrılar.

—

Küçük bir oğlan küvetin içinde uzanmış yatıyordu. Öteden beri istediği bir şey gerçekleşmiş, ne annesi, ne hizmetçisi varken ilk kez yalnız başına yıkanıyordu. Zaman zaman bitişik odadan seslenen annesinin sözünü dinleyip süngeri vücudunun orasında burasında şöylece gezdirmişti; şimdi küvetin içine uzanmış, sıcacık suda devinimsizliğin tadını çıkarmaktaydı. Havagazı alevinin düzenli tıslama-

sını, sobada yavaş yavaş sönen ateşin çıtırtısını işitiyordu. Bitişik oda hanidir sessizliğe gömülmüş, belki annesi odadan çıkıp gitmişti.

—

Neden saçmadır sızlanış? Sızlanış, sorular sormak ve bir yanıt gelene kadar beklemek demektir. Ne var ki, daha oluşumları sırasında kendilerini yanıtlamayan sorular yanıtlanmadan kalır hep. Soruyu soranla onu yanıtlayan arasında hiçbir uzaklık yoktur. Aşılması gereken bir uzaklık söz konusu değildir. Bu yüzden, sormak ve beklemek saçmadır.

—

29 Eylül 1915

Sisler içinde değişik kararlar. Üstesinden gelebiliyorum bunların. Ferdinand Caddesi'nde söz konusu kararlarla bir bağlantıyı içermediği pek söylenemeyecek bir afişin tesadüfen gözüme çarpması. Başarısız bir fresk eskizi. Altında Çekçe bir yazı: gözü bağlı olan sen, bir kız yüzünden şarap kupasını bırakıp gidiyorsun, çok geçmeden akıllanmış olarak dönüp geleceksin.

—

Berbat, rezil bir uyku, sabahleyin kahredici baş ağrıları, ama ötekilerden daha özgür bir gün.

—

Bir sürü düş. Direktör Marschner ile hademe Pimisker karışımı sayılacak birinin düşte boy gösterişi. Al al gürbüz yanaklar, siyaha boyanmış gür ve dağınık saçlar.

—

Eskiden hiçbir şey sırtını yere getiremeyecek diye düşünürdüm; bu nerdeyse kof, sert ve adeta saydam başının hiçbir şey hesabını göremeyecek, bilinçsiz ya da acıyla gözlerin hiç yumulmayacak, alnın kırışmayacak, ellerin titremeyecek, her zaman yalnızca öyleymiş gibi bunları sergileyeceksin.

—

Hamlet'in tam bir krala yaraşır biçimde davrandığını Fortinbras nasıl söyleyebilmiştir?

—

Dün yazılanları, «dünkü günün dökümtüsünü» okumaktan öğleden sonra kendimi alamadım; şunu da söyleyeyim ki, bir zararı dokunmadı.

—

30 Eylül 1915

Felix'in Max'ı rahatsız etmemesini sağladım. Sonra Felix'e gittim.

—

Rossman ve K.; beriki suçsuz, öteki suçlu, sonunda ikisi de ayrım gözetilmeksizin cezaya çarptırılıp öldürülür. Suçsuz Rossmann'ın üzerinde ceza daha hafif bir el tarafından uygulanır; Rossmann, öldürülmekten çok bir kenara itilir.

—

6 Ekim 1915

Sinirliliğin değişik biçimleri. Sanırım gürültü beni bundan böyle rahatsız edemez. Ne var ki, şimdilerde çalıştığım yok. İnsan kendi

kuyusunu ne kadar derin kazarsa, sessizlik o kadar büyüyor; korkusu ne kadar azalırsa, sessizlik o kadar büyüyor.

—

Langer'in anlatıkları:
Bir Zadik'e Tanrıdan daha çok itaat etmek gerekir. Baalschem, bir ara en sevdiği öğrencilerinden birine, kendisini vaftiz ettirmesini buyurdu. O da denileni yaptı, saygınlığa kavuştu, sonunda piskoposluğa getirildi. Öğrencisini bir gün yanına çağırtan Baalschem, onun yeniden Yahudiliğe dönmesine izin verdi. Öğrencisi bu kez de denileni yaptı, daha önce işlediği günahtan ötürü hayli tövbe ve istiğfarda bulundu. Baalschem, söz konusu istekte bulunmasının nedenini öğrencisine açıkladı, üstün özelliklerinden ötürü kötü'nün öğrencisinin peşini bırakmadığını, vaftizle kötü'nün dikkatinin başka yana çekilmeye çalışıldığını söyledi, kendi eliyle kötü'nün kucağına atmıştı öğrencisini; öğrencisi, işlediği suçu fena biri olmasından değil, emir üzerine işlemiş, dolayısıyla kötü'ye yem olmaktan kurtulmuştu.

—

Her yüzyılda bir Zadiklerin en büyüğü, yani Zadik Hador[355] çıkıp gelir. Tanınmış biri, diyelim bir Wunderabbi olması gerekmez asla, öyleyken en yüce Zadik'tir. Baalschem'in kendisi Zaddik Hador değildi; Zadik Hador, Drohobycz'de tanınmamış bir iş adamıydı. Başka Zadikler gibi Baalschem'in de muskalar yazdığı kulağına gelmiş, onun Sabbati Zwi'nin[356] öğrencilerinden olduğu ve hocasının adını muskaların üzerine çiziktirdiği kuşkusuna kapılmıştı. Bu yüzden, uzaktan emir verip muska yazma yetkisini, şahsen tanımadığı Baalschem'in elinden aldı. Çok geçmeden Baalschem yazdığı muskaların etkisiz kaldığını görmüş –içlerine zaten kendi adından başka bir şey asla yazmış değildi–, bir süre sonra bunun Zadik Hador'un başının altından çıktığını öğrenmişti. Zadik Hador'un bir ara kentlerine uğradığını haber almış –günlerden pazartesiydi–, hiç

sezdirmeden onu normal uykusundan bir gün, bir gece fazla uyutmuş, bu yüzden de Drohobycz'li Zadik Hador zamanı hep bir gün eksik hesaplamaya başlamıştı. Cuma olunca –kendisi perşembe sanıyormuş–, tatil gününü geçirmek üzere Zadik Hador eve dönmeye niyetlenmişti. Ama havraya gidenleri görerek yanıldığını anlamış, bunun üzerine kentte kalarak Baalschem'i ziyaret etmek istemişti. Baalschem de, daha öğleden sonra karısına otuz kişilik bir sofra hazırlamasını tembihlemişti. Derken Zadik Hador gelmiş, gerekli duaların ardından hemen sofraya oturup bir solukta otuz kişilik yemeği yiyip yutmuş, ama yine de doymak bilmeyerek başka yemek istemişti. Baalschem de demişti ki: «Ben birinci dereceden bir melek beklemiş, hazırlığımı ikinci dereceden bir meleğe göre yapmıştım.» Sonra evde ne çok yiyecek varsa hepsini getirtmiş, ama onlar da Zadik Hador'u doyurmaya yetmemişti.

—

B., Zadik Hador değildi, ama ondan daha yüce biriydi. Bunun da en güzel tanığı Zadik Hador'un kendisiydi; çünkü bir akşam Zadik Hador bir köye geldi; Baalschem'in henüz bir genç kız olan müstakbel karısı da aynı köyde yaşıyordu. Zadik Hador yatmak için tavanarasına çıkarken bir mum istedi, ama evde mum yoktu. O da yanına ışık almadan yukarı çıktı, ama sonra kız avludan başını kaldırıp bakfığında, yukarısının bir fener alayındaki gibi aydınlanmış olduğunu gördü. Bunun üzerine anladı ki, konukları sıradan biri değildir ve ondan kendisiyle evlenmesini istedi. Böyle bir istekte de bulanabilirdi, konuğun gerçek kimliğini keşfetmekle böyle parlak bir evlilik yapacağını anlamıştı çünkü. Ama Zadik Hador demişti ki: «Senin evleneceğin kimse, benden yüksek biri olacaktır.» Bu da işte, Baalschem'in Zadik Hador'dan üstünlüğünü kanıtlamaktadır.

—

1 Ekim 1915

General Marcellin de Marbut'nun anılarının üçüncü cildi. Polozk-Bresine-Leiğzig-Waterloo.

Napolyon'un yaptığı hatalar:

1. Bu savaşa karar vermesi. Elde etmek istediği neydi Napolyon'un? Rusya'ya sıkı bir kara ablukasının uygulanması. Olanaksızdı bu. Alexander I kendini tehlikeye atmaksızın buna boyun eğemezdi. Çünkü babası Paul I, Fransa'yla yapılan antlaşma ve Rusya'nın ticaretini ölçüsüz derecede baltalayan İn-giltere'yle savaş dolayısıyla öldürülmüştü. Yine de Napolyon, Alex'in boyun eğeceğini ummaktaydı. Amacını zorla gerçekleştirmek için Njemen'e yürüdü.

2. Başına gelecekleri bilebilirdi. Birkaç yıl gibi bir süre Rusya'da hizmet etmiş yarbay de Ponthon, önünde diz çöküp yalvar yakar Napolyon'u böyle bir girişimden vazgeçirmeye çalışmıştı. Yarbay, söz konusu girişimi başarısızlığa uğratacak engeller olarak şunları öne sürmüştü: Uzun yıllardan beri Rusya'nın egemenliği altında yaşayan Litvanya eyaletlerinin bu işe ilgisiz kalıp kendisini desteklemeyeceğini, Moskofların tutuculuğu, gerek insanlar, gerek hayvanlar için yiyecek sıkıntısı, geniş ve ıssız arazi, birazcık yağmurda topçuların aşamayacağı yollar, kış mevsiminin sert geçmesi, daha ekimle birlikte düşmeye başlayan kar nedeniyle ileri harekâtın olanaksızlığı. - Maret, Bassono ve Davout dükleri ise, Napolyon'a buna karşıt yönde telkinde bulunmuşlardı.

3. Napolyon'un kendisine yardım için çok sayıda birlik isteyerek Avusturya'yı ve Prusya'yı elden geldiğinde zayıf düşürmesi gerekiyordu, ama her birinden yalnızca 30 000 asker istenmişti. Prusya Veliahtı'nı ricasına aldırmayarak kendi ana karargâhına almamıştı.

4. Avusturyalılarla Prusyalıları ön cepheye yerleştirmesi gerekirken Napolyon kanatlara almıştı onları, Avusturyalıları Schwarzenberg'in kumandasında Wolhynien'e, Prusyalıları ise Macdonald'ın kumandası altında Njemen'e sevketmiş, böylece onları kollayıp gözetmiş, onlara dönüş yolunu kapamak ya da en azından riskli duruma sokmak olanağını vermişti. Söz konusu du-

rum da gerçekleşmiş, İngiltere'nin aracılığıyla Türklerle yapılan barış antlaşması sonucu Avusturyalılar, rahatlayan Tschitschakow ordusunu kasım ayında hiçbir engelle karşılaşmaksızın Wolhynien'den geçirip kuzeye yollamış, bu da Beresina felaketine yol açmıştı.

5. Birliklerin içine güvenilmez yardımcı ulusların (Badlılar, Mecklenburglular, Hessenliler, Bavyeralılar, Würtembergliler, Saksonyalılar, Westefalyalılar, İspanyollar, Portekizliler, İluryalılar, İsviçreliler, Hırvatlar, Polonyalılar, Hırvatlar) askerleri sokulmuş, böylelikle ordunun birlik ve bütünlüğü sekteye uğratılmıştır. İçine bulanık su katılarak soylu şarap içilmez duruma sokulmuştur.

6. Türklere, İsviçrelilere ve Polonyalılara bel bağlamıştır Napolyon. Bunlardan ilk ikisi İngiltere'nin kesenin ağzını açması üzerine Rusya'yla barış yapmış, Bernadotte Napolyon'a sırt çevirip İngiltere'nin aracılığıyla Rusya ile bir pakt imzalamış, İsveç'e gelince, Her ne kadar Finlandiya elinden gitmişse de, buna karşılık kendisine Danimarka'dan koparılıp alınacak Norveç'in bağışlanacağı vaadedilmiştir. Polonya: Kırk yıldan beri Rusya'nın bağımlılığında yaşayan Litvanyalılar Rusya'ya fazlasıyla bağlıydı. Avusturyalı ve Prusyalı Polonyalılar Napolyon'un yanında savaşmışlarsa da işe büyük bir gayretle sarılmamışlar, kendi ülkelerinin harap olmasından korkmuşlardır. Bir ölçüde güvenilecek bir güç olarak, Saksonya içindeki Varşova Büyük Dukalığı kalmıştı yalnızca.

7. Napolyon eline geçirdiği Litvanya'yı Wilna'dan başlayarak organize etmek ve kendisi için yararlı kılmak istiyordu. Polonya krallığını ilan etseydi (Galiçya ve Posen ile birlikte) belki 300 000 kişilik bir yardımcı kuvvet sağlayabilirdi –zaten Varşova'da toplanan bir ulusal meclis çoktan ilan etmişti bunu–, ama böyle bir davranış Prusya ve Avusturya ile savaş anlamına gelecek, ayrıca Rusya ile bir barış antlaşmasını zorlaştıracaktı. Beri yandan, belki krallıkları ilan edilseydi bile, Polonyalılar güvenilir

bir müttefik olmamakta devam edecekti. Wilna ile çevresi, Napolyon'un emrine muhafız alayı olarak sadece yirmi adam vermişti. Napolyon orta yolu seçti, Polonya'ya yardım karşılığında krallığı vaadetti, böylece de bir şey ele geçiremedi. Ayrıca, bir Polonya ordusunu teçhizatla donatacak durumda değildi, Njeman'e yedek silah ve giyecek getirtmemişti.

8. Napolyon, askerî konularda hiçbir deneyimi olmayan Jerome Bonaparte'yi 60 000 kişilik bir ordunun başına getirdi. Sınırdan içeri girer girmez, Napolyon, Rus ordusunu ikiye bölmüştü. İmparator Alexander ve Başkumandan Barkley kuzeye, Düna'ya yönelmişti, Bagration birliği ise henüz benim yanımda, aşağı Njemen'deydi. Davout, Minsk'i işgal etmiş ve kuzeye yönelmek isteyen Bagration Davout tarafından Bobruisk'e, Jerome'nin bulunduğu yere doğru sürülmüştü. Jerome Davout'la birlikte hareket etseydi –ne var ki bunu kendi krallık onuruyla bağdaşmaz görmüştü–, Bagretion yok edilir ya da teslime zorlanabilirdi. Bagration kurtulmuş, Jerome ise Westefalya'ya geri yollanmış, yerine de Junor getirilmişti, ama Junor da çok geçmeden ağır bir hata işledi.

9. Bassona dükünü Litvanya eyaletinin sivil valiliğine, General Hogendorp'u ise askerî valiliğine tayin etti. Bunlardan hiç biri de orduya destek sağlayamadı. Dük diplomattı, yönetimden anladığı yoktu; Hugendorp Fransız gelenek ve görenekleriyle askerî nizamnamelerinden habersizdi. Çok kötü bir Fransızca konuşuyor, dolayısıyla ne Fransızlar ne de ülkenin soyluları tarafından seviliyordu.

10. Marbot'un değil, başka yazarların bir suçlaması da şöyle: Napolyon 19 gün Wilna'da, 13.8. tarihine kadar 17 gün Witebsk'te kaldı, yani 16 gün kaybetti. Ruslarla hâlâ bir antlaşma yapabileceğini umuyor, Bagration arkasındaki birlikleri yönetmek için bir orta noktayı ele geçirmek, birliklerin gücünü gözetmek istiyordu. Ayrıca iaşe güçlükleri başgöstermişti, gündüzleri yollarda yürüyüşle geçiren askerler, akşamları yiyecek ve

içeceklerini çok uzaklardan sağlamak zorunda kalıyorlardı. Yalnızca Davout'un ordusunda bir iaşe birliği ve sürüler vardı.

11. Smolensk'in kuşatılmasında gereksiz yere çok büyük kayıp verilmiş, 12 000 asker kaybedilmişti. Napoyon, bu kadar güçlü bir savunmayla karşılaşacağını beklememişti. Smolensk'in çevresinden dolanılıp da Barclay de Tolly'nin çekilme hattı üzerine yüklenilseydi, Smolensk savaşsız ele geçirilebilirdi.

12. Borodino'daki savaş sırasında (7 Eylül) pasif kalmakla suçlandı Napolyon. Savaş sürerken bütün gün bir aşağı, bir yukarı gezinip durdu, yalnızca iki kez bir tepenin üzerine çıktı, o kadar. Marbot'un kanısına göre bu bir hata değildi, Napolyon o gün hastaydı, migreni vardı. 6 Eylül akşamı Portekiz'den kötü bir haber almış, kendisini düş kırıklığına uğratan generallerden Mareşal Marmont, Salamanca dolayında Wellington tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmıştı.

13. İlke olarak Moskova'dan geriye çekilme çok geçmeden kararlaştırılmıştı. Bunun için bir hayli zorlayıcı neden vardı: Yangınlar, Kaluga'daki savaşlar, soğuk, ordudan firar olayları, ricat hattının tehdit altında oluşu, İspanya'daki durum, Paris'te ortaya çıkarılan bir komplo olayı. Ama yine de Napolyon 15 Eylülden 19 Ekime kadar Moskova'da kaldı, Alexander ile uzlaşacağı umudunu hâlâ yitirmemişti. Son bir antlaşma önerisine, Kutusoff cevap bile vermeye yanaşmamıştı.

14. Napolyon Kaluga üzerinden geri çekilmeye çalıştı, oysa dolambaçlı bir yoldu bu. Kaluga'da gereken yiyeceği ele geçirmeyi umuyordu; Moshaisk üzerinden geçen yolun sağını solunu ise geniş boş araziler çevrelemekteydi. Ne var ki, Napolyon Kutusoff'la bir savaşa girmeden daha çok ilerleyemeyeceğini anladı. Dolayısıyla, eski yol üzerinden geri çekilmeye karar verdi.

15. Beresina üzerindeki köprü bir müstahkem mevki ve bir Polonya birliğince korunmaktaydı. Bu köprüyü kullanabileceğine güve-

nen Napolyon, geriye çekilme hareketini kolaylaştırmak ve hızlandırmak için bütün dubaları yaktırmıştı. Ne var ki, bu arada Tschitschakov müstahkem mevkiyi ve Beresina köprüsünü ele geçirmişti. Alabildiğine soğuğa karşın ırmak henüz donmamıştı. Dubaların yakılmış olması, felaketin ana nedenlerinden biriydi.

16. Studianka'da kurulan iki köprüden geçiş iyi organize edilmişti. 26 Kasım öğle vakti köprülerin kurulması tamamlanmıştı. Dubalar yakılmamış olsaydı, köprüden geçiş daha sabahleyin başlayabilirdi. 28 Kasım sabahına kadar Rusların herhangi bir saldırısıyla karşılaşılmadı. Yine de ordunun ancak bir bölümü köprüden karşıya geçirilebilmiş, binlerce hasta ve yorgun asker iki gün boyunca ırmağın sol kıyısında bekletilmişti. Fransızlar 25 000 asker kaybetti.

17. Geriye çekilme hattı güven altında değildi. Njemen'den Moskova'ya kadar Wilna ve Smolensk dışında işgal altında ne bir yer vardı, ne de bir hastane bulunuyordu. Arada kalan bütün bölgede Kazaklar kol gezmekteydi. Ne dışardan orduya bir giren, ne ordudan dışarıya bir çıkan olabiliyordu, tutsak edilme tehlikesi hazır beklemekteydi. Bu yüzden yaklaşık 100 000 Rus tutsağından hiçbiri Rus sınırı dışına çıkarılmamıştı.

18. Tercüman sıkıntısı vardı. Partouneau birliği Borisow'dan Studianka'ya giderken yolu şaşırmış, Witgenstein ordusunun içine düşmüş, yok olup gitmişti. Rehber olarak kullanılan Polonya köylüleriyle dil konusunda gereği gibi anlaşmak mümkün olmamıştı.

—

Paul Holzhusen, *Rusya'da Almanlar 1812*

Atların perişan durumu, büyük çabalar, yem olarak ıslak yeşil ot, henüz olgunlaşmamış tahıl, damlar üzerindeki çürümüş ot. İshal, zayıflama, kabızlık. Tütünle lavman. Bir topçu subayının anlattığına göre, askerleri barsaklarında birik, ip kalmış dışkıyı uzaklaştırmak

için kollarını olduğu gibi hayvanların makatların içlerine daldırmak zorunda kalmışlardı. Yedikleri yeşil yemlerden hayvanların karınlarının şişmesi. Bazen hayvanlar sıkı bir şekilde koşturularak şişkinlik giderilebilmiş. Pek çok hayvan telef olmuş, yüzlercesi karınları çatlayıp Pilony köprülerinin başında serilip kalmış. «Donmuş bakışlar, feri sönmüş gözlerle hendek ve çukurların içine yığılıp kalıyor, güçsüz çabalayışlarla doğrulmaya çalışıyorlardı.» Ama çabalar sonuç vermiyor, seyrek olarak bir ayaklarını hendek ya da çukurdan çıkarıp yolun üzerine koyabiliyor, ama bu da onları eskisinden de acınacak bir duruma sokuyordu. Askerler toplarıyla insafsızca üzerlerinden geçip gidiyor, hayvanın ayak kemiklerinin çatırdayıp kırıldığı, hayvanın can acısından boğuk boğuk bağırdığı işitiliyor, korkuyla başını ve boynunu ihtilaçla kaldırdığı, bütün ağırlığıyla geriye yıkıldığı ve bir anda balçık altında gömülüp gittiği görülüyordu.

—

Daha giderken başlangıçta hissedilen umutsuzluk. Sıcak, açlık, susuzluk, hastalık. Artık yürüyemeyecek durumda olan bir astsubay kendini toparlaması ve adamlarına kötü bir örnek oluşturmaması için uyarılıyor. Çok geçmeden bir çalılıktan içeri girip gözden kayboluyor astsubay ve kendi silahıyla canına kıyıyor (Temmuz ayında bir pazar günü). Ertesi gün de Würtembergli bir üstteğmen, alay kumandan tarafından bir güzel haşlanıyor, o da bunun üzerine ilk önüne gelen askerin

—

7 Ekim 1915

Dün otelin holünde uzun süre Froylayn Reiss ile beraberdim. Kötü bir uyku uyudum. Baş ağrıları.

—

Topallar gibi yaparak Gerti'yi[357] korkuttum. Çatal ayaktaki* korkutuculuk.

—

Dün Niklas Caddesi'nde yere yıkılmış, dizi kanayan bir at. Başımı çevirdim ve kendimi tutamayarak güpegündüz yüzümü buruşturdum.

—

Çözülemeyen sorun: Belim büküldü mü? Bir çöküş durumunu mu yaşıyorum? Soğukluk, çevreye karşı ilgisizlik, sinir bozukluğu, dalgınlık, bürodaki çalışmalarda yetersizlik, baş ağrıları, uykusuzluk gibi tüm belirtiler böyle olduğunu doğruluyor; bunun karşısında yer alan tek belirti, nerdeyse yalnızca umuttur.

—

3 Kasım 1915

Son zamanda çok şey görüldü, baş ağrıları azaldı.

Froylayn Reiss ile gezintiler. Girardi'nin oynadığı *Er und Seine Schwester*[358] oyununa gittik. (Yeteneğiniz var mı acaba? – İzin verirseniz ben araya girip, sizin adınıza yanıtlayayım soruyu: Elbette var, elbette var!) Kent kitaplığında. Evlerinde provaları gözden geçirdim.

Esther ve Tilka[359] adlarında harikulade iki kızkardeşi bulunuyor Froylayn Reiss'ın, yanan ve sönen iki nesne gibi birbirine karşıt yaratıklar. Özellikle Tilka güzel; zeytin kahverengisinde yere inik ve bombeli gözkapaklar; bir Asya derinliği. İkisi de şal atmış omuzlarına. Orta, daha çok kısa boylu ikisi de, Tanrıçalar gibi dimdik ve yüce bir görünümleri var. Esther, kanepenin yuvarlak minderi üzerinde oturuyor. Tilka ise bir köşede, ne olduğu anlaşılamayan bir şeyin, belki de karton kutuların üzerine çökmüş. Yarı uykuya dal-

(*) Şeytanda var olduğu tasarımlanan ayak. (Ç.N)

mıştım, uzun süre Esther'i gördüm düşümde; üzerimdeki izlenime göre, tüm manevî konulara karşı beslediği tutku derecesindeki ilgiyle bir ipteki düğüme bir daha çözülüp alınamayacak gibi dişlerini geçirmiş, boşlukta bir çan tokmağı gibi sağa sola salınıyordu (bir sinema afişini anımsama.)
Her iki Lieblich. Yine yarı uykuda gördüğüm düşte iblisi anımsatan ufak tefek öğretmen kadın, çok hızlı bir tempoyla dansediyordu. Kazak dansı gibi bir şeydi; ama dansı havada süzülerek yapıyor, alacakaranlıkta yerde koyu kahverengi serilmiş yatan ve kimi engebeleri içeren hafif eğimli tuğla kaldırım üzerinde bir inip bir kalkıyordu.

—

4 Kasım 1915

Brescia'da bir yeri anımsama: Benzeri bir sokaktayım, ama güpegündüz çocuklara soldo* dağıtıyorum. Verona'da bir kiliseyi anımsama: Tam bir öksüzlükle, eğlence için geziye çıkmış birinin görev bildiği işlerin hafif dürtüsüne ve aylaklıkta yok olup giden bir insanın üzerinde hissettiği ağır baskıya dayanamayarak kiliseden içeri istemeyerek ayak atmam, kutsanmış su kurnasını sırtında taşıyan doğal boyutları aşar büyüklükteki iki büklüm bir cüceyi görmem, biraz sağa sola bakınıp oracıkta bir yere ilişmem ve sonra sanki kapıdan çıkar çıkmaz hemen bitişikte bunun aynısı bir başka kiliseyle karşılaşacakmışım gibi yine istemeyerek kiliseden ayrılmam.

—

Bu yakında merkez istasyonundan Yahudilerin[360] gidişi. Bir çuval taşıyan iki adam. Perona bir an önce ulaşabilmek için nesi var, nesi yok, en ufaklarına varıncaya kadar çocuklarının sırtına yüklemiş baba. Kucağında süt çocuğuyla bavulun üzerinde oturan güçlü kuvvetli, sağlıklı, şimdiden endamını yitirmiş vücuduyla genç kadın;

(*) Eskiden İtalya'da kullanılan altın ya da bakırdan madeni para. (Ç.N.)

çevresini bildik tanıdıklar sarmış, harıl harıl konuşuyorlar.

—

5 Kasım 1915

Telaş ve heyecan; öğleden sonra. Savaş borçlanma tahvilleri alsam mı, almasam mı, alırsam ne kadar alayım düşüncesiyle başladı. Gerekli talimatı vermek için iki kez mağazaya gittim, ikisinde de kapıdan döndüm. Harıl harıl faizleri hesapladım. Anneme rica edip bin kronluk tahvil almasını söyledim; ama sonra iki bine çıkardım bunu. Derken bana ait olan yaklaşık üç bin kronluk bir yatırımı tümüyle unuttuğum anlaşıldı, ama bunu öğrenmem beni etkilemedi. Kafamda yalnız savaş borçlanma tahvilleriyle ilgili kuşkular vardı, kentin en civcivli sokaklarındaki yaklaşık yarım saatlik gezinti sırasında da kuşkular kaybolmadı. Kendimi doğrudan savaşa katılmış hissediyor, elde edeceğim maddi kazançları pek genel bir çerçeve içinde ölçüp biçiyor, doğal olarak bunu kendi bildiklerime göre yapıyordum. Günün birinde elime geçecek faiz miktarını çoğaltıp azaltıyordum. Ama heyecanım yavaş yavaş bir değişim geçirdi, düşüncelerim yazıp çizme işine yöneldi; kendimde bunu başaracak gücü görüyor, yazma olanağını ele geçirmekten başka bir şey istemiyor, şu sıra hangi geceleri yazmaya ayıracağımı düşünüp duruyordum. Kalbimde bir sancı, seğirterek taş köprüden geçtim; insanı yiyip bitiren, bir yol bulup kendini açığa vuramayan o ateşin şimdiye dek sık sık tattığım mutsuzluğunu yine yüreğimde duyumsamaya başlamıştım; derken içimdekileri ortaya dökebilmek ve kendimi yatıştırmak isteyerek «Dostum, aç kalbini!» sözü aklıma geldi, özel bir melodiyle sürekli söylemeye başladım; cebimdeki bir mendili bir gayda gibi sıkıp bırakarak ezgiye eşlik ediyordum.

—

6 Kasım 1915

Schützengraben önünde ve içinde karınca gibi kaynaşan halk.

—

Oskar Pollak'ın[361] annesine gittim. kızkardeşinin üzerimdeki olumlu izlenimi. Zaten önünde boyun eğmeyeceğim biri var mı? Örneğin, bana göre çok önemli bir kimse olan ve içyüzünü kavrayamadığım birtakım nedenlerden değeri küçümsenen Grünberg'i[362] alalım; tutalım bir seçme durumuyla beni karşı karşıya bıraktılar, dediler ki ikimizden biri hemen ortadan yok olacak (Grünberg'in durumunda da pek akla yakın bir şey, çünkü tüberkülozlu ve tüberkülozu söylendiğine göre hayli ilerlemiş) ve bunun kim olacağı benim vereceğim karara bakıyor; işi kuramsal irdelemelerin en uç noktasına kadar vardırmayı gülünç bulur, benimle kıyaslanmayacak kadar değerli bildiğim Grünberg'in pek doğal olarak hayatta kalması gerekeceğini savunurdum. Bu bakımdan Grünberg de benim görüşüme katılırdı kuşkusuz. Ne var ki, kendimi denetim altında tutamadığım anlarda başkalarının çok önce yaptığı şeyi benim de yapacağım, kendi lehimde birtakım kanıtlar uydurmaya, kabalıkları, çıplaklık ve yavanlıkları, sahtelikleri karşısında içimden kusmak gelecek kanıtlar düzmeye çalışacağım doğrudur. Ancak, kimsenin beni böyle bir seçime zorlamadığı şu an bile böyle anları yaşamaktayım; bunlar, beni oyalayan dış etkenleri uzakta tutarak kendimi sınamadan geçirmeye çalıştığım anlardır.

—

«Siyahiler ateşin çevresinde suskun oturuyor. Suskun yüzlerinde alevlerin ışığı titreşen.[363]»

—

19 Kasım 1915

Boşa geçirilmiş günler, beklemelerde harcanıp tüketilen güçler, hiçbir iş yapmayışıma karşın, kafamın içindeki bu acı veren, bu bir burgu gibi oyan ağrılar.

—

Werfel'in mektubu. Yanıt.

—

Mirsky–Tauber'de.[364] Her şey karşısında savunmasızlık. Max'ta kötü niyetli eleştirisi. Ertesi sabah bundan duyduğum tiksinti.

—

Froylayn Fanny Reiss ve Esther'le beraber.

—

Alt–Neu–Sinagog'da Mişna* okunurken hazır bulundum. Dr. Jeiteles[365] ile eve döndüm. Tartışmalı bazı konulara karşı büyük ilgi.

—

Soğuğa karşı, her şeye karşı bir gözüyaşlılık. Şu an akşamın dokuz buçuğunda bitişik evde biri aradaki ortak duvara çivi çakıyor.

21 Kasım 1915

Tam bir boşunalık duygusu. Pazar. Hayli uykusuz geçirilen gece. On biri çeyrek geçeye kadar yatakta, güneş ışığında. Gezinti. Öğle yemeği. Gazete okundu, eski kataloglar karıştırıldı. Hyberner Sokağı'nı, kent parkını, Wenzel Alanı'nı, Ferdinand Caddesi'ni içerisine alan, sonra Podol'a doğru uzatılan gezinti. Güç bela iki saat sürdürüldü. Zaman zaman hissedilen şiddetli, bir ara nerdeyse kahredici baş ağrıları. Akşam yemeği. Şu anda evdeyim. Kim bunların hepsini tepeden bakarak başından sonuna kadar açık gözlerle topluca algılayabilir?

(*) Talmud'un doğru davranış için uyulması gereken kural ve yasaları içeren ilk bölümü. (Ç.N.)

25 Aralık 1915

Uyuyabilmek amacıyla günlüğü açtım. Gelgelelim rasgele düşülmüş en son not gözüme çarpıyor; geride kalan üç dört yıla ilişkin aynı içerikte binlerce not düşebilirdim pekâlâ. Kendimi anlamsız harcayıp tüketiyorum; yazabilsem, mutlu kılardı bu beni, ama yazamıyorum. Baş ağrılarından yakamı kurtaramayacağım artık. Gerçekten kendimi boşa harcadım.

Dün şefimle açık açık konuştum, çünkü konuşmaya karar vererek ve gerilememeye and içerek bütün tedirginliğine karşın önceki gece yine de iki saat başardım uyumayı. Şefimin önüne dört şıkla çıktım: 1. Her şeyi o alabildiğine berbat son işkence haftasındaki gibi bırakmak ve sinir nöbetiyle, cinnetle ya da bir başka biçimde son bulmak; 2. İzin almak; ama görev duygusundan istemediğim bir şey bu; izin alsam da bir yarar sağlamayacak; 3. İstifa etmek; bunu da şimdilik yapacak durumda değilim, annem babam ve fabrika engel çünkü; 4. Kala kala askerlik hizmeti kalıyor. Yanıt: Bir hafta izin ve kan kürü. Şef de benimle birlikte katılacak küre. Kendisi de sanırım ağır hasta. İşten ayrıldım mı servis öksüz kalacak.

Açıkça konuşmanın sağladığı rahatlık. İlk kez «istifa» sözcüğüyle sigortadaki havayı nerdeyse bayağı bulandırdım.

Yine de pek iyi uyuyamadım gece.

—

Hep bu başlıca korku. Keşke 1912'de bütün güçlerime tastamam sahipken, aklım başımda, içimdeki yaşam dolu güçleri bastıracağım diye harcadığım çabalarla henüz hırpalanıp örselenmemişken çekip gitseydim![366].

—

Langer'le beraberdim: Max'ın kitabını ancak on üç gün sonra okuyabilecek. Noel'de yapabilirdi bunu, çünkü eski bir âdete göre Noel'de Thora okumaya izin yoktur, ne var ki cumartesine geliyor No-

el. Ama on üç gün sonra Rus Noel'i var, o zaman okuyacak. Ortaçağ geleneği, edebiyatla ya da diğer dünyevî bilgilerle yetmiş yaşından, daha ılımlı bir görüşe göre kırk yaşından sonra uğraşılmasını ister. Tıp ise her yaşta öğrenilecek bir bilimdi. Ama bugün ona da izin yok; çünkü artık bu bilim öbürleriyle fazlasıyla iç içe geçmiştir durumda. – Tuvalette Thorayı akla getirmemek gerekiyor, ama dünyevî kitaplar okunabilir. K. adında Praglı çok dindar bir adam pek çok dünyevi bilgiye sahipti ve bilgilerin hepsini tuvalette edinmişti.

–

19 Nisan 1916

Koridor kapısını açacak oldu, ama kapı diretti. Kapının orasına burasına göz gezdirdi, açılmasını neyin engellediğini bir türlü çıkaramadı. Kapı dışarıdan kilitlenmiş de değildi, anahtar içerden sokulu duruyordu; dışarıdan kilitlense, anahtarın itilip delikten düşmesi gerekirdi. Hem sonra kim yapacaktı bunu? Diziyle kapıya yüklendi, buzlu cam şangırdadı, ama kapı oynamadı yerinden. Bak şu işe!
Odaya dönüp balkona çıktı ve aşağıdaki yola baktı. Ama sokaktaki normal öğle sonu yaşamını henüz doğru dürüst algılayamadan dönüp geldi tekrar, kapıyı yeniden açmak istedi. Ne var ki, şimdi çaba harcamadan kapı hemen açılmıştı; herhangi bir itip zorlamayı gerektirmemiş, balkondan gelen esinti karşısında nerdeyse ansızın aralanıvermişti; kolu gerçekte bir büyük insan aşağı bastırırken, şaka olsun diye kendisinin de kola dokunmasına izin verilen bir çocuk gibi kapıyı açıp koridora çıktı.

–

Kendim için üç hafta kadar vaktim olacak. Acımasız bir davranışa konu edilmek midir bu?

–

Kısa süre önce görülen düş: Graben'de Café Continental yakınındaki bir evde oturuyoruz: Beyler Sokağı'ndan bir askeri birlik çıkarak merkez istasyonuna doğru ilerlemeye başlıyor. «İzleyebilen için böyle bir manzara kaçırılmaya gelmez», diyor babam ve sıçradığı gibi pencereye çıkıyor (Felix'in kahverengi robdöşambrı vardı üzerinde, zaten bütün şahıs babamla Felix'in[367] bir karışımından oluşuyordu), pencerenin pek geniş ve hayli eğimli dış pervazında kollarını açıp uzatarak bacaklarını aralıyor. Ben hemen yakalıyorum kendisini, robdöşambrının kuşağının geçtiği iki ilmikten tutuyorum. Kötülük bu ya, babam daha da ileriye uzanmaya çalışıyor, ben de kendisini bırakmamak için bütün gücümü harcıyorum. Sağlam bir şey bulsam da ayaklarımı iplerle oraya bağlasam ne iyi olurdu, diye geçiriyorum zihnimden; babam o zaman beni kendisiyle çekip götüremezdi. Ne var ki, bunun için babamı hiç değilse bir an kendi haline bırakmam gerekiyor, bu da düşünülemeyecek bir şey. Bütün bu gerilime uyku –hele benimkisi gibi– daha çok dayanamıyor, ben de uyanıyorum.

—

20 Nisan 1916

Koridorda, elinde bir mektup karşıdan gelen ev sahibiyle karşılaştı. Mektuba değil, yaşlı kadının yüzüne süzer gibi bakarak açtı mektubu. İçinde şöyle yazıyordu: «Çok sayın bay! Birkaç günden beri benim karşımdaki odada oturuyorsunuz. İyi bir insan olan eski bir tanıdığıma çok büyük bir benzerlik göstermeniz dikkatimi çekti. Lütfedip bugün öğleden sonra beni ziyaret ederseniz sevinirim. Selamlar. Louise Halka.»

Gerek önünde dikilen ev sahibini, gerek mektubu kastederek. «Pekâlâ», dedi. Henüz büsbütün yabancısı sayıldığı kentte belki kendisine yararı dokunacak biriyle tanışmak için bundan güzel fırsat çıkmazdı.

Şapkasına uzanırken: «Bayan Halka'yı tanıyor musunuz?» diye sordu ev sahibi.

«Hayır», dedi ilgiyle.

«Mektubu getiren kız onun hizmetçisidir», dedi ev sahibi, adeta özür dileyerek.
Ev sahibinin meraklı tavrına içerlemiş: «Olabilir», diye yanıtladı ve acele çıktı evden.
Eşikte dikilen ev sahibi: «Dul bir kadın», diye fısıldadı ardından.

—

Bir düş: İki grup insan birbiriyle savaşıyordu. Benim yer aldığım grup düşmanlardan birini, dev gibi çıplak bir adamı yakalamıştı. Bir kişi başından, iki kişi kollarından, ikisi de ayaklarından olmak üzere aramızdan beş kişi adamı tutuyordu. Ne yazık ki, kendisini hançerlemek için yanımızda bıçak yoktu. Bıçağı olan var mı diye sorduk birbirimize, kimsede bıçak çıkmadı. Ama bilmediğim bir nedenden kaybedecek vaktimiz yoktu ve yakında bir soba bulunmaktaydı, kocaman demirdöküm kapağı kıpkızıldı. Adamı sürükleye sürükleye götürüp bir ayağını sobanın ağzına yaklaştırdık, dumanlar çıkmaya başlayınca geriye çektik ayağı, dumanların arkası kesilene kadar bekledik, sonra yeniden sobanın ağzına yaklaştırdık. Bunu düzenli biçimde yineleyip durduk; sonunda korkudan yalnızca tere batmış değil, ayrıca dişlerim gerçekten takırdayarak uyandım.

—

Hans ve Amalia, kasabanın bu iki çocuğu kale biçiminde kocaman eski bir yapı olan antreponun duvarı dibinde misket oynuyordu; antrepo, önüne parmaklıklarla sımsıkı kapatılmış iki dizi penceresiyle ırmak kıyısında hayli ileriye kadar uzanmaktaydı. Hans dikkatle nişan alıyor, misketi, onun izleyeceği yolu ve içine sokulacağı deliği ölçüp biçiyor, ancak daha sonra gereken vuruşu yapıyordu. Deliğin yanı başına çömmüş oturan Amalia sabırsızlanmıştı, küçücük yumruklarıyla yeri dövüyordu. Ansızın ikisi de misketleri olduğu gibi bırakıp yavaş yavaş doğruldu ve gözlerini antreponun kendilerine en yakın penceresine dikti. Sanki biri, birden çok dilimden olu-

şan pencerelerin puslu ve karanlık küçük camlarını silmeye çalışıyormuş gibi bir ses işitiliyordu. Ama silme işi başarılamayarak cam kırılıp parçalanmış, küçük dikdörtgen boşlukta nedensiz gülümsüyora benzeyen sıska bir yüz belli belirsiz ortaya çıkmıştı. Anlaşılan bir erkek yüzüydü. Adam «Gelin çocuklar, gelin! Şimdiye kadar hiç antrepo gördünüz mü?» diye seslendi.

Çocuklar, hayır anlamında başlarını salladı. Amalia, gözlerini kaldırmış merakla adama bakıyordu. Hans, yakında kimse var mı diye gerilere bir göz attı, ama yalnızca bir tek adam gördü; o da, olup bitenleri umursamaz bir tavırla kamburunu çıkarmış, ağzına kadar yüklü bir el arabasını rıhtım boyunca itiyordu. «Öyleyse şaşkınlıktan ağzınız açık kalacak», dedi adam, büyük bir coşkuyla; sanki bu coşku sayesinde duvarla, parmaklık ve pencereyle kendisini çocuklardan ayıran koşulların olumsuzluğunu yenecekti. «Ama durmayın, gelin artık! Kaybedecek zaman değil!» Amalia: «Peki, nasıl gireceğiz içeri?» diye sordu. «Ben size kapıyı göstereceğim», diye yanıtladı adam. «Siz beni izleyin yeter; ben sağa doğru yürüyüp pencereleri bir bir tıklatacağım.» Amalia, peki der gibi başına salladı ve bir sonraki pencereye seğirtti. Gerçekten de tıklatıldı pencere, ardından öbür pencereler vuruldu. Söylenileni yapan Amalia hiçbir şey düşünmeksizin, örneğin tahta bir çember arkasından koşar gibi adamın arkasından seğirtiyor, Hans ise pek acele etmeksizin kendilerini izliyordu. Bu iş onun biraz midesini bulandırmıştı; şimdiye dek gezmeyi hiç aklına getirmediği antrepo kuşkusuz görülmeye pek değer bir yerdi; ama kapısından içeri ayak atmanın yasak olmadığı, rastgele bir yabancının davetiyle asla kanıtlanmış sayılamazdı. Çünkü yasak olmasa elbet o kadar babaları kendilerini alır, bir ara antrepoyu gezdirirdi;. evleri antreponun pek yakınındaydı üstelik, babaları ise geniş bir çevrede herkesi tanıyan, herkes tarafından sevilip sayılan biriydi. Yabancı adam için de öyle olması gerektiğini düşündü Hans ve bunu anlamak için Amalia'nın peşinden seğirtmeye başladı. Amalia, adamla hemen toprak hizasındaki küçük bir demir kapının önünde durmuştu ki kızkardeşine yetişti. Kapı kocaman bir soba kapağını andırıyordu. En son pencereye gelen adam yine küçük bir camı kırarak: «İşte kapı», dedi. «Bir dakika

bekleyin, şimdi size içerdeki kapıları açayım.»
«Siz babamızı tanıyor musunuz?» diye hemen soracak oldu. Ama adamın yüzü o anda yine kaybolmuştu; Hans da bekleyip sorusunu daha sonra adama tekrar yöneltmeye karar verdi. Derken gerçekten de iç kapıların açıldığını bildiren sesler işitildi. Başlangıçta zar zor algılanabilen anahtar gıcırtısı, kapılar birer birer geride kaldıkça daha bir açık seçik duyulmaya başladı. Duvarın bu noktasında açılan oyuğu, birbirine hemen bitişik bir sürü kapı dolduruyor gibiydi. Nihayet en son kapı da açıldı; çocuklar içerisini görebilmek üzere yere yattılar; arkada, loşlukta adamın yüzü de seçilebiliyordu şimdi. «Kapılar açıldı, gelin haydi! Çabuk olun yalnız, çabuk olun!» Adam, bir yığın kapı kanadını koluyla duvara bastırmış tutuyordu.
Kapının önünde beklemekle biraz aklı başına gelen Amalia, Hans'ın arkasına dolandı; kapıdan ilk kendisi girmeye yanaşmayarak Hans'ı ileri doğru itti, çünkü ille Hans da antrepoya gelsin istiyordu. Hans, kapı boşluğunun hemen yanı başındaydı; içerden gelen serin esintiyi hissediyor, kapıdan girmeye, yabancı adamın yanına yaklaşmaya, kilitlenebilen bir sürü kapının arkasında bulunmaya, serin, eski, devcileyin yapıdan içeri ayak atmaya çekiniyordu. İşte bir kez kapının önüne gelmiş bulunduğundan adama sordu:
«Babamızı tanıyor musunuz?»
«Hayır», diye yanıtladı adam. «Ne duruyorsunuz, gelsenize artık! Kapıları bu kadar uzun zaman açık bırakamam.» Hans, Amalia'ya dönerek «Babamızı tanımıyormuş», dedi ve doğrulup kalktı; rahatlamıştı adeta, artık içeri girmeyeceği kesindi.
«Dur bakayım, yo, tanıyorum», diye ekledi adam ve başını kapı boşluğundan biraz daha ileriye uzattı. «Elbette tanıyorum, kasap olacak, köprünün yanındaki büyük kasap, öyle değil mi? Ben de oradan et alırım bazen. Ailenizi tanımasam, sizi antrepodan içeri koyverir miydim sanıyorsunuz?»
«Peki, neden tanımadığını söyledin ilkin?» diye sordu Hans, elleri ceplerinde; yüzünü çoktan antrepodan başka yana çevirmişti.
«Burada, bu durumda uzun boylu konuşmak istemiyorum da. Hele siz bir gelin içeri, o zaman istediğiniz konuda çene çalabiliriz. Hem, senin ufaklık, hiç de içeri gelmen şart değil; o küstah davra-

nışınla dışarda kal, benim için daha iyi. Ama kızkardeşin senden daha akıllı uslu, o gelebilir bak, başımın üzerinde yeri var onun.»
Sonra Amalia'ya elini uzattı adam.
Elini yabancı ele yaklaştıran Amalia, henüz adamın elini tutmadan: «Hans, sen neden gelmek istemiyorsun sanki?» diye sordu. Adamın son yanıtından sonra içeri girmeye yanaşmamasına açık seçik bir neden gösteremeyen Hans, usulca: «Tıslıyor baksana!» demekle yetindi. Gerçekten de adam yalnız konuşurken değil, sustuğu zaman da tıslamaya benzer bir ses çıkarıyordu. Hans ile yabancı adamı uzlaştırmaya çalışan Amalia: «Neden tıslıyorsun?» diye sordu adama.
«Madem sen soruyorsun, sana söyleyebilirim», dedi yabancı adam. «Nefes almakta güçlük çekiyorum, ondan. Hep burada, bu rutubetli yerde kaldığım için kuşkusuz, size de burada uzun süre kalmanızı salık vermem; ama kısa bir süre için ilginçliğine diyecek yok.»
«Ben giriyorum içeri», dedi Amalia ve güldü; adam onu bayağı razı etmişti. Ardından yine sesini alçaltarak: «Ama Hans da gelecek», diye ekledi.
«Elbette», diye yanıtladı adam; belden yukarısıyla ileriye atıldığı gibi, hayli şaşıran Hans'ı ellerinden yakaladı; öyle ki Hans yere düştü. Adam da onu var gücüyle çekerek delikten içeri aldı. «Anrepoya bu kapıdan girilir, sevgili Hans», dedi; karşı koymaya çalışan ve yüksek sesle bağırıp çağıran Hans'ı yanı sıra sürükleyip götürdü, Hans'ın ceketinin bir kolunun kapının keskin köşelerine takılıp yırtılmasına aldırmadı.
Hans: «Mali», diye bağırdı birden –o anda ayaklarıyla kapı boşluğunun içinde bulunuyordu, tüm diretmesine karşın işte öylesine çabuk olup bitmişti her şey– «Mali, git babamı çağır! Ben dönemem geri; adam beni tutmuş öyle çekiyor ki, karşı koyamıyorum.» Adamın kaba davranışından şaşkına dönen, bu çirkin davranışa bir bakıma kendisi yol açtığı için biraz suçluluk duyan, beri yandan baştan beri büyük bir merakla durumu izleyen Mali koşup gitmeyerek Hans'ın ayaklarına sarıldı ve

11 Mayıs 1916

Mektubu müdüre verdim sonunda. Üç gün önce. Savaş güzün sona erdi mi ya uzun bir zaman, elbet parasız, izinli sayılmamı ya da savaşın sürmesi durumunda askerlikten bağışıklığımın geçersiz kılınmasını rica ediyordum mektupta. Oysa tam bir yalandı bu. Hemen uzun süre izinli sayılmamı rica etsem de, ricamın yerine getirilmemesi durumunda işten çıkarılmamı istesem, yarım yalan olurdu. İşten ayrılacağımı bildirsem, o zaman gerçeğe uygun davranırdım. Ama ben son ikisini göze alamamış, dolayısıyla tam bir yalana başvurmuştum.

Bugünkü yararsız konuşma. Müdür öyle sanıyor ki, askerlikten bağışık kılındığım için bana tanınmayan normal üç haftalık izin hakkını zorla ele geçirmek istiyorum, dolayısıyla izni bana kısaca buyur ediyor, sözde kendisinin benim mektuptan önce buna karar verdiğini belirtiyor. Sanki mektupta böyle bir şeyin sözü geçmiyormuş gibi askerlik konusuna değinmiyor hiç. Ben bundan bahsedince işitmezlikten geliyor. Parasız uzun süreli bir izni belli ki gülünç görüyor, böyle bir hava içinde temkinli bir edayla bunun sözünü ediyor Üç haftalık izni hemen almaya zorluyor beni. Herkes gibi, amatör sinir hekimi tavrıyla araya başka laflar sokuşturuyor. Ben kendisi gibi bir sorumluluk taşımıyormuşum, onun işi öyleymiş ki hiç şakasız hasta yaparmış insan, avukatlık sınavı için hazırlanıp bir yandan kurumda hizmet ettiği o geçmiş günlerde de öyle çok çalışmış ki! Dokuz ay boyunca günde on bir saat mesai yapmış. Sonra kendisiyle aramızdaki başlıca ayrıma gelince: Ben, şu ya da bu şekilde işimden olacağımdan hiç korkuyor muymuşum? Gelgelelim kendisi bu korkuyu duyuyormuş. Kurumda düşmanları varmış; ellerinden geleni geri koymayıp fırsat bulunca onun «gırtlağına sarılacak,» «can damarını» kesecek, onu ıskartaya çıkaracak kimselermiş hepsi.

Benim mektubumdan ne tuhafsa hiç söz etmiyor.

Bu işin benim için nerdeyse bir ölüm kalım savaşı olduğunu biliyor, ama yine de söylediklerine karşı çıkacak gücü bulamıyorum. Ama askere gitme niyetimde ve üç haftalık iznin yetmeyeceği konusunda diretiyorum. Derken Müdür Bey, konuşmanın devamını bir başka zamana erteliyor. Keşke bana bu denli iyi yürekli davranmasa,

dertlerime bu denli ortak olmak istemese!
Şu noktalarda dayatacağım: Askere gitmek, iki yıl içimde saklı tuttuğum bu isteği gerçekleştirmek. Ama kendi şahsımı ilgilendirmeyen kimi nedenlerden uzun süreli bir izni buna yeğ tutacağım. Ne var ki uzun süreli izin, gerek resmî, gerek askerî bakımdan olanaksız bir şey. Uzun süreli izin deyince –memur utanır bunu söylemeye, ama bir hasta hayır– altı aylık ya da bir yıllık izni anlıyorum ben. Ortada kuşkuya yer vermeyecek gibi saptanabilen bedensel bir rahatsızlık bulunmadığı için paralı izin istemiyorum.
Bütün bunlar yalanın devamı; ama yolumdan şaşmazsam, etkileyici gücü doğru'nunkine yakın olacak.

—

2 Haziran 1916

Tüm baş ağrılarına, uykusuzluğa, saçların ağarmışlığına ve umutsuzluğa aldırmayarak kızlardan gelen ayartılara diretemeyişim. Sayıyorum: Yazdan beri en az altı tane. Bir türlü karşı koyamıyorum; hayran olunacak bir kıza hayranlık duymaz, kanatlanmış çıkıp gelen hayranlık duygusu bitkin düşene kadar komplimanlarda bulunmazsam dünyalar başıma yıkılıyor sanki. Altı kızın altısına karşı da hemen yalnızca kendiliğimden bir suçluluk hissediyorum; ancak biri var ki, bir başkasının aracılığıyla bana suçlamalar yöneltiyor.

—

Upsala Başpiskoposu N. Söderblom'un[368] bilimsel nitelikteki, kişisel ya da dinsel taraf tutuculuktan uzak *Tanrı İnancının Oluşumu* adlı yapıtından:
Masai'lerin ilk tanrısı: İlk sığır, bir kayışın ucunda gökten ilk ağıla indiriliyor.
Bazı Avusturalya kabilelerinin ilk tanrısı: Güçlü bir sihirbaz hekim olarak Batı'dan geldi; insanları, hayvanları, ağaçları, ırmakları, dağları yarattı ve kutsal seremonileri oluşturdu, belli bir klana mensup bir erkeğin hangi klana mensup kadınla evlenebileceğini belirledi.

İşini bitirdikten sonra yine kalkıp gitti. Sihirbaz hekimler, bir ağaca ya da bir ipe tırmanarak yanına çıkabilir ve kendisinden güç alabilirler.
Başka kabilelerde: Bir yerde durmayıp sürekli göç ettiklerinden ve göçleri yaratıcı nitelik taşıdığından, sağda solda ilk kez kutsal raksları ve ayinleri icra ettiler.
Başka kabilelerde: İnsanların kendileri o ilk zamanda gerekli ayinleri yerine getirerek totem hayvanlarını yarattı. Yani kutsal ayinler, ayin konusu nesneleri kendi içlerinden çıkarıp ortaya koydu.
Kıyıya yakın bölgelerde yaşayan Bambigalara göre, ilk çağda iki insan gezip dolaştıkları yerlerde pınarları, ormanları ve ayinleri yarattı.

—

19 Haziran 1916

Her şeyi unutmak. Pencereleri açmak. Odayı boşaltmak. Rüzgâr bir yandan girip bir yandan çıkıyor. Görülen tek şey boşluk; köşe bucak arıyor, kendini bulamıyorsun.

—

Ottla'yla beraberdik. İngilizce öğretmeninin yanından kendisini gidip aldım. Rıhtımı, Taş Köprü'yü geride bırakıp biraz Kleinseite'de yürüdük, Yeni Köprü üzerinden geçip eve geldik. Karl Köprüsü'nde insanı duygulandıran ermiş heykelleri. Köprünün gecemsi boşluğunda yaz mevsiminin bir tuhaf akşam aydınlığı.

—

Max'ın askerlik yükümlülüğünden kurtulmasının sevinci. Böyle bir şeye inanıyordum zaten, şimdi gerçekleşmiş olarak karşımda görüyorum. Benim için yine bir şey yok.

—

Gündüz ortalık serinlediğinde, cennette dolaşmaya çıkmış Tanrının sesini işittiler.

—

Adem'le Havva'daki huzur.

—

Ve Tanrı, hayvan postlarından giysiler yapıp Adem'le Havva'yı giydirdi.

—

Tanrının insan soyuna karşı gazaba gelmesi.
İki ağaç,
nedensiz yasak
hepsinin cezalandırılışı (yılan, kadın ve erkek)
Tanrının Kabil'i yeğlemesi, üstelik sözleriyle onu kışkırtması.
İnsanlar artık benim ruhum tarafından cezalandırılmak istemiyor.

—

Yine aynı dönemde Tanrının adından vaaz edilmeye başlanmıştı.

—

Ve tanrısal bir yaşam sürdüğünden, Tanrı onu alıp götürdü ve o bir daha ortada görünmedi.

—

3 Temmuz 1916

Marienbad'da F. ile beraber. Kapılar bitişik. İki tarafta anahtar.

Üç ev bir araya gelerek küçük bir avlu oluşturmuş, avludaki sundurmalara ayrıca iki atelye yerleştirilmişti. Avlunun bir köşesinde de küçük sandıklar yüksek bir yığın halinde duruyordu. Alabildiğine fırtınalı bir gecede –rüzgâr, yağmur tanelerini evlerin en alçağı üzerinden var gücüyle avluya taşıyordu– tavan arasındaki odasında hâlâ kitap okuyup ders çalışan bir öğrenci, avludan gelen tiz bir çığlık işitti. Yerinden fırlayıp kulak kabarttı, ama başka bir şey duyamadı; çıt çıkmıyordu hiçbir tarafta. Öğrenci kendi kendine: «Yanıldım galiba», diye söylendi ve yeniden çalışmaya koyuldu. Ancak kısa süre sonra kitaptaki harflerin bayağı bir araya gelerek, «Yanılmadın» yazısını oluşturduğunu gördü. «Yanılmamışım», diye tekrarladı öğrenci; işaret parmağını üzerlerinde gezdirerek huysuzlanan satırları yatıştırmaya çalıştı.

—

4 Temmuz 1916

Uyandığımda, insana topu topu bir adım ileri, bir adım yana atacak kadar yer bırakan latalardan çatılmış dikdörtgen bir çit içine kapatılmış buldum kendimi. Koyunların geceleyin tıkıldığı benzeri ağıllar vardır, ama böylesine dar değildir hiçbiri. Güneşin ışınları tam tepeden vuruyordu; başımı kollamak isteyerek göğsüme bastırdım ve iki büklüm oracığa çömeldim.

—

Nesin sen? Sefil biri. Şakaklarımın herbirine tahta bir levha vidaladım.

—

5 Temmuz 1916

Bir arada yaşamanın zahmet ve eziyeti. Yabancılık, acıma, haz, korkaklık ve kendini beğenmişlikle örülmüş; ancak derinlerde akan belki incecik bir çay, sevgi diye nitelenmeye layık, aralamalarda ele

geçmez, kimi bir an, ama çok kısa bir an ansızın parıldayıp çıkar öne.

—

Zavallı Felice.

6 Temmuz 1916

Mutsuz bir gece. F.[369] ile yaşamanın olanaksızlığı. Bir kimseyle bir arada yaşamanın katlanılmazlığı. Bu yüzden değil, yalnızlık içinde yaşamanın olanaksızlığından yerinme. Sonra ileriye doğru bir adım: Yerinmen saçma, boyun eğmeli ve nihayet anlamalısın. Doğrulup kalkmalısın yerden. Günlüğe tutunmalısın. Ama derken yine gerileyiş: Uykusuzluk, baş ağrıları, yüksek pencereden aşağı atlama düşüncesi, ama yağmurun yumuşattığı zemin üzerine; öyle ki, yere düşmek ölüme yol açmasın. Kapalı gözlerle bir türlü sonu gelmeyen sağa sola yuvarlanmalar, açık bir göze kendini buyur ediş.

—

Ancak Tevrat görüyor – bu konuda daha fazla bir şey söylemek gereksiz.

—

Dr. Hanzal'ı[370] gördüm düşümde: Yazı masasında oturuyor, nasılsa hem arkasına yaslanmış, hem öne eğmiş vücudunu; su gibi saydam gözleri var; kendi usulünce ağırdan alarak ve titizlikle, bir düşünce zincirini kafasında geliştiriyor; düşte bile ağzından çıkan sözlerden pek bir şey işitemiyor, yalnızca onlara egemen yöntemi izliyorum. Bir ara da karısıyla beraberdik; kadın yanında bir sürü bagaj taşıyordu; ne tuhafsa parmaklarımla oynamaya başladı, yenlerindeki kalın keçe kumaştan birazı koparılıp alınmıştı; kollarıyla ancak en küçük bir parçasını doldurduğu bu yen çilek doluydu.

[Karl'ın alay edilmeyi hiç mi hiç umursadığı yoktu. Bu nasıl insanlardı ve ne biliyorlardı? Pürüzsüz Amerikalı yüzler topu topu iki,

üç kırışığı içeriyordu; ama kırışıklar alna, burnun ve ağzın bir yanına derinlemesine ve etli bir biçimde oyulmuştu. Doğma büyüme Amerikalılar; huylarını sularını saptamak için ele bir çekiç alıp taştan alınlarını çekiçlemek yeterli. Ne biliyorlardı,][371]

Biri, ağır hasta, yatıyordu. Yatağın yanı başına itilmiş küçük masada oturan hekimin gözü hastadaydı ve hasta da ona bakıyordu. «Bir yardım», dedi hasta, sorar gibi değil de bir yanıt verir gibi. Hekim, masanın kenarında duran kocaman bir tıp kitabını vurup kapayarak: «Yardım Bregenz'den gelebilir», dedi. Hasta zorlukla gözlerini kırpıştırırken, hekim ekledi: «Bregenz, Vorarlberg'tedir.» – «Uzak bir yer», diye yanıtladı hasta.

—

Bu hep sürüp giden gerilim; Auschowitz'e gezinti. Öğretmen Zeidler, ellerinde kirazlarla hanımlar, mantar arama, balkonda yenen yemek, erkek kardeşe ilişkin anlatılanlar, Pestalozzi üzerine konferans, *Bekâr* öyküsünün okunuşu. O, bir elişiyle meşgul; öyküde «gazete» sözcüğü geçer geçmez «gazete alacaktık!» diye yükseltiyor sesini. Elimdeki defter[372] için «güzel» diyor. «Nasıl yapıyorsun bunu?» diye soruyor ardından. Bununla ne kastettiğini anlamak istiyorum: Eh, seçkin bir beğeniyle nasıl olsa şımartmış değilsin beni. Elimden defteri zorla çekip alıyor sonunda, sayfalardan birine şöyle bir göz atıyor, ardından defteri kapıyor yine. Bir an önce gidip çay içecek; ben öyküyü okurken söylemişti.

—

Beni kollarının arasına al, orası derindir, beni derinliğin içine al; bunu şimdi yapmak istemiyor musun, sonra o zaman.

—

Al beni, al beni, soytarılık ve acıdan örülmüş bu örgüyü.

—

Ağaçlıktan zenciler fırlayıp çıktı. Gümüş bir zincir dolanmış tahta kazığın çevresinde dansetmeye başladılar. Rahip bir kenarda oturuyor, elinde bir sopa tutuyordu; sopa gong üzerinde havaya kalkmıştı. Gök bulutlu, ama yağmursuz ve sakindi.

—

Zuckmantel'deki sayılmazsa asla bir kadınla mahrem ilişki kurmadım. Bir de Riva'daki İsviçreli. Birincisi bir kadındı, oysa benim hiçbir şeyden haberim yoktu; ikincisi bir çocuktu henüz, bense ne yapıp edeceğimi bilemez durumdaydım. F. ile aramızdaki, mektuplarla sürdürülen bir mahremiyetti. İki insan olarak ancak iki günden beri aramızda bir mahremiyetten söz açılabilir. O kadar arı duru bir mahremiyet sayılamaz, kuşkular eksik değil. Ama gözlerinin yumuşak bakışı ve kadınsı derinliğinin açılımı bir güzelliği içeriyor.

—

13 Temmuz 1916

Açıl işte kapı, insan dışarı çıksın, havayı ve sessizliği solusun.

—

Kaplıcada bir kafeterya. İkindi yağmurlu geçmiş, kafeteryaya hiç müşteri gelmemişti. Ancak akşama doğru açtı hava, yağmur yavaş yavaş dindi ve garson kızlar masaları kurulamaya başladı. Kemerli kapıda dikilen kafetaryanın sahibinin gözü müşterideydi. O anda gerçekten bir müşteri orman yolundan çıkıp geldi. Omzuna uzun püsküllü bir şal atmış, başını göğsüne eğmişti ve her adımda ileri uzanmış elinde tuttuğu sopasını kendinden bir hayli ötede yere dayıyordu.

—

14 Temmuz 1916

İshak, Abimelech'in önünde karısını tanımazlıktan geliyor; daha önce de İbrahim kendi karısına böyle davranmıştı.

—

Gerar'daki kuyularla ilgili karışıklık. Bir dizenin tekrarlanması.

—

Yakub'un günahları. İys'in (Esau) alınyazısı.

—

Kasvetle çalar bir saat
Kulak ver girdiğinde eve.

15 Temmuz 1916

Ormanlarda yardım aradı, fırladığı gibi öndeki dağların adeta içinden geçti, karşısına çıkan çayların kaynaklarına doğru seğirtti, elleriyle havayı dövdü, ağzından ve burnundan hızlı hızlı soludu.

—

19 Temmuz 1916

Dal düşlere, ağla, zavallı insan soyu
Yolu bulamazsın, bu kez yitirdin onu
Akşam selamın eyvah, sabahleyin eyvah!
İstediğim bir şey yok, yeter ki
Kurtarayım elinden kendimi
Uzayıp giden derinliklerin
Ben çaresizi aşağılara çekmek isteyen
Ağır düşüyorum hazır ellere.

—

Uzak dağlarda yankılandı yavaş
Bir konuşma. Kulak kabarttık.

—

Ah, cehennem zebanileri
Maskeli çarpıtılmış suratlar,
Taşıyor bastırmış vücutlarına gövdemi.

—

Uzun bir kafile, uzun bir kafile
Taşıyor ben yarımı, bitmemiş beni.

—

Tuhaf bir mahkeme geleneği. Ölüme mahkûm edilen, geleneğe göre hücresinde cellat tarafından başka kişiler hazır bulunmaksızın hançerleniyor. Masada oturuyor mahkûm, mektubu yazıp bitiriyor. Şöyle deniyor mektupta:

—

20 Temmuz 1916

Komşu evin bacasından küçük bir kuş çıkarak bacanın kenarına kondu, sağına soluna bakındı, derken fırlayıp uçmaya başladı. Bacadan çıkıp uçtuğuna göre sıradan bir kuş değildi. İlk kattaki pencerelerin birinden bir kız gökyüzüne bakıyordu; kuşun yükseklere doğru yol aldığını görerek bağırdı: «İşte orada uçuyor, çabuk, işte orada!» İki çocuk, kuşu görmek isteyerek kızın yanına sokuldu.

—

Bana acı! Varlığımın tüm köşe bucağına kadar günaha battım. Oysa pek küçümsenecek gibi değildi yeteneklerim, küçük çapta olumlu şeylerdi, hepsini boşa harcadım, bugüne kadar kafasızlık ettim; öyle bir zamanda ki, tüm dış koşullar artık lehime çevrilebilirdi. Beni yitiklerin arasına katma. Biliyorum, sözlerimden gülünç, uzaktan, hatta yakından bakıldığında gülünç bir bencillik taşıyor; ama mademki yaşıyorum, canlılardaki bencillik elbet bende de bulunacak, canlılık gülünç sayılmadığına göre onun zorunlu dışavurumları da gülünç sayılmayacaktır. – Zavallı diyalektik.
Mahkûm edildimse, yalnız son bulmaya değil, kendimi sonuna dek savunmaya da mahkûm edildim demektir.

—

Pazar günü kuşluk vakti yola çıkmamdan az önce bana yardım etmek ister gibi görünmüştün. Umutla bekliyorum. Bugüne kadar boşa çıktı umudum.
Tüm yakınmalarım bir inanca dayanmıyor, hatta gerçek acıyı içermiyor, bundan böyle işi bitik bir gemiden atılan çapa gibi, bir dayanak oluşturacak derinliklerin çok üstünde ileri geri salınıyor.
Ne olur, geceleri bana huzur ver – çocuksu yakarış.

—

21 Temmuz 1916

Seslendiler. Hava güzeldi. Doğrulup kalktık; birbirinden alabildiğine değişik insanlar; evin önünde toplandık hepimiz. Sokak sessizdi, her sabah erken vakitte olduğu gibiydi. Bir ekmekçi çırağı sepetini yere bırakıp bize baktı. Herkes peş peşe merdivenlerden seğirtip indi aşağı, altı katın sakinleri birbirine karışmıştı; ben, birinci katta oturan tüccarın merdiveni inerken peşi sıra sürüklediği pardösüsünü giymesine yardım ettim. Ve tüccar önümüze düştü, böyle olması da gerekiyordu, dünyanın kaç bucak olduğunu hepimizden iyi bilen biriydi. İlkin toplanmamız direktifini verdi bize, aramızda pek telaşlanmış kişileri uyararak sakin olmaya çağırdı; şapkasını havada sallayıp duran banka memurunun elinden şapkayı alarak yolun karşı yakasına fırlattı; büyüklerden her biri bir çocuğun elinden tuttu.

22 Temmuz 1916

Tuhaf bir mahkeme geleneği. Mahkûm edilen kişi hücresinde cellat tarafından hançerlenmekte, bu sırada başka kişilerin hazır bulunmasına izin verilmemektedir. Masa başına oturmuş mahkûm yazdığı mektubu bitirmeye çalışmakta ya da son yemeğini yemektedir. Birden kapı çalınır, gelen cellattır. «Hazır mısın?» der cellat. Soracağı sorular ve yapacağı işler gerek içerik, gerek sıra bakımından önceden belirlenmiştir, bunların dışına çıkamaz. İlkin fırlayıp kalkan mahkûm tekrar yerine oturur, gözlerini dikip önüne bakar ya da yüzünü ellerine yatırır. Sorusuna yanıt alamayan cellat kerevetin üzerinde avadanlığının saklandığı kutuyu açar, gereken hançeri seçip alır içinden, bir kez daha elden geçirir. Bu arada ortalık iyice kararmıştır; küçük bir gemici fenerini çıkarıp yakar cellat. Mahkûm, gizlice başını döndürüp cellata bakar; yaptığı işi fark edince ürperir, başını döndürür yine, bundan böyle hiçbir şey görmek istemez. Kısa bir süre sonra: «Ben hazırım», der cellat.

Mahkûm haykırır gibi «Hazır mı?» diye sorar, sıçrayıp doğrulur ve bu kez gözlerini dikerek cellada bakar. «Sen beni öldürmeyeceksin,

beni kerevet üzerine yatırıp hançerlemeyeceksin, çünkü kendin de bir insansın, öyle değil mi! Bir idam sehpasında, yanında yardımcılar, mahkemeden yollanmış görevliler önünde böyle yapabilirsin, ama burada, bu hücrede hayır; bir insan, bir diğerini öldüremez burada.» Avadanlık kutusunun üstüne eğilmiş duran cellat susup yanıt vermediğinden, mahkûm daha bir serinkanlı ekler: «İmkânsız böyle bir şey!» Celladın hâlâ bir şey söylemediğini görerek sürdürür konuşmasını: «Zaten böyle bir şeyin imkânsızlığından değil mi, bu acayip infaz geleneği doğup çıkmıştır. Buna göre, ölüm cezası biçim bakımından yerine getirilir, ama gerçekte infaz edilmez. Sen beni alıp bir başka cezaevine götüreceksin, belki orada daha uzun bir süre kalacağım, kimse öldürmeye kalkmayacak beni.» Yeni bir hançeri pamuk mahfazasının içinden usul usul çıkarmaya çalışan cellat: «Senin galiba aklın masallara gidiyor», diye yanıtlar. «Hani bir uşak vardır, bir çocuğu alıp yabana bırakmakla görevlendirilir; ama bunu yapmayı içi götürmez de, çocuğu bir ayakkabıcının yanına çırak verir. Bu bir masaldır anlayacağın; oysa bizim burada masalın yeri yoktur.» Benzetme tam değil.

21 Ağustos 1916

Derlenip toparlanmak için. «Doğayı aşma konusundaki tüm güzel sözler, yaşamın bakir güçleri karşısında etkisini yitiriyor.» (Tek evliliğe karşı çıkan yazılar.)

—

27 Ağustos 1916

Dehşet verici iki gündüz ve geceden sonra durum muhasebesi: Güçsüzlük, tutumluluk, kararsızlık, hesaplı davranma, ileriyi düşünme gibi bir memur olarak sahip bulunduğun kötü özelliklere dua et ki, F.'ye yazdığın kartı yollamadın. Belki sonradan geri almazdın yazdıklarını, evet, belki almazdın. Sonuç ne olurdu peki? Bir bir eylem, durumda bir iyileşme mi? Böyle bir eyleme şimdiye dek birkaç kez başvurdun, durumda düzelen bir şey olmadı. Açıklamaya

çalışmayı bırak; kuşkusuz tüm geçmişi açıklayabilirsin, çünkü önce açıklamadan bir geleceği üstlenmeyi bile göze alamıyorsun. Geleceği önceden açıklamak ise olanaksız. Senin sorumluluk duygusu gibi gördüğün ve böyle bir duygu olarak pek saygıya değer nitelik taşıyan şey, nihayet bürokrasi ruhundan, çocuksuluktan, bir babanın kırıp attığı istem gücünden başkası değil. Bunu düzelt, bunun üzerinde çalış, bu senin hemen elinin altında duran bir şeydir. Kısaca, kendini kollamayı bırak (üstelik davranışın sevdiğin bir insanın yaşamına, yani F.'ye zarar veriyor), çünkü kendini kollaman olanaksız; kendini görünürde bir kollayış seni bugün nerdeyse yıkıma sürükledi. Yalnızca F., evlilik, çocuklar, sorumluluk vb. değil, işgal ettiğin makam, içinden bir yere kımıldamadığın kötü ev bakımından da bir kendini kollayış bu. Tümünü içine alan bir kendini kollayış. Kısacası buna son ver. Kendini kollamak, geleceği önceden hesaplamak akıl kârı değil. Senin için neyin daha hayırlı olduğunu bilecek kadar kendini tanımıyorsun. Örneğin, bu gece ruhun tümüyle eşdeğer ve aynı güçte iki düşünce arasında bir savaşa sahne oldu; beynin ve kalbin bu savaştan zarar gördü, yani iki bakımdan tasa ve üzüntü; bu da gösteriyor ki, ileride olacakları hesaplamak olanaksızdır. Peki, yapılacak ne kalıyor geriye? Kendini alçaltıp bu tür savaşlara sahne kılmamak; çünkü böyle bir sahnede sen hiç umursanmadan savaş sürdürülür, korkunç savaşçıların darbelerinden başka bir şey hissetmezsin. Yani toparlan, kendine çekidüzen ver, bürokrasiyi silkip at üzerinden, ilerde ne olacağını hesap etmeyi bırakıp kim olduğunu görmeye çalış. Bundan sonra ilk yapacağın şey kesinlikle belli: Askere gitmek. Örneğin Flaubert, Grillparzer, Kierkegaard'la kıyaslamalara başvurmak gibi o saçma yanılgıdan kendini kurtar. Hesaplamaların zincirinde bir halka olarak örneklerden yararlanılabilir kuşkusuz; bir başka türlü söylersek, hesaplamalar tümüyle göz önünde tutuldu mu bu örnekler işe yaramaz; ama tek tek kıyaslamalarda daha baştan yararsızlıkları ortadadır. Flaubert ve Kierkegaard kendi durumlarını çok iyi biliyordu; sağlam bir iradeleri vardı; hesap değil, eylem adamıydılar. Ama sende ardı arkası kesilmeyen hesaplamalar, dört yıldır sürüp giden devcileyin dalgalanmalar var. Grillparzer'le kendini kıyaslaman belki yerindedir; gelgelelim Grillparzer'i öykünmeye değer bulmuyor, kendileri

için acı çektiği gelecektekilerin teşekkür borçlu olduğu zavallı bir örnek görüyorsun.

—

8 Ekim 1916

Foerster[373]: Okuldaki yaşam kapsamına giren insanlararası ilişikleri ders konusu yapmak.

—

Büyüklerin bir komplosu olarak çocukları eğitmek. Sağda solda özgür koşup duran çocukları ileri sürülen anlamda olmasa bile kendimizin de inandığı aldatmacalarla çekip daracık evlerimizden içeri alırız. (Kim bir soylu olmayı istemez? Kapının kapanması.)
Max ve Moritz'i açıklamada ve onlara karşı çıkmadaki gülünçlük.
Kötü huyların tüm şiddetiyle kendilerini açığa vurmasındaki eşsiz değer, işin içinde olmanın heyecanıyla ancak küçük bir parçası algılanabilse bile tüm güçleri ve büyüklükleriyle bunların ayağa dikilip boy göstermesinden kaynaklanmaktadır. Tayfa yaşamı bir çirkef birikintisi içinde yapılacak eğitimle öğrenilemeyeceği gibi, çirkef birikintisi içinde yapılacak sıkı bir eğitim tayfalık yeteneğinden insanı yoksun bırakabilir.

—

Sayfa 98: «gençler kuşkuya kapılır o zaman»
Sayfa 99: «geldiğin de bugün ilk kez...»

—

16 Ekim 1916

Hussitlerin bir anlaşmaya temel olarak Katoliklerin önüne çıkardığı dört koşul arasında büyük günahların, ki «oburcasına yiyip içmek,

bekâretten ayrılmak, yalan söylemek, yalan yere yemin etmek, tefecilik, günah çıkarma ve ayin karşılığı para almak» bunlar arasında sayılıyordu, ölümle cezalandırılması koşulu da yer almaktaydı. Hatta Hussitler arasında bir grup vardı ki, söz konusu günahlardan birinin işlendiğini gören kimseye, günahı işleyen üzerinde ölüm cezasını bizzat uygulama hakkının tanınmasını savunuyordu[374].

—

Geleceği, ilkin o soğuk silüeti içinde aklım ve isteğimle tanımam, ancak bunlar tarafından çekilip götürülerek yavaş yavaş aynı geleceğin gerçekliğinden içeri ayak atabilmem mümkün mü?

—

İrademizden oluşan kamçıyı kendi elimizle üzerimize indirmemize ses çıkaran yoktur.

—

18 Ekim 1916

Bir mektuptan[375]:

Senin annen, anne ve baban, çiçekler, yeni yıl ve yemek masasının başında toplanmış davetliler hakkında söylediklerini düpedüz alıp kabul etmem pek kolay değil. Evinizde aile bireyleriyle yemek masasında oturmanın senin için de pek hoşa gidecek bir şey sayılmayacağını yazıyorsun. Elbet böylelikle kendi görüşünü dile getiriyor, çok haklı olarak bunun benim hoşuma gidip gitmediğine bakmıyorsun. Doğrusu hoşuma gittiğini söyleyemem. Ama aksini yazsaydın, kuşkusuz daha az hoşuma giden bir şey olurdu. Lütfen, elden geldiği kadar açıkça anlat bana, senin için nasıl bir hoşnutsuzluktur bu ve hangi nedenlerden kaynaklanıyor? Nihayet benimle ilgisi bakımından seninle sık sık ele aldığımız bir konu bu; ama bu konuda işin doğrusunu biraz olsun kavramak güç.

Sloganlarla –dolayısıyla gerçeğe pek uygun düşmeyen bir sertlikle–

kendi durumumu aşağı yukarı şöylece tanımlayabilirim: Çokluk bağımlı durumda yaşayan ben, bağımsızlığa, özgürlüğe, dört bir yönde serbestliğe karşı içimde sonsuz bir özlem besledim. Bulunduğum yerdeki kalabalığın çevremde dönüp bakışlarımı başka yana çelmesine katlanmaktansa, atlar gibi gözüme meşin gözlükler geçirip yolumu en uç noktaya kadar yürümem daha iyi. Dolayısıyla, benim anne ve babama, anne ve babamınsa bana söylediği her söz kolaycacık bir kalasa dönüşüp ayaklarımın önüne düşüyor. Bizzat yaratmadığım ya da savaşarak ele geçirmediğim her türlü bağlantı, benliğimin parçalarıyla kendi aramda bir bağlantı bile olsa değer taşımıyor, engelliyor yürümemi; böylesi bağlantılardan nefret ediyorum ya da nefret etmek üzereyim. Yol uzun, eldeki güç ise fazla değil; böyle bir nefret için yeterince çok neden var. Gelgelelim, anne ve babamdan kökenimi alıyorum ben, onlarla ve kızkardeşlerimle aramda bir kan bağı var, kendi özel amaçlarıma zorunlu bir saplanıştan ötürü normal yaşamımda bunu hissetmiyor, ama aslında farkına vardığımdan daha çok buna değer veriyorum. Bazen söz konusu davranışın da üzerine yürüyor, evde anne ve babamın yattığı yatağı, kullanılmış yatak çarşaflarını, özenle yerlerine yerleştirilmiş gömlekleri gördükçe kusacak gibi oluyorum, içim dışıma çıkıyor adeta; sanki kesinlikle doğmuş değilim de bu havasız ve bunaltıcı yaşamdan çıkmak, bu havasız ve bunaltıcı odada boyuna yeniden dünyaya gelmem gerekiyor, bu odadan boyuna doğumumun onayını sağlıyorum; bu iğrenç nesnelere büsbütün denemese bile yine de kısmen çözülmeyecek gibi bağlıyım, hiç değilse benim koşmak isteyen ayaklarımdan sarkıyor, henüz bir biçimden yoksun o ilk lapamsı kitle içinde yer alıyorlar. Bazen işte böyle durum.

Bazen de onların her şeye karşın benim annem ve babam, varlığımın bana sürekli güç veren zorunlu parçaları, yalnızca beni engelleyen nesneler değil, beri yandan bana ait varlıklar sayıldığını biliyorum. O zaman en iyi şeye nasıl sahip olunmak istenirse, öylece sahip olmak istiyorum kendilerine; öteden beri tüm kötülükler, huysuzluklar, bencillikler, sevgisizliklerle karşılarında titreyip durdum, aslında bugün de aynı şeyi yapıyorum, çünkü söz konusu davranıştan el çekmek olanaksız; buna karşılık, mademki onlar, bir yandan annem, öbür yandan babam ister istemez irade gücümü fel-

ce uğrattı, kendilerini buna layık kimseler gibi görmek istiyorum. Kendileri tarafından aldatıldım; öyleyken aklımı kaçırmadan doğa yasasına başkaldıramam, yani yine nefret, nefretten başka bir şey değil (Ottla bazen gözüme öyle görünüyor ki, hayalimde bir annenin olmasını istediğim gibi tıpkı: Temiz, açık yürekli, dürüst, aklı başında; alçakgönüllülük ve gurur, duygudaşlık ve mesafeli davranma, teslimiyet ve bağımsızlık, ürkeklik ve cesaret şaşmaz bir denge oluşturuyor. Ottla'nın sözünü ediyorsam, onun içinde de yine annemin bulunmasındandır; büsbütün tanınmayacak gibi kuşkusuz.) Kısaca, onları buna layık kişiler gibi görmek istiyorum.

Sen benimsin, seni alıp kendi içime aktardım. Sanmam ki hiçbir masalda bir kadın uğrunda, içimde yaşayan senin uğrunda benim savaştığımdan daha çok ve daha umutsuzca savaşılmış, baştan beri, boyuna yeniden, ama belki de sürekli bir savaş sürdürülmüş olsun. Diyeceğim, sen benimsin; bu yüzden, senin akrabalarına karşı ilişkim, kendi akrabalarıma karşı ilişkimdir, ancak iyi'de ve kötü'de kıyaslanamayacak kadar daha gevşek bir ilişki. Kendi akrabalarımla ilişkim beni engelliyor (kendileriyle hiçbir şey konuşmasam bile yine de yapıyor bunu), dolayısıyla yukarıda sözü edilen anlamda layık kimseler değiller. Kendime karşı nasıl açık yürekliysem, seninle de öyle açık konuşuyorum; bana darılıp gücenmeyecek ve işin içinde bir büyüklenme aramayacaksın; ama en azından senin aradığın yerde olmayacaktır bu büyüklenme.

Sen burada olup da bizimle evde masada oturduğun zaman, anne ve babamdaki bana düşman güçler için bendeki saldırı alanı kuşkusuz çok daha genişliyor. Ailenin tümüyle bağlantım kendilerine çok daha büyümüş geliyor (ama böyle bir şey söz konusu değil ve olamaz); ilk halkası bitişikteki yatak odası olan bu dizinin içinde boyun eğip yerimi almışım gibi görüyorlar beni (ama böyle bir şey yapmış değilim), benim direncime karşı sende kendilerine bir yardımcı bulduklarına inanıyorlar (oysa böyle bir yardımcı ele geçirmiş değiller), çirkinlik ve aşağılıkları giderek artıyor, çünkü kendilerinden daha güçlü biri üzerinde üstünlük elde etmesi isteniyor bu çirkinlik ve aşağılığın.

Durum böyle olduğuna göre, neden senin sözüne sevinmeyeyim? düpedüz kendi ailem önünde dikilip elimdeki bıçakları sürekli sağa

sola sallıyor, onu hem yaralamak, hem savunmak gibi bir amaçla bunu yapıyorum; dolayısıyla izin ver de, sen beni ailene karşı bu bakımdan savunmadan ben seni tamamen savunayım. Böyle bir özveri senin için pek ağır olmaz mı, sevgilim? Alabildiğine büyük bir özveri bu; kendin bana vermezsen, böyle bir özveriyi senin işini kolaylaştırmak üzere doğamdaki güce dayanarak senden zorla koparıp alacağım. Ama bana onu verirsen, benim için çok şey yapmış sayılırsın. Kasten sana bir iki gün yazmayacağım ki, tarafımdan rahatsız edilmeden rahat rahat düşünüp bir yanıt verebilesin. Yanıt olarak –sana güvenim işte öylesine büyüktür– bir tek söz yeter.

—

30 Ekim 1916

İki bay, bir seyisin ahırda sağrılarına masaj yaptığı at üzerinde konuşuyordu. «Atro'yu», dedi yaşlısı ve beyaz saçlısı, bir gözünü kırpıp hafifçe alt dudağını kemirerek, «Atro'yu bir haftadır görmedim. İnsan, ne kadar antrenmanlı sayılırsa sayılsın atlar konusundaki belleğine güvenemiyor. Mutlaka sahip olması gerekiyor dediğim kimi özellikleri şimdi bulamıyorum Atro'da. Hani üzerimdeki genel izlenime dayanarak konuşuyorum, ayrıntılarda her şey belki yerli yerindedir, hatta bu bakımdan da kaslarda yer yer bir gevşeklik dikkatimi çekmiyor değil. Bakın şuraya, sonra şuraya!» Eğik tuttuğu başını inceleyip araştıran bir edayla oynatarak ellerini havada gezdirdi.

—

6 Nisan 1917

Balıkçı sandallarının yanı sıra genel olarak, deniz ulaşımını sağlayan topu topu iki teknenin barındığı küçük limanda bugün yabancı bir tekne duruyordu. Ağır ve eski bir tekne; biraz yayık ve hayli karınlı bir şey; sanki üzerine boca edilen pis bir su, sarımtırak bordasından hâlâ aşağı damlıyordu. Direkleri anlaşılmaz derecede

yüksekti; ana direğin üstteki üçte birlik bölümü eğilip bükülmüştü, dört bir yanda serenler arasına gerilmiş sarımsı kahverengi renkte kaba ve buruşuk yelken bezleri görülüyordu. Yamalı bohçadan kalır yeri yoktu hiçbirinin, sert rüzgâr darbelerine dayanacak gibi değillerdi. Uzun süre tekneye baktım, biri güverteye çıkıp gelecek mi diye bekledim. Kimse görünmedi. Yanı başımdaki işçilerden biri rıhtım duvarına çöktü. «Bu tekne kimin?» diye sordum «İlk bugün görüyorum.» – «O mu, iki üç yılda bir gelir buraya», diye yanıtladı adam. «Avcı Gracchus'undur.»[376]

—

29 Temmuz 1917

Saray soytarısı. Saray soytarıları konusunda inceleme. Saray soytarılığının parlak dönemleri geçmişe karıştı, bir daha da dönüp geleceği yok! Her şey kendine bir başka yön tutturmuş gidiyor; bunu yadsımak düşünülecek gibi değil. Günümüzde insanlığın mülkiyetinden çıkmış olsa *bile*, yine de ben saray soytarılığını enine boyuna yaşadım.

—

Her vakit atölyenin dip tarafında, zifiri karanlıkta oturuyordum; bazen insan elinde tuttuğu şeyi seçemiyor, ne olduğunu tahminle çıkarmak zorunda kalıyordu. Ama yine de attığımız her kötü dikişe karşılık bir tokat yiyorduk.

—

Bizim kral gösteriş ve tantanadan hoşlanmaz, kendisini daha önce resimlerinden tanımayanlar onu krala benzetemezlerdi. Usta bir terzinin elinden çıkmış sayılmazdı giysisi; bizim atölyede dikilmediğini de unutmadan söyleyeyim: İncecik bir kumaş; kralımız ceketinin düğmelerini iliklemez hiç, ceketinin etekleri havada uçuşur ve

buruş buruştur her yanı, şapkası yamru yumrudur; ayaklarında kaba ve ağır çizmeler vardır; kolları sünepe ve geniş devinimler yapar; kocaman ve düz erkeksi bir burunla güçlü bir yüz, kısa bir bıyık, biraz fazla keskin bakışlı koyu gözler, güçlü ve endamlı bir boyun. Birinde geçerken bizim atölyenin kapısında durdu ve sağ eliyle kapının üstündeki direğe tutunarak sordu: «Franz burada mı?» Atölyedeki herkesi adıyla sanıyla tanır. Karanlık köşemden çıkıp, kalfalar arasından ıkına sıkına geçerek yanına vardım. Beni kısaca süzdükten sonra: «Gel benimle!» dedi. Ustaya dönerek: «Saraya taşınacak, o!» diye ekledi.

—

30 Temmuz 1917

Froylayn Kamitz[377]. Yaradılışına uygun düşmeyen işvebazlıklar. Sanki bir mulaj çalışması yapan parmakların göze görünmeyen etkinliğiyle dudakların açılıp kapanması, yayılması, sivriltilmesi, gelişip ortaya çıkması. Sinirliliğine karşın disiplinli biçimde başvurulan şaşırtıcı anî devinimler, örneğin dizler üzerinde etekliğin düzeltilmesi, oturma durumunda değişikliğe gidilmesi. Az söz, az düşünceyle, başkalarından hiç destek görülmeksizin, özellikle başın döndürülmesinden, ellerin sağa sola oynatılmasından, değişik tarzda susuşlardan, gerektiğinde eller küçük yumruklara dönüştürülüp bakışlarda sağlanan canlılıktan yararlanılarak sürdürülen konuşma.

—

Süvariler ileri, dedi kumandan.

—

Onların çevrelerinden kendini kurtardı. Sisler uçuşuyordu dört bir yanında. Ormanın içinde yuvarlak, açık bir alan. Çalılıkta Zümrüdü Anka Kuşu. Görünmez yüzde ikide bir istavroz çıkaran el. Dinmek

bilmeyen serin bir yağmur, sanki soluyan bir göğüsten kopup gelen değişken bir şarkı.

—

İşe yaramaz bir insan. Bir dost mu? Sahip olduğu şeyleri kafamda canlandırmaya çalışıyorum da, bakıyorum benimkisine göre biraz daha pes sesinden başka bir şeyi yok; bu da üstelik en hoşgörülü bir değerlendirmenin sonucu. «Kurtuldum!» diye bağırsam, bunu pes sesiyle yineleyecekti. Karun[378] olsaydım da «Mahvoldum!» diye bağırsaydım, hemen pes sesiyle yinelemeye kalkacaktı. Bu kontrbası sürekli yanında taşımak insanı giderek yoruyor. Doğrusu kendisinin de bu işi hiç şevkle yaptığı yok. Böyle davranması gerektiği, başka türlüsü elinden gelmediği için söylenileni yineliyor yalnızca. Bazen izinli olup kişisel sorunlarıma eğilecek vakit bulabildim mi, onunla örneğin bahçedeki çardakta konuşup görüşüyor, kendisinden yakayı nasıl sıyıracağımı anlamak istiyorum.

—

31 Temmuz 1917

Kaspar Hauser, çevresindeki insanları ve nesneleri tanıyabilecek kadar uykudan uyandığında

—

Bir trende oturmak, oturduğunu unutmak, evdeymişsin gibi hareket etmek, birden anımsamak, trenin sürükleyip götüren gücünü duymak, yolculardan biri olmak, bavuldan kasketini çıkarıp almak, aynı trende yolculuk edenlere daha bir özgürce, daha bir görkemli, daha bir diretken davranmak, karşılığında bir hizmette bulunmaksızın kendini bir hedefe doğru taşıtmak, bunu bir çocuksulukla algılamak, kadınların gözdesi olmak, pencerenin sürekli çekim gücünü üzerinde hissetmek, hiç değilse ellerden birini uzatıp pencere per-

vazında tutmak. Aynı durumun daha belirgin hatlarla çizilmiş bir tablosu: Unutulduğunu unutmak, ansızın bir ekspreste tek başına yolculuk edip en küçük ayrıntılarına kadar insanı hayran bırakan bir vagonun, aceleden titreyerek sanki bir sihirbaz elinden çıkar gibi çevresinde kurulup çatıldığı bir çocuğa dönüşmek.

—

1 Ağustos 1917

Yüzme havuzunda Dr. O.'nun Eski Prag'a ilişkin anlattıkları. Öğrencilik döneminde Friedrich Adler'in[379] varlıklı kimseleri hedef alan ve karşı herkesi öylesine güldüren deli dolu konuşmaları. Sonradan zengin bir evlilik yapıyor ve sesi kesiliyor; küçük bir oğlanken lisede okumak üzere Amschelberg'ten Prag'a gelen Dr. O.; karısı bir eskisici dükkânında tezgâhtarlık yapan Yahudi bir bilginin evinde kalıyor. Bir lokantadan alınıp getiriliyor yemek. Her sabah beş buçukta tapınma için uyandırılıyor. – Bütün küçük kardeşlerinin eğitimiyle ilgileniyor, bu da hayli külfet oluşturuyor kendisi için, ama onda bir özgüven ve memnunluk duygusu uyandırıyor. Sonradan maliyede danışmanlık yapan, şimdi çoktan emekliye ayrılmış Dr. A. adında biri (bencil mi bencil), o zamanlar bir ara Dr. O.'ya başını alıp gitmesini, göze görünmemesini, hısım akrabalarından düpedüz kaçıp kurtulmasını salık veriyor, yoksa onların kendisini mahvedeceğini söylüyor.

—

Dizginleri kasıyorum.

—

2 Ağustos 1917

Aranan kişi, çokluk bitişikte oturmaktadır. Bu, kolay açıklanır gibi değildir; bir kez doğruluğunun deneyimle kanıtlanmış bir olgu o-

larak benimsenmesi gerekir. Deneyimin öylesine derinlerdedir ki, önlenmek istense bile başarılamaz. Nedeni, aranılan komşu hakkında hiçbir şeyin bilinmeyişidir. Çünkü ne arandığı bilinir, ne bitişikte oturduğu; ama bitişikte oturduğu kuşkusuzdur. Bir kez genel bir olgu gibi elbet bilinmesi gerekir bunun; her zaman bilinçli olarak hatırda tutulsa bile, bunu bilmek en küçük bir engel oluşturmaz. İşte şimdi böyle bir olayı anlatacağım:

—

Pascal,[380] Tanrı'nın sahnede görünmesinden önce adamakıllı bir çekidüzen veriyor ortalığa; harikulade bıçaklarla, ama bir kasabın serinkanlılığıyla kendisini kesip doğrayan tahta kurulmuş insanınkinden daha derin, daha ürkek bir kuşku ister istemez varlığını sürdürüyor. Nereden kaynaklanıyor bu serinkanlılık? Bıçağı hareket ettirişteki bu şaşmazlık? İşçilerin kuşkusuz pek büyük zahmet ve karamsarlığıyla uzaktan iplerle çekilip tiyatro sahnesine çıkarılan bir zafer arabası mıdır Tanrı?

—

3 Ağustos 1917

Bir kez daha avazım çıktığı kadar bağırdım. Derken ağzıma bir tıkaç yerleştirdiler, ellerimi ayaklarımı zincire vurup gözlerimi bir bezle bağladılar. Birkaç kez ileri geri yuvarladıktan sonra dimdik oturtup tekrar yere yatırdılar ve bunu birçok kez yinelediler; ayaklarımdan var güçleriyle çekip çekip bıraktılar, öyle ki acıdan duramadım. Ardından kısa bir süre ilişmeyerek yatıp dinlenmeme izin verdiler, ama sonra sivri bir nesneyi vücudumun hayli derinliklerine kadar batırmaya başladılar; her seferinde beni gafil avlayarak orama burama, akıllarına neresi gelirse batırıp durdular.

—

Yıllardır büyük yol kavşağında oturuyorum; ama yarın yeni imparator kente geleceği için yerimden ayrılmam gerekiyor. Gerek ilke edindiğimden, gerek böyle bir şeyi hoş karşılamadığımdan çevremde olup bitenlere karışmam. Epeydir dilenmeyi de bıraktım; hayli uzun süredir önümden geçenler alışkanlıktan, vefa duygusundan ve tanıdıklarından bana sadaka veriyor; yenilerse eskileri örnek alıyor kendilerine. Yanımda küçük bir sepet bulunduruyorum, herkes içine gönlünce bir şey atıp geçiyor. Ama ben kimseye aldırış etmediğimden, sokağın gürültüsü ve anlamsızlığı içinde bakışlarımdaki ve ruhumdaki dinginliği yitirmediğimden, kendim, kendi durumum ve haklı isteklerim konusundaki her şeyi başka bir kimseden daha iyi kavrıyorum. Bu sorunlar üzerinde bir tartışma çıkamaz, önemli olan benim görüşümdür. Dolayısıyla, bugün beni doğal olarak çok iyi tanıyan, ama benim de kendisini aynı doğallıkla şimdiye dek asla fark etmediğim bir polis yanı başıma gelip dikilerek: «Yarın imparator kente gelecek; yarın sakın burada görünmeyesin!» deyince, yanıt olarak şu soruyu yönelttim: «Yaşın kaç senin?»

—

4 Ağustos 1917

Bir suçlama olarak açığa vurulan edebiyat dilde öylesine kapsamlı bir sınırlamaya yol açmıştır ki, bu durum –belki işin başından beri böyle bir amaç güdülmüştü– düşüncede de giderek bir sınırlamanın doğmasıyla sonuçlanmıştır. – Bu da gereken perspektifi yok ettiğinden, suçlamanın hedefin çok berisine ve yamacına düşmesine neden oluyor.

—

Hiçliğin gürültü trompetleri. A.

—

A. Senden bir akıl vermeni istiyorum.
B. Niçin başkasından değil de benden?
A. Sana güveniyorum.
B. Neden?
A. Bugüne kadar seni toplantılarda gördüm sık sık. Biz de bir araya toplandık mı, iş dönüp dolaşıp sonunda akıl vermeye gelir. Bu konuda ne de olsa aynı görüşü paylaşıyoruz. Nasıl bir toplantı olursa olsun, ister bir oyun sergilemek için toplanalım, ister çay içmek için, ister ruh çağırmak, ister yoksullara yardım için, her zaman akıl vermeye gelip dayanır iş. Bir akla gereksinimi olan öyle çok insan var ki! Hani göründüğünden de çok, çünkü toplantılarda akıl verenler bunu yalnızca sesleriyle yapar, oysa yürekleriyle bu aklın kendilerine verilmesini isterler. Akıl arayanlar arasında her zaman bir dublörleri vardır, akıl verirken özellikle bu kişileri göz önünde tutarlar. Herkesten çok dublörü memnun etmez durum, bir hoşnutsuzluk duygusuyla toplantıdan çekip gider, akıl vereni de peşinden sürükleyip başka toplantılara yollanır ve aynı oyun bu kez yeniden sergilenir.
B. Demek buymuş nedeni?
A. Elbette. kendin de görüyorsun. Sonra, bir üstünlük de değil bu, bütün dünya görüyor ve bu yüzden ricasının daha da çabuk yerine getirilmesini istiyor.

—

5 Ağustos 1917

Öğleden sonra Oskar'la Radesowitz'de. Hüzünlü, güçsüz, hiç değilse ana konuyu gözden kaçırmamak için ikide bir çaba harcayarak.

—

A. Günaydın.
B. Daha önce de bir ara gelmiştin buraya? Değil mi?
A. Tanıdın mı? Hayret.

B. Hayalimde şimdiye kadar birkaç kez konuştum seninle. Son görüştüğümüzde neydi benden istediğin, ha?
A. Bir akıl.
B. Doğru. Peki, verebildim mi sana bu aklı?
A. Hayır. Ne yazık ki bir kez sorun üzerinde anlaşamamıştık.
B. Öyle oldu demek.
A. Evet. Hiç de sevindirici bir durum değildi, ama bir an için, çünkü bir konuya hemen yaklaşım sağlanamıyor. Acaba yeniden bu işi ele alsak?
B. Tabii. Sor bakalım!
A. Sorayım.
B. Lütfen
A. Karım–
B. Karın?
A. Evet, evet.
B. Anlamadım. Bir karın mı var?
A.

–

6 Ağustos 1917

A. Senden hoşnut değilim.
B. Nedenini sormuyorum. Biliyorum çünkü.
A. Neymiş peki?
B. Güçsüzüm. Hiçbir şeyi değiştiremiyorum. Omuz silkme, ağız buruşturma; fazlası gelmiyor elimden.
A. Seni efendime götüreyim. İster misin?
B. Utanıyorum. Beni nasıl karşılayacak? Hemen efendine gitmek! Uygun kaçar mı bilmem!
Bir koridordan geçerler. A. bir kapıyı vurur. «Giriniz!» diye bir ses işitilir. B. oradan uzaklaşmak isterse de, A. kendisini tutup bırakmaz, birlikte içeri girerler.
C. Kim bu bay?
A. Hani düşündüm ki–

–

ayaklarıma kapan, ayaklarıma.

—

A. Yani çıkar bir yol yok mu?
B. Ben bulamadım.
A. Ve sen çevreyi bizim hepimizden daha iyi biliyorsun sanırım.
B. Evet.

—

7 Ağustos 1917

A. Boyuna bu kapının çevresinde dolanıp duruyorsun. Ne istiyorsun, söyler misin?
B. Hiçbir şey, gerçekten.
A. Ya? Hiçbir şey demek? Hem seni tanıyorum.
B. Yanılıyor olacaksınız.
A. Hayır, hayır. Sen B.'sin ve yirmi yıl kadar önce burada okula gittin, değil mi?
B. Böyle söylediğine göre, doğrudur. Kendimi tanıtmayı göze alamamıştım da.
A. Anlaşılan çekingen biri olmuşsun bunca yıl sonra. Eskiden böyle değildin.
B. Evet, eskiden. Sanki hepsi şimdi olmuş gibi bir zamanki yaptıklarımdan pişmanlık duyuyorum.
A. Yani hayatta çıkıyor hepsinin acısı?
B. Aman!
A. Demiştim zaten.
B. Demiştiniz. Ama öyle de değil pek. Doğrudan çıkmıyor acısı. Okulu asmış olmam benim patronu ne ilgilendirir. Kariyerim için bir engel oluşturmadı bu, hayır.

—

«Anlamadım?» diye sordu yolcu.

—

Yolcu bir emir veremeyecek ya da herhangi bir girişimde bulunamayacak kadar yorgun hissediyordu kendini. Yalnızca cebinden bir mendil çıkarıp uzağında duran gerdelin içine batırır gibi yaptı, sonra mendili alnına bastırarak çukurun yanı başına uzandı. Kendisini alıp gelmeleri için kumandanın yolladığı iki adam, onu bu durumda buldu.

Adamların seslenmesi üzerine, nasıl da zinde bir halde fırladı yerinden. Elini kalbinin üzerine koyarak: «Ben de buna izin verirsem, köpek olayım!» dedi. Ama sonra bunu sözcük anlamıyla alarak yerde emeklemeye başladı. Bazen sıçrayıp kalkıyor, yerden düpedüz kesiyor ayağını, adamlardan birinin boynuna asılarak: «Ah, nedir bu başıma gelenler!» diyor ve yine çarçabuk eski yerine dönüyordu.

—

8 Ağustos 1917

Hiçbir şey değişmemiş olsa bile diken hâlâ yerinde duruyor, yarılmış alından çapraz dışarı uzanıyordu.

—

Sanki bunların hepsi, sonradan olup biteceklerin yalnızca kendisini ve ölüyü ilgilendirdiğini yolcuya göstermiş gibi, elini oynatıp askerle mahkûma çekip gitmelerini bildirdi. Onların duraksaması üzerine bir taş alıp attı; ama hâlâ gitsek mi, gitmesek mi diye birbiriyle konuştuklarını görerek yanlarına seğirtti, yumruklarıyla itip uzaklaştırmaya çalıştı kendilerini.

—

«Nasıl?» dedi yolcu ansızın. Unutulan bir şey mi vardı? Kesin önem taşıyan bir söz mü? Bir eylem mi? Bir el uzatış mı? Bu karmaşa içine kim bir yol bulup girebilir? Allahın belası tropikal hava! Beni ne durumlara soktun? Çevremde olup biteni bildiğim yok. Yargı gücüm yurdumda, kuzeyde kaldı.

—

«Nasıl?» diye sordu yolcu ansızın. Unutulan bir şey mi vardı? Bir söz mü? Bir girişim mi? Bir el uzatış mı? Pek mümkün. Son derece olası. Hesapta ağır bir hata, temelden ters bir anlayış, cızırtıyla üzerine çekilen, etrafa mürekkep püskürten bir çizgi hesapta bir yanlışlığı gösteriyor. Hesabı doğrultacak adam nerede? Karşıda sırıtıp duran iki herifi tutup değirmen taşları arasına sıkıştıracak o kuzeyli babacan değirmenci nerede?

—

«Yılana yol açın!» diye bir bağırma duyuldu. «Büyük madama yol açın!» Yanıt olarak: «Hazırız!» dedi bir ses. «Hazırız!» Ve biz yol açıcılar, övüle övüle bitirilemeyen biz taş kırıcılar ağaçlıktan çıkıp uygun adım yürümeye koyulduk. Bizim hep neşeli kumandanımız: «Haydi, durmayın!» diye gürledi. «Haydi, yılan yiyecekleri sizi!» Bunun üzerine çekiçlerimizi havaya kaldırdık; fersahlarca geniş bir alanda taşları harıl harıl döven çekiç sesleri duyulmaya başladı. Mola vermemize izin yoktu, yalnızca çekici bir elden öbürsüne aktarabiliyorduk. Hemen akşamleyin yılanımızın geleceği bildirilmişti; o gelene kadar her şeyin çekiçler altında toza çevrilmesi gerekiyor, yılanımız en ufak bir taş parçasından rahatsız oluyordu. Böylesine duyarlı bir yılan öyle kolay kolay nerede bulunurdu? Kendine özgü bir yılan; uğrunda katlandığımız zahmetlerle eşi görülmedik biçimde şımartılmıştı, dolayısıyla onunla kıyaslanacak bir başkası yok. Kendisine hâlâ yılan denmesini anlamıyor, buna hayıflanıyoruz. Doğru, Madam olarak da eşsiz bir yaratık, ama hiç değilse bu adı kullanabilirdi her zaman. Ama bizim üstümüze vazife değil, bizim işimiz taşları kırıp toza çevirmek

—

Lambayı yukarı kaldırın, sen önümden yürü! Siz geridekiler, usulca arkamdan gelin! Bir sıra halinde! Ve de sessiz! Bir şey yok, merak etmeyin! Bana bırakın sorumluluğu, ben sizi buradan çıkaracağım.

—

9 Ağustos 1917

Yolcu belirsiz bir el hareketinde bulundu, çabalarına son verdi, ikisini de cesedin başından uzaklaştırdı, kendilerine sömürgeyi göstererek hemen yola düşmelerini söyledi. Her ikisi de gırtlaktan bir gülüşle verilen emri yavaş yavaş anladıklarını gösterdi; mahkûm, birkaç kat makine yağına bulanmış yüzünü yolcunun eline dayadı; asker sağ eliyle –sol elinde tüfeği sallıyordu– yolcunun omzuna vurdu, her üçü de bir birlik bütünlük oluşturmuştu şimdi.

—

Dr. R. bu durumda tam bir düzenin sağlandığına ilişkin olarak üzerine çullanan duygudan kendini zorla sıyırıp aldı. Yorulmuştu, cesedi hemen gömme planından vazgeçti. Hâlâ artıp duran bu sıcaklık –sendeleyip yıkılmamak için başını kaldırıp güneşe bakmaktan sakınıyordu–, subayın birden kesinlikle susması, gözlerini dikmiş yabancı yabancı ona bakan, subayın ölümü dolayısıyla kendileriyle her türlü bağlantıyı kaybettiği karşıdaki iki adamın manzarası, nihayet subayın görüşünün burada karşılaştığı mekanik ve kesin yadsıma –bütün bunlar–, yolcu daha fazla ayakta duramayarak kamış sandalyeye çöktü. Gemisi, yol vermeyen kumlar içinden geçerek bulunduğu yere kadar gelip onu alsa, ne güzel olurdu! Gemiye biner, mahkûmun zalimce idamı konusunda merdivenden subaya suçlayıcı bir söz söylerdi, o kadar: «Ülkeme döndüğümde anlatacağım bunu!» Merakla güvertenin korkuluğundan sarkmış aşağıya bakan kaptanla tayfaların da işitmesi için sesini yükselterek işte böyle söylerdi. Bunun üzerine subay haklı olarak: «İdam mı?» diye sorardı. «Ne idamı, işte burada kendisi!» der ve yolcunun bavulunu taşıyan adamı gösterirdi. Yolcu dikkatle bakıp yüz çizgilerini titizlikle

inceledikten sonra gerçekten inanırdı ki, bavulunu taşıyan mahkûmdur. «Kutlarım sizi», demek zorunda kalırdı subaya ve bunu seve seve söylerdi. «Bir hokkabazlık numarası mı?» diye sorardı ardından. «Hayır», derdi subay, «sizin içine düştüğünüz bir yanılgı bu, buyruğunuz gereği ben idam edildim». Derken kaptanla tayfalar daha bir dikkatle kulak kabartırdı. Ve hepsi de subayın o anda elini alnında gezdirdiğini, yarılmış alnından fırlamış eğri bir dikeni açığa çıkardığını görürdü.

—

Amerikan hükümetinin Kızılderililerle son büyük savaşları sürdürdüğü dönemdi. Kızılderililerin topraklarının en iç kesimlerinde yer alan Amerikan kalesi –beri yandan en güçlü kaleydi– General Samson'un kumandası altındaydı. General Samson kalede şimdiye kadar pek çok kez üstün değerini kanıtlamış, halkın ve askerlerin şaşmaz güvenini kazanmıştı. «General Samson!» sözü, bir Kızılderili için adeta bir tüfek kadar değerliydi.
Bir sabah ormanda devriye gezen birlik tarafından ele geçirilen, genç bir adam, en ufak işlerle bile bizzat ilgilenen generalin emri uyarınca karargâha getirildi. General o anda sınır bölgesinden birkaç çiftçiyle görüşüyordu, yabancı adamı ilkin Yaver Yarbay Otway' ın karşısına çıkardılar.

—

«General Samson!» diye bağırdım ve sendeleyerek bir adım geriledim. Yüksek fundalıktan çıkıvermişti ansızın. Arkasından gelenleri göstererek: «Sesini çıkarma!» dedi. Yaklaşık on kişilik bir birlik, yalpalayarak kendisini izliyordu.

—

10 Ağustos 1917

Babamla bir evin holünde dikiliyorduk; dışarıda bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Adamın biri sokaktan hızlı hızlı gelip tam

holden içeri girmek üzereydi ki, babamı fark ederek olduğu yerde durdu. Eski anıları yavaş yavaş anımsamak ister gibi «Georg!» dedi ağır ağır konuşarak, ellerini uzatıp yandan babama doğru yaklaştı.

—

«Hayır, bırak beni! Hayır, bırak beni!» diyerek sokaklar boyunca durmadan haykırıyordum. Ama Siren,* ikide bir elini atıp beni yakalıyor, ikide bir yandan ya da omuzlarımın üzerinden uzattığı pençe biçimindeki ellerini göğsümden içeri daldırıyordu.

—

Her zaman aynı kişi, her zaman aynı kişi.

—

(*) Büyüleyici şarkılarıyla yaşadıkları adanın yakınından geçen gemicileri felakete sürükleyen mitolojik yaratıklar. (Ç.N.)

ON İKİNCİ DEFTER

15 Eylül 1917

Yeniden başlayabilirsin, yeter ki böyle bir olanak bulunsun ortada. Bu olanağı boşa harcama. Kendi içine nüfuz etmek istiyorsan, içerden doğru taşıp kabaracak pisliğin önünden kaçamazsın. Ancak, söz konusu pisliğin içinde debeleneyim deme! Akciğerdeki yara ileri sürdüğün gibi bir simgeyse, iltihaplanması F. ve derinlere işlemesi suçsuzluk anlamına gelen bir simgeyse, böyleyse durum, o zaman hekimlerin verdiği öğütler de (ışık, hava, güneş, dinlenme) simgeden başka bir şey değildir. Tut, kavra bu simgeyi.[381]

—

Oh, ne harikulade saat, içteki eşi bulunmaz hava, bakımsız yabani bahçe. Evin köşesini dönüyorsun, bahçe yolunda karşına mutluluk tanrıçası çıkıyor.

—

Haşmetli görüntü. Ülkenin prensi.

—

Buldoglar, beş tane,
Philipp, Franz, Adolf, Isidor ve Max

—

Öyle değil

—

Kendini gecenin kollarına bırakmış köy meydanı. Küçüklerin bilge-

liği. Hayvanların saltanatı. Kadınlar – alabildiğine doğallıkla meydandan geçip giden inekler. Kırda benim sedir.

18 Eylül 1917.

Her şeyi yırtmak.

—

19 Eylül 1917

Marenka'nın[382] iki kez Flöhau'ya[383] götürdüğü, az önce postane kapandığı için bir türlü çekemediği «Hoşgeldiniz istasyon Michelob sağlık durumumuz çok iyi Franz Ottla» sözlerini içeren telgrafın yerine bir veda mektubu yazdım ve şiddetle depreşen acıları bir çırpıda baskıladım. Ne var ki, veda mektubu pek çok şekilde yorumlanabilir, benim görüşüm gibi tıpkı.

—

Yaraya ağrı verici özelliğini kazandıran, derine işlemişliğinden ve dalbudak salmışlığından çok eskiliğidir. Aynı yara bölgesini ikide bir açmak, sayısız kez ameliyat edilmiş yarayı yeni baştan tedavi altına almak, işte işin kötü yanı.

—

Çıtkırıldım, bir anı bir anına uymayan, hiçten farksız bir yaratık – bir telgraf yere seriyor kendisini, bir mektup ayağa kaldırıyor, diriltiyor, mektuptan sonraki sessizlik ise ilgisizliğe sürüklüyor.

—

Kedinin keçilerle oyunu. Keçiler Polonya Yahudilerine, Siegfried[384] dayıya, Ernst Weiss'a ve Irma'ya[385] benziyor.

—

Denetleyici Hermann'ın[386] (bugün akşam yemeği yemeden gitti, yarın gelir mi Allah bilir), Froylayn'ın[387] ve Marenka'nın birbirinden değişik, ama sertlikte birbirinden kalır yeri olmayan yanlarına yaklaşılmazlıkları. Karşılarında kendimi biraz aptallaşmış hissediyorum; bir şey yapmalarını isteyip de isteğinizi ne şaşılacak şeyse yerine getiren ahırdaki hayvanlar karşısındayım sanki. Gelgelelim, söz konusu kişilerin dışa karşı pek sık olarak açık ve enikonu aklı başında bir tutum takınması işi karıştırıyor.

—

Eli kalem tutabilen kimsenin acı çekerken acıyı nasıl nesnelleştirebildiğine bir türlü akıl erdiremiyorum; örneğin, bir mutsuzluk durumunu yaşarken, belki başım hâlâ mutsuzluk ateşiyle kavrularak oturabiliyor, bir kimseye mutsuzum diye yazılı bir bildirimde bulunabiliyorum. Hatta daha da ileri gidebiliyor, mutsuzlukla alıp vereceği yok görünen bir yetenekten yararlanarak, süslü püslü harflerle bu konuda yalın ya da kontrastlarla dolu, olmazsa tüm çağrışım orkestralarını seferber ederek sayıklamalara girişebiliyorum. Yalan da değil hiç, acıyı da besbelli dindirmiyor, acının eşeleyip su yüzüne çıkardığı varlığımdaki güçler, son zerresine kadar harcanıp tükendiği anda Tanrının bir lütfuyla kendini açığa vuran güç fazlasıdır. Ne biçim fazlalıktır bu?

—

Max'a dün yazılan mektup. Uydurma, kendini beğenmiş, gülünç.

—

Zürau'da geçirilen bir hafta.

—

Barışta ilerleyemez, savaşta kırılıp gidersin.

—

Werfel'le ilgili düş: Şu an da bulunduğu aşağı Avusturya'da yolda giderken kazara bir adama toslamış, adam da ağzını açıp gözünü yummuş. Söylenen tek tek sözlerini unuttum, ama içlerinde «barbarlar» sözcüğünün geçtiğini biliyorum (dünya savaşından kalma bir sözcük), en sonunda da «Sizi proleter Turch» deyimi yer alıyordu. İlginç bir deyim: Turch, Türk'ün diyalekt karşılığı; «Türk» sözcüğünün hakaret amacıyla kullanılmasının Türklerle yapılan eski savaşlardan ve Viyana kuşatmalarından kaldığı belli; buna da yeni bir hakaret sözcüğü proleter eklenmiş. Günümüzde ne «proleter», ne de «Türk» gerçek anlamda hakaret sözcükleri olarak kullanılmadığına göre, ilgili sözcük birleşimi, hakarete yeltenen kişinin salaklığını ve geri kalmışlığını çok iyi belirtmektedir.

—

21 Eylül 1917

Felice buradaydı, beni ziyaret için otuz saatlik bir yolculuk yaptı, doğrusu bunu önlemeliydim. Öyle görüyorum ki, başlıca benim yüzümden katlandığı mutsuzluğun eşi yok. Bir türlü kendimi toparlayamıyorum, tam bir duygusuzluk ve çaresizlik içindeyim; rahatlıklarımdan kimini yitirebileceğimi düşünüyor, tek ödün olarak biraz komedi oynuyorum, biraz o kadar. Ayrıntılarda haksız, hakkı sandığı ya da gerçekten hakkı olanı savunmada haksız, ama genellikle suçu yokken ağır işkencelere mahkûm edilmiş biri Felice; haksızlığı ben yaptım, işkence gören o, üstelik işkence aletini de ben kullanıyorum. – Buradan ayrılışıyla (Ottla ile bindikleri araba gölün çevresini dolanırken, ben kestirmeden giderek yolu kısaltıyor, bir kez daha kendisine yaklaşıyorum) ve bir baş ağrısıyla (komedyenin elinde kalan dünyevî artık) gün sona eriyor.

—

Babamla ilgili düş: – Küçük bir dinleyici topluluğu. (Bayan Fanta'nın[388] da içinde bulunduğunu söylemek, topluluğu nitelemek için yeterli.) Topluluk önünde konuşan babam, sosyal reformla ilgili bir düşüncesini ilk kez başkalarına açıklıyor. Önemle üzerinde durduğu şey, açıkladığı düşüncenin propagandasını bu seçkin, kendi kanısınca pek seçkin dinleyicilerin üstlenmesi. Dıştan büyük bir alçakgönüllülükle bunu açığa vuruyor; oradakilerden bir tek isteği var: Her şeyi duyup öğrendikten sonra, söz konusu düşünceyle ilgilenenlerin adreslerini kendisine bildirmeleri, ki yakında düzenlenecek olan herkese açık büyük toplantıya çağrılabilsinler. Babamın bu insanlarla şimdiye kadar hiç alıp vereceği olmadı; ayrıca, sırtına siyah bir ceket geçirmiş, alabildiğine titiz amatör bir konuşmacının tüm özelliklerini sergileyerek reformla ilgili düşüncesini karşısındakilere sunuyor. Bir konferans dinlemeye hiç de hazırlıklı değil topluluk; yine de şimdiye kadar çoktan enine boyuna tartışılmış, eskimiş, iler tutar yeri kalmamış bir düşüncenin özgünlüğü sanısından kaynaklanan bir gururla öne sürüldüğünü anlıyor ve durumu sezmesini sağlıyor babamın. Ama babam böyle bir itirazı beklememiş değildir; o zamana kadar zaten kendisinin de sık sık kafasını kurcalamış görünen itirazın önemsizliğine bütün kalbiyle inanarak, dudaklarında ince ve acı bir gülümseme, davasını eskisinden de etkili biçimde ortaya koyuyor. Konuşma bitince, herkesin katıldığı öfkeli homurtulardan, babamın oradakileri ne reform konusundaki düşüncesinin özgünlüğüne, ne de işe yararlılığına inandırabildiği anlaşılıyor. Söz konusu düşünceye ilgi duyacakların çok olmayacağı belli. Gene de sağda solda biri çıkıyor, babama karşı iyi yürekliliğinden ve belki beni tanıdığından kendisine birkaç adres veriyor. Ortada esen hava dolayısıyla hiç istifini bozmayan babam, konuşma sırasında kullandığı kâğıtları topluyor, önceden hazırladığı bir demet beyaz pusulayı çekip önüne alarak üç beş adresi not ediyor. Benim kulağıma yalnızca bir saray nazırının adı çalınıyor: Strizanowski ya da buna benzer bir ad. – Daha sonra babamın her zaman Felix'le[389] oynarkenki konumda yerde oturduğunu ve kanepeye yaslandığını görüyorum. Korkmuş, ne yaptığını soruyorum kendisine. Kafası reform düşüncesiyle meşgul.

22 Eylül 1917

Boşa geçen bir gün.

25 Eylül 1917

Ormana giden yol. Her şeyi gerçekte kendilerine sahip olmadan kırıp döktün. Parçaları nasıl bir araya getireceksin şimdi? Bu alabildiğine büyük uğraş için, sağda solda gezinen us'unun elinde hangi güçler kaldı?

—

Tagger'in *Das Neue Geschlecht*'i[390]; acınacak, farfara, hareketli, deneyime dayanan, yer yer iyi yazılmış, amatörcülüğün hafif ürpertisini içeren bir yapıt. Tagger, koz oynamak hakkını nasıl görüyor kendinde? Aslında benim gibi zavallının biri.

—

Tüberkülozlu birinin çocuk sahibi olması asla suç değil. Flaubert'in babası tüberkülozluydu. Olasılıklar: Ya çocuğun akciğeri bir flüt gibi* sesler çıkaracak (işitilecek müziği pek güzel niteleyecek bir deyim, zaten bu müziği işitmek için hekimler kulaklarını hastanın göğsüne dayar) ya da çocuk Flaubert olacaktır. Konu üzerinde bir temelden yoksun konuşmalar sürüp giderken babadaki titreme.

—

Köy Hekimi gibi çalışmalardan geçici bir doyum sağlayabilirim, yeter ki böyle bir çalışmanın üstesinden gelebileyim (pek akıl alacak

(*) «Bir flüt gibi sesler çıkaracak» karşılığı olarak Almanca metinde *flöten* sözcüğü kullanılmıştır. İlgili sözcük aynı zamanda mahvolmak, hapı yutmak, elden çıkıp gitmek anlamını içermektedir. (Ç.N.)

gibi değil). Ama dünyayı yüceltip bir saflığa, bir gerçekliğe, bir değişmezliğe ulaştırarak mutluluğa kavuşabilirim ancak.

—

Birbirimize indirdiğimiz kamçılara beş yıl içinde hayli düğüm eklendi.

—

28 Eylül 1917

F. ile konuşmaların özeti.
Ben: demek işi bu noktaya kadar getirdim.
F.: Bu noktaya kadar getiren *ben*'im.
Ben: Seni bu noktaya kadar getirdim.
F.: Bu doğru.

—

Kısaca kendimi ölüme emanet edebilirdim. Bir inanç kalıntısı. Babaya dönüş. Büyük uzlaşma günü.

—

F.'ye bir mektuptan, belki de 1 Ekim tarihli son mektuptan.
Varmak istediğim son amaç bakımından kendimi yokladım mı, doğrusu iyi bir insan olmak ve en yüce mahkemenin buyruklarını yerine getirmek için çaba harcamadığımı, buna düpedüz karşıt bir davranışla tüm insan ve hayvan toplumunu kuş bakışı görebilmek, temel zevklerini, isteklerini ve ahlaksal ideallerini tanıyıp bunları basit kurallara indirgemek ve ilgili kurallar doğrultusunda elden geldiğinde kısa sürede kendimi geliştirip düpedüz herkesin beğenisini kazanmak gibi bir eğilimle donatıldığımı görüyorum; öyle ki (tutarsızlık burada başlıyor) genellikle şahsıma karşı beslenen sev-

giyi elden çıkarmadan, sonunda cehennem ateşinde kızartılmayacak tek günahkâr kimliğiyle içimdeki bayağılıkları herkes önünde sergileyebileyim. Yani özetlersem, benim için önemli olan insanların mahkemesidir; üstelik bu mahkemeyi de yanıltmak istiyorum, ancak yalan dolana başvurmadan.

—

8 Ekim 1917

Bu arada: F.'nin şikâyet mektupları; G.B.[391] bir mektup yazmakla tehdit ediyor. İç açıcı olmayan bir durum (courbature)*, keçileri doyurma, farelerin delik deşik ettiği toprak, patates toplama («rüzgârı nasıl da kıçımızdan yiyoruz»), kuşburnu devşirme. Köylü Feigl (yedi kız, biri ufak, bakışları tatlı, omzunda beyaz bir tavşancık), odada bir resim: «İmparator Franz Josef, Kapusen gömütlüğünde»; köylü Kunz (güçlü biri; bir üstünlük edasıyla çiftliğinin tüm geçmişini anlatıyor; ama güler yüzlü ve iyi yürekli). Köylülerin bıraktığı genel izlenim: Tarımda kurtuluşu bulan soylu kişiler; bu alandaki çalışmalarını öyle bilgece ve alçakgönüllü düzenlemişler ki, bütün de eksiksiz yerlerini alıyor, mutluluk içinde gözlerini kapayana dek her türlü yalpalamadan ve deniz tutmasından uzak kalıyorlar. Yeryüzünün gerçek vatandaşları.

Akşamleyin tepedeki geniş tarlaların içinden, kaçıp dağılmış sığır sürüsü ardından koşturan oğlanlar; ayaklarına bukağı vurulmuş inatçı genç bir boğayı ikide bir çekip çekiştirerek ahırdan yana yöneltmeye çalışıyorlar.

Dickens'in *Copperfield*'i (Ateşçi, düpedüz Dickens'e bir öykünme; yazılması planlanan roman daha da çok bir öykünmenin ürünü). Bavul olayı; herkesi mutluluğa boğan, herkesi büyüleyen delikanlı; aşağılık işler, malikânedeki sevgili; külüstür evler vb.; ama hepsinden önce izlenen yöntem. Amacım, şimdi gördüğüm kadarıyla Dickens gibi bir roman yazmaktı; ancak roman, çağımızdan alacağım parlak ve kendi içimden alacağım mat ışınlarla daha bir zenginlik

* Kırıklık, halsizlik anlamına gelen Fransızca sözcük. (Ç.N.)

içerecekti. Dickens'teki zenginlik, onun umursamaz ve güçlü akıp gidişi; ama bu yüzden, alabildiğine güçsüz yerler var romanda ve söz konusu yerlerde Dickens, yorgun düşmüş, o zamana dek ele geçirdiklerini harman yapmakla yetiniyor. Anlamsız bütünün bıraktığı barbarca izlenim; öyle bir barbarlık ki, güçsüzlüğümden ve Dickens'e salt özenen biri olduğumdan kendimi elinden kurtarmış bulunuyorum. Duygusallık taşan bir üslubun gerisinde kalpsizlik. Her insanın çiziminde yapaylığa kaçılarak başvurulan ve Dickens'in onlarsız üstünkörü de olsa anlatısının sonunu getiremeyeceği kaba karakter betimlemeleri. (Soyut mecazların açık seçiklikten uzak kullanımında Walser'in Dickens'le ilişkisi.)

—

9 Ekim 1917

Köylü Lüftner'de. Büyük sofa. Bütündeki tiyatromsu hava. Kikirdeyip duran, elini masanın üzerine vuran, kolunu kaldırıp omuz silken ve Wallenstein'ın emrindeki bir asker gibi bira bardağını havaya kaldıran asabî mizaçlı bir adam. Yanı başında, hizmetçisi ve on yıl önce kendisiyle evlendiği çok yaşlı karısı. Avcılığa pek düşkün Lüftner; çiftliği ihmal ediyor. Ahırda devcileyin iki at; Homersi görüntüler, ahırın penceresinden şöylece vuran güneş ışığı.

—

14 Ekim 1917

On sekiz yaşındaki bir delikanlı gelip bize veda ediyor; yarın askere gidecek: «Yarın askere gideceğim de, size veda etmeye geldim.»

—

15 Ekim 1917

Akşamleyin Oberklee'ye giden şose üzerinde. Mutfakta levazım müdürüyle iki Macar askeri otruyordu, bu yüzden evden çıkıp gittim.

—

Alacakaranlıkta Ottla'nın penceresinden görünen manzara; karşıda bir ev; evin hemen arkasında bomboş uzanan kırlar.

—

Penceremin karşısında, yamaçtaki tarlalarında Bay Kunz ile karısı.

—

21 Ekim 1917

Güzel bir gün, güneşli, sıcak, rüzgârsız.

—

Köpeklerin çoğunluğu anlamsız yere havlar; uzaktan birinin yaklaştığını görmesinler, başlarlar havlamaya; ne var ki, bazıları –belki bekçi köpeklerinin en iyileri değildir bunlar, ama aklı başında yaratıklardır– yabancı birine sakin sakin sokulur, onu koklar, burunları şüpheli bir koku aldı mı ancak o zaman havlamaya koyulurlar.

—

6 Kasım 1917

Düpedüz yeteneksizlik.

—

10 Kasım 1917

Kesin önem taşıyan şeyi şimdiye kadar not edemedim, hâlâ iki kol halinde akıp gidiyorum. Olağanüstü büyüklükte bir çalışma beni bekliyor.

—

Tagliamento'daki meydan savaşının düşü: Bir düzlük; ırmak aslında yok; itişip kakışan, telaş içinde bir sürü seyirci; duruma göre ileri fırlamaya ya da kaçmaya hazır. Önümüzde bir yaylanın düzlüğü. Kimi yerde çıplak, kimi yerde yüksek çalılarla örtülmüş kenarları açık seçik görülüyor. Yukarıda, yaylanın düzlüğünde ve düzlüğün ötesinde *Avusturyalılar* savaşıyor. Herkes merak içinde: Nasıl sonlanacak durum? Gergin havadan biraz sıyrılmak için, arkalarından bir iki İtalyan'ın ateş ettiği yamaçtaki çalılıklara bakıyoruz. Ama önemli bir şey değil; ancak, biz yine de biraz geriliyoruz. Sonra yine yaylanın düzlüğü: Avusturyalılar düzlüğün çıplak kenarında koşuşuyor, fidanlıkların arkasında ansızın duruyor, sonra yeniden seğirtiyorlar. Belli ki durum kötü; zaten nasıl iyi olabileceğine akıl erdirilemiyor; insanın kendisi de alt tarafı bir insan olduğuna göre, kendilerini savunmak isteyen başka insanların hakkından nasıl gelebilir. Büyük bir umutsuzluk; genel bir kaçış zorunluluk kazanacak. Derken Prusyalı bir binbaşı çıkıyor ortaya; bütün zaman bizimle beraber savaşı izlemiş biri; ama şimdi onun nasıl boşalmış meydana yürüdüğünü görünce, daha önce tanımadığı bir kişi sanıyor insan. Her elinin iki parmağını ağzına sokup ıslık çalıyor, bir köpeği çağırır gibi tıpkı, ama sevgiyle. Islıkla birliğine işaret veriyor, yakın bir yerde bekleyen birlik de yürüyüşe geçiyor. Prusya muhafız kıtası; genç ve sessiz insanlar, sayıları çok değil, belki bir bölük oluşturacak kadar hepsi, tümü de subaya benziyor, en azından uzun meçleri ve koyu renk üniformaları var. Kısa adımlarla ağır ağır, itişe kakışa önümüzden geçip gittiklerini ve zaman zaman bize baktıklarını görünce, bu ölüm yürüyüşünün doğallığında dokunaklı, heyecan veren, zaferi garantileyen bir hava seziyoruz. Bu adamların işe karışmasıyla esenliğe çıkmış, uyanıyorum.

—

27 Haziran 1919

Yeni günlük[392]; gerçekte tek nedeni eski günlüğü okuyuşum. Bazı neden ve amaçlar, şimdi on ikiye çeyrek kala saptanacak gibi değil.

—

30 Haziran 1919

Riegerpark'taydım. J.[393] ile yaseminlerin önünden bir aşağı bir yukarı gidip geldim. Yalan ve gerçek; iç çekişlerim yalan, bağlanmışlığım, güven ve esenlik duygum gerçek. Kalpte tedirginlik.

—

6 Temmuz 1919

Hep aynı düşünce, aynı istek ve korku. Ama yine de her zamankinden çok huzur içindeyim; sanki büyük bir gelişim süreci gerçekleşiyor da, ben bunun uzak titreşimlerini hissediyorum. Bu kadar söz fazla.

5 Aralık 1919

Bu korkunç, uzun ve dar çatlaktan bir kez daha çekilip götürüldüm. Doğrusu ancak düşte üstesinden gelinebilecek bir yarık. Uyanık durumda, insanın kendi iradesiyle başa çıkacağı bir şey değil.

—

8 Aralık 1919

Pazartesi. Resmi tatil günü.[394] Baumgarten'de[395], restoranda, galeride. Acı ve kıvanç, suç ve masumiyet bir daha çözülmeyecek gibi kenetlenmiş ellere benziyor; öyle ki et, kan ve kemik kesilerek birbirinden ayrılabilir ancak.

9 Aralık 1919

Pek çok Eleseus[396]. Ama nereye dönsem kara dalga karşıdan yüzüme çarpıyor.

—

11 Aralık 1919

Perşembe. Soğuk. J.[397] ile Riegerpark'ta suskun dolaşma. Graben'de ayartı. Bütün bunlara katlanmak çok güç. Yeterince hazırlıklı değilim. Konuşmasındaki kehanetimsi şaka havasından habersiz, öğretmenim Beck[398] yirmi altı yıl önce söylemişti, manevi bir anlamda, onun gibi tıpkı: «Beşinci sınıfa da yollayın, tamam. Çok narin bir çocuk, böyle aşırı zorlanmasının acısı çıkar sonradan.» Gerçekten de fazlasıyla çabuk boy atması sağlanan, ama sonra unutulan fidanlar gibi büyüdüm; bir esintiden kendimi kollamak için yaptığım her devinim artistik bir zarafeti içeriyordu; hatta devinimlerin duygulandırıcı bir eda taşıdığı da söylenebilirdi, hepsi bu kadar. Tıpkı Eleseus'ta[399] ve onun ilkbaharda kentlere yaptığı iş gezilerindeki gibi. Bu arada onu hiç küçümsememek gerekiyor: Kitabın başkişisi olabilirdi; kitap Hamsun'un gençliğinde yazılsaydı, böyle biri de olmuştu belki.

—

6 Ocak 1920

Bütün yaptıkları kendisine alabildiğine yeni geliyor. Yaşamın tazeliğini içermese, taşıdığı değere bakarak biliyor ki, hiç kuşkusuz eski cehennem batağından bir nesnedir bu. Ama tazelik kendisini aldatıyor, unutmasını ya da işi hafife almasını ya da işin içyüzünü tümüyle, ama acısız görmesini sağlıyor. Her şeye karşın ilerlemenin daha da ileriye gitmek için yola koyulduğu gün bugün, yani bugünkü gündür.

—

9 Ocak 1919

Batıl inanç, ilke ve yaşamın olanaklı kılınması: Kötülüklerin cennetinden yararlanılarak erdemin cehennemi ele geçiriliyor. Batıl inanç basittir.

—

10 Ocak 1919

Öğle sonrasının (meyve bahçesi) üzücü sonuçları.

—

Yay biçiminde bir parça, kafasının arka bölümünden kesilip çıkarıldı. Güneş ve onunla tüm dünya söz konusu boşluktan içeri bakıyor. Bu durum sinirine dokunup çalışmasından başka tarafa çeliyor dikkatini; beri yandan, özellikle kendisinin oyundan dışlanmasına içerliyor.

—

Bir sonraki gün tutukluluk halinin değişmeden kalması, hatta daha da sıkılaşması, hatta artık hiç sona ermeyeceğinin ısrarla açıklanması, kesin bir özgürlük önsezisinin çürütüldüğü anlamına gelmez. Bütün bunlar, daha çok, kesin özgürlüğün zorunlu önkoşulu niteliğini taşıyabilir.

—

Yeterince hazırlıklı bulunduğu bir durum olmamıştır; ama bu yüzden suçlamalar yöneltemez kendisine, çünkü öylesine eza vererek her an hazırlıklı bulunulmasını isteyen bu yaşamda nerde hazırlana-

cak vakit? Vakit olsa bile, insan kendisini bekleyen ödevi bilmeden nasıl bu ödeve hazırlanır, yani uydurma değil de doğal bir ödevin hiç üstesinden gelebilir mi? Bu yüzden de çoktan okkanın altını boylamıştır. Ne tuhaf, beri yandan ne avutucu şeydir ki, her zamankinden hazırlıksız anında böyle bir durum başına gelmiştir.

—

Arşimed noktasını buldu, ama kendi aleyhinde yararlandı bundan, anlaşılan böyle bir koşulu kabullenerek onu bulabilmişti.

—

13 Ocak 1920

Tüm yaptıklarını olağanüstü yenilikte, ama yeniliklerin bu akıl almaz bolluğundan ötürü olağanüstü acemilikte, katlanılması bile zor, tarihselleşme gücünden yoksun, kuşaklar arası zinciri parçalayıcı, dünyanın şimdiye dek hiç değilse sezgisel yoldan her vakit algılanmış müziğini ilk kez tüm boyutlarıyla silip atan şeyler görüyor. Kimi zaman, o yücekalpliliği dolayısıyla kendisinden çok dünya hesabına tasalara kapılıyor.

—

Bir tutukevine rıza gösterecekti. Bir tutuklu gibi yaşayıp ölmek – bir yaşamın amacı olabilirdi bu. Ne var ki, parmaklıklı bir kafesti bulunduğu yer. Parmaklıklar arasından dünyanın gürültüsü, vurdumduymaz ve zorba, tıpkı kendi evindeymiş gibi girip çıkıyordu. Tutuklu gerçekte özgürdü, istediği gibi davranabiliyordu, dışarıda kaçırdığı bir fırsat yoktu, hatta dilese kafesten çıkıp gidebilirdi, çünkü demir parmaklıklar birbirinden metrelerce aralık duruyordu, yani tutuklanmış bile değildi.

—

İçinde öyle bir duygu var ki, yaşaması önündeki yolu tıkıyor adeta. Ama bu engellemeden de yaşamakta olduğu sonucunu çıkarıyor.

—

14 Ocak 1920

Kendini tanıyor, başkalarına inanıyor, bu çelişki ondaki her şeyi biçip doğruyor.

—

Ne atak, ne de düşüncesiz biridir. Ama ürkek de değildir. Özgür bir yaşam korkutmazdı kendisini. Gelgelelim böyle bir yaşam karşısına çıkmadı, ama bu da tasalandırmıyor onu, zaten kendisine ilişkin tasalara asla kapıldığı yok. Ama hiç tanımadığı biri var, onu –yalnızca onu– büyük tasalara sürekli konu yapıyor kendisi için. Bu birinin ona ilişkin tasaları, hele bu tasaların sürekliliği bazen sessiz saatlerde kahredici baş ağrılarına yol açıyor.

—

Sürgünde (diasporada) yaşıyor. Kendisine ait ögeler, özgür bir yaşam süren bu topluluk dünya çevresinde dolanıp duruyor. Kendi odası da bu dünya kapsamına girdiğinden, yalnızca bu nedenle onları bazen uzakta görüyor. Onlar için nasıl sorumluluk üstlenebilir? Böyle bir şey sorumluluk sayılır mı?

—

Her şeyi, en sıradan bir şeyi, örneğin bir restoranda garsonların kendisine hizmet etmesini bile ancak polisin yardımına başvurarak sağlayabiliyor. Böyle olması da türn rahatlığından soyutluyor yaşamı.

—

17 Ocak 1920

Kendi alın kemiği yoluna duruyor, kendi alnına toslayarak alnını kanlar içinde bırakıyor.

—

Bu yeryüzünde kendini tutuklanmış hissediyor, içi daralıyor, tutukluların üzüntü, güçsüzlük, hastalık ve sayıklamaları onda da tüm gücüyle duyuruyor sesini, hiçbir avuntu onu avutamıyor, çünkü alt tarafı bir avuntudur, tutukevinde bulunmanın hoyrat gerçeğine karşı narin ve baş ağrıtıcı bir avuntu. Ama kendisine ne istediği sorulsa, yanıt verecek durumda da değildir, çünkü –bu da onun en güçlü kanıtlarındandır– özgürlük üzerinde bir fikri yoktur.

—

Kimileri güneşi göstererek sefaleti yoksuyor, o ise sefaleti göstererek güneşi yoksuyor.

—

İki düşmanı var: Birincisi geriden, ilk çıkış yerinden onu sıkıştırıyor; ikincisi yoluna duruyor onun, ileriye doğru yürümesini engelliyor. Her ikisiyle de savaşıyor o. İkincisiyle savaşırken birincisinden destek görüyor, çünkü birincisi ilerlere itmek istiyor onu; birincisiyle savaşırken ikincisinden destek görüyor, çünkü ikincisi gerilere sürmek istiyor onu. Ama bu ancak kuramsal bakımdan böyle, çünkü ortada yalnızca iki düşman bulunmuyor, bir de kendisi var; kendisinin de ne niyetler beslediğini kim bilebilir?

—

Pek çok yargıcı var, bir ağaca tünemiş bir kuş ordusu sanki. Sesleri

birbirine karışıyor, derece ve yetki sorunları çözülecek gibi değil, ayrıca sürekli yer değiştiriyorlar. Ama yeni yerlerinde de tanınabiliyor bazıları.

—

Üç şey:

—

Gerek başkalarının, gerek kendisininki olsun, yaşamın tümünde saklı yatıp kendi kendini yiyip bitiren, hantal, çok kez uzun süre duruyor izlenimini uyandıran, ama gerçekte aralıksız sürüp giden dalgasal devinim, sonu gelmeyen bir düşünme zorunluluğunu da beraberinde getirdiği için eza veriyor ona. Bazen bu eza, olaylardan öncesine rastlar gibidir. Bir dostunun dünyaya bir çocuğu geleceğini işittiği vakit, bunun sancısını bir erken düşünüyle önceden çektiğini anlıyor.

—

Gördüğü iki şey var: Birincisi durgun, yaşam dolu, belli bir haz duygusu olmadan yapılamayacak gözlem, düşünüp taşınma, inceleme, dışa açılma. Bunların sayı ve olanakları sonsuzdur. Bir duvar assel'inin bile bir yerde barınabilmesi büyücek bir yarığın varlığına bakarken, söz konusu işler için asla bir yer gerekli değildir; en ufak bir yarığın bulunmadığı yerde bile binler ve binlercesi iç içe girmiş bir arada barınabiliyor. Bu, gördüklerinden birincisi. İkincisine gelince: Çağrıya uyulup hesap verilmesi gereken, ama ağız açılıp bir şey söylenemeyen, gerisin geri gözlemlerin vb. kucağına savrulunan, ama artık çıkar yol bulunamamasından ötürü asla bir su gibi şıpır şıpır içlerinde dolaşılamayan, bu yüzden ağırlığını artırıp bir lanet savrularak gözlemlerin içine gömülünen andır.

—

2 Şubat 1920

Taymis Irmağı'nda yaz mevsiminde bir pazar gününü anlatan bir tabloyu anımsıyor. Tüm genişliğiyle ırmağı dolduran kayıklar, bir baraj kapağının açılmasını beklemektedir. Kayıkların hepsinde açık renk ince giysiler giymiş şen şakrak gençler seçiliyor. Havanın sıcaklığına ve suyun serinliğine kendilerini sere serpe bırakarak adeta kayıklara uzanmış yatıyorlar. Bu ortak davranıştan ötürü eğlenti tek kayığa sınırlı kalmayarak kayıktan kayığa şakalaşılıyor, kahkahalar savruluyor.

Ansızın kıyıdaki bir çimenlikte –tabloda kıyılar pek belli değildi ve dört bir yanı kayıklar tutmuştu– kendisinin dikildiğini tasarladı. Eğlentiyi izliyordu; gerçekte bir eğlenti değildi ama, öyle de nitelendirilebilirdi. Eğlentiye katılmak için kuşkusuz büyük bir istek duyuyor, bayağı buna el uzatıyor, ama eğlentiden dışlandığını da açıkça kendi kendisine söylemeden duramıyordu. Eğlenenlerin arasına karışması olanaksızdı; bu, öylesine büyük bir hazırlığa bakıyordu ki, yalnızca pazar değil, aradan pek çok yıl geçse, hatta tüm ömrünü bu yolda harcasa, hatta zaman denilen şey olduğu yerde dursa yine de değişik bir sonuç elde edemezdi; bunun için bütünüyle bir başka soydan gelmesi, eğitiminin ve bedensel gelişiminin bir başka yol izlemesi gerekiyordu.

Yani gezmeye çıkmış bu kimselere işte öylesine uzak, beri yandan öylesine yakındı ve bu da anlaşılması güç olan şeydi. Nihayet onların da hepsi kendisi gibi insandı, insanlara ilişkin hiçbir şey kendilerine büsbütün yabancı sayılamazdı; dolayısıyla iyice irdelendi mi, onu avcunda tutup ırmaktaki gezintiden alıkoyan duygunun kayıktakilerin içinde de yaşadığı, ancak kayıktakilere tümüyle egemen olmayıp yalnızca ruhlarının karanlık bir köşesinde bir hayalet gibi varlığını sürdürdüğü saptanabilirdi.

—

15 Şubat 1920

Sorun şu: Yıllar önce bir gün, kuşkusuz enikonu mahzun, Laurenzi

Tepesi'nin yamacında oturuyor, yaşamdan dilediğim şeyleri gözden geçiriyordum. En önemli ya da benim için en çekici dileğin, bir yaşam görüşüne kavuşmak ve (kuşkusuz bu da dileğin içindeydi ister istemez) yazıp çizerek başkalarını böyle bir görüşün varlığına inandırmak olduğu anlaşıldı; öyle bir görüş ki, yaşam ağır tempolu doğal iniş ve çıkışını yine korumalı, beri yandan aynı açık seçiklikle bir hiç, bir düş, boşlukta bir süzülüş diye benimsenebilmeliydi. Gerçekten dilesem güzel bir dilekti belki. Örneğin bir masayı işte öylesine üstün bir ustalığı ele veren çekip sallayışlarıyla çatıp çıkarmak ve beri yandan hiçbir şey yapmamak, bu hiçbir şey yapmamayı: «Çekiç sallamak onun için bir hiçti» denmeyip de, «Çekiç sallamak onun için gerçekten çekiç sallamaktı, ama beri yandan bir hiçti» denecek gibi yapmak; böylelikle çekiç sallamak daha atak, daha kararlı, daha gerçek ve ne bileyim daha çılgınca niteliğe bürünürdü.

Ama o asla böyle bir dilekte bulunamazdı; çünkü dileği dilek değil, yalnızca bir avunmaydı, bir hiç'e yer yurt sağlamak, bir hiç'e birazcık canlılık kazandırmaktı. O vakitler bu hiçten içeri ilk bilinçli adımlarını yeni atıyordu, ama kendi yaşamının bir ögesi olarak hissetmeye başlamıştı hiç'i. O vakitler gençliğin yalancı dünyasına bir çeşit vedada bulunuyordu; hani bu dünya asla doğrudan onu aldatmamış, yalnızca dört bir yanda otorite rolünü oynayanların sözleriyle aldanmasına yol açmıştı. Ve böylece *dilek*'in zorunluğu açığa vurmuştu kendini.

—

Yalnızca kendi kendisini kanıtlayabiliyor, tek kanıtı kendisi; tüm düşmanları hemen onu yenilgiye uğratıyor, ama onu yoksayarak değil (o yoksanamaz çünkü), kendi kendilerini kanıtlayarak bunu yapıyorlar.

—

İnsanlar arasındaki birleşmeler, bir kişinin kendi güçlü varlığına

dayanarak aslında yadsınamayacak öbür kişileri yadsımış görünmesinden kaynaklanıyor. Öbür kişiler için tatlı ve avutucu bir şey; ama gerçeklikten, dolayısıyla süreklilikten yoksun hep.

—

Eskiden pek kalabalık bir topluluğun bir parçasıydı. Ortadaki bir yükseltinin çevresine, inceden inceye düşünülmüş bir düzene uyularak askerliğe, güzel sanatlara, bilimin değişik dallarına ve sanatlara ilişkin simgeler dizilmişti. Bu bir sürü simgeden biri de oydu. Şimdi ise çoktan dağılmış bulunuyor topluluk; hiç değilse o, topluluktan ayrılmış, tek başına yaşamaya uğraşıyor. Eski mesleği bile yok elinde, hatta eskiden neyi simgelediğini bile unutmuştur. Galiba asıl bu unutuş bir çeşit hüzne, güvensizliğe, huzursuzluğa ve geçmiş zamanların özlenmesine ve bu özlemin şimdiki zamanı bulandırmasına yol açıyor. Ama söz konusu özleyiş de yaşama gücünün önemli bir ögesi ya da belki onun kendisidir.

—

Kişisel yaşamı için yaşamıyor o, kişisel düşünüşü için düşünmüyor. Ona öyle geliyor ki, bir ailenin zoruyla gerçekleşiyor yaşaması ve düşünmesi; hani yaşama ve düşünme bakımından ailenin kendisi alabildiğine güçlüdür, ama bilmediği bir yasa uyarınca bu aile için formaliteden kaynaklanan bir gereklilik taşımaktadır. Bu bilinmeyen aile ve bilinmeyen yasalardan ötürü de ona işten el çektirilemez.

—

İlk Günah, insanın yaptığı bu eski haksızlık, kendisine bir haksızlık yapıldığı ve kendi üzerinde ilk günahın işlendiği konusunda açığa vurduğu ve açığa vurmasına bir türlü ara vermediği suçlamadan kaynaklanıyor.

—

18 Şubat 1920

İki çocuk, yaklaşık altı yaşlarında bir oğlanla yaklaşık yedi yaşlarında bir kız, üzerlerinde zengin giysiler, Casinelli'nin[400] vitrini önünde sağa sola kımıldanıyor, Tanrıdan ve günahtan konuşuyorlardı. Arkalarına gelip dikildim. Galiba Katolikti kız, ancak Tanrının aldatılmasına gerçek bir günah gözüyle bakıyordu. Oğlan sanırım Protestandı, çocuksu bir inatla: «Peki, insanları aldatmak ya da hırsızlık yapmak nedir?» diye sordu. «O da pek büyük bir günah», diye yanıtladı kız, «ama günahların en büyüğü değil. Ancak Tanrıya karşı işlenenler günahların en büyüğüdür; insanlara karşı işlenen günahlar için günah çıkartırız. Günah çıkarttım mı, hemen melek gelip yine arkama dikilir; bir günah işledim mi, şeytan gelip dikilir arkama, ama şeytan gözle görülmez.» Ve kız bu yarı ciddi konuşmadan usanmış, ökçeleri üzerinde şakadan arkasına döndü ve dedi ki: «Gördün mü bak, kimse yok arkamda.» Oğlan da aynı şeyi yaparak arkasına döndü, benimle karşılaşınca: «Bak, bak!» dedi, kendisini işitebileceğimi umursamaksızın ya da aklından geçirmeksizin. «Benim arkamda şeytan dikiliyor.» «Onu ben de görüyorum», diye yanıtladı kız. «Ama benim dediğim o değil.»

—

Hiçbir avuntu istemiyor, ama istemediği için istemiyor değil; avuntuyu kim istemez; ondan değil de, avuntuyu aramak, bu işe yaşamını vermek, kendi varlığının kıyısında, adeta hep onun dışında yaşamak, bu yüzden kimin için avuntu aradığını pek bilememek, dolayısıyla etkili, gerçek değil de etkili bir avuntuyu –gerçek avuntu yoktur çünkü– ele geçirecek güçten bile yoksun bulunmak demek olduğu için.

—

Hemcinslerinin kendisine dikkatle bakmalarına karşı koyuyor. Ne kadar şaşmaz biri olursa olsun, insanın başkalarında görebildiği,

ancak kendi bakış gücü ve bakış biçiminin elverdiği ölçüdedir. Herkes gibi onda da, ama en ileri derecesinde bir hastalık var: Kendisini öylesine sınırlıyor ki, hemcinsleri baktığında onu görebilsin. Robinson adanın en yüksek, daha doğrusu herkesçe en iyi görülebilecek noktasını avuntudan ya da alçakgönüllülükten ya da korkudan ya da bilmezlikten ya da özlemden terketmemiş olsaydı, çok geçmeden mahvolup giderdi: ama işte gemilere ve onların güçsüz dürbünlerine bel bağlamayıp adasını baştan aşağı araştırmaya ve zevkini çıkarmaya koyularak sağ kalabildi, nihayet mantıksal bir zorunluluk olarak adada ele geçirilip kurtarıldı.

—

19 Şubat 1920

«Yoksunluğunu erdem yapıp çıkıyorsun.»

«Birincisi, bunu herkes yapar; ikincisi, bunu yapmayan biri varsa o da benim. Yoksunluğumu yoksunluk olarak alıkoyar, bataklıkları kurutmaya kalkmayarak onlardan yükselen sıtmalı buğular içinde yaşarım.»

«Hah işte, bunu erdem yapıyorsun.»

«Dedim ya, herkes gibi. Hem ben yalnızca seni düşünerek böyle davranıyor, bana dost kalman için kendi ruhumun zarar görmesini sineye çekiyorum.»

—

Benim tutukevi hücrem – benim kalem.

—

Onun her şeyi yapmasına izin verilmiştir, yalnızca kendisini unutmasına hayır; böylece kuşkusuz yine, bütün'ün o anda gereksindiği şey sayılmazsa her şey kendisine yasaklanmış oluyor.

—

Bilinç kapsamının darlığı, toplumsal yaşamın bir gereğidir.
Bütün erdemler kişisel, bütün kötülükler toplumsaldır. Toplumsal erdem gözüyle bakılan şeyler, örneğin sevgi, bencillikten uzaklık, hakkaniyet duygusu, özveri, gücünü «şaşılacak» ölçüde yitirmiş toplumsal kötülüklerdir.

—

Onun çağdaşlarına söylediği «evet» ve «hayır» ile gerçekte söyleyeceği şey arasındaki ayrım, ölüm ve yaşam arasındaki ayrıma benzetilebilirdi; tıpkı birinci ayrım gibi ikincisini de sezgi yoluyla kavrayabiliyor.

—

Sonraki kuşakların bir kişi üzerinde verecekleri yargının, çağdaşlarının o kişi üzerindeki yargısından daha doğru olmasının nedeni ölümdür. Ancak öldüğü zaman kendince gelişebiliyor insan, ancak yalnız kaldığı zaman gelişebiliyor. Bir baca temizleyicisi için cumartesi ne ise, ölmüş olmak da bir kişi için odur; cumartesi günü baca temizleyicisi yıkanır, vücudunu tozdan ve kurumdan temizler. Çağdaşlarının mı ona, yoksa onun mu çağdaşlarına daha çok ziyanı dokunduğu, öldüğünde açığa çıkar kişinin. İkinci durumda büyük bir adam olduğu anlaşılır.

—

Olumsuzlamaya, durmadan değişen, yenilenen, ölerek dirilen savaşçı insan organizmasının bu doğal dışavurumuna her vakit yetenekli durumdayız; ama işte göze alamayız bunu; oysa yaşamak olumsuzlamak, dolayısıyla olumsuzlamak onaylamaktır.

—

Ölüp giden düşünceleriyle ölmüyor kişi. Ölüp gitmek yalnızca iç dünyada gerçekleşen bir olaydır (topu topu bir düşünce bile olsa korur gene varlığını), herhangi bir olay gibi bir doğa olayıdır, ne sevindirici, ne acıklı.

—

«Doğrulup kalkmasını belli bir ağırlık, her duruma karşı güven içinde bulunduğu duygusu, kendisi için hazırlanıp kendisinin olan bir yatağın sezgisi engelliyor. Sakin sakin uzanıp yatmasını ise kendisini yataktan sürüp dışarı atan bir tedirginlik önlüyor; vicdanı, boyuna çarpıp duran yüreği, ölüm korkusu ve bu korkuyu yoksama özlemi, bütün bunlar onu uyutmuyor, yatar yatmaz ayağa kaldırıyor yeniden. Bu iniş çıkışlı yollarda rastlantı niteliğindeki üstünkörü ve sapa gözlemler ise yaşamını oluşturuyor.»

«Çizdiğin tablo iç karartıcı, ama yalnızca temel yanılgılarını sergilediği çözümleme açısından. Hani insan doğrulup kalkıyor, sonra gerisin geri düşüyor, sonra yine doğruluyor, ve böyle sürüp gidiyor bu; ama beri yandan; çok daha büyük bir doğrulukla hiç böyle değil durum; her şeye karşın insan tek bir şeydir, yani devinimde dinginlik, dinginlikte devinimdir; bunların ikisi her kişide birleşiyor; yine her kişide birleşimin birleşimiyle karşılaşılıyor ve böylece sürüp gidiyor bu, ta ki gerçek yaşama gelip dayansın. Ancak, benim çizdiğim tablo da seninki gibi yanlış, belki seninkinden daha yanıltıcıdır. Olduğumuz yerden yaşama götürecek bir yol yoktur çünkü; oysa yaşamdan buraya gelmemizi sağlayan bir yolun varlığı gerekiyor. İşte yolumuzu böylesine şaşırmış durumdayız.

—

Akıntıya karşı yüzüyor; akıntı bir azgın ki, bazen bir dalgınlığa kapılıp, içinde şap şup ellerini kollarını oynattığı sessizlikten dolayı umutsuzluğa düşer gibi oluyor, bir başarısızlık anında işte öylesine gerilere atılmıştır.

—

29 Şubat 1920

Susamıştır ve pınarla arasında yalnızca bir çalılık vardır. Ama o iki parçaya bölünmüştür; bir parçası bütün'ü görüyor, bütün'ün orada dikildiğini, yanı başında da pınarın bulunduğunu görüyor; ikinci parçası ise hiçbir şeyin farkında değil; olsa olsa birincisinin her şeyi gördüğünü sezer gibidir. Ama hiçbir şeyin de farkına varamadığı için pınardan içemiyor.

—

15 Ekim 1921

Tüm günlükler[401] yaklaşık bir hafta önce M.'e[402] verildi. Kendimi biraz daha mı özgür hissediyorum daha mı rahatım şimdi? Hayır. Günlük tutma yeteneği hâlâ bende var mı? Bundan böyle en azından başka türlü olacağı kesin, daha doğrusu söz konusu yetenek saklanıp gizleneceği bir köşe arayacak kendine, hiç var olmamanın yoluna bakacak; örneğin kafamı hayli kurcalamış Hardt üzerinde şu an ancak binbir zahmetle bir şeyler not edecek gücü gösterebilirim. Sanki hakkında yazacağım her şeyi çoktan yazmışım ya da bir başka deyişle artık hayatta değilmişim gibi. M. hakkında yazacak bir şeyler bulabilirdim kuşkusuz, ama bunu da kendi isteğimle yapmazdım, hem yazacaklarım fazlasıyla kendi aleyhimde nitelik taşırdı; daha önce bir kez olduğu gibi, artık böylesi şeyleri uzun boylu anımsamaya çalışmamın gereği yok, eskisi gibi unutkan değilim, bu bakımdan canlanıp dirilmiş bir bellek olduğumu söyleyebilirim, uykusuzluğumun nedeni de budur.

—

Hebel'in mektubundaki çoktanrıcılığa ilişkin yer.

—

16 Ekim 1921, Pazar

Sürüp giden bir başlangıcın mutsuzluğu, her şeyin bir başlangıç ol-

duğunu, hatta o kadar bile olmadığını unutturacak bir aldanışın eksikliği, bunu bilinmeyen ve nihayet bir yol «ilerleyebilmek üzere» örneğin futbol oynayan, budalalıklarını bir tabutun içine gömer gibi içlerine gömen başkalarının budalalığı, burada gerçek bir tabut, yani taşınıp açılabilir, kırılıp dökülebilir, diğerleriyle değiştirilebilir gerçek bir tabut gördüğünü sanan başkalarının budalalığı.
Yukarıda, parkta genç kadınlar arasında. Haset duygusuna yer yok. Mutluluklarını paylaşmama yetecek kadar hayal gücü, böyle bir mutluluk için gereğinden güçsüz sayılacağımı bilmeme yetecek kadar bir yargı gücü, kendi durumumu ve onların durumunu görebildiğime inanacak kadar bir budalalık. Ama budalalık yeterli düzeyde değil, küçücük bir boşluğu içeriyor ve ıslık çalarak boşluktan geçen rüzgâr tam bir yankılanmayı önlüyor.

—

Hafif atlet olmak gibi büyük bir özleme içimde yer verişim, sanırım, cennete girip orada da umutsuzluğa kapılmama ses çıkarılmamasını istemeye benziyor.

—

Elimdeki sermaye ne kadar acınacak gibi olursa olsun, isterse «aynı koşullar altında» (özellikle irade güçsüzlüğüm dikkate alındığı zaman) yeryüzündeki en acınacak sermaye niteliği taşısın, hatta kendi açımdan elde edilebilecek en iyi şeyi ona dayanarak ele geçirmem gerekiyor; böyle bir sermayeyle bir tek şeyin elde edilebileceği, dolayısıyla bu tek şeyin en iyi şey sayılacağı ve bunun da umutsuzluk olduğunu söylemek safsatadan başka şey değil.

—

17 Ekim 1921

Yararlı hiçbir şey öğrenmeyip bunun bir sonucu olarak kendimi vü-

cutça da harap etmekle birkaç amaç güttüğüm söylenebilir. İşe yarar ve sağlıklı bir kişinin yaşam kıvancı tarafından dikkatimin çelinmesini istemedim. Sanki hastalık ve umutsuzluk, en azından yaşam kıvancı kadar dikkatimi çelmeyecekmiş gibi!
Bu düşünceyi değişik biçimlerde törpüleyebilir ve ardına düşüp onu kendime yararlı bir sonuca ulaştırabilirdim; ama böyle bir şeyi göze alamıyor ve –en azından bugün ve günlerin büyük çoğunluğunda– benim için olumlu bir çözümün varlığına inanmıyorum.

—

Tek tek değil, bütün evli çiftleri hedef alıyor imrenişim; bir tek evli çifte imrensem de, gerçekte sonsuz çeşitliliği içinde bütün evlilik mutluluğuna imrenmekteyim; tek bir evliliğin mutluluğu, en olumlu durumda bile belki umutsuzluğa sürüklerdi beni.

—

İç durumları benimkine benzeyen kişilerin olabileceğini sanmıyorum, ama yine de böyle kimselerin varlığını kafamda tasarlayabilirim; gelgelelim benimkisi gibi başlarının üstünde gizli bir karganın sürekli dolanıp durduğunu hayalimde bile canlandıramam.

—

Yıllar içinde varlığımın sistematik olarak yıkıma sürüklenmesi şaşılacak şeydi, bir barajın ağır ağır çöküşü gibiydi tıpkı, kasten girişilmiş bir eylemdi. Bunu gerçekleştiren akıl, şimdi zaferini kutlayacaktır; peki, neden benim de söz konusu kutlamaya katılmamı istemez? Ama belki amaçladığı şeyin sonuna gelmedi henüz; başka bir şey düşünmeye fırsat bulamıyor.

—

18 Ekim 1921

Sonu gelmeyen bir çocukluk dönemi. Yaşamın yeniden çağrısı.

—

Yaşamın görkeminin herkesin çevresinde ve her zaman tüm zenginliğiyle hazır beklediği, ama üstü örtülü olarak derinlerde, gözle görülmez, çok uzaklarda bulunduğu pekâlâ düşünülebilir. Ne var ki, düşmanca, gönülsüz, sağır bir tutum içinde değildir bu görkem; uygun bir sözcük ve uygun bir isimle çağrılmaya görsün gelmeden duramaz. Bu da kendisi bir şey yaratmayan, salt çağırıp davet eden büyü ve sihrin doğası gereğidir.

—

19 Ekim 1921

Çöl yolunun doğası. Kavminin önüne düşüp ileride olup bitecekleri bir kırıntıdan ileri geçmeyen bilinciyle (fazlası düşünülür gibi değildir) bu yolu tepen bir insan. Tüm yaşamı boyunca Kenan Eli'nin kokusunu almıştır; söz konusu ülkeyi ancak ölümünün arifesinde görmesi inanılır gibi değildir. Böyle olması, insan yaşamının nasıl mükemmellikten uzak bir tek an sayılacağını anlatma amacına yöneliktir yalnız, mükemmellikten uzaktır, çünkü yaşamın bu türlüsü hep sürüp gitse de sonunda yine bir an'dan fazla bir şey ele geçmez. Musa'nın Kenan Eli'ni göremeyişi yaşamının kısalığından değil, yaşamının bir insan yaşamı olmasındandır. Musa'nın beş kitabının böyle sonlanması, *ducation sentimentale*'in[403] bitim sahnesiyle bir benzerliği içerir.

—

Yaşamla sağken başa çıkamayan kişi, ellerinden birine yazgısal karamsarlığını biraz savuşturabilmek için gereksinim duyar --bu savuş-

turma işi de asla dört başı mamur nitelik taşımaz–, ama öbür eliyle yıkıntılar altında gördüklerini kâr hanesine kaydedebilir; çünkü başkalarından daha değişik ve daha çok şey görür; ne de olsa sağlığında ölmüş, dolayısıyla gerçek anlamda yaşayan biridir. Bu arada unutulmamalıdır ki, umutsuzlukla savaşırken söz konusu kişinin iki elini ve sahip olduğu iki elden fazlasını gereksinmeyeceği var sayılmıştır.

–

20 Ekim 1921

Öğleden sonra Langer, ardından Max. Max, *Franzi*'yi[404] okudu.

–

Bir düş, kısa; hummalı bir uykuda ölçüsüz bir mutlulukla hummalı bir şekilde tutundum düşe. Çok dallı budaklı bir düş, hepsi de aynı zamanda ve bir çırpıda belirip ortaya çıkan binlerce ilişkiyi içeriyor; düşten yalnızca temeldeki duyguya ilişkin silik bir anımsama kaldı belleğimde. Bir erkek kardeşim varmış da bir cinayet işlemiş, galiba birini öldürmüş, ben ve daha başkaları da cinayete ortak olmuşuz; cezaya çarptırılma, cinayetin ortadan kalkışı; esenlik uzaktan giderek yaklaşıyor, yaklaştıkça büyüyor gücü, pek çok belirti önüne geçilemeyecek gibi yaklaştığını gösteriyor, sanırım kızkardeşim belirtileri hep haber veriyor, ben de bunları coşkulu çığlıklarla selamlıyorum, belirtiler yaklaştıkça çığlıklardaki coşku da güçleniyor. Attığım o tek tek çığlıkları, bu kısa cümlecikleri ilginçliklerinden ötürü ileride hiç unutamayacağımı sanmıştım, ama şimdi birini bile doğru dürüst anımsamıyorum: Salt çığlık olabilirdi tümü; çünkü konuşmak beni hayli zahmete sokuyor, ağzımdan bir sözcük çıkarana kadar avurtlarımı şişirerek ağzımı sanki dişim ağrıyormuş gibi sağa sola oynatmam gerekiyordu. Sonunda cezanın gelişi ve benim cezaya alabildiğine içtenlikle, inanarak ve kıvançla kucak açmam mutluluğu oluşturmuştu; öyle bir manzaraydı ki, Tanrıları bile duygulandırmaktan geri kalmamıştı ve Tanrıların duygulanmışlığını

içimde hissetmiş, nerdeyse ağlayasım gelmişti.

—

21 Ekim 1921

Öğleden sonra kanepede.

—

Bir türlü eve girmenin yolunu bulamamıştı; çünkü bir ses işitmiş, ses şöyle demişti: «Ben gelip önüne düşene kadar bekle!» Dolayısıyla, evin önünde hâlâ toz toprak içinde yatıyordu; oysa Sara'nın söylediği gibi her şey boşunaydı.

—

Her şey hayaldir; aile, büro, arkadaşlar, sokak, zevce, her şey gerçeğe biraz daha uzak, biraz daha yakın bir hayal; en yakın gerçek ise, senin başını penceresiz ve kapısız bir hücrenin duvarına bastırmandır yalnız.

—

22 Ekim 1921

Bir erbap, bir uzman, işini bilen biri; ancak öyle bir bilgi ki başkalarına aktarılamaz, ama çok şükür kimseye de gerekmiyor gibidir.

—

23 Ekim 1921

Öğleden sonra Filistin üzerine film.

—

25 Ekim 1921

Dün akşam yemeğinden sonra Ehrenstein.[405]

—

Annemle babam iskambil oynuyordu; bense tek başıma, çevreme tümüyle yabancı, oturuyordum. Babam, benim de oyuna katılmamı ya da en azından oyunu izlememi söyledi; ben bir bahane uydurup yakayı sıyırdım. Çocukluktan beri pek çok kez yinelenmiş bu sırt çevirmelerin anlamı nedir? Bu ortak, bir bakıma toplumsal yaşamın kapısı tarafıma yöneltilen çağrıyla bana aralanmıştı; söz konusu yaşama katılmam için benden bekleneni, pek iyi değilse de zararsız denecek gibi yapıp çıkarabilirdim; hatta oyun beni belki pek fazla sıkmazdı; öyleyken –çağrıyı geriye çevirmiştim; buna göre bir yargıya varılmak istendi mi, yaşam ırmağının asla bana kucak açmadığından, Prag'dan asla ayrılamayacağından, asla spor ya da bir başka iş yapma fırsatı elime geçmediğinden yakınmam haksızlıktan başka şey sayılamaz–, bu konulardaki bir öneriyi tıpkı oyuna çağrıdaki gibi kabul etmezdim belki. Ancak saçma şeylerin yanıma yaklaşmasına izin veriyordum, örneğin hukuk öğrenimi, büro, daha sonraları bahçe işi, marangozluk ve benzeri ek uğraşlar; öyle ki yardıma muhtaç dilencinin yüzüne kapıyı kapayıp yalnız kaldığında iyiliksever bir kişi rolünü oynayarak sadakayı sağ elinden sol eline aktaran bir adamın davranışı gibi anlamak gerekiyor durumu.
Çağrıları sürekli geriye çevirmiş, kuşkusuz genel bir güçsüzlükten, ama en çok bir irade güçsüzlüğünden böyle davranmıştım; ancak, bunu anlamam hayli geç oldu. Eskiden bu geri çevirmeleri çokluk olumlu bir belirti görmüştüm (kendimden kaynaklanan o genel büyük umutlar beni buna ayartmıştı); şimdi ise, söz konusu görüşten topu topu bir kırıntı kaldı.

—

29 Ekim 1921

Sonraki akşamların birinde gerçekten katıldım oyuna, annem hesa-

bına sonuçları kaydediyordum. Ancak, masa başındaki topluluğa pek yaklaşamadım; biraz yaklaşacak olsam yorgunluk, can sıkıntısı, kaybedilen zamandan duyduğum üzüntü bu yaklaşımı alıp götürdü. Hep böyle olmuştu zaten; yalnızlıkla topluluk arasındaki bu sınır ülkeyi ancak alabildiğine seyrek durumlarda aşabilmiş, hatta söz konusu ülkeyi yalnızlıktan kendime daha çok yurt edinmiştim. Burasıyla karşılaştırıldı mı, Robinson'un adası ne kadar daha yaşam dolu ve güzel bir ülkeydi.

—

30 Ekim 1921

Öğleden sonra, tiyatro, Pallenberg.[406]

—

Cimri oyununun sahnede sergilenişi ya da yazılı metni değil, cimrinin kendisi bakımından içimde saklı yatan olanaklar. Gereken, yalnızca çabuk ve kararlı bir hamle; bütün orkestra, adeta büyülenmiş, şefin değneğinin kürsü üstünde havaya kalkacağı yere bakıyor.

—

Tam bir çaresizlik duygusu.

—

Kesin sınırlarla ayrılmış, konuşan, göz kırpıştıran bu vücutlara seni herhangi bir nesneden, diyelim elindeki mürekkep kaleminden daha sıkı bağlayan nedir? Senin de onların soyundan gelmen mi? Ama sen onların soyundan değilsin, yukarıdaki soruyu sorman da bu yüzden.

—

İnsan vücutlarının kesin sınırlarla ayrılmış olması dehşet verici bir şey

—

Batıp gitmeyerek sessiz bir el tarafından yönetilmedeki tuhaflık, çözülmez bilmecemsilik insanı şöyle bir saçma düşünceye sürüklüyor: «Kendime kalsa çoktan mahvolurdum.» Kendime kalsa.

—

1 Kasım 1921

Werfel'in *Bocksgesang*'ı[407].

—

Yasalarını küçümseyerek bir dünya üzerinde özgür tasarrufta bulunma. Yasanın zorla benimsetilişi. Yasaya sadakatteki mutluluk.

—

Ancak, dünyaya yasanın zorla benimsetilmesi, ama her şeyin eskisi gibi kalması ve yeni yasa koyucunun özgür olması düşünülemez. Bu yasa değil, keyfî davranış, bir ayaklanma, kendi kendini mahkûm ediştir.

—

2 Kasım 1921

Belirsiz bir umut, belirsiz bir güven.

—

Sonu gelmeyen bulanık bir pazar ikindisi; bütün yılları yiyip yutan, yıllardan oluşan bir ikindi. Bazen boş sokaklarda umutsuz, bazen yatışmış kanepede. Bazen de karşıdan sürekli geçip giden renksiz ve anlamsız bulutları hayretle izleme. «Sen büyük bir pazartesi için bir kenara kaldırıldın.» Güzel sözler, ama pazar hiç biteceğe benzemiyor.

—

3 Kasım 1921

Telefon

—

7 Kasım 1921

O kaçınılmaz kendini gözlem yükümlülüğü: Bir başkası tarafından gözlemleniyorsam, kuşkusuz ben de kendimi gözlemlemeliyim. Beni gözlemleyen bir başkası yoksa, kendimi inadına daha büyük bir titizlikle gözlemlemem gerekir.

—

Benimle arası açılan ya da beni artık umursamayan ya da benden rahatsız olan kimse, beni başından kolay atabileceği için imrenilecek biridir. Ancak, ortada bir ölüm kalım sorununun bulunmaması koşuluyla sanırım; bir ara F.'de[408] böyle bir şey söz konusu gibiydi de benden yakayı kolay sıyıramamıştı; ne var ki gençtim o zaman, gücüm kuvvetim yerindeydi, ayrıca içimdeki istekler güçlüydü.

—

1 Aralık 1921

M.,[409] beni dört kez görmeye geldikten sonra gitti; yarın buradan ayrılıyor. Çileli günler arasında huzur dolu dört gün. Gidişine üzülmeyişim,

doğrusu üzülmeyişim ve ayrılıp gittiği için sonsuz üzüntüye kapılmam arasında uzun bir yol var. Orası öyle, üzülmek işin en kötüsü değil.

–

2 Aralık 1921

Anne ve babamın odasında yazılan mektuplar. Yıkılış biçimleri akla gelmeyecek kadar değişik. – Küçük bir çocukken babamın beni yenilgiye uğrattığı ve ama açgözlülükten savaş alanından ayrılmadığım, ikide bir babama yenilmeme karşın yıllardır bunu yapamadığım düşüncesinin geçen gün kafamda uyanışı. – Hep M. ya da M. değil, bir ilke, zifiri karanlıkta bir ışık.

–

6 Aralık 1921

Bir mektuptan: «Bu kasvetli kışta ısıtıyor beni.[410]» Benzetmeler, beni yazma işinde umutsuzluğa düşüren pek çok nedenden biri. Yazmanın kendi başına buyruk olamayışı, sobayı yakan hizmetçiye, sobada ısınan kediye, hatta sobada ısınan zavallı yaşlı adama bağımlılığı. Bütün bu sayılanlar kendine özgü yasaları içeren bağımsız eylemlerdir; ancak, yazmanın perişandır durumu, bağımsız bir yeri yoktur, bir şaka, bir umutsuzluktur.

–

Evde tek başına iki çocuk bavulun içine girdi; kapak kapandı, bavulu açamayarak ikisi de havasızlıktan boğuldu.

–

20 Aralık 1921

Düşüncede çekilen bir sürü acı.

–

Derin uykudan korkuyla uyandırıldım. Odanın orta yerindeki küçük masada, mum ışığında tanımadığım bir adam oturuyordu. Loşlukta geniş bedenli ve ağır oturuyor, düğmeleri çözülmüş paltosu kendisini daha da geniş bedenli gösteriyordu.

—

İyice düşünülecek:
Karısı elini alnında gezdirdiğinde, ölüm yatağında yatan Raabe' nin ağzından çıkan söz: «Ne güzel!»[411]

—

Torununa dişsiz ağzıyla gülen büyükbaba.

—

Şu cümleyi rahatça yazabilmenin belli bir mutluluğu içerdiği yadsınamaz: «Havasızlıktan boğulmak, düşünülemeyecek kadar korkunçtur.» Kuşkusuz düşünülemeyecek kadar; dolayısıyla yine yazılan bir şey yoktur.

—

23 Aralık 1921
Yine Nás Skautik[412] okundu

—

İvan İlyiç[413]

—

16 Ocak 1922

Son hafta bir yıkılıştan farksızdı; böylesine dört başı mamur bir yıkılışı ancak iki yıl öncesi bir gece yaşamıştım, başka bir örneği şimdiye kadar başımdan geçmedi. Her şey bitmiş görünüyordu, nitekim bugün de değişmiş değil durum. Bunu iki türlü anlamak, sanırım iki türlü anlayışı da aynı zamana denk getirmek mümkün.

Birincisi: Yıkılış, uyuma olanaksızlığı, uyanık kalma olanaksızlığı, yaşamın kendisine, daha doğrusu yaşam olaylarının art arda birbirini izleyişine katlanma olanaksızlığı. Saatler birbirini tutmuyor; içteki saat, şeytani ya da iblisçe veya en azından insanlıkla bağdaşmaz biçimde koşturuyor, dıştaki ise herhangi bir olağanüstülüğü içermeyen duraksamalı bir seyir izliyor. Böyle olunca, bu iki değişik dünyanın birbirinden ayrılmasından başka ne beklenebilir? Ve ayrılıyorlar birbirinden ya da en azından korkunç biçimde birbirini çekip duruyorlar. İçteki saatin çalışmasındaki aşırılık değişik nedenlerden kaynaklanabilir; bunların arasında en somutu da gözlemdir, öyle ki, hiçbir düşünceyi rahat bırakmaz, sürüp atar yerinden, ama sonra kendisi de bir düşünce olduğu için yeni kendini gözlemler tarafından sürülüp atılır. İkincisi: Söz konusu koşturma insanlıktan dışarı bir yol izliyor. Büyük bölümüyle öteden beri bana zorla benimsetilen, biraz da benim kendimce aranan yalnızlık –ama bu da zorlamadan başka neydi– giderek pek açık seçik nitelik kazanıyor ve en son sınıra gelip dayanıyor. Nerede alacak soluğu? Bakarsın, ki bu hepsinden akla yakın görünüyor, cinnette alır. Bu konuda daha çok şey söylenemez; o hızlı koşunun yolu benim içimden geçiyor ve beni parçalara bölüyor. Ama elimden gelen bir şey var, – elimden geliyor mu? – bir nebzecik de olsa kendimi ayakta tutuyor, yani koşturmaya kendimi taşıtıyorum. Peki, nerede alacağım soluğu? «Koşturma» bir benzetidir yalnız, bunun yerine «dünyevi son sınıra karşı saldırı» da diyebilirdim; saldırı, aşağıdan, insanlardan geliyor; hani bu da bir benzeti sayılacağı için, yukarıdan saldırı benzetisini alıp yerine koyabilirim.

—

Bütün bu edebiyat, sınıra karşı yöneltilen bir saldırıdır; Siyonizm araya girmeseydi, kolaylıkla gelişip bir gizli öğretiye, bir kabala'ya dönüşebilirdi. Söz konusu yolda atılmış ilk adımlar görülüyor. Bunun için köklerini adeta yeni baştan eski yüzyıllara salacak ya da eski yüzyılları yeniden yaratacak ve böyle davranırken varını yoğunu harcamış olmayacak, ancak sonradan harcamaya başlayacak anlaşılması güç bir dehanın gerekeceği kuşkusuzdur.

—

17 Ocak 1912

Pek değişiklik yok.

—

18 Ocak 1922

Sesi kesildi biraz, buna karşılık G.[414] onun yerini alıyor. Esenliğe çıkma ya da durumun daha da kötüleşmesi; nasıl kabul edilirse artık.

—

Bir an düşünme: Hoşnutsuzluğu bırak, öğren (öğren, kırk yaşındaki adam) an içinde yaşamayı (ama hayır, bir zaman beceriyordum bunu). Evet, an içinde, korkunç an içinde. Korkunç da değil, gelecek karşısında duyulan dehşet kendisini korkunç kılıyor. Ve bir de kuşkusuz geriye bakış. Sana armağan edilen cinselliği ne yaptın? Fiyasko verdi denecek sonunda, hepsi bu. Ama kolay başarıya ulaşabilirdi de. Doğru, küçük bir ayrıntı, algılanması bile düşünülemeyecek küçük bir ayrıntı bu konuda kesin rolü oynadı. Şaşacak ne var? Dünya tarihindeki en büyük savaşlarda hep böyle olmuştur, küçük ayrıntılar, küçük ayrıntılar üzerinde söz sahibidir.

—

M. haklı: Korku mutsuzluktur, ama bu yüzden cesaret mutluluktur denemez, korkusuzluk için söylenebilir bu, cesaret için hayır; cesaret belki güç kuvvetten daha çok şey bekler kişiden (bizim sınıfta cesaret sahibi yalnız iki Yahudi çocuk vardı; ikisi de henüz lisede okurken ya da ondan kısa bir süre sonra kurşuna dizildi). Diyeceğim, cesaret değil, korkusuzluktur mutluluk; dingin, gözlerini hiçbir şeyden kaçırmayan, her şeyi göğüsleyebilen korkusuzluk. Kendini hiçbir şeye zorlama, ama kendini zorlamadığını ya da yapman istenen belli bir işi kendini zorlamadan başaramayacağını düşünerek mutsuz olma. Kendini zorlamadın diyelim, zorlama olasılıklarının çevresinde can atarak dolaşma hep. Doğru, hiçbir zaman durum bu kadar açık seçik değildir, ya da hayır, her zaman bu kadar açık seçiktir, bir örnek: Diyelim cinselliğim beni sıkboğaz ediyor, gece gündüz bana yapmadığını koymuyor, onun istediğini yerine getirebilmek için korku, utanç ve belki üzüntü gibi duyguları yenmem gerekecektir; ama beri yandan kısa süre sonra yakınımda baş gösterip kendini gönüllü bana sunacak ilk fırsattan korku, utanç ve üzüntü hissetmeksizin hemen yararlanabilirdim; o zaman yukarıda söylenilenlere göre korkuyu vb. yenmemenin (ama korkuyu yenme düşüncesiyle de oyalanmamanın), ama fırsattan yararlanmanın (ne var ki, baş göstermeyince de yakınmamanın) yasa olarak benimsenmesi gerekir. Doğru, «eylem» ile «fırsat» ortasında yer alan bir şey vardır, bu da fırsat'ı yakalama, onu kandırarak yanına çekip almadır; bu benim maalesef yalnız ilgili konuda değil, pratikte genel olarak izlediğim yöntemdir. *Yasa*'dan kalkarak buna karşı söylenecek pek bir şey yoktur; oysa bu «kandırarak yanına çekip alma işi» elverişsiz çarelerle yapıldı mı, «yenme düşüncesiyle oyalanmaya» tehlikeli ölçüde benzerlik gösterir; o dingin, gözlerini hiçbir şeyden kaçırmayan korkusuzluktan da bunda eser yoktur. *Yasa* ile «harfi harfine» uyuşmasına karşın, pek çirkin ve mutlaka kaçınılması gereken bir davranıştır. Doğru; bundan kaçınmak bir zorlamayı gerektirir ve bu yoldan bir sonuca ulaşmam olanaksızdır.

—

19 Ocak 1922

Dünkü saptamalar bugün ne anlam taşır? Dünkünün aynıdır anlamları, gerçektir; ne var ki, kan yasa'nın iri taşları arasındaki boşluklara sızarak kaybolur.

—

Çocuğunun sepetten beşiğinin *yanı* başında, annenin karşısında oturmasının o sonsuz, derin, sıcak ve esenliğe kavuşturan mutluluğu.

Şöyle bir duygunun da bunda biraz payı vardır: Artık sana bakmıyor iş; meğer ki sen böyle isteyesin. Buna karşılık, çocuksuz kişilerin içindeki duygu: Sen iste, isteme, iş sana bakıyor hep, her an sonuna kadar sana bakacak, insanın sinirlerini törpüleyen her an ve sonuçsuz. Sisyphus* bekâr biriydi.

—

Kötü bir şey yok; eşiği aştın mı her şey yoluna girmiş demektir. Bir başka dünya; sana da konuşmamak düşmektedir.

—

İki soru:
Burada sayıp dökmekten sıkıldığım bazı ufak ayrıntıların üzerimde bıraktığı izlenime göre, son ziyaretler her zamanki gibi hoş ve se-

(*) Yunan mitolojisinde Korinth kralı; çok kurnaz biri olup, kurnazlığıyla tanrıları bile aldatmış; ceza olarak yeraltı dünyası Tartaros'ta bir kaya parçasını bir bayırdan yukarı çıkarmaya mahkûm edilmiş; tepeye çıkarılan kaya parçası öbür taraftan yine bayır aşağı *yuvarlanıyor*, Sisyphus da onu her seferinde yeniden yukarı çıkarmak zorunda kalıyormuş. (Ç.N.)

vindiriciydi; ama yine de biraz bezginliği, biraz yapmacıklığı içeriyor, hasta ziyaretlerine benziyordu. Yerinde bir izlenim mi? Günlüklerde, aleyhimde kesin önem taşıyan bir şey ele geçirebildin mi?

20 Ocak 1922

Biraz daha sessiz. Ne çok gerekliydi. Ses biraz hafifler hafiflemez nerdeyse aşırı sessizleşiyor ortalık. Ancak dayanılmaz ölçüde mutsuzsam, kendimi gerçekten duyup algılayabiliyorum sanki. Böyle olması da doğrudur sanırım.

—

Yakaya yapışılma, o sokak senin, bu sokak benim çekilip götürülme, sonunda kapıdan içeri sokulma. Şematik olarak böyle durum; oysa gerçekte karşı güçler de söz konusudur, berikilerden hepsi bir zerrecik, yaşamı ve acıyı ayakta tutan bir zerrecik daha az hoyrat karşıt güçler. Bense her ikisinin kurbanıyım.

—

Bu «aşırı sessizlik». Sanki –nasılsa bedensel, yıllar yılı süren acıların sonucu olarak bedensel bakımdan (Güvenini yitirme! Güvenini yitirme!)– dinginlik içinde yaratıcı bir yaşam olanağının, kısaca yaratıcı yaşamın kapısı yüzüme kapanmış; çünkü acı benim için tümüyle kendi içine kapalı, her şeye kapalı bir acıdır yalnız ve bundan bir şey değildir.

—

Torso: Yandan görünüş; çorabın üst kenarından yukarı doğru, diz, uyluk ve kalça; esmer bir kadına ait.

—

Ülkeye özlem mi? Kesin değil. Ülke özlemi davet ediyor, sonsuz özlemi.

—

M.[415] bana ilişkin görüşünde haklı: «Her şey harikulade, bir tek benim için değil ve haklı olarak.» Haklı olarak diyor, en azından bu inanca sahip olduğumu gösteriyorum. Ama belki söz konusu inanç bile yok bende? Çünkü aslında «hak» diye bir şeyi düşünmüyorum, inandırıcı bir güçle dolup taşan yaşamda hak ya da haksızlık için bir yer yok. Nasıl ki umutsuz ölüm saatinde hak ve haksızlık düşüncelerine dalınamazsa, umutsuzluk taşan yaşamda da öyle. Açtıkları yaralara okların tam tamına uygun düşmesi yeterlidir.
Buna karşılık, kendi kuşağımı topluca mahkûm etmekten çok uzağım.

21 Ocak 1922

Henüz aşırı sessiz değil. Ansızın tiyatroda Florestan'ın[416] yattığı cezaevi sahnesini görünce, önümde bir uçurum açılıyor. Her şey, şarkıcılar, müzik, seyirciler, yanı başımda oturanlar, her şey bana bu uçurumdan daha uzak.

—

Bildiğim kadarıyla kimsenin görevi öylesine ağır sayılmazdı. Hani denebilirdi ki görev değil bu, olanaksız bir görev bile değil, olanaksızlığın kendisi bile değil, hiçbir şey değil, kısır bir kadının umabildiği kadar çok sayıda çocuk bile değil. Ama her şeye karşın solumam gerektiği süre soluyacağım havadır.

—

Gece yarısından sonra uykuya daldım, beşte uyandım; olağanüstü bir başarı, olağanüstü bir mutluluk; üstelik hâlâ üzerimde bir mahmurluk vardı. Ne var ki mutluluğum bir mutsuzluktu, çünkü onunla

beraber bir türlü savuşturulamayan şu düşünce kafamda doğmuştu: Böylesine çok mutluluğa layık değilsin sen! Derken ne kadar intikam tanrısı varsa yukarıdan üzerime çullandı, içlerinde en büyüklerinin ateş püskürüp parmaklarını hoyratça açarak bana gözdağı verdiğini ya da ellerindeki zilleri korkunç biçimde çaldığını görüyordum. Saat beşten yediye kadar iki saatlik heyecan ve telaş, uykunun olumlu etkisini silip süpürmekle kalmadı, beni bütün gün her yanı titreyen tedirgin biri durumuna soktu.

—

Atasız, eşsiz, zürriyetsiz, içimde çılgınca bir ata, eş, izdivaç ve zürriyet isteği. Hepsi bana el uzatıyor: Atalar, izdivaç ve torun; ama benim için çok uzaktalar.

—

Her şeyin, ataların, eşin ve zürriyetin yerini tutacak yürekler acısı yapay bir nesne vardır. Kramplar içinde kotarılıp ortaya konur; kramplar kendisini henüz çökertmemişse, söz konusu yapay nesnenin perişanlığı karşısında insan yıkılıp gider.

—

22 Ocak 1992

Gece alınan karar.

—

«Anılardaki bekârlar» sözü kâhinceydi; kuşkusuz çok olumlu koşullar altında bir kehanetti bu. Ama O. R.[417] ile benzerlik, kehanetin ötesinde çok şaşırtıcıydı: Her ikisi de sessiz (ben daha az), ikisi de anne ve babalarının eline bakıyor (ben daha çok), babalarıyla araları açık, annelerince seviliyor (üstelik o, babasıyla bir arada yaşa-

manın korkunçluğuna mahkûm edilmiş, babası da kuşkusuz kendisiyle birlikte yaşamaya yükümlü kılınmış), ikisi de çekingen, aşırı alçakgönüllü (o daha fazla), ikisine de soylu ve iyi kişiler gözüyle bakılıyor, oysa bende zerresi yok bunun, bildiğim kadarıyla onda da bundan pek fazla bir şey saptanacak gibi değil (çekingenlik, alçakgönüllülük, ürkeklik soylu ve olumlu özelliklerden sayılıyor, çünkü insanın kendi içindeki genişlemeye yönelik içgüdülere fazla bir dirençle karşı çıkmıyor); ikisi de ilkin hastalık hastası, sonra gerçekten hasta, haylaz kişiler olarak dünya tarafından iyi ayakta tutulmuş (o, daha küçük bir haylaz; dolayısıyla, şimdiye dek görülebildiği kadarıyla durumu hiç de ötekisi gibi iyi değil), ikisi de memur (onun memurluğu ötekisinden daha iyi); ikisi de alabildiğine tekdüze bir yaşam sürüyor, bir gelişim sürecinden uzak, sonuna dek genç, konserve edilmiş demek genç'e göre daha yerinde bir söz; ikisi de delirmenin eşiğinde; Yahudilerden uzak yaşıyor, o; müthiş cesaret sahibi, müthiş bir atılım gücü var (bu güce bakarak kendisini bekleyen cinnet tehlikesinin büyüklüğüne ilişkin bir yargıya varılabilir), kilisede kurtuluşa erişmiş, görülebildiği kadarıyla sonuna dek dağınık durumda tutulmuş, kendisi ise zaten yıllardır koyvermiş kendini. Aramızda onun lehinde ya da aleyhinde sayılabilecek bir ayrım varsa, bende rastlanmayan ufak çapta artistik bir yetenekle donatılması, yani gençliğinde kendisine daha iyi bir yol seçebilecek oluşu, benim kadar parçalanmış durumda bulunmaması, hırs denilen şeyin bile onu böyle bir duruma sürüklememesi. Kadın kız uğrunda (kendi kendisiyle) savaşıp savaşmadığını söyleyemeyeceğim, kendisinden okuduğum bir öykü buna işaret ediyordu; ayrıca, çocukluğumda benzeri bir şey dinlemiştim. Kendisine ilişkin gereğinden az şey biliyor, bu konuda soru sormayı da göze alamıyorum. Şunu da belirteyim ki, yaşayan biriymiş gibi buraya kadar hakkında sudan şeyler yazdım. İyi bir kimse sayılmayacağı da doğru değil; kendisinde cimrilik, kıskançlık, kin, açgözlülük gibi huyların zerresine rastlamadım; belki kendi kendisine yardım elini uzatamayacak kadar değersiz biriydi.

Benden sonsuz ölçüde daha masumdu; bu bakımdan bir kıyaslamaya gidilecek gibi değildi. Ayrıntılarda o benim, başlıca noktalarda ise ben onun bir karikatürüydüm.

23 Ocak 1922

Gene çıkıp geldi tedirginlik. Nereden? Kendileri çabuk unutulabilen, ama tedirginliği unutulamayacak gibi geride bırakan belli düşüncelerden. Düşüncelerin kendilerinden çok onların kafamda doğduğu yerleri söyleyebilirim; örneğin, bir tanesi Alt–Neu Havrası'nın önünden geçen çimenlikli küçük yolda geldi aklıma. Tedirginliğin bir kaynağı da, ürkek ve yeterince uzak, ama zaman zaman yaklaştığı görülen belli bir rahatlık duygusudur. Bir başka kaynağı, gece alınan kararların salt karar aşamasında kalmasıdır. Bir diğer kaynağı, şimdiye kadarki yaşamımın bir yerinde sayıştan öteye geçmemesi, bilemedin içi giderek oyulup çürüyen bir diş gibi bir gelişim sürecini geride bırakmasıdır. Şu ya da bu şekilde değeri anlaşılan en ufak bir yaşam biçimi ortaya koyabilmiş değilim. Sanki her insan gibi benim de elime bir çemberin orta noktası tutuşturulmuş, benden de herkes gibi o kesin yarıçapı yürüyüp sonra o güzelim çemberi çizmem istenmişti. Ne var ki, ben böyle bir çember çizecekken yarı çap doğrultusunda sürekli atılımlarda bulunmuş, ama her atılıma çok geçmeden yine son vermiştim. (Örneğin: Piyano, keman, yabancı diller, germanistik, Antisiyonizm, Siyonizm, İbranice, bahçıvanlık, marangozluk, edebiyat, evlenme, ev bark sahibi olma yolundaki girişimlerim.) Hayali çemberin orta noktası izlenmeye başlanmış yarıçaplardan geçilmiyor, yeni hiçbir girişime artık yer kalmadı. «Yer kalmadı» ile yaşlılık ve sinir zafiyeti, «hiçbir girişim» ile de son'dur anlatmak istediğim. Yarıçapı, bir ara örneğin hukuk öğrenimi ve nişanlanma girişimlerindeki gibi her zamankinden biraz ileriye götürsem, durum söz konusu parça kadar iyileşecekken tersine kötüleşmişti.

—

M.'ye[418] geceden söz açtım; yetersiz. Belirtileri kabullen, yakınıp sızlanma bunlardan, hastalığın içine in.

—

Kalpteki tedirginlik

—

Öbür görüş: Sonraya bırakıldı. Üçüncü görüş şimdiden unutuldu.

—

24 Ocak 1922

Bürodaki genç ve yaşlı kocaların mutluluğu. Benim için ulaşılmaz, ulaşılsa da katlanılmaz bir şey. Öyleyken açlığımı gidermede yararlanabileceğim, bu yolda bir yatkınlığı içimde barındırdığım tek nesne bu.

—

E.P.[419] için öneri.

—

Doğum karşısında duraksama. Ruhgöçü diye bir şey varsa, ben henüz merdivenin en alt basamağında bile sayılmam. Yaşamım, doğum karşısında bir duraksamadır.

—

Diretme. Belli bir biçimde gelişmek istemiyorum; istediğim yerimi değiştirmek, yani gerçekte «Bir başka yıldıza göç etmek»tir. Hemen kendi yanı başımda dikilmem, üzerinde dikildiğim yeri bir başka yer olarak algılayabilmem bana yetecektir.

—

Gelişim sürecinin anlaşılmayacak yanı yoktu. Henüz memnunken memnun olmamayı dilemiş, zaman ve geleneğin erişebileceğim tüm olanaklarına başvurarak kendimi bir hoşnutsuzluğun içine sürüklemiştim, şimdi de tersyüz etmeye bakıyordum. Diyeceğim hiçbir zaman, hatta memnunken bile bu memnunluğumdan memnun kalmadım. Yeterince sistematik bir davranış karşısında komedinin gerçeğe dönüşebilmesi dikkate değer bir şey. Manevî alanda yaşadığım çöküntü çocuksu, daha doğrusu çocuksu–bilinçli bir oyunla başladı. Örneğin, yüz kaslarımda yapay yoldan bir kasılmayı sağlayabiliyor, ellerimi başımın üzerinde kenetlemiş, Graben'de* yürüyordum. Çocuksu–iğrenç, ama başarılı bir oyun. (Yazarlıktaki gelişim sürecinde de durum bunun benzeriydi; şu farkla ki, söz konusu gelişim durakladı sonradan.) Mutsuzluk böyle bir yola başvurularak zorla sağlanabiliyorsa, her şey zorla sağlanabilir demektir. İzlenen gelişim de, her ne kadar görüşümü çürütüyora benzese, her ne kadar böyle düşünmek tümüyle yaradılışıma aykırı düşse de, ilk mutsuzluk belirtilerinin ruhsal bakımdan zorunlu sayılacağını hiçbir vakit itiraf edemem; bir zorunluğu içermişlerdir belki, ama ruhsal bir zorunluğu değil; sinekler gibi uçup gelmişti hepsi ve yine sinekler gibi kolaycacık kovulup uzaklaştırılabilirdi.

—

Karşı kıyıdaki mutsuzluk aynı şekilde büyük, belki güçsüzlüğüm nedeniyle daha da büyüktü; nihayet deneyim ve yaşantılarımdan biliyorum böyle olduğunu; son kez yönünü değiştirdiğimden bu yana manivela kolu hâlâ elimde titreyip duruyor; ne diye o zaman bu kıyıda olmak mutsuzluğunu karşı kıyıya duyacağım özlemle güçlendiriyorum.

25 Ocak 1922

Üzgünüm ve nedeni var. Üzüntüm bu nedene bağlı. Hep tehlikedeyim. Çıkar yol yok. İlk kez ne kolaydı, bu kez ne zor! Ne büyük bir

(*) Prag'da bir gezi yeri. (Ç.N.)

çaresizlikle bana bakıyor zorba: «Beni oraya mı götüreceksin?» Demek oluyor ki, her şeye karşın yine de rahat yok; öğleden sonra sabahın umudu sizlere ömür. Böyle bir yaşama gönülden katlanmak düşünülecek gibi değil, bunun üstesinden gelen biri kuşkusuz çıkmamıştır şimdiye kadar. Başkaları bu sınıra ulaşmaya görsün – bir kez bu sınıra ulaşmak yürekler acısı bir durum – yine hemen dönüş yolunu tutardı; oysa ben yapamam. Hem ben öyle sanıyorum ki, hiç de buraya kadar kendim gelmedim; küçük bir çocukken ite kaka beni buraya getirdiler ve burada zincire vurup alıkoydular; ancak, mutsuzluğun bilinci yavaş yavaş yüz göstermeye başlamıştı, mutsuzluğun kendisi ise hazırda bekliyordu, kâhince bir bakış gereksizdi, keskin bir göz yeterdi bunu görmeye.

–

Sabahleyin düşündüm: «Bu şekilde de yaşayabilirsin belki; ancak, söz konusu yaşamı kadınlardan korumaya bak!» Kadınlardan koru; ama kadınlar zaten «bu şekilde»nin içinde bulunuyor.

–

Beni terkettiğini söylemek büyük haksızlık sayılır; ama terkedildiğim, zaman zaman korkunç derecede terkedilmiş olduğum doğru.

–

«Karar» açısından da durumum konusunda sınırsız umutsuzluğa kapılmakta haklı sayılırım.

–

27 Ocak 1922

Spindelmühle.[420] Çifte kızağın, hırpalanmış bavulun, sallanan ma-

sanın, kötü ışığın, öğle sonraları otelde rahat edemeyişin vb. beceriksizce bir karışımın oluşturduğu mutsuzluktan bağımsızlığın zorunluğu. Savsaklama yoluyla erişilemez, çünkü savsaklamaya gelmeyecek bir şey; ancak yeni güçlerin seferber edilmesiyle ulaşılması mümkün. Ne var ki, bu konuda sürprizlerle karşılaşılabilir kuşkusuz; en umutsuz insanın da itiraf etmesi gerekir ki, deneyimlerin ortaya koyduğuna göre hiç'den bir şey doğabilir her vakit, yıkılan ahırdan arabacı atlarla sürünüp dışarı çıkabilir.

—

Kızak kayarken ufalıp dökülen güçler. Bir yaşamı, bir jimnastikçinin amuda kalkışı gibi düzenlemek olanaksız.

—

Yazmanın tuhaf, gizsel, belki tehlikeli, belki esenliğe kavuşturan avutuculuğu: Eylem–gözlem, eylem–gözlemin oluşturduğu dizi cinayetler arasından fırlayıp çıkmak, bunu da daha yüce bir gözlem biçimi geliştirerek yapmak, daha keskin değil, daha yüce; ne kadar yücelik taşırsa bu gözlem, «sıradan» gözlemler için ne kadar erişilmez nitelik taşırsa, o kadar bağımsızlaşır, devinimin kendine özgü yasalarına o kadar daha büyük bir uygunluğu içerir, izleyeceği yol o kadar kestirilmez, kıvanç verici ve sarp durum alır.

—

İki kez açık seçik yazmama, oteldekilerin de onu iki kez deftere yanlışsız kaydetmelerine karşın yine de aşağıda sofrada Josef K. diye okudum ismimi. Onlara durumu açıklasam mı? Yoksa bıraksam da onlar mı bana açıklasa?

28 Ocak 1922

Biraz bilinçsiz, kızak kaymaktan yorgun; silahlar var henüz, pek seyrek başvurulmuş silahlar, yanlarına çok zor yaklaşabiliyorum, çünkü kullanımlarının sağlayacağı zevkten habersizim, çocukken bu zevki tanımadım. Tanımayışım yalnız «babamın yüzünden» değil, aynı zamanda «huzur» denen şeyi yok etmek, dengeyi bozmak isteyişimdendi; beride bir kişiyi gömmeye çaba harcıyorsam, ötede bir kişinin doğmasına izin veremezdim. Kuşkusuz, bu da beni «suçlu» duruma sokuyordu; öyle ya, neden bu dünyayı terketmek istiyordum? «O» bana dünyada, kendi dünyasında yaşama izni vermediği için. Ne var ki, şimdi pek kesin bir yargıya varamam, çünkü bu başka dünyanın bir vatandaşı durumundayım artık; öyle bir dünya ki, tarım yapılan bir toprak parçası karşısında bir çöl nasılsa, o da bildiğimiz dünya karşısında öyledir (Kenan Eli'nden çıkıp yollara düşeli kırk yıl oldu), bir yabancı gibi dönüp gerilere bakıyorum; kuşkusuz, yeni dünyada da –bu durumu bir baba mirası olarak taşıyıp getirdim yanımda– herkesten küçük, herkesten ürkek biriyim ve ancak içerdiği düzen sayesinde bu dünyada yaşayabiliyorum; öyle bir düzen ki, en alçaktakiler için de bir anda yükselmeler, beri yandan etkisi binlerce yıl sürecek müthiş darbeler vardır. Her şeye karşın yine de şükran duymam gerekmez mi? Kim derdi ki bir yol ele geçirip buraya ulaşacağım? Oradaki «sürgün» ile buradaki sınırdan geri çevrilme bir araya gelerek beni ezemez miydi? Kovulup kapı dışarı edilmeyi, bu kovulmaya (bana değil) hiçbir şeyin karşı duramayacağı kadar güçlü kılan V.'nin[421] otoritesi değil miydi? Doğru, çöle sürekli yaklaşımları içeren ters yönde bir çöl yürüyüşüne benzetilebilir bu; çocuksu umutlarla (özellikle kadınlar bakımından) sürdürülen bir yürüyüş.

«Belki Kenan Eli'nde kalırım yine»; oysa bu arada çoktan çöle düştüm, umutsuzluğun yol açtığı sanrılar içindeyim; çölde de herkesten sefil durumda olup Kenan Eli'nin tek umut ülkesi gibi öne çıktığı zamanlarda söz konusu sanrılar özellikle üzerime çullanıyor.

—

29 Ocak

Akşam kar içinde yürürken üzerine çullanan nöbetler. Hep çeşitli düşüncelerin karışımı; örneğin şöyle: Bu dünyadaki durumum korkunç, burada Sp.'de[422] tek başıma, üstelik insanın ikide bir kayıp düşebileceği karlı ve karanlık bu terkedilmiş yolda; üstelik dünyevi bir hedefi içermeyen saçma bir yol; (Köprüye mi? Neden oraya? Kaldı ki varabilmiş değilim), üstelik kendim de bu köyde terkedilmiş durumdayım (hekime[423] kişisel bir yardımcım gözüyle bakamam, bunu hak etmedim, doğrusu kendisiyle aramda ücret ilişkisinden başka bir ilişki söz konusu değil), bir kimseyle tanışma gücünü gösterebilmekten, bir tanışıklığa katlanabilmekten uzağım; gerçekte gülüp oynayan bir topluluk karşısında (ne var ki, bu otelde fazla şenlikli bir hava yok, hani «gölgesi alabildiğine uzun bir adam» olarak benim buna yol açtığımı söyleyecek kadar ileri gitmek istemem; ama bu dünyadaki gölgem gerçekten fazlasıyla uzun, bazı insanların «her şeye karşın» bu gölgede, özellikle bu gölge içinde yaşamak istemelerindeki direticilik beni şaşırtıp duruyor; ancak bu konuda sözü edilmesi gereken başka şeyler de var), yanlarında çocuklarıyla anne ve babalarının önünde hayretler içinde kalıyorum; beri yandan, yalnızca burada o kadar terkedilmiş hissetmiyorum kendimi, genellikle terkedilmiş durumdayım, «memleketim» olan Prag'da da öyle, hem insanlar tarafından değil –bu pek kötü bir şey sayılmazdı çünkü, yaşadıkça peşlerinden koşabilirdim–, insanlarla ilişkim ve insanlarla ilişki kurma yeteneğim bakımından bir terkedilmişlik; beni sevenler var, ama kendim sevemiyorum; insanlardan fazlasıyla uzakta, kapı dışarı edilmiş durumdayım; nihayet insan olduğumdan ve köklerim besi istediğinden orada, aşağıda (ya da yukarıda) beni savunanlar var; acınacak, yetersiz komedyenler tümü, gereksinimlerimi karşılayabilmelerinin nedeni (kuşkusuz karşıladıkları yok asla, zaten bu yüzden öylesine terkedilmiş durumdayım), ana besinimin başka bir iklimdeki başka köklerden gelmesidir; ayrıca, söz konusu kökler de acınacak şeyler, ama daha büyük bir yaşam gücünü içeriyorlar.

Bu da, düşüncelerin birbirine karışmasına yol açıyor. Karla kaplan-

mış yolda göründüğü gibi olsaydı, korkunç bir şey sayılırdı bu, o zaman hapı yutardım; hani bu sözü bir tehlike değil, bir idam hükmünün infazı gibi anlıyorum. Ama bir başka yerdeyim; ne var ki, insanların yaşadığı dünyanın çekim gücü alabildiğine büyük, bir anda her şeyi unutturabilir. Ancak, benim dünyanın çekim gücü de büyüktür; beni sevenler varsa, sevmelerinin nedeni «terkedilmiş» durumda bulunmamdır, belki Weiss vakumu[424] olduğum için değildir beni sevmeleri, burada şuncacık sahip olmadığım devinim özgürlüğünü bir başka aşamada, daha mutlu zamanlarda ele geçireceğimi sezmelerindendir.

—

Örneğin, M.[425] ansızın çıkıp buraya gelseydi, korkunç bir şey olurdu. Dış bakımdan daha öncesiyle karşılaştırıldı mı, hemen parlak bir nitelik kazanırdı durumum, insanlar arasında bir insan olarak saygı görürdüm, salt resmiyet kokan sözcükler dışında sözcükler işitirdim, oyuncu topluluğunun masasında otururdum (elbet tek başıma olmayacağım için şimdiki kadar dik sayılmazdı oturuşum, doğrusu şimdi bile kendi içime gömülmüş oturuyorum); toplumdaki yerim, dıştan bakınca, Dr. H.'ninkine nerdeyse denk duruma gelirdi; ama öyle bir dünyanın içine yuvarlanırdım ki, bu dünyada yaşayamazdım. Geriye çözülmesi gereken şu bilmece kalıyor: Peki, neden Marienbad'da M. ile iki hafta mutlu bir yaşam sürebildim?[426] Öyleyse, kuşkusuz aradaki sınırın üzücü biçimde yıkılmasından sonra, niçin burada da kendisiyle mutlu olmayaydım? Ama sanırım Marienbad'dakinden çok daha zordu bu; düşünceler daha sağlam, ama yaşantılar daha güçlüdür. Önceleri ayırıcı kordon niteliği taşıyan şey, şimdi bir duvar ya da bir dağ, daha doğrusu bir mezardır.

30 Ocak 1922

Zatürreeyi bekleyiş. Pek hastalık değil de, annem nedeniyle kapıldığım korku; annemden, babamdan, müdürden, ayrıca herkesten korkmam. İki dünyanın var olduğu ve benim hastalığa karşı bir şef-

garson karşısındaki kadar cahil, yabancı ve ürkek davrandığım, burada açık seçik görülüyor adeta. Ama normal olarak aradaki bölünme gereğinden çok kesin, kesinliği içinde tehlikeli, gönül karartıcı ve zorba nitelik taşır gibidir. Yoksa öbür dünyada mı yaşıyorum? Bunu söylemeyi göze alabilir miyim?

—

Tutalım ki biri bana şöyle diyor: «Yaşamın ne değeri var? Ben ölmek istemiyorsam, yalnızca ailemi düşündüğüm içindir.» Ama aile, yaşamı simgeler; dolayısıyla, bu sözleri söyleyen, yaşam için hayatta kalmak istiyor demektir. Annem göz önünde tutulursa, benim için de geçerli görünüyor bu, ama ancak son zamanda. Ne var ki, beni böyle düşündüren şükran ve duygulanmışlık değil mi? Şükran ve duygulanmışlık; çünkü yaşına göre sınırsız bir güç harcayarak benim yaşamdan kopmuşluğumu dengelemek için annemin nasıl çırpındığını görüyorum. Ama şükran da yaşam demektir.

31 Ocak 1922

Bundan, benim annem için yaşadığım gibi bir sonuç çıkacaktır. Böyle bir şey doğru sayılamaz; çünkü olduğumdan sonsuz derece fazla bir şey olaydım, yine yaşamın yalnızca bir elçisi olur, başka hiçbir şeyle değilse bile söz konusu görev nedeniyle yaşama bağlı bulunurdum.

—

Ne kadar güçlü nitelik taşırsa taşısın, tek başına olumsuz, benim en mutsuz zamanlarımda inandığım gibi yetersiz kalıyor. Çünkü ben en küçük basamağı çıktım da, ne denli sağlamlıktan uzak olursa olsun kendimi bir güven içinde hissettim mi, gerinip uzanıyor ve olumsuzun –hani peşimden gelmesini değil– söz konusu basamaktan beni çekip aşağı almasını bekliyorum. Süreklilik taşıyacak en ufak bir rahatlığı kendim için sağlamama katlanamayan, örneğin izdivaç yatağını henüz yatak kurulmadan parçalayıp dağıtan bir sa-

vunma içgüdüsünün ruhumdaki varlığı bu yüzdendir.

—

1 Şubat 1922

Yapılan bir şey yok, salt yorgunluk. Her günün akşamını, bugün benim yaşadığım gibi, üstelik ondan çok daha güzel yaşayan arabacının mutluluğu. Örneğin akşam sobanın başında. İnsan akşamleyin sabahkine göre daha temizdir; yorgun argın uykuya dalınmadan önceki süre, hayaletlerden temizlenildiği asıl zamandır; kovulup uzaklaştırılan tüm hayaletler, bir daha ancak gecenin ilerlemiş vaktinde insanın yanına yaklaşmayı göze alır, sabahleyin ise tanınmaz durumda, ama tümüyle yine insanın karşısına çıkarlar; bunun üzerine, sağlıklı kişilerin hayaletleri hergünkü kovma işi yeniden başlar.

—

İlkel bir bakışla bakıldığında yadsınamayacak, şehitlikten ve bir insan için kendini kurban edişten başka hiçbir şeyle yerinden oynatılamayacak asıl gerçek, fizik acıdır yalnız. Acı tanrısının ilk dinlerde değil, belki ancak daha sonrakilerde baştanrı yapılması dikkate değer bir noktadır. Her hasta için kendi ev tanrısı, akciğer hastaları için de havasızlıktan boğulma tanrısı. Korkunç birleşmeden önce kendisine ilgi duyup yakınlık göstermemişse, bu tanrının yanına yaklaşmasına insan nasıl katlanabilir?

—

2 Şubat 1922

Öğleden önce Tannenstein yolunda savaş, kızakla atlama yarışını izlerken savaş. Ufak tefek, neşeli B.; tüm masumluğu içinde üzerine nasılsa benim hayaletlerin gölgesi düşmüş, en azından bana öyle görünüyor; özellikle gri konçları kıvrılmış çorabın içinde ileri atılmış ayağı, rastgele sağda solda gezinen bakışı, rastgele sözleri. Der-

ken aklıma geliyor –ama hayır, zorlama bir düşünce bu–, akşama doğru eve giderken bana eşlik etmek istemişti.

—

«Savaş», bir zanaatı öğrenirken belki korkunç olacaktı.

—

Olumsuz'un «savaş» yoluyla elde edilebilen en yüksek gücü, cinnet ya da güvenlik arasında bir an önce karar alınmasını gerektirir.

—

İnsanlarla bir arada olmanın mutluluğu.

—

3 Şubat 1922

Uykusuzluk, nerdeyse tam bir uykusuzluk; sanki içime iğrenç bir nesne kazınıyormuş gibi düşlerin verdiği acı.

—

Bir güçsüzlük, bir kusur açık seçik ortada, ama anlatılması kolay değil; ürkeklikten, çekingenlikten, boşboğazlıktan, miskinlikten bir karışım; bununla belli bir şeyi dolaylı yoldan anlatmak istiyorum, özel bir perspektiften bakıldığında gereği gibi nitelenip (yalancılık, kendini beğenmişlik ve buna benzer kusurlarla ilişkisiz) bir tek güçsüzlük oluşturan bir güçsüzlük topluluğu bu. Güçsüzlük, beni cinnetten olduğu gibi her türlü yükselişten alıkoyuyor. Beni cinnetten

alıkoyduğu için de kendisine gereken bakımı gösteriyor, cinnetten korktuğum için yükselme denen şeyi gözden çıkarıyorum; bu alışverişi, alışveriş tanımayan bu aşamada kaybedeceğim kuşkusuzdur. Uykulu halim araya girip de gece ve gündüz boş durmayarak her türlü engeli yıkıp geçmese ve cinnetin yolunu açmasa! Ama o zaman da yine cinnette alacağım soluğu; değil mi ki ancak istenildiğinde ele geçirilen yükselişe senin olsun dedim bir kez.

—

4 Şubat 1922

Umarsız soğukta; değişikliğe uğramış yüz; akıl almayacak öbür,

—

Konuşmasındaki gerçeği tümüyle kavramaksızın (üzücü haklı bir gurur da vardır), insanlarla çene çalmanın mutluluğu üzerine M.'nin[427] söyledikleri. İnsanlarla çene çalmak benden başkasını nasıl sevindirebilir? Belki iş işten geçtikten sonra ve kendine özgü dolambaçlı bir yoldan insanlara dönüş.

—

5 Şubat 1922

Kaçıp kurtuldum ellerinden. Ustalıklı bir sıçrayış. Şimdi evde, sessiz odada, lambanın başındayım. Bunu açığa vurmamdaki ihtiyatsızlık. İzimi ele geçirmelerini kolaylaştırmak amacıyla lambayı yakmışım gibi, sözlerim ormanlardan buyurup gelmeleri için bir çağrı oluşturuyor.

—

6 Şubat 1922

Birinin Paris'te, Brüksel'de, Londra'da, Liverpool'da, Amazon Ir-

mağında Peru sınırına kadar işleyen bir Brezilya gemisinde çalıştığını, çocukluktan sıkıntılara alışık olduğu için savaşta «yedi kent»e[428] yapılan kış seferinin korkunç çilelerine kolay göğüs gerebildiğini işitmede saklı yatan avuntu. Avuntu, salt böylesi olanakların varlığının göz önüne serilmesinden kaynaklanmıyor; bunu sağlayan bir başka şey, ilk planda erişilen başarıların yanı sıra ikinci planda diğer pek çok başarının da elde edilmiş, diğer pek çok nesnenin sımsıkı yumruk yapılan ellerden zorlukla çekilip alınmış olması gerekeceği düşüncesidir. Yani böyle bir olasılık bulunmaktadır.

7 Şubat 1922

K. ve H. tarafından korunma ve harcanıp tüketilme.

8 Şubat 1922

Her ikisi tarafından alabildiğine sömürülmüş, ama yine de –hani böyle yaşayamazdım, yaşamak değil bu, bir ip çekişme; ipin karşı ucundaki sürekli çaba harcayıp yarışmayı kazanmakta, ama beni asla çekip karşıya alamamaktadır– huzur dolu bir sersemlik; bir zaman W.'nin yanındaki gibi tıpkı.

9 Şubat 1922

İki gün kaybedildi, ama ikisi de yerleşme işine harcandı.

10 Şubat 1922

Uykusuz; kendi kurdukları ilişki dışında insanlarla en ufak bir ilişkiden yoksun; yaptıkları her şey gibi söz konusu ilişki de bir an için inandırıyor beni.

–

G.'nin yeni bir saldırısı. Sağdan, soldan alabildiğine güçlü düşmanların saldırısına uğramam, ne sağa, ne sola kaçamayışım hepsinden

açık seçik ortada bulunuyor. Ancak ileriye doğru gidersen, aç hayvan, yenilebilir besiye, solunabilir havaya, yaşamanın gerisinde de olsa özgür yaşama ulaşırsın. Kitlelere önderlik eden iri yarı, boylu boslu kumandan! Umutsuzluğa düşmüşleri başka kimsenin ele geçiremeyeceği karlı dağ geçitlerinden aşır! Sana kim verecek bu gücü? Bakışlarındaki duruluğu, açıklığı sana kim veriyorsa o.

—

Harap kulübenin penceresinin önünde dikilen başkumandan, hiç kırpmadığı sonuna kadar açılmış gözlerle dışarıdaki karda ve donuk ay ışığında saflar halinde geçen birlikleri izliyordu. Bazen öyle sanıyordu ki, sanki safların birinden ayrılan bir asker yüzünü camlara bastırıp kısa bir süre ona bakıyor ve ardından yine yoluna devam ediyordu. Bu, her defasında değişik bir asker olmasına karşın kumandana aynı askermiş gibi geliyor, iri kemikli, dolgun yanaklı, yuvarlak gözlü, kaba cildi sarıya çalan bir yüz seçiyordu pencerede. Asker, her seferinde pencereden ayrılıp giderken üzerindeki kayışları çekip çekiştirerek düzeltiyor, omuzlarını silkiyor, arka planda eskisi gibi yoldan geçen askerlere adımlarını uydurabilmek için ayaklarını sallamaya başlıyordu. Bu oyuna daha çok katlanmak istemeyen kumandan yine bir askerin pencereye yaklaşmasını bekledi ve asker gelince ansızın pencereyi açarak onu göğsünden yakaladı. «Gel bakayım içeri!» dedi ve askeri pencereden içeri girmeye zorladı, onu itip bir köşeye sıkıştırdı, sonra önünde dikilip sordu: «Kimsin sen?» – «Hiç», diye yanıtladı asker ürkmüş. «Böyle söyleyeceğini beklemiştim zaten», dedi kumandan. «Ne diye pencereden baktın içeri?» – «Hâlâ burada mısın, görmek istedim.»

—

Elinde bir mektup tutuyordu.

—

11 Şubat 1922

Yaşamanın üç mahmuzu.

—

12 Şubat

Her zaman kendisine rastladığım o soğuk kişi, «Seni sevmiyorum» diyen değil, şöyle söyleyendir: «Ne kadar istesen de beni sevemezsin. Bana olan sevgini severek kendini mutsuzluğa sürüklüyorsun çünkü bana olan sevgin seni sevmiyor.» Bu yüzden, «seni seviyorum» sözünü yaşadığımı söylemem doğru sayılmaz; ben, «seni seviyorum» sözümle kesintiye uğraması gereken bekleyiş durumundaki sessizliği sevdim, onu yaşadım yalnızca, ondan başkasını hayır.

—

Kızak kayarken duyduğum korku, kaygan karlı zeminde yürürken hissettiğim ürkeklik; bugün okuduğum küçük bir öykü, uzun süre dikkate alınmayan, ama hep bir akla yakınlığı içeren şu düşünceyi yeniden su yüzüne çıkarıyor: Acaba çılgınca bencillik ve kendim için, daha yüce bir ben değil, aşağılık rahatım ve esenliğim için duyduğum tasa yıkılışımın nedeni değil miydi? Öyle ki: Öcümü alacak kişiyi kendi içimden çıkarıp yolladım (İlginç olan: Sağ–el–sol–elin–ne–yaptı–ğını bilmiyor). Büromda ancak yarın yaşamaya başlayacakmışım gibi hesaplar yapılıyor, oysa ben sonuna geldim işin.[429]

13 Şubat 1922

Can ve gönülden hizmet etme olanağı.

14 Şubat 1922

Kendi kendimden duyduğum hazzın verdiği güç, hazdan yoksunken güçsüzlüğüm. Her iki durumda da aynı ölçüde güçlü birini bilmiyo-

rum. Bu yüzden yaptığım her şey kof ve kalıcılıktan yoksun. Sabahleyin hizmetçim bana su getirmeyi unutmaya görsün, dünyam kararıyor. Bu arada söz konusu haz bir türlü bırakmıyor yakamı; benden yalnızca başka şeylere katlanma değil, hazzı bizzat yaratma gücünü de çekip aldı; çevremde kendiliğinden oluşuyor haz ya da ben yalvarıp yakararak, gözyaşı dökerek, daha önemli nesnelere sırt çevirerek onu ele geçirebiliyorum.

15 Şubat 1922

Altımda söylenen birazcık şarkı, koridorda bir iki kapı vuruş her şeyi mahvedip çıkıyor.

16 Şubat 1922

Buzulun öyküsü

—

17 Şubat 1922

Spindelmühle'den dönüldü. Germanist kadın

—

18 Şubat 1922

Her şeyi temelden kendisinin yaratması, hatta oyuncuları bizzat dünyaya getirmesi gereken tiyatro müdürü. Kimsenin kendisini görmesine izin verilmiyor; müdür, önemli tiyatro işleriyle meşguldür. Nedir bu iş? Gelecekteki bir oyuncunun kundağını değiştirmek.

19 Şubat 1922

Umutlar?

—

F.'ye giden yol. Geriye itme.

—

20 Şubat 1922

Farkına varılmaksızın yaşama. Farkına varılacak gibi başarısızlık.

—

21 Şubat 1922

Akşamleyin kentin sokaklarında yürüyüş. Sağa sola gidip gelen kadınlar

—

22 Şubat 1922

Sokaklarda. Bir düşünce

23 Şubat 1922

24 Şubat 1922

Çaresizlik. Zincirlerle bağlı köpek, karanlık eve dönüp bakma

25 Şubat 1922

Bir mektup

26 Şubat

İtiraf ediyorum –kime yapıyorum itirafı? Mektuba mı?–, içimde olanaklar var; henüz bilmediğim yakın olanaklar; gelgelelim onlara giden yolu ilkin ele geçirmek gerekiyor, ele geçirince de yolu izlemeyi göze almak. Bunun anlamı çok geniştir: Olanaklar vardır. Hatta bir anlamı da ahlaksız bir kimsenin dürüst bir insana, dürüst-

lükte mutlu bir insana dönüşebileceğidir.

—

Son zamanda yarı uykulardaki sayıklamaların.

—

27 Şubat 1922

Berbat bir ikindi uykusu; her şeyde değişiklik; sıkıntı yine kapıyı zorluyor

—

28 Şubat 1922

Kuleye ve mavi gökyüzüne bakış. Devinimsiz.

1 Mart 1922

«Richard III.». Baygınlık.

5 Mart 1922

Üç gün yatakta. Yatağın yanı başında ufak bir kalabalık. Ansızın değişim. Kaçış. Tam bir yenilgi. Hep odalara kapatılmış dünya tarihi.

6 Mart 1922

Yeniden ciddi ciddi işe sarılma ve yorgunluk

7 Mart 1922

Dün, sanki her şey bitmiş gibi alabildiğine berbat bir akşam

9 Mart 1922

Ama bu yalnızca yorgunluktu, oysa bugün alından ter boşanmasına yol açan yeni bir atak. İnsan, kendi eliyle havasızlıktan boğulmasını sağlasa nasıl olurdu? Israrlı kendini gözlem sonucu, içinden akıp geçerek dünyaya karıştığı o delik enikonu küçülse ya da tümüyle kapansa? Zaman zaman uzağında da sayılmam bunun. Geriye akan bir ırmak. Büyük çapta öteden beri gerçekleşen bir durum.

—

Saldırganın atını alıp bizzat üzerine binmek. Tek olanak bu. Gel gelelim, ne çok güce ve beceriye bakıyor! Üstelik böyle bir şey için ne kadar geç kalınmış.

—

Ormanda yaşam. Mutlu, bitmez tükenmez, ancak öyle görülüyor ki zorunluktan (tıpkı benim gibi) çalışan, ama düşmanının isteklerini her vakit tümüyle yerine getiren doğayı kıskanma. Ve öylesine hafif, öylesine ahenk dolu.

—

Eskiden bir ağrı duysam da bu ağrı geçseydi, mutluluk hissederdim; şimdi yalnızca rahatlıyorum, ama içimde hep buruk bir duygu: «Yine sağlığına kavuştun, o kadar.»

—

Bir yerde bekliyor yardım ve av sürenler beni oraya doğru sürüp götürüyor.

—

9 Şubat 1922

Perişanlık. Aşağılanmalar. İçteki düşman (Hardt)

—

13 Mart 1922

İçteki o saf duygu ve nedenlerinin açık seçik bilinmesi. Çocukların, özellikle bir kızın manzarası (dimdik yürüyüş, kısa, siyah saçlar) ve yine bir başka kızın görünümü (sarışın, silik yüz çizgileri, belirsiz bir gülümseme), insanı şevke getiren müzik, uygun adım yürüyüş. Başı sıkışmış bir kimsedeki duygu; derken yetişiyor yardım, ama başı sıkışan kişi kurtarıldığına değil –asla kurtarıldığı yok çünkü–, yeni genç insanların geldiğine seviniyor, kendilerine güvenen genç insanlar, savaşmaya hazır, kendilerini neyin beklediğinden habersiz; ama öyle bir habersizlik ki, karşısındakileri umutsuzluğa düşürmeyip hayranlığa, sevince, gözyaşlarına boğuyor. Ayrıca, savaşılan düşmana karşı da bir kin duygusu işin içine karışıyor (ama sanırım fazla Yahudice bir duygu değil)[430].

—

15 Mart 1922

Yapıtın kendisinden çıkarılan eleştiriler: Popüler duruma getirmek, hem de haz – ve sihirbazlıkla. Tehlikelerin önünden nasıl da geçip gidiyor. (Blüher)

—

Ele geçirilen bir ülkeye sığınmak ve çok geçmeden onu işe yaramaz bulmak; çünkü sığınılacak bir yer yoktur.

—

16 Mart 1922

Ataklar, korku. Orama burama dişlerini geçirmiş, üstelik benim bakışlarımla çoğalttığım fareler.

—

17 Mart 1922

37 4[431]

—

18 Mart 1922

H. ve Th. ile tesadüfen karşılaşma, irkiliş, sağda solda gezinen hummalı bakış, ardından yorgunluk, adeta bir yere yaslanmak için duyulan gereksinim, sızlanışlar

—

Henüz doğmamışken sokaklarda dolaşmaya ve insanlarla düşüp kalkmaya zorlanmak

—

19 Mart 1922

İsteriyle (Bl.) davranan ve bilinmeyen nedenlerden mutlu kılan.

—

20 Mart 1922

Dün başarısız kalmış, bugün kaybolmuş (?) bir akşam. Zor bir gün.

Bl. ile ilgili düşler. Ayrıca, daha bir ürkek, Mi[432].

—

Akşam yemeğinde katiller ve idam cezası üzerine söyleşi. Sakin sakin soluyan göğse her türlü korku yabancı. Gerçekleştirilmiş cinayetle tasarlanmış cinayet arasında bir ayrım bilinmiyor.

22 Mart 1922

Öğle sonrası. Yanaktaki çıbanla ilgili düş. Normal yaşam ve görünürde daha gerçek korku arasında boyuna titreşip duran sınır.

24 Mart 1922

Nasıl da bekliyor pusuda? Doktora giderken örneğin, pek sık orada.

29 Mart 1922

Irmakta

4 Nisan 1922

İçteki zorunlıktan örneğin avludaki gibi bir sahneye giden yol ne uzun, dönüş yolu ne kısa. Madem ki insan bir kez kendi vatanındadır, artık bir başka yere gidemez

6 Nisan 1922

Daha iki günden beri sezgisi vardı içimde, dün ilk patlama, Takip sürüyor, düşmanın büyük gücü. Nedenlerden biri: Annemle söyleşi, geleceğe ilişkin şakalar. – Milena'ya yazılması tasarlanan mektup Üç Eriny.* Koruluğa kaçıp sığınma. Milena

(*) Yunan mitolojisinde Eumenideler de denen Alekto, Tisiphone ve Megaire adlarındaki intikam tanrıçaları. (Ç.N.)

7 Nisan 1922

Sergideki iki resim ve pişmiş topraktan iki figür.

Masal prensi (Kubin); divanda çıplak; açık pencereden dışarı bakıyor; içeriye doluşan peysaj, Schwind'in tablosundaki gibi kendi tarzında özgür bir hava. Çıplak kız (Bruder), Alman–Bohemyalı, başkalarında rastlanmayan bir zarafet; kendisini seven erkek, bir sadakat duygusuyla elinden tutmuş, soylu, inandırıcı, baştan çıkarıcı.

Pietsch: Oturan köylü kızı, bir ayağı ağzının tadını bilen bir edayla dinlenir durumda, altta bilek kısmından bükülmüş. Ayakta duran kız; sağ kolu karnının üstünde gövdesini sarıyor, sol eli çenesinin altında başına destek oluyor, yassı burunlu, saf–derin anlamlı, bir eşi daha bulunmaz yüz.

—

Storm'un mektubu

—

10 Nisan 1922

Cehenneme götüren beş temel ilke (oluşum sırasıyla):

1. «En berbat şey pencerenin ardında.» Kesinlikle ya da dikkate alınmadığında (daha sık karşılaşılan durum) sessiz sedasız itiraf edileceği gibi, başka her şey meleksi.
2. «Her kıza sahip olmalısın!» Donjuanvari değil, o şeytansı «cinsel etiket» sözüne uyarak.
3. «Bu kıza sahip olmana izin yok!», dolayısıyla sahip olamazsın. Cehennemde tanrısal serap.
4. «Her şey bir dışkılamadır yalnız», mademki sende var, başka şey isteme.
5. «Dışkılama her şeydir,» Nasıl her şeye sahip olabilirsin? Dolayısıyla, dışkılamaya bile sahip değilsin.

—

Örneğin bugün görecelik kuramı konusunda ne kadar az şey biliyorsam, bir delikanlıyken cinsel konularda da o kadar dünyadan habersizdim; merak etmezdim hiç, istemeyerek bu konularla yüz yüze gelmeseydim, hayli uzun zaman da böyle kalacaktım. Yalnızca ufak ayrıntılar (o da ancak titiz bir öğrenim sürecinin ardından) dikkatimi çekmeye başlamıştı; örneğin, sokakta özellikle hepsinden şık giyinmiş ve hepsinden güzel diye baktığım kadınların kötü olabilecekleri bunlar arasındaydı.

—

Hep genç kalmak olanaksızdır; başka engel bulunmasa da, kendini gözlem böyle bir şeyi olanaksız kılardı.

—

11 Nisan 1922

«Onun için buruşmuş kalçalarıyla pasaklı, yaşlıca, tümüyle yabancı bir kadının, menisini bir anda uzaklaştırıp parayı cebine atarak çoktan bir başka müşterinin beklediği bitişik odaya seğirtecek kadının üstüne yoktur.»

—

Max'la Fr.'nın yanında, hemen mektup

—

13 Nisan 1922

Max'ın üzüntüsü. Öğleden önce bürosunda

—

Öğleden sonra Thein Klisesi'nin önünde (Paskalya cumartesisi)

—

Rahatsız edici olaylardan korku (Tr.M.Pe.Va.K.), bu korkudan kaynaklanan uykusuzluk

—

Kısa süre önce cüzdandaki M.'nin mektubunun yol açtığı kâbus

—

1) Genç, ufak tefek kız, 18 yaşında; burun; başın biçimi; sarışın; profilden şöylece gördüm kendisini, kiliseden çıkıyordu.

—

16 Nisan 1922

Max'ın üzüntüsü. Birlikte gezinti. Salı günü gidiyor

—

2) Beş yaşındaki kız; Baumgarten, ağaçlıklı ana yola götüren kısa yol; saç, burun, aydınlık yüz. Soruyor: «Jak se jmenuje ten ktery to delá slinama?»
«Ty mysl s vlastovku.[433]»

—

23 Nisan 1922

3) uzakta meyve pazarına doğru kahverengi–sarımsı kadife ceket

—

çaresizlik içinde günler, dünkü gece

—

bu kadar çok güç ve bolluk, yararsız, herkes görüyor, hiçbir şey bunu gizleyemez

27 Nisan 1922

Dün Selbstwehr'in yazı işleri bürosunda Makkabi'den[434] bir kızın telefonu: «Prisla sem ti pomoct.»[435] Yürekten temiz bir ses ve dil.

—

Kısa bir süre sonra M.'ye[436] kapıyı açış.

8 Mayıs 1992, öğleden önce

Sabanla çalışma. Toprağın derinlerine işliyor saban; yine de hafifçecik kayıyor. Belki toprağı çizip geçiyor yalnızca, belki hiç önem taşımayan yükarı kalkık saban demiriyle toprağın üstünden öylesine geçip gidiyor; saban demiriyle ya da saban demiri olmadan, ikisi de bir.

—

İyileşmemiş bir yara nasıl kapanabilirse, çalışma da öylece kapanıyor.

—

Diyelim karşınızdaki susuyor da, bir söyleşi izlenimini ayakta tuta-

bilmek için onun rolünü üstlenmeye çalışıyorsunuz, yani ona öykünüyorsunuz, yani onu yansılıyorsunuz, yani kendi kendinizi yansılıyorsunuz; bir söyleşide bulunmak mıdır bu?

—

M.[437] buradaydı, bir daha gelmez, belki akıllıca ve gerçek bir davranış; ama bakarsın yine de bir olanak vardır ve kapısının açılmaması için ikimiz de nöbet tutmaktayız; belki kapıyı biz açmayalım diye yapmaktayız bunu, çünkü kapı kendiliğinden açılmaz.

—

Maggid[438]

—

12 Mays 1922

Sürekli çeşitlilik ve orta yerde kimi anlar kaybolan varyasyon gücünün dokunaklı görünümü.

—

Der Pilger Kamanita'dan[439], Veda'lardan: «Nasıl o canım Gandharer'ler ülkesinden gözleri kapalı getirilip ıssız bir yerde salıverilen bir adam, gözleri kapalı getirilip gözleri kapalı salıverildiği için Doğuda ya da Kuzeyde ya da Güneyde alır soluğu, ama biri gözlerindeki bağı çözüp kendisine: 'İşte orada, çölün dışında Gandharer'ler yaşamaktanır, oraya git!' dedi mi köy köy sorarak ilerler, gerekli bilgiyle donanmış olarak ve akıllıca davranarak Gandharer'lere ulaşırsa, burada da kendine bir öğretmen bulan kimse bilir ki, esenliğe çıkarılana kadar dünyanın hay huyu ortasında yaşayacak, sonra yurduna dönecektir.»

—

Ve yine aynı yerden[440]: «Bir beden içinde bulunduğu süre insanlar ve Tanrılar görür onu; ama ölüp de bedeni dağıldı mı göremezler artık. Ayrıca doğa da, her şeyi gören bu varlık da göremez; çünkü o, doğa'nın gözünü kör etmiş, kötüden kendini kurtarmıştır.»

—

13 Mayıs 1922
Hiçlik.

17 Mayıs 1922
Üzgün

19 Mayıs 1922
Eva Vischer'in dinleti saati.

—

İki kişiyken, tek başına olduğundan daha yalnız hissediyor kendini. Biriyle bir araya gelip iki kişi oldu mu, ikinci kişi kendisine el uzatıyor, o da kendini kurtaramayacak gibi el uzatanın eline düşüyor. Tek başına bulunmuyorsa tüm insanlar el uzatıyor kendisine; ama uzanmış sayısız eller birbirine takılıp kalıyor ve kimse ona erişemiyor.

20 Mayıs 1922
Altstädter Ring'te masonlar. Her konuşma ve öğretide saklı yatabilen gerçek.

—

Üzerinde gömlek, saçları rüzgârda uçuşan ve yalınayak seğirten eli yüzü pis küçük kız.

23 Mayıs 1922

Bir kimse hakkında, «el bebek gül bebek yaşadı hep, pek acı çekmedi» demek yanlış; «öyle biriydi ki, talihi hep yaver gitti» demek daha yerinde olur; ama en doğrusu: çekmediği kalmadı, ama çileleri de hep birden ve aynı anda çekti, acının çeşitlemeleri gerçekte ya da onun istemine uyarak tükendiğinden başına ne kötülük gelebilirdi artık. (Taine'de iki yaşlı İngiliz bayan.)

25 Mayıs 1922

Önceki gün «H.–K.»[441] Bugün güzel bir gezinti. Dört bir yanda oturanlar, yorgun dikilenler, düşlerde bir yere yaslanmış duranlar. – Sık sık rahatsız edilişim.

—

26 Mayıs 1922

Akşam gezintisindeki ağır «ataklar» (gündüzkü topu topu pek küçük dört ayrı tatsız olaydan kaynaklandı; sayfiyedeki köpek, Mares'in kitabı, asker olarak kayıt, P.'nin ödünç para alması), zaman zaman sarsıntı, çaresizlik, umutsuzluk, dipsiz bir uçurum, yalnızca uçurum; ancak evin kapısına yöneldiğimde genel olarak hep yakınımdaki kurtarıcı düşünceye kavuştum, bu kez bütün yol boyunca aklıma gelmemişti bu düşünce, çünkü tam bir karamsarlık içinde onu aramıştım.

30 Mayıs 1922

Geceki «atak»

—

5 Haziran 1922

Kötü günler (G.). Şimdiden dört ya da beş gün geride kaldı.

«Onarım işleri» için yetenek

–

Myslbeck'in[443] gömülme töreni.

12 Haziran 1922

On bir gün oldu artık. Dün Frána. Bugün M.'ye mektup

–

16 Haziran 1922

Zevksizliğin dışavurumları, şaşkınlık. – H.'den sonra G.

–

Her zaman Blüher'in o düşünsel ve vizyoner yeteneğinden kaynaklanan başa çıkılamayacak güçlüklerin tümü bir yana, kitap üzerinde konuşurken karşılaşılan bir başka güçlük var ki, konuşulan hemen her sözde kitaptaki düşüncelerin alay yollu hesabı görülmek isteniyormuş gibi dikkati çekecek kadar kolay bir kuşku uyanıyor insanda. Bu kitap karşısında, benim gibi alay etmeyi hiç aklının ucundan geçirmese de, yine böyle bir kuşkudan insanın yakasını kurtarması olanaksız. Kitap üzerinde konuşmanın bu güçlüğüne paralel bir diğer güçlük var ki, o da Blüher'in üstesinden gelebileceği gibi değil. Blüher, kin duygusundan uzak (sine ira et studio)* bir antisemitist diyor kendisi için, gerçekten de öyle biri; ama ister mutlu bir kin, ister mutsuz bir sevgiyle söylensin, hemen her sözünde Yahudi düşmanı sayılacağı kuşkusunu kolay uyandırıyor. Bu güçlükler, sanki doğanın gerçekleriymiş gibi birbirinin karşısında yer alıyor ve kitap üzerinde enine boyuna düşünürken yanılgalara düşülmemesi, daha işin başında ilerilere nüfuz etme gücünün elden çıkarılmaması için bunlara dikkati çekme zorunluğu doğuyor.

(*) Kısaca nesnel, tarafsız anlamına gelen latince deyiş. Sözcük sözcük çevrildiğinde: Kızgınlıktan ve taraf tutmadan uzak. (Ç.N.)

Blüher'e göre, sayısal tümevarım yoluyla, deneyimlere dayanılarak Yahudilik'in karşısına çıkılamaz; eski antisemitizmin bu yöntemi Yahudilik'e karşı başarı sağlamaz, öbür ulusların tümü bu yoldan yadsınabilir, oysa Yahudiler bu seçilmiş kavim, hayır. Antisemitizm taraftarlarının tek tek bütün suçlamalarını, Yahudiler haklı olarak tek tek yanıtlayabilecek durumdadır. Blüher, söz konusu suçlamalarla bunların yanıtlarına ilişkin kuşkusuz pek üstünkörü bir özet sunuyor.

Başta uluslar değil de Yahudiler bakımından bu bilgi bir derinliği ve gerçeği içeriyor. Blüher söz konusu bilgiden biri bütün, öbürü yarım olmak üzere iki sonuç çıkarmaktadır. Bütün olanı:

23 Haziran 1922

Plana.

27 Temmuz

Ataklar. Dün köpekle akşam gezintisi. Turz Sedlec[444]. Nerdeyse bir odadaki mahremiyet havasını içeren orman çıkışındaki kiraz ağaçlarıyla kuşatılmış yol. Adamla kadının tarladan dönüşü. Harap avludaki ahır kapısında duran kız, iri göğüsleri ve masum–dikkatli hayvansı bakışıyla sanki bir savaşım içinde bulunuyor. Yem yüklü ağır el arabasını iten gözlüklü adam; yaşlıca, biraz çarpık vücutlu, ama yine de arabayı iterken zorlandığından dimdik; ayaklarında uzun çizmeler ve elinde orakla kadın; bazen adamın yanında, bazen arkasında.

26 Ağustos 1922

İki ay var ki, bir not düşülmedi günlüğe. Aradaki kesintiler sayılmazsa O.'ya[445] borçlu olduğum güzel bir zaman. Birkaç gündür yine çöküş. İlk gününde ormanda yapılan bir çeşit keşif.

14 Kasım 1922

Akşam hep 37.6, 37.7 derece. Masanın başında oturuyor, ama bir

şey yazamıyorum, pek sokağa çıktığım yok. Yine de hastalıktan yakınmam ikiyüzlülük olur.

18 Aralık

Bütün zaman yatakta. Dün *Entweder–Oder*.[446]

12 Haziran 1923

Dehşet verici son günler; sayıya gelmeyecek kadar çok; nerdeyse kesintisiz. Gezintiler, geceler, gündüzler; her şeye güçsüz, ağrılar dışında kuşkusuz.

—

Ve yine de. Ne kadar telaş ve merakla bana bakarsan bak, kartpostaldaki Krizanowkaya,[447] «ve yine de» diye bir şey söz konusu değil.

—

Yazmada giderek daha ürkek. Anlaşılmayacak yanı yok. Her söz hayaletlerin elinde yön değiştiriyor –eldeki bu çeviklik hayaletlerin karakteristik devinimidir–, bir mızrağa dönüşüp konuşanı hedef alıyor kendisine. Hele bunun gibi bir söz. Ve sonsuza dek böyle. Bir avuntu varsa o da şu: Sen istesen de, istemesen de olacak? Ve senin istemenin, farkına varılmayacak kadar yardımı dokunabilir ancak. Avuntudan öte bir şey: Senin de silahların var.

GEZİ GÜNLÜKLERİ

Ocak/5 Şubat 1911 Gezileri

FRIEDLAND VE REICHENBERG GEZİSİ GÜNLÜĞÜ
(OCAK, ŞUBAT 1911)

Bütün gece yazmalıydım; işte öylesine çok şey gelip üzerime üşüşüyor; ama saflıktan uzak hepsi. Nasıl da beni sultası altına aldılar; oysa eskiden, anımsadığım kadarıyla, şöyle bir dönerek, beni henüz mutlu kılan bir dönüş hareketine başvurarak önlerinden kaçma gücünü gösterebiliyordum!

—

Kompartımandaki Reichenberg'li Yahudi; yalnızca bilet ücretinden ekspres olduğu anlaşılan trenler konusundaki hayretini dile getirirken başvurduğu küçük ünlemlerle varlığını belli ediyor. Bu arada farfaracı diye nitelenecek bir yolcu; çabuk çabuk yutkunmalarla jambon, ekmek atıştırıyor; üzerindeki zarı saydam bir durum alıncaya kadar bıçakla kazıyarak iki parça sucuk yiyor, sonunda tüm artıkları ve kâğıt parçalarını sıranın altına, kalorifer borusunun arkasına tıkıştırıyor. Bir yandan yemek yerken, öbür yandan da gereksiz, bana pek sevimli görünen, ama başarıyla öykünebildiğim söylenemeyecek hummalı bir tez canlılıkla, benden yana tuttuğu iki akşam gazetesini okuyup bitirdi. Kepçe kulaklar. Ancak nisbeten iri bir burun. Yağlı ellerini hiçbir yerini pisletmeden saçlarında ve yüzünde gezdiriyor, ki bu da yine benim yapamayacağım bir şey. Oldukça büyük görünen penisi, pantolonunun altında hayli kabarık duruyor.

—

Karşımdaki ince sesli, kulakları ağır işiten, sivri sakallı ve pos bıyık-

lı bay, ilkin belli etmeksizin alaylı bir edayla Reichenberg'li Yahudi'ye sessiz gülüyor; ben de kaş göz işaretiyle kendisiyle anlaşıp alay işine katılıyorum, ama hep biraz istemeyerek, karşı bir çeşit saygıdan yapıyorum bunu. Sonradan anlaşılıyor ki, *Montagsblatt*'ı[448] okuyan, bu arada bir şeyler atıştıran, istasyonun birinde şarap alan ve şarabı benim gibi yudum yudum içen bu adam en ufak değerden yoksun biridir.

—

Derken sıska yolcu, geniş göğüslü ve ufak tefek bir başka yolcuyu kompartımandan içeri sokuyor. Benim yanıma gelip oturuyor yeni gelen yolcu; iri vücutlu ve kendinden emin, sesli gülüşler (ama alaylı değil) ve arada bir ağzından çıkardığı tek tük sözcüklerden başka türlü varlığını çevresindekilere hissettiremeyecek kendinden emin. Protiwin üzerine bir espri. Daha sonra da iniyor trenden.

—

Ayrıca kompartımanda al yanaklı genç bir delikanlı. *Das interessante Blatt*'ı[449] okuyup duruyor, elinin kenarıyla hoyratça açıyor gazeteyi, ama sonunda aylak insanların hep hayranlığını uyandırmış titizliğiyle ipek bir mendil gibi onu pek çok kez katlıyor; kenarlarını içten bastırıp dıştan sağlamlaştırıyor, dürüp büküyor ve kalın bir tomar yapıp ceketinin iç cebine tıkıştırıyor. Anlaşılıyor ki, eve gidince onu okuyacak. Nerede trenden indi, hiç bilmiyorum.

—

Friedland'daki otel. Büyük hol. Çarmıha gerilmiş bir İsa tasvirini anımsıyorum, ama; belki de gerçekte yoktu böyle bir İsa tasviri. – Odalara tuvalet konmamış. Bir süre tek müşteri bendim. Çevredeki düğünlerin çoğu bu otelde yapılıyor. Bir düğün şenliğinden sonra sabahleyin salona bir göz attığımı hayal meyal anımsıyorum. Hol ve koridorun her yanı buz gibi soğuktu. Odam garaj kapısının üstündeydi; hemen dikkatimi çekmişti soğuk, hele nedenini öğrendikten

sonra. Benim odanın önünde hole ait küçük bir bölme yer alıyordu; bir masanın üzerinde bir düğünden kalmış iki vazo ve içlerinde iki buket vardı. Pencereler kollarla değil, alttan ve üstten birer çengelle kapatılıyordu. Şimdi aklıma geldi: Bir ara müzik sesi işitmiştim kısa süre. Oysa müşterilere ayrılmış salonda bir piyano yoktu, belki de düğün salonuna yerleştirilmişti. Pencereyi her kapayışımda gözüm pazar kurulan meydanın karşı tarafındaki bir mezeci dükkânına ilişiyordu. İri iri odunlar yakılıyordu sobada. Kocaman ağızlı hizmetçi; bir defasında soğuğa karşın boynu ve gerdanı açıktı; bana bazen çekimser davranıyor, bazen şaşırtıcı bir yakınlık gösteriyordu; bense, güler yüzlü insanların karşısında çokluk olduğu gibi hep saygılı ve mahcuptum. Bir defasında sobayı yakıyordu ki, öğleden sonra ve akşamleyin çalışabilmek için odama taktırdığım yeni ampulü gördü ve çok sevindi. Evet, daha önceki ampulün ışığında çalışılamazdı, dedi. Nasıl davranacağımı bilemediğim zaman maalesef hep ağzımdan çıkan birkaç coşkulu ünlemden sonra: «Bu ışıkta da öyle», dedim. Elektrik ışığının hem fazla göz kamaştırıcılığı, hem fazla zayıflığına ilişkin olarak önceden ezberlenmiş düşüncemi açığa vurmaktan başka bir şey yapamadım. Bunun üzerine, sesini çıkarmayarak sobayla ilgilenmesini sürdürdü. Ancak ben: «Bütün yaptığım, eski lambanın eskisinden parlak yanmasını sağlamak oldu», deyince biraz güldü; aynı düşünceyi paylaşıyorduk.
Buna karşılık üstesinden gelebildiğim şeyler: Hep küçük bir hanımefendi gözüyle bakıp öyle davrandım hizmetçiye, o da kendi davranışını buna göre ayarladı; bir defasında alışılmadık bir saatte otele dönmüş, onu soğuk holde yerleri silerken görmüştüm. Selam verip odamdaki sobayı yakmasını rica ederek, kendisini karşımda bir mahcubiyet duygusuna kapılmaktan kurtarmam hiç de güçlük doğurmamıştı.

—

Raspenau'dan Friedland'a dönerken yanımda bir ölüyü andıran kaskatı adam; bıyığı açık duran ağzının üstüne sarkıyor; kendisine bir istasyonu soruyorum, güler yüzle bana dönerek harıl harıl gereken bilgiyi vermeye başlıyor.

—

Friedland'daki şato. Şatoyu görmede pek çok olanak; düzlükten, bir köprüden, parktaki yapraklarını dökmüş ağaçlar ve ormandaki büyük çamlar arasından görebilme. Şaşırtıcı biçimde üst üste inşa edilmiş parçalardan oluşan bir şato; avluya ayak atıldıktan sonra da uzun zaman koruyor dağınıklığını; çünkü karanlık sarmaşıklar, gri siyah duvar, beyaz kar, yamaçları örten arduvaz rengi buzlar ortadaki çeşitlilik izlenimini büyültüyor. Hani geniş tepenin üzerine kurulmuş bir şato değil, hayli sivri tepeyi fırdolayı kuşatıyor. Ben bir araba yolunu izleyip yukarı çıktım; yukarıda kâhyayla buluştuk, iki merdiveni kolaycacık tırmanıp gelmişti. Dört bir yanda sarmaşık. Sivri bir çıkıntı oluşturan küçük bir meydandan geniş bir bölgeye bakış. Şato duvarında işe yaramaz bir merdiven, biraz yüksekte son buluyor. Çekme köprünün zincirleri, takılı oldukları kancalardan bakımsız aşağı sarkıyor.

–

Güzelim park. Yamaçta teras biçiminde yer alıyor ve bir bölümüyle aşağıda değişik ağaç gruplarıyla bir havuzun çevresini kuşatıyor, bu yüzden yazınki durumu asla kafada canlandırılacak gibi değil. Havuzun buz gibi suyunda iki kuğu: biri boynunu ve başını suya daldırıyor. İki kızın peşine takılıyorum; kızlar, dönüp dönüp tedirgin ve meraklı bakışlarla bana, ben tedirgin ve meraklı, üstelik kararsız insana bakıyorlar. Onların kılavuzluğunda dağ boyunca yürüyor, bir köprüden, bir çayırdan, bir tren seddinden geçiyor, ormanlık yamaçla tren seddinin oluşturduğu şaşırtıcı bir yuvarlaklık içine giriyor, sonra daha yukarlara çıkıp kolay kolay sonu gelmez görünen ormana dalıyorum. Kızlar ilkin yavaş yürüyor, ama ben ormanın büyüklüğüne hayretimi belirtince adımlarını açıyorlar. Çok sürmüyor, sert bir rüzgârın estiği yüksekteki bir düzlüğe varıyoruz; köyden birkaç adım uzaktayız.

–

İmparator Panaroması[450]. Friedland'ın tek eğlencesi. Ama ben

kendimi pek rahat hissetmiyorum; çünkü böyle güzel bir aygıtla karşılaşacağımı ummadığımdan kara batmış çizmelerle salona girmiştim ve şimdi dürbünlerin önünde oturuyor, ayaklarımın yalnız uçlarıyla yerdeki halıya basıyordum. Panoramanın işleyişindeki düzeni unutmuştum, az sonra bir sandalyeden öbürsüne geçmem gerekeceği aklıma gelip irkiliyorum. Üzerinde lamba, küçük bir masada oturan ve bir *Illustrierte Welt*[451] dergisini okuyan yaşlı adam yönetiyor her şeyi. Çok sürmeden benim için laterna majikalardan birini çalıştırıyor. O sırada yaşlıca iki bayan gelip sağ tarafıma kuruluyorlar, bir bayan da soluma geçiyor. Brescia, Cremona, Verona kentleri. İçlerinde insanlar; balmumundan bebekler gibi, ayakkabılarının pençeleriyle yere, kaldırımlara tutturulmuşlar. Mosoleumlar adeta. Anıt mezarlar: Giysisinin alçak bir merdiven üstünde sürüklenen kuyruğuyla bir bayan bir kapıyı birazcık aralamış, bir yandan da gözleriyle geriye bakıyor. Bir aile; ön planda bir delikanlı kitap okuyor; bir eli şakağında; sağda bir oğlan, telsiz bir yayı germeye çalışıyor. Kahraman Tito Speri'nin anıtı: giysileri, başıboş ve coşkulu, vücudunun çevresinde uçuşuyor. Bluz, geniş bir şapka. Görüntüler sinemadakinden daha canlı, çünkü gözler önüne gerçeğin dinginliğini çıkarıyor. Oysa sinema seyredilen nesneyi devingenliğindeki huzursuzlukla donatır, bakışların kendilerindeki huzuru daha önemli görür. Katedrallerin kaygan zemini burnumuzun ucunda. Neden sinema ve stereoskop böyle bir araya gelip birleşmez? Üzerinde *Pilsen Wührer* yazılı afişler yabancım değil. Bir şeyden yalnızca anlatıldığını işitmekle panoramasını seyretmek arasındaki uzaklık, panoramayla gerçeğin seyri arasındaki uzaklık kadar büyüktür. Cremona'da Hurda Demir Pazarı. Sonunda yaşlı adama gösteriden pek hoşlandığımı söylemek istedimse de göze alamadım. Adam, bir sonraki gösterinin programını tutuşturdu elime. Salon sabah saat ondan akşam ona kadar açıkmış.

—

Kitabevinin vitrinindeki Dürer Kitap Kulübü'nün *Edebiyat Kılavuzu*'nu görmüştüm bir ara. Almaya karar verdim, ama derken değiştirdim kararımı, sonra yine döndüm, günün değişik saatlerinde

gidip sık sık vitrin önünde dikildim. Kitabevi gözüme işte öylesine öksüz, kitaplar öylesine öksüz görünmüştü. Friedland ile dünya arasında bir ilişkinin varlığını yalnızca bu kitabevinde hissetmiştim. Ve pek cılız bir ilişkiydi bu. Ama her öksüzlük duygusunun ruhumda bir sıcaklığa yerini bıraktığı gibi, çok geçmeden kitabevi de bende bir mutluluk duygusu uyandırmıştı. Dolayısıyla, içerisini görmek için bir ara girdim kapısından. Bu yörede bilimsel kitaplara gereksinim duyulmadığı için, raflar nerdeyse kentteki kitabevlerinden daha edebî görünümdeydi. Yaşlı bir bayan, yeşil abajurlu bir lambanın altında oturuyordu. Biraz önce ambalajlarından çıkarılmış dört, beş adet *Kunstwart*[452] bana ayın başı olduğunu anımsattı. Kadın, varlığından pek haberdar olmadığı kitabı, benim yardım önerimi geriye çevirerek tek başına vitrinden alıp elime tutuşturdu, buzlanmış camlara karşın kitabı vitrinde seçebildiğime şaşmıştı (oysa ben, daha önceden görmüştüm kitabı), derken katalogları karıştırmaya koyuldu, fiyatını bilmiyordu kitabın, kocası da o anda dükkânda yoktu. Akşam yine gelirim, dedim (öğleden sonra saat beş sularıydı), ama verdiğim sözü tutmadım.

—

Reichenberg.

Akşam üzeri küçük bir kentte hızlı hızlı yolda yürüyenlerin bu davranışlarıyla neyi amaçladıklarını doğrusu insan hiç bilmiyor. Evleri kent dışındaysa, aradaki uzaklıklığın büyüklüğü nedeniyle tramvaylardan yararlanmaları gerekirdi kuşkusuz. Ama hayır, kent içinde oturuyorlarsa, uzaklık diye bir şeyden de söz açılamaz ve hızlı hızlı yürümek için bir neden kalmaz ortada. Ama yine de insanlar adımlarını açarak Ring Alanı'ndan geçiyor; bir kasaba için pek geniş sayılmayacak bir alan; üstelik belediye binası doğrudan büyüklüğüyle alanı daha da küçük gösteriyor, oysa küçük alandan bakınca belediye binasının aşırı büyüklüğüne pek inanası gelmiyor insanın, ilk andaki büyüklük izlenimini alanın küçüklüğüne bağlamak istiyor.

—

Bir polis İşçi Hastalık Sigortası'nın, bir başkası İşçi Kaza Sigortası'-

nın kentteki şubesinin yerini bilmiyor, bir üçüncüsünün ise Johannes Sokağı'nın nerede bulunduğundan bile haberi yok. Neden olarak da, mesleğe yeni girdiklerini söylüyorlar. Bir adres için karakola yöneliyorum, karakolda yeterince polis var, her biri kendi usulünce dinleniyor, hepsi de üniformalı, üniformalarının güzelliği, yeniliği ve renkililiği şaşırtıyor insanı; çünkü normal olarak sokakta nereye bakılsa siyah kışlık paltolar göze çarpıyor.

Dar sokaklara tramvaylar için tek bir hat döşenmiş. Bu yüzden, istasyona giden tramvay istasyondan gelen tramvaydan ayrı bir yol izliyor. İstasyondan gelirken Viyana Caddesi'nden geçiyor (Otel Eiche'de kalmıştım bu caddede), istasyona giderken de Schücker Caddesi'ni geride bırakıyor.

—

Tiyatroda üç kez *Des Meeres und der Liebe Wellen*[453]. Balkonda oturuyordum. Usta bir oyuncu, Naukleros rolünü aşırı bir coşkuyla oynuyor. Pek çok kez gözüm yaşardı, birinci perdenin sonunda Hero ile Leander'in gözlerinin birbirinden bir türlü ayrılamadığı sahnede örneğin. Hero tapınağın kapısından çıkıyor; kapıdan bakılınca arkada bir şey çarpıyor göze, bir buzdolabı olabilir ancak. İkinci perdede eskiden basılmış lüks kitaplardakine benzer bir orman insanı hayran bırakıyor; ağaçtan ağaca uzanan sarmaşıklar; her şey yosunsu ve koyu yeşil. Kulenin arka temel duvarı, birkaç akşam sonra *Miss Dudelsack*'ta[454] yeniden seyirci karşısına çıkarılıyor. Üçüncü perdeden başlayarak oyunda baş aşağı bir iniş, peşinden bir düşman kovalıyor sanki.

Ağustos/Eylül/1911 Gezisi

Yola çıkış: 26 Ağustos 1911. Öğle üzeri. İyi denemeyecek bir düşünce: Gezinin, aynı zamanda yolculuk sırasında birbirimize karşı davranışımızın yazıya dökülmesi. Köylü kadınlarını taşıyan bir arabanın önümüzden geçişi, düşüncenin gerçekleşemeyeceğini gösteriyor. Halinden yiğitlik taşan bir köylü kadın (Delphi'li bir Sibylle). Gülen bir kadının kucağında uyuyan bir başkası; uyanıp bize el ediyor. Max'ın kadınlara selamını anlatmaya kalksaydım, anlatı içine çirkin bir düşmanlık girmesi önlenemezdi.

–

Sonradan adının Alice Rehberger olduğunu öğrendiğimiz bir kız, Pilsen'de trene biniyor. Yolculuk sırasında kahve içilmek istendi mi, pencerelere yapıştırılan küçük yeşil fişlerle garsona bildiriliyor. Ama ille fiş gerekli değil, onsuz da getirtilebiliyor kahve. Kız, hemen yanı başımda oturuyor; dolayısıyla ilkin kendisini seçemiyorum. Max'la gözlemlediğimiz ilk olay: Kızın ambalaj yapılmış şapkası, yukarıdan Max'ın üzerine düşüyor. Böylece vagon kapılarından güçlükle içeri giren şapkalar, büyük pencerelerden kolaylıkla yine dışarısını boyluyor. – Evli biri olarak olayı nazik görünümünden kurtarmak için bir şey söylemesi gereken, gelgelelim işin önemli yanını atlayıp yalnızca didaktik öğeyi vurgulayan ve biraz da çirkinleştiren Max, bu tutumuyla belki sonradan bir günlük notunun düşülmesi olanağını yok ediyor. – «Enfes», «işine son», «sıfır virgül beş ivme», «şipşak», büroda ana kuzusu (büroda şapkaların değiştirilmesi, çöreklerin masaya çivilenmesi); bizim kartpostal buluşumuz: Kız Münih'te yazacak kartpostalı, biz Zürih'ten çalıştığı büroya yollayacağız, kartta da şunlar bulunacak: «Korktuğum şey başıma geldi...yanlış tren...şimdi Zürih'te...geziden iki gün kaybettim.» Kızın sevinci. Ama efendi kişiler gözüyle baktığı bizlerden karta bir şey eklemememizi rica ediyor. Münih'te otomobile biniyoruz; yağmur, arabanın hızlı gidişi (yirmi dakika); bodrum katlarını seçebiliyoruz yalnızca; şoför, bizim göremediğimiz, görülmeye değer nesnelerin isimlerini söylüyor, tekerlekler ıslak asfaltın üzerinde sinema aygıtı gibi hışırtı çıkarıyor; en açık seçik algıladığımız

şey: Dört Mevsim otelinin perdesiz pencereleri. Asfaltta lambaların adeta bir ırmakta yansıması.

—

Münih istasyonundaki bir tuvalette elimizi yüzümüzü yıkamamız.

—

Bavulları trende bıraktık. Angela'yı bir vagondaki kompartımana yerleştiriyoruz. Bizden daha korkulacak birine benzeyen bir bayan, kendisine göz kulak olacağını söylüyor; Angela da uzanan yardım elini büyük bir coşkuyla kabul ediyor. Bir kurt düşüyor içime

—

Max'ın kompartımanda uyuması. İki Fransız; esmeri gülüyor durmadan, bir ara Max'ın kanepede kendisine pek oturacak yer bırakmadığına gülüyor (işte öylesine uzanıp yayılıyor Max), sonra da bir fırsatını ele geçirip kendisi Max'a yatacak yer bırakmadığı için gülüyor. Paltosunu siper etmiş uyuyor Max. Öbür iri yarı Fransızın içtiği sigaralar. Geceleyin yenen yemek. Üç İsviçrelinin kompartımana girişi. Biri sigara içiyor. Öbür ikisi trenden indikten sonra kompartımanda kalanın varlığı ilkin fark edilmiyor pek, ancak sabaha doğru aydınlanıp ortaya çıkıyor. Konstanz Gölü, sanki rıhtımdan seyrediliyormuş gibi delişmen. – Sabahın
ilk saatlerinde kendi haline terkedilmiş duran
İsviçre. Max'ı böyle bir köprünün manzarası
karşısında uyandırıyor, köprü aracılığıyla İs-
viçre'ye ilişkin ilk güçlü izlenimi ediniyorum;
oysa içteki bir alacakaranlıktan bakarak dıştaki alacakaranlıkta ha-

nidir izleyip duruyorum geçtiğimiz yerleri. – St. Gallen'de bir sokak falan oluşturmadan uzanan dimdik ve birbirinden bağımsız evler. –Winterthur.– Würtemberg'te ışıkları henüz yanan villadaki adam; gecenin saat ikisinde verandanın korkuluğundan aşağı sarkmış; çalışma odasına açılan kapı aralık duruyor. – Henüz uyanmamış İsviçre'de çoktan uyanmış sığırlar. – Telgraf direkleri: Giysi askılarının enine kesitleri. – Güneş yükseldikçe otlaklar sararıyor. – Cezaevine benzeyen Cham istasyon binasının anısı; üzerindeki isim İncilsi bir ağırbaşlıklıkla yazılmış. Penceredeki süsler, yoksul görünümlerine karşın kurallara aykırı gibi duruyor. Kocaman binanın birbirinden hayli aralıklı iki penceresinden ileridekinin önünde büyük, berikinin küçük bir ağaç duruyor ve ağaçlar kımıldıyor rüzgârda.

–

Winterthur garında bir elinde değnek, bir eli pantolonunun cebinde, şarkı söyleyen serseri.

–

Trenin penceresinde kendi kendime soruyordum: Zürih, İsviçre'nin bu başta gelen kenti nasıl tek tek yapılardan oluşabilir?

–

Villalarda iş yerleri.

–

Geceleyin Lindau istasyonunda pek çok şarkı türkü.

–

Yurtseverlik kokan istatistik: Bir düzlüğe yayılacak İsviçre'inn yüz ölçümü[455].

—

yabancı çikolata firmaları

—

(Kaybolup gitmiş izlenimler)

—

Zürih.
İç içe girmiş birkaç istasyonun anısından Zürih istasyonunun boy verip çıkışı. – (Max, a + x adına buna el koyuyor)

—

Yabancı askerlerin uyandırdığı tarihsellik izlenimi. Kendi ulusumuzun askerleri karşısında böyle bir izlenime kapılmıyoruz – antimilitarizme kanıt

—

Zürih istasyonunda keskin nişancılar. Koşarlarken silahlarının ateş alabileceğinden çekinmemiz.

—

Zürih kentinin bir planını alıyoruz.

—

Soğuk ve sıcak banyoyla kahvaltı zamanının sırası konusunda karar

veremediğimizden, bir köprünün sonuna kadar gidip geri dönmemiz.

—

Limmat'ın yönü[456]. Urania Gözlemevi.

—

Trafiğin can damarı, boş elektrikli tramvay, erkek giysileri satan bir İtalyan moda mağazasının vitrininin ön tarafında karton manşetlerden piramitler.

—

Yalnızca sanatçı afişleri (kaplıca otelleri, müziğini Jermoli'nin bestelediği Wiegand'ın *Marignano* ismindeki festival oyunu).

—

Bir mağazayı genişletme çalışmaları[457]. Reklamın bundan güzeli olmaz. Çalışmaları bütün kent sakinlerinin yıl boyu dikkatle izlemesi. (Dufayel)

—

Yaklaşan Güney'in ve Batı'nın ilk cüppeli kişileri olarak postacıların gecelik giymiş bir görünümleri var. Önleri sıra küçük kutucukları taşıyorlar, İsa Panayırı'ndaki niyet kâğıtları gibi dizilmiş mektuplar kutularda kabarık yığınlar yapıyor.
Gölün manzarası. Buranın sakinlerinden biri olduğunuzu hayal ettiniz mi, içinizde uyanan pazar günlerine özgü o güçlü duygu. Gölün hava deposu: Tarım yapılamaz burada. At üzerinde biri. Ürkmüş at. Çeşmedeki eğitsel yazıt, belki Rebekka'nın elinden çıkmış bir kabartma. Kuvvetle üfürülmüş cam gibi akan suyun üstünde yazıtın ve kabartmanın dinginliği.
Eski kent: Dar ve dik sokak; mavi mintanlı bir adam sokaktan güç-

lükle aşağı seğirtiyor, merdivenleri iniyor.

—

Paris'te Saint Roche kilisenin önündeki trafikle ilgili bir düzenlemenin tehdidi altında bulunan tuvaleti anımsama.

—

İçki verilmeyen restoranda kahvaltı. Yumurta sarısı gibi tereyağı. *Zürcher Zeitung*[458].

—

Büyük katedral; eski mi, yoksa yeni mi? Erkeklere yan taraflar ayrılmış. Zangoç, bize daha iyi yerler gösteriyor. Yerler, kiliseden çıkacağımız yönde olduğundan sözünü dinliyoruz. Biz kapıya vardığımızda, gösterdiği yerleri bulamadığımızı sanarak kilisenin orta yerinden bize doğru seğirtiyor. Biz, itişip kakışarak kapıdan dışarı atıyoruz kendimizi. Gülmekten kırılıyoruz.

—

Max: Ulusal sorunların çözümü için dillerin arapsaçına döndürülmesi. Şövenistler ne yapacağını şaşırır artık.

—

Zürih'te plaj. Yalnız erkekler için. Yan yana erkekler, İsviçre diyalekti. Kurşunla dökülmüş bir Almanca. Herkese yetecek kadar kabin yok, giysi askılarının önündeki soyunmalarda cumhuriyetçi özgürlük ve yine plaj görevlisinin güneş banyosu yapanları hortumla dağıtmasındaki özgürlük. Böyle bir dağıtma yöntemi dilin anlaşılmazlığından ötürü nedensiz değil. Suya atlayan biri: Korkulukta ayaklarını aralayarak tramplene atlıyor ilkin, böylelikle daha büyük bir hız kazanıyor. – Bir plajın iç düzenine ancak plajın uzunca süre

kullanımından sonra değer biçebilme. Yüzme dersi verildiği yok. Doğal tedavi yöntemiyle uğraşan uzun saçlı biri; tek başına. Kıyıdaki suyun sığlığı.

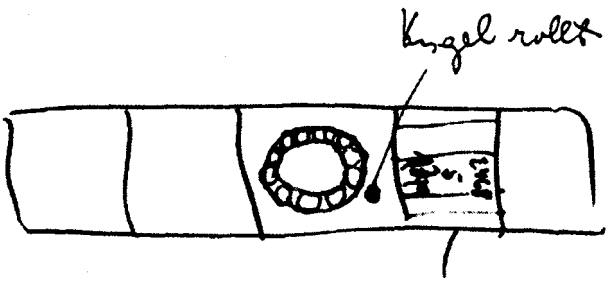
—

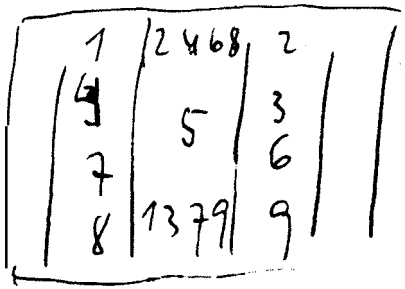
Subay Turist Kulübü'nün bedava konseri. Dinleyiciler arasında bir yazar, yanında ona eşlik eden biri; küçük satırlarla doldurulmuş defterine bazı notlar düşüyor ve programdaki numaralardan birinin bitiminde kendisine eşlik eden kişi tarafından çekilip götürülüyor. Görünürde Yahudiler yok. Max: Yahudiler bu büyük işi kaçırdı. Bersalieri marşıyla başlıyor konser, Pro Patria marşıyla son buluyor. Prag'da salt müzik yapmak için bedava konserler verilmez (Lüksemburg Parkı), Max'a göre cumhuriyetçi bir âdet, Paris'de asker.

—

Keller'in odası kapalı. Seyahat bürosu. Karanlık sokağın ardından pırıl pırıl bir bina. Limmat'ın sağ kıyısında teraslı evler. Mavi–beyaz ışıldayan pencere kepenkleri. Ağır ağır yürüyen askerlerin hepsi polis. Müzikhol. Yüksek teknik okulu ne arandı, ne de bulundu. Belediye binası. İlk katta öğle yemeği. Meilen şarabı (taze üzümlerden elde edilen sterilize şarap). Luzern'li bir garson kız oraya gidecek trenleri bize söylüyor. Hint irmiğiyle bezelye çorbası, yanında patates kızartması ve limonlu pudingle fasulye. Her biri bir sanat eseri eli yüzü düzgün evler. Yaklaşık saat üçte göl çevresindeki yoldan Luzern'e hareket. Zuger Gölü'nde bir sürü burun, boş, karanlık, inişli yokuşlu ve ormanlık kıyılar. Amerikanvari bir manzara. Yolculukta görülen yerleri henüz görülmemiş ülkelerle kıyaslamalara karşı isteksizlik. Luzern istasyonundan şahane panoramik görünümler. İstasyonun sağında patinaj alanı. Otel personeli arasına dalıyor ve «şarap» diye bağırıyoruz. Uşaklar uşaklar arasında nasılsa, otel de oteller arasında öyle mi?.. Köprü (Max'a göre) Zürih'teki gibi gölü ırmaktan ayırıyor. Kentin tabelalarındaki Almanca yazıları haklı gösterecek Alman sakinleri nerede? Kaplıca salonu. Zürih'te görülebilen Alman İsviçreliler, otelcilikte yetenekli kişilere

bezemiyordu; söz konusu alanda yetenek sahibi oldukları bu kentten de gidiyorlar, hatta otelciler belki Fransız burada. Karşıdaki boş bir balon hangarı. Bir zeplinin nasıl sürülüp içine gireceğini tasarlamak güç. Patinaj alanı, Berlinsi bir görünüm. Meyve. Kıyıdaki gezi yerinin karanlığı, ağaçların tepeleriyle sınırlanmış. Yanında kızları ya da sevgilileriyle erkekler. Alttaki sivri kenarlarına kadar seçilebilen kayıkların suda inip kalkışı. Otel resepsiyonundaki komik bayan. Gülen kız boyuna yukarılara çıkarıyor, odamıza götürüyor bizi; odaların hizmetine bakan ağırbaşlı ve al yanaklı biri. Küçük bir sahanlık. Odada kapalı bir gömme dolap. Odadan yine dışarı çıktığıma seviniyorum. Akşam yemeği olarak meyve yesem keşke. Gotthard Oteli, İsviçre millî kıyafetiyle kızlar. Kaysı kompostosu, Meilen şarabı. Geçkin iki kadınla bir bay, yaşlanma konusu üzerinde söyleşiyor. Luzern'de kumar salonunun aranıp bulunması.

Giriş bir frank. İki uzun masa. Gerçekten görülmeye değer nesnelerin doğru dürüst anlatımı olanaksız, çünkü düpedüz bekleyen kişiler önünde yapılması gerekiyor. Her masada orta yerde bir krupiye, sağında ve solunda bir gözlemci.
En yüksek kav beş frank. «Amaç, konuklarımızı eğlendirmek: İsviçrelilerden lütfen yabancılara yer açmalarını rica ederiz.»
Masaların birinde bilyeler, öbürsünde küçük atlar. Fraklı krupiyeler. «Messieurs, faites votre jeu» –«marquez le jeu»– «les jeux sont faits» –«sont marqués»– «Rien ne va plus». Tahta sopaların ucunda nikel gelberilerle krupiyeler. Bu sopalarla ne işler görüyorlar: Parayı gereken hanelere yerleştiriyor, paraları değerlerine göre ayırıyor, çekip önlerine alıyor, çeşitli hanelere konmuş paraları topluyorlar. Değişik krupiyelerin oyuncuların kazanma şansı üzerindeki değişik etkisi; daha doğrusu kendisine para kazandıran krupiyeyi insan seviyor. Oyuna katılma konusunda verdiğimiz ortak kararın uyandırdığı heyecan; salonda kendimizi yalnız hissediyoruz. Para (on frank), masanın hafif eğik yüzeyinde kaybediliyor. On frankın elden gidişi, oyuna devam etmemiz için hafif bir ayartı oluşturuyor; ama yine de hissediyoruz ayartıyı. Her şeye kızıp köpürme. Bu oyunla günü uzatmak.

28 Ağustos, Pazartesi

Yüksek çizmeler giymiş adam, duvar dibinde kahvaltı yapıyor. İkinci sınıf vapur. Sabah vakti Luzern. Otellerin çirkin görünümü. Karı koca çifti evden yollanan ve İtalya'daki koleraya ilişkin gazete küpürlerini içeren mektubu okuyor. Güzel konutlar; gölde bir gezi sırasında görülebiliyor ancak; ayrıca evlerin hizasında yol alınıyoruz. Dağların değişen silüeti. Vitznau Rigi tren yolu. Yapraklar arasından göle bakış. Güney izlenimi. Zuger Gölü'nün düzlüğüyle ansızın karşılaşmanın şaşırtıcılığı. Bizim oradakileri anımsatan ormanlar. Tren yolu yetmiş beş yılında yapılmış, *Über Land und Meer*'in[459] eski bir baskısında doğrulanıyor böyle olduğu. Tarihî İngiliz toprağı; burada damalı giysilerle ve favorilerle gezip dolaştılar. Teleskop. Uzakta bir genç kız; keşişin yuvarlak evi: dalgalanan sıcak ha-

va görüntüyü titreştiriyor. Bir el ayası biçiminde Titlis.* Karla örtülü geniş bir alan; ortadan kesilmiş bir ekmeği andırıyor. Yüksekliklerin aşağıdan ve yukarıdan doğru dürüst kestirilememesi. Arth–Goldau istasyonunun eğik ya da düz olduğuna ilişkin sonuca bağlanamayan tartışma. Tabldot. Esmer kadın; ağırbaşlı; keskin ağız köşeleri; daha önce aşağıda vagonun yanı başında görmüştük, şimdi salonda oturuyor. Tren kalkarken İngiliz kız; ağzındaki her diş ötekinin aynı. Ufak tefek Fransız bayan bitişik kompartımana giriyor, kollarını uzatarak bizim dolu kompartımanın komple dolu sayılamayacağını söylüyor, babasının bir an önce trene binmesine çalışıyor! Masum ve fahişe görünüşlü yaşlıca küçük kızkardeşi için de aynı şeyi yapıyor; kızkardeşinin kalçalarıma dokunan dirsekleri bir gıcıklanma duygusu uyandırıyor içimde. Max'ın sağındaki yaşlı bayanın daha çok dişlerle konuşulan İngilizcesi; İngilizceyi kendisine mal edeceğimiz bir kontluk ismi arıyoruz. Yolculuk: Vitznau–Flüelen. Gersau, Beckenried, Brunnen (otelden geçilmiyor), Schillerstein, Tellplatte, uğranmadan geçilen Rütli, Axenstrasse'de iki galeri (fotoğraflarda hep iki tanesi görüldüğü için Max burada daha başka pek çoğuyla karşılaşacağımızı düşünmüştü), Urner Becken, Flüelen, Hotel Sternen.

29 Ağustos 1911, Salı

Balkonlu bu güzel oda. Güleryüzlülük. Dağların ortasına sıkışmış. Bir adam ve iki kız, adamın üzerinde kışlık palto, kızların üzerinde mantolar, akşamleyin ellerinde dağ sopalarıyla art arda salondan geçiyorlar; merdivene vardıkları sırada oda hizmetçisinin bir sorusu üzerine duruyorlar. Hizmetçiye teşekkür ediyor, biliyoruz, evet biliyoruz, diyorlar. Dağ partilerine ilişkin bir soruya da şu yanıtı veriyorlar: «O kadar kolay da değildi, inanınız bana.» Salonda bana *Miss Dudelsack*'tan, merdivende ise ilkin Max'a, sonra yine bana Ibsen'in yapıtlarından çıkmış kişiler gibi görünüyorlar. Unutulan dürbün. Ertesi gün trende yaşlı bir bayanın da bizimle Cenova'ya geleceğini öğreniyoruz. İsviçre bayraklarıyla gençler. Luzern Gö-

(*) Bern Alplerinin bir kolu. (Ç.N.)

lü'nde yıkanmamız. Karı koca. Cankurtaran simidi. Axenstrasse'de gezmeye çıkanlar. Kendimiz hazırlayabildiğimiz için şimdiye kadar aldığımız banyoların en güzeli. Beyaz–sarı giysilerle balıkçı kadınlar. Gothard trenine biniş. Reuss. Irmaklarımızın içine süt karıştırılmış gibi bulanık suyu. Macar çiçeği.[460] Etli dudaklar. Sırttan kalçaya doğru inen egzotik çizgi. Karşıda Macarlardan oluşan topluluk içindeki yakışıklı bay. İtalya'da ağzından tükürüp çıkardığı üzüm kabuklarıyla dolduruyor yeri, ama kabuklar Güney'e inildikçe azalıyor. Göschenen istasyonundaki Cizvit general. Karşımıza İtalya çıkıyor birden; tavernaların önüne atılmış masalar, heyecandan kendini tutamayan rengârenk giysisiyle genç bir adam, veda eden kadınların el hareketleri (çimdikleme hareketine bir çeşit öykünüş), bir istasyonun yan tarafında saçlarını tarayıp tepede toplamış esmer kadın, üzerlerinde silik yazılarla açık pembe yapılar. Birden arazideki İtalyan karakteri kayboluyor ya da İsviçre özü öne çıkıyor. Hât bekçisinin kulübesindeki kadınlar savaşı anımsatıyorlar. Tesisin çağlayanları; dört bir yanda ansızın çağlayanlar. Alman Lugano. Gürültülü Palâstra. Yeni yapılmış postane binası. Hotel Belvedere. Kaplıcada konser. Meyve bulamıyoruz.

—

30 Ağustos 1911

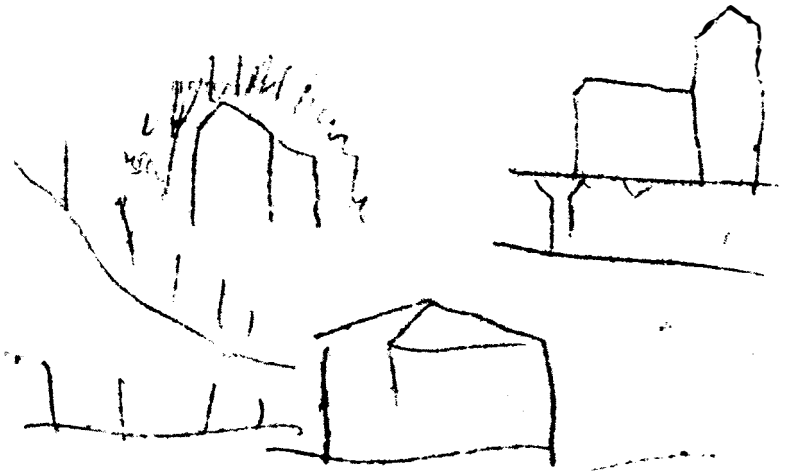
Gece dörtten on bire kadar Max'la bir masada, ilkin bahçede, sonra okuma salonunda, ardından benim odamda. Öğleden önce banyo; yazılan mektuplar.

31 Ağustos 1911

Rigi'deki karlı tepelerin bir saatin göstergeleri gibi ortaya çıkışı.

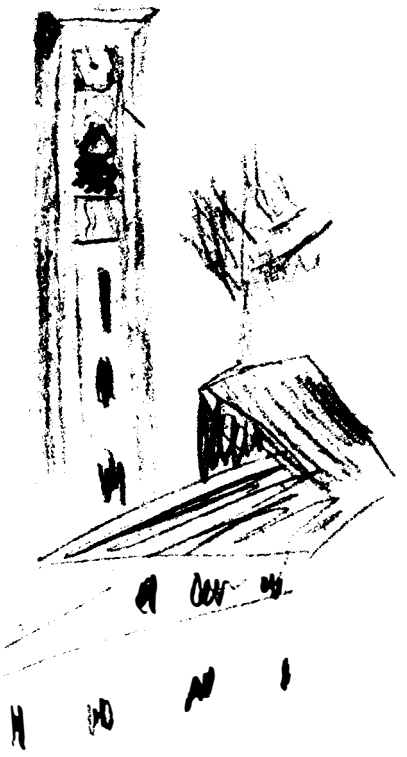
1 Eylül Cuma 1911

Saat on'u çeyrek geçe Place Guglielmo Tell'den ayrılış. Tren ve vapurun oturulacak sıraları arasındaki klişemsi benzerlik. Süt arabalarında olduğu gibi vapurlarda tente germek için direkler. –Vapurun sahile her yanaşması adeta bir saldırıdan farksız.

Bagajsız yolculuk, başı dik tutabilmek için başta duran el. Gandria: arka arkaya dizilmiş evler, renkli bezlerle locamsı balkonlar; kuş bakışı bir görünümün sözü edilemez; sokaklar, sokaksız yerler. İskelede fıskıyeli havuzlarla St. Margarita. Oria dolayında on iki servili villa.

Oria'da cephesi Yunan sütunlarıyla bezenmiş bir terası içeren evi insan ne tasarlayabiliyor, ne tasarlamaya yeltenebiliyor. – Yangında yanıp kül olmuş binalar. Mametta: bir çan kulesinin üzerinde Ortaçağ'dan kalma sihirli bir şapka. Daha önce ağaçlıklı yolda eşek; limandaki alanın bir kenarından yürüyüp gidiyor. Osteno. Hanımların arasında bir din adamı.

Bağırışmalardaki olağanüstü anlaşmazlık. Cümlelerde anlaşmazlık, sağa sola emekleyip sürünecek olanak buluyor kendine. Yalnızca küçük su dökülebilecek tuvalete açılan dehlizin arkasındaki pencerede dikilen çocuk. Bir duvarda gezinen kertenkelenin uyandırdığı iç gıcıklayıcı duygu. Psyche'nin* uzun saçı. Bisikletli askerler ve otelin tayfalar gibi giyinmiş personeli. Cadenabbia arasında banyo. Arabayla önümüzden geçenler bizi İtalyan gençleri olarak birbirlerine gösteriyorlar.

Carlotte–Jlex. Palamut meşesi; küçük hayvanların yüzülmüş derisi. Passim çiçeği: Fiziksel denge becerisi. Bambu ağaçları. Pek yaşlı insanların yüzülmüş baş derilerine sarılan palmiye gövdeleri. Bux (mersin ağacı), Aloe (çift bıçkı). Sedir ağacı (kendi dallarının halka biçiminde sardığı karaçam), sarkık, pörsümüş, çalıp susmuş çanlar (küpe çiçekleri), Jubä (gergedan gövdesi); çınarlar. Kaktüsler. Manolyalar (parçalanamayan yapraklar). Avusturalya boğası (palmiyeler). Narin defne. Kubbe biçimindeki orman gülü. Okalüptüs: Soyunuk adeleli gövde. Limonlar. Papirus: Yukarısı saz biçiminde üç köşeli sap. Kendi kendine dolanan Glycinie, devcileyin çınarlar. Muz ağaçları.

Menaggio'daki iskele köprüsünde çocuklar; baba; kadının çocuklarıyla gururlanan vücudu. Arabanın içindekiler, birbirlerine İtalyan delikanlılarını gösteriyor. Yarı açılmış duran ağzıyla devlet adamı (Villa Carlotta).

Başında kalın kenarları saçaklanmış güneş şemsiyesi, halamın sesiyle Fransız bayan, küçük bir not defterine *montagne* vb. konusunda bir şeyler yazıyor. – Tekerlek lastiklerinden bir çerçeve içindeki kayığında dikilen esmer adam, kürklerin üzerine abanmış. Gümrük

(*) Kişileştirilmiş insan ruhu. Bir efsaneye göre Miletos Kralının kızı ve Eros'un (aşk tanrısı) sevgilisi (Ç.N.)

memuru; sanki tümüyle kendisine sunulacak armağanları içeriyormuş gibi bir sepetçiği gözüne kestirip didik didik aramaya koyuluyor. Porlezza–Menaggio treninde İtalyanlar. Birine söylenmiş bir İtalyanca sözcük, bilgisizliğimizin geniş mekânından içeri nüfuz ediyor ve anlaşılsın ya da anlaşılmasın, uzun zaman insanın kafasını kurcalıyor; sağlam bir temelden yoksun İtalyancamız, bir İtalyanın sağlam İtalyancası karşısında tutunamıyor ve anlaşılsın ya da anlaşılmasın, kolaylıkla işitmezlikten geliniyor. – Megaggio'ya varmadan geri geri gitmeye başlayan trenin komikliği; tatlı bir söyleşi konusu. – Yolun öbür yakasındaki villaların önünde terasları içeren süslü kayıkhaneler. Antika eşya ticareti yapan büyük mağazalar. Kaptan: peu de commerce. – Gümrük muhafaza gemisi *(Kaptan Nemo'nun Öyküsü ve Güneş Ülkesinde Gezi.)*

2 Eylül 1911, Cumartesi

Cumartesi. Küçük vapurda yüzdeki seyirme. Pancurların önünde (Cadenabbia) kalkmış perdeler (kahverengi, kenarları beyaz desenli). –Balda arılar– Belden yukarısı hayli kısa, asık suratlı yalnız kadın, lisan öğretmeni. Yukarı çekilmiş pantolonuyla özenle giyinmiş bay. Sanki elleri bıçak ve çatalların sapından değil de bir sandalye arkalığının ucundan tutuyormuş gibi dirseklerinden aşağısı masaüstünde süzülüp duruyor. Güçsüz maytapların manzarasında çocuklar: encore un –cuv diye sesler– kolların yukarılara uzanışı. Küçük vapurda tatsız bir yolculuk, vapur sallandıkça biz de enikonu katılıyoruz sallantıya. Temiz havanın farkına varacağımız ve çevreyi sere serpe görebileceğimiz kadar yüksek sayılmaz vapur, konumumuz ateşçilerin konumundan pek değişik değil. Castagnola ve Gandria arasında kendi kurup çaldığımız tabureler üzerinde oturup yıkanma. Önümüzden geçen bir grup: Adam, inek ve kadın. Kadın bir şeyler anlatıyor. Siyah türban, sırtında bol bir giysi. – Kertenkelelerin kalp atışları– Bir bay tarafından harcanan enerji: Okuma salonunda geç vakit yapılan servis, aynı zamanda bira ve şarap, Fernet Branca, kartpostallar, hafiften göğüs geçirme. Lokal

sahibinin daha önce kendisiyle hiçbir şey konuşmadığım küçük oğlu, annesinin uyarısı üzerine bir öpücük verip iyi geceler dilemek için bana dudaklarını uzatıyor. Tadı fena değil. – Gandria: sokak yerine bodrum merdivenleri ve bodrum dehlizleri. Bir oğlan dayak yiyor, çırpılan yatakların boğuk sesi geliyor bir yerden. Üzerini sarmaşıklar kaplamış, duvarlarına sarmaşıklar püskürtülmüş ev. Gandria'da pancursuz ve camsız bir pencerede dikiş diken kadın. Plajdan Gandria'ya giderken yolda birbirimize yaslanıyoruz, öylesine yorgun düştük. Siyah boyalı küçük bir vapurun ardında kayıkların oluşturduğu görkemli kafile. Gandria'daki iskelenin üzerinde kimi yere diz çökmüş, kimi oturmuş resimlere bakan gençten erkekler; biri baştan aşağı beyazlar giymiş, kızların peşinden ayrılmayan şakacı bir adam; kendisini tanıyoruz. – Porlezza'da akşam rıhtımda. Aklımızdan çıkıp gitmiş topsakallı bir Fransız, Wilhelm–Tell anıtındaki acayipliği bir kez daha anımsatıyor bize. Mutfaklardaki gibi bir boşalım borusuyla donatılmış anıt, taştan çıkan prinç boru.

—

3 Eylül 1911, Pazar

Pazar. Altın dişli bir Alman; kendisini tanımlayacak biri, genel izlenimdeki belirsizlik karşısında bu dişten yardım umabilir; on ikiye çeyrek kala yüzme havuzu için bir giriş bileti alıyor, oysa on ikide kapanıyor havuz; içerdeki görevli anlaşılmayan, dolayısıyla biraz kaba bir İtalyancayla bu noktaya Almanın dikkatini çekiyor. Görevlinin konuştuğu İtalyanca kendi dilinde de bocalatıyor Almanı, kekeletiyor, neden o vakit gişeden giriş bileti verdiklerini soruyor Alman, kendisine satılan biletten ötürü yakınıyor, bana artık bilet satmamaları gerekirdi diyor. İtalyanca yanıttan çıkardığımıza göre, banyo yapıp giyinmek için nihayet bir çeyrek kadar zamanı olduğunu söyleniyor. Akıtılan gözyaşları. – Gölde bir fıçı üzerinde oturuyoruz. – Hotel Belvedere, «Otelcinin kendisi ne kadar takdir edilse az, ama yemek rezalet.»

—

4 Eylül 1911

Kolerayla ilgili haberler: Seyahat bürosu; *«Corriere della Sera» Norddeutscher Llyod,*[460] *Berliner Tageblatt*; oda hizmetçisi hekimin verdiği bilgileri aktarıyor bize, içinde bulunulan topluluğa ve insanın kendi organizmasının durumuna göre söz konusu haberlerin ortalama havası değişiyor, saat biri beş geçe Lugano'dan Porto Ceresio'ya doğru yola koyulduğumuzda hayli olumluydu bu hava. – Paris'e karşı duyduğumuz geçici hayranlık; 3 Eylül tarihli *Excelsior*'la[461] bir banka seğirtiyoruz, rüzgâr elimizde tuttuğumuz gazetenin yapraklarını şişiriyor. Lugano Gölü üzerindeki köprüde reklam tabelaları için kiralanacak birkaç boş yer daha göze çarpıyor...

Cuma. Üç kişi gelip geminin provasından uzaklaştırıyor bizi; belki dümencinin öndeki ışığı serbestçe görmesi gerekiyor; ama derken bizi oradan uzaklaştıranlar bir sırayı itip aynı yere getiriyor ve üzerine kuruluyor. Oysa benim içimden şarkı söylemek gelmişti.

1 Eylül 1911, Cuma

Turin'e (fuar)[462] gitmemizi salık veren ve kendisine peki der gibi başımızı sallad̆ığımız İtalyanın gözü önünde, ne olursa olsun Turin'e gitmemek için verdiğimiz ortak kararı el sıkışarak pekiştiriyoruz. Biletlerdeki indirimi övücü sözler. Bisikletli biri Porto Ceresio'daki bir evin terasında turlar atıyor. Meşin yerine at kılından küçük bir kuyrukçukla donatılmış kamçı. Yolda bir bisikletli; yanı sıra tırıs giden bir atı yularından tutuyor.

Milano: Rehber bir dükkânda unutuldu, geriye dönüldü ve kimse görmeden alındı. Mercanti Meydanı'nda yenen elmalı pasta. Sağlık pastası. Teatro Fossati. Tüm şapka ve yelpazeler devingen durumda. Galeride gülen bir çocuk. Program üzerine bir reklam afişi yapıştırılmış. Erkekler orkestrasında yaşlıca bir bayan. Seyirci salonu. – Giriş. – Orkestra locası seyirci salonuyla aynı düzeyde. Lancia'nın reklamı, bir salondaki tavan süslemesinin içine alınmış. Arka

duvarın tüm pencereleri açık. Hafif pudralı burun delikleriyle uzun boylu, iri kıyım oyuncu; arkaya atılmış yüzün kenar çizgileri ışıkta pek ayırt edilememesine karşın burun deliklerinin siyahı kaybolmayarak dikkati çekiyor. İnce uzun boyunlu kız; kısa adımlar ve kaskatı dirseklerle seğirtip odadan çıkıyor; ayaklarında ince ve uzun boyna yakışan yüksek ökçeli iskarpinlerin varlığını sezdiriyor insana. Gülmenin aşırı sorgulanışı; çünkü anlayışsız ciddilikle gülme arasında, gizlere ortak edilmiş ciddilikle gülme arasındakinden daha büyük bir uzaklık bulunmaktadır. Tek tek mobilyaların taşıdığı önem. Her iki oyunda ne olur ne olmaz beş kapı. Bir kızın boyalı gözlerinin ardında tutunamayan burnu ve ağzı. Locadaki bay; gülerken ağzını gerilerdeki altın dişe kadar açıyor; sonra da altın diş, ağzı kısa bir süre açık tutuyor. Sahne ve seyirci arasındaki birlik, oyunun dilini anlamayan seyirci için ve seyirciye karşı oluşan birlikle sağlanabiliyor ancak.

Yahudi yüzüyle genç İtalyan bayan; profilden bakınca, Yahudilikten sapma gösteriyor yüz. Nasıl da dikilip ayağa kalktı? Ellerini nasıl da korkuluğa uzattı? Nasıl da yalnız dar bedeni ortada gözüküyor, kollar ve omuzlar saklı kalıyordu? Nasıl da pencerenin direklerine uzattı kollarını? Nasıl da iki eliyle bir direğe sımsıkı yapıştı? Rüzgârda bir ağaca tutunmuştu sanki. Küçük oğlan kardeşinin uzun zamandır kendisinden boşuna isteyip durduğu bir dedektif romanı okuyordu. Yanı başında keskin bir kıvrım yapan burnuyla baba; kızınınki ise aynı yerde yumuşak, yumuşaklığı dolayısıyla daha Yahudice bir büklüm yapıyordu. Rahatsız edici bakışlarla kendisini süzmeme son verecek miyim diye merakla bana bakıyordu sık sık. Kaba ipekten bir giysi. Yanı başımdaki tombul, boylu boslu, güzel kokular içindeki bayan, parfümünü yelpazesiyle havada sağa sola dağıtıyor. O yığınla et, düztaban ayağında fazla duramayıp hemen parmak uçlarının gerisinde yukarılara tırmanıyor. Yanında kuruyup büzüldüğümü hissediyorum. – Bagaj yerindeki havagazı alevinin bir kızın yassı şapkası gibi madeni bir mahfazası var. Evlerdeki par-

maklıklı kafeslerin birbirinden değişikliği insanı eğlendiriyor. Giriş kemerlerinin altında Scala'yı arayıp durduk, alana çıkıp onun kazınmış yalın cephesini gördüğümüzde de böyle bir yanılgıya nasıl düştüğümüze şaşmadık.
Kentin iç kesimlerine gidildikçe yoğunlaşan trafiğin bizde uyandırdığı giderek büyüyen hoşnutluk, sonunda Katedral Alanı'nda yavaş yavaş Vittorio Emmanuel'in heykelinin çevresini dolanan tramvaydan başka bir şey göremeyişimiz, dönüp bir otel arayışımız.
İki oda arasında çift kapıyla sağlanan bağlantıdan duyduğumuz sevinç. Her birimiz yalnız bir kapıyı açabilir. Max, bunu evli çiftler için de yerinde buluyor. –İlkin bir düşünceyi yazacaksın, çünkü o zaman yalnız içte gerçekleşen süreç başarıya ulaşır, oysa henüz yazılması düşünülen nesne kaçırır kendini. – Katedral Alanı'ndaki bir kafeteryanın küçük masasında havasızlıktan boğulma ve kalp sektesi üzerine söyleşi. Mahler de böyle bir kalp sektesini arzulamıştı. Milano'da kalmaya niyet ettiğimiz süreyi, bu söyleşi benim küçük çapta itirazıma karşın hayli kısaltıyor. – Katedral, o pek çok sivriliğiyle rahatsız ediyor insanı. Paris'e gitme kararının oluşturulması: Lugano'da *Excelsior* okuyarak geçirilen anlar; pek de isteyerek almadığımız biletler nedeniyle Porto Ceresio üzerinden Milano'ya yolculuk, kolera korkusu ve bu korkuyu yaşamamızı ödüllendirmek isteğiyle Milano'dan Paris'e geçiş. Ayrıca, yolculuğun para ve zaman bakımından avantajlarını hesaplama.
I. Rimini–Cenova–Nervi (Prag)
II. Yukarı İtalya gölleri, Milano–Cenova (Prag)
III. Maggiore'yi dışarda bırakıp Lugano, Milano, Bologna'ya kadar kentten kente yolculuk.
IV. Lugano–Paris.
V. Lugano–Milano (birkaç gün) – Maggiore.
VI. Milano'da: Doğru Paris'e (bir olasılıkla Fontainebleau).
VII. Stresa'da iniyoruz. Böylece gezi, ilk kez geri ve ileri yönde doğru dürüst bir perspektife kavuşuyor, gelişip serpiliyor; dolayısıyla, kollarımızı beline doluyoruz gezinin. Galerideki[463] gibi kısa boylu insanlar görmedim hiç. Max, galerinin dışarda gördüğümüz yapılardan yüksek sayılmayacağını ileri sürüyor, ben itiraz ediyorum, nasıl bir itiraz olduğunu unuttum şimdi, zaten ilerde de hep bu ga-

leriyi savunup duracağım. Gereksiz bir süsü içerdiği söylenemez, bakışları oyalamıyor, hem söz konusu nedenden, hem yüksekliği dolayısıyla yeterince uzun görünmüyor göze, ama bu asla bir sakınca yaratmıyor. Haç biçiminde bir galeri ve bu haç içinden hava serbestçe esip geliyor. Katedralin çatısından bakınca, galeri karşısında insanlar büyüyor sanki. Mademki galeriyi gördüm, eski–Roma kalıntılarını görmediğime hayıflanmak istemem.
Genelevin üstünde koridor hizasında ışıklı bir yazı: Al vero Eden. Sokakta çokluk tek kişilerin oluşturduğu yoğun trafik. Çevredeki dar sokaklarda gidip gelmeler. Sokaklar temiz; dar olmalarına karşın birden çok yaya kaldırımı var. Bir ara dar bir sokaktan bakıyoruz, bu sokakla dik açılı bir dirsek yapan diğer bir sokaktaki bir evin üst katında pencerenin kafesine yaslanmış bir kadın ilişiyor gözümüze. –Ben o vakitler her şeyde çevik ve kararlıydım, böyle bir hava içinde her zaman olduğu gibi vücudumu eskisinden ağırlaşmış hissettim.– Fransızcayı bir küçük hanım edasıyla konuşan küçük kızlar. Milano birası bira kokuyor, ama şaraba benziyor tadı. Yazdığı bir yazıdan ötürü Max'ın hayıflanması, yazıyı yazarken oluyor ancak; sonradan asla.

Max, korkusundan bir kediyi okuma solununda gezdiriyor.–

Otururken aralanmış bacaklarının üstünde ve arasında, saydam giysisinin altında güzel denemeyecek karnıyla kız; ne var ki, ayağa kalkarken tüller gerisinde bir tiyatro dekoru gibi gerilen karnı, nihayet bir kızın pek çirkin sayılmayacak karnını oluşturuyordu. Fransız hanım; tatlılığı, kesin bir karara varmak isteyen gözler için özellikle yuvarlak, ama yine de ayrıntılı, yarenliği seven ve insana yakın dizlerinde açığa vuruyor kendini. Emretmekten hoşlanan heykelsi bir yaratık; az önce kazandığı parayı çorabının içine tıkıştırıyor. – Bir dizinin üzerinde iki elini üst üste koyan ihtiyar adam. – Kapının

yanı başında dikilmiş, asık suratından ve ellerini kalçalarına bastırışından bir İspanyolu andıran kadın; prezervatif ipeğinden yapılmış korseye benzer giysisinin içinde gerinip uzanıyor. Gür saçları göbeğinden apış arasına dökülüyor. – Bizim Alman genelevlerindeki kızlar müşterilerini kısa süre için kendi milliyetlerine yabancılaştırır, burada ise aynı işi Fransız kızları görüyor. Belki buradaki duruma ilişkin bilgimiz yetersiz. – Buzlu içkilere düşkünlüğümün cezası; bir grenadide, tiyatroda iki aranciate ve Emmanuele'deki barda bir aranciate de Corso, galerideki kahvede ise bir sorbet, daha önce içtiklerimin etkisinin kendini ansızın açığa vurmasına yol açan bir maden suyu: Thierry. Yataktan bakınca, yandan biraz öne fırlamış pencerenin hayli ileri uzanan İtalyan üslubundaki manzarası ve bu manzara karşısında üzülerek yatağa yatış. Boğazımın cidarlarında kuru bir basınç duygusuyla berbat uyanış. – Bir ellerinde iplikten örülmüş eldivenlerini, öbür ellerinde coplarını taşıyarak devriye gezen polislerdeki devlet memurlarında pek görülmeyen zarafet. – Katedral meydanında ve galeride fahişelerin peşinden koşma. Genelevden dolayı Max'tan sabahleyin özür dilemem.

5 Eylül 1911

Scala Meydanı'nda Banca Commerciale. Evden mektup. –Hayli büyük ölçüde çıkartı.– Şefe yazılan kart: «Bu kartla İtalyan pulları yolluyorum size, ilerde aynı şeyi bir ikinci kartla yapacağım. Bu vesileyle sizi içtenlikle selamlarım.» – Kapının önündeki Cadenabbia'daki gibi kahverengi perdeleri aralayarak katedrale girdiğimizde uğradığımız şaşkınlık, – Katedralin mimarisinin bir eskizini yapma isteği; çünkü katedral bütünüyle mimarinin saf bir anıtını oluşturuyor, sıralar görülmüyor büyük bölümünde, sütunlarda fazla heykel yok, uzak duvarlarında hepsi de karanlık birkaç resim, taş döşeme üzerinde katedralin büyüklük ve genişliğini saptamada başvurulabilecek ölçekler gibi ayakta dikilen ya da sağa sola gidip gelen tek tük ziyaretçiler. – Yüce bir yapı; ama pek de çabuk bir galeriyi anımsatıyor insana. – Notlar almadan gezilerde bulunmak, hatta yaşamak sorumsuzca bir davranış. Günlerin tekdüze geçip gitmesindeki ölümcül duygu akıl alacak gibi değil. – Katedralin çatısına

tırmanıyoruz. Önümüzde genç bir İtalyan; bir melodi mırıldanıp ceketini çıkarmaya çalışıyor, puslu güneş ışığından başka bir şeyin algılanamadığı yarıklardan dışarısını seyrediyor ve basamak sayısını gösteren rakamlara parmaklarını hiçbirini atlamadan dokunduruyor, bütün bu davranışıyla kolaylaştırıyor çatıya çıkışımızı. – Ön çatı galerisinden kente bakış. Elektrikli tramvayların motorlarında bir bozukluk var sanki, öylesine güçsüz sürüklenip gidiyorlar, sağa sola kıvrılan raylar adeta onları çekip götürüyor. Bizim yukarıdan bakınca yere bastırılmış gibi görünen çarpık vücutlu bir biletçi, acele seğirtip tramvayına atlıyor. – İnsan biçiminde fıskiye; belkemiğiyle beyni oyulup çıkarılmış, yağmur suyunun bir yol bulup geçebilmesi istenmiş. – Renkli büyük pencerelerin tümünde, tek tek resimlerde dönüp dolaşıp karşılaştığımız bir giysinin rengi ağır basıyor. – Max'a göre, bir oyuncakçı dükkânının vitrinindeki istasyon ve bir çember oluşturup dolayısıyla insanı hiçbir yere götürmeyen raylar, Milano'nun insanda bıraktığı en güçlü izlenim ve bu özelliğini ileride de yitirmiyor. Vitrinde istasyonla katedralin yan yana sergilenişi, mağazadaki oyuncakların çeşitliliğini göstermek amacıyla açıklanabilirmiş. – Katedralin arka kapısından çıkar çıkmaz bir çatıda kocaman bir saatle göz göze geliyoruz. – Max: Kalenin manzarası, kale yolunu tepmekten bizi kurtarıyor. – Teatro Fossati. – Stresa'ya gidiş. Kompartıman dolu; uyuyan yolcuların bir rölyefi akla gelen devinimleri. Bir sevgili çifti. – İkindi üzeri Stresa'da.

–

6 Eylül 1911, Çarşamba

Kızıp içerleme. Akşamleyin hayalimizde canlandırdığımız oteller.

7 Eylül 1911, Perşembe

Banyo, mektuplar, yola çıkış. – Herkese açık bir yerde uyuma.

8 Eylül 1911, Cuma

Yolculuk. İtalyan çifti, Bayan Salus[464]. Rahip. Amerikalı. Pek tom-

bul popolarıyla iki küçük Fransız kızı. Montreux. Paris'in büyük caddelerinde insanın ayakları birbirinden ayrı baş çekiyor. – Karyola direğinin kenarından ayak banyosu. – Bahçeli gazinoları aydınlatan küçük gece lambaları. – Champs Eliséé'de normal sandalyeler ve koltuklar. – Görülmeye değer öbür yerleri uzaklara iten La Place de Concorde; ama insanın gözleri aramaya görsün, uzakta da kolaycacık bulabiliyor bu yerleri.

école Florentine (XV yüzyıl) Elma sahnesi–

Tintor–Suzanne

Simone Martini 1285 (Ecole de Sienne) Jesus Christ marchant au Calvaire

---

Mantegna La sageśse victorieuse des Vices 1431–1506 école Venetienne

---

Titian Le concile de Trente 1477–1576

Rafael: Apollo ve Marsyas

Velasquez 1599–1660 Port. de Philippe IV roi d'Espagne

Jacob Jordaens 1593–1678 Le concert apres le repas

Rubens Kermesse

Confiserie de l'enfant gaté rue de petits champs

Üzerlerinde sabahlık, çamaşır yıkayan kadınlar

—

Rue des pet. champs; öyle dar ki, iki sıra evlerden biri tümüyle aydınlık içinde bulunsa bile tamamen karanlıkta kalıyor, birbirine pek yakın evlerin ışık alma durumundaki bu farklılık

—

Le sou du soldat societé anonyme
Capital, 1 Mill Avenue de l'Opera

—

Robert –Samuel–

—

Ambassadeur: Çift–s ile kendini haber veren üflemeli sazların eşliğindeki trampet sesleri; bu müzik karşısında *eur*'de trampet değnekleri bir atılımla havaya kalkmışken susuyor.

–

Gare de Lyon –Compteur francaises.– Toprak işçilerinde pantolon askılarının yerini bele sarılmış çeşitli renklerde eşarplar alıyor –üzerimde bir mahmurluk mu vardı, pek bilmiyorum; arabada bütün bir öğle öncesi kafamı kurcalayıp durdu– çocuk bakıcılarını, Alman çocukların Fransız mürebbiyeleri gibi görmekten sakınmak gerekiyor –Küçük bir sabah tuvaletinin kapsamı konusunda Max'ın en içsel doğasından kaynaklanan bir anlaşmazlık– Fransız mürebbiyelerinin

–

Sahnede perde önünde dikilen ve orkestra şefini yöneten kişinin karakteri konusundaki kararsızlık

–

Seyircilerin önünde sık sık kesintiye uğrayan prova. Hangi oyun için yapılıyor

–

Küçük küçük taşlarla örtülü döşeme

–

Prise de Salins 17 V 1668 par M Lafaye.
Beyaz at üzerinde kırmızı, yağız at üzerinde siyah giysili iki arkadaş; yaklaşmakta olan bir fırtınada atla dolaşmaya çıkmış, arka

planda görülen bir kenti kuşatma eyleminden sonra dinleniyor.

–

Voyage de Louis à Cherborurg 23 Juin 1786
Kendisi elini Cherbourg'a doğru uzatarak arkasında dikilen soylulara, özellikle elini göğsüne koyan birine bir şey söylerken, Kral Ludwig'in kayığı, her sırada üç kişiden oluşan kayıkçılar tarafından, birbirine bağlanmış kürekler üzerinde çekilip kıyıya taşınıyor. Kadınlar, sırtlarında hafif giysilerle karadan kayığa doğru saldırıyorlar; bir adam teleskopla bakıyor. Araba bekliyor. Öbür kayıktakiler, kayıklara dayatılacak merdivenlerden inerek kayıktan çıkacaklar, tam o sırada merdivenlerden bir tanesi çıkarılıyor ortaya.
Bivouak de Napoléon sur le champ de bataille de Wagram, nuit de 5 au 6 juillet 1809. Napolyon tek başına oturuyor, bir ayağını alçak bir masanın üzerine koymuş. Arkasında dumanlar tüten açıkta bir ateş. Önde sağ ayağının, ayrıca masa ve sandalye bacaklarının gölgesi yelpaze biçiminde çevresini kuşatıyor. Sessiz ay. Uzağında yarım daire yapmış generaller, ateşe ve Napolyon'a bakıyorlar.–
Karakteristik yüzeysellik: Gömlekler, genellikle çamaşır, restoranda peçeteler, şeker, çokluk iki tekerlekli arabaların büyük tekerlekleri, ard arda koşulmuş tek atlar, Seine üzerinde basık vapurlar; evleri çaprazlama bölen ve yüzeysel kesitlerini büyülten balkonlar; basık ve geniş şömineler, katlanmış gazeteler.–
Çizgilerle Paris: Yassı bacalardan yükselip çıkan ince bacalar ve bunların içerdiği vazo biçiminde bir sürü küçük başka baca, havagazıyla çalışan alabildiğine suskun ve eski ayaklı şamdanlar, pancurların enlemesine çizgileri, bunlara gelip katılan banliyö evlerinin duvarındaki çizgi çizgi lekeler, Rue Rivoli'e çatılar üzerinde gördüğümüz ince pervazlar, Grand Palais des Arts'ın çizgi çizgi camdan çatısı, iş yerlerinin çizgi çizgi bölünmüş pencereleri, balkon kapılarının yan ve orta direklerinin bizim pencerelere kıyasla insanın üzerinde bıraktığı daha güçlü çizgisel izlenim, bacakları çizgilerden oluşan sokağa atılmış sandalyeler ve kafeteryalardaki ve kahvelerdeki küçük masalar, parkların altın yaldızlı sivri parmaklıkları.

Mağazalar üzerinde düşünme.
Sodayla karışık nar suyu, gülerken ne kolay genze kaçıyor (Opéra Comique'in önündeki bar.)

—

Öykünmeye değer: Café Biard, gezgin satıcılar, Duval, gardaki trenler dışarıda, bulvarlar boyunca giderken kamçı şaklamalarına benzer bir ses çıkarıyor.
Max nezle olmuş.
Alınmaması için bir oyun markasını saklama.

—

Aeroplan

—

Peron bileti; aile yaşamına bu kabaca müdahele burada bilinmiyor.

—

Rue de Cléry gökyüzüne çıkıyor ve içine düşüyor onun.

—

Colonel Arthur Boucher[465]
La france viktorieuse dans le guerre du demain. L'auteur ancien chef des operations militaires à l'Etat major d l'armee demontre que si la France etait ataquée elle saurait se defendre avec la cercitude absolute de la victoire

—

Okuma salonunda[466] kulağı ağır işiten bir bayanla yalnızım; gözlerini bir başka yere çevirmişken boşuna tanıttım kendimi, dışarıda yağdığını söylediğim yağmura henüz sürüp giden sıkıntılı bir hava diye bakıyor. Yanı başındaki kitaba göre fal açıyor, gözlerini büyük bir dikkatle kitaba dikmiş, başını yumruk yaptığı eline dayamış, elinde iki tarafı da resimli belki yüz adet henüz açılmamış minyatür kartlar. Yanı başında siyahlar giyinmiş yaşlı bir bay; arkası dönük *Müncher Neuesten Nachrichten*'i okuyor; Krakau'lu biri, yirminin biraz üzerinde, iki buçuk yıl Amerika'da kalmış ve iki aydan beri Paris'te yaşıyormuş, bu süre içinde ancak iki hafta iş bulup çalışabilmiş. Aldığı ücret de berbatmış, günde hepsi on frank; bir iş tutmaya uygun yer değilmiş Paris. Bir kente yeni gelen biri, yaptığı işin oradaki değerini bilmezmiş. Amsterdam'da güzelmiş yaşamak ve Krakaululardan geçilmiyormuş, Krakau'da olup bitenleri insan günü gününe öğrenebiliyormuş, çünkü hep Krakau'ya gidenler, hep Krakau'dan dönenler varmış. Baştan aşağı Lehçe konuşuluyormuş sokaklarda; New York'ta iyi para kazanıyormuş; çünkü bütün kızlar orada çok kazanır, süslerine ayıracak para bulurlarmış. Bu bakımdan New York'la hiç boy ölçüşebilir miymiş Paris? Eşi dostu buradaymış da, kendisine şöyle yazasıymışlar: «Paris'te Krakau'da yaşıyoruz sanki. Kazancımıza diyecek yok. Sen daha ne kadar Amerika'da kalacaksın?» Çok doğru! İsviçrelilerin yaşantısına da hayranmış. Kırda bayırda çalışıp hayvancılık yaptıklarına göre, dev yapılı insanlarmış kuşkusuz. Irmaklar! Önemli olan, yataktan kalktıktan sonra akar suda yıkanmakmış. – Uzun, kıvır kıvır saçları var; gözlerinde bir parıltı; hafif bir kavis çizen burun, yanakların alt kısımlarında çukurlar; Amerikan modasına göre dikilmiş giysi, uçları saçaklanmış gömlek, kendi üzerine devrilmiş bol çoraplar. Küçük bir bavulu var, ama trenden inerken ağır bir yük gibi taşıyor. İngilizce vurgulamalar ve söyleyişler Almancanın rahatını kaçırmış, Jargon'u istirahate çekilebilir, İngilizcesi pek güçlü. Yolda geçirilen bir geceden sonra üzerine bir canlılık geliyor. «Avusturyalı mısınız? Evet. Sizin de onlarınki gibi bir yağmur yakalığınız var. Bütün Avsuturyalılar takar bunu.» Ben, kollarını göstererek benimkisinin yakaya takılan bir nesne değil, bir palto olduğunu kanıtlıyorum. O, bütün Avusturyalıların yağmur yakalığı taktığı konusunda diretiyor. «Şöy-

lece yakalarına geçiriverirler», diyor. Oradaki bir üçüncü kişiye dönüp bunun nasıl yapıldığını açıklıyor. Sanki bir nesneyi gömleğinin arkasına tutturur gibi yapıyor, yakasında durup durmadığını bilmek için de vücudunu eğip kaldırıyor; derken söz konusu nesneyi ilkin sağ, sonra sol kolunun üzerine çekiyor, nihayet içine giriyor düpedüz, sonunda tatlı bir sıcaklık vücudunu sarmış süsü veriyor kendine. Oturduğu yerde bacaklarını hareket ettirerek böyle bir kepenek içinde Avusturyalıların ne kolay ve rahat yürüyebildiğini sergiliyor. Hiç de alay yok denebilir yaptığında, daha çok orayı burayı gezip kimi şeyler görmüş biri gibi davranıyor. Biraz çocuksuluğun da işin içine karıştığı kuşkusuz. Sanatoryumun önündeki karanlık küçük bahçede yaptığım gezinti

Birinin kornetle çaldığı *Wunderhorn*'dan bir şarkıyı söyleyerek yapılan sabah jimnastiği.

Her kış gezilere çıkan, Budapeşte'ye, Güney Fransa'ya, İtalya'ya giden Sekreter Bay. Yalınayak dolaşıp çiğ yiyeceklerle besleniyor (kepekli ekmek, incir, hurma); iki kişiyle Nizza yöresinde, terkedilmiş bir evde, çokluk çırılçıplak iki hafta kalmış. Sık sık burnunu karıştıran şişman küçük kız; akıllı, ama pek şirin denemez; geleceği parlak olmayan bir burun; adı Waltraute; bir Froylaynın söylediğine bakılırsa albenisi varmış kızın.

Yemek salonundaki sütunlar; katalogdaki resimlerini görerek korkmuş (yüksek, pırıl pırıl, baştan başa mermer), küçük vapurla buraya gelirken kendikendime belalar okumuştum; ama derken baktım ki, hayli alçak gönüllü, kiremitlerden yapılıp hiç de iyi bir mermer deseni içermeyen, göze batacak kadar basık şeyler hepsi.

Penceremin karşısındaki armut ağacında bir adamın zemin kattaki kendisini göremediğim bir kızla söyleşisi.

Hekimin dönüp dolaşıp kalbimi dinlemesinin, vücuduma sürekli değişik pozisyonlar vermesinin ve bir türlü işin içinden çıkamamasının uyandırdığı o hoş duygu.

Özellikle uzun bir süre kalp bölgesini elleyip yokladı; muayene o kadar uzun sürdü ki, bu işi dalgın yapar gibiydi.

Kompartımanlarındaki lambayı maskelemiş kadınların geceleyin kavgası. Yatmakta olan Fransız bayan karanlıkta bağırıyor, ayaklarıyla iterek kenara sıkıştırdığı, Fransızcayı doğru dürüst konuşama-

yan yaşlıca kadınsa ne yapacağını bilemiyordu. Fransız bayan istiyordu ki, kadın kalkıp gitsin, bir sürü eşyasını alıp öbür tarafa, arka kanepeye taşısın ve kendisinin bulunduğu yere uzanıp yatmasını engellemesin. Benim kompartımanda oturan hekim, Alman dilini temel alır görünen açık seçik, ama kötü bir Fransızca ile konuşup Fransız bayanın kesinlikle haksızlığını belirtti. Benim alıp geldiğim kondüktör de kavga eden kadınları ayırdı.

—

Gene o bayanla[467] beraberim, o da bir yazma delisi. Yanında bir dosya taşıyor, dosyada bir sürü mektup kâğıdı, kortpostal, mürekkep kalemi, kurşunkalem var; hani genellikle insanı pek şevke getiren bir durum.

—

Şimdi burada bir aile içindeyim sanki. Dışarıda yağmur yağıyor, anne hanım iskambil falı açıyor, oğul yazı yazıyor. Başka kimse yok salonda. Kadının kulağı ağır işittiğinden kendisine anne de diyebilirdim.
«Tifo» sözcüğünden alabildiğine tiksinti duymama karşın, gerçek gözüyle baktığım bir şey var ki, doğal tedavibilim ve bu bilim kapsamına giren işlemler yeni bir tifonun doğmasına neden oluyor, bu yeni tifoyu da örneğin Bay Fellenberg[468] temsil ediyor. Şunu da belirteyim ki, ancak üstünkörü tanıdığım biri kendisi. Ciltleri narin, kafaları hayli ufak, aşırı derecede temiz görünüşlü, kendilerine ait olmayan bir iki küçük ayrıntının sahibi insanlar (Hr. F.'de eksik dişler, göbek bağlama), vücut yapılarına uygunluk ölçüsünü aşacak kadar sıska, yani yağ denilen nesneye özgürlük tanımayan, sağlıklarına bir hastalıkmış ya da en azından bir liyakatmiş gibi (hani bununla bir suçlama yöneltiyor değilim) davranan, böylesine zorlanmış bir sağlık anlayışının bütün sonuçlarını kendilerinde barındıran insanlar.

—

Galeride, Opéra Comique'de. İlk sırada fraklı ve silindirli bir bay, son sıraların birinde gömlekli bir adam (göğsünü bağrını açmak için önde gömleğinin kenarlarını içeri sokmuş), kendini yatağa atmaya hazır.

—

Kendisine şen ve mutlu bir insan gözüyle baktığım trompetçi (çünkü hareketli biri, yaman esprileri var, sarışın bir sakal yüzünü alçaktan çevreliyor ve aşağıda sivri bir uçla son buluyor; al yanaklar, mavi gözler; pratik giyinen bir adam; bugün kendi sindirim şikâyetlerinin üzerinde konuşurken bana öyle bir bakışla baktı ki, her iki gözünden dikkati çekecek gibi aynı güçle kopup gelen bu bakış gözlerini düpedüz gerdi, gelip beni bulduktan sonra çaprazlama yerin içine girdi.

—

İsviçre'de milliyetçilik kavgaları. Birkaç yıl önce tümüyle bir Alman kenti olan Biel, bir alay Fransız saatçisinin dışardan gelip yerleşmesinden dolayı Fransızlaşma tehlikesiyle yüz yüze. Tessin, bu biricik İtalyan kantonu İsviçre'den ayrılma sevdasında. Bu da bir irredentizme[469] yol açıyor, çünkü yedi üyeli federal mecliste İtalyanların temsilcisi yok; böyle bir hak, sayılarındaki azlık nedeniyle (belki 18.000 kadar hepsi), ancak dokuz üyeli mecliste kendilerine tanınabilir, gelgelelim, meclisin üye sayısı da değiştirilmek istenmiyor. Gothard demiryolu özel Alman girişiminin ürünüydü, memurları Almandı, Bellinzona'da bir Alman okulu açılmıştı, şimdi söz konusu demiryolu devletleştirilmiş durumda; dolayısıyla, İtalyanlar bu hatta İtalyan memurlarının çalışmasını, Alman okulunun ise kapatılmasını istiyor. Okullar üzerinde de gerçekte yalnızca ilgili kantonların hükümetleri karar verebiliyor. Ülkenin tüm halkı: nüfusun üçte ikisi Alman, üçte biri Fransız ve İtalyan.

—

Öksürüğüyle beni gecenin bir yarısı kompartımandan kaçıran Yunanlı hasta doktor. Söylediğine göre midesi yalnız koyun etini kaldırabiliyormuş. Viyana'da gecelemek zorunda olduğu için, benden koyun etinin Almancadaki karşılığını yazmamı rica ediyor.

—

Yağmur yağmasına, daha sonra yapayalnız kalmama, mutsuzluğumun gözümün önünden hiç gitmemesine, yemek salonunda becereksizliğimden katılamadığım toplu oyunlar oynanmasına, hatta yazdıklarımın hep kötü şeyler olmasına karşın, bedensel nedenlerden de kaynaklandığını söylemeden geçemeyeceğim bu yalnızlıktaki ne çirkinliği, ne onur kırıcılığı, ne hazinliği, ne de ıstırap vericiliği hissediyordum, sanki bir kemik yığınıydım kısaca. Tıkalı barsaklarımın üst bölgesinde biraz iştaha benzer bir şey duyar gibi olmam beni sevindirmişti. Kalaylı bir kapla süt almaya giden kadın döndü ve yeniden iskambil falına dalmadan bana sordu: «Ne yazıyorsunuz böyle? Gözlemler mi? Günlük mü?» Vereceğim yanıtı anlamayacağını bildiğinden sormaya devam etti: «Öğrenci misiniz?» Kulaklarının ağır işittiğini düşünmeden soruyu yanıtladım: «Hayır, ama öğrenim gördüm.» Bu arada kadın yine elindeki iskambil kartlarıyla fal açmaya koyuldu, ben de söz konusu cümleyle yalnız kaldım, cümlenin ağırlığına karşı duramayarak bir süre kadını süzdüm.

—

Altı ya da yedi İsviçreli kadınla biz iki erkek bir masada oturuyoruz. Tabağımı yarı buçuk boşaltmayayım ya da can sıkıntısından salonda sağıma soluma bakınmayayım, nasıl da en uzak köşelerde tabaklar, kendilerine hanımefendi ya da Froylayn diyerek karmakarışık seslendiğim kadınların elinde havaya kalkıyor, bir solukta bana yaklaştırılıyor ve benim teşekkür edip bundan böyle hiçbir şey istemediğimi açıklamam üzerine geri çekiliyor.

—

Le siège de Paris pár Francisque Sarcey: 19 Temmuz 1870.[470] Savaş ilanı. Birkaç gün içinde şehit düşen ünlü kişiler. – Paris'in değişken karakterini anlatırken kitabın karakterinin değişmesi. – Aynı nesnelerin övülmesi ve yerilmesi. Yenilgileri izleyen Paris sessizliğinin bir nedeni Fransız umursamazlığı, bir nedeni de Fransızların direnme gücüdür. – 4 Eylül, Sedan Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra –merdivenler üzerinde işçiler ve ulusal muhafızlar, resmi binalardan N harfini çekiçlerle uzaklaştırıyor– cumhuriyetin ilanının üzerinden sekiz gün geçmesine karşın coşkunluk öylesine büyüktü ki, tahkimat işinde çalışacak adam bulunamıyordu. Almanlar yaklaşıyor. – Paris şakaları: Mac–Mahon, Sedan'da tutsak düştü; – Bazaine, Metz'i teslim etti; iki ordunun birleşmesi gerçekleşti sonunda. – Banliyölerin yakılıp yıkılması için verilen emir –hiçbir haber alınamadan geçen üç ay.– Kuşatmanın başındaki gibi büyük bir iştahı Paris o güne kadar duymamıştı. Gambetta, Provinz'deki ayaklanmayı örgütledi. Günün birinde bir mektup alınabilmişti kendisinden. Ama mektupta herkesin öğrenmek için can attığı bilgileri verecekken, yalnızca şunları yazdı: Que la résistance de Paris faisait l'admiration de l'univers. – Thiers çiftlikleri dolaşıyor.– Kaçıklıktan başka bir şey sayılamayacak kulüp toplantıları. Gymnase Triat'ta kadınlar toplanıyor: «Düşmanlara karşı kadınlar namusunu nasıl korumalıdır?» *Doigt de Dieur* ya da en iyisi *le doigt prussique* ile. Il consiste en une sorte de dé en caoutchouc que les femmes se mettent au doigt. Au bout de ce dé est un petit tube contenant de l'acide prussique. Baktınız bir Alman askeri geliyor, toka için elinizi uzatır, sonra da hançerler, asit atarsınız üzerine. – Enstitü, bir bilgini balonla Cezayir'deki güneş tutulmasını incelemeye yolluyor. – Bir yıl öncesinden kalmış kestaneler ve Jardin des Plantes'deki hayvanlar yeniyordu. – Son güne kadar her istenilen yiyeceğin bulunabildiği birkaç lokanta vardı. – Prusyalılara karşı işlediği cinayetlerle babasının intikamını almış biri olarak büyük ün yapan, sonradan kayıplara karışıp kendisine bir casus gözüyle bakılan Başçavuş Hoff. – Ordunun durumu: Bazı ileri karakol mensupları, Almanlarla kardeşlik şerefine kadeh kaldırıyor. – Louis Blanc, Almanları

teknik eğitim görmüş Mohikanerlere* benzetiyor. – 5 Ocak'ta başlayan bombardıman. Fazla bir etkisi görülmüyor. Top mermilerinin sesini işitince herkesin kendini yere atması emrediliyor. Sokakta çocuklar ve yetişkinler kendilerini su birikintileri içine atıyor ve zaman zaman «Gare l'obus» diye bağırıyorlardı. – Bir süre Paris'te herkesin umudu General Chauzy'deydi, herkes gibi Chauzy de kaybetti, zaten o zamanlar da büyük ününün nedeni bilinmemekteydi, öyleyken Paris'te kendisine öylesine büyük bir hayranlık duyuluyordu ki, kitabını yazarken bile Sarcey'in Chauzy'ye karşı somut bir nedene dayanmayan belirsiz bir hayranlık beslediği anlaşılmaktadır. – O zamanki Paris'ten bir gün: Bulvarların üzeri güneşli ve güzel; sakin sakin gezip dolaşanlar; Hotel ve Ville'ye doğru değişiyor tablo; bir alay ölü, askerler, taşkınlıklar; Komün mensuplarının ayaklandığı görülüyor orada. Sol kıyıda Prusya top mermilerinin ıslık sesleri. Sessizliğe gömülmüş rıhtım ve köprüler. Théatre Français'e doğru dönersek: halk *Figaro'nun Düğünü*'nden geliyor. Akşam gazeteleri yeni çıkmış; tiyatrodan dönenler, gazetelerin satıldığı kulübelerin başında öbek öbek toplanıyorlar. Champs Elyées'de çocuklar oynuyor. Pazar gezmesine çıkanlar, boruzanlarla yoldan geçen bir süvari bölüğünü ilgiyle seyrediyorlar. – Anne hanıma Almanca bir mektupta şöyle yazılıyor: «Tu n'imagines pas comme ce Paris est immense, mais les Parisiens sont de dröles de gens; ils trompettent toute la Journée.» – İki hafta Paris'te sıcak suya hasret kalındı. Şubatta dört buçuk aylık kuşatmanın sona erişi.

20 Eylül 1911

Yaşlı kadınların kompartımanda birbirleriyle dostça düşüp kalkması. Arabaların altında kalan yaşlı kadınlar, yaşlı kadınların yolculukta aldıkları önlemler: asla salça yememek, yemeklerden etleri ayıklamak, yolculuk sırasında gözlerini kapalı tutmak, ama bu arada konuşmak, meyveyle ekmek yemek, meyveli pastanın üzerindeki meyve kısmını yiyip hamur kısmını bırakmak, sert dana etine el sür-

(*) Kuzey Amerika'da yaşayıp soyu tükenmiş bir Kızılderili kabilesine mensup kişi. (Ç.N.)

memek, caddede karşıdan karşıya geçerken baylardan yardım rica etmek; kirazlar sindirimi en güç meyvedir, yaşlı kadının kurtuluşudur.

—

Milano istasyonunda siyam vagonları.[471]

—

Stresa trenindeki genç İtalyan çifti görüntüsü, Paris trenindeki bir başka çiftin görüntüsüyle karışıyor. Kocalardan biri yalnızca öptürdü kendini, pencereden dışarı bakarken karısının yanağına yalnızca omzunu uzattı. Şiddetli sıcakta ceketini çıkarıp gözlerini yumdu, o zaman kadın gözlerini adeta daha bir dikkatle kocasına dikti. Şirin sayılmazdı, yüzünü çevreleyen lüle lüle seyrek saçları vardı. Ama ötekisi peçeliydi ve peçedeki mavi beneklerden biri sık sık bir gözünü örtüyordu, burnu pek de çabuk sona erer gibiydi; ağzının çevresindeki kırışıklarda bir gençlik havası esiyordu; gençlere özgü kıvraklık ve oynaklığın amacına uygun kırışıklardı bunlar. Yüzünü eğdikçe, gözleri tıpkı bizim gözlüklü insanlarda gördüğüm gibi ileri geri oynuyordu.

—

Kendileriyle temas ettiğimiz tüm Fransızların, kötü konuştuğumuz Fransızcayı bir an için de olsa düzeltme çabası.

—

Doğru dürüst traş olmamış genç rahip ve kartpostallarla geziye çıkmış adam; ambalaj yapılmış düzinelerle kartpostalı rahibe gösteriyor, rahip de onlara ilişkin kimi şeyler anlatıyor. Biraz da sıcağın etkisiyle öylesine dikkatle rahibe bakıyorum ki, sonunda çizmemin ökçesiyle olduğu gibi cüppesine basıyorum. «Niette»,* diyor rahip

* Bir şey değil anlamında İtalyanca sözcük. (Ç.N.)

ve konuşmasını sürdürüyor, boyuna İtalyanca «Ah!» ile kendini belli eden bir soluma güçlüğü konuşmasına eşlik ediyor.

—

Otel konusunda kesinlikten uzak kararlarla arabanın içinde oturuyor, arabayı da sanki kesinlikten uzak bir biçimde yönetiyorduk; bazen bir yan sokaktan içeri sokuyor, sonra yine gerisin geri çekip ana doğrultuda ilerlemesini sağlıyor, bunu da çarşıların yakınında Rue de Rivoli'nin öğle öncesi trafiğinde yapıyorduk.

—

Balkona ilk çıkışım ve gözlerimi çevrede gezdirişim, sanki

—

Cafe Biard'daki kahvaltı servisinde giderek gerçekleşen düzelmelerin anlatımı

—

Euripides – Yunanistan kralı

—

Tiyatroda Bettina ve albay: Bettina başını senin koluna dayayabilir mi? Bettina'nın başında bit yoksa.

—

Balkona ilk çıkışım ve gözlerimi çevrede gezdirişim; bu odada henüz uykudan uyandım sanki; oysa gece yolculuğundan öylesine yorgun düştüm ki, özellikle şimdi yukarıdan gördüğüm, içlerinde kendimin olmadığı bu sokaklara dalıp bütün bir günü geçirecek takati gösterebilecek miyim, bilmem.

—

Paris'teki anlaşmazlıkların başlangıcı. Max oteldeki odama geliyor, daha önce şöylece yıkanıp hemen çıkalım demişken benim henüz hazırlanmadığımı ve yüzümü yıkamakta olduğumu görerek sinirleniyor. Şöylece yıkanmak deyimiyle bütün vücudun değil, özellikle yüzün yıkanmasını anlatmak isteyip bu işi de henüz bitirmediğimden söylenmesinin nedenini anlamıyor, eskisi gibi titizlikle değilse bile yüzümü yıkamaya devam ediyorum. Max ise, giysilerinde gece yolculuğunun bütün kiri pası, yatağımın üzerine oturup beklemeye başlıyor. Bir suçlamada bulunurken ağzını, ama aynı zamanda bütün yüzünü tatlı tatlı büzmek gibi bir alışkanlığı var ve şimdi de sergiliyor bu alışkanlığını; sanırsınız ki, böyle yapmakla bir yandan sitemlerinin karşı tarafça anlaşılmasını kolaylaştırmak, öte yandan bana bir tokat patlatmaktan kendisini bu tatlı yüzün alıkoyduğunu göstermek istemektedir. Ayrıca, doğasıyla bağdaşmamasına aldırmayıp onu ikiyüzlü bir davranışa zorlamamı özel bir suçlama nedeni sayarak böyle bir suçlamayı bana yöneltiyora benzemekte, bunu da susarak, o tatlımsı ifadeden kendisini kurtarmak için yüzünü ters yönde, yani ağızdan dışa doğru gevşeterek yapar görünmektedir, ki böyle bir yüz doğal olarak ilk yüzden çok daha güçlü bir izlenim uyandırıyor. Bana gelince (Paris'te de başka türlü değildi), yorgunluktan işte öylesine içime gömülmüş, söz konusu yüz ifadelerinin etkisinin bana kadar ulaşmasını düpedüz önleyebiliyor, dolayısıyla içler acısı durumumda öylesine güçlü olabiliyordum ki, alabildiğine umursamaz ve her türlü suçluluk duygusundan uzak, kendisinden özür dileyebiliyordum. Bu davranışım o zamanlar Paris'te yatıştırmıştı Max'ı, en azından böyle görünmüştü; bunun sonucu olarak benimle balkona çıkmış, manzara üzerinde konuşmuş, özellikle manzaranın Paris'e ne kadar özgü sayılacağından söz açmıştı. Aslında benim gördüğüm tek şey, Max'taki alabildiğine zindelik, benim hiç fark etmediğim bir Paris'e onun kesinlikle uygun düştüğü, karanlık arka odasından bir yıldan beri ilk kez güneşe, Paris'teki bir balkona çıktığı ve bunu hak ettiğinin de bilincinde olduğuydu; ben ise ne yazık ki, Max gelmeden az önce balkona ilk kez çıktığımdakinden açıkça daha yorgun durumdaydım ve benim Paris'teki yorgunluğum adamakıllı bir uyku çekmekle değil, kentten

çekip gitmekle ortadan kalkabilirdi. Hatta buna bazen Paris'in bir özelliği gibi baktığım oluyor.

Doğrusu bu satırları isteksiz yazmış değilim, ama her sözcükte peşimde hissettim isteksizliği.

—

İlkin Cafés Biard'a gitmek istemiyorum, çünkü orada yalnız kahve içilebileceğini sanıyorum; ama sonradan anlaşılıyor ki, süt de veriyorlarmış; ancak sütün yanında getirdikleri pasta vb. sünger gibi berbat bir şey. Paris'in aklıma gelen tek olumsuz yanı, kahvelerinde müşterilerinin önüne biraz kaliteli pasta vb. çıkarılmayışıdır. Daha sonraları kahvaltıdan önce, Max henüz masada otururken ara sokaklara dalıp meyve alıyorum. Kahveye dönerken Max'ın pek fazla hayretini uyandırmamak için hep birazcık yiyorum aldıklarımdan. Bir pastaneden aldığımız elmalı pastayla bademli kurabiyeleri, Versaille buharlı tren istasyonunun yanı başındaki eli yüzü düzgün bir kahvede, karşımızda kapıya yaslanmış garsonun gözü önünde yeme denemesini başarıyla atlattıktan sonra, aynı işi Café Biard'da da yapmaya koyuluyor, nefis pastayı vb. afiyetle yediğimiz gibi, bu kahvelerin asıl üstünlüğünün de yine açıkca zevkini çıkarıyoruz; söz konusu üstünlüğü, hayli boş lokalde kimse en ufak şekilde bize dikkat etmeden oturabilmemiz, ayrıca kusursuz servis, tezgâh gerisindeki personelin yakınında kahvenin hep açık duran kapısının önünde bulunmamız oluşturuyor. Ancak yerlerin süpürülmesini sineye çekmemiz gerekiyor; yerler de sokaktan hemen içeri dalan ve tezgâh önünde sağa sola gidip gelen müşteriler dolayısıyla sık sık süpürülüyor ve bu yapılırken kahvedeki müşterileri umursamama alışkanlığından vazgeçilmiyor.

—

Versailles buharlı tren hattındaki küçük barları gören genç evli çift; böyle bir bar açarak şahane, ilginç, risksiz, günün yalnız belli saatlerinde yorucu bir yaşam sürebilmeyi kolay buluyor. Hatta bulvarlarda iki yan sokak arasında kama biçiminde bir yapı blokunun ucuna bu tip ucuz barlar yandaki karanlıklardan sürülüp getirilerek yerleştiriliyor.

—

Gömleklerinde kireç lekeleri, banliyödeki gazinoların küçük masalarında oturan müşteriler.

—

Kitap dolu küçük bir el arabasıyla Poissonière Bulvarı'nda bir kadının bağrışları: «Baylar, karıştırın sayfalarını kitapların, bakın içlerine, size göre de bir şey vardır mutlaka, satılmak için alındı hepsi bunların.» Oradakileri bir alışverişe zorlamaksızın, hatta bakışlarıyla kimseyi tedirgin etmeden, bağırmalar arasında çevresindekilerden birinin eline aldığı bir kitabın fiyatını söylüyor hemen. Öyle görülüyor ki, bütün istediği sayfaların daha çabuk karıştırılması, kitapların daha çabuk el değiştirmesidir ve zaman zaman örneğin benim gibi birinin bir kitabı alıp ağır ağır havaya kaldırdığı, biraz yapraklarını ağır ağır karıştırdığı, ağır ağır yerine bıraktığı ve sonra da çekip gittiği düşünülürse, bunun da anlaşılmayacak yanı yok. Herkesin gözü önünde satın alınması ilk anda düşünülemeyecek kadar müstehcen kitapların fiyatlarının ciddi ciddi açıklanması.

—

Kitabevinin önünde sergilenen kitaplardan birinin satın alınması, içerdeki bir kitabın satın alınmasından ne kadar daha çok karar verme gücünü gerektiriyor; çünkü dışardaki gelişigüzel kitaplar arasından birinin seçilmesi, doğrusu özgürce düşünüp karar verme anlamını içermektedir.

Champs Elysées'de karşılıklı iki küçük iskemlede oturma. Hayli geç vakte kadar uyumayan çocuklar, kuma çizdikleri çizgileri doğru dürüst seçebilmelerini önleyen alacakaranlıkta bile oyunlarını sürdürüyor

—

Anımsadığıma göre, dışı Türk üslubuna göre boyanmış kapalı yüzme havuzu. Daha ikindi üzeri kurşuni bir aydınlığa gömülmüş; çünkü yukarıya gerilmiş tentelerin bir köşesindeki aralıklardan güneş tek tek ışınlar halinde içeri sızıyor, üstelik aşağıda akan ırmak da karartma eylemine katkıda bulunuyor. Büyük bir yer. Bir köşede bir bar. Görevliler havuz boyunca sağa sola seğirtiyor ve müşterileri birbirlerinden kapmaya çalışıyorlar. Kabinler önünde gözdağı veren bir edayla müşterilerin yanlarına sokuluyor, anlaşılmaz ya da ısrarlı sözlerle kabini açma karşılığında belli bir ücret talep ediyorlar. Bir isteğin anlaşılmaz bir dille açığa vurulması, sanki bir mahremiyet havasını içeriyor. Grands bains du Pont Royal. Köşelerdeki basamaklarda dikilenler adamakıllı sabunlayıp yıkıyor vücutlarını. Çevrelerinde sabunlu su akıp hiçbir yere akıp gitmeyerek, olduğu yerde birikiyor. Irmağa bakan aralıklardan çeşitli teknelerin gelip geçtiği görülüyor. Bu yüzme eğlencesinin bir şeye benzemediği, iki kişinin bir duvardan itildiğinde gidip karşı duvara toslayan eski küçük kayıkla oyalanmasında açığa vuruyor kendini. Bodrum kokusu. Bahçedeki güzelim yeşil banklar. Bol bol konuşulan Almanca. Havuzların birinde gelişigüzel jimnastik egzersizleri için yer yer düğümleri içeren bir halat yukarıdan suya sarkıtılmış. Balzac Müzesi'ni soruyoruz; sudan saçları kabarmış yakışıklı bir oğlan aradığımız müzenin Musée Grevin (balmumundan figürler müzesi) olduğunu söylüyor. Yardıma hazır, kabinin kapısını açtırarak küçük kent rehberini (bir firmanın yeni yıl armağanı belki) alıp getiriyor, ama Balzac Müzesi'ni bulamıyor bir türlü. İçimizden kendisine hanidir teşekkür edip duruyoruz, nasılsa daha önceden sonucu biliyorduk ve oğlanı aramaktan ısrarla alıkoymak istemiştik; Balzac Müzesi Bottin'de[472] de yok çünkü.

—

Tearte Francais'in kasasında öğleden önce neden bir polis, jandarma ya da asker oturuyordu?

—

Opéra Comique'de yer gösteren şişko bir kadın, bizi bir hayli yukarıdan süzerek verdiğimiz bahşişi alıyor. Ben bunun nedenini, elimizde tiyatro biletleri, pek ağır bir tempoyla peş peşe yukarı çıkışımızda bulup kadından ve kendimden utanarak, hele başkalarının hiç bahşiş vermediğini düşünerek eline bol bir bahşiş tutuşturmuş, ama bir sonraki akşam komedide yer gösteren kadının gözlerinin içine baka baka bahşiş vermeden geçip gitmeyi tasarlamıştım. Hatta ertesi akşam tiyatroda bahşişin «zorunlu» bir şey olmadığını söyledim; ama bu kez yer gösteren sıska kadın, gördükleri işe karşılık idareden hiç para almadıklarını belirtip başını omzuna doğru eğer eğmez yine bahşiş vermeden duramadım.

—

Başta çizmelerin boyanma sahnesi. Nasıl da nöbetçiye eşlik eden çocuklar merdivenlerden uygun adım iniyor. Beri yandan, çalan üvertürün seyirciler üzerindeki etkisi; geç kalanlar bu sayede kolaylıkla salondan içeri giriyor. Eskiden yalnız operetlerde böyle yapılırdı. Oyunun sahneleşinde bu ne saflık! Paris'te gördüğüm bütün oyunlardaki gibi bu oyunda da uyuklayan figüranlar; oysa bizdekiler, çokluk gerçği gibi denetim altına alamadıkları bir canlılığı sergiler. Carmen'in birinci perdesi için hazırlanmış eşek, tiyatro girişinin önündeki dar sokakta, çevresi tiyatro personeli ve biraz da yoldan geçenler tarafından sarılmış, küçük giriş kapısının açılmasını bekliyor. Dış merdivende bütün tiyatroların önlerinde satılan o yalan yanlış programlardan bir tanesini adeta bile bile satın alıyorum. Kaçakçılar meyhanesinde bir balerin, Carmen için dansediyor. Carmen'in söylediği aryada balerinin suskun vücudu nasıl da devinmeye başlıyor. Carmen'in kendisi dansediyor ardından; ama Carmen'in dansı şimdiye kadar oyunda sağladığı başarı nedeniyle çok da-

ha güzel. Sanki oyun öncesinde gidip başbalerinden acele birkaç ders almışa benziyor. Masaya yaslanıp birinin konuştuklarına kulak verdiğinde ve yeşil etekliğinin altında bacaklarını birbirine doğru oynattığında ramp ışığının ayak tabanlarına verdiği beyaz görünüm.

—

Günlük tutmayan kimse, bir günlük karşısında yanlış bir tutum takınır. Böyle biri diyelim Goethe'nin günlüğünde, onun 11 Ocak 1797'de bütün günü evde «çeşitli uğraşlarla geçirdiğini» okudu; kendisine öyle gelir ki, sanki şimdiye kadar asla böylesine az iş yapmamıştır.

—

Son perdeyi seyredemeyecek kadar yorgun düşüyoruz (Hatta ben, sondan bir öncekini yorgun izlemiştim). Dışarı çıkıp Opéra Comique'in karşısındaki bara oturuyoruz. Max, yorgunluktan tutup beni sodayla baştan aşağı ıslatıyor, bense yorgunluk nedeniyle gülmekten kendimi alamayarak nar suyunu genzime kaçırıyorum. Tiyatroda sıcak havayı gömleğimi açarak göğsüme yelpazeleyip durmuştum, tiyatronun önündeki alanda oturmamız iyi geldi; tiyatro binasının büyük cephesindeki ışıklar kafeteryaların yandan vuran ışıklarıyla birleşerek ufak alanı, özellikle alanın zeminini küçük masaların altına varıncaya kadar bir oda gibi aydınlatıyordu; ama yine de gece havası, açıkta oturmamız, ayaklarımızı bir kent alanından içeri uzatmamız bana iyi gelmişti.

—

Fuayede iki bayana kavalyelik eden bay; frak üzerinden biraz gevşek sarkıyor; yeni olmasa burada giyilmez, kendisine daha çok yaraşır, tarihsel bir izlenim uyandırabilirdi. Gözünden düşen tek camlı gözlüğünü, eğilip yerden alıyor. Söyleşi duraklar gibi olunca, bastonuyla güvensiz yere vuruyor. Kolunda sürekli bir kasılmayla

dikiliyor oracıkta, sanki her an kolunu uzatıp damlarını alacak, önlerine düşüp kalabalık içinden çekip götürecek. Yüzünün adeta içi emilip boşaltılan aşınmış derisi.

–

Kendisini doğru dürüst konuşamayan ve çokluk konuşmak da istemeyen yabancıların ağzında güzelleşmek gibi Alman dilinde rastlanan özellik. Gözlemlediğimiz kadarıyla Fransızlarda dikkatimizi çeken şey, bu dilde yaptığımız yanlışların onları asla sevindirmediği, hatta yanlışları işitmeye katlanamadıkları, Fransızcaları fazla bir Fransızca dil duygusunu içermeyen bizim bile

devam edilecek

–

Genel yemekten sonra salata, fasulye ve patates yiyen, bunları kocaman tabaklar içinde birbirine katan, kendilerine bol bol sunulmasına karşın her yemekten yalnız birazcık alan, uzaktan tıpkı bizdekilere benzeyen, bana göre mutlu ahçı ve garsonlar. – Ağzını ve bıyıkçığı zarifçe kavuşturulmuş ve günlerden bir gün bana hizmet eden, bunu da kanımca salt benim yorgun, beceriksiz, dalgın ve sevimsiz olmamdan, dolayısıyla kendi kendime yemek sağlayamayacağımdan yapan, yemeği adeta hiç farkına varmaksızın getirip önüme koyan garson.

–

Sebastopol Bulvarı'nda akşamın alacakaranlığında Duval restoranlarının birinde. Dağınık oturan üç müşteri. Alçak sesle birbiriyle konuşan garson kızlar. Kasada kimse yok henüz. Bir yoğurt söylüyorum, ardından bir yoğurt daha. Garson kadın sessizce getiriyor istediklerini; restorandaki loşluk da sessizliğe katkıda bulunuyor. Kadın, oturduğum masada akşam yemeği için hazırlanıp yoğurt yememi engelleyebilecek servis takımını da sessizce kaldırıp götürü-

yor. Böylesine sessiz bir kadında rahatsızlığıma karşı bir anlayış ve hoşgörünün varlığını sezmek beni pek duygulandırmıştı.

—

Rue Richedieu'deki gülünç restoran. Tıklım tıklım dolu. İçerdeki dumanın aynalar önündeki çirkin görünümü. Düzenli bir biçimde oraya buraya yerleştirilen ve şapkalardan geçilmeyen askılar ağaçları andırıyor. Masaları parmaklıkla birbirinden ayırma âdeti. Parmaklık biçiminde bir çerçevenin bulunduğu yerde bir cam da bulunacağını sanmak yanılgısına düşen salak bir yabancıya, uzaktaki müşterilerin görüntülerinin yansıyacağı sanılarak aynaya arsızca bakılacağının, oysa ayna arkasından kendisine bakanlar görülerek gerçek yüzler karşısında bulunulduğunun anlaşılacağının söylenmesinden sonra, yan yana yerleştirilmiş masalar arasındaki parmaklıkların özellikle insanları katkı sağlayacağı birbirine yaklaştırılmasına hayli katkısı olacağı hissediliyor.

—

Louvre'da bir sıradan ötekisine. Bir sıra atlandı mı, duyduğum ağrı, sızı. – Mona Lisa az önce müzeden çalınmış gibi Carré salonundaki kalabalık, heyecanlı hava, grup halinde dikilmeler.

—

Tabloların, özellikle ilkeller salonundaki yapıtların önüne yerleştirilmiş, üzerlerine yaslanılabilir yatay çubukların sağladığı rahatlık.

—

En çok sevdiği tabloları Max ile seyretme zorunluğu; çünkü kendim onları seyredemeyecek kadar yorgun düştüm. Gözlerin hayranlıkla yukarlara kaldırılışı.

Kendisine eşlik eden erkekle müzenin en geniş salonunu bir uçtan bir uca arşınlayan uzun boylu genç İngiliz bayandaki enerji.

—

Restoran önünde bir sokak lambasının altında Phedre'yi okuyan ve kitap küçük puntolarla dizildiği için gözlerine zarar veren Max'ın hali. Neden hiç sözümü dinlemez benim? – Ama bu durumundan maalesef yararlanıyorum; çünkü ben akşam yemeğimi yerken, o sokakta Phedre'sini okumuştu, tiyatroya giderken bana tümünü aktardı okuduklarının. Tiyatroya kadar olan kısa yol; okuduklarının hepsini, hepsini Max'ın bana anlatma çabası; ayrıca benim harcadığım çaba.

Fuayede askerlerin sergilediği oyun. Askerler, birkaç metre geride tutulan halkın gişeden gelip bilet almasını askerî kurallara uyarak düzenliyor.

—

Bizim sırada parayla tutulduğu sanılan alkışçı kadın. Alkışları, üstümüzdeki son galeride görev yapan başalkışçının elindeki bastonla yere vurmasını izliyor sanki. Dalgın yüzünü öylesine eğerek alkışlıyor ki, alkış sona erdiği zaman şaşkınlık karışımı bir kaygıyla ajurlu eldivenlerinin avuçlarına bakıyor. Ama gerekirse yeniden başlıyor alkışlamaya. Ne var ki, sonunda kendi başına da oyunu alkışladığını görüyor ve hiç de parayla tutulmuş bir alkışçı sayılamayacağını anlıyoruz.

—

Kimi tiyatro seyircileri kendilerini oyunla eşdeğer hissediyor olmalılar ki, birinci perdenin sonuna doğru teşrif ediyor, bütün bir sıra boyunca oturan insanları ayağa kalkmak zorunda bırakıyorlar. – Beş perde süresince olduğu gibi kalan dekor oyunun ağırbaşlılığına

hayli katkıda bulunuyor, salt kâğıttan yapılmış olsa bile taş ve tahtadan hazırlanmış değişen bir dekora göre daha sağlam bir izlenim bırakıyor.

—

Denize ve mavi gökyüzüne karşı yerleştirilmiş bir grup sütun; yukarı kısımlarını sarmaşıklar bürümüş. Veronese'nin «Şölen» isimli tablosunun, ayrıca Claube Lorrain'in yapıtlarının seyirci üzerindeki dolaysız etkisi.

—

İster kapalı, ister açık durumda, Hippolyt'in serinkanlılıkla kıvrılan ağzı.

—

Hemen kalıcı vücut pozisyonlarında soluğu alan Oenone; bir defasında doğruluyor; etekliği ayaklarını sıkı sıkıya sarıyor; kolu havaya kalkık, yumruk yapılmış dinginlik içindeki eliyle bir şiir okuyor. Oyunda ellerin ikide bir yavaş yavaş yüzü örtmesi. Başkişilerin danışmanlarının yüzlerindeki gri renk.

—

Comedie Francaise üyesi iken ne zaman kendisiyle ilgili bir yazı okusam, Rachel'in bende uyandırdığı hoşnutluğu anımsayarak, Phèdre'yi oynayan kadın oyuncuyu beğenmeyişim.

—

Hippolyt'in adam boyundaki hareketsiz duran yayını yanı başında tuttuğu, kendini pedagogun eline teslim etmek gibi bir niyet taşıdı-

ğı, sakin ve mağrur bakışlarını seyircilere yönelterek şiirlerini şölen şiirleri gibi okuduğu ilk sahne gibi şaşırtıcı bir manzara karşısında, böyle bir şeyin ilk kez yapıldığına ilişkin daha önce de sık sık bende uyanan, ancak şimdi pek güçsüz denebilecek izlenim. Duyduğum hayranlığa, böyle bir şeyin ilk kez başarılmasının yol açtığı bir hayranlık da karışmıştı.

devam edilecek

—

Reichenberg'te sergilenen *«Denizin ve Sevginin Dalgaları»* oyununu anımsama. Daha narin, daha güçsüz oyuncular vardı bu oyunda,

—

Akıllı bir yaklaşımla döşenmiş genelevler. Evdeki kocaman pencerelerin temiz pak jaluzileri indirilmiş. Kapıcı bölmesinde erkek yerine sırtında edebe uygun bir giysi, nerede olsa kendini kendi evindeymiş gibi rahat hissedecek bir kadın. Daha Prag'dayken genelevlerin amazonvari karakteri hep dikkatimi çekmişti. Burada bu karakter daha açık seçik belli ediyor kendini. Önümdeki elektrikli zile basan, o anda merdivenlerden kimi müşterilerin indiğini öğrenerek bizi kendi bölmesinde alıkoyup bırakmayan kadın kapıcı: bizi yukarıda karşılayan iki saygıdeğer kadın (neden iki?); boştaki kızların karanlıkta ya da yarı karanlıkta oturdukları bitişik odanın ışığının yakılması, bizim bir daireye tamamladığımız dörtte üçlük halka ve halka içinde işlerine geldiği gibi dikilen kızlar, seçilen kızın öne çıkarken attığı büyük adım; ben kapıya doğru yönelmek isterken, madamın haydi ne duruyorsun der gibi kolumu kavrayışı. Sokağa nasıl kendimi attığımı Allah bilir, işte öylesine çabucak olup bitmişti. Genelevdeki kızları daha bir dikkatle incelemek güç, çünkü sayıları pek çok, ayrıca göz kırpıp duruyor, ama her şeyden önce insanın burnunun ucunda dikiliyorlar. Gözlerin dört açılması, bunun için de idmanlı olmak gerekiyor. Doğrusu, hemen önümde dikilen kızdan başkası belleğimden silinip gitti. Bazısı eksikti dişlerinin, edep

yerinin üstünde elini yumruk yapmış giysisini tutuyor, bir yandan da iri gözleriyle kocaman ağzını çabuk çabuk açıp kapıyordu. Sarışın saçları darmadağınıktı. Sıska bir kızdı. Önünde başımdan şapkayı çıkaracağımı unutacağımdan korku. Şapkanın kenarından çekilip alınması gerekiyor elin. Otele gitmek üzere tek başıma uzun ve anlamsız yolu tutuşum.

—

Louvre'un açılmasından önce ziyaretçilerin müze önünde toplanması. Kızlar, yüksek sütunlar arasında oturmuş, Baedeker'e* göz gezdiriyor, kartpostallar yazıyorlar.

—

Çevresi alabildiğine yavaş dolaşıldığında görünümü hızla ve şaşırtıcı biçimde değişen Milo Venüsü. Bel kısmı ve üzerindeki giysiyle ilgili olarak söylenen yapmacık bir söz, ama birkaç gerçek düşüncenin de açığa vuruluşu; bunları, özellikle bükülmüş sol dizin dört bir yandan nasıl görünümü etkilediği, ama bu etkinin bazen çok güçsüz kaldığı konusunda söylediklerimi akla getirebilmem için, somut bir bellek gücüne sahip olmam gerekiyor. Yapmacık söz: Giysinin sona erdiği yerde vücudun hemen inceleceğini sanıyor insan, ama tersine ilkin daha da genişliyor. Aşağı düşerken diz tarafından tutulan giysi.

—

Borghese gladyatörü; cepheden görünümü asıl görünümü olmaktan uzak, çünkü ziyaretçileri gerilemeye zorluyor ve üzerlerinde daha dağınık bir izlenim bırakıyor. Ama arkadan ayağın yere bastığı noktaya bakıldı mı, sağlam ayak boyunca yukarılara çekilip götürülen

(*) Almanca, İngilizce ve Fransızca olarak gezi rehberleri yayınlayan ünlü bir yayınevi ve bu kitaplara genel olarak verilen isim. (Ç.N.)

şaşırmış bakışlar karşı durulamayan sırt üzerinden geçiyor, havaya kalkıp ileri uzanmış kol ve kılıca doğru seğirtiyor.

O zamanlar bana metro, hele hasta hasta, tek başıma koşuya gittiğim zamankiyle karşılaştırılınca çok boş görünmüştü. Metronun manzarasını yolcular dışında günlerden pazar olması da etkiliyor, duvarların koyu çelik rengi öne çıkıyordu. Vagonların kapılarını açıp kapayan ve bu arada çevik devinimlerle içerden dışarı ya da dışardan içeri atlayan kondüktörlerin işinin bir pazar öğle sonrası işi olduğu anlaşılmıştı. Uzun bağlantı yolları aheste aheste yürünüyordu. Metroyla yolculuk yapan yolculardaki doğal sayılamayacak umursamazlık daha bir açık seçik belli ediyordu kendini. Yüzün cam kapılara döndürülmesi, bazı yolcuların opera binasının çok uzağındaki bilinmedik istasyonlarda inmesi bir kapris eseri görülüyor. Kuşkusuz, elektrik ışığına karşın değişken gün ışığı da algılanabiliyor istasyonlarda; trenden yeni inilince ışık, özellikle ortalığın kararmasından hemen önceki ikindi ışığı fark ediliyor. En son istasyon Porte Dauphine'ye giriş, görünür durum alan lambalar, düz bir çizgi boyunca uzun bir yolculuğun ardından trenlerin dönmesine ses çıkarılmayan o tek virajın manzarası. Trenle tünellerden geçişler çok daha kötüdür; tren yolcularının her ne kadar geride tutulsa bile dağ kitlelerinin baskısı altında hissettikleri o bunaltıcı duygudan metroda eser yoktur. Beri yandan insanlara da yakın bulunulur metroda; örneğin borulardaki su gibi kentsel bir kuruluştur metro. İnerken vücudunu arkaya yatırma, daha sonra ileriye doğru güçlü bir hamle. Hep aynı düzeydeki zemin üzerine ayak basışlar. Telefon ve zillerle donatılan çokluk terkedilmiş küçük kulübelerden yönetiliyor metro. Kulübelerden içeri göz atmak insanın hoşuna gidiyor. Hayatımda ilk kez Montmartre'dan büyük bulvarlara gittiğimde metronun gürültüsünü korkunç bulmuştum. Hani başkaca kötü bir yanı yok metronun, hatta o hoş ve dingin çabukluk duygusunu güçlendiriyor. Dubonnet reklamı, hiçbir şeyle uğraşmayan kasvetli yolcularca okunmaya, merakla beklenmeye ve gözlemlenmeye pek elverişli. İletişim dışı bırakılan dil; çünkü ne bilet ücretini ödemelerde, ne de binip inmelerde hiçbir şey söylenmiyor. Kolay anlaşılabilirliğinden ötürü metro, beklentilerle dolu biraz güçsüz

bir yabancının daha ilk hamlede Paris'in iç yaşamına gereği gibi nüfuz ettiğine kendini inandırması için en güzel fırsattır.

—

Paris'te bir yabancı, metro merdiveninin daha en üst basamağında nerede bulunduğunu bilemez duruma düşmesiyle ele verir kendini, Parisliler gibi arada kesinti olmaksızın metrodan sokak yaşamına geçemez. Beri yandan, metrodan çıkışta karşılaşılan gerçek manzara, ancak yavaş yavaş haritadaki duruma uygunluk gösterir; çünkü metrodan çıkıp karşımızda bulduğumuz bu alana, kent planı olmaksızın asla yürüyerek ya da arabayla gelemeyiz. Parklarda gezintilerin anısı her zaman güzeldir, ortalığın henüz pek aydınlık olması sevindirir insanı, beri yandan uyanık bulunmak gerekir, bir anda karanlık çökebilir çünkü, yürüyüş temposunda ve sağa sola bakışlarda gerek söz konusu dikkatin, gerek yorgunluğun etkisi sezilir. Otomobillerin engebesiz büyük caddede yoğun olarak akıp gidişi. Otomobil gürültüsünün ortasında küçük bahçeli gazinoda ancak en yakındakileri eğlendirecek gibi pek işitilmeyen bir sesle sazlarını çalıştıran kırmızı üniformalı çalgıcıların oluşturduğu orktestra. El ele tutuşmuş giden, şimdiye dek hiç görmediğimiz Parisliler. Toprak rengindeki yanmış otlar. İçlerine ayak atmanın yasaklandığı tarhlardaki ağaçların loşluğunda aileleriyle ceketsiz erkekler. Yahudilerin eksikliği burada hepsinden çok göze çarpıyordu. Sanki bir atlıkarıncadan çözülüp ayrılarak yolu tutmuş giden küçük buharlı trene başımızı çevirip bakmamız. Göle çıkan yol. Gölü ilk görüşte bende kalan en güçlü anı, kayıktan içeri uzanıp tentenin altında vücudunu eğerek bize biletleri uzatan adamın bükülmüş beli oldu. Biletle ilgilendiğimden belki, ama belki de kayık gölde yalnızca bir tur mu yapacak, yoksa bizi adaya mı götürüp bırakacak, yanaşacağı iskeleler var mı, bu konuda adamdan bir açıklama koparmayı göze alamadığımdan yüzüne bakamamıştım. Dolayısıyla, onu şimdi bazen yalnız, kayık olmadan, denizin üzerine aynı şekilde eğilmiş görüyorum. İskelede yazlık giysileriyle bir sürü insan. Acemi kürek-

çilerle kayıklar. Gölün korkuluksuz sığ kıyısı. Aheste yolculuk bana bir kaç yıl önce pazarları tek başıma yaptığım gezintileri anımsatıyor. Kayığın tabanında toplanan sudan ayakların çekilip alınışı. Çekçe konuşmamızı işiten yolcuların, bizim gibi yabancılarla aynı kayığa binmiş olmaktan duydukları hayret. Batı kıyısının yamaçlarında görülen bir yığın insan; toprağa saplanmış gezi sopaları, yere yayılmış gazeteler; kızlarıyla otlar içine uzanmış bir adam; birkaç kahkaha sesi; alçak doğu kıyısı; yolların iki başında yan yana getirilmiş eğri tahtalar kullanılarak bizde çoktan terkedilmiş bir yöntemle oluşturulan sınırlar; finoları çimenlerden uzak tutmaya yarayabilir ancak; ele avuca sığmaz bir köpek çayırlar üzerinde koşup duruyor; hantal kayıklarında bir kız, ciddi ciddi kürek çeken erkekler. Bir kahvenin yarı boş bahçesinin bir kenarında karanlıkta nar suyu içen Max'ı yalnız bırakışım; kahvenin az ilerisinden bir yol geçiyor ve bilinmeyen bir başka yolla sanki düpedüz bir rastlantı sonucu kesişiyor. Karanlık kavşak yerinden daha ıssız yerlere giden otomobiller ve arabalar. Parmaklıklı kocaman bir demir kapı; belki restoranlardan sorumlu vergi dairesinin kapısı; ama açık duruyor, her geleni alıyor içeri. Yakındaki lunaparkın göz kamaştırıcı ışığı; ışık düzensiz boşluğu daha da büyültüyor. Böylesine çok ışık, yine de böylesine tenha. Lunaparka giderken ve ardından yine Max'ın yanına dönerken yolda belki beş kez tökezliyorum.

—

11 Eylül Pazartesi.

Asfalt yol üzerinde otomobiller daha kolay kullanılıyor, ama durdurulmaları da o kadar zor. Hele direksiyon başında yolların büyüklüğünden, günün güzelliğinden, hafif otomobilinden, sürücülük bilgilerinden ufak bir iş yolculuğu için yararlanan ve bu arada kavşaklarda yaya kaldırımlardaki yayalar gibi kıvrılıp bükülmesi gereken bir kişi oturuyorsa. Dolayısıyla, böyle bir otomobil küçük bir sokağa sapmadan hemen önce, henüz büyük alandayken üç tekerlekli bir bisiklete bindiriyor, ama zarif bir duruşla duruyor, sanki

pek fazla bir hasar vermiyor bisiklete, yalnızca ayağına basıyor; ama böyle ayağına basılan bir yaya, yürüyüş temposunu hızlandırırken bisiklet olduğu yerde kalıyor; ön tekerlek eğilip bükülmüştür çünkü. Çalıştığı firmaya ait olan aracı şimdiye dek tasa kaygı nedir bilmeden üç tekerlekli arabalara özgü hantal bir yalpalayışla kullanagelmiş ekmekçi kalfası arabadan iniyor, kendisi gibi otomobilinden inen bayın yanına geliyor, özel bir araba sahibinin kişi karşısında duyduğu saygı nedeniyle biraz hafif, patronundan korkması nedeniyle biraz atak suçlamalar yöneltiyor kendisine. İlk planda önemli görünen, kazanın nasıl ortaya çıktığını açıklamaktır. Özel arabanın sahibi, avuç içleri yukarıya gelecek gibi ellerini havaya kaldırarak ilerden doğru yaklaşan bir arabayı canlandırıyor, yoluna çıkan üç tekerlekli bisikleti görüyor ansızın, direksiyondan ayrılan sağ elini ileri geri oynatarak üç tekerlekli aracı uyarıyor, bir endişeli bir ifade beliriyor yüzünde; öyle ya, bu uzaklıkta hangi araba fren yapabilir. Acaba bisikletli durumu anlayacak ve arabaya yol verecek midir? Hayır, geçmiş ola; sol el uyarıcı devinimlerine son veriyor, her iki el birleşerek kazaya yol açan çarpışmaya hazırlanıyor, son anı gözleyen dizler kıvrılıp bükülüyor. Kaza gerçekleşmiştir, oracıkta hareketsiz duran iğrilip bükülmüş bisiklet bundan sonrasının öykülenmesine yardımcı olabilir. Ekmekçi kalfası, özel otomobil sahibinin söylediklerine kolay kolay karşı çıkıp kendini savunamaz. Bir kez adam okumuştur, yaşam dolu biridir; ikincisi, şimdiye dek arabasında oturmuş ve dinlenmiştir, az sonra yine arabasına kurulup dinlenebilir; üçüncüsü, arabanın yüksekliği nedeniyle olayı gerçekten daha iyi izlemiştir. Bu arada kaza yerinde toplanan birkaç kişi, anlatısıyla hak ettiği gibi araba sahibinin çevresini kuşatmayarak onun önünde dikilmeye başlıyor. Bu arada alansız başının çaresine bakması gerekiyor trafiğin, alana kaza yerinde toplananlar sahip çıkmıştır, üstelik bunlar özel araba sahibinin kaprislerine uyarak sağa sola gidip gelmektedir. Örneğin bir ara, bu kadar çok sözü edilen hasarı daha bir yakından görmek için hep birden üç tekerlekli bisikletin yanına geliyorlar. Özel araba sahibi salt bakmakla yetinmeyip bisikletin çevresini dolanıyor, üstten ve alttan

içerisini gözden geçiriyor, ama ağır bulmuyor hasarı (ne çok yavaş, ne çok hızlı denecek konuşmalarla birkaç kişinin de onun tarafını tuttuğu anlaşılıyor). Bağırıp çağırmak isteyen biri, araba sahibinin böyle bir davranışı gereksinmediğini görerek ekmekçi kalfasının tarafını tutuyor; ama yeni ortaya çıkan yabancı biri avazı çıktığı kadar bağırarak kendisine pek güzel yanıtlar veriyor. İnsan iyice dikkat edince, araba sahibine eşlik eden biri olacağını görüyor bunun. Birkaç kez dinleyicilerden bazıları topluca gülmeden duramıyor, ama hep de akla gelen yeni nesnel düşüncelerle yatışıyor yeniden. Eh, araba sahibiyle ekmekçi kalfasının görüşleri arasında büyük bir ayrım yok. Özel araba sahibinin çevresi, anlattıklarının doğruluğuna inandırdığı güler yüzlü ufak bir kalabalık tarafından sarılmış durumda; ekmekçi kalfası, bir tekdüzelikle ellerini kollarını uzatıp suçlamalarda bulunmaktan giderek vazgeçiyor; öyle ya, araba sahibi küçük çapta bir hasara yol açtığını yadsıyor değildir nihayet; ayrıca, bütün suçu hiç de ekmekçi çırağına yüklediği yok, her ikisinde suç, dolayısıyla hiçbirinde, bu gibi şeyler olur işte vb. Kısaca, iş iki tarafın da ne yapacağını bilemeyişiyle sonuçlanacak; o anda tamir masrafını konuşan seyircilerin oyları istenecekken, bir polise de başvurulabileceği akla geliyor ansızın. Adeta araba sahibinin giderek daha çok sultası altına giren ekmekçi kalfası, araba sahibi tarafından resmen bir polis alıp gelmeye yollanıyor; ekmekçi kalfası, giderken bisikletini araba sahibine emanet ediyor. Araba sahibi, ekmekçi kalfasının yokluğunda da kazanın nasıl meydana geldiğine ilişkin açıklamalarını sürdürüyor; kötü niyetle yaptığı söylenemez bunu, çünkü kendisine bir taraftar topluluğu oluşturmaya ihtiyacı yoktur. Anlatılacak bir şey, sigara içilirken daha iyi anlatılacağı için bir sigara sarıp yakıyor. Cebi tütün deposu sanki. Yeni gelenler, henüz durumu bilmeyenler, iş yerlerinde ayak hizmeti gören kimseler bile olsalar hiç şaşmaksızın ilkin arabanın, ardından üç tekerlekli bisikletin yanına çekilip götürülüyor, ancak daha sonra ayrıntılar konusunda kendilerine açıklamalarda bulunuluyor. Kalabalıkta arkadakilerden biri bir itiraza kalkışsa, araba sahibi itirazcının yüzünü görebilmek için parmak uçlarına basarak dikilip yanıt veriyor. Der-

ken yeni gelenleri arabadan üç tekerlekli bisiklete, üç tekerlekli bisikletten arabaya çekip götürmenin pek zahmetli bir iş olduğu anlaşılıyor, bu yüzden araba sokağın içine alınıyor, kaldırıma yaklaştırılıyor daha çok. Bir ara yoldan geçen üç tekerlekli bisiklet durarak sürücüsü olup bitenleri izliyor. Sanki araba kullanmanın güçlükleri konusunda oradakilere bilgi vermek isteyen büyük bir otobüs alanın orta yerinde duruyor. Motor üzerinde çalışılıyor derken. Arabanın çevresini sarıp motor üzerine ilk eğilenler, otobüsten inen müşterilerdir; hepsi de arabayla kendileri arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu duygusu içindedir. Bu arada araba sahibi ortalığa biraz çekidüzen vermiş, üç tekerlekli bisikleti iterek kaldırıma daha çok yaklaştırmıştır. Giderek seyirciler için ilginçliğini yitiriyor olay. Yeni gelenlerin neler olup bittiğini tahmin yollu çıkarması gerekiyor. Arabanın sahibi tanık olarak önemli birkaç eski seyirciyle düpedüz geriye çekilmiş, alçak perdeden onlarla konuşuyor. Peki ama ekmekçi kalfası, bu zavallı oğlan nerede kaldı? Derken uzakta görünüyor ekmekçi kalfası, yanında polisle alanı geçerek yaklaşıyor. Oradakilerin sabırsız olmadıkları söylenemez; ama yine de kazaya karşı ilgi tazelenip canlanıyor. Bir sürü yeni seyirci çıkıyor ortaya, tutanağın hazırlanmasını ucuz yoldan izlemenin hazzını bir güzel tatmak istiyorlar. Araba sahibi, kendi grubundakilerden ayrılarak polisi karşılıyor. Polis, oradakilerin ancak yarım saatlik bir bekleyiş sonunda kavuştuğu serinkanlılıkla hemen durumu öğreniyor. Uzun boylu soruşturmaya gerek kalmaksızın tutanak hazırlanmaya başlıyor. Polis, bir yapı işçisi çabukluğuyla not defterinden eskimiş, kirli, boş bir yaprak koparıp alıyor, tarafların adlarını kaydediyor üzerine ve bu işi bütün gerekleriyle yerine getirmek için bir yandan da üç tekerlekli bisikletin çevresini dolanıyor. Polisin işe el koymasıyla sorunun nesnel yoldan hemen çözümleneceği konusunda oradakilerin bilinçaltında yaşattığı pek akla uygun düşmeyen umut, hazırlanan tutanağın ayrıntılarından zevk alma eylemine dönüşüyor. Tutanağın hazırlanması arada bir duraklıyor. Polis tutanak işini karıştırıyor biraz, ona yeniden bir çekidüzen vermek çabasıyla kimi anlar ne başka bir şey işitiyor, ne başka bir şey görüyor; çünkü elindeki formu nedense başlamaması gereken bir yerinden doldurmaya başlamıştır. Ama olmuştur işte bir kez ve buna dönüp dolaşıp şaş-

maktan kendini alamıyor. Sanki tutanağı hazırlamaya gerçekten bu kadar kötü başladığına inanmak için, habire çevirip elindeki forma bakmadan duramıyor. Ama bu kötü başlangıcı çok geçmeden bırakıp, formu bir başka yerinden doldurmaya koyulmuştur; bu yüzden bir sütun dolunca, formu açıp uzun boylu gözden geçirerek ve uzun boylu incelemeden nereden devam edeceğini bilemiyor. İşin bu yoldan kazandığı serinkanlılık, olaya karışanların daha önce kavuştukları serinkanlılıkla hiç de kıyaslanacak gibi değildir.

1912 Haziran/Temmuz Gezisi

WEIMAR–JUNGBORN GEZİSİ
28 HAZİRAN–29 TEMMUZ 1912

28 Haziran 1912, Cuma

Gardan hareket. Her şey tamam. Sokoln'lar[473] trenin kalkışını geciktiriyor. Soyunmuş, boylu boyunca sıranın üzerine uzanmış durumdayız. Elbe kıyısı. Sanki bir göl kıyısında bulunuyorlarmış gibi köy ve kasabalarla villaların nefis konumu. Nereye bakılsa öbek öbek taze ürün. Temiz, kusursuz bir servis. Yavaş ve sakin konuşulan sözler. Betonarme inşa tekniğiyle yapılmış binaların masif görünüşü; örneğin Amerika'da aynı teknik böyle bir izlenim uyandırmıyor. Elbe'nin halka halka burgaçlarla harelenen genelde durgun suyu.

Leipzig. Bagajımızı taşıyan adamla konuşma. Dedemiz yerinde biri, öyleyken Max kızları soruyor adama. Opel Oteli. Yarısı tamamlanmış yeni istasyon. Eskisinin güzel bir kalıntısı. Max'la kalacağımız oda. Saat dörtten başlayarak odaya diri diri gömülen Max, gürültü nedeniyle pencereleri kapamadan duramıyor. Az buz denemeyecek bir gürültü. Bir araba bir ötekisini peşi sıra çekip götürüyor sanki. Atların çıkardığı ses, yolun asfalt olduğu için tırıs giden binek atlarının sesini çağrıştırıyor. Elektrikli tramvayların yavaş yavaş uzaklara kayan, duyulmadığı zaman sokak ve alanlardan geçilmekte olduğunu belli eden zil vuruşları. Leipzig'te akşam. Max'daki topografik içgüdü, benim yitikliğim. Buna karşılık, sonradan rehberde de doğrulandığı gibi Fürstenhaus'ta güzelim bir cumba keşfediyorum. Bir inşaat alanında, belki Auerbach Mahzeni'nin[474] bulunduğu yerde geceleyin sürdürülen çalışma. Leipzig'ten memnun kalmayış ve bu duygudan bir türlü kurtulamayış.

Genelev sokağındaki kararsızlık. Sokaktaki hayat kadınlarının pen-

ceredekilerle ayakkabımın bağları üzerinde söyleşisi. Café Oriental kendine çekiyor insanı. «Güvercin yuvası», bir birahane. Uzun sakallı hantal patron. Karısı kadehlere bira dolduruyor, boylu boslu, güçlü kuvvetli iki kızı servis yapıyor. Masalarda çekmeceler. Tahta kupalarda Lictenhain birası. Kapak açılınca duyulan rezalet koku. Çelimsiz bir gedikli müşteri; pembemsi çöküк yanaklar, buruş buruş bir burun; büyük bir kalabalık arasında; tek başına kalıyor derken, kız bira bardağını alıp masasına oturuyor. On dört yıl birahaneye gelip giden ve on iki yıl önce ölen gedikli bir müşterinin resmi. Elinde havaya kaldırdığı bira bardağı, arkasında bir iskelet. Leipzig'te vücutlarında yer yer küçümsenmeyecek sargılarla dolaşan çok sayıda öğrenci. Çok sayıda tek camlı gözlük. Bir B.'ye[475] kısa bir ziyaret. Gerdanlıklı bir kız domuz pirzolası yiyor. Geldiğimiz gibi çekip gitmemizin nedenine ilişkin açık seçiklikten uzak sözler.

29 Haziran 1912, Cumartesi

Kahvaltı. Otelciyle kızı arasındaki yakınlığın yanlış değerlendirilmesi. Cumartesi günü bir para havalesini imzalamaya yanaşmayan bay. Gezinti. Max, Rowohlt'a gidiyor. Kitapçılık müzesi. Bir sürü kitabı görünce kendimi kaybediyorum. Dümdüz uzanmalarına ve yeni, ama süssüz yayınevlerini içermelerine karşın bu semtin arkaik sokakları. Herkese açık kitaplık. *Manna*'da öğle yemeği. Berbat. Brandeis'a orada rastlayış. Max'la Goethe anıtı önünde buluşmayı kararlaştırmamız. Saat ikide Brandeis'ın ayrılıp gidişi. Wilhelm'in Tavernası, avlu içinde loş bir lokal. Rowohlt. Genç, al yanaklı; burunla yanaklar arasında kıpırdamadan duran ter; ancak kalçalarından başlayarak gözlemlenebilen bir devinim. Kont Bassewitz, *Judas*'ın yazarı; uzun boylu, asabi mizaçlı; kuru bir yüz; beldeki devinim; bakımlı ve güçlü bir vücut. Hasenclever; bol bol gölge ve aydınlık içeren küçük yüz, ayrıca yüzde morumsu lekeler. Üçü de bastonlarını ve kollarını sallıyor. Tavernada her gün yenen acayip öğle yemeği. İçinde limon dilimleriyle kocaman, karınlı şarap kupaları. B.T.[476] muhabiri Pinthus; tombul ve yassı bir yüz; Café Français'te bir gece önce galası yapılan *Johanna von Neapel*[477] üzerine kaleme alınmış eleştirinin daktilosunu düzeltme. Hasenclever'in i-

kindi kahvesini bir B.'de[478] içme önerisi. Hanımlar saat dörde kadar uyuduklarından içeri alınmıyoruz. Karanlıktan çıkıp gelen kâhya kadınların bir araya toplanması. Café Français. Rowohlt, hayli ciddi bir edayla benden bir kitap istiyor. Yayıncıların kişisel yükümlülüğü ve bunların Alman edebiyatının günlük ortalamasına etkisi. Yayınevinde.

Saat beşte Weimar'a hareket. Kompartımandaki geçkin Froylayn. Esmer bir cilt. Çene ve yanaklarda şirin tombulluklar. Nasıl da çoraplarının dikişleri bacaklarının çevresinde dolanıyordu; yüzünü gazeteyle örtmüştü, bacaklarına bakıp duruyorduk. Weimar. Kocaman bir şapkayı başına geçiren Froylayn da bizimle burada iniyor. Pazar meydanından Goethe'nin evini seyrederken yine bir ara kendisini görüyorum. Otel Chemnitus'a kadar geride bırakmamız gereken uzun yol. Az kalsın umutsuzluğa kapılıyordum. Banyo yapacağımız hamamları arayış. Bize ayrılan üç bölümlük apartımanlar. Max, tepede bir penceresi bulunan hücremsi bir yerde uyuyacak. Kirschberg'te açık yüzme havuzu. Schwanensee.

Gece Goethe'nin evine yollanış. Hemen tanıyorum evi. Bütündeki sarı–kahverengi renk. Geçmiş yaşamımızın edindiğimiz izlenimde hissedilir bir rol oynaması. Oturulmayan odaların karanlık pencereleri. Junon büstündeki aydınlık. Duvara dokunuş. Odaların tümünde biraz indirilmiş beyaz perdeler. Sokağa bakan on dört pencere. Kapının önüne çekilmiş zincir. Hiçbir resim olamaz ki, bütünü yansıtabilsin. Engebeli alan, çeşme, alanın giderek yükselişine ayak uyduran evin kırık irtifa çizgisi. Kahverengi–sarı renk içine yatırılmış biraz uzunlamasına karanlık pencereler. Ayrıca, Weimar'da en çok göze çarpan bir orta sınıf evi.

—

30 Haziran 1912, Pazar

Öğleden önce. Schiller'in evi. Öne çıkarak birkaç sözle, ama en çok ses tonuyla söz konusu yadigârların varlığından dolayı adeta özür dileyen çarpık vücutlu kadın. Merdivende günlük yazarı bir kadını

canlandıran Klio.* 10 Aralık 1859'da yüzüncü doğum günü şenliğini yansıtan tablo; ev dekore edilip genişletilmiş. İtalya'dan peysajlar, Bellagio, Goethe'nin armağanları. Bundan böyle bir insana ait olmayan saç bukleleri; başak kılçıkları gibi sarı ve kuru. Maria Pawlowna; narin bir boyun, ondan geniş denemeyecek bir yüz, iri gözler. Birbirinden değişik Schiller büstleri. Evin bir yazar için güzel bir konumu var. Bekleme salonu, kabul salonu, çalışma odası, odada küçük bir yatağı içine alacak hücremsi bir bölme. Kızı Bayan Junot, babasına benziyor. Schiller'in babasının yazdığı kitap: «Küçük Deneyimlerden Yararlanarak Büyük Çapta Ağaç Yetiştirme».
Goethe'nin evi. Kabul salonları. Çalışma ve yatak odasına şöylece bir göz atış. Ölmüş büyükbabaları anımsatan hüzün verici görünüm. Goethe'nin ölümünden beri sürekli büyüyen bahçe. Çalışma odasını karartan kayın ağacı.
Daha biz aşağıda holde otururken, küçük kızkardeşiyle önümüzden seğirtip geçmişti, o. Bir İtalyan tazısının holdeki alçıdan heykeli, belleğimde bu seğirtip geçişin içinde yer alıyor. Derken Juno'nun odasında yeniden gördük kendisini, sonra bahçe odasından baktığımızda bir kez daha gördük. Sesini, ayak patırtılarını ilerde de ikide bir işitir gibi oldum. Balkon parmaklığından uzatılan iki karanfil. Bahçeye hayli geç girişimiz. Kendisini yukarıdaki bir balkonda görüyorum. Yanında genç bir erkekle aşağıya inip geliyor ancak daha sonra, önümden geçerken, dikkatimizi bahçeye çektiği için teşekkür ediyorum. Ama gitmeyip, kalıyoruz henüz. Annesi görünüyor derken, bahçede gidip gelmeler başlıyor. Bir gül fidanının yanı başında dikiliyor, o. Max tarafından ileriye itilerek yanına varıyor, Tierfurt gezisine ilişkin bilgi alıyorum. Ben de geziye katılacağım. O, anne ve babasıyla gidiyor. Goethe evinin kapısının görülebileceği bir gazino söylüyor: Gazino Schwan. Sarmaşıklar arasında oturuyoruz. Kapıdan çıktığını görerek koşuyorum, kendimi yanındakilere tanıtıyor, beni de gidecekleri yere götürmeleri için gerekli izni koparıyorum. Dönüp Max'ın yanına dönüyorum sonra. Derken aile üyeleri görünüyor; babaları yok. Ben, aralarına karışmak istiyorum;

(*) Yunan mitolojisinde dokuz sanat perisinden biri. (Ç.N.)

hayır diyorlar, önce gidip kahve içeceklermiş, ben arkadan babalarıyla gelecekmişim. Saat dörtte evden içeri girmemi söylüyor. Max'tan ayrılarak babalarını evden gidip alıyorum. Kapının önünde arabacıyla konuşma. Babalarıyla yola koyuluş. Silezya, Grandük, Goethe, milli müze, fotoğraf çekme, resim yapma, tedirgin çağ gibi konular üzerinde söyleşiyoruz. Aile üyelerinin kahve içtikleri evin önünde duruyoruz. Baba yukarı seğirtiyor, fotoğraflarını çekebilmek için evdekileri cumbanın penceresine çağırıyor. Sinirimden küçük bir kızla top oynuyorum. Erkekler çekilsin kenara; önümüzde iki kadın, onların önünde üç kız. Küçük bir köpek aramızda ileri geri koşuyor. Tierfurt'taki saray. Üç kızla içerisini gezip görüyorum. Eşyalardan pek çoğu Goethe'nin evinde de var, hem daha iyileri. Werther'in tabloları önünde açıklamalar. Froylayn von Göchhausen'in odası. Kapı, duvarla örülerek kapatılmış. Kaniş köpeği imitasyonu. Derken anne ve babayla yola koyuluyoruz. Parkta iki kez çekilen fotoğraf. Biri bir köprünün üzerinde; pek de iyi çıkacağa benzemiyor. Nihayet dönüş yolunda kesin bir yaklaşım; ama doğru dürüst bir ilişkinin kurulması bir türlü sağlanamıyor. Yağmur. Arşivde, Breslau'daki karnaval müzipliklerini anlatış. Evin önünde vedalaşma. Seifengasse'de sağda solda dikilmem. Bu arada uyudu Max. Ne hikmetse ona akşam üç kez rastlayışımız. Yanında kız arkadaşı. Kendisine ilk kez eşlik ediyoruz. Akşam saat altıdan sonra her zaman parka gelebilirmişim, ama şimdi eve dönmesi gerekiyormuş. Derken bir düello için hazırlanmış yuvarlak alanda yeniden karşılaşıyoruz. Genç bir adamla dosttan çok iki düşman gibi konuşuyorlar. Peki ama, o zaman niçin evde kalmadılar? Nihayet Goethe alanına kadar geçirmiştik kendilerini? Hemen eve dönmeleri gerekmiyor muydu? Ne diye şimdi, besbelli eve uğramaksızın, peşlerinde genç adam ya da onunla buluşmak için seğirterek Schiller Sokağı'ndan çıkmışlar, küçük merdivenden inmişler, bu sapa alana gelmişlerdi? Neden on adım kadar uzaktan genç adamla birkaç laf edip, görünürde onun kendilerine eşlik etme önerisini geri çevirdikten sonra yine tersyüz ederek tek başlarına seğirtmeye başlamışlardı? Yoksa yalnızca bir selam vererek önlerinden geçen biz mi tedirgin etmiştik kendilerini? Derken dönüp yavaş yavaş yürümeye başladık; Goethe alanına gelince, baktık bu kez bir başka sokaktan

seğirterek çıktılar; besbelli pek korkmuşlardı, nerdeyse kucak kucağa gelecektik. Kendilerini düşünerek arkamıza döndük. İşte yine dolambaçlı bir yol izledikleri anlaşılıyordu.

1 Temmuz 1912, Pazartdesi

Stern'in yanı başında bahçe içindeki pavyon. Önündeki otların içinde yapılan eskizler. *Ruhesitz* şiirini ezberleme. Çanta yatak. Uyuma. «Grete» diye bağıran avludaki papağan. Grete'nin dikiş kursuna gittiği Erfurt Ağaçlıklı Yolu'nu tepmem. Banyo.

2 Temmuz 1912, Salı

Goethe'nin evi. Tavan arası. Evin yöneticisinin dairesinde fotoğraflara bakıldı. Sağda solda dikilen çocuklar. Fotoğrafçılık sanatı üzerine söyleşiler. Grete'yle konuşabilmek için sürekli bir fırsat kollayış. Bir arkadaşıyla dikiş kursuna gidiyor. Geride kala kalıyoruz.
Öğleden sonra Liszt'in evi. Virtüözlere yaraşır bir yer. Yaşlı Pauline. Beşten sekize kadar çalışıyor Lizst; ardından kiliseye gidiyor, sonra ikinci uykusunu uyuyor, on birden sonra da ziyaretçi kabul ediyor. Max banyo yapıyor. Ben fotoğrafları almaya gidiyorum; daha önce Grete'ye rastlıyorum, birlikte kapının önüne kadar geliyoruz. Babası bana resimleri gösteriyor, ben resimlikleri alıp geliyorum, ama gitmem gerekiyor sonunda. Grete, babasının arkasından anlamsız ve yararsız bana gülümsüyor. Acınacak bir durum. Aklıma birden fotoğrafları büyültmek geliyor. Bir fotoğrafçı dükkânına koşuyorum. Negatifleri almak için Goethe'nin evine dönüyorum yeniden. Pencereden beni görüp kapıyı açıyor. – Birçok kez rastlıyorum kendisine. Çilek festivalinde, bir konserin verildiği Werther Parkı'nın önünde. Bol giysi içindeki vücudunun esnekliği, Russischer Hof'dan gelen yüksek rütbeli subaylar. Değişik üniformalar. Üzerlerinde koyu renk giysilerle uzun boylu, güçlü kuvvetli kişiler. – Sapa bir sokakta kavga gürültü. «Senden daha pis bir adam bulunur mu!» Pencerelere üşüşenler. Oradan ayrılıp giden bir aile, bir sarhoş, sırtında bir sepetle yaşlı bir kadın, ardında iki oğlan.
Pek yakında buradan ayrılıp gideceğimi düşündükçe boğulacak gibi

oluyorum. Tivoli'nin keşfi. Duvara bitişik masaların adı «yan balkon» Yaşlı akrobat kadın, sihirbaz kocası. Mason locasının kadın büyükleri.

3 Temmuz 1912, Çarşamba

Goethe'nin evi. Bahçede fotoğraf çekilecek. Grete görünürde yok; kendisini alıp gelmeme izin veriliyor. Hep heyecandan titriyor eli ayağı; ama ancak kendisine bir şey söylendi mi heyecanlanıyor. Fotoğraf çekiliyor. Biz ikimiz bir sırada. Max, adama makineyi nasıl kullanacağını gösteriyor. Bana ertesi gün için bir randevu veriyor Grete. Öttingen pencereden bakıyor ve o anda tek başımıza makinenin başında dikildiğimizi görerek bizim fotoğraf çekmemizi yasaklıyor. Zaten – çektiğimiz yok! Anne hanım o zaman nazikti bize karşı. Okullar ve giriş ücreti ödemeyen diğer kişilerden ayrı olarak yılda otuz bin kişi Goethe'nin evini geziyor. – Banyo. Çocukların ciddi ve sakin boks maçları. –

Öğleden sonra grandük kitaplığı, Trippel büstü. Rehberi övme. Hiç de tanınmayacak gibi olmayan grandük. İri bir çene ve etli dudaklar. El, düğmeleri iliklenmiş ceketin cebinde. Arkaya doğru kalkık saçlar, cildi gergin geniş bir yüzle Goethe'nin David (d'Angers) tarafından yapılan büstü. Goethe'nin bir sarayı kitaplığa dönüştürmesi. Passow'un büstleri (kıvırcık saçlı şirin delikanlı); Zacharias Werner; yoklayıp süzen, ileriye nüfuz etmek isteyen dar bir yüz. Gluck. Hayattayken yapılmış maskı. Ağızdan nefes alıp vermesini sağlayan boruların delikleri. Goethe'nin çalışma odası. Bir kapıdan hemen Bayan von Stein'ın bahçesine geçiliyor. Bir mahkûm tarafından devcileyin bir meşeden tek çivi kullanılmaksızın çatılmış merdiven.

Dülgerin oğlu Fritz Wenski ile parkta gezinti. Oğlanın ağırbaşlı sözleri. Konuşurken elindeki dalla çalılıklara vuruyor. Kendisi de ilerde dülgerlik yapacak ve gezilere çıkacak. Şimdi babasının zamanındaki gibi yürüyerek pek gezilere çıkılmıyor, tren şımartıyor insanları. Rehberlik yapabilmek için dil bilmek zorunlu, ya okulda öğreneceksin dili ya da gerekli kitapları satın alarak. Park konusundaki bilgilerini ya da okulda edinmiş ya da rehberlerden duyup işiterek öğrenmiş. Normal konuşmasıyla bağdaşmayan rehber sözleri,

örneğin Roma eviyle ilgili şöyle diyor yalnızca: Bu kapı, eve erzak getirenler içindi.
Ağaç kabuklarından çatılmış kulübe. Shakespeare anıtı. Karl Alanı'nda çevremi saran çocuklar. Çocukların ağırbaşlılığı. Batan gemiler üzerine söyleşi. Çocuklar bu konuda çok şey biliyor. Bir top vaat ediyorum kendilerine. Bisküvilerin dağıtılması. Parkta *Carmen* konseri. Enikonu etkiledi beni.

4 Temmuz 1912, Perşembe

Goethe'nin evi. Verilen randevunun yüksek sesle evet denerek doğrulanması. Kapıdan bakıyordu Grete. Bunun yanlış yorumlanması, çünkü biz yanındayken de bakmıştı. Bir kez daha sordum: «Yağmur yağsa da mı?» «Yağsa da.»
Max, Jena'ya Diderich'lere gidiyor. Ben, hükümdar mezarının yolunu tutuyorum. Subaylarla. Goethe'nin tabutunun üzerinde altın defneden bir çelenk; 1882'de Praglı Alman kadınlar armağan etmiş. Hepsini bulduk gömütlükte: Walter von Goethe, doğ. Weimar 9 Nisan 1818, öl. Leipzig 15 Nisan 1885, «onunla adı sonsuza dek yaşayacak Goethe soyu tükendi», Bayan Karoline Falk'ın mezarındaki yazıt: «Evlatlarından yedisini Tanrının kendisinden aldığı Karoline Falk, yabancı çocuklara annelik yaptı. Tanrı, gözlerinden bütün yaşları silecektir.» Charlotte von Stein: 1742–1827.
Banyo. Güvenilemeyecek havadan gözümü ayırmamak için öğleden sonra uyumadım. Grete randevuya gelmedi. Max'ı yatakta giyinik buldum. İkimiz de mutsuzuz. Üzüntü denen şey pencereden dışarı silkilip atılabilse.
Akşam Hiller ve annesi. –Grete'yi gördüğümü sanarak masadan kalkıp seğirttim. Yanılgı. Sonra birlikte yola koyulup Goethe'nin evinin önüne yollanış. Grete'ye selam verişim.

5 Temmuz 1912, Cuma

Goethe'nin evine boş yere gidildi. Goethe–Schiller arşivi. Lenz'in mektupları. Frankfurtlu hemşerilerinden Goethe'ye yollanmış 28 Ağustos 1830 tarihli mektup: «Uzun zamandan beri 28 Ağustos ta-

rihini ellerinde kupayla selamlamaya alışmış eski Main kentinin* biz sakinleri, bugünkü günün bize armağan ettiği eşine az rastlanır siz Frankfurt'lu hemşerilerini özgür kentlerinin sınırları içinde görüp hoş geldin diyebilseler, Tanrı'ya bu lütfundan dolayı hamdü senada bulunacaklar.
Ama yıllardır böyle bir şey umuttan, bekleyiş ve dilekten öte geçemediği için şimdilik ormanlar, kırlar, çayırlar, bayırlar ötesinden bu pırıl pırıl kupayı mutlu Ilmstadt'a yolluyor ve kentin çok sayın hemşerilerinden hayalimizde kendileriyle kadeh tokuşturup aşağıdaki şarkıyı söylememize izin vermelerini rica ediyoruz!

«Dilersen ne zaman
Biz dostlarını bağışlamak
Sözünü dinler çaba harcarız
Varmak için bütün'de
İyi'ye Güzel'e
Kurtulup yarımlıklardan
Yaşamaya azimle.»

—

1757 «Haşmetli Büyükanne!..»

—

Jerusalem'in Kestner'e mektubu: «Acaba zatı alilerinden yapacağım bir gezi için tabancalarını lütfetmelerini istirham edebilir miyim?»[479]
Mignon şarkısı, çizilmiş tek yeri içermiyor.–
Fotoğrafları aldım, götürdüm kendisine. Boş yere sağda solda dikildim, altı resimden üçünü verdim yalnız. Özellikle de kötülerini seçtim, evin bakıcısının kendini bağışlatmak için yeniden resim çek-

(*) Ren nehrinin en büyük sağ kolu Main kıyısındaki Frankfurt kenti. (Ç.N.)

mek isteyeceği umuduyla bunu yaptım. Ama umudum boşa çıktı. Banyo. Ardından doğru Erfurt Caddesi. Öğle yemeğine gelen Max. Grete, kız arkadaşıyla geldi. Kendisini arkadaşlarının arasından çekip bir kenara aldım. Evet, dün on dakika önce gitmek zorunda kalmış, ancak şimdi arkadaşlarından benim beklediğimi öğrenmiş. Dans dersinde de keyfini kaçıracak bir olay yaşamış. Kesinlikle sevmiyor beni, ama az buçuk saygı duyduğu söylenebilir. Ucundan bir yürekçik sarkan zincirle sarılmış çikolata kutusunu kendisine veriyor, pek kısa bir süre birlikte yürüyorum. Bir randevu konusunda birkaç laf ediyoruz. Yarın saat on birde Goethe'nin evinin önünde. Kaçamaktan başka bir şey değil, çünkü ilkin yemek pişirecek. Goethe'nin evinin önünde! Ama yine de peki deyip kabulleniyorum. Hazin kabulleniş. Otele gidiyor, yatakta yatan Max'la bir süre oturuyorum.

Öğleden sonra Belveder. Hiller ve annesi. Kentin tek ağaçlıklı yolunda arabayla nefis yolculuk. Sarayın şaşırtıcı düzeni; bir ana bölümden, dört de yanlardaki küçük yapılardan oluşuyor, hepsi de alçak yapıların ve tatlı bir renge boyanmış. Ortada yüksek denemeyecek bir fıskiye. Cephe Weimar yönüne bakıyor. Birkaç yıldır burada oturmuyor Grandük; kendisi avcı, burada ise avlanacağı bir şey yok. Sinekkaydı traşlı ve köşeli bir yüzle bizi karşılayan bakıcı. Beylerin, kontların hizmetinde çalışanlar gibi mahzun bir hali var. Evcil hayvanların hüznü. Grandük Karl August'un gelini Maria Pawlowna; Maria Fedorowna ile boğularak öldürülen İmparator Paul'un kızı. Bir sürü Rus eşyası. Cloisonler, üzerlerine yerleştirilmiş teller arasına emaya dökülmüş bakır vazolar, gökkubbesini andıran tavanlarıyla yatak odaları. Henüz oturulabilen odalarda fotoğraflar, binada başvurulan tek modernizasyon. Zamanla öbür eşyaların arasına karışacak ve yadırgatıcılıklarını yitirecekler! Goethe'nin odası, zemin katta bir köşe odası. Oesen'in tavana çizilmiş birkaç tablosu; öylesine onarılmışlar ki, tanınacak gibi değiller adeta. Çinden gelmiş bir sürü eşya. «Karanlık famdöşambr odası.» Seyirciler için ayrılmış iki sırayla açıkhava tiyatrosu. Arkalıkları birbirine yanaştırılmış banklardan oluşan araba, dos â dos*, kendilerine

(*) Sırt sırta. (Ç.N.)

eşlik eden kavalyeler at üzerinde yanları sıra giderken, bayanlar arabanın içinde oturmuştu. Maria Pawlowna'nın, yanında kocası, üç atlı arabayla yirmi atlı günde Petersburg'tan Weimar'a yaptığı balayı yolculuğu. Goethe'nin eseri olan açıkhava tiyatrosu ve park.
Akşam Paul Ernst'e[480] gidiş. Sokakta rastladığımız iki kıza yazar Paul Ernst'in nerede oturduğunu soruyoruz. İlkin düşünceli düşünceli bize bakıyorlar, derken aklına gelmemiş bir ismi arkadaşına anımsatmak istercesine biri ötekisini dirseğiyle dürtüyor. Bunun üzerine: «Wildenbruch'u mu soruyorsunuz?» diyor öbür kız. – Paul Ernst. Ağızdan dışarı taşan bir bıyık ve sivri bir sakal. Ya sandalyeye tutunuyor ya elleriyle dizlerini kavrıyor; oysa eleştirmenlerine kızıp içerlediği zaman bile kendini kaybettiği görülmez hiç. Horn'da oturuyor. Anlaşılan tümüyle aile bireylerinin doldurduğu bir villa. Keskin bir koku yayan balık dolu bir kap. Merdivenlerden yukarı çıkarılacakken, bizim ortada görünmemiz üzerine gerisin geri mutfağa taşınıyor. – Peder Expeditus Schmitt' in kapıdan girişi. Daha önce kendisine bir ara otel merdiveninde rastlamıştım. Otto Ludwig'i baskıya hazırlamak üzere arşivde çalışıyor. Nargile sokmak istiyor arşive. Kendi kitabı olan *Emişlerin Menkıbeleri*'ne çatan bir gazete için «dini bütün zehirli kurbağa» sözünü kullanıyor.

6 Temmuz 1912, Cumartesi

Schlaf'a[481] gidiş. Kendisine benzeyen yaşlı kızkardeşi bizi karşılıyor. Schlaf evde değil. Akşam yine uğrayacağız.
Grete ile bir saat gezip dolaştık. Anlaşılan annesinden izin almış; pencerede dikilen annesiyle sokaktan bir kez daha konuşuyor. Pembe bir giysi ve benim armağan ettiğim yürek biçimindeki kolye. Akşamki büyük balonun telaşı. Kendisiyle aramda hiçbir ilişki yok. Boyuna kesilip yeniden başlayan konuşma. Bazen pek hızlı, bazen pek yavaş adımlar. Bizi birbirimize bağlayan en ufak bağdan yoksun nasıl bir arada bulunduğumuzu her ne pahasına olursa olsun belli etmemek için harcanan çaba. Böyle yan yana park içinden yürüyüp gitmemize yol açan nedir? Salt benim dikkafalılığım mı?
Akşama doğru Schlaf'a yollandım. Daha önce Grete'yi gidip görüyorum. Biraz aralık mutfak kapısının önünde daha önce uzun boylu övgü konusu yapılmış balo giysisiyle dikiliyor; giysi, normal giysisin-

den hiç de pek güzel değil. Ağlaya ağlaya bir hal olmuş gözler, herhalde baloda kendisine kavalyelik edecek oğlan yüzünden; zaten daha önce hayli üzmüş kendisini. Grete'ye veda ediyorum, bir daha görüşmemek üzere. Ama Grete bilmiyor, bilse de önemsemezdi hiç. Gül getiren bir kadın bu küçük vedayı bile bana zehir ediyor. Sokakta dans okulunun dört bir yandan sökün eden kavalyeleri ve damları.

Schlaf. Kendisiyle bozuşan Ernst'in bizi inandırmaya çalıştığı gibi, tavanarasındaki bir odada oturmuyor pek. Yaşam dolu bir adam; vücudunun iri yarı belden yukarısını, düğmeleri iliklenmiş ceket sımsıkı sarıyor. Gözleri, hasta ve sinirli, seğiriyor. Daha çok astronomiden ve kendi kurduğu geozentrik sistemden söz ediyor. Edebiyat, eleştiri, resim gibi diğer konular, henüz silkip atmadığı için şöylece ilişik duruyor üzerinde. Zaten Noel'de her şey belli olacak. Zaferi kazanacağından zerrece kuşkusu yok. Max, astronomlar karşısındaki durumunun, Goethe'nin optikçiler karşısındaki durumuna benzediğini söylüyor. «Benziyor mu?» diyor Schlaf; eli boyuna masanın üzerinde sağa sola uzanıyor. «Ama çok daha olumlu bir konumdayım ben, çünkü yadsınmaz gerçekler benden yana.» Küçük teleskopu dört yüz mark. Yapacağı keşifler için hiçbir şeye gereksinimi yok, matematiğe bile. Katıksız bir mutluluk içinde yaşıyor. Çalışma alanı sınırsız. Bir kez benimsenmeye görsün, keşfi bütün alanlarda (din, ahlak, estetik vb.) müthiş sonuçlar doğuracak ve bu sonuçlar üzerine herkesten çok doğal olarak kendisi başarıyla eğilebilecek. Biz geldiğimiz zaman, ellinci yaş günü nedeniyle sağda solda çıkmış yazıları büyük bir defterin içine yapıştırmaya uğraşıyordu. «Böylesi durumlarda yumuşak bir dil kullanıyorlar kuşkusuz.»

Daha önce Paul Ernst ile Weibicht'te gezinti. Zamanımızı, Hauptmann, Wassermann, Thomas Mann gibi yazarları küçümsüyor. İlgili konuda bizim ne düşünebileceğimizi umursamaksızın, anlamı konuşulmasından ancak uzun zaman sonra kavranan bir yan cümlecikle Hauptmann'ı yazar taslağı diye nitelendiriyor. Yahudiler, Siyonizm, ırk sorunu vb. üzerinde kesinlikten uzak sözler. Genellikle dikkate değer bir şey varsa, bütün vaktini elden geldiğince iyi kullanmış bir adam. – Bir başkası konuştuğunda kısa aralarla

kuru ve otomatik biçimde yinelenen «Evet, evet», sözleri. Bir ara o kadar ileri gidiyor ki, kendisine inanmaz oluyorum.–

7 Temmuz

Yirmi yedi. Halle'de bagajları taşıyan adamın numarası. – Şimdi saat altı buçukta Gleim anıtının yakınında çoktandır özlenen sıranın üzerine çöktüm. Bir çocuk olaydım, kucakta taşıtırdım kendimi, ayaklarım işte öylesine sızlıyor. – Sen ayrılıp gittikten sonra hayli bir süre yalnız hissetmedim kendimi. Sonra da öylesine duygusuzlaştım ki, bir yalnızlık söz konusu olamazdı. Halle, küçük Leipzig. Gerek Leipzig'te, gerek Halle'de kiliselerin, ufak ahşap köprülerle yukarıda, gökyüzünde birbirine bağlanan kule çiftleri. Bir kez bu yazdıklarımı hemen şimdi değil, ancak daha sonra okuyacağını düşünmek beni işte öylesine bocalatıyor. – Halle'deki pazar yerinde bir gezi için toplanan bir bisiklet kulübünün üyeleri. Tek başına bir kenti ya da yalnızca bir sokağı gezip görmenin güçlüğü.
Kusursuz denecek vejetaryan öğle yemeği. Öbür restoran sahiplerinden farklı olarak özellikle vejeteryen restoran sahiplerine vejeteryen diyeti pek yaramıyor. Kıyıdan köşeden insana sokulan ürkek kimseler.
Dört Praglı Yahudiyle Halle'den ayrılış: hoş, neşeli, yaşlıca, iri yarı iki erkek; biri Dr. K.'ya benziyor, öbürsü babamı andırıyor, ancak çok daha ufak tefek babamdan; bu ikisinin dışında aşırı sıcaktan bitkin düşmüş çelimsiz bir genç ve onun çok çirkin, ama düzgün vücutlu genç karısı, yüzünün hiçbir karakteristik yanı yok. İda Boy–Ed'in Ullstein Yayınevi'nin üç marklık kitapları arasında çıkmış bir romanını okuyor, belki Ullstein'ın kendi bulduğu enfes bir adı var romanın: *«Cennette Bir An»*. Kocası, kitabı beğenip beğenmediğini soruyor. Ne var ki kadın yeni başlamış okumaya. «Henüz bir şey denemez.» Kuru bir cildi olan ve sarışın sakalı yanaklarla çenesine güzelce dağılmış eli ayağı düzgün bir Almanın, dört Yahudi arasında geçen bütün konuşmalara dikkate değer bir içtenlikle katıldığı görülüyor.
İstasyon oteli, zemin katta caddeye bakan bir odanın önünde küçük bir bahçe. Kalkıp kente iniyorum. Tümüyle eski bir kent. Bağdadi

yapı, en dayanıklı yapı tarzı olarak seçilmiş görünüyor. Dört bir yanda eğilip bükülüyor kirişler, dolgu malzemesi içe ya da dışa bel veriyorsa da, bütün olarak ayakta kalıyor bina, bilemedin zamanla biraz göçer gibi oluyor, ama böylelikle daha bir sağlamlık kazanıyor. Hiçbir yerde insanların pencerelere bu kadar güzel abandıklarını görmedim. Çokluk pencerelerin orta dikmeleri oynamayacak gibi sağlam yapılmış, omuzlarını yaslayabiliyor insan, çocuklar çevresinde dönebiliyor. Uzun bir girişte merdivenin ilk basamaklarında yapılı kızlar, pazarlık giysileri içinde yayılmış oturuyorlar. Drachenweg[483]. Katzenplan. Parkta küçük kızlarla aynı sırada oturuyor, sırayı oğlanlara karşı savunuyoruz. Polonyalı Yahudiler. Çouklar kendilerine *Itzig*[*] diye bağırıyor, onların kalktığı sıraya hemen oturmak istemiyorlar.

Yahudi oteli Nathan Eisellsberg; İbranice bir tabelası var. Bakımsız, sarayı andıran bir bina; sere serpe sokağa taşan kocaman bir merdiveni var. Otelden çıkan bir Yahudinin ardına düşüp konuşmaya çalışıyorum. Saat dokuzu geçiyor. Yahudi cemaatine[484] ilişkin kimi şeyler öğrenmek istiyorsam da ağzından laf alamıyorum. Pek kuşkulandırdım kendisini. Gözleri hep ayaklarımda. Ama ben de nihayet Yahudi olduğuma göre, Eisellsberg Oteli'nde kalabilirim. – Hayır, kalacak yerim var benim. – Ya. – Birden iyice sokuluyor bana. Acaba bir hafta önce Schöppenstedt'te bulunmuş muyum? Evinin kapısında birbirimize veda edip ayrılıyoruz. Benden yakasını kurtardığı için mutlu; ben sormadan, havraya nereden gideceğimi açıklıyor.

Kapı önlerindeki basamaklarda robdöşambrla oturanlar. Binaların üzerinde anlamsız eski yazılar. Bu sokaklarda, bu alanlarda, bu park sıralarında, bu ırmak kıyılarında kendini tümüyle mutsuz hissetme olanaklarını bir bir kafamdan geçiriyorum. Ağlayabilenler pazar günü buraya gelsin. Beş saatlik bir gezip dolaşmadan sonra akşamleyin otelin terasında küçük bir bahçeciğin önünde: Bitişik masada otel sahibiyle eşi, halinden dula benziyen hayat dolu genç bir kadınla oturuyor. Kadının avurtları çökük mü çökük. Saçları ikiye ayrılmış, kabarık duruyor başında.

(*) Küçümseyici ve aşağılayıcı anlamda Yahudi. (Ç.N.)

8 Temmuz 1912

Kaldığım kulübenin ismi «Ruth». Pratik bir yapılışı var. Dört çatı penceresi, dört normal pencere, bir kapı. Hayli sesssiz. Yalnız uzakta futbol oynuyorlar, kuşlar bağırarak ötüşüyor, giysilerini soyunmuş birkaç kişi kapı önünde sessiz uzanmış yatıyor. Benim dışımda herkes mayosuz. Canım özgürlük. İnsan parkta, okuma salonunda ve benzeri yerlerde şirin ve tombul ayakçıklar görebiliyor.

9 Temmuz 1912

Üç yanı açık kulübede iyi uyudum. Ev sahibi biri gibi kapıma yaslanabilirim. Gecenin pek değişik saatlerinde birkaç kez yataktan kalktım, kulübenin çevresindeki otlar içinde ordan oraya koşuşan farelerin ya da kanat çırpan kuşların sesini işittim hep. Vücudu leopar gibi beneklerle kaplı bay. Dün akşam giysiler üstüne bir konferans. Kalçaları iri ve dolgun olsun diye Çinlilerin ayakları güdük bırakılıyor.

9 Temmuz 1912

Doktor; daha önce subaymış; yapmacık, saçma, ağlamaklı, başıboş bir gülüş. Kıvrak bir yürüyüşü var. Mazdaznan'ı[486] savunuyor. Ağırbaşlılık için yaratılmış sinekkaydı traşlı bir yüz. Birbirine bastırılmak için bekleyen dudaklar. Muayene odasından çıkıyor; yanıbaşından yürüyüp gidiyorum. «Buyrun içeri lütfen!» diyor arkamdan gülerek. İlle de dediklerini yapmam gerekmeyeceğini söyleyerek meyve yememi yasaklıyor. Ben okumuş biriymişim, kitap halinde de sağlanabilecek olan konferanslarını dinlemeli, bu konuyu incelemeli, kendim bir görüşe varmalı ve ona göre davranmalıymışım.

Dün verdiği konferanstan: «İnsanın ayağında diyelim büsbütün çarpık bir parmağı olsa da parmağı bir yandan tutup çekerken derin derin nefes alsa zamanla onu doğrultabilir.» Belli bir egzersizle cinsel organları büyütme olanağı varmış. İnsanın nasıl davranacağına ilişkin bazı kurallar: «Geceleri açık hava banyoları hararetle tavsiye edilebilir. (Ben canım istedi mi yatağımdan çıkar, kulübemin

önündeki çimenlerde alırım soluğu); ancak ay ışığında fazla kalınmamalıdır, sağlığa zararlıdır çünkü.» Bizim bugün şimdiki giysilerimiz asla yıkanacak gibi değil!
Bu sabah: El yüz yıkama, Müller usulü jimnastik, topluca beden eğitimi (mayolu adam diyorlar bana), birkaç ezgi söyleme, geniş bir halka yapıp top oynama. Uzun bacaklarıyla yakışıklı iki İsveç delikanlısı. Goslar'dan gelmiş bir askerî bandonun konseri. Öğleden sonra ot biçme. Akşam midemi öyle bozdum ki, keyifsizliğimden adım atmayı canım istemiyor. Yaşlı bir İsveçli bay, birkaç küçük kızla kovalamaca oynuyor; kendini ne çok oyuna vermiş olmalı ki, bir ara koşarken şöyle bağırdı: «Durun siz, bu Çanakkale Boğazı'nı kapayayım da görün!» Çanakkale Boğazı'yla anlatmak istediği, iki çalılık arasındaki geçit. Yaşlı ve sevimsiz bir mürebbiye geçerken: «İşte insanın eliyle dokunacağı bir şey nihayet» (beyaz noktalı siyah giysi içinde sırt). Birilerine açılmak için aralıksız sürüp giden nedensiz gereksinim. Çevremdekileri tek tek gözden geçirip süzerek onda böyle bir şeyin gerçekleştirilip gerekleştirilemeyeceğini, bunun için onun bir fırsat oluşturup oluşturmayacağını anlamak isteyişim.

10 Temmuz 1912

Ayağım burkuldu. Ağrı, sızılar. Yem olarak kullanılan yeşil otların arabalara yüklenmesi. İkindi vakti Nauheim'dan pek genç bir lise öğretmeniyle Ilsenburg'a yapılan gezinti; bir sonraki yıl belki Wickersdorf'a gelecek. Karma eğitim, doğal tedavibilim, Cohen, Freud. Kendi kılavuzluğunda kız ve oğlanlarla yapılan gezinin öyküsü. Fırtına, yağmur, hepsi sırılsıklam; en yakın gençlik evinde bir odada üzerlerindeki tüm giysileri soyunmak zorunda kalıyorlar. – Geceleyin şişmiş ayağın yol açtığı ateş. Kulübenin önünde koşup duran tavşanların çıkardığı ses. Gece yataktan kalkıp baktığımda kapının önünde çimenler üzerinde tünemiş üç tavşan görüyorum. Düşümde Goethe, sonsuz bir özgürlük ve bağımsızlık içinde şiirler okuyor.

11 Temmuz 1912

Kentteki kurumları gözden geçirmek için uzun süre Paris'te kalan Breslau'lu belediye meclisi üyesi Dr. Friedrich Schiller adında biriyle söyleşi. Palais Royal'ın avlusuna bakan bir otelde kalıyormuş. Daha önce de gözlemevinin yakınında bir otelde kalmış. Bir gece bitişiğindeki odaya bir sevgili çifti gelmiş. Kız, mutluluktan hayasızca çığlıklar atıyormuş. Ancak kendisi duvar arkasından seslenerek bir doktor alıp geleyim ister misiniz deyince kesmiş sesini, o da uyuyabilmiş.

Her iki dostum rahatsız ediyor beni, yolları kulübemin önünden geçiyor, her seferinde kulübemin kapısı önünde biraz durup benimle sohbet ediyor ya da beni kendileriyle bir gezinti yapmaya çağırıyorlar. Beri yandan bu davranışları, kendilerine karşı bir şükran duygusuyla dolduruyor içimi.

Temmuz 1912 tarihli *Evangelische Missionszeitung*'ta[487] Cava'daki misyonerlik çalışmalarına ilişkin satırlar: «Misyonerlerin geniş çapta yürüttükleri amatörce hekimlik çalışmalarına karşı haklı olarak ne gibi itirazlar yöneltilirse yöneltilsin, bu çalışmalar yine de misyonerliğin başta gelen yardımcı aracıdır ve vazgeçilecek gibi değildir.»

Benim biraz uzağımdan olmakla beraber bu anadan doğma soyunmuş insanların ağaçlar arasından yavaş yavaş yürüyüp geçtiklerini gördüm mü, bazen hafif, ciddi sayılmayacak fenalıklar geçiriyorum. Koşup seğirtmeleri durumu daha iyileştirmiyor. Demin hiç tanımadığım çıplak biri benim kapı önünde durdu; acele etmeksizin ve nazik, oturduğum kulübenin bana ait olup olmadığını sordu, ki bundan kuşku duyulamazdı. Bazen de hiç ses etmeden yanaşıyorlar. Bakıyorsunuz ansızın biri dikiliyor kapıda, nereden çıktığını bilemiyorsunuz. Ayrıca, ot yığınlarının üzerinde çırılçıplak hoplayıp zıplayan yaşlı beylerden de hiç hoşlanmıyorum.

Akşam Stapelburg'a gezinti. Kendilerini birbirleriyle tanıştırıp, birini ötekisine salık verdiğim iki kişiyle beraber. Harabeler. Saat onda dönüldü. Kulübemin önündeki çimenler üzerine yığılmış kuru otlar arasından bir gölge gibi sessiz kayıp giden ve uzakta kaybolan çıp-

lak insanlar. Gece tuvalete kalktığımda otlar içinde uyuyan üç kişi ilişiyor gözüme.

12 Temmuz 1912

Dr. Schiller'in anlattıkları. Bir yıl orayı burayı gezip dolaşmış. Otlar içinde Hıristiyanlıkla ilgili uzun bir tartışma. Her hastalığı balçıkla iyi eden ve meyva yememi yasaklamış doktorlardan sakınmamı söyleyen mavi gözlü ve yaşlı Adolf Just[488]. *Hıristiyan Cemaati* örgütünün bir üyesinin Tanrıyı ve Kutsal Kitap'ı savunması; söylediklerine kanıt olarak bir mezmur okuyor. Dr. Schiller, dintanımazlığıyla küçük düşürüyor kendini. İllüzyon, otosugestiyon gibi yabancı sözcüklerden istediğini pek elde edemiyor. Tanımadığımız biri, konuştukları her sözün ardından bir küfür savurmalarına karşın neden Amerikalıların durumunun bu kadar iyi olduğunu soruyor. Konuşmaya canla başla katılıyorlarsa da, çoğunluğun gerçek görüşünü saptamak güç. Ordan birinin apar topar Çiçek Günü'nden[489] söz açışı ve özellikle metodistlerin çekimser davranışı. Hıristiyan Cemaati'nin üyesi; yakışıklı küçük oğluyla ekmekten ve ufak bir kesekâğıdının içindeki kirazdan oluşan öğle yemeğini yiyor, bunun dışında otlar içinde yatmakla geçiriyor bütün günü; üç İncil'i önüne açmış, notlar çıkarıyor. Ancak üç yıl önce doğru yolu bulmuş. Dr. Schiller'in Hollanda kaynaklı yağlı boya eskizleri. Pont neuf. – Arabalara ot yükleme – Eckerplätze' de. –

İki kardeş. Küçük kızlar. Birinin ince bir yüzü, sallapati bir duruşu var; birbiri üzerinde devinen dudaklar, sivri ve narin bir uçla sonlanan burun, pek açık denemeyecek aydınlık gözler. Yüzde bir zekâ ışıltısı; dakikalardır heyecanla kendisini süzüp durdum. Ben baktıkça, bir şey ondan doğru esip geliyor bana. Onun daha kadınsı küçük kardeşi, bakışlarımı her defasında yakalıyor. – Mavimsi bir parıltıyla yeni gelen kaskatı Froylayn. Güdük ve dağınık saçlarıyla sarışın bayan. Meşin bir sicim gibi esnek ve sıska. Üzerinde bir eteklik, bluz ve gömlek, hepsi bu kadar. Adım atışları!

Dr. Schiller ile (kırk üç yaşında) akşamleyin çimenler üzerinde. Gezip dolaşma, uzanıp gerinme, ovma, vurma, kaşıma. Çırılçıplak. Haya duygusuyla bağdaşacak gibi değil. – Çalıştığım odadan akşam dışarı çıktığımda burnuma gelen burcu burcu koku.

13 Temmuz 1912

Kiraz toplama. Lutz, bana Kinkel'in *Die Seele*'sini[490] okuyor. – Yemekten sonra hep Kutsal Kitap'tan bir bölüme göz atıyorum, buradaki her odada var bir tane. Akşam; oyun oynayan çocuklar. Puttkammer'in küçük Susanne'si; dokuz yaşında, ayağında pembe bir pantoloncuk.

14 Temmuz 1912

Merdivene tırmanılarak sepetçiklerle toplanan kirazlar. Ağacın en tepesine kadar çıkıldı. Öğleden önce Eckerplätze'de ayin. Ambrosya ilahisi. Öğleden sonra iki arkadaşı Ilsenburg'a yolcu ettim. Otlar içinde yatıyorum; derken etüt yerinden gelen *Hıristiyan Cemaati* üyesi, (uzun boylu, yakışıklı vücut, güneşte yanmış sivri sakal, mutlu bir görünüm) giyinme kulübesine giriyor; ben hiçbir şey sezmeden kendisini gözlerimle izliyorum; ama o, eski yerine dönmeyerek bana doğru geliyor, gözlerimi kapamama kalmadan tanıtıyor kendini: H., kadastrocu; sonra bana pazar günü okumam için dört broşür veriyor. Giderken «altının değeri» ve «kuyumcu» sözcükleri çıkıyor ağzından, bununla broşürleri Dr. Schiller'i göstermemem gerektiğini anlatmak istiyor. Broşürlerin isimleri şöyle: «Kaybolmuş Oğul», «Satın Alınmış ya da Artık Benim Değil (imansız insanlar için)», küçük öyküleri içeriyor bu broşür, «Okumuş kimseler niçin Kutsal Kitap'a inanamaz?» ve «Yaşasın özgürlük! Ama nedir bu gerçek özgürlük?» Broşürleri biraz karıştırdıktan sonra kalkıp yanına varıyor, kendisine karşı duyduğum saygı dolayısıyla biraz bocalayarak, şimdilik neden benim için bir bağışlanma umudu bulunmadığını açıklamaya çalışıyorum. Bunun üzerine bir buçuk saat benimle konuşuyor (sona doğru üzerinde keten bir giysiyle ak saçlı, çelimsiz, kırmızı burunlu yaşlı bir bay gelip söyleşiye katılıyor, açık seçik denemeyecek birkaç şey söylüyor), ancak içtenlikten kaynaklanabilecek büyük bir ustalıkla kullanıyor her sözü. Bu kadar insanı mutsuzluğa sürükleyen uğursuz Goethe. Bir sürü hikâye. Kendi evinde Tanrıya küfreden babasını kendisi, Bay Hitzer nasıl susturmuş. «Bu

sözlerinden dehşete kapılır da korkudan daha fazla konuşmazsan, baba, memnun olurum.» Nasıl babası ölüm döşeğinde Tanrının sesini işitmiş. Benim Tanrının rahmetinin uzağında bulunmadığımı görüyormuş. – Öne sürdüğü tüm kanıtları yarı yolda geri çevirip, dikkatini insanın içinden yükselecek ses üzerine çekişim. Etkisi fena sayılmaz.–

15 Temmuz 1912

Kühnemann'ın Schiller'ini[491] okudum. – Bir kaza olasılığına karşı karısına yazılmış kartı hep cebinde taşıyan bay. – Ruth kitabı. – Schiller'i okuyorum. Az ilerimde çıplak bir bay otlar içine uzanmış yatıyor; başının üzerinde açılmış bir yağmur şemsiyesi.
İlkin beyazlar içinde gördüğüm o kaskatı Froylaynın kahverengi ve mavi giysisi; yüzünün cildi bu renklerin etkisiyle nasıl da okullara özgü bir resmilikle açık seçik değişiyor.

15 Temmuz 1912

Platon'un *Devlet*'i. – Dr. Schiller'e modellik yapıyorum. Mayosuz. Teşhircilik kapsamına giren bir yaşantı. – Flaubert'de fahişeliğe ilişkin bir sayfa.[492] – Tek tek organların insan üzerinde bırakacağı izlenimde çıplak vücudun büyük rolü.
Bir düş: Açık hava banyosu topluluğu bir kavga döğüş sonucu dağılır. İkiye ayrılmış topluluk birbiriyle dalga geçtikten sonra bir gruptan biri öne çıkar, öbür gruptakilere seslenir: «Lustron ve Kastron!» Öteki gruptakiler: «Nasıl? Lustron ve Kastron mu?» İlk gruptan olan kişi: «Elbette!» Derken kavga başlar.

16 Temmuz 1912

Kühnemann. – Bay Guido von Gillshausen, emekli yüzbaşı, «Kılıcıma» şiirini ve daha başka şiirleri yazmış, besteler yapmış. Yakışıklı bir adam. Soyluluğuna duyduğum saygıdan gözlerimi kaldırıp yüzüne bakamıyorum, vücudumdan ter boşanıyor (çırılçıplağız) ve hayli alçak sesle konuşuyorum. Yüzbaşının mühürlü yüzüğü. – İsveçli delikanlıların reveransları. Kızıl saçlı yaşlıca bayın alışkanlıktan güçlükle soluyarak konuşması. – Giyinik durumda giyinik bir başkasıy-

la parkta söyleşi. Harzburg'a yapılan toplu geziyi kaçırdım. – Akşam. Stapelburg'ta keskin nişancılar bayramı. Yanımda Dr. Schiller ve Berlinli bir kuaför. Hafif bir bayırla Stapelburg Şatosu'nun bulunduğu tepeye doğru yükselen, yaşlı ıhlamurların yer aldığı ve bir tren yolu seddinin yapmacık biçimde ortadan kestiği büyük düzlük. Atış seslerinin duyulduğu nişancılar kulübesi. Yaşlı köylüler atış defterine gerekli notları düşüyor. Sırtlarından aşağı dökülen kadın şallarıyla fifreci üç adam. Nedeni bellisiz eski bir âdet. Üzerlerinde alabildiğine zarif ketenden yapılıp, on beş marka satılan, atalardan miras kalmış eski, sade, mavi cepkenlerle birkaç kişi. Nerdeyse tüfeksiz kimse yok. Ağızdan dolma tüfekler. Sanki tarlada çalışıp didinmekten herkesin beli bükülmüş. Özellikle iki sıra halinde dikildikleri zaman bu izlenim daha da güçleniyor. Başlarında silindir şapka, kılıç kuşanmış yaşlı birkaç yönetici. At kuyrukları ve başka bazı simgeler çıkarılıyor ortaya; heyecan dalgası; derken çalmaya başlayan bando, ardından sessizlik; trampet vuruşları ve öttürülen düdükler; heyecan büyüyor; nihayet son trampet vuruşları ve düdük öttürmeler arasında ortaya getirilen üç bayrak; son heyecan dalgası, komut; yürüyüş başlıyor. Siyah giysili, siyah kasketli, biraz basık suratlı yaşlı adam; yüzü fırdolayı saran çember bir sakal, sık, ipeksi ve kardan beyaz. Bir önceki keskin nişancılar kralı; onun da başında silindir; kapı perdesini andıran bir kuşak dolamış beline, kuşağa dikilerek tutturulmuş küçük madeni levhacıklar; üzerlerine her yılın keskin nişancılar kralı mesleğinin simgesiyle hak edilmiş (Örneğin ekmekçi bir somunla vb.) Toz toprak içinde ve hayli bulutlu gökten dökülen değişken aydınlık ortasında müzik eşliğinde yürüyüş. Yürüyüşe katılan bir askerin (şu anda askerlik hizmetini yapan bir keskin nişancı) bebeksi görünümü ve seker gibi attığı adımlar. Halk orduları ve köylü savaşları. Yürüyenlerin peşine düşüp sokaklardan geçiyoruz. Bazen biraz yakınımızda, bazen biraz uzağımızdalar; çünkü eski keskin nişancı krallarının önünden geçerken duruyor, bir müzik parçası çalıyor, biraz ağırlanıp izzet ikram görüyorlar. Toz, baştan başlayıp kafilenin sonuna doğru düzenli biçimde dağılıyor. En sondaki çift hepsinden iyi seçiliyor. Zaman zaman kafileyi tümüyle gözden kaybediyoruz. Biraz içeri çökük göğsü, bundan böyle kesin biçimini almış yüzü, konçları kıvrık çizmeleri, sanki de-

riden yapılmış giysileriyle uzun boylu köylü, pek ağırdan alarak kapının direğinden çözüp ayırıyor kendini. Onun önünde duran üç kadın; biri öbürünün önünde dikiliyor. Ortadaki esmer güzeli. Karşı çiftliğin kapısındaki iki kadın. İki çiftliğin her birinde devcileyin bir ağaç; cadde üzerinde birbirleriyle kavuşuyor ağaçlar. Eski keskin nişancı krallarının evlerindeki büyük hedef levhaları.

Pist ortadan ikiye ayrılmış, oturulacak iki sırayı içeren bir bölmede orkestra yer alıyor. Şimdilik danseden kimse yok; küçük kızlar cilalanmış tahtalar üzerinde kayıp duruyor. (Dinlenen, konuşan satranç oyuncuları yazı yazarken beni rahatsız ediyorlar.) Kızlara limonatamı veriyorum, içiyorlar, en büyükleri içiyor ilkin. Gerçek bir iletişim dilinin eksikliği. Akşam yemeği yiyip yemediklerini soruyorum, hiçbir şey anlamıyorlar söylediklerimden. Dr. Schiller akşam bir şeyler atıştırıp atıştırmadıklarını sorunca denileni sezer gibi oluyor (Dr. Schiller'in açık seçik değil sözleri, konuşurken pek sık durup soluk alıyor), ancak kuaförün akşam karınlarını doyurup doyurmadıklarını sorması üzerine soruyu yanıtlayabiliyorlar. Kendileri için bir limonata daha getirtecek oluyorum, ama limonata istemiyorlar artık, oysa atlı karıncaya binmeyiz demiyorlar. Çevremde altı kızla (sekizle on üç yaşları arasında) atlı karıncaya seğirtiyorum. Yolda atlı karıncaya binmeyi öneren kız atlı karıncanın kendilerinin olduğunu söyleyerek böbürleniyor. Atlı karıncaya binip dönmeye başlıyoruz. Çevremi kız arkadaşlarım sarmış; biri dizlerimin üzerinde. Cebimdeki paranın sağlayacağı zevkten kendileri de yoksun kalmak istemeyip yanıma sokulan yabancı kızlar, benimkiler tarafından isteğim dışında itilip uzaklaştırılıyor. Atlı karıncanın sahibinin kızı hesabı kontrol edip, yabancı kızlar için de bilet parası ödememi engellemeye çalışıyor. Canları çekiyorsa, ben bir kez daha atlı karıncayla dönmeye hazırım. Ama babası atlı karıncanın sahibi olan kız yeter bu kadar diyor, ancak şekerlemelerin vb. satıldığı çadıra gitmeye de yanaşmazlık etmiyor. Bense, salaklığımdan ve merakımdan onları alıp piyango çekilen yere götürüyorum. Paramı elden geldiğince tutumlu harcıyorlar. Derken şekerleme çadırına yollanıyoruz. İçerisi çeşitli şekerleme vb. ile tıka basa dolu; hepsi o kadar temiz ve düzenli yerleştirilmiş ki, çadır kentin ama caddesinde sanki. Beri yandan, hepsi de tıpkı bizim panayırlardaki gibi

ucuz. Derken dans pistine dönüyoruz. Kızların yaşantısını, benim armağan yaşantısından daha güçlü şekilde duyumsuyorum. Şimdi yine limonata içiyor, bana çok teşekkür ediyorlar, en büyükleri hepsinin adına, sonra herkes kendi adına tüşekkürlerini sunuyor. Dans başlar başlamaz kalkıp gitmek zorunda kalıyoruz, çünkü saat ona çeyrek var.

Durmadan konuşan kuaför. Otuz yaşında, köşeli bir sakalı, iki yana doğru uzayıp giden bir bıyığı var. Peşinden ayrılmıyor kızların, ama evde kalıp dükkânı çekip çeviren karısını da seviyor. Şişman olduğu ve yolculuğa dayanamadığı için gezilere çıkamıyor karısı. Hatta bir ara Rixford'a gideyim deseler yolda iki kez tramvaydan iniyor, biraz yaya yürüyüp toparlıyor kendini. Tatile falan gereksinim duyduğu yok, şöyle birkaç sabah her zamankinden fazla uyuyabilsin, bu kadarına çoktan razı. Adam karısına sadık, gereksindiği her şey karısında varmış. Bir kuaförü bekleyen ayartılar. Restoran sahibinin genç karısı. Her şeyin karşılığını fazlasıyla ödeyen İsveçli kadın. Saçları Puderbeutel adında Bohemyalı bir Yahudiden alıyormuş. Bir grup sosyal demokratın gelip dükkânında *Vorwätrts*[493] gazetesini de bulundurmalarını söylemesi üzerine demiş ki: «Benden böyle bir şey istiyorsanız işte kapı!» Ama sonunda boyun eğmiş. Henüz «bir delikanlıyken» (henüz bir kalfaymış o zaman) Görlitz'te çalışmış. Meraklı bir bowling oyuncusuymuş. Bir hafta önce de Braunschweig'taki büyük bowling gününe gitmiş. Sayısı yaklaşık yirmi bini bulan dernek üyesi Alman bowling oyuncusu varmış. Seçkinlere ayrılmış dört oyun yerinde üç gün gece geç vakitlere kadar bowling oynanmış. Ama en iyi Alman bowling oyuncusu şudur ya da budur denemezmiş.

Akşam eve döndüğümde kibritleri yerinde bulamadım, komşu kulübeye giderek ödünç kibrit aldım; birini çakıp acaba benimkiler masanın altına mı düştü diye baktım. Masanın altında kibrit falan göremedim, ama bir su bardağı ilişti gözüme. Sonra baktım, sandallar duvar aynasının arkasında, kibritler bir pencere pervazında duruyor; el aynası bir köşedeki çıkıntıda asılıydı. Oturak giysi dolabının üzerinde, *Education sentimantale* başyastığının içinde, giysi askılarından biri çarşafın altındaydı. Gezilerde yanıma aldığım mürekkep hokkası ve vücut temizliğinde kullandığım bir bez ıslatılmış

olarak yatağın içinde duruyordu vb. Harburg'a gitmedim ya, bunun için beni cezalandırmışlardı.

19 Temmuz 1912

Yağmurlu bir gün. Yatakta yatıyorum ve yağmur kulübenin çatısını insanın göğsünü döver gibi yüksek sesle dövüyor. İleri doğru çıkıntı yapan çatı pervazında damlalar bir cadde boyunca yakılan ışıkları andırıyor, pervazdan yere düşü düşüveriyorlar. Yaşlı bir adam ansızın vahşi bir hayvan gibi çayır üzerinde seğirtiyor ve yağmur banyosu yapıyor. Geceleyin kulübeyi döven yağmur damlalarının sesi. İnsan sanki bir keman kutusunun içinde oturuyor. Sabahleyin yapılan koşu, ayaklar altında yumuşak toprak.

20 Temmuz 1912

Öğleden önce Dr. Schiller ile ormanda. Kırmızı toprak ve topraktan çevreye yayılan aydınlık. Ağaç gövdelerinin yukarılara tırmanışı. Kayınların havada süzülen yassı yapraklı iri dalları.

Öğleden sonra Stapelburg'tan bir maskeli balo alayının gelişi. Ayı kılığına girmiş danseden adamla dev. Bacaklarıyla sırtındaki kıvrak devinimler. Orkestranın peşi sıra bahçe içinden yürüyüş. Çalılıklar arasından çıkıp çimenler üzerinde seğirten seyirciler. Onları gören küçük Hans Eppe. Mektup kutusunun üzerinde Walter Eppe yazısı. Yüzlerini bir peçe gibi tül perdelerle örtmüş kadın kılığındaki erkekler. Mutfakta çalışan kızlarla dansetmelerinin ve kızların bu kılık değiştirmiş yabancı erkeklere kendilerini olduğu gibi bırakışlarının yakışıksız görüntüsü.

Öğleden önce Dr. Schiller'e *Education*'un[494] ilk bölümünü okudum. Öğleden sonra birlikte gezmeye çıktık. Sevgilisiyle ilgili olarak Dr. Schiller'in anlattıkları. Morgenstern'in, Baluschek'in, Brandenburg'un, Poppenberg'in bir dostu. Akşamleyin kulübede elbiseyle yatağın üzerine uzanarak korkunç bir şekilde inleyip sızlanması. Froylayn Pollinger'le ilk konuşma; ama hakkımda bilinmeye değer her şeyi biliyor. Prag'lılar *Die Zwölf aus der Steiermark*'tan[496] tanıyorlar kendisini. Beyazımsı sarışın, yirmi iki yaşında, ama on

yedisindeki bir kız gibi görünüyor, kulağı ağır işiten annesini merak ediyor hep, nişanlı ve şuh biri.
Öğleyin meşin bir kayışı andıran İsveçli dul Bayan von Wasman'ın gidişi. Her zamanki giysisinin üstüne yalnızca bir ceketcik geçirmiş, başına da küçük bir tülle gri bir şapkacık oturtmuş. Bu çerçeve içinde esmer yüzü pek narinleşiyor; normal yüzlerin insan üzerinde bırakacağı izlenimi belirleyen, yalnızca uzaklığı ve çerçevesidir. Bütün bagajını bir arka çantası oluşturuyor ve çanta bir gecelikten fazla bir şey içermiyor. Böylece gezip dolaşıyor aralıksız! Mısır'dan geldi, Münih'e gidiyor.

Öğleden sonra yatakta yatarken, buradaki insanlar üzerinde düşündüm; beni işte öylesine ilgilendiriyorlar. – Bay von Gillhausen' in bir şarkısı şöyle: «Biliyor musun, anacığım, ne tatlı şeysin sen!» Akşamleyin Stapelburg'ta dans. Bayram dört gün sürüyor, pek çalışamıyorum. Keskin nişancıların yeni kralını görüyor, sırtında on dokuzuncu yüzyıldan beri gelip geçmiş nişancılar krallarının adlarını okuyoruz. Her iki dans pisti de dolu. Salonun dört bir yanında çiftler arka arkaya dikilmiş bekliyor. Dansetmesi için her çifte yalnızca on beş dakikalık kısa bir süre tanınıyor. Çokları suskun; ne yapacaklarını bilemediklerinden ya da başka nedenden değil, kısaca susuyorlar. Kenarda dikilen içkili biri bütün kızları tanıyor, sataşıyor onlara, en azından kucaklamak isteğiyle kolunu uzatıyor. Gelgelelim, kızların kavalyelerinden hiçbiri kılını kıpırdatmıyor. Orkestranın, aşağıdaki masalarda oturanların ve büfe önünde dikilenlerin gürültüsü azımsanacak gibi değil. Uzun zaman boşuna dolaşıyoruz (ben ve Dr. Schiller). Ben, bir kıza laf atıyorum; daha önce dışarıda yanında iki arkadaşıyla hardalla Halberstadt sucuğu yerken dikkatimi çekmişti. Beyaz bluz giymiş; bluzun ayrı kumaştan çiçeklerle süslenmiş kolları ve omuzları var. Yüzünü tatlı bir hüzünle eğmiş ve belden yukarısını biraz içeri çekerek buluzun kabarmasına yol açmış. Ucu kalkık burnu, başının bu eğik konumunda yüzündeki hüzünlü ifadeyi daha da pekiştiriyor. Bütün yüze rastgele dağılmış kırmızıya çalan bir esmerlik. Pistin iki basamaklı merdivenini inerken kendisiyle konuşuyorum. Göğüs göğüse karşılıklı dikiliyoruz; derken gerisin geri dönüyor kız. Dans ediyoruz. Adı Auguste A.;

Wolfenbüttelli; Appenroda'da Klause adında birinin çiftliğinde bir buçuk yıldır çalışıyormuş. Birçok kez söylense de özel isimleri iyi anlayamıyor ve akılda tutamıyorum. Yetim bir kız, 1 Ekimde bir manastıra girecekmiş. Arkadaşlarına söylememiş henüz. Bu işi nisan ayında yapacakmış ama, efendisiyle hanımını bırakmak istememiş. Manastıra girmek istemesinin nedeni, başından geçen kötü olaylarmış. Bunları anlatamazmış bana. Pistin önünde mehtapta bir aşağı, bir yukarı gidip geliyoruz; bu yakında edindiğim küçük dostlarım benim ve «sevgilimin» peşini bırakmıyor. Hüzünlü haline karşın bayılıyor dansetmeye, kendisini daha sonra bir süre için Dr. Schiller'e bıraktığım zaman özellikle görüyorum bunu. Tarlada çalışıyor. Saat onda kalkıp çaresiz eve gidiyoruz.

22 Temmuz 1912

Froylayn Gerloff, öğretmen; baykuşu andıran genç ve körpe bir yüz; canlı ve gergin çizgileri içeriyor. Vücudu biraz hantal. Bay Eppe; Braunschweiglı özel okul yöneticisi. Benden üstün biri gözüyle bakıyorum kendisine. Egemenliği elinde tutan, gerektiğinde ateşli, iyice düşünülüp taşınılmış, kulağa müzik gibi gelen ve sözde bocalayan bir konuşma. Narin bir yüz, narin olmasına karşın tüm yüzü saran favoriler ve sivri bir sakal. Aşırı duygusal bir şarkı. Benimle ilk kez yemeğe oturduğu zaman, karşısında biraz yan tarafındaydım. Lokmalarını aralıksız çiğneyen durgun bir topluluk. Sağa sola laf atıyor, kimseden ses çıkmadı mı aldırmıyordu. Ama uzaktan biri bir şey söyledi mi, söylediği sözü yakalıyordu hemen; ne var ki, bunun için aşırı çaba harcadığı yoktu; sanki söz kendisine söylenmiş ve ağzından çıkacaklara kulak verilecekmiş gibi kendi kendisiyle konuşuyor, bir yandan da elinde soymakta olduğu domatese bakıyordu. Kendilerini alçalmış hisseden ve inatla ona karşı koyan bizler dışında herkes dikkat kesiliyordu. Kimseyle gülüp eğlenmiyor, herkesin görüşüne saygı duyuyordu. Ortada hiçbir kıpırdanma görülmedi mi, fındık kırarken ya da çiğ sebze yemeklerinde gerekli nesneleri gerekli yerlere uzatırken (bu uzatışlar da azımsanacak gibi değildi; çünkü tabak ve kâselerle doluydu masa, insan çeşitli ta-

baklara uzanıp istediği yiyeceği kendisi için hazırlayabiliyordu) alçak sesle şarkı söylüyordu. Sonunda bütün yemekleri not edip, listeyi karısına yollaması gerektiğini bahane ederek herkesin kendi sorunlarıyla ilgilenmesini sağlamıştı. Birkaç gün karısı hakkında anlattıklarıyla büyüledi bizi; bunu yine karısına ilişkin yeni hikâyeler kovaladı. Ruh hastasıymış karısı, Goslar'da bir şifa yurduna yatması gerekiyormuş; ama yurda da ancak sekiz hafta için kabul edilecekmiş, ayrıca yanında kendisine bakacak bir kadın getirmesi vb. şart koşuluyormuş: önceden hesap etmiş olduğu ve bir kez de masada hesap ettiği gibi hepsi bin sekiz yüz marka bakıyormuş. Ancak, oradakileri kendisine acındırmak gibi bir niyet güttüğü halinden hiç sezilmiyor. Ama yine de böyle çok para gerektiren bir iş üzerinde düşünüp taşınmak gerekiyor ilkin, herkes düşünüyor. Birkaç gün sonra kadının geleceğini işitiyoruz; ama adam istifini bozmadan sonuna kadar yemeğini yiyip bitiriyor; oysa yemekte adeta son diye bir şey yok, çünkü tüm yiyecekler hep bir arada masa üzerinde duruyor. Kadın genç ve şişman, beli giysi altında belli belirsiz fark ediliyor; zeki mavi gözleri, tepede toplanmış sarışın saçları var, yemek pişirmekten, pazar işlerinden vb. çok iyi anlıyor. Kahvaltıda Bay Eppe'nin –eşi ve çocukları henüz masaya oturmamıştı– fındık kırarken Froylayn Gerloff ile bana anlattığına göre karısı ruh hastasıymış, böbrekleri bozukmuş, sindirim durumu iyi değilmiş, agorafobisi* varmış, geceleri ancak saat beşe doğru uyuyabiliyor, sabahları da erkenden saat sekizde uyandırılıyormuş; bu durumda tepesi atıyormuş kuşkusuz, deliye dönüyormuş. Beri yandan kalbi öylesine düzensiz çalışıyormuş ki! Üstelik ileri derecede astımı varmış. Babası bir akıl hastanesinde ölmüş.

(*) Meydanlardan geçme korkusu. (Ç.N.)

1913

10 Eylül 1913

Parlamento binasının grişindeki sütunlar arasında. Benim müdürü bekliyorum. Şiddetli yağmur. Önümde altın miğferli Athene Parthenon.

6 Eylül 1913

Viyana'ya yolculuk. Pick'le edebiyat üzerine sersemce gevezelik. Enikonu bir tiksinti. Edebiyat küresine P. gibi asılı durmak ve kendini kurtaramamak, çünkü tırnaklarını kürenin içine geçirmiş bulunmak, beri yandan özgür biri olmak ve ayaklarıyla içler acısı bir şekilde çırpınmak. Pick'in genizden ustalıkla söylediği melodiler. Kendisine zulmettiğimi ileri sürerek bana zulmediyor. – Köşede bizi izleyen bay. – Heiligenstadt istasyonu, boş trenlerle boş bir istasyon. Uzakta bir adam duvara yapıştırılmış tarifeyi inceliyor. (Şu anda Teophil Hansen[496] isminde birinin heykel altlığının basamağında oturuyorum) Öne eğik durumda, sırtımda palto, sarı plakaya doğru yönelmiş yüzüm yitip gitmiş adeta. Set üzerindeki küçük bir restoranın önünden geçiş. İçeride bir müşterinin havaya kalkmış eli. Viyana. Aptalca kararsızlıklar; nihayet hepsine saygı duyuyorum. Hotel Matschakerhof. Bir holle iki oda. Ön odayı seçiyorum. Verilen hizmet katlanılamayacak kadar berbat. P. ile yeniden sokağa çıkmam gerekiyor. Sözde fazla çabuk yürüyorum, daha da hızlı yürümeye başlıyorum derken. Hava rüzgârlı. Belleğimden çıkıp gitmiş şeyleri yeniden görüyor, tanıyorum. Berbat bir uyku. İçte bir sürü tasa. İğrenç bir düş (Malek). Günlük sorunu aynı zamanda bir bütün sorunudur, bütün'deki tüm olanaksızlıkları içeriyor. Trende Pick'le konuşurken düşündüm üzerinde. Her şeyi söylemek olanaksız, beri yandan her şeyi söylememek olanaksız. Özgürlüğü elden çıkarmak olanaksız, çıkarmamak da olanaksız. Biricik olanaklı yaşamı sürdürmek olanaksız, yani herkes özgür, herkes kendi başına bir arada yaşamak, ne görünürde, ne de gerçekten evli olmak, yalnızca bir arada bulunmak ve böylece erkek arkadaşlığından dışarı en son olanaklı adımı atmak, benim için belirlenmiş sınırın hemen yanına, dimdik ayakta durulacak yere kadar sokulmak. Ne var ki bu da işte olanaksızdır. Geçtiğimiz hafta öğleden önce bir ara bana bir çıkış yolu gibi görünmüştü, öğleden sonra yazıya dökmek istemiştim bunu. Öğleden sonra Grillparzer'in bir yaşamöyküsünü[497] elime aldım. O, benim yapmak istediğimi yapmıştı, aynen benim yap-

mak istediğimi. (Şu anda bir bay Theophil Hansen'in heykeline bakıyor, ben de onun ilham perisi gibi oracıkta oturuyorum) Ama ne kadar katlanılmaz, günahkâr ve iğrençti bu yaşam; ama yine de öyleydi ki, bazı bakımdan çok daha güçsüz olan ben, çok daha büyük çileler içinde sürdürebilirdim bu yaşamı. (İlerde bir kez daha bu konuya döneceğim – düş) Akşam ayrıca Lise Weltsch'e rastladım.

7 Eylül 1913

P.'nin bende uyandırdığı tiksinti. Genel olarak çok efendi bir kimse. Varlığında küçük, tatsız bir gedik eksik olmadı hiç, şimdi sürekli bakıldığında tümüyle bu gedikten sürünüp çıktığı görülüyor.

Sabahleyin parlamentoda. Daha önce Residenzkafe'ye uğrayış. Lise W.'ye gidip siyonist kongresi için giriş kartları alındı. Ehrenstein'a gidildi. Ottakring. Şiirlerini pek sevemiyorum. (Hayli tedirginim, dolayısıyla biraz gerçeğin uzağındayım, bu satırları yalnız kendim için yazmıyorum çünkü). Thalisia'da[498] her ikisiyle beraber. Onlarla ve Lise W. ile Prater'de. Acıma ve sıkılma. Lise Weltsch Berlin'e siyonistlerin bürosuna geliyor. Ailesinin duygusallığından yakınıyor, ama sadece bir yere çivilenmiş bir yılan gibi kıvrılıp bükülüyor. Kendisine el uzatılacak gibi değil. Bu gibi kızlara (dolaylı bir yoldan kendi kendime) acımak bendeki en güçlü sosyal duyguyu oluşturuyor belki de. Resim çekmeler, tüfekle atışlar, «balta girmemiş ormanda bir gün», atlı karınca (nasıl da çaresizlik içinde yukarıda oturuyor; şişip havalanan eteklik; ustaca dikilmiş; yeterince zarafetle vücutta taşınmamış. Babasıyla Prater'deki kahvede. Gondollu havuz. Arkası kesilmeyen baş ağrıları. Weltsch'ler *Monna Vanna*'ya[499] gidiyor. On saat yatakta yatma, ancak beş saat uyku. Tiyatro için bilet almaktan vazgeçiyorum.

8 Eylül 1913

Siyonist kongresi. Küçük ve yuvarlak başların, dolgun yanakların oluşturduğu tip. Filistin'den gelen işçi delegesi, o ezeli bağrışma. Herzl'in kızı. Yafa'daki lisenin eski müdürü. Bir merdiven basamağında dimdik; silik bir sakal, devingen bir ceket. Bir sonuca götürmeyen Almanca konuşmalar, bir sürü İbranice söz, küçük oturumlarda sürdürülen başlıca çalışma. Lise. W. etkinliklerin akışına bırakıyor kendini; işin içinde değil, kâğıttan küçük küçük yuvarlaklar yapıp salonun içerisine fırlatıyor, kasvetli bir hali var. Bayan Thein.

AÇIKLAMALAR*

1) 1908 yılındaki bir gösterinin ardından Petersburg Rus İmparatorluk Balesi, mayıs ayı şenlikleri dolayısıyla 24 ve 25 Mayıs 1915'te ikinci kez Prag'da bir gösteride bulunmuştu. Topluluk içinde balerin Jewgenja (Eugenie) Eduardowa da yer almaktaydı. Günlük notundan Kafka'nın bu gösteriyi izlediği anlaşılıyor.

2) Yazar W. Fred (aslında Alfred Wechsler, 1879–1922) Kafka'nın «Prager Tagblatt» gazetesindeki yazılarından tanıdığı biriydi. «Die Strasse der Verlassenheit. Zehn Jahre» (Terkedilmişlik Yolu. On Yıl) adındaki romanı 1905 yılında Berlin'de yayınlanmıştı. Günlük notu bu romanla ilgili olabilir.

3) Gerhart Hauptmann'ın «Die Jungfern vom Bischofsberg» (Bischofsberg Bakireleri) isimli komedisiyle ilgili bulunmakta.

4) Bkz.: Açıklama 71.

5) Japon ip cambazları topluluğu «The Mitsutas», Prag'da «Theater Variété»de 16 Kasım ile 30 Kasım 1909 arasında bir dizi gösteride bulunmuştu. «Bohemia» gazetesinin 17 Kasım 1909 tarihli sayısındaki duyuruda şöyle denilmektedir: «Bütün gösteri sırasında içlerinden birinin havaya kalkık ayakları üzerinde dengede tuttuğu yaklaşık sekiz metre yüksekliğindeki bir merdivende kedilere özgü bir çeviklikle hareket ediyorlar (...)» (Sabah postası, Nr. 317, s. 6). Kafka'nın Japon sanatçılarının bu hünerini çizim halinde de canlandırması, gösterilerden birini izlediğini ortaya koymaktadır.

Açıklamalar Hans–Gerd Koch, Michael Müller ve Malcom Pasley tarafından ortaklaşa hazırlanıp 1990'da S. Fischer Yayınevi'nde çıkan Kommentarband'dan (Açıklamalar Cildi) seçilip kısaltılarak alınmıştır. (Ç.N.)

6) Prag'da yayınlanan günlük gazeteler, Halley gezegeninin dünyaya yaklaşması konusunda okuyucularını bilgilendirmekteydi. «Prager Tagblatt» 2 Ocak 1910 tarihli nüshasında şu haberi vermekteydi: «Gezegen, küçük teleskoplarla henüz görülebilecek konumda değildir.» (Sabah postası, Nr. 2, s. 10).

7) On yıl sonra 21 Haziran 1920'de Milena Jesenská'ya yazılan bir mektupta Kafka'nın bu çocukluk anısı yeniden karşımıza çıkar: «Örneğin ilkokulun birinci sınıfında. Ufak tefek, kara kuru, sıska, sivri burunlu, avurtları çökük, sarımsı tenli, ama sağlam vücutlu, enerjik ve kendini üstün gören ahçı kadın beni hergün alıp okula götürürdü. (...) Ve bu durum sanırım bir yıl boyu yinelendi.»

8) Kafka'nın iş yerinde doğrudan bağlı bulunduğu amiri Başmüfettiş Eugen Pfohl'a yazılan bir mektup taslağı. Kafka'nın çalıştığı İşçi–Kaza Sigortası Kurumu'nun halen elde bulunan dosyalarında, taslağın içeriğine uygun bir mektup saptanamamıştır.

9) Praglı Ressam Richard Pollak–Karlin; karısı Ressam Hilda Kotany–Karlin; aynı zamanda Tatbiki Sanatlar alanında çalışan Kotany–Karlin, Dornach'taki ilk antroposofistlerin merkezi olan Goeteanum'un tavanındaki resmin hazırlanmasında çalıştı.

10) İmparatorun saray nazırlarından birinin dul eşi ve asıl mesleği yargıçlık olan besteci Julius Bittner'in annesi.

11) Prag'daki Teosofi Derneği 19 Martta başlayıp 28 Marta kadar süren bir konferans dizisi düzenlemiş, bu konferanslarda Rudolf Steiner ökült fizyoloji üzerine konuşmuştur. Teosofi Derneği «Adyar»ın başlıca üyelerinden biri, Eczacı Max Fanta'nın karısı; Prag'ın kültür yaşamında etkin bir rol oynayan Berta Fanta (1865–1918) idi. Evinde özellikle Filozof Franz Brentano'nun yandaşları buluşup görüşmekteydi. Bu kişiler arasında Hugo Bergmann, Max Brod ve Felix Weltsch, ayrıca Kafka'nın yakın dostlarından bazısı da yer almaktaydı. Kafka da zaman zaman söz konusu toplantılara katılıyordu. Franz Brentano'nun çevresindeki topluluğun antroposofi'ye yönelmesi, bir olasılıkla Steiner'in Prag'da 14 ve 15 Aralıkta verdiği konferanslar sonunda gerçekleşmişti. Kafka, Steiner'in bu ziyareti sırasında onun öğretisiyle ya da bizzat kendisiyle tanışmış olabilir.

12) Steiner'in «İnisyasyon Kapısı» ismindeki oyunu ilk kez 15 Ağustos 1910 tarihinde Münih'te sergilendi.

13) Rudolf Steiner'in öğretilerinin taraftarlarından olan ve Steiner'i Fransa'da tanıtıp sevdirmeye çalışan Eugène Lévy anlatılmakta. Eugène Lévy, ayrıca «Quelques réflexons sur 'l'initation de Rudolf Steiner» isimli kitap yazdı.

14) Rudolf Steiner'in «Yüce Alemlerle İlişkin Bilgiler Nasıl Edinilebilir?» isimli kitabı 1909 yılında Berlin'de yayınlanmıştı.

15) Max Brod'un 1911 Mayısında Berlin'de ki Axel Juncker Yayınevi'nde çıkan «Jüdinnen» (Yahudi Kadınlar) isimli kitabına yazılması düşünülen bir eleştirinin başlangıç bölümü.

16) 1911 Ağustos/Eylül gezisi kastedilmekte.

17) Ottla Ottilie (1892–1943), Kafka'nın en küçük kızkardeşi.

18) 1911 Eylülünde, dostu Max Brod'la yaptıkları gezinin ardından Kafka bir süre de Zürih dolayındaki Erlenbach Sanatoryumu'nda kaldı, Prag'a dönen Max Brod ise burada ressam, grafikçi ve yazar Alfred Kubin'i (1877–1959) tanıdı. Max Brod, sanatoryumdan Prag'a dönen Kafka'yı da 26 Eylül 1911'de Alfred Kubin'le tanıştırmış olabilir.

19) Kafka'nın pek takdir ettiği Norveçli yazar Knut Hamsun'un yapıtlarını Almanya'da yayınlayan yayınevinin sahibi; evi Münih'teki kültürel ve toplumsal yaşamın merkezlerinden biriydi.

20) Belvedere ile Kafka her zaman Chotek Parkı'nın içinde bulunan aynı isimdeki köşkü değil, Moldau Irmağı'nın sol kıyısındaki tepeyi anlatır; geniş parklarıyla tepe, Kafka'nın düzenli olarak gidip gezdiği bir yerdi.

21) Bir olasılıkla not, Goethe'nin Tempel–Klasikler Dizisi'nde çıkan Bütün Eserleri'nin «Fransa'da Campagne. Minz'in Kuşatılması. İsviçre'ye Seyahat. Ren, Mainz ve Neckar Kıyısında» ismini taşıyan 14. cildiyle ilgili bulunuyor.

22) Emil Artur Longen (ayrıca: Longhen), aslında E. A. Pittermann (1885–1936); oyuncu, oyun yazarı, yönetmen ve ressam; Max Brod, Jaroslav Hasek ve Eugen Erwin Kisch dostları arasında bulunmaktaydı.

23) Kafka'nın kızkardeşi Elli'nin arkadaşı.

24) Türkçe'de genelev karşılığı Almanca sözcük Bordell'dan kısaltma.

25) Günlük notu düşüldüğü sırada Berlin'de hukuk öğrenimi yapan yazar Kurt Tucholsky (1890–1935) ve arkadaşı grafikçi Kurt Szafranski (1890–1964) 1911 Eylülünde Prag'a gelmişlerdi.

26) Max'la Kafka bu notta ve onu izleyen bütün diğer günlük notlarında en yakın dostu Max Brod'u anlatmaktadır.

27) Uzlaşma Günü'nün (Jom Kippur) arifesi akşamındaki ayin.

28) Suha Genelevi.

29) Goethe'nin Schiller'e Stäfa'dan yazdığı 25 Eylül 1797 tarihli mektup.

30) Goethe'nin 30 Eylül 1797 tarihli günlük notu (J. W. Goethe, «Fransa'da Campagne», s. 431).

31) Karoline Kohn (1856–1929); Kafka'nın 1886'da ölen amcası Heinrich Kafka'nın dul eşi.

32) Dr. Robert Marschner (1865–1934) İşçi-Kaza Sigortası Kurumu'nun genel müdürü.

33) Eugen Pfohl.

34) Celina Bailly: Bir zaman Kafka ailesinin yanında çalışmış Fransız mürebbiye.

35) Büroyla Kafka bu notta ve bunu izleyen günlük notlarında İşçi—Kaza Sigortası Kurumu'nu anlatmaktadır.

36) Kafka'nın İşçi-Kaza Sigortası'ndaki sekreteri; daha sonraki yıllarda da Kafka'nın sekreterliğini yaptı.

37) Lemberg'ten gelen bir Yiddiş tiyatro topluluğu ilkin Hiberner Sokağı'ndaki Hotel Central'da (24 Eylülden 28 Eylüle kadar), daha sonra «Hermanns Café Savoy»da olmak üzere 24 Eylül 1911 ve 21 Ocak 1912 arasında oyunlar sergiledi. Kafka, sergilenen oyunlardan pek çoğunu gidip gördü. Topluluk üyelerinden Klug ve Tschissik çiftleri, oyunculardan Piepes, Urich ve özellikle Jischak Löwy ile Kafka arasında dostane ilişkiler kuruldu. Kafka, söz konusu kişilerden Yiddiş edebiyatı ve tiyatrosuna ilişkin ilk bilgileri edindi.

Yiddiş tiyatro topluluğunun oyunları genellikle iki bölümden oluşmaktaydı: Oyunların sergilendiği akşamın ilk bölümünde oyuncular tek olarak seyirci önüne çıkmakta, ikinci bölümde ise bütün topluluk tarafından Yiddiş oyun yazarlarının yapıtları sergilenmekteydi. 5 Ekim 1911 günü oyunun ilk bölümünde –daha önceki akşamlar Hotel Central'deki oyunlarda olduğu gibi– Bayan Flora Klug ateşli ve şakacı bir erkek rolünde seyirci önüne çıkmış, akşamın ikinci bölümünde ise, aynı gün yayınlanan «Prager Tagblatt» gazetesinde yanlış olarak Joseph Latteiner tarafından yazıldığı bildirilen, aslında Abraham Scharkansky'nin kaleme aldığı «Der Meschumed» oyunu şarkıların ve dansların eşliğinde sergilenmiştir.

38) İbranice «yokedilmiş» anlamına gelen bu sözcük, vaftiz edilmiş Yahudiler için kullanılmaktaydı.

39) Çek halk dansı.

40) «Çocukcağız» için Yiddişçe'de kullanılan sözcük.

41) Halka açık olarak düzenlenen şenlik ve gösterilerde her şeyin yasa ve kurallara uygunluk içinde gerçekleşip gerçekleşmediğini denetleyen sansür bürosunun bir temsilcisi.

42) «Sevgili baba, babacık» için Yiddiş dilinde kullanılan sözcük.

43) İbranice «kapı dikmesi» («mesusa»); üzerine Tevrat'ın Musa, 5. kitabındaki 6, 4–9 ve 11, 13–21 bölümleri yazılmış parşömen kâğıt; rulo yapılmış olarak bir delik içeren bir kutuda «Schaddai» (her şeye kadir) sözcüğü görülebilecek şekilde saklanır. Dindar Yahudilerin evlerinde kutu kapının sağ dikmesi üzerine yerleştirilir, kapıdan içeri giriş ve çıkışlarda kutuya bir göz atılıp elle dokunulurdu.

44) Moritz Weinberg yönetiminde bir Yiddiş tiyatro topluluğu, konuk sanatçılar olarak Café Savoy'da 25 Nisan 1910'dan Mayıs ortalarına kadar oyunlar sergilemişti. Topluluk içinde Weinberg'in eşi Bayan Pepi, ayrıca şantöz Salcia Weinberg de yer almaktaydı.

45) Çek besteci Bedrich Smetana'nın ulusal karakteri ağır basan operası.

46) Prag'ın Eski Kent ve Yeni Kent bölümleri arasındaki sınır; Eski Kent surlarının bir zamanki uzantısı.

47) Prag'da iki sokağı ya da iki caddeyi birbirine bağlayan evler arasındaki pasaj.

48) 1911 yılı Aralık ayının ortasında Kafka kızkardeşi Elli'nin kocası olan eniştesi Karl Hermann'la (1883–1939) «Prag–Asbest Fabrikası Hermann ve Co»yu kurmuştu; kendisi de ortaklardan biriydi. Günlük notunda ikinci dereceden bir kuzen olup fabrikanın hukuk işlerini yürütmek ve açılışı için gerekli izni sağlamakla görevlendirilmiş Avukat Dr. Robert Kafka'yla bir buluşma anlatılıyor.

49) Merhamet için Yiddiş dilinde kullanılan sözcük (İbranice: «rachmanut»).

50) «Destekleme Derneği Zukunft» 14 Ekim 1911'de Café Savoy'da bir «Simchat Thora Şenliği» (Thora Şenliği) düzenlemiş, bu şenlik kapsamında Joseph Latteiner'in «Gabriel ya da Chinke–Pinke» isimli oyunu sergilenmişti.

51) Kafka'nın babası Hermann Kafka'nın Zeltner Sokağı 12 numarada bir tuhafiye mağazası vardı.

52) Prag'ın doğusunda özellikle Çek işçilerinin oturduğu çok sayıda fabrikayı içeren bir banliyö semti.

53) Çekçede işsiz güçsüz, avare kimse anlamına gelen sözcük.

54) «Ağustos/Eylül 1911 Gezisi»ne ilişkin günlük kastedilmekte.

55) «Perth'in Güzel Kızı», Georges Bizet'nin operası.

56) Kafka'nın eniştesi Karl Hermann.

57) Jizchak Löwy.

58) Kafka, Bayan Tschissik'i 13 Ekim 1911'de Goldfaden'in operetinde Sulamith başrolünde görmüştü.

59) Şair, oyun yazarı ve besteci Abraham Goldfaden; 1876'da Romanya'da ilk Yiddiş tiyatrosunu kurdu;

60) Isaak Loeb Perez; en popüler Yiddiş yazarlarından biri; Mathias Acher tarafından çevrilip 1906'da Berlin'deki Yahudi Yayınevi'nde yayımlanan «Seçilmiş Öyküler ve Eskizler» ismindeki kitabı, 1910'da Prag'daki Richmard Brandeis Yayınevi'nde yeniden basıldı.

61) Yiddiş dilinde Talmud–Yüksekokulu öğrencisine verilen isim.

62) Jacob P. Adler, Rusya'da Abraham Goldfaden'in tiyatro topluluğunun bir üyesiydi; daha sonra Londra üzerinden New York'a geldi, burada 1891 yılından başlayarak oyun yazarı Jakob Gordin'le çalıştı. Gordin'in oyunlarındaki rolleriyle ün kazandı, «Büyük Adler» olarak kendisinden söz ettirdi; beri yandan, her ikisinin arasındaki ortak çalışma, Gordin'in de Yiddiş oyun yazarı olarak sivrilmesini sağladı.

63) Jizschak Löwy.

64) Eugen Lederer, İşçi-Kaza Sigortası'nda kaza servisinin müdürü. -Geçici olarak ilgili servise verilen Kafka 17 Nisan 1909'dan 17 Eylül 1909'a kadar burada çalıştı.

65) Parisli konuşmacı Marguerite A. Chenu, 1910 Kasım başında Palace-Hotel'de üç akşam konferans vermiş, 4 Kasım 1910'daki ikinci konferans Alfred Musset'ye ayrılmıştı.

66) Yazar Paul Claudel (1868-1955); 1909 Kasım'ından 1911 Kasım'ına kadar Prag'da Fransız başkonsolosu olarak çalıştı.

67) «Bohemia» gazetesinin sanat ve kültür sayfasının yazı işleri müdürü olan edebiyat tarihçisi, deneme yazarı ve çevirmen Paul Wiegler (1878-1949), 6 Kasım 1910'da «Alman İşçi Derneği» üyeleri için bir konferans vermişti; konferansının konusu, bir hafta sonra «Alman Bölge Tiyatrosu»nda sergilenen «Maria Magdalena» oyunuydu. Konferansın başında Hebbel'in yaşamı anlatılıyor, daha sonra oyunu üzerinde duruluyordu.

68) Yazar Bernhard Kellermann (1879-1951), 27 Kasım 1910'da Das Deutsche Kasino'nun (Alman Kulübü) salonunda kendi kaleme aldığı bazı yapıtları okudu.

69) Hebbel'in *Günlükler*'inden olduğu gibi alıntı (Birinci cilt, Bütün Eserler, R. M. Werner tarafından hazırlanan edisyon kritik baskı, Berlin 1903, s. 370).

70) Yazar W. Fred (aslında Alfred Wechsler 1879-1922); Kafka'nın Prager Tagblatt gazetesindeki yazılarından tanıdığı biriydi. «Die Strasse der Verlassenheit. Zehn Jahre» (Yalnızlık Yolu. On Yıl) ismindeki romanı 1905 yılında Berlin'de yayımlanmıştı.

71) Zeno, devinime ilişkin aporilerinde (çıkmazlıklar) uzam (mekân) ile devinimin birbirinden ayrı şeyler olarak görülmesinin bir çelişki

olduğunu kanıtlamaya çalışır. Zeno'nun bu aporisi besbelli gerek «Kompartıman penceresinden» notu, gerek Günlükler'deki ik notla ilgili bulunmaktadır.

72) Kafka'nın en büyük kızkardeşi Elli ile Kari Hermann 27 Kasım 1910'da evlenmişti.

73) Max Brod ve Felix Weltsch'in yanı sıra kör yazar Oskar Baum (1883–1941), Kafka'nın en yakın dostları arasında bulunmaktaydı.

74) Tolstoy'un uzun öyküsü «Kreutzer Sonat»ın 1914'te Jena'da yayımlanmış baskısı, Kafka'nın kendi kitapları arasında bulunmaktaydı.

75) Kari Schönherr'in «Glaube und Heimat» (İnanç ve Vatan) ismindeki tragedyası, 1 Ocak 1911'de halk için, bilet ücretleri indirimli olarak Kraliyet Alman Ulusal Tyatrosu'nda oynandı; 5 Ocak 1911'de ise Yeni Alman Tiyatrosu'nda düzenli sergilenmeye başladı.

76) Sophie Brod, 1910 Aralık ayının ortalarında sonradan kocası olacak Max Friedmann'la nişanlanmıştı; krş. Kafka'nın Max Brod'a yazdığı 17 Aralık 1910 tarihli mektup: 'Sonra, senin kızkardeşini de henüz kutlamadım.'

77) Leonie Frippon, «Stadt Wien» kabare topluluğunun bir üyesi.

78) Martin Beradt'ın romanı «Eheleute» (Kan koca), kısa süre önce Fischer Yayınevi'nde çıkmıştı (Berlin 1910).

79) Max Brod'un üç perdelik romantik güldürüsü «Abschied von der Jugend» (Gençliğe Veda), bir sonraki yılın şubat ayında Axel Juncker Yayınevi'nde çıktı.

80) Viyana'dan «Küçük Sahne» topluluğu, 1911 Şubatında Mella Mars ve Béla Laszky, 15 Şubat tarihinden sonra de Egon Friedell gibi ünlü oyuncularla «Lucerna» kaberesinde başarılı oyunlar sergiledi.

81) Max Brod ve kardeşi Otto'yla 8 Ekim 1910'da çıktığı Paris gezisini, hastalanarak yanda kesen Kafka, tek başına Prag'a dönmek zorunda kalmıştı.

82) Marya Delvard ve Marc Henry, 13 ve 17 Şubat 1911'de Hotel Central'da konuk oyuncular olarak seyirci önüne çıktı.

83) Paris'te Champs–Elysées'nin kuzeyinde bir semt.

84) Paris'in soyguncuları, dolandırıcıları ve kadın simsarlarını niteleyen bir isim.

85) Paris kabarelerinde söylediği argo sözcükler içeren yergisel–esprili şarkılarıyla ün yapmış şair ve şarkıcı Aristide Bruant.

86) Kafka, «Kent Dünyası» ile sonradan yazılan «Yargı» öyküsü arasında bağlantı kurar. Krş.: 23 Eylül 1912 tarihli günlük notu.

87) Bkz. Not 10.

88) Karl Kraus'un 15 Mart 1911'de Central Hotel'deki dinleti saatinde okuduğu yazılar arasında «Heine und dile Folgen» (Heine ve Sonuçlar), «Desperanto, Übersetzungen aus Maximilien Harden» (Desperanto, Maximilian Harden'den çeviriler), «Erdbeben» (Deprem) başlıklı yazılar da yer almaktaydı. – Viyanalı mimar Adolf Loos'un 17 Mart 1911'de Yüksek Teknik Okulu'nun salonunda yaptığı konuşma ise «Ornament und Verbrechen» (Süs ve Suç) konusuna ayrılmıştı.

89) Bkz. Not 15.

90) Max Brod'un 27 Mayıs 1911'deki doğum günü için yazı taslağı.

91) Jakob Gordin, Joseph Lateiner, Abraham Michael Scharkansky isimli yazarlar anlatılıyor.

92) Manüskrideki çapraz çizgi kastedilmekte.

93) Ottla.

94) Jizchak Löwy'nin Paris üzerine düştüğü günlük notları anlatılmakta.

95) Jakob Gordin'in «Der wilde Mensch» (Yabanıl İnsan) oyununun 24 Kasım 1911'deki sergilenişine ilişkin sözler.

96) Kafka, Max Brod ve onun kardeşi Otto'yla 1909 Eylülünde Garda Gölü'ne, 1910 Ekiminde ise Paris'e gitti.

97) Café Savoy kastedilmekte.

98) Doğrusu Jakob Gordin.

99) 1911 Şubatından başlayarak Franz Pfemfert tarafından çıkarılan ve içinde sık olarak Franz Blei'ın, Max Brod'un, Oskar Baum'ın, Franz Werfel'in, ayrıca Kafka'nın daha pek çok dostu ve tanıdığının yazılarının yayınlandığı haftalık dergi.

100) Wilhelm Schäfer'in Münih'te 1909'da yayımlanan nuveli.

101) Kafka'nın ortanca kız kardeşi.

102) Yiddiş dilinde çabuk kızıp parlayan kaçık kimse anlamında deyim.

103) Heinrich Graetz'in «Halk İçin Üç Ciltlik Yahudi Tarihi», Leipzig 1888.

104) Kafka'nın eniştesi Karl Hermann.

105) Yahudilerde Mısır'dan çıkışlarının anısına kutlanan bir yortu.

106) Kafka'nın üzerinde biraz değişiklik yaptığı yazı, Norbert Eisler, Willy Haas ve Otto Pick tarafından çıkarılan «Herder–Blätter» dergisinde «Büyük Gürültü» başlığıyla yayınlandı (1. Yıl, Nr. 4/5, s. 44).

107) Paris'te kendisi ve Max Brod tarafından gözlenmiş bir trafik kazasını anlatan öykü.

108) Max Brod'un «Prag'da Bir Jargon Sahnesi» başlıklı yazısı, bir hafta kadar önce 27 Ekim 1911'de «Prager Tagblatt» gazetesinde çıkmıştı.

109) Kafka'nın çocukluk arkadaşı ve öğrenci dostu Hugo Bergmann (1883–1975); Prag'daki Yahudi Yüksekokul Öğrencileri Derneği Bar–Kochba'nın önde gelen üyelerinden biriydi.

110) Kafka'nın Avukat Dr. Robert Kafka'yı ziyareti, asbest fabrikası için ortaklık anlaşmasının hazırlanmasını amaçlamaktaydı.

111) Kafka ve Brod, 1910 Ekiminde Paris'te Théatre de l'Odéon'da Edmond ve Jules de Concourt kardeşlerin «Manette Salomon» oyununu izlemişti.

112) Kafka'nın amcası Filip Kafka'nın üvey oğlu Dr. Josef Polacek (1874–1943); Teplitz'deki Yahudi cemaatinin aktif bir üyesiydi.

113) Max Brod'un Brünn'deki dinleti saatine.

114) İçinde bir konservatuvarın, konser salonlarının, bir resim galerisinin de bulunduğu Kronprinz Rudolf–Rıhtımı'ndaki «sanatçılar evi».

115) Moravya'da Eibenschütz kentinde doğup Paris'te yaşamını sürdüren ressam ve grafikçi Alfons Maria Mucha (1860–1939).

116) Heinrich Heine'nin Edouard Grenier tarafından Fransızcaya çevrilen «Les deux Grenadiers» («Die Grenadiere») şiiri. Heine'nin

«Nocturnes» kapsamına giren bütün şiirlerinin Gérard de Nerval tarafından çevrilerek «Poèmes et Légendes» (Paris 1855) isimli kitapta toplanmış olması, anlaşılan Kafka'yı çevirmen konusunda böyle bir yanılgaya sürüklemiş bulunuyor.

117) Max Brod tarafından baskıya hazırlanan Günlükler'de (s. 700 vd.) şu açıklama bulunuyor: «Bu günlük notu devlet hukuk sınavı ve sözlü doktora sınavıyla ilgili bulunuyor.»

118) Fransız kadın şarkıcısı Yvonne de Tréville, 1910 Kasımında ve 1911 Şubatında Prag'da konserler vermişti.

119) Kafka'nın okul arkadaşı Emil Utitz (1883–1956).

120) Max Brod'un bir dostu ve uzak bir akrabası olan İngilizce öğretmeni Emil Weiss.

121) Froylayn ile genel olarak pek çok yıl Kafka ailesinin yanında çalışan Marie Werner anlatılmakta.

122) Max Brod ile 'Richard ve Samuel' roman projesi üzerinde sürdürülen ortak çalışma.

123) Anton Max Pachinger (1864–1938); Linz'de saray nazırı.

124) Yazar Max Halbe (1865–1944).

125) Yazar Franz Blei (1871–1942).

126) Carl Sternheim'ın «Die Hose» (Külot) adlı komedisi, günlük notunun düşülmesinden birkaç gün önce (20 Kasım 1911) bu isim altında Münih'te bir davetliler topluluğu önünde sergilendi. Oyun 15 Şubat 1911'de «Dev» ismiyle ilk kez sahneye kondu.

127) Am ha–Arez (İbranice.): Talmud'da bilgin kişilerin karşıtı olarak cahil kişilere, ayrıca okuyup yazma bilmeyenlere verilen isim.

128) 18. yy.'da Ukrayna'da ortaya çıkarak kısa sürede Polonya ve Romanya'ya yayılıp Yahudi dindarlığının önde gelen şeklini oluşturan dinsel–mistik akım Chassidizm'in taraftarı.

129) İbranice'de «gelenek» anlamına gelen sözcük; Ortaçağ'da Yahudi mistisizmine verilen isim. Chassidizm, Kabala öğretilerinin popülarize edilmiş şeklidir.

130) Bir olasılıkla Yiddiş tiyatro topluluğuyla ilgili olarak ileride kaleme alınması düşünülen yazının başlık taslakları.

131) Wilhelm Schäfer, «Karl Staufferslebensgang. Eine Choronik der

Leidenschaft» (Karl Stauffer'in Yaşamöyküsü. Bir Tutkunun Tarihçesi), Münih, 1911.

132) Moldau ırmağının Prag içinde kalan bölümündeki en büyük ada; park ve bahçeleri dolayısıyla Prag sakinlerinin gezinti yeri olarak kullanılmaktaydı.

133) Yiddiş tiyatro topluluğu.

134) Belvedere sözcüğüyle Kafka, Chotek parkında bulunan aynı isimdeki sarayı değil, Moldau ırmağının sol kıyısındaki Belvedere tepesini anlatmaktadır; parklarla bezenmiş burası, Kafka'nın düzenli olarak gidip gezdiği bir yerdi.

135) Büyük bir olasılıkla, Kafka'nın kızkardeşi Elli'nin arkadaşı olan Helli Haas'la aynı kişi.

136) Yazar Franz Blei'ın karısı Maria Blei.

137) Jizchak Löwy.

138) Karl Stauffer–Bern'in 15 Ocak 1886 tarihli mektubundan alıntı.

139) Otto Brahm'ın ilk baskısı 1892'de Stuttgart'ta çıkan «Karl Stauffer–Bern/Yaşamı/Mektupları/Şiirleri» isimli kitabı.

140) Felix Hermann (1911–1940); Kafka'nın kızkardeşi Elli ile eniştesi Karl Hermann'ın 9 Aralık'ta dünyaya gelen çocuğu.

141) Bkz. Not 131.

142) 18 Nisan 1887 tarihli bir mektubunda Stauffer–Bern dostu Lissel'in ölümünden söz eder (O. Brahm, «Karl–Stauffer–Bern», s. 123 vd.).

143) Moses Richter'in bir oyunu; «Mojsche Chajet oder: Der Schneider als Gemeinderat» (Mojsche Chajet ya da: Belediye ve Şehir Meclisi Üyesi Terzi) isimli oyunun, Prager Tagblalt gazetesinin gerek 10 Aralık, gerekse 11 Aralık 1911 tarihli nüshalarında söz konusu akşamlarda ilk kez oynayacağı bildirilmekte.

144) Hermann Kafka'nın da hissedarlarından biri olduğu asbest fabrikası, sonradan babayla oğul arasında giderek bir anlaşmazlık konusu oluşturmuştu.

145) Max Brod 16 Aralık 1911'de «Berlin'de, Harmonium Salonu'nda kendi yapıtlarından bazılarını, ayrıca Praglı genç lirik şair Franz Werfel'in bazı şiirlerini başarıyla okudu.» (19 Aralık 1911 tarihli «Prager Tagblatt» gazetesinin sabah nüshası).

146) Max Brod'un ileride karısı olan Elsa Taussig (1883–1942).

147) Çekçe cümlenin çevirisi: Deriden yapılmış bir güldür bu.

148) Jaroslav Vrchlicky'nin (asıl adı: Emil Frieda, 1853–1912) «Hippodamie» ismindeki oyunu; ilk kez 17 Aralık 1911'de Çek Ulusal Tiyatrosu'nda sahnelendi.

149) Jaroslav Kvapil (1868–1950); Çek Ulusal Tiyatrosu'nun dramaturgu ve başyönetmeni.

150) Berlin «Alman Tiyatrosu» (Deutsches Theater) ve Berlin Oda Tiyatrosu (Kammerspiele) oyuncularından kurulu olup Max Reinhardt'ın (1873–1943) yönettiği topluluk, düzenli aralarla Prag'a gelerek kentin Almanca oyunlar oynanan tiyatrolarında seyirci önüne çıkmaktaydı.

151) Max Brod'un Berlin'deki Harmonium Salonu'nda 16 Aralık 1911'deki dinleti saati üstüne «Berliner Lokalanzeiger» gazetesinde olumlu bir yazı çıkmış, ayrıca «Berliner Tagblatt»da günlük notundaki eleştiri yayınlanmıştı. Dinletiden üç gün sonra «Prager Tagblatt» gazetesinde hem «Berliner Lokalanzeiger»deki yazının bir özeti, hem de «Berliner Tagblatt»taki eleştiri yayınlandı. Ancak eleştirideki Brod'un hoşuna gitmeyen iki yer, ayrıca eleştirinin son bölümü metinden çıkarıldı. Özet olarak aşağıda verilen eleştiride metinden çıkarılan iki yer belirtilmiştir. Kafka'nın notu bunlardan ikincisiyle ilgilidir. «*Bir Çek Hizmetçisi* ismindeki tuhaf öykünün yazarı Max Brod [pek kalabalık olmayan] salonda önce kendi yayınlanmış yazılarından bazılarını okudu. (...) Birkaç çizgiyle başarılı bir şekilde portreleri çizilen basit, sade taşra insanlarını anlatan yazıları dinleyen konuklar, akşamın olağanüstü bir coşku ve heyecandan yoksunluk içinde geçip gideceğini sanmışlarsa da yanılmışlar, son derece övgüye değer bir özgecilikle davranan Brod, ansızın programda herkesin memnunlukla karşıladığı bir değişikliğe başvurarak kendisinden çok daha yetenekli Praglı bir şairin inanılmayacak kadar güçlü beş şiirini dinleyicilere sunmuştur.» (17 Aralık 1911 tarihli «Berliner Tagblatt ve Handelszeitung»tan alıntı)

152) Alfred Löwy (1852–1923); Kafka'nın annesi Julie Kafka'nın erkek kardeşi; İspanya'da bir şimendifer işletmesinin müdürüydü ve Madrid'de yaşamaktaydı.

153) Rudolf Löwy (1861–1921); Kafka'nın annesi Julie Kafka'nın üvey erkek kardeşi; Prag'daki bir bira fabrikasında muhasiplik yapıyordu; Musevilikten Katolikliğe geçmişti ve ailede kendisine acayip biri gözüyle bakılmaktaydı.

154) Felix Weltsch (1884–1964); Max Brod'un çocukluk ve okul arkadaşı; Kafka'yla dostu Brod aracılığıyla yüksek öğrenim yıllarında tanıştı.

155) Hibernergasse'deki kafeteryanın ismi.

156) Felix Weltsch.

157) Elisabeth Weltsch (1888–1944).

158) Felix Hermann.

159) Prag'daki Yahudi cemaatinin hahamı Lev Austerlitz.

160) Yiddiş dilinde sünnetçiye verilen isim.

161) Yahudilerin İbranice «Dinle İsrael» anlamına gelen başlıca duası; ismini Tevrat'taki Musa'nın 5. kitabının 6. bölümünün 4. faslındaki başlangıç sözlerinden almıştır.

162) Adam Porias (1794–1862); Yiddiş dilinde Amschel Brias (Hartmut Binder, «Kafka-Handbuch», c. I: «Der Mensch und seine Zeit», Stuttgart 1979, s. 110).

163) Kafka'nın kızlık adı Porias olan büyük anneannesi Esther Löwy (1830–1859).

164) Kızlık adı Levit olan Sara Porias (?–1860).

165) Nathan Porias (1824–?).

166) Prag dışında batı yönünde yer alan, Rönesans üslubunda ve yıldız şeklinde yapılmış saray.

167) Joseph Latteiner'in «Blümale oder die Perle von Warschau» (Blümale ya da Varşova İncisi) ismindeki oyunu; Lemberg–Tiyatro Topluluğu tarafından 25 Aralık 1911'de başrolde Bayan Tschissik olmak üzere Prag'da sahnelendi.

168) Elsa Taussig.

169) 25 Aralık 1911 tarihli «Biraz Löwy» ile başlayıp «gerektirir» ile biten notun devamı.

170) Hermann Kafka'nın (Kafka'nın babası) Strakonitzli kızkardeşi Julie Ehrmann (1855–1921).

171) Kafka'yla babası arasında asbest fabrikasıyla ilgili olarak 144 nolu notta sözü edilen tartışma ve anlaşmazlık, anlaşılan Kafka'nın ikindi üzeri (İşçi Kaza Sigortası'ndaki çalışma saatinden sonra) asbest fabrikasıyla ilgileneceği konusunda söz vermesiyle kapanmıştı.

172) Kafka'nın çalışmakta çalıştığı İşçi Kaza Sigortası'nda amiri durumunda ki Başmüfettiş Eugen Pfohl kastediliyor.

173) Goethe'nin «Dichtung und Wahrheit» (Sanat ve Gerçek) isimli yapıtından alıntı.

174) Goethe'nin «Dichtung und Wahrheit» isimli yapıtından alıntı.

175) Prag'ın güney–doğusundaki bir banliyö.

176) «Die Neue Rundschau», yıl 23, fasikül 1 (Ocak 1912): Emil Strauss, «Der nackte Mann» (Çıplak Adam), birinci ve ikinci bölüm, s. 80 vd.; Gerhart Hauptmann, «Gabriel Schillings Flucht» (Gabriel Schilling'in Kaçışı).

177) «Das Neue Deutsche Theater» (Yeni Alman Tiyatrosu) karşısında ki kent parkının restoranı. 1910 yılı sonunda açılan restoran, Karl Cada adında bir kişi tarafından yönetilmekteydi.

178) *Bir meyve suyu markası.*

179' Kafka tarafından daha sonra, Aralık 1912'de yayınlanan «Gözlem» ismindeki öykü kitabına «Ansızın Gezinti» başlığıyla alındı.

180) Felix Weltsch.

181) Bayan Tschissik.

182) Hersch David Nomberg, deneme ve öykü yazarı; Polonya–Yahudi «Halk Partisi»nin kuruculanından.

183) Abraham Scharkansky'nin tiyatro oyunu.

184) «İsrail'in yaratıcısı».

185) «Jeşchiwa'nın başı» anlamına gelen İbranice sözcük.

186) Kafka'nın yeğeni Felix Hermann.

187) Yazar Karl Hans Strobl (1877–1946) maliyede memur olarak Brünn'de çalışıyordu. Edebiyat ve tiyatro eleştirmeni olarak yazılar yazdı, bunlardan bir bölümü Brünn'de «Tagesbote» gazetesinde yayınlandı.

188) Morris Rosenfeld'in «Sturm» (Fırtına) başlıklı şiiri.

189) Ernst Ascher (1888–?).

190) Meyer Isses Pinès, «Histoire de la Littératur Judéo–Allemande», Paris 1911.

191) Jacob Fromer, «Der Organismus des Judentums» (Yahudiliğin Organizması), Charlottenburg 1909.

192) Lemberg'ten gelen Yahudi tiyatro topluluğu, Abraham Goldfaden'in «Sulamit» operetini 12 Ocak 1912'de Prag'da sergiledi. Kafka, opereti daha önce 13 Ekim 1911'de görmüştü. – Moses Richter'in «Herzele Mejiches» isimli halk oyunu 19 Ocak 1912'de «Mathias Acher» ismiyle tanınan yazar Dr. Nathan Birnbaum'un onuruna aynı topluluk tarafından sergilendi. – Dr. Nathan Birnbaum 18 Ocak 1912'de Bar Kochba derneği tarafından düzenlenen şenlik gecesinde açılış konuşmasını yaptı. – Yeni Alman Tiyatrosu'nda 22 Ocak 1912'de Wilhelm Schmidtbonn'un «Der Graf von Gleichen» (Kont von Gleichen) oyununu ilk kez sahneye koydu.

193) Bar Kochba Derneği tarafından Prag'da Hotel Central'ın büyük konferans salonunda 18 Ocak 1912'de düzenlenen gece; Yazar Dr. Nathan Birnbaum'ın «Doğu Yahudilerinin Şarkısı» konulu konuşmasıyla açıldı.

194) Frank Wedekind'in Prag'daki Yeni Alman Tiyatrosu'nda 1 Şubat 1912'deki galasında, yazarın kendisi oyunda şefredaktör Schön, karısı Tilly ise Lulu rolünü canlandırdı.

195) Jacques Offenbach'ın «Orpheus in der Unterwelt» (Orpheus Ölüler Ülkesinde) oyunu, 31 Aralık 1912'de Yeni Alman Tiyatrosu'nda Jupiter rolünde Max Pallenberg olmak üzere sahnelendi.

196) Frank Wedekind'in «Erdgeist» (Gnom) oyununu Kafka'nın Elsa Taussig'le birlikte gördüğü anlaşılıyor.

197) Café Arco; Prag'da Hibernergasse'de (bir sokak) bulunan, genç edebiyatçıların devam ettiği, sonradan Franz Werfel'in de karargâh kurduğu bir lokal.

198) Oyuncu Josef Kainz (1858–1910), düzenli olarak Prag'a gelip konuk sanatçı olarak çeşitli oyunlarda sahneye çıktı.

199) Yazar Fritz Oliven'in takma adı.

200) Oyuncu Alexander Moissi (1880–1935).

201) Kadınların Esenlik ve Eğitimini Geliştirme Derneği.

202) Rudolfinum'da 28 Şubat 1912'de düzenlenen dinleti gecesinde, oyuncu Alexander Moissi, çeşitli sanatçılardan şiirler okudu.

203) Oskar Baum'un anlaşılan yayınlanmadan kalan tek perdelik oyunu «Der Dämon» (Cin).

204) Oskar Baum'un oğlu Leo (1909–1946).

205) Yazar ve gazeteci Maximilian Harden'in (1861–1927) «Concordia» derneğinin çağrısı üzerine Rudolfinum'da tiyatro üzerine yaptığı konuşma.

206) Albrecht Adam, «Aus dem Leben eines Schlachtenmalers» (Bir Savaş Ressamının Yaşamından), München 1911.

207) Otto Stoessl, «Der Morgenrot» (Şafak Kızıllığı), Georg Müller Yayınevi, München 1912.

208) H. Meilhac ve A. Milaud tarafından kaleme alınan üç perdelik ve dört sahnelik vodvil; 18 Mart 1912'de Prag'da sahnelendi.

209) Prag Mayıs Şenliği, 2 Mayıs 1912'de Berlin–Lessing Tiyatrosu'ndan gelen topluluğun sergilediği Gerhart Hauptmann'ın «Die Ratten» (Fareler) oyunuyla açıldı.

210) Max Brod'un bir romanı.

211) 21 Mayıs 1912'de Çek tiyatrosu «Divadlo Umeni» Lucerna salonunda Rachilde'nin (asıl ismi: Marguerite Vallette) «Madame la Mort» ve Gabriele d'Annunzio'nun «Traum eines Frühlingsmorgens» (Bir Bahar Sabahının Düşü) isimli oyunlarını sergiledi.

212) Franz Werfel'in «Der Besuch aus dem Elysium» (Cennetten Gelen Ziyaretçi) isimli oyunu bundan kısa süre önce «Herder–Blätter» dergisinde yayınlanmıştı (1. yıl, sayı 3 (3 Mayıs 1912), s. 1 vd.).

213) Alıntı, Kafka'nın kendi kitaplığında bulunan bir baskıya dayanmaktadır: Gustave Flaubert, «Briefe über seine Werke» (Yapıtları Üstüne Mektuplar), c. 7, yayınlayan: E. W. Fischer, Minden 1909, s. 249.

214) Max Brod'la birlikte Leipzig ve Weimar'a yaptıkları bir seyahatin

ardından, Kafka 7 Haziran'dan 29 Haziran 1912 tarihine kadar Jungborn'daki (Harz) doğal tedavi yurdu «Rudol Just's Kuranstalt»da kaldı.

215) Leipzig'te Max Brod 29 Haziran 1912'de Kafka'yı yayımcı Emst Rowohlt'la tanıştırmış, Rowohlt Kafka'ya bir kitabını basmak istediğini bildirmişti. Doğal tedavi yurdundan dönüşünde Kafka «Gözlem» cildinde yer alacak yazıları hazırlayıp bunları temize çekmekle uğraşmıştı.

216) Franz Grillparzer'in «Fakir Çalgıcı» öyküsünün bir baskısını kendisine armağan ettiği Grete Bloch'a 15 Nisan 1914'te şöyle yazar Kafka: «Fakir Çalgıcı güzel değil mi? Onu bir ara küçük kızkardeşime okuduğumu anımsıyorum, o zamana dek hiçbir şeyi bu kadar güzel okumamıştım. İçim öylesine öyküyle doluydu ki, ne vurgulama, ne nefes, ne tını, ne özdeşleşme, ne anlama bakımından herhangi bir hataya yer vardı, okuyuşum gerçekten insan dışı bir doğallıkla kopup geliyordu yüreğimden, ağzımdan çıkan her sözcük beni mutluluğa boğuyordu. Bir daha aynı okuyuşu tekrarlamam olanaksız, bundan böyle öyküyü bir kimsenin önünde okumayı asla göze alamayacağım.»

217) Kafka daha sonradan nişanlısı Felice Beuer'i (1887–1960) 13 Ağustos 1912'de Max Brod'un evinde tanımıştı.

218) Jean Gilbert'in (asıl adı: Max Winterfeld) opereti.

219) Alfred Löwy.

220) Olasılıkla Madrid'den gelen Alfred Löwy'nin ziyareti dolayısıyla Julie Kafka'nın Prag'da yaşayan erkek kardeşi Richard Löwy'nin evinde yapılan bir aile toplantısı.

221) Kafka'nın Jungborn'daki doğal tedavi yurdunda tanıdığı Breslau Belediye Meclisi üyesi D. Friedrich Schiller.

222) Emil Utitz.

223) Judas Makkabi'den ismini alan sülale; Yahudi halkını Suriyelilerin egemenliğinden kurtarıp İ. Ö. 142'de Yahudi devletini kurdu.

224) Otto Steuer (1881–?), Kafka'nın öğrencilik yıllarından bir arkadaşı.

225) Heinrich Weltsch (1856–1936); Kafka'nın dostu Felix Weltsch'in babası.

226) Ernst Liman fragmanıyla 7. defterdeki 1913 yılına ait notlar kesintiye uğramakta, aynı deftere Kafka sondan başlayarak 16 Şubat 1914'ten itibaren günlük notlarını kaydetmekte, 1913 yılına ait diğer notları ise 2 Mayıstan başlamak üzere sekizinci defterde sürdürmektedir.

227) Robert Musil (1880–1942); 1914 yılından başlayarak «Die Neue Rundschau» dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yaptı.

228) Felice Bauer.

229) Kafka'nın el yazısındaki alt uçları uzun bir yay oluşturan K'lar anlatıyor.

230) Kafka 30 Mayıs 1914'te Berlin'e gitti, iki gün sonra da Felice Bauer'le nişanlandı.

231) Yazar ve çevirmen Otto Pick (1887–1940).

232) Kafka 30 Mayıs 1914'de nişanlanmak üzere gittiği Berlin'den 2 Haziran 1914'te Prag'a dönmüştü.

233) Franz von Bayros; Avusturyalı ressam; erotik desenleriyle de ün kazandı.

234) F. M. Dostoyevski'nin Jekaterine Fedorowna Junge'ye yazdığı 11 Nisan 1880 tarihli mektup.

235) Kafka'yla Brünn'lü doktor ve yazar Ernst Weiss (1882–1940) arasında 1913 yazından bu yana dostane bir ilişki varlığını sürdürmekteydi. 1913 yazından başlayarak Berlin'de yaşayan Weiss, Kafka'nın isteği üzerine çeşitli zamanlarda Felice Bauer'i ziyaret etmiş, ikisi arasında bir çeşit aracı rolünü oynamıştı. 16 ya da 17 Haziran 1914'te Weiss birkaç günlüğüne Prag'a gelmiş, burada Kafka'yla buluşmuş, 19 Haziran tarihinde de Berlin'e dönmüştü.

236) Prag'ın banliyösü Königliche Weinberge'de kurucusu Jan Pistek'in ismini taşıyan ünlü Çek halk tiyatrosu.

237) Eugen Löwenstein (1877–1961); büyük bir çamaşırhanenin müdürü.

238) Viyanalı yazar Otto Soyka (1882–1955); geniş bir okuyucu kitlesi tarafından okunan fantastik romanların yazarı.

239) Kafka'nın kızkardeşi Elli Hermann.

240) Ottla.

241) «Internationale Ausstellung für Buchgewerbe und Graphik» Uluslararası Kitapçılık ve Grafik Sanatı Sergisi için kısaltma.

242) 11–26 Temmuz 1914'te Berlin, Travemünde ve Marielyst'e yapılan geziye ilişkin «dokuzuncu deftere» düşülen notlar anlatılmakta.

243) Karl Hermann ile Josef (Pepa) Pollak; Kafka'nın evli iki kızkardeşinin eşleri.

244) Kocası Karl Hermann'ın askere alınmasından sonra Kafka'nın kızkardeşi Elli Hermann, çocukları Felix ve Gerti'yle anne ve babasının yanına, Kafka da kocası askere alındıktan sonra kayınvaldesiyle kayınpederinin yanına, Böhmisch–Brod'a giden kızkardeşi Valli'nin evine taşındı.

245) Karl Hermann.

246) Kızkardeşi Valli'nin yokluğunda Kafka onun Bilek Sokağı 10 nolu evinde kaldı.

247) Kafka 1914 sonbaharında Felice Bauer'le evlenecekleri düşüncesiyle Lange Gasse 5 nolu evi kiralamış, nişanın bozulmasından sonra da kira sözleşmesinden kaynaklanan bazı sorunlarla karşılaşmıştı.

248) Çekçe «Yaşasın» anlamında sözcük.

249) Bir olasılıkla August Strindberg'in «Die gotischen Zimmer: Familienschicksale vom Jahrhundertende» (Gotik Odalar: Yüzyıl Sonunda Aile Yazgıları) romanının okunmasıyla ilgili bulunuyor.

250) Kafka 1913 Nisanından başlayarak kimi öğle sonralarında Prag'ın bir banliyösü olan Nusle'de bir sebze bahçesinde çalıştı.

251) 1913 Nisanından beri «Viyana Yahudi Sahnesi» tiyatro topluluğu Prag'da «Café–Restaurant Picadilly»de misafir topluluk olarak oyunlar sergilemekteydi.

252) Daha önceleri Kafka ailesinde mürebbiye olarak çalışan Celina Bailly.

253) Bu notun günlüğe düşülmesinden bir gün sonra 4 Mayıs 1913'te Felice Bauer'e şöyle yazdı Kafka: «Dün bir fırsatla Felix benim bir

vâsiyi gereksineceğimi söyledi. Fena fikir değil, yeter ki bunun için zaman geçmemiş olsun, bir vâsiye olağan ve olağanüstü anlamda gereksinim duyacağım gerçekten.»

254) «Die Galeere» (Kadırga) romanı 1913 Haziranında S. Fischer Yayınevi'nde çıktı.

255) Elsa Brod.

256) Felice Bauer.

257) Max Brod ve Elsa Taussig 2 Şubat 1913'de evlendiler.

258) Gustav Roskoff'un «Şeytanın Tarihi» adlı yapıtından alıntı (c. I, Leipzig 1869, s. 29)

259) Kafka'nın Felice Bauer'e yazdığı 14 Ağustos 1913 tarihli mektup.

260) Babası Carl Bauer'e yazacağı mektubun taslağıyla ilgili olarak 22 Ağustos 1922'de Felice Bauer'e şöyle yazar Kafka: «...ve ona her şeyi açıklayacak bir mektup taslağı kaleme aldım. Mektup bitirilmiş değil henüz, yollayacağım da yok.»

261) Not, besbelli Kafka'nın Felice'ye yazdığı 30 Ağustos 1913 tarihli mektubun içeriğiyle ilgili bulunuyor.

262) Kafka'nın eldeki mektupları, Felice Bauer'le arasındaki ilişkide baş gösteren bunalımın Viyana ve Riva gezisi sırasında daha da büyüdüğünü ortaya koymakta. Felice'yle mektuplaşma 20 Eylül 1913'den sonra kesilmişti.

263) Prens Peter Krapotkin, «Memoiren eines russischen Revolutionärs» («Bir Rus Devrimcisinin Anıları»), Stuttgart 1900; 1913'de dördüncü basımı yapıldı.

264) Siegfried Jacobsen, «Der Fall Jacobsen» (Jacobsen Olayı), Charlottenburg 1913.

265) Willy Haas.

266) Kafka'nın Riva'ya yaptığı gezide gönlünü kaptırdığı 18 yaşındaki İsviçreli Hıristiyan kız.

267) Kafka'nın ilkin yarıda bırakılmış, sonradan sürdürülmüş 18 Kasım 1913 tarihli mektubu.

268) Felice Bauer.

269) Kafka, Felice Bauer'in en küçük kızkardeşi Erna Bauer'le zaman zaman mektuplaşmaktaydı.

270) Kafka ailesi, Kasım 1913'de Niklas Sokağı 36 nolu evden Altstädter Ring'teki 6 nolu eve taşınmıştı.

271) 5 Aralık 1913 tarihli günlük notundan Kafka'nın P. ve O. kısaltmalarıyla kızkardeşi Ottla'yı ve ileride Ottla'nın kocası olacak «Pepo» ya da «Pepa» lakabıyla Josef David'i kestettiği anlaşılıyor.

272) Ottla.

273) Felice Bauer.

274) Eugen Pfohl.

275) Robert Marschner.

276) Çekçe: «Bugün pek güzeldi».

277) Felice Bauer.

278) Kafka, Felice Bauer'e yazdığı 29 Ekim 1913 tarihli mektupta Felice'ye çok benzeyen bu kızdan söz açar: «Dün seminerde bir saat boyu gözlerimi bir kızdan ayıramadım, sana biraz benziyordu çünkü.»

279) Kafka, yazdığı mektuplara ve çektiği telgraflara Felice Bauer'den cevap beklemekteydi.

280) Hermann Schaffstein, «Wir Jungen von 1870/71. Erinnerungen aus meinen Kinderjahren» (Biz 1870/71 Gençleri. Çocukluk Yıllarımdan Anılar), Yayınlayan: N. Henningsen, Köln (1913).

281) Dostoyevski'nin «Karamazof Kardeşler» romanından alıntı.

282) Grete Bloch.

283) Ernst Weiss yıl dönümünde Prag'da bulunuyordu.

284) J. Höffner'in «Die Tragödie im Hause Goethe» (Goethe Evindeki Trajedi) isimli yazısından Kafka'nın çıkardığı notlar.

285) Paul Claudel'in üç perdelik oyunu «Goldhaupt»tan (Altın Baş) alıntı.

286) Kafka, belki tanımlanan giysi için o anda aklına gereken isim gelmediğinden burayı boş bırakmıştır.

287) Kontes Lulu Thürheim, «Mein Leben. Erinnerungen aus Österreichs grosser Welt 1788–1818» (Yaşamım. Avusturya'nın Büyük Dünyasından Anılar 1788–1818), c.1, München 1913.

288) Aynı kitaptan alıntı, s. 132.

289) Kafka'nın Kontes Thürheim'ın anılarını okurken aldığı notlar.

290) Bar–Kochba Derneği'nce 21 Aralık 1914'te düzenlenen akşam Felix Salten'in (Gerçek adı: Siegmund Salzmann, 1869–1947) «Yahudi modernizmi» üzerine bir konuşmasıyla açılmış, daha sonra oyuncu Rudolf Schildkraut özellikle Max Brod'dan şiirler okumuştu.

291) Bkz. Kafka'nın Grete Bloch'a yazdığı 23 Ocak 1914 tarihli mektup.

292) Felice Bauer.

293) Oskar Baum'un romanı «Die böse Unschuld» (Hain Masumiyet), Frankfurt 1913.

294) Bkz. not 287.

295) Kafka'nın Grete Bloch'a yolladığı 28 Ocak 1914 tarihli mektup. Kafka mektupla birlikte Ernst Weiss'ın «Die Galeere» isimli romanını da Grete Bloch'a yollamıştı.

296) Otto Ernst (asıl adı: Otto Ernst Schmidt), «Asmus Sempers Jugendland. Der Roman einer Kindheit». (Asmus Semper'in Gençlik Ülkesi. Bir Çocukluğun Romanı); ilk baskısı 1905'de Leipzig'de yayınlandı.

297) Felice Bauer.

298) Wilhelm Dlthey'in «Das Erlebnis und die Dichtung» isimli yapıtındaki Goethe bölümüyle ilgili bulunuyor.

299) Kafka'nın Grete Bloch'a yazdığı 14 Şubat 1914 tarihli mektup .

300) Lise Weltsch.

301) «Bohemya Siyonist Kültür Derneği» 14 Şubata 1914'te anne ve babalar için Hotel Bristol'da «Yahudi Gençliğinin Eğitimi» üstüne bir söyleşi gecesi düzenlemişti.

302) Felix Weltsch.

303) 11 Temmuz 1914'te Kafka Berlin'e geldi, burada 12 Temmuzda Felice Bauer'le nişan bozuldu. Olasılıkla 13 Temmuzu 14 Temmuza bağlayan gece Kafka Berlin'den Lübeck'e ve Temmuzun 16 ya da 17'sinde Danimarka'nın bir kaplıca kenti olan Marielyst'e gitti; burada Ernst Weiss ve onun kadın dostu Rahel Sanzara ile buluştu. 26 Temmuzda Berlin üzerinden Prag'a döndü. Bu geziy-

le ilgili notları günlüğüne 23 Temmuzda Marielyst'te düşmeye başladı. Bir cümlenin orta yerinde kesilen bu notları Prag'a döndükten sonra 27 Temmuzdan 29 Temmuza kadara olan zaman içinde sürdürdü. Kafka, Felice Bauer'in, babasının ve kızkardeşi Erna'nın, Grete Bloch'un ve Ernst Weiss'ın de hazır bulunduğu «Askanischer Hof» otelinde nişanın bozulması olayı için mahkeme simgesini kullanmakta. 15 Ekim 1914'te Grete Bloch'a şöyle yazar: «Beni yargılayan kişiler olarak Askanischer Hof otelinde oturuyorlardı; onlar için, benim için iğrenç bir durumdu; hani öyleydi ki, onların yerinde aslında ben kendim oturuyordum sanki, bugüne kadar da durumda değişen bir şey yok.»

304) August Strindberg, «Die gotischen Zimmer: Familienschicksale vom Jahrhundertende» (Gotik Odalar. Yüzyıl Sonunda Kadın Yazgıları), Münchem und Leipzig 1912.

305) Emilie, Carl Bauer'in kızkardeşi.

306) Dr. Ernst Weiss.

307) Weiss'ın Hansi ismiyle hitap ettiği kadın dostu Rahel Sanzara.

308) Kafka'nın izinli olarak bulunduğu Riva'da tanıdığı kız.

309) Ernst Weiss'ın ilk baskısı 1912'de Berlin'de yapılan «Der Kampf» (Savaş) ismindeki bu romanı, daha sonraki baskılarında «Franziska» ismiyle yayınlandı.

310) Burada ve metnin bundan sonraki bağlamında Felice Bauer.

311) Burada ve metnin bağlamında Grete Bloch.

312) Metin kaleme alındıktan sonra yaprağın üst sağ köşesi yırtılmıştır.

313) Felice Bauer.

314) «Der blinde Gast» (Kör Konuk), Otto Pick'in bir öyküsü.

315) Kafka'nın cephede elinden yaralanan eniştesi Josef Pollak, kasım başından beri izinli olarak Prag'da bulunuyordu.

316) Fanny Brod; Max Brod'un annesi.

317) Bayan Brod.

318) «İyilik, sevap» anlamına gelen Yiddişçe sözcük (İbranice «Mizwa»).

319) Karl Hermann.

320) Kafka'nın dayısı Alfred Löwy de asbest fabrikasına maddi katkıda bulunmuştu.

321) Felice Bauer.

322) Felice Bauer'in babası Carl Bauer, 5 Kasım 1914'te kalp sektesinden öldü.

323) «Dava» romanında «Anneye Gidiş» bölümünün baş kısmı kastediliyor.

324) Emil Kafka (1881–1963); Heinrich ve Karoline Kafka'nın ortanca oğlu; Temmuz 1914'te Amerika'ya göçtü.

325) Felix Weltsch.

326) Oskar Baum geçimini piyano dersi vererek sağlıyordu.

327) Oskar Baum'un oğlu Leo.

328) Kafka geçici bir süre için kızkardeşi Valli'nin Bilek Sokağı 10 numaralı evinde kalıyor, ancak yemekleri anne ve babasıyla yiyordu.

329) Alexander Herzen, «Londoner Nebel» (Londra Sisi). Alexander Herzen'in 1907'de Berlin'de O. Buek tarafından yayınlanan «Erinnerungen» (Anılar) isimli kitabında bir bölüm.

330) Kardeşi Karl'ın askere alınmasından sonra asbest fabrikasını yöneten Paul Hermann da şimdi askere alınmıştı.

331) Lemberg'li Fanny Reiss; Galiçya'dan kaçıp gelenlerin çocuklarının okutulduğu okulun bir öğrencisiydi ve Brod bu okulda ders vermekteydi. Kafka zaman zaman dinleyici olarak derslere katılmış, bu arada Fanny Reiss'ı tanımış, kendisiyle ve kızkardeşleri Esther ve Tilka'yla dost olmuştu.

332) Felice Bauer.

333) Ottla.

334) Atları terbiye etmedeki becerisiyle ün kazanmış sirk müdürü Schumann bir çok kez Prag'a gelerek gösterilerde bulunmuştu.

335) Kafka, 1907 Ekiminden 1908 Temmuzuna kadar sigorta şirketi «Assicurazioni Generali»nin Prag'daki şubesinde çalıştı.

336) Felice Bauer'le Bodenbach'taki buluşma kastediliyor.

337) Kafka ile Felice Bauer, 23/24 Ocak 1915'de hafta sonunda Bodenbach'ta buluştular.

338) Avusturya Almancasında «sobald» (–er, –etmez) ve «wenn» (şayet) yerine çokluk «bis» (–ene kadar) kullanılmaktaydı.

339) «Blumfeld, Yaşlıca Bir Bekâr» öyküsü; öykünün başında Blumfeld eve bir köpek almayı düşünür.

340) Flaubert'in, kahramanları yaşlıca iki bekâr Bouvard ve Pécuchet olan, yazarın sağlığında bitiremediği yergisel romanı ima ediliyor.

341) Kafka kızkardeşi Valli Polak'la ailesinin de oturduğu Bilek Sokağı 10 numaralı evde bir oda kiralamıştı.

342) Lise döneminde Kafka'nın sınıf başkanı olan Emil Grehwind, Tiaristen tarikatının bir mensubu olarak Prag'da bu tarikata ait bir manastırda kalmaktaydı.

343) Kafka'nın kızkardeşi Ottla ve müstakbel kocası Josef David.

344) 22 Nisan 1915'te Kafka kızkardeşi Elli ile Macaristan Karpatlarının yakınındaki Nagy–Mihàly'de askerlik görevini yapan eniştesi Karl Hermann'ı görmeye gitti. Kızkardeşi eniştesinin yanında kaldı, kendisi 27 Nisan 1915'te tek başına Prag'a döndü.

345) Budapeşte'de çıkan bir gazete.

346) Elli.

347) Hugo Bergmann.

348) Felice Bauer.

349) Max Brod ve Felix Weltsch.

350) Elli Hermann ya da Erna Bauer.

351) Felice bauer.

352) Max Brod'un bizzat baskıya hazırlayıp yayınlattığı *Günlükler*'in 712. sayfasındaki notu: «Benim bitirilmemiş bir romanım».

353) Bu günlük notunun düşülmesinden bir hafta önce Kafka şöyle yazar Felice Bauer'e: «Asker olmamın benim için bir mutluluk sayılacağını niçin anlamak istemiyorsun; yeter ki sağlığım elversin, ki bunu da umuyorum. Bu ayın sonunda ya da gelecek ayın başında muayeneye gideceğim. Dua et, beni dilediğim gibi askere alsınlar.»

354) Olasılıkla Assicurazioni Genarali'nin direktörü Ernst Eisner; Kafka sigorta kurumundan ayrıldıktan sonra da (31 Temmuz 1908) ede-

biyata karşı büyük ilgisi olan eski amiriyle ilişkiyi sürdürmüştü.

355) Zadik Hador; İbranice yüzyılın dindar (adil) kişisi anlamına gelen sözcük.

356) 1626'da İzmir'de doğan Sabbatai Zewi, kendisinin çıkıp gelmesi beklenen Messias olduğunu ileri sürmekteydi. Onun ismiyle anılan «Sabbatianizm» akımı sonraları bütün Avrupa'ya yayılarak gizliden gizliye 18. yüzyıla kadar etkisini sürdürdü.

357) Kafka'nın o sıra üç yaşındaki yeğeni (1912–1972); Elli ve Karl Hermann'ın kızı.

358) Alexander Girardi; 31 Ekim 1915'te Prag'da konuk sanatçı olarak Yeni Alman Tiyatrosu'nda sergilenen Bernhard Buchbinder'in «O ve Kızkardeşi» (Er und seine Schwester) farsında sahneye çıktı.

359) Fanny Reiss'ın kızkardeşleri.

360) O sıra Avusturya–Macaristan için olumlu bir seyir izleyen savaş dolayısıyla Galiçya'daki bazı yerler düşmandan geriye alınmış, daha önce buralardan kaçıp gelen Yahudiler tekrar yerlerine dönebilmişti.

361) Kafka'nın okul ve gençlik arkadışı; 11 Haziran 1915'te cephede savaşırken öldü.

362) Savaş yılları boyunca Prag'da yaşamını sürdüren Galiçyalı Yahudi yazar.

363) Alıntının kaynağı saptanamadı.

364) Prag'daki Yeni Kilise'nin koro şefi olan Regine Mirsky–Tauber (1865–?).

365) «Günlüklerin» Max Brod tarafından hazırlanan baskısının 713. sayfasında «Prag'daki dindar Lieben ailesine mensup bir Talmud bilgini» olduğu belirtilmekte.

366) Birkaç gün önce Kafka şöyle yazar Felice'ye: «Kuşkusuz savaştan sonra başka türlü kuracağım yaşamımı. Memurlara özgü o gelecek korkusuna karşın Berlin'e taşınacağım, çünkü burada artık yapamıyorum. Şimdiki durumumda olsa olsa bir hafta işe sarılabilecek, sonra gücü kesinlikle tükenecek birinden başka neyim! Nasıl bir gece bu! Nasıl bir gündüz! 1912'de çekip gitmeliydim buradan.»

367) Kafka'nın yeğeni Felix Hermann.

368) Nathan Söderblom, «Das Werden des Gottesglaubens. Untersuchungen über die Anfänge der Religion» (Tanrı İnancının Oluşumu. Dinin Başlangıcı Üzerine İncelemeler), Leipzig 1916. – Kafka'nın notları kitabın dördüncü bölümüyle ilgilidir.

369) Felice Bauer.

370) Dr. Emanuel Hanzal; Kafka'nın çalıştığı İşçi Kaza Sigortası'ndaki bir meslektaşı.

371) «Kayıp» romanıyla ilgili not.

372) «Bekâr» öyküsünün manüskrisi, o sıra Kafka'nın kullandığı bir defterde bulunuyordu.

373)) 16 Ekim 1916 tarihli günlük notuna kadar olan bölüm, Friedrich Wilhelm Foerster'in «Jugendlehre» isimli kitabından alıntıları içeriyor.

374) «Hussitlerin» ile başlayıp «savunuyordu» ile biten bölüme kadar olan kısım Johann Adam Mehler'in «Symoblik oder Darstellung der dogmatischen Gegensätze der Katholiken und Protestanten» isimli kitabından alıntı.

375) Daha sonra pek az bir değişiklikle daktiloyla yazılıp Felice Bauer'e yollanan 19 Ekim 1916 tarihli mektubun taslağı.

376) İlgili not, Kafka'nın ölüm sonrası yazıları arasında ele geçen «Avcı Gracchus» öyküsüyle ilgili bulunuyor.

377) Aslen Viyanalı olan, ailevi nedenler dolayısıyla Prag'da yaşayan kadın oyuncu Getrud Kanitz (1895–1946).

378) Olasılıkla Tevrat'ın tekvin bölümünde Musa'nın 4. kitabının 16 bölümünü telmih.

379) Prag'da avukatlık yapan, aynı zamanda şair ve çevirmen Friedrich Adler (1857–1938).

380) Blaise Pascal'ın Almanca olarak çeşitli baskıları yapılan «Pensées» isimli yapıtıyla ilgili bulunuyor.

381) 12 Ağustosu 13 Ağustosa ve 13 Ağustosu 14 Ağustosa bağlayan geceler ağzından kan gelmesi üzerine, Kafka değişik doktorlara başvurdu. 9 Eylülde Felice Bauer'e şöyle yazdı: «Hekimlikle ilgili pek çok ayrıntıya kaçmadan şunu belirteyim ki, her iki akci-

ğerde tüberkuloz saptandı. «Hekimlerin bir süre taşrada kalmasını ısrarla tavsiye etmeleri üzerine, Kafka 12 Eylül 1917'de –İşçi Kaza Sigortası Kurumu kendisini emekliye sevketmeye yanaşmamış, ama ona üç aylık bir dinlenme izni vermişti.– Kuzey–Batı Bohemya'daki Zürau kentine, kızkardeşi Ottla'nın yanına gitti; burada yaklaşık Nisan 1917 ortalarından başlayarak eniştesi Karl Hermann'ın ailesine ait bir çiftliğin yönetimini üstlendi.

382) Çiftlikte çalışan bir hizmetçi.

383) Zürau'nun bağlı bulunduğu postane.

384) Julie Kafka'nın en küçük erkek kardeşi; Triesch'te veterinerlik yapan Siegfried Löwy (1867–1942).

385) Anne ve babasının ölümünden sonra amcası Hermann Kafka'nın mağazasında çalışan Irma Kafka (1889–1919).

386) Kafka'nın eniştesi Karl Hermann'ın denetleyici olarak çiftlikte çalışan bir akrabası.

387) Kızkardeşi Ottla'ya yazdığı mektuplarda Kafka gerek hizmetçi Marenka, gerek Galiçya'dan gelip savaş sırasında bir süre çiftlikte çalışan Toni Greschl için Froylayn sözcüğünü kullanmıştır.

388) Berta Fanta.

389) Felix Hermann.

390) Theodor Tagger, «Das neue Geschlecht» (Yeni Kuşak), Berlin 1917.

391) Grete Bloch.

392) Kafka 12. defterde 1917 Kasımda düştüğü son notun ardından yine aynı defterde 27 Haziran 1919'da günlük notlarını kayda devam etti. 1917 Şubatında başlayıp 1918 Şubatına kadar devam eden tek tük notumsu yazılar oktav defterlerinde yer almaktadır.

393) Julie Wohryzek (1891–1939). Kafka bu ikinci nişanlısını, 1918/1919 kışında dinlenmek için gittiği Schlesen'de Stüdl Pansiyonu'nda tanıdı.

394) Hz. Meryem'in kocasız hamile kaldığı gün, dinî bir bayram olarak kutlanmaktaydı.

395) Aynı isimdeki restoranıyla birlikte Prag'ın en büyük parkı. Baum-

garten'in yanında Çek ve Alman sanatçılarının resim, desen ve gravürlerinin sergilendiği galeri bulunmaktaydı.

396) Knut Hamsun'un «Segen der Erde» (Yeryüzü Nimeti) adlı romanındaki kahramanlardan biri.

397) Julie Wohryzek.

398) Temel okulun 3. ve 4. sınıfında Kafka'nın öğretmeni.

399) Bkz. 395 nolu dipnot.

400) Hermann Casinelli'nin Hus Sokağı 4 numaradaki kitabevi ve kitap kiralama yeri.

401) Kafka 29 Şubat 1920'den sonra ara verdiği notlara, 15 Ekim 1921'de 12. defterin öbür başından başlayarak yeniden sürdürdü. Yazılı sayfalarını bir hafta önce defterden koparıp öbür günlük notlarını kaydettiği defterlerle birlikte Milena Jesenskà'ya verdi.

402) Burada ve bundan sonra Milena Jesenskà (1896--1944) için kısaltma. Prag'da doğan Çek asıllı Milena o zamanki kocası Ernst Pollak'la (1886–1947) Viyana'da yaşamaktaydı. Kafka'ya başvurup «Ateşçi» yapıtını Çekçeye çevirmesi için izin istemesi ve daha sonra, 1919 sonbaharında Kafka'yla buluşup konuşmaları Milena ile Kafka'nın tanışmasının başlangıcını oluşturdu. 1920 Nisanında Kafka, tedavi için gittiği Meran'dan Milena'ya sık sık mektup yazdı. Bu mektuplaşma, Kafka'nın ikinci nişanlısı Julie Wohryzek'ten ayrılmasına paralel olarak her ikisini birbirine daha çok yaklaştırdı. Bu yakın ilişki 1920/21 tarihine kadar sürdü. Daha sonra da mektuplaşma seyrek olarak devam etti, Milena ile Kafka zaman zaman Prag'da buluşup görüştü. 1921 Ekim başında Kafka'yı görmeye giden Milena'ya, Kafka o zamana kadarki günlük notlarını verdi.

403) Max Brod, dostluklarının ilk yıllarında Kafka'yla birlikte Gustave Flaubert'in «Education sentimale»ini Fransızca bir baskısından okuduklarını söyler «Über Franz Kafka. Eine Biographie (Franz Kafka Üzerine. Bir Yaşamöyküsü), Frankfurt 1974, s. 54).

404) Max Brod'un «Franzi oder Eine Liebe zweiten Ranges» (Franzi ya da İkinci Sınıf Bir Sevi) isimli romanı.

405) Viyanalı yazar Albert Ehrenstein 1921 Ekiminde Prag'a gelerek, 22 Ekimde «Urania» salonunda bir konuşma yaptı. Bir önceki yıl

olduğu gibi bu fırsattan yararlanarak Kafka'yla buluşup görüştü.

406) Komedyen Max Pallenberg, konuk oyuncu olarak Prag'da Yeni Alman Tiyatrosu'nda 30 Ekim 1921'de Paul Schirmer'in «Sayın Bakan» isimli güldürüsünde sahneye çıktı.

407) Franz Werfel'in «Bocksgesang» isimli tragedyası, 30 Ekim 1921' den başlayarak «Prager Presse»de tefrika edildi.

408) Felice Bauer.

409) Milena Jesenska.

410) Robert Klopstock'a 1921 Aralık başında yazılan mektubun son cümlesi.

411) Kafka'nın değindiği Wilhelm Raabe'nin bu sözünden, Hans Martin Schultz. «Raabe–Anı Kitabı» içersinde «Yaşlı Bey» ismiyle yer alan yazısında bahseder.

412) «Bizim İzcimiz», Çekoslovakya'da yayınlanan izci dergisi.

413) Tolstoy'un «Der Tod des Iwan Iljitsch» (İvan İlyiç'in Ölümü) isimli nuveli.

414) «Geschlecht»in *(Cinsellik) kısaltması olabilir.*

415) Max Brod.

416) 21 Ocak 1922'de Çek Ulusal Tiyatrosu'nda Ludwig van Beethoven'in «Fidelio» operası sahnelenmişti.

417) Onkel Rudolf (Rudolf Dayı); Julie Kafka'nın üvey kardeşi Rudolf Löwy (1861–1921). Prag'daki bir bira fabrikasında muhasebeci olarak çalışan, dinini değiştirerek Katolikliği seçen Rudolf Löwy'ye aile içinde eksantrik bir kişi gözüyle bakılmaktaydı.

418) Max Brod.

419) Olasılıkla Milena Jesenska'nın kocası Ernst Pollak.

420) 27 Ocak 1922'de Kafka, kendisini tedavi eden doktorlardan Dr. Otto Hermann'la Riesengebirge'deki Spindelmühle'ye gitti. Dr. Hermann, burada birlikte bir tatil yapmalarını Kafka'ya önermişti. Söz konusu notu izleyen 17 Şubata kadarki günlük notları bu tatilde yazıldı.

421) Vater (baba), Kafka'nın babası Hermann Kafka.

422) Spindelmühle.

423) Kafka'yla birlikte Spindelmühle'ye gelen hekimi Dr. Otto Hermann kastediliyor.

424) Ernst Weiss'ın «Die Galeere» (Kadırga) romanını ima. Romanın başkişisi Dr. Erik Gyldendal sevgilisi Dina Ossonskaja tarafından bir röntgen lambasına benzetilir: «Diyelim bir kimse başkalarıyla hiç görüşüp konuşmadan yalnız başına yaşıyor, başkalarıyla paylaşacağı bir şeyi bulunmuyor, cam bir fanus içinde havası alınmış bir boşluktan oluşuyorsa, böyle tümüyle yalnız, iyilik ve nefretten yoksun birinin de başkaları üzerinde güçlü bir etkisi olmayacak mı...» Romanın bir başka yerinde ise şöyle denir: «...Bir röntgen lambasından farkın yok senin. İçi boş, bomboş, sadece içinden ışın geçen bir lamba..»

425) Burada ve notun bundan sonraki bağlamında Milene Jesenska.

426) Felice Bauer'le birlikte 1916 Temmuzunda geçirdikleri izinle ilgili bulunuyor.

427) Milene Jesenskà.

428) İtal. «Sette Comuni»; Kuzey İtalya'da Vicenza eyaletinde bulunan, Birinci Dünya Savaşı'nda çetin çarpışmalara sahne olmuş, eskiden Almanya'ya ait Almanca konuşulan yedi kent.

429) Max Brod'un «Poseidon» isimli yapıtını ima. Yapıtta Poseidon'la ilgili olarak şöyle denir: «Bu arada Poseidon okyanusun derinliğinde oturmakta ve boyuna hesap kitap işiyle uğraşmaktaydı (...)»

430) Kafka'nın notu, Yahudi Jimnastik ve Spor Derneği Makkabi tarafından çocuklar için düzenlenen purim bayramıyla ilgili bulunuyor.

431) Kafka'nın hastalığı, vücut ısısının düzenli kontrolünü gerekli kılmaktaydı.

432) Olasılıkla Grete Bloch ve Milena Jesenskà.

433) «Kimdir tükürüğüyle yuva yapan?» «Kırlangıcı diyorsun.» anlamına gelen Çekçe cümleler.

434) Yahudi Jimnastik ve Spor Derneği Makkabi'ya mensup kızlar.

435) «Sana yardım etmek için geldim» anlamına gelen Çekçe cümle.

436) Milena Jesenskà.

437) Milena Jesenskà.

438) Martin Buber'in «Der grosse Maggid und seine Nachfolge» (Büyük Maggid ve Halefi) isimli yapıtı, Frankfurt 1921.

439) Karl Gjellerup'un «Der Pilger Kamanita» isimli efsane romanından alıntı, s. 129.

440) Aynı romandan alıntı, s. 135.

441) Kafka'nın «Bir Açlık Şampiyonu» (Ein Hungerkünstler) öyküsü için kullandığı kısaltma.

442) Kafka'nın eniştesi Josef David için kullanılan «Pepa» ya da «Pepo» lakabı için kısaltma.

443) Çek heykeltraşı Josef Myslbek 2 Haziran 1922'de ölmüş, 5 Haziran'da toprağa verilmişti.

444) Plana çevresindeki ormanlık bölgede bulunan kale.

445) Ottla.

446) Sören Kierkegaard'ın bir yapıtı. 20 Ocak 1918'de Kafka dostu Brod'a şöyle yazar: «Ve ayrıca 'Entweder–Oder'i (Ya–Ya da) okumaya başladım.»

447) 1923 Haziranında Moskova Sanatçı Tiyatrosu Prag'ın bir semti olan Königliche Weinberge'de konuk topluluk olarak oyunlar sergiledi. Oyuncular arasında Kryzanovska isminde bir kadın da bulunmaktaydı.

448) 1978'de «Montags–Revue» ismiyle çıkmaya başlayıp 1894'ten sonra «Montagsblatt aus Böhmen» ismiyle yayınını sürdüren haftalık gazete.

449) 1882'de Viyana'da çıkmaya başlayan resimli haftalık dergi.

450) İlk kez bulucusu ve işleticisi August Fuhrmann tarafından kamuoyuna sunulan imparator panoramaları, 5 metre çapındaki bir «ahşap silindir»den oluşuyor, bu silindirin çevresinde 25 seyirci için yer bulunuyordu. Silindirdeki deliklerden egzotik ülkeleri ve güncel olayları canlandıran renkli cam stereolara bakılıyordu. Cam stereolar seyircilere ayrılmış yerlerden her biri için özel olarak arkadan aydınlatılmaktaydı. Her görüntü ancak birkaç dakika izlenebiliyor, bir çıngırak sesi üzerine ileri kayarak yerini bir başka görüntüye bırakıyordu. Her biri elli stereoluk iki seriyle gösteri so-

na eriyordu.

451) Viyana'da 1908 ve 1913 yılları arasında yayınlanan resimli dergi.

452) Ayda iki kez Ferdinand Avenarius tarafından yayınlanıp edebiyat, tiyatro, müzik, heykeltraşlık ve tatbiki güzel sanatlar konularındaki yazılara yer veren dergi.

453) Franz Grillparzer'in «Des Meeres und der Liebe Wellen» (Denizin ve Sevginin Dalgaları) isimli bu tragedyasını, Kafka 24 Şubat 1911'de Reichenberg Kent Tiyatrosu'nda izledi.

454) 25 ve 26 Şubat'ta Reichenberg Şehir Tiyatrosu'nda Fritz Grünbaum ile Heinz Reichert'in «Miss Dudelsack» opereti sergilenmişti. Bu sırada Kafka henüz Reichenberg'te bulunuyordu.

455) Max Brod'un Kafka'nınkine paralel olarak tutulmuş günlüğünde şu satırlara yer verilir: «Kafka: Dağların yüzeylerini de ovalar gibi ölçerek İsviçre'nin yüz ölçümünü hesaplamak hiçbir İsviçreli yurtseverin aklına gelmedi mi? Almanya'nınkini aşan bir yüz ölçümüyle karşılaşılırdı o zaman.»

456) Max Brod'un gezi günlüğünde şöyle denmekte: «Limmat köprüsü üzerinde Limmat ırmağının yününün belirlenmesinde güçlük. Limmat gölden mi çıkıyor acaba? Biz, onun göle aktığına inanıyoruz.»

457) Pariste Clignancourt Caddesi ve Barbes Bulvarı'ndaki Dufayel'in büyük iş yerleri kastediliyor.

458) 1780'de «Zürcher Zeitung» (Zürih Gazetesi) ismiyle yayınlanmaya başlanan, 1821'de «Neue Zürcher Zeitung und schweizerisches Handelsblatt» (Yeni Zürih Gazetesi ve İsviçre Ekonomi Gazetesi) ismiyle yayınını sürdüren gazete.

459) 1859'da Stuttgart'ta yayınlanmaya başlayan bu isimdeki «Genel Resimli Gazete».

460) 1899 yılından başlayarak Bremen'de çıkan gezi ve dış ticaret gazetesi.

461) Paris'te çıkan günlük gazete.

462) 1911'de Turin'de dünya fuarı açıldı.

463) Üstü çatıyla örtülü olup Milano Katedral meydanını della Scala Meydanı'na bağlayan haç biçiminde yapılmış Vittorio Emanuele galerisi.

464) Prag'lı şair Hugo Salus'un eşi Olga Salus kastediliyor.

465) Erlenbach'tan Brod'a yolladığı 17 Eylül 1911 tarihli mektupta Kafka şöyle yazar: «Senin savaş üzerine kaleme alacağın yazı için Paris'te bir kitabın kapak yazısını kopya ettim.»

466) Birlikte yaptıkları gezinin ardından, Brod'un Prag'a dönmesinden sonra 14 Eylülden 20 Eylüle kadar Kafka'nın tek başına kaldığı Zürih Gölü kıyısındaki Erlenbach sanatoryumundaki okuma odası.

467) Bkz. 466 nolu dipnot.

468) Erlenbach'taki Doğal Tedavi Yurdu müdürü Friedrich Fellenber–Egli.

469) Anavatandan ayrılmış bölgelerin anavatana katılmasını amaçlayan bağımsızlık hareketi.

470) Le siège ile başlayıp sona erişi ile biten özet, Kafka'nın okuduğu Francisque Sarcey'in «*Le Siège de Paris. Impressions et Souvenirs*». Paris 1871 kitabından çıkarılmıştır.

471) Bir zaman Milano'da uluslararası hatlar için ilk kez 1909'da sefere konulan vagonlar. İtalyanca gemelli siamesi (Siyam ikizleri) denilen bu ikili vagonların birinden ötekisine geçilebilmekteydi.

472) Bütün otel ve kahvelerde bulunan adres kitabı.

473) Çek Jimnastik ve Spor Kulübü «Sokol» mensupları, «Sokoln» olarak nitelendirilmekteydi.

474) 1912 yılında Goethe'nin Faust yapıtıyla ün kazanmış şarap mahzenine ait yerde yeniden ekim yapılmaya başlanmış ve bu arada şarap lokali de genişletilmişti.

475) Bordell (genelev) için kısaltma.

476) 1872'de yayınlanmaya başlayan Berliner Tageblatt isimli günlük gazete.

477) Hanna Rademacher'in tarihi tragedyası, 28 Temmuz 1912'de Leipzig'te Yeni Tiyatro'da ilk kez sahnelendi.

478) Bkz. dipnot 475.

479) Karl Wilhelm Jerusalem, 29 Ekim 1772'de Johann Christian Kestner'den rica ederek aldığı tabancayla intihar etti.

480) Oyun, anlatı ve deneme yazarı Paul Ernst (1866–1933).

481) Edebiyatta naturalist akımın öncülerinden yazar Johannes Schlaf (1862–1941).

482) Schlaf yaşamının ileriki yıllarında haliozentrik (güneş merkezli) sisteme karşı çıkmış, matematik bilimlerin verilerine karşın geozentrik (dünya merkezli) sistemi savunmuş, görüş ve düşüncelerini yayınladığı pek çok yapıtta açığa vurmuştur.

483) Halberstadt'ta sokak isimleri.

484) O zamanlar Halberstadt, Almanya'da en büyük tutucu Yahudi cemaatini kendisinde barındırmaktaydı.

485) Rudolf Just'un Jungborn Sanatoryumu'nda hastaların güneş ve açık hava tedavileri için yapılmış kulübecikler.

486) Bu reformcu akımın mensupları Zaratustra'nın öğretilerine uygun bir yaşam sürüyor, özellikle onun koruyucu sağlığa ilişkin (hijyenik) önerilerine geniş çapta uygun davranmaya çalışıyorlardı. Topluluk, 1908'den beri «Mazdaznan. Zaratustra Felsefesi, Vücut Bakımı ve Diyeti Dergisi» isminde aylık bir dergi çıkarmaktaydı.

487) Wilhelm Nitsch, «Cava ve Afrika'da Neukirchen Misyonerlik Çalışması». «Protestan Misyonerlik Etkinlikleri. Resimli Aile Dergisi», yıl 18, temmuz 1912, s. 13 vd.

488) O tarihte oğlu Rudolf tarafından yönetilen Doğal Tedavi Yurdu'nun kurucusu.

489) Kâğıttan yapma çiçeklerin satışıyla hayır hizmetlerinde kullanılmak üzere bağış toplama günü. O zamanlar pek yaygın bir gelenek şiddetli protestolara konu edilmiştir.

490' Olasılıkla filozof ve şair Walter Kinkel'in «Aus Traum und Wirklichkeit der Seele. Stille Gedanken aus einsamen Stunden» (Ruhun Düş ve Gerçeğinden. Yalnızlık Saatlerinden Sessiz Düşünceler) isimli kitabı (Giessen 1907).

491) Eugen Kühnemann, «Schiller», Münih 1905.

492) Gustave Flaubert, «Briefe über seine Werke» (Yapıtları Üzerine Mektuplar), Toplu Eserler, c. 7. Yayınlayan: E. W. Fischer, Minden 1909, s. 90 vd.

493) Almanya'da Sosyal Demokrat Parti'nin 1876'dan başlayarak ilkin Leipzig'te, daha sonra Berlin''de «Vorwärts» (İleri) ismiyle yayınlanan başlıca gazetesi.

494) Bkz. 422 nolu dipnot.

495) «Steiermark'tan On İki Kişi», Rudolf Hans Bartsch'ın bir romanı (Leipzig 1917).

496) Viyana parlamento binasının mimarı.

497) Heinrich Laube, «Franz Grillparzers Lebensgeschichte» (Grillparzer'in Yaşamöyküsü), Suttgart 1884.

198) Viyana'da vejetaryen yemeklerinin yendiği bir lokanta.

499) Maurice Maeterlinck'in bir oyunu.

BU BASKI İÇİN

Kafka 1921 Ekiminde, o zamana kadar düştüğü günlük notlarının tamamını Milena Jesenskà'ya verir, kendisi hakkında bilmediği bazı şeyleri öğrenmesini ister Milena'nın; bunlar öyle şeylerdir ki, yazdığı o pek çok mektupta ne Milena'ya aktarılabilmiştir, ne de her zaman özleyip durduğu, bir yandan da içine büyük bir korku salan o az sayıdaki yüz yüze konuşmalarında dile getirilebilmiştir. Ancak, alabildiğine özel günlük notlarının Milena'ya verilişinin ardında bir yükten kurtulma isteği de yatar. Yeni başlanmış günlüğe düştüğü 15 Ekim tarihli notta sorar Kafka: «Biraz daha mı özgürüm şimdi?» Hemen ardından adeta boynunu bükerek «Hayır!» diye yanıtlar soruyu. Günlük tutmayı bundan böyle de sürdürür, oysa «ete kemiğe bürünmüş bir bellektir» kendisi, yaşadığı olayları yazıya geçmesi gereksizdir; geçmiş'i –ve hal'i bir yük gibi sırtında taşır.

Kafka'nın «Günlükleri», başlıca büyük boy on iki okul defterinin içerdiği notlarla, defterlere ve küçük boy bloknotlara kaydedilmiş gezi notlarından oluşur. Bu baskıda notların kronolojik olarak düzenlenmesi yoluna gidilmeyerek defterlerdeki sıraya uyulmuş, yani notlarda çok kez karşılaşılan zamansal sıçramalar olduğu gibi korunmuştur. «On ikinci defter»i, kronolojik sırası içinde gezi notları izlemektedir. Bu baskıda «Günlükler» manüskriden hiçbir şey atılmayarak okuyuculara sunuluyor. Dolayısıyla, noktalama ve yazım bakımından metin bazen henüz tamamlanmamış, henüz üzerinde çalışılmamış bir malzeme izlenimi uyandırır. Manüskrinin karakteri elden geldiğince korunmaya çalışılmış, ancak noktalama da bir eksikliğin, atlanmış bir sözcüğün ya da bir gramer hatasının metnin anlaşılmasını gereğinden fazla güçleştirdiği durumlarda bir müdaheleye başvurulmuştur. Kişilerin ya da başka sanatçılara ait yapıtların isimlerinin çokluk yanlış değil, aynı zamanda birbirinden farklı biçimdeki yazılışları nasılsa öyle alıkonulmuş, eskimiş ya da yerel deyimlere de dokunulmamıştır. Gerektiğinde «Açıklamalar Kitabı» metnin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Otantik olarak sunulan metinden, «Günlüklerin» 1909 ve 1910 yıl-

ları arasında nasıl yavaş yavaş «şekillendiği ve bu şekle günlüklerin sona erdiği 1923 yılına kadar ilke olarak bağlı kalındığı, ama notların pek çok çeşitlemeler içinde sürdürüldüğü görülmektedir. Günlük'ün kısa edebî eskizleri içeren müsveddelerden adeta rastlantı sonucu gelişip çıktığı, ama ansızın kendine özgü bir önem kazandığı görülür: «Günlüğü artık bırakmayacağım. Sımsıkı sarılmam gerekiyor ona...» diye not düşer Kafka 16 Aralık 1910'da. Zaman zaman günlüğe edebî bir metin gözüyle bakar, derken günlük uzunca bir zaman arka plana itilerek yerini «gerçek» edebî yapıtlara bırakır. Ama yine bir süre sonra günlük notlarının değerini yeniden keşfeder Kafka, yeniden yadsır, yeniden onaylar ve böylece sürüp gider bu, ta ki günlük notlarının arkası kesilsin. Bu yüzden de günlüklerde özyaşamsal notlarla edebî metinler birbirine karışık; Kafka'nın yaşadığı olayların, edebî yapıtlarının doğuşunu nasıl etkilediği günlük notlarında açıkça belli eder kendini. «Günlükler» gerek yazar Kafka'nın «atölyesine», gerek onun kişisel düşünce dünyasına bir göz atabilmemizi sağlar.

Günlükler'de Kafka kendi kendisiyle bir ikili söyleşiyi sürdürür, kendi kendisiyle konuşur. Bu konuşma bazen bir kendini suçlama niteliğine bürünür. İlk günlük notlarının birinde tasarladığı şeyi gerçekleştirir Kafka: «...her gün en azından bir satırın kendi kendime yöneltilmesi gerekiyor...» Günlük notlarının verilişinden haftalar sonrası Kafka sorar Milena'ya: «Günlüklerde benim aleyhimde önemli bir şey bulabildin mi?» Ama ilginçtir ki bu soru bir mektupla yöneltilmez, günlük notlarının devamında ortaya atılır ve günlükler «Giderek yazmakta daha ürkek...» sözcüklerini içeren notla son bulur.

Hans–Gerd Koch, Michael Müller, Malcolm Pasley